

Halina Pelcowa

SŁOWNIK
GWAR
LUBELSZCZYŃNY

TOM VII

ODZIEŻ I OBUWIE
PRZĘDZENIE LNU
I TKANIE PŁÓTNA

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ

SŁOWNIK
GWAR
LUBELSZCZYZNY

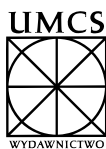
TOM VII

ODZIEŻ I OBUWIE
PRZĘDZENIE LNU
I TKANIE PŁÓTNA

A Dialect Dictionary of the Lublin Region

Volume VII

Garments and Footwear. Spinning and Weaving

Halina Pelcowa

SŁOWNIK
GWAR
LUBELSZCZYŹNY

TOM VII

ODZIEŻ I OBUWIE
PRZĘDZENIE LNU
I TKANIE PŁÓTNA

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ

LUBLIN 2020

Publikacja finansowana w ramach Programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2018-2023
nr projektu 0125/NPRH7/H11/86/2018

**NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI**

Recenzenci

Prof. dr hab. Halina Kurek
Prof. dr hab. Kazimierz Ożóg

Redakcja naukowa
Halina Pelcowa

Korekta
Jolanta Drożdowska, Halina Pelcowa

Redakcja techniczna i skład
Artur Drożdowski

Projekt okładki i stron tytułowych
Marta i Zdzisław Kwiatkowski

Dokumentacja zdjęciowa: Muzeum Lubelskie w Lublinie – ilustracje nr 1, 2, 3, 5, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18;
Ośrodek Edukacji Regionalnej w Hołownie – ilustracja nr 8; Ilona Gumowska-Grochot – ilustracje nr 4, 6, 9, 20, 21,
22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 (wykonane w Ośrodku Edukacji Regionalnej w Hołownie); Piotr Lasota – ilustracja nr 23
(wykonana w Muzeum Wsi Lubelskiej); Halina Pelcowa – ilustracje nr 14, 19
(wykonane w Zagrodzie Guciów w Guciovie)

Eksploracja terenowa i transkrypcja materiałów: Agnieszka Dudek-Szumigaj, Ilona Gumowska-Grochot,
Anna Kurkiewicz, Piotr Lasota, Robert Mileszczyk, Halina Pelcowa, Blanka Skórska, Mariola Tymochowicz

© Wydawnictwo UMCS, Halina Pelcowa, Lublin 2020

ISBN 978-83-227-9385-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
ul. Idziego Radziszewskiego 11, 20-031 Lublin
tel. 81 537 53 04
www.wydawnictwo.umcs.eu
e-mail: sekretariat@wydawnictwo.umcs.lublin.pl

Dział Handlowy
tel./faks 81 537 53 02
Księgarnia internetowa: www.wydawnictwo.umcs.eu
e-mail: wydawnictwo@umcs.eu

Druk i oprawa
Mazowieckie Centrum Poligrafii Wojciech Hunkiewicz
ul. Lisi Jar 29, 05-270 Marki

*Ucząc się nowej nadziei, idziemy poprzez
ten czas ku ziemi nowej. I wnosimy cię,
ziemio dawna, jak owoc miłości pokoleń. . .*

Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005, 80

Lubelszczyźnie –
Ziemi Mojej Rodzinnej i Jej Ludziom

Ukazały się następujące tomy:

1. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny*. Tom I. *Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2012.
2. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny*. Tom II. *Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2014.
3. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny*. Tom III. *Świat zwierząt*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.
4. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny*. Tom IV. *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016.
5. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny*. Tom V. *Świat roślin*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017.
6. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny*. Tom VI. *Pokarmy*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2019.

Spis treści

Wstęp	9
Założenia metodologiczne i zasady redakcyjne	17
Założenia ogólne	17
Baza materiałowa.....	17
Hasło słownikowe.....	19
Zapis wyrazu hasłowego i kontekstów	23
Mapa językowa.....	25
Kwalifikatory	27
Skróty i odsyłacze.....	28
Źródła i opracowania	29
Źródła.....	29
Literatura (wybrane pozycje)	30
Miejscowości, z których pochodzi materiał	33
Alfabetyczny spis miejscowości	33
Wykaz cyfrowych oznaczeń miejscowości na mapach	46
Słownik	47
Mapy do haseł słownikowych	451
Ilustracje do haseł słownikowych	495
Spis map i ilustracji	525
Spis map.....	525
Spis ilustracji	526
A Dialect Dictionary of the Lublin Region	529

Wstęp

[...]

*Już giną chaty pod strzechą,
drewniane stodoły z wiechą,
wysokie żurawie na gumnie,
dębowe drewniane studnie,*

[...]

*Zginęły drewniane łoża,
zgrzebne swojskie spódnice,
lniane kraciaste pierzyny
i twarde chłopskie siermięgi,
krajaczki z nóg pospadały.
Już dawno zginęły sochy,
kądziele, krosna i płochy,
śmigłe czółenka, wrzeciona.
Stara wieś wymieciona.*

Irena Ostaszyk, *Okruchy Podlasia*,
Lublin 1995, 84–85

Siódmy tom *Słownika gwar Lubelszczyzny* zatytułowany *Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna* zawiera 2030 haseł wzbogaconych 30 ilustracjami i 42 mapami językowymi. Stanowi odrębną całość tematyczną, poświęconą tradycyjnym wiejskim ubraniom, obuwiu, przędzeniu lnu, tkaniu płótna oraz budowie narzędzi do tego przeznaczonych. Przedmiotem opisu są nazwy ubrań kobiecych i męskich, obuwia, oraz przędzenia lnu i tkania płótna. Każda z nich jest szczególnym znakiem pamięci, odwołującym się do miejsca i czasu oraz tradycji lokalnej i regionalnej, przekazywanej z pokolenia na pokolenie.

Słownictwo zebrane w tym tomie jest specyficznym działem leksyki, pokazuje obraz polskiej wsi, z jej odrębnościami przejawiającymi się w sposobie ubierania, a także z oddzieleniem tego, co służy do pracy, od tego, co jest elementem świętowania i zabawy. Czynności związane z przędzeniem i tkaniem płótna były codziennością i koniecznością, a jednocześnie urastały do rangi świętości, stanowiły bowiem podstawę wiejskiej egzystencji i samowystarczalności odzieżowej, wpisując się jednocześnie w obrzędowość i obyczajowość ludową, z bogactwem interpretacji świata i kreatywnością mieszkańców wsi. Dostrzegamy to zarówno w lokalnej, jak i w regionalnej wielości nazw na określenie jednego desygnatu, np.: *bajówka, chustka bajowa, chustka plu-*

szowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawięjocha, zawijska ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’; cyganka, deska, deszczotka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’; baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kołpak, kożuszana czapka, małachaj, małachajka ‘czapka futrzana na zimę’.

Wypowiedzi z zakresu sposobów ubierania się, a także przygotowywania płótna i jego obróbki są tekstami werbalnymi budowanymi według ustalonego kulturowo wzorca: desygnaty mają swoje nazwy, wiążą się z nimi czynności codzienne i świąteczne, wpisane w umiejętności i wrażliwość językową mieszkańców wsi, a także wiedzę praktyczną dotyczącą uprawy roli, obróbki lnu oraz przygotowania ubrań i obuwia.

Ludowy obraz nazewnictwa jest niezwykle bogaty, kreowany przez geograficzną różnorodność nazw i ich wariantywność oraz wielość nazw na określenie jednego desygnatu, które tworzą często jedną serię onomazjologiczną, ale mogą też należeć do różnych pól znaczeniowych, uwzględniających nie tylko różne aspekty danej części garderoby, ale też rodzaj skojarzeń i odbioru przez człowieka, np. nazwy ‘cieplej spódnicy barchanowej, noszonej przez kobiety na co dzień’ motywowane są okrywaniem dolnej części ciała (*spódnica*) i materiałem, z którego została uszyta (*baja, barchanka, spódnica barchanowa*), ‘przyrzędu do zdejmowania butów z cholewami’ – funkcją (*rozzuwak, wyzuwacz, ściągawka*), kształtem (*stopka, ławka, łapki, kopyto*) i podobieństwem do zwierząt i gadów (*pies, piesek, suka, suczka, koziołek, koziołki, żabka*), ‘pedału w kołowrotku’ – rodzajem umiejscowienia (*podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik*), kształtem (*noga, nóżka, deska, deseczka, łapa, łapka, ławka, ławeczka, pedał, pedało, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, próg, waga*), a ‘kóleczek w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’ – kształtem (*krażki, krażeczki, krażawki, kólecza, kruhalce*), wykonywaną czynnością (*bloki, bloczki, rączki, wałki, łapy, łapki, szynki, trycki, rolki*) i analogią do zwierząt (*kobyłki, byczki, suka*). Liczne są również wypadki obejmowania jedną nazwą kilku desygnatów, o podobnym wyglądzie i działaniu, np. *burka* to: ‘okrycie wierzchnie z grubego, ciemnego sukna lub filcu, mające postać peleryny z kapturem, używane podczas podróży’ – ‘duża chusta

wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ – ‘ciepła spódnica wełniana’ – ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ – ‘fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie’; *suczka* to: ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’ – ‘urządzenie w kształcie deseczki z dziurkami używane do zatrzymywania nawoju w warsztacie tkackim’ – ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’; *szcotka* to: ‘obrębienie u dołu spódnicy, sukienki’ – ‘narzędzie służące do czesania lnu’ – ‘narzędzie służące do czesania wełny’ – ‘narzędzie służące do czyszczenia butów i ubrania’.

Wszystkie tomy *Słownika gwar Lubelszczyzny*, ze względu na jednolitość całości, oparte są na jednakowych zasadach metodologicznych, z wykorzystaniem technik atlasowych i ikonografii. W każdym z nich zostaje zachowany układ alfabetyczny haseł. Takie zasady obowiązują w pięciu wydanych już tomach: I. *Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż* (Lublin 2012), II. *Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana* (Lublin 2014), III. *Świat zwierząt* (Lublin 2015), IV. *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza* (Lublin 2016), V. *Świat roślin* (Lublin 2017), VI. *Pokarmy* (2019). We wskazane ramy metodologiczne wpisuje się także układ tomu VII, który jest kolejną częścią słownika regionalnego, łączącego wymogi leksykonu wewnątrzdialektalnego i międzylubelskiego, ze wspólnym modelem hasła słownikowego i sposobem wykorzystania wypowiedzi gwarowych mieszkańców wsi regionu lubelskiego.

Ze względu na fakt, że każdy z tomów, niezależnie od kontynuacji zadań ogólnych i wspólnego przedmiotu badań, stanowi samoistnie integralną całość tematyczną i może funkcjonować jako wydzielony obraz językowej przestrzeni wiejskiej, w tomie VII zostaną powtórzone niektóre elementy założeń metodologicznych i zasad redakcyjnych, a także wykorzystane źródła i opracowania oraz wykaz miejscowości, z których pochodzi materiał.

Przedmiotem badań są gwary regionu lubelskiego zagrożone nie tylko utratą ciągłości pokoleniowej, ale narażone na całkowity zanik. Zachowanie tkwiącego w nich bogactwa leksykalnego to powinność wobec regionu i przyszłych pokoleń, obowiązek utrwalenia tego, co jeszcze można ocalić, nim bezpowrotnie, wraz z odchodzącymi ludźmi, odejdzie w niepamięć. Ochrona przed zapomnieniem tego skarbu „małych ojczyzn” jest obowiązkiem humanistów i humanistyki. I tę powinność wobec dziedzictwa narodowego staramy się wypełnić.

W obliczu globalizacji i jednocześnie rodzących się tendencji do zachowania różnorodności języków i kultur w Unii Europejskiej, gwara nabrała nowego znaczenia jako istotny element nie tylko tradycji i kultury ludowej, przekazywanej z pokolenia na pokolenie, ale też tożsamości regionalnej, funkcjonując jako dokument epoki i tradycji, która odeszła, ale żyje jeszcze w pamięci osób starszych, jest świadectwem przeszłości i mówienia o niej. A zatem istnieje potrzeba nie tylko ocalenia od zapomnienia tego, co było, i co jeszcze pozostało, ale odkrywania gwary na nowo. Należy przy tym pamiętać, że w dobie Internetu wyrosło pokolenie, do którego bardziej przemawia obraz niż tekst i któremu trzeba pomóc dotrzeć do wiedzy dialektologicznej. I taką perspektywę stwarzają zamieszczone w tomie VII *Słownika* ilustracje ubrań i przedmiotów potrzebnych do ich przygotowania.

Lubelszczyzna (w granicach województwa sprzed 1975 roku, nieznacznie zmienionego po roku 1999; obecnie w skład województwa lubelskiego wchodzi też powiat rycki i materiały z tego obszaru zostały włączone do haseł słownikowych) – por. mapę 1 – to teren różnicowany kulturowo, w języku którego odbijają się dawne stosunki osadnicze, religijno-wyznaniowe, ludnościowe oraz podziały historyczne i etnograficzne.

Od dawna konkurowały tu zjawiska językowe z jednej strony małopolskie, z drugiej wschodniosłowiańskie (głównie ukraińskie), a od północy i północnego zachodu nawarstwiały się, późniejsze w stosunku do małopolskich i kresowych, właściwości mazowieckie. Ten fakt przekłada się na wielokrotnie podkreślaną trójdzielność gwarową regionu lubelskiego (m.in.: Nitsch 1929; Kuraszkiwicz 1932; Dejna 1981; 1998; Bartmiński 1973; Bartmiński, Mazur 1978; Brajerski 1958; Czyżewski 1986; 1994; Czyżewski, Warchoł 1998; Kaczmarek, Bartmiński, Mazur 1978; Łesiów 1963; Mazur 1976; 1978; Pelcowa 1985; 1994; 2001; Warchoł 1992), która jest w istocie rzeczy bardziej skomplikowana i przechodzi w wielodzielność oraz w wielowarstwowość geograficzną i semantyczną, przejawiającą się w występowaniu i mieszaniu się cech różnodialektalnych, nie tylko małopolskich, mazowieckich i kresowych, ale także ogólnogwarowych i ogólnopolskich (rejestr wybranych cech gwarowych przywołałam w tomie I na stronach 19–21, a szczegółowa specyfikacja geograficzna i obszerna literatura na temat zróżnicowania gwarowego regionu lubelskiego zostały zamieszczone m.in. w opracowaniach: Czyżewski 1994; Kaczmarek, Bartmiński, Mazur 1978; Mazur 1978; Pelcowa 2001). Wskazywana wielodzielność to w zasadzie ogromne bogactwo leksykalne z wielością i różnorodnością nazewni-

Mapa 1. Lubelszczyzna – obszar badań

czą, wpisującą się w historię i tradycję kulturowo-obyczajową Polski środkowo-wschodniej. Jest to jeden z argumentów przemawiających za potrzebą powstania *Słownika*, który w swoim założeniu ma stać się odzwierciedleniem złożoności i wielokulturowości gwar Lubelszczyzny i obrazem gwarowego zróżnicowania leksykalnego regionu, będącego nie tylko pomostem między wschodem a zachodem, ale między Unią Europejską a Europą wschodnią.

Tom *Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna* jest kontynuacją badań prowadzonych od wielu lat, włączonym w długofalowe opracowanie dokumentujące naukowo stan gwary i zgodnie z Konwencją UNESCO z 2003 r. wpisującym się w ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu. Wobec postępującego zaniku gwar, a tym samym braku identyfikacji elementów otaczającej przestrzeni, staje się kulturową koniecznością i wyzwaniem dla współczesnych i przyszłych pokoleń.

Tom ten jako opracowanie naukowe, ale także użytkowe o wymiarze praktycznym, jest nie tylko formą utrwalenia i zachowania dziedzictwa językowego i kulturowego regionu lubelskiego, konceptualizowanego w postaci zbioru słów tworzących leksykon gwarowy, ale przede wszystkim istotnym instrumentem w kreowaniu „marki regionalnej” i promocji regionu lubelskiego, z założeniem jego dostępności dla szerokiego kręgu odbiorców, zarówno językoznawców, jak i badaczy innych dziedzin, twórców regionalnych, propagatorów kultury regionu, nauczycieli realizujących edukacyjną ścieżkę regionalną i upowszechniających założenia „małej ojczyzny” oraz młodzieży, pragnącej zrozumieć istotę kulturowo-językowego obrazu własnego regionu.

Jest to kolejna część kilkutomowego opracowania, na które docelowo złożą się – oprócz słownictwa realizowanego w tomie I (*Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*), w tomie II (*Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*), w tomie III (*Świat zwierząt*), w tomie IV (*Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*), w tomie V (*Świat roślin*), w tomie VI (*Pokarmy*), w tomie VII (*Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna*) – następujące działy kultury materialnej i duchowej: Sprzęty domowe; Prace w domu i w gospodarstwie; Człowiek – jego właściwości i zachowanie; Życie społeczne, zawody; Ukształtowanie powierzchni; Zjawiska atmosferyczne i meteorologia; Wierzenia, obrzędy, zwyczaje i obyczaje; Czas, przestrzeń, miary, kolory, czynności. W obrębie każdego działu tematycznego zostanie zachowany układ alfabetyczny, a całość *Słownika* zamknie indeks z wykazem wszystkich słów w tomie ostatnim.

Tom VII, podobnie jak cały *Słownik gwar Lubelszczyzny*, ma charakter niedyferencyjny, uwzględnia także słownictwo ogólnopolskie, należące do zasobu leksykalnego mieszkańców wsi, pominięcie którego nie tylko czyni obraz uboższym, ale ztraca istotę desygnatu i wiarygodność oceny otaczającego świata. Gwar ludowych nie można bowiem rozpatrywać tylko pod kątem ich odmienności, a kierowanie się dyfe-

rencjalnością w stosunku do języka ogólnego i opisywanie wyłącznie tych słów, które nie są znane polszczyźnie literackiej, może prowadzić do błędnych wniosków. Należy opisywać nie słownictwo gwarowe, ale słownictwo występujące w gwarze, czyli oprócz słów i znaczeń typowo gwarowych, także wyrazy i znaczenia wspólne dla gwary i polszczyzny ogólnej. I takie założenie jest realizowane w tomie *Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna*. Obok słów i znaczeń typowo gwarowych, zostaną zamieszczone także wyrazy i znaczenia ogólnopolskie, bez przywołania których opis rzeczywistości wiejskiej jest niemożliwy.

Mimo układu tematycznego i włączenia do hasła ikonografii, *Słownik* nie jest opracowaniem encyklopedycznym, nie ma też charakteru kompendium wiedzy na dany temat. Zgromadzone słownictwo wpisuje się w ludowy obraz świata, a poszczególne jego elementy są postrzegane zgodnie z potrzebami mieszkańców wsi, z uwzględnieniem specyfiki regionu, i ten fakt bardzo wyraźnie przekłada się na konceptualizację językową. Ujmowane są cechy najbardziej charakterystyczne, dotyczące wyglądu, miejsca występowania, praktycznego zastosowania, w tym przydatności lub szkodliwości dla człowieka. W konstruowaniu haseł słownikowych zwracamy uwagę na te elementy wiejskiej przestrzeni, które są typowe i zrozumiałe dla mieszkańców wsi oraz chętnie przez nich przywoływane i charakteryzowane.

Tom VII. *Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna* to znaczący wycinek leksyki ludowej, wyekscerpowany z wypowiedzi najstarszych mieszkańców 633 wsi regionu lubelskiego (por. wykaz miejscowości) i od 2520 informatorów. Ze względu na charakter tematyczny słownictwa, informatorami były osoby najstarsze, które mówią gwara oraz znają opisywane desygnaty i potrafią przyporządkować im właściwe nazwy.

Założenia metodologiczne i zasady redakcyjne

Założenia ogólne

Podobnie jak w każdym opracowaniu słownikowym, w tomie VII *Słownika gwar Lubelszczyzny*, słowo jest znakiem desygnatu, który „wyodrębnia się z rzeczywistości nie jako izolowana rzecz, ale jako element pozostający w określonych związkach z innymi fragmentami tejże rzeczywistości” (Doroszewski 1962, 142). Wyraźne odniesienie do rzeczywistości pozajęzykowej i ściśle usytuowanie desygnatu i jego nazwy w określonym kręgu znaczeniowym i kulturowym jest istotną właściwością słownika gwarowego, łączącego definicję leksykograficzną (naukową) z dodatkowymi informacjami przy artykule hasłowym i definicją użytkownika gwary, podaną w przywoływanych kontekstach. Analiza wypowiedzi mieszkańców wsi dostarcza interesującej wiedzy na temat użycia słowa w aspekcie społecznym, kulturowym, obyczajowym. Relacji tej towarzyszy określenie znaczeń wyrazów i zakresu ich użycia, a także wpisanie słowa i opisywanego pojęcia w strukturę językową i kulturową oraz w opozycję przeszłość – współczesność.

W tomie VII *Słownika gwar Lubelszczyzny* zasady redakcyjne podporządkowane są idei opracowania słownika regionalnego, nie tylko rejestrującego słownictwo gwarowe, ale włączającego przywołane słowa w geografie regionu, usytuowanego na styku Małopolski i Mazowsza oraz Słowiańszczyzny wschodniej i zachodniej. Wynikająca stąd różnorodność jest wartością regionu jako całości.

Baza materiałowa

Korpus materiałowy tomu VII *Słownika gwar Lubelszczyzny* stanowią nagrania terenowe, zapisane na taśmach magnetofonowych, teksty ciągle zapisane (bez dokumentacji dźwiękowej) oraz zapisy słów zbierane metodą kwestionariuszową (bez egzemplifikacji kontekstowej). Są to przede wszystkim zbiory autorki *Słownika*, stale wzbogacane i sukcesywnie uzupełniane i poszerzane o nowe dane. Dodatkowe materiały słownikowe zostały pozyskane z kartotek atlasowych i archiwów, z prac

magisterskich i licencjackich przygotowanych pod kierunkiem naukowym autorki *Słownika* w latach 1996–2015, a także – w niewielkim zakresie – ze źródeł drukowanych.

W tomie VII *Słownika gwar Lubelszczyzny* znalazły się materiały gromadzone w ostatnich sześćdziesięciu latach, wielokrotnie potwierdzone i uzupełniane w kolejnych eksploracjach terenowych. W większości są to materiały zbierane od początku lat osiemdziesiątych XX wieku do dnia dzisiejszego przez autorkę *Słownika*. Są to zarówno teksty zapisane, jak i nagrane na taśmy magnetofonowe, sukcesywnie uzupełniane i sprawdzane.

Leksyka ludowa regionu lubelskiego, będąca podstawą tomu VII, oparta jest na korpusie tekstowym, który stanowią:

- taśmoteka i kartoteka słownikowa Haliny Pelcowej (PM) – nagrania i materiały kwestionariuszowe z lat 1980–2018,
- drukowane prace Haliny Pelcowej (PI, PS, PZ),
- materiały z eksploracji terenowych w roku 2019 (MG).

Dodatkowo zostały wykorzystane materiały z kartotek gwarowych, archiwów, prac dyplomowych i źródeł drukowanych.

1. Kwestionariusze do *Atlasu gwar polskich* Karola Dejny (KAGP) – materiały z Lubelszczyzny zebrane z 53 miejscowości, zgromadzone w Katedrze (obecnie Zakładzie) Dialektologii Polskiej i Logopedii Uniwersytetu Łódzkiego, a wykorzystywane przez autorkę *Słownika* za wcześniejszą zgodą Profesora Karola Dejny i Profesora Sławomira Gali oraz Profesor Ireny Jaros – obecnie kierującej Zakładem Dialektologii Polskiej i Logopedii. Część materiałów zebrała dla celów atlasowych autorka *Słownika*.

2. Prace magisterskie i licencjackie (ML), które powstały pod kierunkiem naukowym Haliny Pelc – autorki *Słownika* (pełny wykaz został zamieszczony w tomie I *Słownika gwar Lubelszczyzny* na stronach 34–38, uzupełnienie w tomie IV na stronach 28–30). Materiały te zostały wykorzystane za zgodą osób przygotowujących prace magisterskie i licencjackie. We wszystkich przywołanych w pracach miejscowościach były też prowadzone przez autorkę *Słownika* niezależne badania terenowe, a cytowane wypowiedzi są w większości wynikiem tych badań.

3. Prace drukowane (SGP, MSGP, SGM, CA, CWP, TBM, FT, UL, PSL).

4. Materiały z Kartoteki Słownika gwar polskich PAN w Krakowie (KSGP).

5. Materiały z Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego w Cieszynie (APAE).

6. Materiały z Archiwum Muzeum Etnograficznego w Krakowie (AME).

7. Materiały z Archiwum Muzeum Wsi Lubelskiej (AMWL).

Dokumentacja ikonograficzna pochodzi w większości ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie i Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie. Za udostępnienie zdjęć serdecznie dziękujemy Dyrekcji obu placówek.

Materiał terenowy pochodzi z 633 wsi regionu lubelskiego i od 2520 informatorów. Nazwiska informatorów nie zostały zamieszczone ze względu na ochronę danych osobowych (nie wszyscy wyrazili zgodę na publikację, nie od wszystkich była też możliwość uzyskania zgody). Na mapach, w trosce o czytelność obrazu, przywołano informacje ze 144 miejscowości, stanowiących próbę reprezentatywną dla całego regionu. Mapy powtarzające się w *Słowniku* i w drukowanych pracach Haliny Pelcowej (dwie w PI i trzy w PZ) zostały wykonane na nowo i uzupełnione, z uwzględnieniem nowych danych terenowych i przyporządkowaniem do nowej podstawy metodologicznej.

Hasło słownikowe

Autorzy i redaktorzy słowników gwarowych (m.in. SGP; Kaś 2011; 2015–2019; Wyderka (red.) 2000–2017; Pelcowa 2012; 2014; 2015; 2016; 2017; 2019) zgodnie stwierdzają, że hasło słownikowe, obok zamieszczonego znaczenia wyrazu, informacji o jego odmianach fonetycznych i specyfikacji morfologicznej, o synonimach i heteronimach, a także (w postaci kwalifikatorów) o społecznym statusie danego leksemu, powinno podawać także geografię wyrazu oraz konteksty jego występowania, z przywołaniem fragmentów wypowiedzi mieszkańców wsi. Wszystkie zasygnalizowane informacje znajdują się w tomie VII *Słownika gwar Lubelszczyzny*, a hasło jest uzupełnione dodatkowo o ilustrację i mapę językową.

Założeniem jest, aby struktura hasła nie zaciemniała obrazu semantycznego analizowanego słowa i jego miejsca w systemie językowym i kulturowym badanego obszaru, ale była jak najbardziej przejrzysta, a jednocześnie zrozumiała także dla niespecjalistów – osób spoza kręgu dialektologii i językoznawstwa.

Artykuł hasłowy składa się z następujących elementów.

1. Wyraz hasłowy i jego znaczenie realizowane w postaci definicji realnoznaczeniowej.

2. Ilustracja – przywołana przez zastosowanie odsyłaczy do fotografii desygnatu zamieszczonej na końcu części słownikowej. Cyfra po odsyłaczu: zob. oznacza numer zdjęcia.

3. Konteksty występowania wyrazu:

– z poświadczeniem zakresu jego użycia, i z odwołaniem do materiału egzemplifikacyjnego, oraz podaniem miejscowości, z której pochodzi materiał;

– z zastosowaniem znormalizowanego zapisu ortograficznego, uwzględniającego właściwości gwarowe fonetyczne i morfologiczne, charakterystyczne dla gwar Lubelszczyzny.

Przywołane konteksty, cytowane wypowiedzi mieszkańców wsi (w nawiasie sygnowane nazwą miejscowości), spełniają wymóg adekwatności i przystawalności do definicji wyrazu, czyli w sposób wyrazisty oddają istotę znaczenia, w tym wskazują na fakty nietypowe, niezwykle, a także charakteryzujące określoną sytuację komunikacyjną. Uwzględniamy przede wszystkim, w jakim kontekście wyraz występuje, a także jakie są jego uwarunkowania społeczne, kulturowe, obyczajowe (por. m.in.: Pelcowa 2003). Konteksty (wyrażenia cytatowe) są ułożone zgodnie z zasadą: Co to jest? Jak wygląda? Do czego służy? Jakie ma zastosowanie? Gdzie występuje? Kiedy jest używane? Kto używa? Jakie przywołuje skojarzenia? Jakże są z tym związane powiedzenia, przepowiednie, przysłowia, legendy?

4. Źródła: własne materiały terenowe autorki *Słownika* (PM), prace drukowane (PI, PS, PZ, SGP, MSGP, SGM, CA, CWP, TBM, FT, UL, PSL), materiały z kartotek gwarowych (KAGP, KSGP) i archiwów (APAE, AME, AMWL), prace magisterskie i licencjackie (ML, SS) oraz w miarę potrzeby i możliwości także inne źródła.

5. Geografia wyrazu wraz z mapą językową, przywołaną przez zastosowanie odsyłaczy do mapy zamieszczonej na końcu części słownikowej (cyfra po odsyłaczu: zob. oznacza numer mapy), z podaniem obszaru występowania nazwy lub nazwy miejscowości. Lokalizację szczegółową podaje umiejscowienie nazwy na mapie oraz informacje kierujące do określonego obszaru, np. typu: Lubelszczyzna zachodnia, Lubelszczyzna południowo-wschodnia, okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego, Lubelszczyzna środkowo-zachodnia, lub przywołujące konkretnie wsie (w tym i te, z których nie ma podanego cytatu). Inny rodzaj informacji geograficznych to wskazanie lokalizacji uogólnionej, np.: powszechne (nazwa występuje zwarcie na całym obszarze Lubelszczyzny), zasięg

rozproszony (nazwa jest poświadczona w całym regionie, ale nie występuje zwarcie). Szczegółowa specyfikacja geograficzna miejscowości, z przywołaniem gminy i powiatu, jest zamieszczona w spisie miejscowości.

6. Wyjątkowe zjawiska fleksyjne, ale nie każde odstępstwo od normy, a także najczęstsze odmiany fonetyczne, zlokalizowane w segmencie: wymowa. W tej części hasła przywołane są wszystkie warianty fonetyczne, realizowane na terenie Lubelszczyzny, nie tylko te, które są uwidocznione w cytatach. Ale jeżeli słowo występuje sporadycznie (w jednej lub dwóch miejscowościach), podane są wyłącznie zapisy z tych miejscowości.

7. Odwołania do synonimów (nazw obocznych w jednej wsi) i heteronimów (oboczników nazewniczych na szerszym obszarze), z zastosowaniem odsyłacza: por.

Szczegółowy układ hasła i poszczególne jego składniki są każdorazowo modyfikowane w zależności od charakteru desygnatu i działu kultury materialnej i duchowej, który reprezentują. Modyfikacja ta nie pociąga jednak istotnych zmian merytorycznych w zakresie ogólnego charakteru hasła i zawartych w nim treści składowych.

W tomie VII *Słownika* hasło realizowane jest w kilku wariantach.

1. Zawiera wszystkie elementy, w tym ilustrację i mapę, np.: *berdo* 'grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim', *czótenko* 'czótenko tkackie', *drapka* 'narzędzie służące do czesania lnu', *kołowrotek* 'narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu', *motowidło* 'przrząd do motania przędzy', *piesek* 'przrząd do zdejmowania butów z cholewami'.

2. Zawiera tylko ilustrację, bez odwołania do mapy, np.: *kratówka* 'spódnica wełniana lub lniana w kratkę', *burczak* 'duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę', *oficerki* 'buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami', *parciana* 'płaszcz z płótna z niewielkim kołnierzykiem, stójką i długimi prostymi rękawami', *soroczka* 'lniana koszula męska lub damska, ozdobiona specjalnym haftem', *szalinówka* 'kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta'.

3. Nie zawiera ilustracji, tylko odwołanie do mapy, np.: *chołoznie* 'spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawicach zwężających się od kolan ku dołowi', *cyganka* 'deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku', *czyny* 'skrzyżowanie nici w osnowie', *troczi* 'wiązanienie fartucha lub spódnicy'.

4. Nie zawiera ilustracji i mapy, np.: *batystówka* 'cienka, letnia chustka na głowę', *kania* 'rondo kapelusza', *maciejówka* 'męska czapka

z daszkiem', *walonki* 'buty z cholewami uszyte z filcu lub ze zbitej wełny, wypełnione watoliną, wkładane w kalosze'.

W tomie VII, podobnie jak w całym *Słowniku gwar Lubelszczyzny*, wielką wagę przywiązuje się do ilości i długości poświadczeń cytowanych oraz do treści etnograficznych, zawartych zarówno w definicji słowa, jak i w przywoływanych wypowiedziach mieszkańców wsi, z uwzględnieniem świadomości językowej, kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej użytkowników gwary. Znaczenia hasel są oparte na wypowiedziach mieszkańców wsi i danych od nich uzyskanych (jeżeli nawet niepełnych, to jednak przedstawiających obraz funkcjonowania pojęcia i jego interpretacji). Wypowiedzi użytkowników gwary uzupełniają definicję, są zazwyczaj rozbudowane, niekiedy kilkudzaniowe, ale też krótkie i wnoszące informacje cząstkowe. W *Słowniku* liczba cytowań jest zróżnicowana z kilku powodów:

- ilości dostępnego materiału gwarowego,
- ważności kulturowej desygnatu i określanej przez niego nazwy (informatorzy udzielają odpowiedzi rozbudowanych, bogatych w dodatkowe informacje, lub podają tylko nazwę, bez komentarza),
- częstości występowania danej nazwy na terenie Lubelszczyzny,
- czynnej lub biernej znajomości desygnatu.

Lokalizacja cytowań jest sygnowana przez podanie nazwy wsi, co nie zawsze wskazuje na ścisły zasięg geograficzny, a tylko informuje, że w podanych miejscowościach dane słowo czy znaczenie jest poświadczane i znane. Często lokalizacja nazwy lub jej znaczenia nie dają pełnej wiarygodności i pewności, że zamieszczono wszystkie możliwe informacje, gdyż zebranie i uwzględnienie całości materiału gwarowego, szczególnie z tak rozległego obszaru, jakim jest Lubelszczyzna, w pełni kompletnego, nie zawsze jest możliwe do zrealizowania. *Słownik* daje sygnał i impuls do działania dla tych, którzy interesują się własną „małą ojczyzną” i jej dziedzictwem kulturowym. Autorka *Słownika* na taką współpracę ciągle liczy. Zarówno ten tom, jak i każdy kolejny, będzie uzupełniany i wzbogacany o nowe dane, które znajdują się w *Suplemencie* w tomie ostatnim.

Wyrazy o różnych znaczeniach zostały umieszczone jako oddzielne hasła ze względu na brak ich bezpośredniej pochodności semantycznej, a także na fakt nazywania różnych desygnatów, nawet wewnątrz danego pola semantycznego, por. hasła: **jesionka I** 'płaszcz jesienny lub zimowy', **jesionka II** 'duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę'; **kacapka I** 'czapka zimowa zapinana pod brodą', **kacapka II** 'chustka wiązana na głowie

w formie czapki’, **kacapka III** ‘kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta’; **wtok I** ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’, **wtok II** ‘przedza idąca w poprzek w warsztacie tkackim’. Reprezentują one nieco odmienne aspekty rzeczywistości wiejskiej. Przy układzie tematycznym, jaki został zastosowany w *Słowniku*, jest wyraźna trudność, a często wręcz niemożliwość, ustalenia wspólnej dominanty semantycznej. Pod hasłem numerowanym kolejno cyframi rzymskimi podaję zarówno zależność relacji polisemii, jak i homonimii. Numery przy hasłach mają charakter wyłącznie porządkowy, nie rozstrzygają ani o ważności, ani o pochodności znaczenia. W trosce o zachowanie spójności między kolejnymi tomami *Słownika*, w tomie VII przy wyrazach tożsamych brzmieniowo, a nazywających różne desygnaty, zastosowano odwołania do haseł z tomów I, II, III, IV, V, VI oraz z tomu VII, sygnując je cyframi rzymskimi, np.: **dziad I** – tom I: 88, **dziad II** – tom I: 88, **dziad III** – tom I: 88, **dziad IV** – tom I: 88, **dziad V** – tom IV: 75, **dziad VI** – tom IV: 75, **dziad VII** – tom IV: 75–76, **dziad VIII** – tom VI: 149, **dziad IX** – tom VI: 149, **dziad X** – tom VI: 149, **dziad XI** – tom VI: 149–150, **dziad XII** – tom VI: 150, **dziad XIII** – tom VII: 115, **dziad XIV** – tom VII: 115; **deska I** – tom I: 82, **deska II** – tom I: 82–83, **deska III** – tom II: 55, **deska IV** – tom II: 55, **deska V** – tom VI: 133, **deska VI** – tom VI: 133, **deska VII** – tom VII: 105, **deska VIII** – tom VII: 105, **deska IX** – tom VII: 105, **deska X** – tom VII: 105, **deska XI** – tom VII: 105–106.

Zapis wyrazu hasłowego i kontekstów

W *Słowniku* zastosowano zapis ortograficzny, a formę hasła sprowadzono do ogólnopolskiej. Powody takiego postępowania są motywowane tym, że czytelność słów gwarowych jest inna niż ogólnopolskich, trudniejsza ze względu na postać samego słowa, nieznanego i nieużywanego na co dzień, a dodatkowe zagęszczenie informacji i stawianie barier w postaci zapisu fonetycznego trudność tę spotęgowałyby i doprowadziło do niedostępności słownika dla przeciętnego użytkownika języka.

Przy obszarze tak różnorodnym językowo, z wyspowym układem cech językowych, jakim jest region lubelski, zastosowany zapis jest w pełni uzasadniony. Gwary tego regionu nie tworzą zwartego systemu fonologicznego. Z jednej strony jest duży stopień niejednorodności związanej ze zróżnicowaniem regionalnym, z drugiej – z rozchwianiem sys-

temu gwarowego i niekonsekwentną realizacją cech gwarowych przez mieszkańców regionu. Łączą się tu i przenikają cechy trzech ugrupowań gwarowych: małopolskiego, mazowieckiego i kresowego, na które nakładają się zjawiska ogólnogwarowe, osobliwości regionalne, i obecne w każdym regionie gwarowym cechy ogólnopolskie. Ten sam wyraz w różnych częściach Lubelszczyzny, a często nawet w tej samej wsi, będzie brzmiał inaczej, por. m.in. realizację typu: *czapka* na Lubelszczyźnie wschodniej i *czopka*, *capka*, *copka* – na Lubelszczyźnie zachodniej. Wydobicie w takiej sytuacji jednej, reprezentatywnej formy wyrazu, jest niemożliwe, a umieszczenie wszystkich wariantów fonetycznych zaciemniłoby czytelność *Słownika* i uczyniło go niemożliwym do praktycznego wykorzystania.

W zapisie wyrazów hasłowych przyjęto formę literacką wyrazu lub formę zbliżoną do niej. Uwzględniono zleksykalizowane postaci zjawisk fonetycznych i morfologicznych, ujęte jako odrębne hasła leksykalne, np. *drapak*, *drapka*, *drapaka*, *drapaczka*, *drapuszka*, *drapówka*, *drapawka* ‘narzędzie służące do czesania lnu’; *wijachy*, *wijadła*, *wijadło*, *wijaki*, *wijaszk*, *wijatka*, *wiatki*, *wiatko*, *wituch*, *wituchy*, *witułki*, *wituszka*, *wituszki*, *zwijachy*, *zwijacz*, *zwijadło*, *zwijak*, *zwijaki*, *zwijaszk*, *zwituchy*, *zwituszki* ‘przyrząd do zwijania przędzy’. Formy czasowników podano w bezokoliczniku, np. *czesać*, *gręplować*.

Ze względu na pragmatyczny charakter *Słownika*, hasło zostało zapatrzone w konteksty, z zastosowaniem zestandaryzowanego i ujednoliconego zapisu ortograficznego, uwzględniającego jednak właściwości fonetyczne, morfologiczne i składniowe gwar regionu lubelskiego. W zapisach cytatów gwarowych przyjęto uproszczoną postać ortograficzną z zaznaczeniem właściwości wymowy, istotnych dla opisywanego regionu, np.:

- mazurzenia;
- samogłosek zwężonych, zapisywanych odpowiednio:
  - a* (o nosowe) w postaci graficznej *u*,
  - ę* w postaci graficznej *i*, *ɣ*,
  - a* w postaci graficznej *o*,
  - o* w postaci graficznej *u*,
  - e* w postaci graficznej *i* po spółgłosce miękkiej, lub *y* po spółgłosce twardej;
- labializacji zapisywanej jako *ł* przed samogłoskami *o*, *u*;
- prejotacji zapisywanej jako *j* przed *i*;
- zaniku nosowości w wygłosie i śródgłosie wyrazu;
- podwojonego *s*, *sz*, *ś* między dwiema samogłoskami;

- przejścia nagłosowego i śródgłosowego *ch* w *k*;
- dyspalatalizacji spółgłosek *k*, *g*;
- osobliwości fleksyjnych, słowotwórczych i składniowych.

W zapisach wypowiedzi mieszkańców wsi nie zostały zaznaczone upodobnienia śródwyrazowe i międzywyrazowe oraz rozszczepiona wymowa samogłosek nosowych w śródgłosie. W wygłosie samogłoski nosowe są zapisywane zgodnie z wymową, czyli w postaci odnosowionego *e* jako rezultatu wymowy nosówki przedniej i *o* lub *u* jako wyniku wymowy nosówki tylnej.

Wypowiedzi mieszkańców wsi przywoływane są w formie i wersji językowej podanej przez mówiących, bez ingerencji badacza w sferę fonetyczną i morfologiczną. Pozostawienie autentycznej wersji językowej jest uzasadnione; są to opisy dotyczące konkretnego elementu rzeczywistości wiejskiej, z podanym objaśnieniem nazwy, jej motywacji nazewniczej oraz sposobu funkcjonowania, w tym przydatności i możliwości zastosowania. Dokonano tylko nieznacznych korekt w zakresie interpunkcji, częściowo ją ujednolicając, aby uczynić tekst przejrzystym znaczeniowo i zrozumiałym. Użytkownicy gwary często tworzą konstrukcje łańcuskowe, trudne do segmentacji składniowej. Nie jest to bowiem struktura zdaniowa, ale myślowa, z dołączanymi kolejno informacjami, nie zawsze spójnymi strukturalnie, ale przywołującymi dane dotyczące charakterystyki opisywanej rzeczywistości.

Pełny zapis fonetyczny pojawia się jedynie w przywoływanych w końcowej części hasła wariantach słowa, zamieszczonych w segmencie: wymowa. Zostały tam podane wszystkie warianty wymowy, nie tylko te, które ujawniają się w cytatach. Jedynie w wypadku poświadczeń sporadycznych podawane są wyłącznie formy z cytowanych kontekstów.

Mapa językowa

Mapa językowa, jako podstawowe narzędzie badawcze geografii językowej, w polskiej praktyce dialektologicznej jest wykorzystywana przede wszystkim w atlasach i monografiach, rzadko natomiast językoznawcy sięgają do mapy przy opracowywaniu haseł słownikowych. Geografia wyrazu najczęściej jest sygnowana przez umieszczenie nazw miejscowości i regionów oraz odwołania do kartotek i źródeł drukowanych. W tomie VII *Słownika gwar Lubelszczyzny* mapa jest integralną częścią hasła słownikowego. Jest wkomponowana w hasło, zgodnie z za-

łożeniem, że jej umieszczenie pozwala na pełniejsze wykorzystanie informacji geograficznych, a jednocześnie na uchwycenie miejsca danego leksemu w strukturze gwarowej regionu.

Głównym celem mapy jako narzędzia badawczego geografii lingwistycznej jest plastyczne przedstawienie na niej układów zjawisk językowych, których wybór i sposób opracowania jest uzależniony przede wszystkim od charakteru samego materiału. Zagadnienie kartograficznego przedstawienia materiału jest bowiem nie tylko sprawą techniczną, ale łączy się ściśle z założeniami metodologicznymi. Mapa powinna być nie tylko ekspozycją materiału, ale także jego interpretacją. Może zatem pełnić przy określeniu specyfikacji geograficznej podobną rolę jak fragmenty wypowiedzi mieszkańców wsi zamieszczane obok znaczenia wyrazu. Z kontekstów można dowiedzieć się, jaki desygnat jest podstawą opisu, jak wygląda, do czego służy, jakie ma specyficzne właściwości i cechy charakterystyczne. Mapa z kolei jest wizualnym przeniesieniem i konkretyzacją opisywanej przestrzeni, pozwala tę przestrzeń lepiej przyswoić i jednocześnie uatrakcyjnić hasło. Wskazuje też na dwa elementy, ważne z punktu widzenia leksyki gwarowej: aspekt czasu i przestrzeni jako z jednej strony istotne wykładniki geografii lingwistycznej jako metody badawczej, z drugiej – jako wyraźne określenie charakteru nazwy i jej miejsca w przestrzeni geograficznej regionu.

W *Słowniku gwar Lubelszczyzny* mapa, przy tak zróżnicowanym językowo terenie, spełnia istotną rolę wizualnej specyfikacji geograficznej. Daje czytelnikowi lepszą orientację w usytuowaniu przestrzennym danej nazwy, zasięgu jej występowania (zwarcie, wyspowo, w rozproszeniu, sporadycznie, nierównomiernie, centralnie czy peryferyjnie), naświetla związki leksykalne danego obszaru z obszarami sąsiadującymi. Każda z tych informacji niesie pewne treści rzutujące na charakter nazwy i określanego przez nią desygnatu. Dowiadujemy się ponadto o miejscu danej nazwy wśród innych określeń danego desygnatu – synonimów i heteronimów – oraz o jej ekspansywnym lub recesywnym charakterze, na który wskazuje zasięg i miejsce lokalizacji.

Ze względu na większą przejrzystość artykułu hasłowego mapy zostały zlokalizowane na końcu *Słownika*, z każdorazowym odwołaniem w hasła do numeru konkretnej mapy.

Kwalifikatory

Potrzeba nie tylko nazywania każdego fragmentu otaczającej człowieka rzeczywistości, ale jego interpretacji, nasila się szczególnie wtedy, gdy desygnat jest typowym wyznacznikiem realiów wiejskich, lub gdy użycia nazwy gwarowej wymaga sytuacja i miejsce rozmowy (np. w rozmowie o desygnatach typowo wiejskich lub w kontaktach ze starszymi osobami, które znają tylko gwara). Funkcję interpretatora dodatkowego, ale niezwykle ważnego, spełniają wówczas kwalifikatory, organizujące i modyfikujące tekst gwarowy i wykreowany na jego podstawie obraz. Stanowią element wartościujący i porządkujący, sytuując analizowane treści w określonym kręgu kulturowym oraz w czasie i przestrzeni.

W tekstach mówionych, jakimi są wypowiedzi mieszkańców wsi, tworzone spontanicznie i niepodlegające ogólnopolskiej normie językowej, kwalifikatory wpisują się w treść, są jej nierozłącznym elementem, a zatem nie podają wyłącznie informacji dodatkowych, ale są sposobem postrzegania otaczającej rzeczywistości współczesnej i dawnej, a co za tym idzie – jednym z językowych mechanizmów jej interpretacji. Jest ona odzwierciedlona w opracowaniach typu słownikowego przez odpowiednie sygnowanie poszczególnych form, wplatanie ich w kontekst, a także sytuowanie chronologiczne w czasie i w przestrzeni przez mapowanie. Kwalifikator staje się wykładnikiem interpretacji wyrazu hasłowego i jego uwarunkowań chronologicznych, społecznych, kulturowych, cywilizacyjnych.

W *Słowniku gwar Lubelszczyzny* kwalifikatory nie stanowią odrębnego segmentu hasła, ale są wpisane w przywołane konteksty gwarowe, pochodzące od użytkowników gwary. Są odpowiednio dobrane i uporządkowane, zgodnie z zastosowaną metodologią opisu hasła słownikowego. Taka koncepcja wykorzystania kwalifikatora i wbudowania go w kontekst odzwierciedla świadomość językową mieszkańców współczesnej wsi, którzy poprzez nazwę i desygnat przywołują obraz wsi dawnej.

Skróty i odsyłacze

B. – biernik

C. – celownik

D. – dopełniacz

gm. – gmina

lm. – liczba mnoga

lp. – liczba pojedyncza

M. – mianownik

Msc. – miejscownik

N. – narzędnik

por. – porównaj

pow. – powiat

t. – tom

zob. – zobacz

Źródła i opracowania

Źródła

- AME – Archiwum Muzeum Etnograficznego w Krakowie.
AMWL – Archiwum Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie.
APAE – Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego w Cieszynie (depozyt Instytutu Archeologii i Etnologii PAN).
CA – Czyżewski Feliks, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin 1986.
CWP – Czyżewski Feliks, Warchoł Stefan, *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, Lublin 1998.
FT – Falińska Barbara, 1991, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, Wrocław.
KAGP – *Kartoteka Atlasu gwar polskich* (Kartoteka znajduje się w Zakładzie Dialektologii Polskiej i Logopedii Uniwersytetu Łódzkiego).
KSGP – *Kartoteka Słownika gwar polskich PAN* w Krakowie.
MG – materiały z eksploracji terenowych w roku 2019.
ML – prace magisterskie i licencjackie przygotowane pod kierunkiem Haliny Pelc w Zakładzie Historii Języka Polskiego i Dialektologii UMCS, z których materiał został częściowo wykorzystany w Słowniku (wykaz: zob. tom I, s. 34–38 i tom IV, s. 28–30).
MSGP – *Mały słownik gwar polskich*, pod red. Jadwigi Wronicz, Kraków 2010.
PI – Pelcowa Halina, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin 2001.
PM – własne materiały terenowe Haliny Pelcowej – kartoteka i taśmoteka.
PS – Pelcowa Halina, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*, Część I. *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin 1985.
PSL – Piskorz-Branekova Elżbieta, *Polskie stroje ludowe*, Część I–III, Warszawa 2005–2007.
PZ – Pelcowa Halina, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin 1994.
SGM – *Słownik gwar małopolskich*, pod red. Jadwigi Wronicz, t. I–II, Kraków 2016–2017
SGP – *Słownik gwar polskich*, opracowany przez Zakład Dialektologii Polskiej IJP PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia (źródła i t. I), J. Reichana i S. Urbańczyka (t. II–IV), J. Reichana i J. Okoniowej (t. V–VI), J. Okoniowej (t. VII–VIII), R. Kucharzyk (t. IX–X), Kraków 1977–2019.
SS – Świerczewska Ewa, *Słownictwo związane z tkactwem w gwarze wsi Wola Osowińska*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem dr Janiny Gardzińskiej, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Związku Nauczycielstwa Polskiego. Kierunek Pedagogiczny, Warszawa 1997 (nr inw. 1015/MWL).
TBM – Bartmiński Jerzy, Mazur Jan, *Teksty gwarowe z Lubelszczyzny*, Wrocław 1978.
UL – Karwicka Teresa, *Ubiory ludowe w Polsce*, Wrocław 1995.

Literatura (wybrane pozycje)

- Bartmiński Jerzy, 1973, *O języku folkloru*, Wrocław.
- Bartmiński Jerzy, Mazur Jan, 1978, *Teksty gwarowe z Lubelszczyzny*, Wrocław.
- Brajerski Tadeusz, 1958, *Badania nad gwarami województwa lubelskiego*, „Kalendarz Lubelski”, Lublin, s. 26–28.
- Czyżewski Feliks, 1986, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- Czyżewski Feliks, 1994, *Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia*, Lublin.
- Czyżewski Feliks, Warchoł Stefan, 1998, *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, Lublin.
- Dejna Karol, 1981, *Atlas polskich innowacji dialektalnych*, Warszawa–Łódź.
- Dejna Karol, 1998, *Atlas gwar polskich*, Tom 1. *Małopolska*, Warszawa.
- Doroszewski Witold, 1962, *Uwagi o semantyce (Z dyskusji logiczno-lingwistycznej)*, [w:] Witold Doroszewski, *Studia i szkice językoznawcze*, Warszawa, s. 136–146.
- Falińska Barbara, 1991, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, Wrocław.
- Kaczmarek Leon, Bartmiński Jerzy, Mazur Jan, 1978, *Ugrupowanie gwar Lubelszczyzny*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego”, vol. 20, nr 1–2, 1978, s. 65–89.
- Karwicka Teresa, 1995, *Ubiory ludowe w Polsce*, Wrocław.
- Kąś Józef, 2011, *Słownik gwary orawskiej*, wyd. 2. Tom I–II, Kraków.
- Kąś Józef, 2015–2019, *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, Tom I–XII, Bukowina Tatrzańska–Kraków–Nowy Sącz.
- Konwencja 2003 – *Konwencja UNESCO 2003 w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r., Dziennik Ustaw z 19 sierpnia 2011 roku, nr 172, poz. 1018.
- Kuraszkiewicz Władysław, 1932, *Przegląd gwar województwa lubelskiego*, [w:] *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego*, Tom I, Lublin, s. 273–324.
- Łesiów Michał, 1963, *Polskie gwary ludowe woj. lubelskiego*, „Kalendarz Lubelski”, s. 114–116.
- Mazur Jan, 1976, *Gwary okolic Biłgoraja*, cz. 1. *Fonologia*, Wrocław.
- Mazur Jan, 1978, *Gwary okolic Biłgoraja*, cz. 2. *Fleksja*, Wrocław.
- Nitsch Kazimierz, 1929, *Wybór polskich tekstów gwarowych*, Lwów, (wydanie II, zmienione, Warszawa 1960).
- Pelcowa Halina, 1985, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*, Część I. *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 1994, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2003, *Definicja w świadomości językowej ludności wiejskiej*, [w:] *Słowa jak mosty nad wiekami*, pod red. U. Sokólskiej i P. Wróblewskiego, *Księga jubileuszowa dedykowana Prof. dr hab. Barbarze Falińskiej*, Białystok, s. 299–310.
- Pelcowa Halina, 2012, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom I. *Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2014, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom II. *Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2015, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom III. *Świat zwierząt*, Lublin.

- Pelcowa Halina, 2016, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom IV. *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2017, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom V. *Świat roślin*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2019, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom VI. *Pokarmy*, Lublin.
- Piskorz-Branekova Elżbieta, 2005–2007, *Polskie stroje ludowe*, Część I–III, Warszawa.
- Sierociuk Jerzy, 1996, *Słotwórstwo wybranych formacji rzeczownikowych – szczególnie nazw miejsca – w gwarach między Wisłą a Wieprzem*, Lublin.
- Słownik gwar polskich*, 1977–2019, opracowany przez Zakład Dialektologii Polskiej IJP PAN w Krakowie pod kierunkiem Mieczysława Karasia (źródła i t. I), Jerzego Reichana i Stanisława Urbańczyka (t. II–IV), Joanny Okoniowej i Jerzego Reichana (t. V–VI), Joanny Okoniowej (t. VII–VIII), Renaty Kucharzyk (t. IX–X), Kraków.
- Smoczyński Paweł, 1957, *Kwestionariusz do Atlasu gwar Lubelszczyzny*, Lublin.
- Warchoń Stefan, 1992, *Specyfika gwar mieszanych i przejściowych na terenach etnicznie zróżnicowanych*, *Rozprawy Sławistyczne* 5, Lublin.
- Wyderka Bogusław (red.), 2000–2017, *Słownik gwar śląskich*, Tom I–XVI, Opole.

Miejscowości, z których pochodzi materiał

Alfabetyczny spis miejscowości

Abramów – gm. Abramów, pow. Lubartów
Aleksandria Niedziałowska – gm. Rejowiec, pow. Chełm
Aleksandrów – gm. Aleksandrów, pow. Biłgoraj
Alojzów – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Andrzejów – gm. Godziszów, pow. Janów Lubelski
Andrzejów – gm. Kamień, pow. Chełm
Annopol – gm. Annopol, pow. Kraśnik
Antoniówka – gm. Krynice, pow. Tomaszów Lubelski
Babin – gm. Bełżyce, pow. Lublin
Bałtów – gm. Puławy, pow. Puławy
Baranów – gm. Baranów, pow. Puławy
Barbarówka – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Basonia – gm. Józefów, pow. Opole Lubelskie
Batorz – gm. Batorz, pow. Janów Lubelski
Bazanów Stary – gm. Ryki, pow. Ryki
Bezwola – gm. Wołyń, pow. Radzyń Podlaski
Bęczyn – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Biała – gm. Janów Lubelski, pow. Janów Lubelski
Białopole – gm. Białopole, pow. Chełm
Białowody – gm. Uchanie, pow. Hrubieszów
Białowola – gm. Zamość, pow. Zamość
Bidaczów Stary – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Biszczka – gm. Biszczka, pow. Biłgoraj
Bliskowice – gm. Annopol, pow. Kraśnik
Błażek – gm. Batorz, pow. Janów Lubelski
Błonie – gm. Szczepieszyn, pow. Zamość
Błotków Duży – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Bochotnica – gm. Kazimierz Dolny, pow. Puławy
Bodaczów – gm. Szczepieszyn, pow. Zamość
Bohukały – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Bokinka Pańska – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Bończa – gm. Kraśniczyn, pow. Krasnystaw
Bordziłówka – gm. Rossosz, pow. Biała Podlaska
Borki – gm. Borki, pow. Radzyń Podlaski
Borowa – gm. Puławy, pow. Puławy
Borowiec – gm. Łukowa, pow. Biłgoraj
Borownica – gm. Janów Lubelski, pow. Janów Lubelski
Bortatycze – gm. Zamość, pow. Zamość
Borzechów – gm. Borzechów, pow. Lublin

- Braciejowice – gm. Łaziska, pow. Opole Lubelskie
Branew – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Branica Radzyńska – gm. Radzyń Podlaski, pow. Radzyń Podlaski
Brody Duże – gm. Szचेbrzeszyn, pow. Zamość
Brody Małe – gm. Szचेbrzeszyn, pow. Zamość
Brzeście – gm. Janowiec, pow. Puławy
Brzeziny – gm. Bełzec, pow. Tomaszów Lubelski
Brzeźnica Bychawska – gm. Niedźwiada, pow. Lubartów
Brzeźno – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Brzozowica Duża – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Brzozowica Mała – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Bukowa – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Bukowa Mała – gm. Sawin, pow. Chełm
Bukowa Wielka – gm. Sawin, pow. Chełm
Bukowina – gm. Biszczka, pow. Biłgoraj
Buśno – gm. Białopole, pow. Chełm
Bychawka – gm. Bychawa, pow. Lublin
Bystrzyca – gm. Wólka, pow. Lublin
Bytyń – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Charlejów – gm. Serokomla, pow. Łuków
Chłopków – gm. Frampol, pow. Biłgoraj
Chmiel – gm. Jabłonna, pow. Lublin
Chmielek – gm. Łukowa, pow. Biłgoraj
Chmielnik – gm. Bełżyce, pow. Lublin
Chodel – gm. Chodel, pow. Opole Lubelskie
Chomęciska Duże – gm. Stary Zamość, pow. Zamość
Choroszczyńska – gm. Tucznia, pow. Biała Podlaska
Chrzanów – gm. Chrzanów, pow. Janów Lubelski
Cichobórz – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Ciechanki – gm. Puchaczów, pow. Łęczna
Ciechomin – gm. Wola Mysłowska, pow. Łuków
Ciecierzyn – gm. Niemce, pow. Lublin
Ciosmy – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Czajki – gm. Chełm, pow. Chełm
Czarnystok – gm. Radecznicza, pow. Zamość
Czartowiec – gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lubelski
Czemierniki – gm. Czemierniki, pow. Radzyń Podlaski
Czermno – gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lubelski
Czernięcin Główny – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Czesławice – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Częstoborowice – gm. Rybczewice, pow. Świdnik
Czołki – gm. Sitno, pow. Zamość
Czosnówka – gm. Biała Podlaska, pow. Biała Podlaska
Czumów – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Dańce – gm. Hanna, pow. Włodawa
Dawidy – gm. Jabłoń, pow. Parczew
Dąbrowa Olbięcka – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Dąbrowica – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Derewiczna – gm. Komarówka Podlaska, pow. Radzyń Podlaski

Dereźnia – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Deszkowice I – gm. Sułów, pow. Zamość
Dęba – gm. Kurów, pow. Puławy
Dębica – gm. Ostrów, pow. Lubartów
Dębowa Kłoda – gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew
Dobromyśl – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Dobrynka – gm. Piszczac, pow. Biała Podlaska
Dobryń – gm. Zalesie, pow. Biała Podlaska
Dołhobrody – gm. Hanna, pow. Włodawa
Dołhobyczów – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Dorohucza – gm. Trawniki, pow. Świdnik
Dorohusk – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Drelów – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Drozdówka – gm. Uścimów, pow. Lubartów
Drzewce – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Dubica – gm. Wisznice, pow. Włodawa
Dubienka – gm. Dubienka, pow. Chełm
Dutrów – gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski
Dys – gm. Niemce, pow. Lublin
Dzielce – gm. Radecznica, pow. Zamość
Dzierążnia – gm. Krynice, pow. Tomaszów Lubelski
Dzierzkowice – gm. Dzierzkowice, pow. Kraśnik
Dzierzkowice Wola – gm. Dzierzkowice, pow. Kraśnik
Dzwola – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Elźbiecin – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Fajśławice – gm. Fajśławice, pow. Krasnystaw
Flisy – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Franciszków – gm. Świdnik, pow. Świdnik
Gałęzów – gm. Bychawa, pow. Lublin
Garbów – gm. Garbów, pow. Lublin
Gardzienice – gm. Piaski, pow. Świdnik
Gąsiorzy – gm. Ulan Majorat, pow. Radzyń Podlaski
Gdieszyn – gm. Miączyn, pow. Hrubieszów
Germanicha – gm. Wola Mysłowska, pow. Łuków
Giełczew – gm. Wysokie, pow. Lublin
Glinny Stok – gm. Siemień, pow. Parczew
Głębokie – gm. Cyców, pow. Łęczna
Godziszów – gm. Godziszów, pow. Janów Lubelski
Gołab – gm. Puławy, pow. Puławy
Gołębie – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Goraj – gm. Goraj, pow. Biłgoraj
Gorajec – gm. Radecznica, pow. Zamość
Gościeradów – gm. Gościeradów, pow. Kraśnik
Górka – gm. Kock, pow. Lubartów
Gózd – gm. Stanin, pow. Łuków
Grabowiec – gm. Grabowiec, pow. Zamość
Grabówka – gm. Anopol, pow. Kraśnik
Grądy – gm. Chodel, pow. Opole Lubelskie
Grzędówka – gm. Łuków, pow. Łuków

Gromada – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Gródki – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Hanna – gm. Hanna, pow. Włodawa
Hańsk – gm. Hańsk, pow. Włodawa
Hedwizyn – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Helenów – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Hołowno – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Horodło – gm. Horodło, pow. Hrubieszów
Horodyszcze – gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska
Horyszów Polski – gm. Sitno, pow. Zamość
Horyszów Ruski – gm. Miączyn, pow. Zamość
Hostynne – gm. Werbkowice, pow. Hrubieszów
Hosznia Ordynacka – gm. Goraj, pow. Biłgoraj
Hrebenne – gm. Horodło, pow. Hrubieszów
Hucisko – gm. Harasiuki, pow. Nisko
Hulcze – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Husynne – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Huszcza – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Huta – gm. Wojsławice, pow. Chełm
Ignaców – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Irena – gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola
Izbica – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Jableczna – gm. Sławatycze, pow. Biała Podlaska
Jabłoń – gm. Jabłoń, pow. Parczew
Jacnia – gm. Adamów, pow. Zamość
Janiszkowice – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Janiszów – gm. Annopol, pow. Kraśnik
Janowice – gm. Janowiec, pow. Puławy
Janowiec – gm. Janowiec, pow. Puławy
Janów – gm. Chełm, pow. Chełm
Janów – gm. Garbów, pow. Lublin
Janówka – gm. Hanna, pow. Włodawa
Jarczówek – gm. Stanin, pow. Łuków
Jarosławiec – gm. Uchanie, pow. Hrubieszów
Jastków – gm. Jastków, pow. Lublin
Jaszczów – gm. Milejów, pow. Łęczna
Jawidz – gm. Spiczyn, pow. Łęczna
Jedlanka – gm. Stanin, pow. Łuków
Jeziernia – gm. Tomaszów Lubelski, pow. Tomaszów Lubelski
Jezioro – gm. Siemień, pow. Parczew
Józefów – gm. Józefów, pow. Biłgoraj
Kamień – gm. Kamień, pow. Chełm
Kamionka – gm. Kamionka, pow. Lubartów
Kanie – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Karczmiska – gm. Karczmiska, pow. Opole Lubelskie
Karmanowice – gm. Wąwolnica, pow. Puławy
Kasiłan – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Kawęczyn – gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość
Kawęczynek – gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość

Kąkolewnica – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Kąty – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Kielczewice – gm. Strzyżewice, pow. Lublin
Klementowice – gm. Kurów, pow. Puławy
Kleszczówka – gm. Ryki, pow. Ryki
Klocówka – gm. Tarnawatka, pow. Tomaszów Lubelski
Kluczkowice – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Kobylany – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Kocudza – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Kodeniec – gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew
Kodeń – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Kolechowice – gm. Ostrów Lubelski, pow. Lubartów
Kolembrody – gm. Komarówka Podlaska, pow. Radzyń Podlaski
Kolonja Drzewce – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Kolonja Moniatycze – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Kolonja Zakręcie – gm. Krasnystaw, pow. Krasnystaw
Kołacze – gm. Stary Brus, pow. Włodawa
Komarno – gm. Konstantynów, pow. Biała Podlaska
Komodzianka – gm. Frampol, pow. Biłgoraj
Konopnica – gm. Konopnica, pow. Lublin
Końskowola – gm. Końskowola, pow. Puławy
Kopina – gm. Cyców, pow. Łęczna
Kopyłów – gm. Horodło, pow. Hrubieszów
Korchów – gm. Księżpol, pow. Biłgoraj
Korcówka – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Korolówka – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Korytków Duży – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Kosmów – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Kostomłoty – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Koszoły – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Kotlice – gm. Miączyn, pow. Zamość
Kozły – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Kozubszczyzna – gm. Konopnica, pow. Lublin
Kozanówka – gm. Rossosz, pow. Biała Podlaska
Krasew – gm. Borki, pow. Radzyń Podlaski
Krasienin – gm. Niemce, pow. Lublin
Krasne – gm. Uścimów, pow. Lubartów
Krasnobród – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Krępa – gm. Jeziorzany, pow. Lubartów
Krępiec – gm. Mełgiew, pow. Świdnik
Kryłów – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Krynica – gm. Dubienka, pow. Chełm
Krzczonów – gm. Krzczonów, pow. Lublin
Krzemień – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Księżomierz – gm. Gościeradów, pow. Kraśnik
Kulczyn – gm. Hańsk, pow. Włodawa
Kulik – gm. Siedliszcze, pow. Chełm
Kumów Majoracki – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Kurów – gm. Kurów, pow. Puławy

Kuzawka – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Latyczyn – gm. Radecznica, pow. Zamość
Lechuty Małe – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Leopoldów – gm. Ryki, pow. Ryki
Leszczanka – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Leszczany – gm. Żmudź, pow. Chełm
Leszkowice – gm. Ostrówek, pow. Lubartów
Lipa – gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola
Lipiny Górne – gm. Potok Górny, pow. Biłgoraj
Lipnica – gm. Rokitno, pow. Biała Podlaska
Lipowiec – gm. Terespol, pow. Biłgoraj
Lisikierz – gm. Wola Mysłowska, pow. Łuków
Liszno – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Lubenka – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Lubień – gm. Wiryki, pow. Włodawa
Lubycza Królewska – gm. Lubycza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski
Luchów Dolny – gm. Tarnogród, pow. Biłgoraj
Łańcuchów – gm. Milejów, pow. Łęczna
Łaszczówka – gm. Tomaszów Lubelski, pow. Tomaszów Lubelski
Łaziska – gm. Łaziska, pow. Opole Lubelskie
Łazory – gm. Harasiuki, pow. Nisko
Łazy – gm. Łuków, pow. Łuków
Łązek Ordynacki – gm. Janów Lubelski, pow. Janów Lubelski
Łomazy – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Łopatki – gm. Wąwolnica, pow. Puławy
Łopiennik Dolny – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Łopiennik Górny – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Łopiennik Nadrzeczny – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Łucka – gm. Lubartów, pow. Lubartów
Ługów – gm. Jastków, pow. Lublin
Łukowa – gm. Łukowa, pow. Biłgoraj
Łukowisko – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Łukówek – gm. Sawin, pow. Chełm
Łuszczacz – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Łyniew – gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska
Macoszyn – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Majdan Gromadzki – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Majdan Kozłowiecki – gm. Lubartów, pow. Lubartów
Majdan Leśniowski – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Majdan Nepryski – gm. Józefów, pow. Biłgoraj
Majdan Obleszcze – gm. Szastarka, pow. Kraśnik
Majdan Sopocki – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Majdan Stary – gm. Księżpol, pow. Biłgoraj
Majdan Wielki – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Malewsczyzna – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Malice – gm. Werbkowice, pow. Hrubieszów
Malinówka – gm. Cyców, pow. Łęczna
Małoniż – gm. Łaszczów, pow. Tomaszów Lubelski
Maszki – gm. Wojciechów, pow. Lublin

Matiaszówka – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Maziarka – gm. Gościeradów, pow. Kraśnik
Maziły – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Mętów – gm. Głusk, pow. Lublin
Michalów – gm. Sułów, pow. Zamość
Michałówka – gm. Modliborzycze, pow. Janów Lubelski
Michów – gm. Michów, pow. Lubartów
Międzyeś – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Międzyrzec Podlaski – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Miętkie – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Mircze – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Modryniec – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Mokrelipie – gm. Radecznica, pow. Zamość
Mołodiatycze – gm. Trzeszczany, pow. Hrubieszów
Mołozów – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Momoty Dolne – gm. Janów Lubelski, pow. Janów Lubelski
Moniatycze – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Mosty – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Motwica – gm. Sosnówka, pow. Biała Podlaska
Motycz – gm. Konopnica, pow. Lublin
Mszanka – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Mszanna – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Nadrybie – gm. Puchaczów, pow. Łęczna
Naklik – gm. Potok Górny, pow. Biłgoraj
Nasiłów – gm. Janowiec, pow. Puławy
Nasutów – gm. Niemce, pow. Lublin
Nedeżów – gm. Jarczów, pow. Tomaszów Lubelski
Niedrzwica Duża – gm. Niedrzwica Duża, pow. Lublin
Niedziałowice – gm. Rejowiec, pow. Chełm
Niedzieliska – gm. Szczebreszyn, pow. Zamość
Niedźwiada – gm. Niedźwiada, pow. Lubartów
Nieledeu – gm. Trzeszczany, pow. Hrubieszów
Nielisz – gm. Nielisz, pow. Zamość
Niemce – gm. Niemce, pow. Lublin
Niedzów – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Nowa Wieś – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Nowiny – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Nowodwór – gm. Lubartów, pow. Lubartów
Nowosiółki – gm. Chełm, pow. Chełm
Nowy Orzechów – gm. Sosnowica, pow. Parczew
Oblasy – gm. Janowiec, pow. Puławy
Obrowiec – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Ochoża – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Okrzeja – gm. Krzywda, pow. Łuków
Okszów – gm. Chełm, pow. Chełm
Olbięcín – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Olchowiec – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Olchowiec-Kolonia – gm. Żółkiewka, pow. Krasnystaw
Olenówka – gm. Dorohusk, pow. Chełm

Olszanka – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Olszowiec-Kolonia – gm. Bychawa, pow. Lublin
Opoka – gm. Anopol, pow. Kraśnik
Opole – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Orchówek – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Orłów Drewniany – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Orłów Murowany – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Ortel Książęcy – gm. Biała Podlaska, pow. Biała Podlaska
Ortel Królewski – gm. Piszczac, pow. Biała Podlaska
Osiczyna – gm. Skierbieszów, pow. Zamość
Osiny – gm. Żyrzyn, pow. Puławy
Osmolice – gm. Strzyżewice, pow. Lublin
Ossowa – gm. Wołyń, pow. Radzyń Podlaski
Ostrów – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Ostrówki – gm. Wołyń, pow. Radzyń Podlaski
Ostrzyca – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Osuchy – gm. Łukowa, pow. Biłgoraj
Oszczepalin – gm. Wojcieszków, pow. Łuków
Oszczów – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Oszczywik – gm. Ryki, pow. Ryki
Otrocz – gm. Chrzanów, pow. Janów Lubelski
Ożarów – gm. Jastków, pow. Lublin
Palikije – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Pałecznicza – gm. Niedźwiada, pow. Lubartów
Panasówka – gm. Tereszpol, pow. Biłgoraj
Paszki Duże – gm. Radzyń Podlaski, pow. Radzyń Podlaski
Paszki Małe – gm. Radzyń Podlaski, pow. Radzyń Podlaski
Pawłów – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Pilaszkowice – gm. Rybczewice, pow. Świdnik
Piotrawin – gm. Łaziska, pow. Opole Lubelskie
Piotrków – gm. Jabłonna, pow. Lublin
Piotrowice – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Płonki – gm. Kurów, pow. Puławy
Podborcze – gm. Radecznicza, pow. Zamość
Podedwórze – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Podlesie Małe – gm. Radecznicza, pow. Zamość
Pogonów – gm. Baranów, pow. Puławy
Pokrówka – gm. Chełm, pow. Chełm
Polanówka – gm. Wilków, pow. Opole Lubelskie
Polichna – gm. Szastarka, pow. Kraśnik
Policzyzna – gm. Krzczonów, pow. Lublin
Polskowola – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Polubicze Wiejskie – gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska
Poniatowa – gm. Poniatowa, pow. Opole Lubelskie
Popkowice – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Posadów – gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski
Potok Górny – gm. Potok Górny, pow. Biłgoraj
Potok Wielki – gm. Potok Wielki, pow. Janów Lubelski
Przewłoka – gm. Parczew, pow. Parczew

Przybysławice – gm. Garbów, pow. Lublin
Przytoczno – gm. Jeziorzany, pow. Lubartów
Puchacze – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Puchaczów – gm. Puchaczów, pow. Łęczna
Pułankowice – gm. Wilkołaz, pow. Kraśnik
Putnowice Mniejsze – gm. Wojsławice, pow. Chełm
Putnowice Wielkie – gm. Wojsławice, pow. Chełm
Rachanie – gm. Rachanie, pow. Tomaszów Lubelski
Raciborowice-Kolonia – gm. Białopole, pow. Chełm
Radawiec Duży – gm. Konopnica, pow. Lublin
Radcze – gm. Milanów, pow. Parczew
Radecznicza – gm. Radecznicza, pow. Zamość
Radzanów – gm. Sawin, pow. Chełm
Rakołupy – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Rakówka – gm. Księżpól, pow. Biłgoraj
Rataj – gm. Godziszów, pow. Janów Lubelski
Ratoszyn – gm. Chodel, pow. Opole Lubelskie
Rebizanty – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Rejowiec Fabryczny – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Rogatka – gm. Dubienka, pow. Chełm
Rogoźnica-Kolonia – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Rogoźniczka – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Rogów – gm. Grabowiec, pow. Zamość
Rogóżno – gm. Ludwin, pow. Łęczna
Rogóżno – gm. Tomaszów Lubelski, pow. Tomaszów Lubelski
Rozięcín – gm. Wojsławice, pow. Chełm
Rozkopaczew – gm. Ostrów Lubelski, pow. Lubartów
Rozłopy – gm. Szczebreszyn, pow. Zamość
Rozwadówka – gm. Sosnówka, pow. Biała Podlaska
Rożki – gm. Żółkiewka, pow. Krasnystaw
Różanka – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Ruda Huta – gm. Ruda Huta, pow. Chełm
Ruda Solska – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Rudka – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Rudnik – gm. Rudnik, pow. Krasnystaw
Rudno – gm. Michów, pow. Lubartów
Rudy – gm. Końskowola, pow. Puławy
Rusiły – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Ruszów – gm. Łabunie, pow. Zamość
Rybczewice – gm. Rybczewice, pow. Świdnik
Rzeczycza Ziemiańska – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Samowicze – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Sawin – gm. Sawin, pow. Chełm
Sąsiadka – gm. Sułów, pow. Zamość
Serniki – gm. Serniki, pow. Lubartów
Serokomla – gm. Serokomla, pow. Łuków
Siedliska – gm. Lubycza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski
Siedliska – gm. Wojcieszków, pow. Łuków
Siedliszcze – gm. Dubienka, pow. Chełm

Siedliszcze – gm. Siedliszcze, pow. Chełm
Sielec – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Siemień – gm. Siemień, pow. Parczew
Siemierz – gm. Rachanie, pow. Tomaszów Lubelski
Siennica Duża – gm. Siennica Różana, pow. Krasnystaw
Siennica Nadolna – gm. Siennica Różana, pow. Krasnystaw
Siennica Różana – gm. Siennica Różana, pow. Krasnystaw
Sitaniec – gm. Zamość, pow. Zamość
Sitno – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Sitno – gm. Sitno, pow. Zamość
Skoki – gm. Czemierniki, pow. Radzyń Podlaski
Skoków – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Skokówka – gm. Zamość, pow. Zamość
Skorczyce – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Skowieszyn – gm. Końskowola, pow. Puławy
Skryhczyn – gm. Dubienka, pow. Chełm
Sławatycze – gm. Sławatycze, pow. Biała Podlaska
Sławęcin – gm. Skierbieszów, pow. Zamość
Słodków – gm. Kraśnik, pow. Kraśnik
Słotwiny – gm. Karczmiska, pow. Opole Lubelskie
Smólsko Duże – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Smólsko Małe – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Snopków – gm. Jastków, pow. Lublin
Sokolówka – gm. Frampol, pow. Biłgoraj
Sosnowica – gm. Sosnowica, pow. Parczew
Sól – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Spiczyn – gm. Spiczyn, pow. Łęczna
Stanin – gm. Stanin, pow. Łuków
Stanisławów – gm. Żmudź, pow. Chełm
Stara Huta – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Stara Wieś – gm. Borki, pow. Radzyń Podlaski
Stary Brus – gm. Stary Brus, pow. Włodawa
Stary Orzechów – gm. Sosnowica, pow. Parczew
Staw – gm. Staw, pow. Chełm
Staw Noakowski – gm. Nielisz, pow. Zamość
Stawce – gm. Batorz, pow. Janów Lubelski
Stawek – gm. Cyców, pow. Łęczna
Stefankowice – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Stojeszyn – gm. Modliborzyce, pow. Janów Lubelski
Stok – gm. Końskowola, pow. Puławy
Strupin Duży – gm. Chełm, pow. Chełm
Stryjno Pierwsze – gm. Rybczewice, pow. Świdnik
Stryjów – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Strzelce – gm. Białopole, pow. Chełm
Strzeszkowice Duże – gm. Niedrzwica Duża, pow. Lublin
Studzianki – gm. Zakrzówek, pow. Kraśnik
Stulno – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Suchawa – gm. Wiryki, pow. Włodawa
Suchowola – gm. Adamów, pow. Zamość

Sulmice – gm. Skierbieszów, pow. Zamość
Sulów – gm. Zakrzówek, pow. Kraśnik
Sułowiec – gm. Sułów, pow. Zamość
Sułów – gm. Sułów, pow. Zamość
Surhów – gm. Kraśniczyn, pow. Krasnystaw
Susiec – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Susznno – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Szczebrzeszyn – gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość
Szczuczki – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Szóstka – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Szperówka – gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość
Szuminka – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Świdnik Duży – gm. Świdnik, pow. Świdnik
Świeciechów – gm. Annopol, pow. Kraśnik
Świerże – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Tarnawa Duża – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Tarnawatka – gm. Tarnawatka, pow. Tomaszów Lubelski
Tarnawka – gm. Zakrzew, pow. Lublin
Telatyn – gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski
Teodorówka – gm. Frampol, pow. Biłgoraj
Terebela – gm. Biała Podlaska, pow. Biała Podlaska
Teresin – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Tereszpol – gm. Tereszpol, pow. Zamość
Toczyska – gm. Stoczek Łukowski, pow. Łuków
Tomaszowice – gm. Jastków, pow. Lublin
Topólcza – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Trawniki – gm. Trawniki, pow. Świdnik
Trzcianki – gm. Janowiec, pow. Puławy
Trzebieszów – gm. Trzebieszów, pow. Łuków
Trzydnik Duży – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Tuchanie – gm. Dubienka, pow. Chełm
Tuczepy – gm. Grabowiec, pow. Zamość
Tuczna – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Tulniki – gm. Siemień, pow. Parczew
Turka – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Turkowice – gm. Werbkowice, pow. Hrubieszów
Turobin – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Turów – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Turzyniec – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Tworyczów – gm. Sułów, pow. Zamość
Tyszowce – gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lubelski
Uchanie – gm. Uchanie, pow. Hrubieszów
Uchańka – gm. Dubienka, pow. Chełm
Udrycze – gm. Stary Zamość, pow. Zamość
Uhnin – gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew
Uhrusk – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Ujazdów – gm. Hańsk, pow. Włodawa
Ulan Duży – gm. Ulan Majorat, pow. Radzyń Podlaski
Ulhówek – gm. Ulhówek, pow. Tomaszów Lubelski

Ułęż – gm. Ułęż, pow. Ryki
Urzędów – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Wandalin – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Wąwolnica – gm. Wąwolnica, pow. Puławy
Weremowice – gm. Chełm, pow. Chełm
Wereszczyn – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Węglinek – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Wielącza – gm. Szczepieszyń, pow. Zamość
Wielkolas – gm. Abramów, pow. Lubartów
Wielkopole – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Wierzbica – gm. Lubycza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski
Wierzbica – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Wierzbica – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Wierzchowiska – gm. Modliborzyce, pow. Janów Lubelski
Wilków – gm. Wilków, pow. Opole Lubelskie
Wiski – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Wisznice – gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska
Wiszniów – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Witaniów – gm. Łęczna, pow. Łęczna
Witoroż – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Witulín – gm. Leśna Podlaska, pow. Biała Podlaska
Wołyń – gm. Wołyń, pow. Radzyń Podlaski
Wojciechów – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Wojśławice Kolonia – gm. Wojśławice, pow. Chełm
Wojszyn – gm. Janowiec, pow. Puławy
Wola Burzecka – gm. Wojcieszów, pow. Łuków
Wola Dereźniańska – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Wola Gałęzowska – gm. Bychawa, pow. Lublin
Wola Gułowska – gm. Adamów, pow. Łuków
Wola Idzikowska – gm. Fajslawice, pow. Krasnystaw
Wola Korybutowa – gm. Siedliszcze, pow. Chełm
Wola Obszańska – gm. Obsza, pow. Biłgoraj
Wola Okrzejska – gm. Krzywda, pow. Łuków
Wola Osowińska – gm. Borki, pow. Radzyń Podlaski
Wola Różaniecka – gm. Tarnogród, pow. Biłgoraj
Wola Uhruska – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Wołoskowola – gm. Stary Brus, pow. Włodawa
Worgule – gm. Leśna Podlaska, pow. Biała Podlaska
Wólka Abramowska – gm. Goraj, pow. Biłgoraj
Wólka Czulczycka – gm. Chełm, pow. Chełm
Wólka Domaszewska – gm. Wojcieszów, pow. Łuków
Wólka Kańska – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Wólka Kątna – gm. Markuszów, pow. Puławy
Wólka Łabuńska – gm. Łabunie, pow. Zamość
Wólka Orłowska – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Wólka Petryłowska – gm. Sawin, pow. Chełm
Wólka Plebańska – gm. Biała Podlaska, pow. Biała Podlaska
Wólka Polinowska – gm. Konstantynów, pow. Biała Podlaska
Wólka Ratajska – gm. Godziszów, pow. Janów Lubelski

Wólka Rokicka – gm. Lubartów, pow. Lubartów
Wólka Tarnowska – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Wronów – gm. Bełżyce, pow. Lublin
Wyczółki – gm. Piszczac, pow. Biała Podlaska
Wyhalew – gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew
Wiryki – gm. Wiryki, pow. Włodawa
Wysokie – gm. Skierbieszów, pow. Zamość
Wytyczno – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Wywłoczka – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Zaburze – gm. Radecznica, pow. Zamość
Zagórze – gm. Bełżyce, pow. Lublin
Zahajki – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Zahajki – gm. Wiryki, pow. Włodawa
Zaklików – gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola
Zakłodzie – gm. Radecznica, pow. Zamość
Zakrzew – gm. Zakrzew, pow. Zamość
Zakrzów – gm. Łęczna, pow. Łęczna
Zalesie – gm. Zalesie, pow. Biała Podlaska
Załuże Stare – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Zamch – gm. Obsza, pow. Biłgoraj
Zanie – gm. Księżpol, pow. Biłgoraj
Zanowinie – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Zaporze – gm. Radecznica, pow. Zamość
Zarzecze – gm. Puławy, pow. Puławy
Zastawie – gm. Goraj, pow. Biłgoraj
Zatyle – gm. Lubycza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski
Zawada – gm. Zamość, pow. Zamość
Zbereże – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Zdziechowice II – gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola
Zdzisławice – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Zgoda – gm. Łaziska, pow. Opole Lubelskie
Zielone – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Zosin – gm. Horodło, pow. Hrubieszów
Zubowice – gm. Komarówka-Osada, pow. Zamość
Zwiartów – gm. Krynice, pow. Tomaszów Lubelski
Zwierzyniec – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Zynie – gm. Księżpol, pow. Biłgoraj
Żrebce – gm. Sułów, pow. Zamość
Żabików – gm. Radzyń Podlaski, pow. Radzyń Podlaski
Żabno – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Żakowola – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Żdzarka – gm. Hańsk, pow. Włodawa
Żdzary – gm. Łuków, pow. Łuków
Żerdź – gm. Żyrzyn, pow. Puławy
Żerniki – gm. Ulhówek, pow. Tomaszów Lubelski
Żerocin – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Żmudź – gm. Żmudź, pow. Chełm
Żółkiewka – gm. Żółkiewka, pow. Krasnystaw
Żółtańce – gm. Chełm, pow. Chełm

Żuków – gm. Włodawa, pow. Włodawa

Żulice – gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski

Żulin – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw

Żurawce – gm. Lubycza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski

Żurawnica – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość

Żyrzyn – gm. Żyrzyn, pow. Puławy

Wykaz cyfrowych oznaczeń miejscowości na mapach

1. Komarno, 2. Bohukały, 3. Łukowisko, 4. Worgule, 5. Lipnica, 6. Błotków Duży, 7. To-czyska, 8. Grzędówka, 9. Leszczanka, 10. Sitno, 11. Wólka Plebańska, 12. Dobrynka, 13. Jedlanka, 14. Łazy, 15. Żakowola, 16. Kozły, 17. Koszoły, 18. Kąty, 19. Germa-nicha, 20. Siedliska, 21. Żabików, 22. Ossowa, 23. Dubica, 24. Matiaszówka, 25. Ja-błeczna, 26. Okrzeja, 27. Stara Wieś, 28. Branica Radzyńska, 29. Dawidy, 30. Mo-twica, 31. Hanna, 32. Krępa, 33. Dębica, 34. Glinny Stok, 35. Kodeniec, 36. Żu-ków, 37. Pogonów, 38. Rudno, 39. Niedźwiada, 40. Uhnin, 41. Lubień, 42. Orchó-wek, 43. Gołab, 44. Osiny, 45. Abramów, 46. Nowodwór, 47. Kolechowice, 48. Zału-cze Stare, 49. Zdżarka, 50. Zbereże, 51. Zarzecze, 52. Stok, 53. Krasienin, 54. Ja-widz, 55. Nadrybie, 56. Kulczyn, 57. Mszanna, 58. Stulno, 59. Wilków, 60. Słotwiny, 61. Ługów, 62. Dys, 63. Zakrzów, 64. Głębokie, 65. Radzanów, 66. Świerże, 67. Bra-ciejowice, 68. Janiszkowice, 69. Poniatowa, 70. Konopnica, 71. Krępiec, 72. Dorohucz, 73. Ochoża, 74. Wólka Czulczycka, 75. Brzeźno, 76. Piotrawin, 77. Kluczkowice, 78. Bo-rzechów, 79. Bychawka, 80. Gardzienice, 81. Żulin, 82. Weremowice, 83. Andrzejów, 84. Rogatka, 85. Basonia, 86. Wierzbica, 87. Kielczewice, 88. Krzczonów, 89. Łopiennik Górny, 90. Siennica Duża i Siennica Różana, 91. Alojzów, 92. Skryhiczyn, 93. Księżo-mierz, 94. Sulów, 95. Tarnawka, 96. Rożki, 97. Ostrzyca, 98. Bończa, 99. Jarosławiec, 100. Kopyłów, 101. Opoka, 102. Gościeradów, 103. Trzydnik Duży, 104. Wierzchowi-ska, 105. Tarnawa Duża, 106. Staw Noakowski, 107. Udrycze, 108. Rogów, 109. Ob-rowiec, 110. Irena, 111. Stojeszyn, 112. Wólka Ratajska, 113. Żrebce, 114. Zawada, 115. Horyszów Polski, 116. Malice, 117. Cichobórz, 118. Lipa, 119. Momoty Dolne, 120. Kocudza, 121. Kawęczyn, 122. Białowola, 123. Zubowice, 124. Miętkie, 125. Go-łębie, 126. Ciosmy, 127. Hedwizyn, 128. Malewsczyzna, 129. Antoniówka, 130. Mało-niż, 131. Oszczów, 132. Hucisko, 133. Majdan Stary, 134. Aleksandrów, 135. Zielone, 136. Nedeżów, 137. Ułhówek, 138. Potok Górny, 139. Łukowa, 140. Zamch, 141. Brze-ziny, 142. Wierzbica, 143. Wola Różaniecka, 144. Siedliska.

Słownik

Agrafka ‘zapinka, której jeden koniec wchodzi w haczykowane wgłębienie drugiego’

Agrafka to taki jakby haczyk do zapinania (Dorohucza). Spina żem agrafko, bo guzik sie oderwoł (Tarnawka). Jak sie ni chciało guzika przyszywać, czy czasu ni było, to spion agrafko i sie trzymało, nawet ni było widać (Ossowa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *agrafki*; D. lm. *agrafek // agrafków*; wymowa: *agrafka*.

Por. *grafka*.

Aksamit ‘tkanina bawełniana gładka lub wzorzysta, mająca z jednej strony krótką okrywę włosową z przędzy bawełnianej, jedwabnej lub wełnianej’

Aksamit to materiał gładki i śliski (Maszki). Aksamit to taki potyskliwy, kiedyś to gładki był, a potem to i w kwiaty, i w paski, to szyli z tego dziwkom stroje (Rozłopy). Aksamit to taki więc ozdoby materiał, błyszczący (Ożarów). Z aksamitu ja miała przykrycie na łóżko (Zosin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *aksamitu*; D. lm. *aksamitów*; wymowa: *aksańit*.

Aksamitka I – tom V: 49.

Aksamitka II ‘wąska wstążka z aksamitu’

Aksamitka to taka stażka, ale takie to mięsiste, grubsze troche i błyszczące (Radecz-nica). Aksamitka to wusko stuzecka z aksamitu (Flisy). Aksamitka to wąsko tasiemka tako, i takie mieniące jest, tak sie mieni na kolory różne (Studzianki). Aksamitko ja związywała włosy, bo takie długie miała (Barbarówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *aksamitki*; D. lm. *aksamitków*; wymowa: *aksańitka*.

Angorka I ‘czapka wełniana, wiązana pod brodą’

Angorka to ciepłutka czapka, miła w dotyku, taka mięciutka (Brody Duże). Angorka to była czapka z gruby wełny i na troczki wiązana pod brodo (Staw Noakowski). Angorki to byli czapki robione na drutach, z wełny z królików (Szperówka). Dziewczynki miały czapki angorki z ciepły wełny (Żabno). A to było śliczne to z tych angorek, z ty wełny była ta czapka, angorka taka (Rejowiec Fabryczny).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *angorki*; D. lm. *angorków*; wymowa: *angorka*.

Angorka II ‘chusta z angory, zakładana przez kobiety na głowę’

Angorka to wełniane, takie jakby na drutach rubione, no i kolory różne, ja miałam take zilone, bo to malowane było ta wełna z angory, ale więc to białe byli (Żulin). Angorka to biała chusta z frędzlami, milutka taka, ciepłutka, z wełny angory (Żrebce). Angorowe chusty były, angorki takie białe z frędzlami (Mokrelipie). Angora to wełna

delikatna, puszysta, lekka i sprężysta, i te chusty angorki takie były, leciutkie i takie mocno puchowe (Wierzchowiska). *Angorka to ciepła wełniana chustka i jo na głowę zakładali* (Rozłopy).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *angorki*; D. lm. *angorków*; wymowa: *angorka*.

Por. *chustka puchowa, puchówiec, puchówka*.

Apaszka ‘mała chustka zawiązywana pod szyją’

Apaszka to chustka przezroczysta, kolorowa, zawiązana na kokarde (Ratoszyn). *Apaszke pod szyjo sie wiąże* (Stara Wieś). *Maluška chusteczka kolorowa, zawiązana na karku, to jest ta apaszka* (Zaburze). *Apaszki to przyważnie z jydwabiu czy żorzety, bo to na uzdoze sie ubiera* (Turka). *Były chustki apaszki, to były, aby sie wiążało ich pod brode. To była tako chustka apaszka* (Świeciechów). *Chustki apaszki to so wiązane pod brode, na karku* (Janów pow. Lublin). *Apaszka to ni na głowe, ale tu na kark, pod brodo zawiązać, taka mniejsza chusteczka* (Zahajki pow. Biała Podlaska). *Apaszke na szyi zawiązuje sie* (Wisznice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *apaszki*; D. lm. *apaszek // apaszków*; wymowa: *apaška, apaska*.

Atlas ‘gładka tkanina z przędzy bawełnianej lub włókien wiskozowych, z jednej strony błyszcząca, a z drugiej matowa’

Atlas to podobny do jydwabiu, gładziutki, ale i we wzory (Urzędów). *Atlas to tkanina z połyskiem* (Trzebieszów). *Jak sie marzyło, oj żeby tak miała suknie atlasowe, z tego atlasu, bo to sie z aksamitu tak błyszcząło, ładne było* (Niezdów). *Z atlasu to przyważnie obrusy szyli, ale to ni za bardzo, bo to trza było kupić, a piniędzy tak ni było jak tera, bidnie było* (Żrebce). *Takie były i atlasowe te halki* (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *atlasu*; D. lm. *atlasów*; wymowa: *at_uas*.

Baba I – tom I: 53.

Baba II – tom IV: 49.

Baba III – tom IV: 49.

Baba IV – tom IV: 49.

Baba V – tom VI: 52–53.

Baba VI – tom VI: 53.

Baba VII – tom VI: 53–54.

Baba VIII – tom VI: 54.

Baba IX ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Baba to takie urządzenie dawne do przewijania przędzy z motków na kłębki, złożone z dwóch skrzyżowanych wąskich dyseczków, te dyseczki mogą ubierać się pionowo i poziomo (Choroszczyńska). A taką nazywają baba. Baba taką z kryłamy. Takie motowidło. [...] Na kłębki z tej baby tupiero si snuje (Matiaszówka).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Choroszczyńska, Matiaszówka, Jabłeczna, Kąty, Elżbiecin, Koszoły.

D. lp. *baby*; D. lm. *babów*; wymowa: *baba*.

Por. *koziół, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Baba X ‘gruby krąg na śrubie w kołowrotku’

Baba tak była w samym środku, grube takie (Niedźwiada). Baba to gruby tyń środek, to jest jakby w środku samym w ty śrubie w kuwrotku (Matiaszówka). Baba to takie coś grube w śrubie w kółku do przedzenia (Toczyska). Baba to baba, to śruba drewniana w podstawie w prządce (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *baby*; D. lm. *babów*; wymowa: *baba*.

Por. *babka, gniazdko, jaszczyk, korba, stępka*.

Babka I – tom I: 53–54.

Babka II – tom II: 233.

Babka III – tom V: 56–57.

Babka IV – tom V: 57.

Babka V – tom V: 57.

Babka VI – tom VI: 54.

Babka VII – tom VI: 55.

Babka VIII ‘gruby krąg na śrubie w kołowrotku’

Babka to grube takie w środku w śrubie w kołowrotku, w tym kółku (Jabłeczna). Babka to w kółku łączy to, dzie siedzo pachotki ze stołkiem (Stanin).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *baby*; D. lm. *babów*; wymowa: *baba*.

Por. *baba, gniazdko, jaszczyk, korba, stępka*.

Baja I ‘miękką tkanina wełniana lub bawełniana z długim włosiem po jednej stronie, tkana gładko w kratkę jak płótno, bardzo trwała, używana głównie na ubrania męskie’

To baje nazywali, to takie grubsze, baja była. Taki gruby, ciepły materiał, taki jak do kocyka dziecinnego podobny. Tylko że kolorowe mało było, były jednokolorowe, niebieskie,

seledynowe, szare, była i biała (Helenów). Baja to du koca troche materiałowo pudobne, ale delikatniejsze troche, z takim włoskiem tkanina ta (Husynne). Baja to tkanina troche grubsza jak flanela (Paszki Małe).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *bai*; D. lm. *bajów*; wymowa: *baja*.

Baja II ‘ciepła spódnica barchanowa, noszona przez kobiety na co dzień’

Zimowa spódnica to baja uszyta z grubego towaru (Janiszów). Barchanowe baje baby miały, to były długie i ciepłe spódnice (Maziarka). Kobiety nosiły kiedyś grube baje (Derzeźnia). Baja to spódnica wykonana z wełny, noszona zwykle zimo (Chmielek). Baja to dawna spódnica (Wólka Abramowska). Baja to jest długa spódnica, jako noszą starsze kobiety (Ruda Solska). Ni powiem, miała się w co lubrać, na każde niedzielę to jinno baje zakładają (Sól). Kobiety to chodziły, bo to downo było, w takich spódnicach, to one nazywały baje [...], w takich bajach, że kostki zakrywały, do ziemi. Nie to jak to dzisiaj (Kocudza).

Źródła: PM, TBM, AMWL.

Geografia: okolice Kraśnika, Janowa Lubelskiego i Biłgoraja (zob. mapa 5).

D. lp. *bai*; D. lm. *bajów*; wymowa: *baja*.

Por. *barchanka, spódnica, spódnica barchanowa*.

Bajaki ‘dolna część bielizny osobistej z długimi nogawkami’

Szyło się na zimne bajaki długie po kulana, nugawki na gumce i ciepło było (Sól). Baby na zimne bajaki szły, bo zimny były ni takie jak teraz, mróz był, śnieg (Bukowina).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *bajaków*; wymowa: *bajaki*.

Por. *barchany, reformy*.

Bajc ‘gruba, miękka tkanina wełniana’

Bajcu grubego kupili i to na ubrania było (Wólka Abramowska). Bajc to jakby tak grubszo flanela czy coś jak sukno (Hedwizyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *bajcu*; D. lm. *bajców*; wymowa: *bajc*.

Bajówka I ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Bajówkę taką wełnianą nosiło się na ramionach (Krasne). Baby w bajówkach chodzili, takich chusteczkach grubych z wełny utkanych na zimę, na mrozy to dobra była ta bajówka (Nadrybie). Bajówka to grubo chustka na głowę z frędzlami i z wełny, grubszo tako (Skorczyce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *bajówki*; D. lm. *bajówek*; wymowa: *bajufka*.

Por. *chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawięjocha, zawijka*.

Bajówka II ‘kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta’ (zob. ilustracja 10).

Bajówka to kolorowa, z kwiatami naokoło, taka tylko grubsza troszke chustka na głowę (Ratoszyn). Bajówka to już wełniana była, i od święta ino, do kościoła baba sie w nią zawijała (Załucze Stare). Bajówka to świąteczna chustka wełniana, ta była w kwiaty, a jeszcze była taka większa, tyż bajówka (Krasne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *bajówki*; D. lm. *bajówek*; wymowa: *bajufka*.

Por. *chustka, kacapka, szalanowa chustka, szalanówka, szalinówka, tarnówka*.

Balasy ‘wiązanie fartucha lub spódnicy’

Balasy to sznurki u fartucha, spódnicy (Rzeczycza Ziemiańska). Balasy to takie tasiemki do zawiązywania fartucha (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Kraśnika (zob. mapa 9).

D. lm. *balasów*; wymowa: *balasy*.

Por. *stroczi, stryki, troczi, troki*.

Bałda ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Bałdy w spódnicy to ładnie wyglądali, ale jak zgrabna panna, a jak grubo to z bałdami ni pasowało już (Zielone). Co to za krawcowo, bałdów narubiła tam dzie nie trza (Żrebce). Uszyła take w krate spódnicy z bałdami (Potok Górny). Trudno już tuleżyć na tyj kanapie, pud głowo narobi sie takich bałdów i to gniecie bardzyńko (Sól).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *bałdy*; D. lm. *bałdów*; wymowa: *bałda, bouda*.

Por. *fałda, folga, skład, składka, tryfa, zakładanka, zakładka, zbiorek, zmarszczka*.

Bambosze ‘miękkie buty do chodzenia po domu’

Bambosze to ciepłe, domowe pantofle na zime (Horyszów Ruski). Bambosze to miękkie buty do chodzenia po domu (Abramów). Bambosze to mówi sie, że to ranne pantofle, tak pu domu tylko (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *bamboszy* // *bamboszów*; wymowa: *bamboše, bambose*.

Por. *ciapy, kapie*.

Baranica ‘czapka futrzana na zimę’

Baranica, bo to czapka barania (Wólka Abramowska). Kiedyś jak gdzie jechał, to mieli na głowe baranice, baranice sie nazywali te copki (Skorczyce). Baranica to czapka zimowa (Hosznia Ordynacka). To była rogata baranica (Siennica Różana). Baranica to

czapka futrzana (Suchawa). *Na zime byli czapki baranice* (Siedliszcze gm. Siedliszcze). *Baranica to takie stożkowane, wysokie so baranice* (Bystrzyca). *Baranica to wielgo capka kozusano* (Ciechomin). *Baranice chłopcy nusili w zimie, żeby po głowie ciepło było* (Teresin). *Chłopcy w baranicach z barana chudzili* (Witulin).

Źródła: PM, KAGP, AME, AMWL.

Geografia: powszechna.

D. lp. *baranicy*; D. lm. *baraniców*; wymowa: *barańica*.

Por. *basztyk*, *czapa*, *czapka*, *czapka barania*, *czapka barankowa*, *czapka karakułowa*, *czapka zimowa*, *czubatocha*, *karakuła*, *kołpak*, *kożuszana czapka*, *małachaj*, *małachajka*.

Barchan ‘rodzaj tkaniny lniano-bawełnianej, jednostronnie barwionej’

To późni matka pojechała i był taki barchan sie nazywoł, [. . .], a kiedyś to tyn barchun to taki był jak z koca. To nakupiła tego barchanu (Świeciechów). *Kaftan był barchanowy, bo z barchanu* (Kamionka). *Barchan to taki materiał, że troche ty nitki mo z jakiś bawełny, ale musi więcy lniany, zgrzebnny taki* (Żrebcze). *Barchan to gruby materiał, troche taki puszysty po jedny stronie* (Uchańka). *Tyn materiał barchan sie nazywoł. To z tego barchanu były szyte, bluzka, jakiś kaftan, to juz z barchanu* (Dąbrowa Olbięcka). *Barchan to gruby i włochaty materiał* (Janiszkowice). *Barchanu kupiła na spódnice, żeby ciepło było pu nogach* (Wisli).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *barchanu*; D. lm. *barchanów*; wymowa: *barxan*, *barxun*.

Barchanka ‘ciepła spódnica barchanowa, noszona przez kobiety na co dzień’

Barchanka to spódnica z grubego materiału (Gałęzów). *Barchanka to spódnica z barchanu takiego grubego* (Maziarka). *Barchanka to ciepła spódnica na zime* (Kryłów). *Barchanka to dawna spódnica zimowa wełniana* (Stanisławów). *Barchanka to tako jakby spódnica tylko pod spód spódnicy, tako franelowo albo z barchanu, kiedyś taku grubu franele to nazywało barchan. To była tako jakby drugo spódnica pod spodym dla ciepła, jak tam kobita jechała na furze, na powietrzu była, zimno było, mróz to taku se zakładała barchanke* (Annapol). *Barchanka to była spódnica, mocno marszczuno, w pasie zawiązywano na zawiązywanie, dosyć szyroko we trzy pótek, który sie wkładało pod spódnice, zeby było ciepło. Bo kiedyś kobity stare chodziły bez majtek, nikt majtek ni miał, tylko były te barchanki i w tych ciepłych barchankach chodziły. To był strój damski ta barchanka. Dej mi tam, jesse se barchanki nie wsadziłam* (Świeciechów). *Barchanka to spódnica, szyroka z fałdami. Nie mówili, że spódnica, tylko barchanka, marszczona w pasie. Taka nazwa, bo dzie tam kiedyś mówili o spódnicach* (Łukowa). *Powim jak to baby chudzili. Du codnia w zime to byli spódnice, barchanki nazywali sie* (Żrebcze). *Barchanka to gruba spódnica, któro kobiety zakładały czasem jedne na druge, pod wierzchnio barchanke szła jeszcze barchanka* (Abramów). *Barchanka to była ciepła na zime* (Grabowiec). *Barchanka na zime z grubego towaru* (Janiszów). *Barchanka to więcy gruba spódnica* (Hosznia Ordynacka). *Barchanka to spódnica na zime, grubszo tako* (Osmolice). *Barchanka to ciepła spódnica na zime, z grubszego matyriatu* (Siedliszcze gm. Dubienka). *Barchanka to babska spódnica* (Ostrów). *Barchanka to spódnica wykonana z wełny, noszona zwykłe w zimie* (Chmielek). *Barchanka to spódnica z barchanu,*

bo byli jeszcze z płótna lnianego (Orlów Murowany). Barchanka to spódnica z bawełny (Ratoszyn). Barchanka to dawna spódnica lniana czy wełniana zimowa (Studzianki). Barchanka to spódnica codzienna z grubego lnianego płótna (Liszno). Kup mi tuwaru na barchanke, bo tyn barchan to był miastowy, swojego ni robili (Siennica Różana). Barchanki szyły i baby w barchankach chodziły tak normalnie przy domu, bo innych spódnic musi nie było (Strzeszkowice Duże). Baby w barchankach chodziły całe zime, a czasem i w lato (Wierzbitza pow. Kraśnik). Barchanki. Kobity to mówiły barchanki, takie starsze, za mego to już nie, mówie spódnica, ale jeszcze te przede mno, to mówiły barchanki (Janiszkowice). Barchanki, jak to stare baby to mówiły, że barchanki [...]. No spódnica, barchanka [...]. Na pasku takim i trokami związane (Stryjno Pierwsze). Baby barchanki mieli takie długie prawie do zimi (Worgule). Barchanka to spódnica zwycajna, nie jest z wełny, ale taka na co dzień do chodzenia (Niezdów). Barchanka to prosto spódnica (Czernięcin Główny). Barchanka to inaczy spódnica (Krępiec). Barchanka to spódnica, co baby na wsi mieli (Wólka Kańska). Barchanka to dawna spódnica (Krzczonów).

Źródła: PM, AMWL, KAGP, SGM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa, środkowa i północno-wschodnia (zob. mapa 5).

D. lp. barchanki; D. lm. barchanków; wymowa: barxanka.

Por. baja, spódnica, spódnica barchanowa.

Barchany ‘dolna część bielizny osobistej z długimi nogawkami’

Barchany to ciepłe gacie (Dys). Barchany to dłuższe takie majtki barchanowe (Zakłodzie). Do szkoły w barchanach chudziłam pod sukienko, to samyemu sie szyło te majtki (Sławatycze). Barchany to grube i długie majtki na zime (Siedliszcze gm. Dubienka). Barchany to majtki na zime (Wola Uhruska). Barchany to majtki babskie z nogawkami (Ożarów). Ciepłe barchany sie wkładało pod spódnice, jak mróz był, zimno (Jabłeczna). Barchany na te majtki mówiło sie, bo one z barchanu byli uszyte, tak troche z nogawkami niedługimi, i pod spódnice sie wkładało, i to było ciepło w zimie (Żrebce). Barchany to majtki barchanowe (Kodeń).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. barchanów; wymowa: barxany.

Por. bajaki, reformy.

Barki ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

W kółku jest takie jesce na spulke z nićmi, jak widelki niby, to u nas barki nazywały (Stara Wieś).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Stara Wieś, Skoki (zob. mapa 26).

D. lm. barków; wymowa: barki.

Por. greple, rososzki, siernik, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidelka, trzpiionki, widelce, widelczki, widelka, widelki, zębki, zęby.

Baszłuk ‘kaptur u płaszcza, kurtki, burki, palta’

Baszłuk to kaptur u płaszcza (Potok Górny). Baszłuk to jest przyszyty do kołnirza okrycia wierzchniego, jakie by ono było, to zawsze jest baszłuk przy tym (Bukowina).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *baszluka*; D. lm. *baszłuków*; wymowa: *baśluk*.

Por. *basztyk*, *czub*, *kapiszon*, *kaptur*, *kołpak*.

Basztyk I ‘czapka futrzana na zimę’

Basztyk to ciepło czapka na zimę, tako troche była dziwno, bo wyglądała jak kaptur, miała wiązanie pod brodo na troczki (Dys). Basztyk to nakrycie wysokie głowy do za-wiazywania naokoto szyi (Skowieszyn). Kiedyś, kiedyś dawno to wsie chłopy w basztykach chodziły, takie grube czapki zimowe to były (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP, SGM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *basztyka*; D. lm. *basztyków*; wymowa: *baśtyk*.

Por. *baranica*, *czapa*, *czapka*, *czapka barania*, *czapka barankowa*, *czapka karakułowa*, *czapka zimowa*, *czubatocha*, *karakuła*, *kołpak*, *kożuszana czapka*, *małachaj*, *małachajka*.

Basztyk II ‘kaptur u płaszcza, kurtki, burki, palta’

Basztyk to u płaszcza czy u burki (Wola Gałęzowska). Basztyki byli u burków, na głowę był basztyk (Kopina). Burka z basztykiem była (Żdżarka). Burke wsadził z basztykiem, i basztyk na głowę, i ciepło było (Potok Górny).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *basztyka*; D. lm. *basztyków*; wymowa: *baśtyk*.

Por. *baszłuk*, *czub*, *kapiszon*, *kaptur*, *kołpak*.

Batyst ‘cienka, delikatna tkanina o splocie płóciennym’

Batyst to cienki, przezroczysty materiał (Przybysławice). Batyst to przyważnie na chusteczki był, z batystu byli cieniutkie chusteczki na głowę (Szperówka). Spódnice świąteczne na lato to były z materiałów kupczych, to były kretonowe, batystowe, a jak zimni było, to wytniane (Rudno). Z batystu to bluzki szyły (Kluczkowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *batystu*; D. lm. *batystów*; wymowa: *batyst*.

Batystka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Na niedziele była tak zwano chustka batystka, była bielusińko, cysto, cinko, wykrochmaluno, która to była chustka do kościoła, batystka. [...] stare kobity w tych chustkach gazówkach nie chodziły, tylko w batystkach (Świeciechów). Batystka to cienka chusteczka na głowę z batystu (Żrebece).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *batystki*; D. lm. *batystków*; wymowa: *batystka*.

Por. *batystowa chustka*, *batystówka*, *bukietówka*, *chusteczka*, *chustka*, *gazówka*, *kretonówka*, *letnia chustka*, *lipska chustka*, *mantylka*, *nylonówka*, *zawiązka*.

Batystowa chustka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Na głowe to była batystowa chustka wiązana pod brodo (Goraj). Batystowe chustki to byli wzorzyste i kupowane w mieście (Wólka Czułczycka).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *batystowej chustki* // *batystowy chustki*; D. lm. *batystowych chustek* // *batystowych chustków*; wymowa: *batystova xustka, batystovo xustka*.

Por. *batystka, batystówka, bukietówka, chusteczka, chustka, gazówka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Batystówka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Batystówka to chustka noszona w lecie od święta do kościoła (Mołożów). Batystówka to letnia chusta na głowę (Wola Uhruska). Batystówka to letnia chustka na głowę, bardzo cienka (Siedliszcze gm. Dubienka). Batystówka to chustka na głowę (Dębowa Kłoda). Batystówka biała była na głowę na lato (Olchowiec).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *batystówki*; D. lm. *batystówek* // *batystówków*; wymowa: *batystufka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, bukietówka, chusteczka, chustka, gazówka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Bawełna ‘tkanina z przędzy bawełnianej’

Bawełna to akuratny materiał na sukienki (Sąsiadka). Bawełna była cieniutko, tako delikatno kiedyś, i z tego syli sukienki, bluzki, dzieciom syli i dorosłym, bo to zdrowe było dla ciała (Basonia). Były takie zerówki, to nazywali, bo to nie było wełna, nie było, tam jakaś bawełna, jakaś domieszka, to, to już była sukienka na zimno, tak o jak już tego, długi rękaw, to, to niby zerówki. Ale to było takie jakby teraz powiedzieć, ja wiem co, taka grubsza bawełna (Helenów). Szyliz różnych bawełnów, bo to zdrowe było (Janowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bawełny*; D. lm. *bawełnów*; wymowa: *bawełna*.

Bekiesz ‘rodzaj dawnego płaszczka męskiego, podszytego futrem, wciętego w talii, z dużym, wykładanym kołnierzem, sięgającego poniżej kolan i zakładanego na inne okrycie’

Bekiesz to bardzo stare odzienie, to płaszcz z granatowego sukna podbity barankiem i z rozłożystym kołnierzem barankowym (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *bekieszy*; D. lm. *bekieszów*; wymowa: *bekeś*.

Por. *bekiesza*.

Bekiesza I ‘rodzaj dawnego płaszczka męskiego, podszytego futrem, wciętego w talii, z dużym, wykładanym kołnierzem, sięgającego poniżej kolan i zakładanego na inne okrycie’

Z sukna nibieskiego męskie okrycie to bekiesza (Rudnik). Bekiesza to dawny płaszcz z granatowego sukna, ale to bardzo stare dzieje (Drzewce). Bakiesza to był jakby płaszcz, to z granatowego sukna, podbite barankiem i z kołnierzem barankowym (Grądy). Bekiesza to taki jakby płaszcz z barankiem i uszyty z granatowego sukna (Chodel). Bekiesza

to rodzaj ubrania na wierzch z sukna i na baranku, z wielgim i tak naokoło rozłożonym kołnierzem (Polanówka). *Bekiesa* to taki starodowny płaszcz, sukniany i podbity barankiem (Wierzbica pow. Kraśnik). I takie bakiese były z takiego plusu syte, to te bakiese zakładały na zime, takie star... , no zresto starsze i młode (Janiszkowice). *Bekiesza* to w podobie palta czy grubego płaszcza dzisiaj by było (Bystrzyca). *Bekiesze* w różnych kolorach nosili mężczyźni (Baranów). *Bykiesza* to tak była w podobie burki czy sukmanu, tak między tym a tym (Kodeniec). *Kiedys* to w bykieszach chłopcy chudzili, ale to bardzo dawne czasy (Sławęcín).

Źródła: PM, KAGP, AME, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *bekieszy*; D. lm. *bekieszów*; wymowa: *bekeša*, *bekesa*.

Por. *bekiesz*.

Bekiesza II ‘damska kurtka robocza na watolinie’

Na watolinie kurtka damsko, z tyłu miała taki łuszyty pasecek, na dwa guziki i to, to była już bekiesza. Barankim takim sztucnym cornym była łobszyto natokoło, co imitowało taki kozuszek. Tako była bekiesza (Świeciechów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *bekieszy*; D. lm. *bekieszów*; wymowa: *bekeša*.

Por. *bekieszka*, *fufajka*, *kacałaja*, *kufajka*, *kufajka*, *kurtka*, *waciak*, *watowiec*, *watówka*.

Bekieszka ‘damska kurtka robocza na watolinie’

Bekieszka to takie coś, tako kurtka babska na wacie (Polichna). *Jeszcze ja jak chodziłam do szkoły, to miałam tako bakieszke te, tylko miałam taki szyty jak to kufajki teraz majo, właśnie na tych konopiach czy na tym lnie, na takich pakutach. I to było takie pikowane jak kufajka i w tym sie chodziło do szkoły, i w tych drewnianych butach* (Janiszkowice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego i Kraśnika.

D. lp. *bekieszki*; D. lm. *bekieszków*; wymowa: *bekeška*.

Por. *bekiesza*, *fufajka*, *kacałaja*, *kufajka*, *kufajka*, *kurtka*, *waciak*, *watowiec*, *watówka*.

Berdo ‘grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 26).

Berdo to grzebieniowata drabina o drobnych szczeblach, służąca do przybijania wątku (Lipnica). *Grzebień w warsztacie tkackim, podobny do drabki, służący do przybijania wątku to berdo* (Jabłoń). *Przez te naczelnice, jak tu nastąpiło sie na te podnóżki, to czółenką tym sie to tak sie otworzyło, tym czółenką sie przerzucało z jednej strony na drugo. I tu trach, było berdo tako, no to berdo tak nazywali, to była taka deska z takimi [...], tak jak w grzebieniu. I to właśnie tym berdem sie dobijało* (Uhrusk). *Berdo* to służyło do przybijania wątku (Jabłeczna). *Berdo* to taki grzebień w krośnach (Koszofy). *W tych nabitkach jest berdo, o prosze bardzo, zakłada sie to, i to służy do tego, że jeżeli przeciągamy dajmy na to jakiś tam czy, czy materiał, czy co, żebyśmy mogli tym mocno przy... , przybić, przystuknąć, żeby ta materia była dość gęsta i zbita. [...]. To jest, to sie wszystko robi tak samo, tylko że później to trzeba te niteczki liczyć ile sie nasnuło, bo te nitki pójdą w berdo. [...]. te berdo, gdzie tego, gdzie sie przybija te, gdzie sie przybija to tkanine. I te niteczki później ido w te berdo. I trzeba tych niteczek tyle nasnuć, naliczyć, ile jest trostek w tym berdzie, ile jest w tym berdzie tych oczek,*

one muszo sie pokrywać. O. To znaczy to tak, to tak wygląda ta robota (Kożanówka). I płochą, o, berdo po naszymu sie nazywało (Rusiły). Na te warsztaty nawijajo berda i tupiero już naczynajo robić (Matiaszówka). Żeby do tkania, to musi być przy tym trzy kobiety, jedna trzyma za te nici, bo to długi kawałek jest, jak to kiedyś mówili, trzy, cztery huby. Druga trzyma już narzucone te berdo, a jedna kręci (Janówka). Krośna, był ten wałek, tu tak był na dole, dzie sie płótno nawija. Tam wałek u góry był, dzie sie usnowe nawija. I tupiero jak my byli małe, toż oni to ruzplączo i każo dla dzieci wsiadać, żeby ciałnij nawinać na ten nawój. Tupiero nawino na ten nawój. To tam co na płótno to jeszcze jest taki kołek wstawiony. Przez to przechodzi płótno aż do tego wałka pud spodem. I sie już tupiero tam sobie dupasuje stołek, czy co, i siedzi. I tupiero już, jak już oni usnujo, to berdo nazywali. Stalowe było i jakiś inne, i niczanki. Teraz nawlika sie przez te niczanki, i jedna nawleka w niczanki, a druga w berdo. Nawleka i tupiero jak skończy, to i taki zakładajo prątek i purubione sznurki. To takie sznurki nazywajo zatykacze. To je na początek i na koniec, jak już trza durabiać. Nazywali zatykacze. I tupiero te sznurki, już jak oni pasujo, i tupiero już, jak już te berdo wstawio takie te. I w środek sie wstawialo, jedna na dole, i druga. I tupiero te berdo wciskajo w to, żeb pasowało i tupiero zarzuca nić (Dobryń).

Źródła: PM, KAGP, PI, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 33).

D. lp. *berda*; D. lm. *berdów*; wymowa: *berdo*.

Por. *blat, grzebień, płochą, półtorak*.

Beret ‘okrągłe nakrycie głowy z sukna lub z włóczki’

Beret to kiedyś i dziś jest to takie nakrycie głowy (Żurawce). Berety takie sukniane czarne, chłopcy nosili (Jarosławiec). Potem to już z nici rubili berety, to i baby, i dziwki chodziły w tych byretach (Tarnawatka). Beret i dyndolek był u tego. [...] Berety były, chłopcy miały berety robione na szydełku, tyż to, to było, z wyporków był beret (Świeciechów). Takie były chłopcy, co to zawsze w byrecie chodziły czy zima, czy lato (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bereta* // *beretu*; D. lm. *beretów*; wymowa: *beret*.

Bezrękawnik I ‘ocieplane wierzchnie okrycie męskie bez rękawów, sięgające do pasa’

Bezrękawnik to bez rękawów i takie krótkie, tak do pasa sięga (Karmanowice). Kiedyś bezrękawnik, tera kamizelka mówio (Łopatki). Na kuszule w tym bezrękawniku chudzili (Horyszów Ruski). Bezrękawnik to z materiału grubszego może być i z wełny może być, musi być ciepłe (Stojeszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bezrękawnika*; D. lm. *bezrękawników*; wymowa: *bezrękaŋnik, bezrękaŋnik, byzrękaŋnik, byzrękaŋnik*.

Por. *kabat, kaftan, kamizela, kamizelka, podwłóczka, serdaczek, serdak*.

Bezrękawnik II ‘sweter bez rękawów’

Był taki swederek, bezrękaŋnik, bez rękawów, przez głowę wkładany, w serek na przodzie (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bezrękawnika*; D. lm. *bezrękawników*; wymowa: *bezrękawnik, bezryńkawnik, byzrękawnik, byzryńkawnik*.

Por. *pulower, pulowerek*.

Bidła ‘rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płochę’

Te płochę jakem nawlekła i jo do bidłów, i potem już do tego płótna tkania (Wola Osowińska). *Bidła to przytrzymuje płochę* (Lisikierz). *Bidła to rama warsztatu tkackiego razem z płochą* (Krepiec). *Bidła to ruchoma rama służąca do przebijania wątku w warsztacie tkackim* (Dębowa Kłoda). *W bidła sie płochę wstawia i sie tłuce* (Huszcza). *Treści w płosze so włożone do bidel* (Borki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna (zob. mapa 30).

D. lm. *bidel* // *bidłów*; wymowa: *biduła*.

Por. *bijadła, bijanka, blat, lada, nabiłki, rama, ramka*.

Bielić płótno ‘wybielać płótno na słońcu’

Płótno to było takie szare wychodziło. A późni trzeba go jeszcze go jak kto chciał to sie maczało w wodzie co raz, wysusza i rozściarało sie na, na trawie i ono sechło, i białe sie robiło co raz. O, to długo sie trza bielić to płótno (Sulmice). *Późnij płótna te bilili, wynusili, muczyli to i ruszcilali na murawe płótno, kunopne to one ni bardzo, były takie białutkie jak śnieżek* (Kryłów). *Bilyć płótno to trza po to, żeby ono wybielało i ni było takie cimne* (Bukowa). *Później to płótno bielilo sie na łąkach, w wodzie, żeby było białe. No i to do użytku domowego szło* (Glinny Stok). *Na takich warsztatach. Płótno sie robiło, późni. Późni moczyli, zolili, żeby to ubielić i późni szyli białizne, już tak dobielili sie do białego. Tak na rose, na trawie rościelali, na wodę [. . .]. Bielili to płótno, cieszyli sie, bo mieli z czego uszyć, już jak wybielili i przyścierało uszyli* (Dorohusk). *No to już o tym lniane, to już sie skonczyło, jak potem sie to płótno, a potem sie tak go bieliło, żeby to takie było białe, tylko to tak trza było pójść do rzeki wyprać [. . .], potem go rozpocząć, przeschło i znów to tak jak jeszcze było odłożyć tak ze dwa dni, jak takie pogody były, i tak sie maczało i wyjmowało, rozpościerało na łące i znów do wody, jak przeschło to takie było białe jak kalka. Bo tak to jest takie szare* (Borzechów). *Płótno robi lniane, ale to było płótno naprawdę dobre i to było z prasy mocne, trwałe. Później wypadło go prać, bielić, tak sie moczyło w wodzie z proszkiem, później sie prało, wynosiło sie na słońce i tak sie bieliło to płótno* (Dzierzkowice Wola). *Wybielane płótno, tak, maczane było, w lecie i polewano sie woda na wierzku, na trawie tak sie na łące rozpościlało sie i łono tak bieliło, słonko go białe robiło. Jak wysechło, to sie brało wodę. I polewano sie znowu wodę i ono znowu sechło, i tak kilkanaście razy, i łono zrobiło sie białe* (Wytyczno). *Płótno bilili, bo było szare i twarde. Maczali w wodzie, na trawie rozścielali do słonka wybielało i zmiękło* (Susiec). *Na sukienki było płótno bielone na słońcu na trawie* (Błonie). *Bielić płótno po to, żeby było ładniejsze i miększe* (Buśno). *Późnij to moczyło sie, bieliło sie, jak kto na co chciał* (Hołowno). *Jak płótno sie zrobiło, to jeszcze sie kładło na to płótno. . . , były takie specjalne, takie robione wątki w jedno, drugo strone, i później kładliśmy to na trawie, na rose, żeby to wybielało, i z tego szyło sie wszystko* (Babin). *No i tupiero jak wyrobio już te płótno, tupiero bielilo te płótno. Na wodę noszo, tak, o, w maju miesiacu. [. . .]. Całe te płótno uszędzie namuczone. Pójdzie o gospodynia, pupatrzy, że już wszędzie płótno leży w wodzie, tak z letka na trawie leży. [. . .]. Tydzień może punosi, a kto kce, żeby jeszcze*

bielsze było płótno, to jeszcze więcej, to zależy do czasu, jak kto ma czas. Późnij jeszcze na drugie strone tubróco, bo tamta strona dużo czarniejsza, ud słonka niby w wodzie. To tak tylko przybieli trochi, na te strone wyróco, aby łona troszki była bielsza, aby było znać, która prawa strona, która lewa (Matiaszówka). Później bilim, rozkładamy płótno na murawie w dzień słoneczny, by uzyskało właściwo biel, te talki (Sitno pow. Biała Podlaska). Płótno sie rozpościerało na słońce, na trawie, i to sie bielilo te płótno w taki sposób (Wólka Domaszewska). Tak jak widzicie, te lniane nicie so szare, brzydkie, ale wybielone płócienko jest białe i ładne, o. Widzicie, no prawda, że ładne so te rzeczy (Kozanówka). Płótno wyciągali na rose, żyby jego bielić to płótno (Wojślawice Kolonia).

Źródła: PM, CWP, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *bełić puutno, bílić puutno, belyć puutno, bilyć puutno, bílić plutno.*

Por. *blechować, wybielać płótno.*

Bielizna ‘część ubrania wkładana na gołe ciało’

Bilizna usubista to odzież spodnia (Rogatka). Płótno sie robiło, późni moczyli, zolili, żeby to ubielić i późni szyli bielizne, już tak dobielili sie do białego (Dorohusk).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bielizny*; wymowa: *bełizna, bílizna, belyzna, bilyzna.*

Bijadła ‘rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płochę’

Bijadła to w warsztacie tkackim, jest rama, płocha i to so bijadła (Ciechomin). Błat siedzi w bijadłach w warsztacie, so bijadła (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ciechomin, Germanicha, Lisikierz, Jarczówek, Łopiennik Górny, Pilaszko-wice, Krzczonów (zob. mapa 30).

D. lm. *bijadeł // bijadłów*; wymowa: *bijadua.*

Por. *bidła, bijanka, blat, lada, nabiłki, rama, ramka.*

Bijanka I – tom VI: 81.

Bijanka II – tom VI: 81.

Bijanka III ‘rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płochę’

W warsztacie jest bijanka, to jakby taka rama tego warsztatu i w tym siedzi jeszcze płocha (Żerocin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Żerocin, Puchacze, Sitno pow. Biała Podlaska (zob. mapa 30).

D. lp. *bijanki*; D. lm. *bijanków*; wymowa: *bijanka.*

Por. *bidła, bijadła, blat, lada, nabiłki, rama, ramka.*

Biłgorajce ‘buty z cholewami uszyte z filcu lub ze zbitej wełny, wypełnione watoliną, wkładane w kalosze’

Biłgorajce to so ciepłe zimowe buty, wykonane z grubego materiału, popularne w rejonie Biłgoraja (Grabowiec). Biłgorajce byli ciepłe na zime, miętkie takie buty i z kaloszami, czego tak nazywali, to nie wim (Kotlice).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. *biłgorajców*; wymowa: *biugorajce, biugurajce*.

Por. *cieplaki, dziady, kociaki, szłapy, walochoy, walonki*.

Binokle ‘para szkieł optycznych w oprawie, korygujących wady wzroku’

Kiedys to nie mówili okulary, ale binokle (Grabowiec). Binokle na słońce młode kupowali, bo tak to nicht ni chodził w tym (Dzielce). Binokli nie nusili, bo zara by mówili, że idzie cimny, chory na oczy (Majdan Stary).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *binokłów*; wymowa: *binokle*.

Por. *bryle, brylki, okulary*.

Biruty ‘listwy przytrzymujące płótno, żeby się nie ściągało’

Biruty to takie pręty do rozciągania zrobionego płótna (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lm. *birutów*; wymowa: *biruty*.

Por. *rozpinki, rozpory, stanek, szparutki*.

Bital ‘sposób wiązania chustki z tyłu głowy’

Duże chustki były z frędzlami. Duże, bo to były, te były bitale duże, o tak było, o, i te końce były zawiązane, o, i tu końce sie tutaj skręcało i tu ich sie dawało, tutaj taki duży kuper wychodził. Mama zawsze wiązali, chodź to ci wywiuże starodowny kuper. I w samej koszuli do kościoła śli, jeno założyła taki bitol (Bukowa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *bitalu* // *bitala*; D. lm. *bitalów*; wymowa: *bital, bitol*.

Por. *wiązanie do tyłu, wiązanie na babkę, wiązanie na chajkę, wiązanie na cyganekę, wiązanie na krakowiankę*.

Biustonosz ‘stanik podtrzymujący piersi kobiece’

Kiedys to tych biustonoszów ni było, baby w tym nie chodziły (Nielisz). Biustonosze to już kupowane w sklepie, sam nicht nie szył (Jarczówek).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *biustonosza*; D. lm. *biustonoszów*; wymowa: *bustonoś*.

Por. *stanik*.

Błaszka I – tom VI: 84.

Błaszka II ‘błaszka podbita przy butach’

Błaszka to taka żabka do buta (Majdan Gromadzki). Żeby buta tak ni zedrzyć, to blaszke podbijali (Bodaczów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *blaszki*; D. lm. *blaszków*; wymowa: *blaška, blaska*.

Por. *żabka*.

Blaszka III ‘kolorowa, świecąca ozdoba przyszywana na gorsecie’

Gorsety naszywali takimi złotymi blaszkami (Wojciechów). *Czorne tło było u gorsetu i takie blaszki na tym świeące* (Wólka Domaszewska). *Gorset był z aksamitu obity blaszkami świeącymi i paciorkami* (Niemce).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *blaszki*; D. lm. *blaszków*; wymowa: *blaška, blaska*.

Por. *cekina, gorzetka, jęzorek, język, żabek*.

Blat I – tom I: 59.

Blat II ‘grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 26).

I mój łojciec robił to wszystko, miał taki warsztat [...] Podnóżki wisieli na takich kółczkach i byli wiązane do tych podnózek i jedno nogu, to drugo tak przeplet i to trza było cały czas opracować, i późni tym blatem każde nitkę dobijać (Błonie). *Tym blatem trza było dobijać i tak sie robiło płótno. Mój łojciec to robił, ja to widziałam* (Szczecbrzeszyn). *Blat to tkacki grzebień do przybijania wątku* (Gościeradów). *Blat to grzebień w warsztacie tkackim do dociskania nici w tkanym płótnie* (Sól). *Blat to specjalny przyrząd w warsztacie tkackim służący do dociskania nici* (Potok Górny). *Te gunki, chcąc ubliczyć jaka szerokość włusianki, trzeba ubliczać na blacie. Po trzydzieści dwie kumórek w blacie, i późni według tego blatu, według tyj szerukości, snuje sie włusianke. Na ilość gonków. Ile blat wskazuje* (Łazory). *Blat to grzebień do wątku w warsztacie* (Dębica). *Blat to grzebień tkwiący w ladzie warsztatu tkackiego i był do utykania nici w parobku* (Giełczew). *Blat siedzi w ladzie* (Braciejowice).

Źródła: PM, KAGP, TBM, PI.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa (zob. mapa 33).

D. lp. *blata // blatu*; D. lm. *blatów*; wymowa: *blat, blot*.

Por. *berdo, grzebień, płocha, półtorak*.

Blat III ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Blat w konowrutku na spodzie, na nim stoi to wszystko (Staw Noakowski). *Blat to podstawa górnyj części kunuwrotka, deska, do któryj ta część jest przymocowana* (Czołki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lubartowa, Lublina, Krasnegostawu, Chełma i Zamościa (zob. mapa 21).

D. lp. *blata // blatu*; D. lm. *blatów*; wymowa: *blat*.

Por. *deska, koza, ława, ławeczka, ławka, magłownica, podnózek, podnóżka, słupnica, stolec, stołeczek, stólek, stół*.

Blat IV ‘rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płochę’

Blat to przyrząd, w który wsadzona jest płocha (Wola Burzecka). *Blat to drewniana część w warsztacie, w której osadzona jest płocha* (Stok).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 30).

D. lp. *blata* // *blatu*; D. lm. *blatów*; wymowa: *blat*.

Por. *bidła, bijadła, bijanka, lada, nabiłki, rama, ramka*.

Blechować ‘wybielać płótno na słońcu’

Płótno zrobili, to trza go było blechować, wynosili na słońce (Gościeradów). Płótno potem trza było blichować (Łaziska). Płótno blechowały na słońcu, ono takie bilutkie sie robiło (Janiskowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia – zasięg rozproszony.

Wymowa: *blexovać, blíxovać*.

Por. *bielić płótno, wybielać płótno*.

Bloczki ‘kólecčka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Bloczki to trzymujo nicielnice w warsztacie tkackim (Łukowa). Bloczki to część w kołowrotku, takie małe kólecčka obok szpulki (Mołożów). Bloczki to jest to, na czym wisso nicielnice w warsztacie tkackim (Naklik). Niciennice w krośnach wisieli na bloczkach (Bohukały).

Źródła: PM, KAGP, PZ.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i środkowa (zob. mapa 32).

D. lm. *bloczków*; wymowa: *bločki*.

Por. *bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kólecčka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Bloki ‘kólecčka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnice wisso na takich blokach (Trzydnik Duży).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Trzydnik Duży, Zdziechowice II, Olbęcín (zob. mapa 32).

D. lm. *bloków*; wymowa: *bloki*.

Por. *bloczki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kólecčka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Bluza ‘górna, wierzchnia część ubrania roboczego lub sportowego, z płótna, drelichu lub sukna’

Bluza to już taka grubsza bluzka, dłuższa (Ruda Solska). Bluza to nowszy wymys, to już z flaneli takie późni szyli, z jakiegoś grubszego materiału, i to dłuższe niż bluzka (Brody Małe). Bluza to na gumce w pasie albo zybrana w pasek, taka luźniejsza i grubsza jak bluzka (Tworyczów). Bluzy to du szkoły sie dzieciom kupowało, to więcy takie sportowe odzienie (Mołożów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bluzy*; D. lm. *bluz* // *bluzów*; wymowa: *bluza*.

Bluzka ‘górną część ubrania kobiecego, noszona do spódnicy’

Bluzka to długie rękawy, kołnierzyk, zapinana na guziki (Rudno). Bluzki szyto z rozmaitych tkanin, najwięcej z kolorowych (Nowodwór). Bluzki z rękawami były cienkie, ale były i grubsze z wełny, takie mocno dopasowane i na podszewce (Kolechowice). Bluzki były szyte to już z rękawami (Uhrusk). Bluzka to górna część ubrania kobiecego do pasa (Grady). Miałam granatowe spódnice i białe te bluzki do szkoły (Biszcz). Ja miałam bluzki z paskiem (Gołab). Bluzka jest z rękawami (Chmielek). Uszyłam se bluzki w kwiaty i całe lato w ni przechodziłam (Batorz). Bluzka ze stanikiem też była szyta (Czesławice). Bluzka to musiała już być z rękawami (Krzczonów). Sukienki cy bluzki ci uszyć z tego (Giełczew). Bluzka to z krytonu, z jydwabiu była uszyta, to cinkie ubranie (Smólsko Duże). Polaki haftowanych tych rzeczy, nie chodzili w takich rzeczach. One mieli wyszywane o tyle ten rękaw, a takimi nićmi do wyszywania rozmaite jakies takie coś, tędy też. Kubyty mieli bluzki te ukraińskie to haftowane koło kołnierzy te takimi kolorami, czerwony, zielony, niebieski, żółty, to ich był kolor (Helenów). Bluzki szyli z jydwabiu, z krytonu, z aksamitu, z wełnów różnych, a nawet i z franeli (Zwiartów). Były bardzo modne, kobity robiły w domu bluzki na drutach, na patykach taki różne wzory robiły, to były bluzki takie dło młodych, a babki to chodziły w takich szytych bluzkach, na przodzie rozpinanych, w takich kaftanowatych bluzkach chodziły. Z przodu zapinane i ni miało to żodny nazwy, bluzka była (Świeciechów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *bluzki*; D. lm. *bluzek* // *bluzków*; wymowa: *bluska*.

Bocian I – tom III: 58–59.

Bocian II – tom V: 77.

Bocian III – tom VI: 87.

Bocian IV ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Na bocianie się trzyma kądziel i ta szpulka z nićmi się na tym obraca (Komarno).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 25).

D. lp. *bociana*; D. lm. *bocianów*; wymowa: *boćan*.

Por. *dziad, dziadek, krężolek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Bocianek I – tom V: 78.

Bocianek II ‘odstające, głębokie fałdy układane w dolnej części spódnicy’

Na dole spódnica miała bocianek, była mocno fałdzista (Żdźzary). Bocianek to wtedy się mówiło, jak spód spódnicy był ułożony w głębokie, odstające fałdy (Trzebieszów). Bocianek to u spódnicy, takie fałdowane jest, szeroka ta spódnica (Łazy).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: okolice Łukowa.

D. lp. *bocianka*; D. lm. *bocianków*; wymowa: *boćanek, bućanek*.

Boki ‘boki warsztatu tkackiego’

W warsztacie byli takie boki dwa (Orłów Drewniany). W warsztacie to było jakby sztyry boki (Moniatycze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Przewłoka, Niemce, Zakrzów, Krepiec, Świerże, Trawniki, Dorohucz, Fajslawice, Orłów Drewniany, Moniatycze, Naklik.

D. lm. *boków*; wymowa: *boki*.

Por. *poły, postawa, ramy, staciwy, stalugi, statywki, stojaki, szynki, ściany*.

Bolerko ‘wierzchnia, krótka część ubioru kobiecego, nieocieplana, nakładana na bluzkę lub sukienkę’

Bulerko to część ubrania kobiecego bez rękawów, które zakłada się na bluzkę (Weremowice). Bolerko to tak ino aby na ramiona i tu na piersi, takie króciutkie jest (Radecznicza). Bulerko to tam ciepłego nic ni ma, to ino na ozdobe tak wsadzić (Zółtańce).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bolerka*; D. lm. *bolerków*; wymowa: *bolerko, bulerko*.

Bosaka ‘chodzić bez butów’

Kiedyś to sie lotało bosaka i jakoś nic sie ni stało, a tera to zara coś by pogryzło (Wierzechowiska). Do kościoła bosaka, a pod kościołem buty dopiero obuł (Wereszczyn).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *bosaka, busaka, bosoka, busoka*.

Por. *boso, na bosaka*.

Boso ‘chodzić bez butów’

Boso to jak ktoś chodzi bez butów (Nielisz). A boso całe lato sie chodzilo, chodzi boso do kościoła, na bosaka sie szło, pod kościołem jakieś tam trepki (Rejowiec Fabryczny). A na zabawie to boso wio. Trzewików, nie. Tylko tam grały takie tam na skrzypcach czy tam co było. I to taniec aby szed, aby fruwało. Ale nie w butach (Borzechów). Boso to chodzić bez butów (Łopatki). Boso to jak całkiem bez butów (Wysokie). W lecie to chodzili boso (Branew). Boso to chodzić bez butów (Grady). A boso całe lato sie chodzilo (Kanie). Ja chodziłam boso, jak byłam tako dziwczynko (Polichna). Kiedyś tylko boso sie chodzilo, buty to był rerytas (Borowa). Boso sie chudzilo do kościoła, przecież bez rzeke zdymałaś buty, byz rzeke sie przeszło, pod kościołem tam, pod to studoło sie wytarło, wsadziło sie i szło sie (Tulniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *boso*.

Por. *bosaka, na bosaka*.

Broszka ‘ozdoba damska’

Broszka to ozdoba, która kobiety wpinają w bluzkę lub sukienkę (Abramów). Broszka to kobieca ozdoba (Wola Obszańska). Broszka to ozdoba wpinana przez kobiety w ubranie (Grady). Ciotka to tych broszków mieli bez liku i zawsze na niedzielę do kościoła zakładali jakieś broszke do bluzki (Ruda Solska). Broszke dostałam z takim niebieściutkim

oczkiem (Jabłoń). *Kiedys to kurale albo broszke przypiena i to była ozdoba, tańcuszków ni mieli* (Żulin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *broszki*; D. lm. *broszek // broszków*; wymowa: *broška, broska*.

Bryczesy ‘spodnie szerokie od góry, a zwężane od kolan’

Te buty oficerki i spodnie bryczesy, tak jak my tera te ułańskie mamy zilone (Biszczka). *Spodnie bryczesy te takie zilone ułańskie* (Bukowina). *Bryczesy to takie spodnie dawne, szerokie du kolan, a już od kulana du dołu wąskie i na sznurówki* (Krasnobród). *Bryczesy to szyli z fabrycznych materiałów, to głównie zilone sukno i taki brąz w zilony wpadający* (Moniatycze). *Bryczesy to dawne portki dla chłopów, sukniane, wąskie od kulana i rozcięte du dołu, tyle pamiętam* (Żuków).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. *bryczesów*; wymowa: *bryčesy*.

Por. *dygnały, galafe, rajdki, spodnie z bufami, sztany*.

Bryle ‘para szkieł optycznych w oprawie, korygujących wady wzroku’

Kiedys to jak miół bryle, to już mówili, że ślepy (Grabowiec). *W brylach chodzi, bo ma coś z oczami nie tak* (Garbów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lm. *bryłów*; wymowa: *bryle*.

Por. *binokle, brylki, okulary*.

Brylki ‘para szkieł optycznych w oprawie, korygujących wady wzroku’

Nie widział dobrze, troche cimny był, ale brylków ni założył (Putnowice Mniejsze).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. *brylków*; wymowa: *bryłki*.

Por. *binokle, bryle, okulary*.

Bryta ‘klin lub pas tkaniny w spódnicy, w płaszczu’

Bryta to może być szerokość połowy spódnicy (Jabłoń). *Bryta to jedna część płótna na spódnice* (Rudno). *Spódnice we cztery bryt szyli* (Dąbrowa Olbiecka). *Bryta to jest po pańsku* (Polichna). *Spódnica na cztery bryt, a bluzka z folgami* (Sułów). *Spódnice miały na pięć bryt z kupnego materiału, nie z płótna* (Górka). *Bryta w spódnicy, spódnica były nawet z paru brytów* (Wolka Domaszewska). *Burka to wełniana spódnica z cienko przedzonej wełny na cztery bryty* (Niedziałowice). *Spódnica miała pięć brytów* (Dąbrowica). *Burka miała cztery bryty, taka dawna spódnica to była* (Wólka Tarnowska). *Bryta to taki jakby klin w spódnicy* (Lubień).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechna.

D. lp. *bryty*; D. lm. *brytów*; wymowa: *bryt*.

Por. *brytwa, półka*.

Brytwa ‘klin lub pas tkaniny w spódnicy, w płaszczu’

Spódnica taka szeroka, ni dwa brytwy, ale zy cztery miała (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *brytwy*; D. lm. *brytwów*; wymowa: *brytfa*.

Por. *bryta, półka*.

Brzęczka ‘metalowa zapinka u pasa’

Pas zapinały na tako brzęczke (Andrzejów pow. Janów Lubelski). *Pas miołem z błysucio brzęcko* (Rataj).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego.

D. lp. *brzęczki*; D. lm. *brzęczków*; wymowa: *bżeńčka, bżynčka, bżencka, bżyncka, bżycka*.

Por. *klamperka, klamerka, klamra, przączka, sprączka*.

Bufa ‘wypukłość na tkaninie, zmarszczonej po obu stronach, a luźno puszczonej w środku’

Buffy to byli u rękawów (Rudka). *Miałam śliczno bluzke, z bufiastymi rękawami, te buffy takie strojne byli* (Sawin). *Kaftan miał długie rękawy wąskie, u góry z bufami* (Michów). *Te buffy to byli takie jak balony przy rękawach* (Łaszczówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *buffy*; D. lm. *bufów*; wymowa: *bufa*.

Bukietówka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Bukietówka to chustka jedwabna w kwiaty, tak na lato (Zaklików). *Bukietówka to jedwabna chustka w kwiaty* (Janiszów). *Na niedziele to już w te bukietówki albo w szalinówki pozawijane baby, i do kościoła w tym ido, ale bukietówka to była cieniutka, na lato* (Maziarka).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *bukietówki*; D. lm. *bukietówek // bukietówków*; wymowa: *buķetufka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, chusteczka, chustka, gazówka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Bunda ‘wierzchnie okrycie męskie, rodzaj długiego płaszcza’

Bunda to konopne lub lniane okrycie wierzchnie (Bochotnica). *Bunda sukienna była dło chłopów, tak na zimno* (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *bundy*; D. lm. *bundów*; wymowa: *bunda*.

Por. *chałat, gunia*.

Burczak I ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Burcok to fartuch do pasa (Stok). *Burczok to fartuch wełniany* (Michów). *Burczok to fartuch z grubego materiału* (Wąwolnica). *Burczok to do pasa, to jakby spódnica domowej roboty, ale to fartuch taki dawny* (Czemierniki). *Burczak to fartuch lniany, taki*

od święta (Branica Radzyńska). *Burczak to fartuch taki, ale grubszy i szykowniejszy (Przewłoka). Burcak to fartuch z płótna lnianego noszony przez kobiety na spódnicy (Paszki Duże). Burcoki to zapaski wełniane w poprzeczne pasy kolorowe (Bałtów). Burcok nosono na spódnicy, była to zapaska u jednych lniano, u drugich wełniano, tkano w poprzeczne kolorowe pasy (Żyrzyn). Burczak to fartuch z grubego wełny, do pasa (Kurów). Burcak to tak normalnie przepasany w pasie, ale i na ramiona zakładały, bo to ciepłe (Skowieszyn).*

Źródła: PM, APAE, AME, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa, Radzyna Podlaskiego, Lubartowa i Puław (zob. mapa 8).

D. lp. *burczaka*; D. lm. *burczaków*; wymowa: *burčak, burčok, burcak, burcok*.

Por. *burczanka, burek, burka, fartuch, fartuszek, pasiak, półeczka, półka, zapaska, zapaśnik*.

Burczak II ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Burczok to wielka chusta, tako wełniano pelerynka zakładana na ramiona, tako kratkowane (Skowieszyn). Burczok to dawnej roboty, wełno przerabiany, zwykle w kraty drobne (Bałtów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *burczaka*; D. lm. *burczaków*; wymowa: *burčak, burčok, burcak, burcok*.

Por. *burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, ościelówka, płachta*.

Burczanka ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Burczanka to zapaska w podłużne paski (Kamionka). Na spódnicy to burczanki wytłniane kobiety zakładały (Nowodwór).

Źródła: PM.

Geografia: Nowodwór, Kamionka, Abramów (zob. mapa 8).

D. lp. *burczanki*; D. lm. *burczanków*; wymowa: *burčanka, burcanka*.

Por. *burczak, burek, burka, fartuch, fartuszek, pasiak, półeczka, półka, zapaska, zapaśnik*.

Burek ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Burek to fartuch wełniany (Dębica). Fartuchy były tkane w paski poprzeczne, to burek tyn fartuch, szeroki z dwóch pótek (Żerdź). Burek był granatowy w czerwone ząbki (Żyrzyn). Burek to fartuch w drobne poprzeczne paski (Osiny).

Źródła: PM, AME, AMWL.

Geografia: Dębica, Górka, Żerdź, Żyrzyn, Osiny, Gołąb (zob. mapa 8).

D. lp. *burka*; D. lm. *burków*; wymowa: *burek*.

Por. *burczak, burczanka, burka, fartuch, fartuszek, pasiak, półeczka, półka, zapaska, zapaśnik*.

Burka I ‘okrycie wierzchnie z grubego, ciemnego sukna lub filcu, mające postać peleryny z kapturem, używane podczas podróży’

Burka to sukienne męskie nakrycie wierzchnie (Orłów Murowany). Burki były, burki so, bo burki były okrycia kozucha, do przykrycia kozucha burki były, zeby bo jak kozuch

skórzany jest, to jakby zmókł, to sie później skóra psuje, to juz po kozuchu (Rudno). Burka to męski strój sukniany z kapturem (Grabowiec). Burka była uszyta z matyriatu, długi taki z koca, z takiego grubego koca, to było długie do samyżi ziemi. Jak były wielkie mrozy, a mężczyźni jeździli du lasa, to te burki zakładali na siebie i jichali, żeby ni zmarzli pu nogach i wszędzie (Łukowa). Burka to je tako jakby coś, jakby sukmana chłopsko, ale z nojgrubszego towaru do pudróży (Wierzbica pow. Kraśnik). Była ta burka sukniana, to była jak peleryna, gruba była, sukniana (Uhrusk). Jak jechał gdzieś daleko, to właśnie tubroł sie w te burke i filcoki (Opoka). Aby nie zmarzł to burki były długie i grube (Franciszków). Burka to rodzaj płaszczu z granatowego sukna podobitego barankiem, z rozłożystym barankowym kołnierzem (Chmielek). Burka to dawno długa i ciepła jesionka (Czerwiecin Główny). Burka z kołpakiem i grubsza taka dla furmanów (Koszoły). Burka to dawne wierzchnie okrycie męskie (Niedźwiada). Burka to długi płaszcz z kapturem (Wola Uhruska). Burka to długie i grube palto męskie z kapturem (Tarnawatka). Burka to zimowa z kapturem (Niedzieliska). Burka to długi okrycie wierzchnie z kapturem (Ochoża). Burka to starodawne okrycie męskie, na wirzch zakładane na inne odzinie (Matiaszówka). Były burki z kapturami z sukna (Grzędówka). Burka była gruba, z wełny (Siedliska pow. Łuków). Burki byli grube takie, to było wierzchnie odzienie (Żabików). Burka to z gruby wełny, na kozuch zakładali burke (Kulczyn). Burka to z wełny i z kapturem (Janowiec). Byli burki z kołpakiem (Nowodwór). Burka u nas z baszłykiem (Żdźarka). Burka na zime (Krzczonów). Burka to zimowe odzienie (Sulów). Burka to długa i taka nizdarna, ale ciepła (Borzechów). Burka to je grubsza, zimowa (Ostrzyca). Burka to długi, gruby płaszcz (Momoty Dolne). Burka to grubsze z sukna (Wierzchowiska). Burka sukniena była (Kocudza). Burka z sukna, bardzo szeroka i gruba (Stojeszyn). Burka zimowa to była z grubego lnianego sukna takiego (Zawada). Burka to płaszcz sukniany na baranku, ale nie musi być granatowy (Jabłoń). Burka to rodzaj dawnej jesionki czy palta (Potok Górny). Burka była z sukna samodziiałowego, dobra była na podróż, bo ciepła i szeroka (Wronów). Burka to starodawny gruby płaszcz (Ratoszyn). Burka to workowate, szmatławie ubranie wierzchnie (Wyrzyki). Burki to miały. Furmany to miały te burki, to pamiętam. To z sukna. Ale toż na ubranie sie nakładało, tak jak teraz palto. A burka to była tak jak toż furmany, [...] te burki to miały, tak. A to burki też były takie długie (Janiszkowice). Burka była z takim kapturem (Ciechomin). Chłopy nosili sukinne burki (Drozdówka). Burka była z kapturem i ciemnego koloru, wsadzało sie jo na inne ubranie wierzchnie (Żdźary). Burka, to nie każdego było stać, to była tako z takiego jakby towaru, jakby to powiedzieć, to był szorstki towar, ale gruby i taki sztywniejszy jak koc. Taki był, nie wim jak sie nazywoł tyn towar i to był przeważnie koloru takiego jakby brązowego. To było takie łodzinie burka, to to było nie wim czy podszywane czym, ale to było bardzo duże łodzinie. Takie rękowy szerokie, także jak sie myżczyzna, chłop na wsi tubroł jak jechał do lasu czy dali kuźmi, furmany przeważnie miały te burki, to miol watowe spodnie, tu miol tyn serdak pod spodym, na wirzch kozuch, a dopiro na tyn kozuch jeszcze wkładał przy pomocy żony czy jakiegoś syna czy coś, pomagały mu włożyć te burke. Wziął lejece w ryke w rykawicach, te rykowy łod ty burki, to mu ręk nie było widać, tam takie były długie, podciagnun se troche to móg jechać i jechać, i zimno mu nie było w jaki nie byłby mróz. Tu miol taki jak kaptur duży na głowe, tutaj był taki ściągany także i twarz miol zakrytu z boku i wszystko. Taki był tubiór jak nie było samochodów. Burka to było takie duże łodzinie, grube i to na wirzch kozucha czy kufajke, to dopiro facet wkładał se te burke i to sie łokręcił i siadoł na wiuzce i jechał (Annopol). Burki, z sukna, takie, [...]. nieraz księdza miały dawniej (Germanicha). Jak sie jychało dzieś furmanko, to sie brało tako burke, a jak już była staro, to żeby

nakryć kunia jak długo stoł (Sól). Burka to jak była bardzo staro, zniszczono, to już nie odziewali się w nią, ale to było byle jakie nakrycie do zarzucania na konia podczas postoju (Wólka Abramowska). Szyli burki z basztykami, po dzisiejszymu z kapturami (Kopina). Takie burki jak nazywali kiedyś, bo dzisiaj to palta jakieś takie krótkie (Skorczyce).

Źródła: PM, APAE, AMWL, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. burki; D. lm. burek // burków; wymowa: burka.

Burka II ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Burka to wełniana chusta zakładana na ramiona (Skowieszyn). Burka to wielgie, jakby szal, chusta, dawni na głowę i na ramiona baby zakładały, to było swoji roboty, wełniane w kratę (Dęba). Burka to chusta z sukna, wyszywana (Osmolice). Burka to ubiór wełniany na plecę (Zarzecze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław i Bychawy.

D. lp. burki; D. lm. burek // burków; wymowa: burka.

Por. burczak, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, ościelówka, płachta.

Burka III ‘ciepła spódnica wełniana’ (zob. ilustracja 5).

Dawna spódnica zimowa wełniana to burka (Worgule). Burki były w drobne pasy wełniane do kościoła (Dębica). Szyli burki. Burka to taka spódnica zimowo trochę lniana, trochę wełniana, nazywała się burka włodawska. To było tkane takim grubszym wełnianym (Janówka). Burka to świąteczna spódnica (Wola Uhruska). Burka to wełniana spódnica [...]. Miała cztery bryty, a dół zdobili perebory (Wielkopole). Burka to spódnica wełniana, odświętna (Różanka). Burka to wełniana spódnica, w kolorach przyważnie żółtym, buraczkowym, zielonym, burszym jakim, marszczune i plisowane, i mieli u dołu perebory (Opole). Baby w burkach wełnianych chodzili zdobionych pereborami (Uhnin). Burka to wełniana spódnica z cienko przedzonej wełny w jednolitym kolorze, zielonym, czerwonym, pomarańczowym, bordo, czarnym, brązowym i popielatym, zdobili ją perebory (Wólka Tarnowska). Burka to wełniana spódnica i w kolorach bez wzorków, tak w kolorach zielonym, czerwonym, pomarańczowym, czarnym, brązowym, grubsza taka ta spódnica to już burka (Niedziałowice). Burka to spódnica z materiałów tkanych (Wólka Rokicka). Były też burki w pasy biegnące wzdłuż. Paski były w różnych kolorach, szyte były z jednego materiału, pięć łokci długości. Burka była dwukolorowa, bordowo z zielonym czy buraczkowa z siwym. Każdy pasek był zrobiony bociankiem w dwa motki. Paski były szerokości pół i centymetr, wątek wełniany z wełny kupowanej (Leszkowice). Burka to gruba spódnica (Kamionka). Spódnica burka z materiału tkanego z kupnej bawełny, na co dzień były burki parciane, a od święta wełniane (Czemierniki). Burka była, takie spódnice burkowe z wełny. Te w pasy nazywano dwoistymi, bo miały paski zdłuż w różnych kolorach, białym, granatowym, siwym (Niemce). Burki to spódnice letnie i zimowe szyte z pięciu pótek, był to materiał samodzielowy w pasy tkany prostym splotem. Spódnica taka układana była w pasie w malutkie fałdy, i to nazywano burko (Łucka). Burka to spódnica tkana w szaroniebieskie pasy, no w takie paski (Brzeźnica Bychawska). Burki z materiałów tkanych z osnowo lniano i wątek wełniany z nici fabrycznych, szyte z czterech pótek, silnie marszczone i wszyte w oszewkę, wią-

zane na troczki, szczołko obszyte u dołu. Im spódnica była szersza, tym była ładniejsza (Kolechowice). Burka to rodzaj gruby spódnicy (Skowieszyn). Spódnice takie kobiety miały burki z takim ogonem do ziemi, to się nazywały burki (Wola Osowińska). Burka to spódnica domowej roboty (Ortel Książęcy). Burka to starodawna spódnica zimowa wełniana (Motwica). Burka była wełniana na zime, taka spódnica gruba (Wola Różaniecka). Burka to wyłniana spódnica w wielu kolorach, może być w zielonym, pomarańczowym, fioletowym, szarym, zawsze zdobiona jest haftem tkackim (Bokinka Pańska). Burka to gruba lniana spódnica w prążki (Rebizanty). Burka to spódnica gruba, wełniana czy lniana na zime (Hucisko). Burka to spódnica wełniana ze szczoteczko u dołu (Wola Obszańska). Burka to spódnica wełniana na zime (Lipiny Górne). W zimie była burka, taka spódnica zy lnu albo z jaki wełny, gruba była, ciepła (Susiec). W zimie noszono spódnice burki, ciemnobrązowe lniane i wełniane, u dołu wrabiano białe pasy (Stara Huta). Z wełny szyto burki, to takie spódnice grube czarne, ale i kolorowe (Dąbrowica). Burka to spódnica swoji roboty, tkana z konopi (Ratoszyn). Burki wełniane były na zime, takie spódnice samodziałowe w drobne prążki lub granatowe (Karczmiska). Spódnica to była nazywana burka, z dwóch półków szyta i marszczona w pasie (Korchów). Burka to spódnica z lniano-wełnianego samodziału, w drobne białe i czarne prążki (Borowiec). Burka to spódnica z lnianego lub wełnianego samodziału, w drobne białe i czarne prążki, wykończona szczoteczko (Zielone). Burka to z czterech brytów spódnica, przedni gładki, trzy gęsto plisowane (Łomazy). Na zime byli spódnice z wełny, burki z białymi pasami u dołu (Ciosmy). Na zime była spódnica burka (Bidaczów Stary).

Źródła: PM, KAGP, AME, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna, okolice Tomaszowa Lubelskiego, Biłgoraja, Kraśnika i Opol Lubelskiego (zob. mapa 4).

D. lp. burki; D. lm. burek // burków; wymowa: burka.

Por. burocha, spódnica, spódnica wełniana, wełniak, wełnianka.

Burka IV ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

No a wszystko to był fartuch, farbowało się te nici na cerwuno, zieluno, granatowo i robiło się burki, takie zapaski. Burki to fartuchy wełniane własnej roboty (Pogonów). Burki to były fartuchy w drobne poprzeczne pasy różnokolorowe, tkane w domu (Baranów). Burka to fartuch z grubego materiału (Wąwolnica). Burka to fartuch wełniany (Polichna). Burka to zopaska, ale tako lepsz (Borowa). Burka to jest po prostu fartuch (Gołab). Burka to fartuch wełniany ze strykami (Węglinek). Burka to fartuch z grubej tkaniny (Krzczonów). Burka to fartuch wełniany albo z płótna. Płóciennie burki były do prac w gospodarstwie, a wełniane na święto (Wola Gułowska). Burka to fartuch wełniany lub płócienny (Zarzecze). Burki to takie zapaski wełniane w pasy (Ułęż). Zimo bogatsze kobiety nosiły burki wełniane (Puchaczów). Burki syły z partu i z wełny, to był taki jakby dzisiaj fartuch grubszy (Żdzary). Kobiety miały burki wyłniane, takie jak fartuch, ale z grubego matyriatu (Germanicha).

Źródła: PM, APAE, AME.

Geografia: okolice Łukowa, Puław, Lubartowa, Łęcznej, Bełżyc, Bychawy i Kraśnika (zob. mapa 8).

D. lp. burki; D. lm. burek // burków; wymowa: burka.

Por. burczak, burczanka, burek, fartuch, fartuszek, pasiak, póteczka, półka, zapaska, zapaśnik.

Burka V ‘fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie’ (zob. ilustracja 8).

Płóciennie burki były do prac w gospodarstwie (Wola Gułowska). Burka to zapaska do pasa zakładana kiedyś na co dzień przez kobiety (Gołab). Burka to jest fartuch, to były takie burki i w taki burce brało się w podolek kartofle i sie sadziło (Osiny). Burki nosiły kobiety na co dzień, to były fartuchy takie proste (Baranów).

Źródła: PM, APAAE, AME.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia – wąski zasięg.

D. lp. *burki*; D. lm. *burek // burków*; wymowa: *burka*.

Por. *fartuch, zapaska, zapaśnik, zgrzebniak*.

Burocha ‘ciepła spódnica wełniana’ (zob. ilustracja 5).

Te burochy szyły jak nojgrubsze, bo panna musiała wyglądać puważnie, tak grubi w sobie (Dębica). Burocha to spódnica z wełny (Górka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dębica, Górka (zob. mapa 4).

D. lp. *burochy*; D. lm. *burochów*; wymowa: *burocha*.

Por. *burka, spódnica, spódnica wełniana, wełniak, wełnianka*.

Buty ‘to, co zakłada się na nogi’

Buty miałam wysokie poza kostkę, z niewielkim obcasem (Majdan Kozłowiecki). Wysokie buty skórzane to na zime, a w lecie pantofle (Siedliszcze gm. Siedliszcze). Buty były sznurowany, długie były takie do pół łydki nawet (Kryłów). Do kościoła, to wie pani, szło się w byle czym, a jak u nas kościół w Podedwórzcu, to tam koło stodoły jak latem, stajemy ubuwamy, no buty, bo tak boso się szło, kto to w butach szedł, to szkoda było butów, no boso się chodziło (Hołowno). I jak wracał z powrotem, znowu buty zdjął na ramię i boso do domu. Ale żeby w obuciach chodziły, to nie, bo nie było z czego. Bieda była (Piotrowice). Jak było siedmioro nas w domu, to mieliśmy jedne buty i to dziurawe. A chodzili bracia, chodzili tojciec w tych butach, ji myśmy chodzili w tych butach. Jak poszło się jedno do szkoły, to drugie ni miało w czym pójść. Bo to była bida, łogromno była bida (Gródkki). No a buty to tak jak kogo stać było, ale jak szli do kościoła, jak był ktoś biedniejszy to boso szedł, a dopiero przed kościołem nakładali buty, bo trzeba było bardzo oszczędzać (Weremowice). Wysokie męskie buty to dla mężczyzn były (Osmolice). To dobrze w butach, dawniej to nawet na buty, słyszałam, że właśnie nie każdy mógł sobie pozwolić (Czartowiec). Życie nie było takie. Buty były no, na cało rodzinne, można mówić. Za moich czasów to już nie, ale przed mymi czasami, przed znaczy moją młodością to upowiadają, że buty były jedne dla całej rodziny (Turka). Na wsi na buty skórzane to mało jakiego gospodarza było stać. To musiał być bogaty, że go stać było na skórzane buty. To bogatsze, bogatsi chodzili (Rejowiec Fabryczny). Kuźdyn ma na czas buty i ni chodzi boso, kiedyś tego ni było. [...] A jak kupił buty, jak się żenił, to i łumar w tych butach (Stulno). Żyd, co buty robił, to mówił, że te buty na sto lat, jak na grzędzie powiesicie, to tych butów nie schodzicie (Mołodiatycze).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *butów*; wymowa: *buty*.

Por. *obucie*.

Buty drewniane ‘buty całe z drewna lub na drewnianej podeszwie’ (zob. ilustracja 17).

Buty drewniane to takie buty na drewnianej podeszwie, a reszta skóra jakaś, ale byli i całe z drewna buty, takie prawdziwie buty drywniane (Sokolówka). Buty różne były, i takie buty drewniane, no ni całe z drewna, ale z wydłubano z drzewa podeszwo (Grądy).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *butów drewnianych*; wymowa: *buty drevńiane, buty drywńiane*.

Por. *chodaki, drewniaki, drewniary, klumpy, trepy*.

Buty gumowe

Każdyn miał buty gumowe z cholewami (Abramów). Buty gumowe to całe byli z gumy, takie do kolan długie (Zurawnica). Buty gumowe to na deszcze, jak morka czy słota (Końskowola). W butach gumowych to sie chodzi, jak so chłapy (Garbów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *butów gumowych*; wymowa: *buty gumowe*.

Por. *gumacze, gumiaki, gumowce, gumowiaki*.

Buty tyszowieckie ‘buty skórzane do kolan, z miękkiej skóry, wyrabiane w Tyszowcach, pasujące zarówno na prawą, jak i lewą nogę’ (zob. ilustracja 14).

No proste buty byli, takie buty tyszowieckie, nie śpilkowe ino szyte, bo nicht ni umioł i dratwami szyl. W Tyszowcach buty szyli, proste tyszowieckie, późni i po wsiach robili (Niedzieliska). Buty tyszowieckie, bo to w Tyszowcach ich szyli, całe szyte te buty byli (Bortatycze). Te buty tyszowieckie to tak zmyślnie to szewc szyl, że i na te, i na te noge, i na prawe i na lewe ten but pasował (Zaporze).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lm. *butów tyszowieckich*; wymowa: *buty tyšoŵećke, buty tyšuŵećke*.

Por. *szuwiaki, tyszowiaki, tyszowiane buty, tyszowiany*.

Buty z cholewami I ‘buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami’ (zob. ilustracja 13).

A mężczyźni to buty z cholewami, twarde, proste skórzane buty (Uhrusk). Buty z cholewami to długie buty do kolan (Ruda Solska). Mężczyźni przeważnie na wsi chodzili w butach z cholewami tak do kolan (Rejowiec Fabryczny). Buty prawdziwe męskie to były te buty z cholewami (Polichna). Buty z cholewami to wysokie męskie buty (Wojszyn). Buty z cholewami mówiły albo oficerki (Rudno). Buty z cholewami to dla chłopów (Kolechowice). Buty z cholewami, no takie buty z wysokimi cholewami tryfione na dole, z podkówkami (Serniki). Jak bugatsy to mioł buty z cholewami corne (Górka). Buty wysokie z cholewami (Czemierniki). Buty z cholewami długimi, podkute takie i twarde bardzo były (Kamionka). Buty z cholewami i onucami nogi owijały (Nowodwór). Buty z cholewami wysokie i to był taki wystrój dla kawalirów (Nasutów). Byli buty czarne skórzane z cholewami (Wola Korybutowa). Buty skórzane z cholewami (Rakówka). Buty z cholewami z czarnej skóry to obucie na zime (Sawin). Buty z długimi cholewami dla

chłopów były (Turobin). Na nogach buty z cholewami (Drozdówka). Buty z cholewami na nogi i szel, dzie chciał (Dys). Skórzane buty z cholewami, innych ni było (Olchowiec). Wysokie buty z cholewami z czarny skóry i do nich wkładano spodnie (Wólka Czulczycka). Buty z cholewami takie wysokie do kolan i ze skóry całe (Teodorówka). Buty z cholewami z gruby skóry (Wandalin). Na nogi ubierano buty z cholewami (Roziecin). Buty z cholewami to wszystkie chodzili, dziewczyny mieli tak samo (Biszczka). Przeważnie tyn pies był do butów z cholewami (Annopol).

Źródła: PM, AME, AMWL, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *butów z cholewami*; wymowa: *buty s xolewańi, buty s xolywańi, buty s xulywańi*.

Por. *czoboty, oficerki, sztablety, sztafjy, szteple*.

Buty z cholewami II ‘buty skórzane do kolan, z miękkiej skóry wywijanej do dołu’

Buty z cholewami, z takimi wysokimi i z mięciutko skórko, takie karbuwane te buty (Serniki). Buty z cholewami wywijane u góry i w takie harmonijke ta skóra sie schodzi (Niemce). Były jeszcze buty z cholewami zawijanymi od góry. W Kurowie robiły te buty (Nowodwór). Buty z marszczonymi cholewami (Bystrzyca). Buty z cholewami ozdobione u dołu i z zaprasowano harmonijko (Gardzienice). Buty te to takie na co dzień, to miętka skóra, ale tako, co sie tuszczy, i można to było te cholewe wywinać na wirzech, takie to było miętke ta skórka (Kurów). Buty z cholewami z harmonijko prasowano ozdobnie u dołu (Żmudź). Buty z długimi do kolan, szerokimi i miętkimi cholewami, zawijanymi do góry (Chodel). Nosili kiedyś buty z cholywami i harmonijko tako ze skóry była w okolicy kostki na tych butach (Chłopków). W butach z harmonijko tako chodżyły chłopci przyważnie, ale to musiała być bardzo miętka skóra (Łazy). Chulewy wywijane i na dole tu przy kostce tako harmonijka jakby z ty skóry, i to byli takie buty z choliwami i z harmonijko (Czumów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *butów z cholewami*; wymowa: *buty s xolewańi, buty s xoliwańi, buty s xolywańi*.

Byczki I – tom V: 94.

Byczki II – tom V: 95.

Byczki III ‘kólecza w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnice to wisiaty w takich byckach w tym warsztacie (Braciejowice).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Braciejowice, Łaziska (zob. mapa 32).

D. lm. *byczków*; wymowa: *byčki, bycki*.

Por. *bloczki, bloki, drączki, grządka, kobyłki, kólecza, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Cajg ‘mocna tkanina bawełniana używana zwykle na ubrania robocze’

Cajg sie nazywał, taki towar, on z wyglądu był ładny, ale to był gatunkowo taki, [...]. Ten materiał, co to już tak szyły spodnie, nawet marynarki na co dzień, to, to sie nazywał cajg, cajg sie nazywał, cajg, to, to ruska nazwa była. To gdzieś przywieźli stamtąd

te, te nazwe. To ono takie w prażki było, [...] takie no robione paski na gładkim towarze. O, to nawet dzie niekótóro było ładne, ale to gatunkowo było nie bardzo, to było codzienne ubranie takie (Helenów). Kupowali, jakiś cajt był, ja nie wiem, co to było, cajtowe to było takie dla mężczyzn, jakby dzisiejsze dzinsy były, tyko to był taki mocniejszy tyn cajt (Kryłów). Gacie lniane, a w zimie też cajtowe, z grubego cajtgu (Nowodwór). Spodnie gacie lniane i noszone już były cajtowe (Rudno). Jesce były portki cajtkowe, materiał sie nazywoł cajt i z tego tyz były spodnie, to były takie lekkie, wzorki, w paski, dziobki i tyz krawcowo musiała łuszyć, bo tam kiedyś gotowego nie było, tyz krawcowo musiała łuszyć z tego cajtgu te portki. Cajtkowe portki tyz były (Świeciechów). Spodnie szyto z cajtgu, drelichowe (Bukowa). Spódnice z cajtgu szyły (Janiszów). Cajtowe spodnie, ciemne, bez ozdób, od święta, na co dzień zgrzebne (Karczmiska).

Źródła: PM, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. cajtgu // cajtgu; wymowa: cajk.

Cekina ‘kolorowa, świecąca ozdoba przyszywana na gorsecie’

Cykiny kolorowe naszywali na gorsecie (Trawniki). Gorsety nosiły panny i mężatki, z aksamitu był uszyty z patkami u dołu i zdobiony cekinami (Łucka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. cekiny; D. lm. cekinów; wymowa: cekina, cykina.

Por. blaszka, gorżetka, jęzorek, język, ząbek.

Ceweczka ‘rurka do nawijania nici w czólenku w warsztacie tkackim’

Takie ceweczki z tego, z bzu, z czarnego bzu robiono, z bżianki, bo tam takie było, że można było wybić. I z tego były robione ceweczki i te ceweczki w to czólenko, i tam to osnowe, taż takie było warstat, że sie naciągało (Uhrusk). Cyweczka to szpulka w czólenku tkackim (Polichna). Czólenko, a w tam siedziała cywecka z niemi (Gielczew).

Cyweczka była w czólniku (Żerocin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. ceweczki; D. lm. ceweczek // ceweczków; wymowa: cevečka, cevecka, cywecka, cyvečka.

Por. cewka, szpula, szpulka, trzciałka.

Cewia ‘część kołowrotka, na którą nawija się nici’

Cewia jest w konuwrotku (Ułhówek). Nici na cewi so nawinięte (Oszczów). Szpulka na wrzyciuńie, widełki stojo w mierze, za nitke sie trzyma, a cywia lata (Wiszniów).

Źródła: PM, FT.

Geografia: Wiszniów, Oszczów, Ułhówek (zob. mapa 24).

D. lp. cewia; D. lm. cewiów; wymowa: ceúa, cyúa.

Por. cewka, falfa, szpula, szpulka.

Cewka I ‘rurka z wystającymi brzegami, na którą nawija się nici’

Na cywce so nici nawinięte, z tego sie ruzwija i sie szyje to nitko (Bortatycze). Cywka z niemi zawsze jest (Huta). Na cewce so nici do szycia (Izbica). Cewke du maszyny zakładała krawcowa i szyła, bo z ty cewki nici szli do szycia (Radecznicza).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa, rzadziej w części północnej.

D. lp. *cewki*; D. lm. *cewek* // *cewków*; wymowa: *cefka*, *cyfka*.

Por. *szpulka*.

Cewka II ‘część kołowrotka, na którą nawija się nici’

Cywka jest w konuwrotku i na to sie nawija nici (Mołożów). Cywka była w kołowrotku (Gościeradów). Cyfka sie kręciła, i nici sie przędły (Branew). A i późni były takie te cewki, co to, cewki to wiłam, bo na tym kołowrotku. To takie były cewki zrobione z bzu czarnego, bo to jakoś tak sie ten środek wydłubało i takie ładne cewki ojciec robił i ja wiłam te cewki (Gołąb). A na kołowrotku to cewka była (Borzechów). Cewka to nawija nicie, ma tu takie haczyki i one kręco sie i nawijajo (Staw Noakowski).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa (zob. mapa 24).

D. lp. *cewki*; D. lm. *cewek* // *cewków*; wymowa: *cefka*, *cyfka*.

Por. *cewia*, *falfa*, *szpula*, *szpulka*.

Cewka III ‘rurka do nawijania nici w czótenku w warsztacie tkackim’

Cewki robili takie z bzu dzikiego i na te cewki, i do warsztatu (Uhrusk). W tym czótniczku jest cewka na patyczku (Kozanówka). Cewka to w czótenku tkackim (Ochoża). W krosnach czownyk musi być i ciwka (Sitno pow. Biała Podlaska). Cyfka sie kręciła i nici sie przędły (Branew). Cewka to rurka do nawijania nici w czótenku w warsztacie tkackim (Orłów Drewniany). Cewka to na warsztat i na cewki sie nawijało te nici (Wola Osowińska). Ile, na ile sie metrów nastawiało, to najsumpirw wzięło sie z jedny cyfki te nitke zmierzłyto sie, kiedyś to były łokcie, bo teraz to idzie wszystko na metry, i zmierzłyto sie, ile tam tych łokci kto chciał zrobić, cy tam pińdziesiut czy siedemdziesiut, bo to na półtora kawotka, no a późni dopiro sie to zwilo, co dziesięć metry zrobiło sie taki jakiś znak albo cerwuny cy tam, jak by to nie było zieluny, a późni z powrotem sie zwinęło na te cyfke i brało sie, brało sie na te snuwadła i zaczynało sie tak łod kuńca i tak sie nannuwało i aż sie skuńcył ten znak, dopiro jak sie skuńcył ten znak, to z powrotem sie sło. I tak sie robiło i aż na ile tam tych gunków trzeba było tutaj nastawić czy na trzydzieści, to trzeba było na te gunki tyle nabić z tych cywów, a późni reszta co pozostawało, to sie zwijało na cyweczki i dopiro sie na porobek (Bukowa). Cywka z bzioku była (Gielczew). Cywka była z nićmi w czótenku w warsztacie tkackim (Jabłoń). W czótenko wkładało sie cewke (Wilków).

Źródła: PM, CWP, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *cewki*; D. lm. *cewek* // *cewków*; wymowa: *cefka*, *cyfka*, *ćifka*.

Por. *ceweczka*, *szpula*, *szpulka*, *trzciałka*.

Cewnica ‘stojak do szpul z osnową’

Była tako cewnica i tam sie te nici tak snuło. To było poza kolewrotkiem, osobne urządzenie na szpulki (Jawidz).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina i Lubartowa.

D. lp. *cewnicy*; D. lm. *cewniców*; wymowa: *cewnica*, *cywnica*.

Por. *cewnik*, *cywie*, *drabinka*, *drabka*, *krosienka*, *nawijadło*, *nawijka*, *potak*, *skrzyńka*, *snowadła*, *snowadła*, *snowadło*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snownica*, *szargacz*, *szargan*, *szargot*, *szpulak*, *szpularz*, *szpulka*, *szpulownik*, *toczak*, *zwijaadła*.

Cewnik ‘stojak do szpul z osnową’

Cewnik to urządzenie do nawijania cewek (Dobryń).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *cewnika*; D. lm. *cewników*; wymowa: *cevník*, *cyvník*.

Por. *cewnica*, *cywie*, *drabinka*, *drabka*, *krosienka*, *nawijadło*, *nawijka*, *potak*, *skrzynka*, *snowadle*, *snowadła*, *snowadło*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snownica*, *szargacz*, *szargan*, *szargot*, *szpulak*, *szpularz*, *szpulka*, *szpulownik*, *tozrak*, *zwiądła*.

Chałat I ‘wierzchnie okrycie męskie, rodzaj długiego płaszcza’

Chałat to długie okrycie wierzchnie przypominające płaszcz (Wojciechów). Płótno ino było, to i chałaty dla chłopów z płótna szyły (Wierzbica pow. Kraśnik). Chałat to długa płótnianka (Karczmiska). Chałat to może być i płaszcz z lichego materiału (Wandalin). Chałat to długie ubranie wierzchnie (Wólka Abramowska). Chałat to konopne lub lniane okrycie wierzchnie (Worgule). Chałat to płaszcz krótszy taki i ciepły (Leszczany).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chałata*; D. lm. *chałatów*; wymowa: *xałat*.

Por. *bunda*, *gunia*.

Chałat II ‘krótkie wierzchnie ubranie z rękawami, rodzaj kurtki’

Chałat to coś ciepłego z ubrania, kurtka ciepła (Grabowiec). Chałat to ubranie, kurtka, coś ciepłego (Rzeczycza Ziemiańska). Chałat to taki długi kaftan męski (Terebela).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *chałata*; D. lm. *chałatów*; wymowa: *xałat*.

Por. *kaftan*, *kaftanik*, *kapota*, *katana*, *kubrak*, *lejbik*.

Chałat III ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Chałat to tako zniszczuno kurtka staro, co sie poniewirała, juz była nie do lużytku, to sie godało chałat, a i na kogo, kto tam był taki, tako niezdara, to sie godało ty chałaciorzu. Takie byle co było (Świeciechów). Chałat to nędzny ubiór, ubranie stare, zniszczone (Ratoszyn). Chałat to ubranie stare, obszarpane (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chałata*; D. lm. *chałatów*; wymowa: *xałat*.

Por. *gałgany*, *lamaga*, *liche ubranie*, *łachmany*, *łachy*, *okryj bida*, *repcie*, *szaraputy*, *szurgot*.

Chamełka ‘dawne nakrycie głowy – obręcz z drzewa lub drutu, którą kobiety zamężne wkładały na głowę pod chustkę’

Chamełka to takie dawne nakrycie głowy, to był krążek z drutu lub z drzewa (Ruda Solska). Du chamełki przyszyta była chusteczka i to ładnie układało (Tworyczów). Chamełka to była taka podkładka pod chustkę (Krzczonów). Chamełka to drewniana albo słomiana obręcz podkładana przez kobiety pod chustkę (Zielone). Chumetka to obręcz z drzewa lub z drutu, które kobiety starsze i te, co miały męża, wkładały na głowę i upinały na ni włosy (Potok Górny). Chamułka to zakładana na głowę obrączka łubowa, do której przyszyty był kocyk, chustka jakaś (Czemierniki).

Źródła: PM, ML, PSL, UL.

Geografia: Lubelszczyzna północna i południowo-wschodnia.

D. lp. *chamelki*; D. lm. *chamelków*; wymowa: *xameyka*, *ɣamełka*, *xumeyka*, *xamuuka*.

Por. *kimbalka*.

Chłodnik I – tom VI: 117.

Chłodnik II ‘rondo kapelusza’

Kapylusze to naukoło mieli takie chłodniki, to było takie nakrycie bocne. Chłodnik nazywały, bo to tak chruniło przyd stońcem, taki chłodnik i juz (Skowieszyn). *Chłodnik to tyn dół u kapelusa* (Stok).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Puław (zob. mapa 11).

D. lp. *chłodnika*; D. lm. *chłodników*; wymowa: *xuodnik*.

Por. *kania*, *rondel*, *rondo*, *skrzydło*.

Chłodnik III ‘drucik w cewce czótenka tkackiego’

Chłodnik taki jak drucik był w tym czótenku jeszcze, takie coś malutkie (Lubień). *Chłodnik to taki pręcik w czótenku tkackim* (Żdzarka).

Źródła: PM.

Geografia: Kulczyn, Macoszyn, Żdzarka, Lubień, Suchawa (zob. mapa 36).

D. lp. *chłodnika*; D. lm. *chłodników*; wymowa: *xuodnik*.

Por. *cwak*, *drucik*, *drut*, *patyczek*, *patyk*, *prątek*, *pręcik*, *swak*, *swatek*, *trzpień*, *trzpionek*.

Chłopaki ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Szpulke w tym kółku to trzymali takie chłopaki, to byli jakies z drewna takie jak druciki, ale nazywali chłopaki (Leszczanka).

Źródła: PM.

Geografia: Leszczanka, Łazy.

D. lm. *chłopaków*; wymowa: *xuopaki*.

Por. *chłopczyki*, *chłopki*, *łapki*, *nóżki*, *pachołki*, *paliki*, *rączki*, *słupki*, *stojki*.

Chłopczyki ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Szpulka to była wsadzona w takie, nazywali chłopczyki, w takie chłopczyki (Orchówek). *Chłopczyki trzymają szpule w kółku* (Glinny Stok).

Źródła: PM.

Geografia: Orchówek, Kodeniec, Glinny Stok, Głębokie, Dorohuczka, Krępiec, Osiny.

D. lm. *chłopczyków*; wymowa: *xuopćyki*.

Por. *chłopaki*, *chłopki*, *łapki*, *nóżki*, *pachołki*, *paliki*, *rączki*, *słupki*, *stojki*.

Chłopki ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Chłopki te szpulke trzymali, żeby ni latała, takie drywniane te chłopki byli (Żdzarka).

Źródła: PM.

Geografia: Żdzarka.

D. lm. *chłopków*; wymowa: *xuopki*.

Por. *chłopaki*, *chłopczyki*, *łapki*, *nóżki*, *pachołki*, *paliki*, *rączki*, *słupki*, *stojki*.

Chodak ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Chodak to stary but, no taki już niezdatny do chodzenia w nim (Ruda Solska). *Chodok to stary, zniszczony but* (Ratoszyn). *Chodaki to takie stare i podarte buty* (Przybysławice).
Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chodaka*; D. lm. *chodaków*; wymowa: *xodak, xodok*.

Por. *kurp, kurpiak, obiersztynek, rapeć, skorbon, szłapak, targał, trep*.

Chodaki I ‘buty ze skóry, z tyłu wiązane’ (zob. ilustracja 15).

Takie chodaki byli bez podeszwy, tylko z jedny skóry takie o, zakrecona ta skóra (Bukowina). *Chodaki do kostek i z jednego kawałka skóry* (Łazory). *Chodaki na jakiejś podeszwie, a tyn wirzch cały ze skóry* (Lipiny Górne). *Chodaki na zime, buty skórzane sięgające do kostek* (Jacnia). *Chodaki noszono na co dzień, były z jednego kawałka skóry, zszywane na wirzku i pięcie, z uszkami, przez które przeciągano sznurek i okręcano nim do kolan* (Aleksandrów). *Chodaki sięgali do kostek, z jednego kawałka skóry zszytego na górze i na pięcie*. *Chodaki byli z pętelko i przez nio szel sznurek, którym okręcano nogi* (Malewsczyzna). *Chodaki to so ze skóry buty* (Wola Obszańska). *Chodaki to były buty wykonane z jednego kawałka skóry, wzdłuż wycięcia wycięte były otworki, przez które szel sznurek i okręcano nim nogi, aż do kolan* (Ciosmy). *Chodaki to ze skóry i wiązane sznurkami* (Olchowiec). *Chodaki wykonane z jednego kawałka skóry, zszyte na pięcie* (Dąbrowica). *Skórzane chodaki były związywane sznurkiem* (Majdan Nepryski). *Chodaki ze skóry i na sznurki takie buty* (Sielec). *Chodaki w różnych kolorach byli, żółte, czarne, całe z jednego kawałka skóry* (Rakówka). *W zimie byli chodaki ze skóry, zszywane na piętach i na przodach* (Majdan Sopocki). *Chodaki byli ze skóry kupny* (Lipowiec). *Chodaki to byle jakie buty ze skóry* (Krasnobród). *W chodakach chodzili kobiety też do kościoła* (Żółtańce). *Chodak to but bez cholewy* (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). *Chudaki to buty bez cholewy, takie płaskate i na podeszwie* (Białopole). *Chodaki to dawne obuwie skórzane, płytke, o niskich obcasach* (Horyszów Ruski). *Za Niemca chudaki nusili wszyscy* (Stawce). *Chodaki to obuwie z wielgiego płata skóry wołowej, wiązane konopnym sznurem* (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). *Chodaki to obuwie ze skóry wołowej i wiązane sznurkami* (Chłopków).

Źródła: PM, AME, AMWL, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chodaka*; D. lm. *chodaków*; wymowa: *xodaki, xodoki, xudaki, xudoki*.

Por. *łapcie, treпки*.

Chodaki II ‘buty całe z drewna lub na drewnianej podeszwie’ (zob. ilustracja 17).

Chodaki to obuwie z drewna, z drewniano podeszwo (Wólka Abramowska). *Chodak to but bez cholewy, na drewnie w spodzie* (Potok Górny). *Chudaki to buty liche, bez cholewy o drewnianej lub słomianej podeszwie* (Białopole). *Chodak to bardzo dawny but bez cholewy o drewnianym lub słomianym podeszwie* (Biszczka). *Chodak to but bez cholewy o drewnianym lub słomianym podeszwach* (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). *Chudziłam jo tyż w takich chodakach na drywnianych pudeszwach* (Sól).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chodaka*; D. lm. *chodaków*; wymowa: *xodaki, xodoki, xudaki, xudoki*.

Por. *buty drewniane, drewniaki, drewniary, klumpy, trepy*.

Chodaki III ‘buty uszyte ze szmat’

Chodaki to takie były łopasidła niby sznurki, łokreciło się pare razy wkóło nogi i leciutko było chodzić. Dzieci w chodakach szmacianych chodzili (Branew). Jak mróz to w chodakach zëm szła, raz bardzo mnie grudy kuli przez chodaki, siostra mnie uszyła chodaki, bo to czas wojenny był i nie było co obuc, to w chodakach ze szmatów (Lechuty Małe). W chodakach chodzili, takie chodaki byli bez podeszwy... z podszewki sukienke się miało. Tam się chłop nie wstydził tylko wychodził na pole, różaniec mówił był, miał zawsze za rzemieniakiem różaniec, zawsze odmawiał. Jak zaczon obiad jeść na polu, jaki by nie był, modlił się, po łobiedzie się modlił, i nie było ważne, że na nogach chodaki zy szmat (Błonie). A chodaki ostatey jakie [...], to w lecie jak szłam do kościoła te chodaki podartłam, i to tam nikt nic nie mówił, że to nieładnie, ino tak się chodziło (Świdnik Duży). A co tam kiedyś a tera, to inszy świat. Kiedyś założyły się jubke czy jaki lejbiak, grafko spiun, chodaki zy szmat na nogi i taki to był strój (Sól). Na przykład do szkoły to nam buty dawał, ale już ze szkoły jak żeśmy przysli, to już butów nie było. Tylko chodaki zy szmatów (Radcze). Takie chodaki byli bez podeszwy, ino szmaty (Biszcz). Chodaki to buty kobiece z sukna, szmaciane (Jabłoń). Bidaki nosili chodaki, nogi owijali onucami i chodaki przywiązywano sznurkami do nóg (Teodorówka).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i środkowa.

D. lp. *chodaka*; D. lm. *chodaków*; wymowa: *xodałki, xodoki, xudałki, xudoki*.

Por. *szałapy, szmaciaki*.

Chodaki IV ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Chodaki to obuwie wykonane z łyka lipowego (Chmiełek). Chodaki to dawne buty z łyka lipowego (Wierzbica pow. Kraśnik). Były chodaki lipowe (Polichna). Chodaki to dawne obuwie z łyka lipowego (Jastków). Chodaki byli plecione z łyka lipowego i wiązane sznurkiem wokół nogi (Olchowiec-Kolonia). Na nogach to byli chodaki plecione z lipy (Dorohucz). Chodaki z łyka to buty noszone przez biedniejszych (Żurawnica). Byli chodaki z łyka lipy, wiązane w kratkę sznurkiem do kolan (Barbarówka). Przeżyło się chodaki, w chodakach się chodziło, i takie robiły, że wylażł na drzewo i zlażł, so buty, to z lipy robiły też chodaki takie i tak gadały, że przeżył chodaki, chodaki przeżyłem (Smólsko Duże).

Źródła: PM, AME, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *chodaka*; D. lm. *chodaków*; wymowa: *xodałki, xodoki, xudałki, xudoki*.

Por. *greki, kłapcie, kurpie, lyczaki, łapcie, postoty, szłapcie, trepy*.

Cholewa ‘część buta opinająca nogę w okolicy kostki i wyżej’

A część długiego buta od kostki do kolana to cholewa (Borzechów). Cholewa to od kostki po kolano (Ruda Solska). Cholewa to górna część męskiego buta (Osmolice). Cholewa to część buta, sama ta skóra (Grady). W kociokach były cholewy z tego filcu (Annapol).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *cholewy*; D. lm. *cholew // cholewów*; wymowa: *xolewa, xulewa*.

Por. *cholewka*.

Cholewka ‘część buta opinająca nogę w okolicy kostki i wyżej’

Trzewiki maju troski dtusse cholewki (Giełczew). *Choliwka dupasowana do nogi i to takie zgrabne te buty* (Kopina).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *cholewki*; D. lm. *cholewek* // *cholewków*; wymowa: *xolefka*, *xulefka*, *xulyfka*, *xo-
lifka*.

Por. *cholewa*.

Chołoznie ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi’

Chołoznie to spodnie z białego samodziału. Portki miały szew od środka, a chołoznie dwa szwy, po bokach i od środka (Suchowola). *W zimie ubirano chołoznie szyte z sukna z wełny owczy* (Momoty Dolne). *Portek ni było, byli sukniane portki, nazywali się chołoznie, ciepłe byli na zime* (Niedzieliska). *A już na jesień, to już miał takie, tak zwane chołozni, spodni. Chołozni już sobie wzięli, bo już było zimno, to już na te kalisony naciągał ty chołozni. A to byli rubione już właśnie z tej plcionki takij. Pół suknianej, a pół z tego, z kunopi. To już było ciplejsze* (Dołhobyczów). *Chłop miał chołoznie wełniane wiązane na sznurek* (Gromada). *Chołoznie szyli z brązowego sukna* (Aleksandrów). *Chołoznie to spodnie samodziałowe z konopi* (Kumów Majoracki). *Szyto spodnie chołoznie z czarnej grubej wełny, w pasie jich wiązano sznurkiem* (Malewsczczyzna). *Chołoznie to portki z sukna* (Czołki). *Chołoznie to spodnie sukienne, samodziałowe, na zime* (Chomeciska Duże). *Chołoznie to portki z wełny czy z jakiego sukna* (Kopyłów). *Chołoznie to zimowe portki, na kalysuny dopiwo chołoznie* (Białowola). *Chołozniów punaszowali z sukna jakiegoś na zime* (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). *Młoda miała kaftanik, baje, a młody chołoznie* (Sól). *Chołoznie takie szyroke* (Malice). *Chołoznie so z sukna* (Hrebenne). *Chłop miał chołoznie z sukna* (Łukowa). *Chołoznie to spodnie z sukna* (Lipiny Górne). *Chołoznie byli z sukna brązowego robionego w Biłgoraju* (Rakówka). *Portki z sukna to chołozni* (Stara Huta). *Z płótna konopnego szyli chołoznie* (Majdan Nepryski). *Portki, zwane chołoznie, z białego płótna czy z białej lub czarnej wełny, u nas kupowali gotowe* (Krasnobród). *Chołoznie to spodnie samodziałowe, noszone w zimie przez bogatszych chłopów* (Żurawnica). *Chołoznie to byli portki dla bogatych* (Lipowiec). *Chołoznie byli z sukna brązowego, a koszule lniane* (Wola Obszańska).

Źródła: PM, CWP, KAGP, AMWL, AME, SGM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia (zob. mapa 6).

D. lm. *chołozniów*; wymowa: *xouośnie*, *xolośnie*, *xuuośnie*, *xouośnie*, *xuuośnie*, *xulośnie*, *xouośni*.

Por. *gacie*, *portki*, *spodnie*, *spodnie sukienne*, *sukienniaki*, *sukniaki*, *suknianki*, *wełniaki*, *wełnianki*.

Chromolina ‘pasta do butów’

Chromolino czyścili buty (Grabowiec). *Tak chromolina na pastę, dawno szuwaks, chromolina* (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Zamościa.

D. lp. *chromoliny*; D. lm. *chromolinów*; wymowa: *xromolina*, *xrumolina*, *xrumulina*.

Por. *pastą*.

Chusta ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Chusta to była wełniana w kratę i jak pelerynka zakładana na ramiona (Osmolice). Były duże chusty w kratę w różnych kolorach, z frędzlami, to przeważnie były to chustki zarzucane na ramiona i to było zamiast jakiegoś paltka, jakiś jesiunki, zamiast kurtki, to były chustki do kościoła. To się trzymało pod brodu, żeby się nie rozlatywała, tu pod szyję trzymało się ją i to była chustka tako dużo, kraciato, grubo. To była chusta bardzo grubo jakby z jakiegoś sukna czy czegoś, była to chustka na zime (Świeciechów). Chusta to gruby kawałek materiału, który kobiety noszą na głowie, na ramiunach (Mołożów). Na te inne chustki to była na wierzch gruba chusta w kratkę, więc take ciemne, gruba taka i nie się okręcali, chusta to była (Popkowice). Chusta u mnie była wylniana, brałam ją na ramiunach tak szeroko (Lipiny Górne). Chusta do okrycia się na wierzch, pod spodem na głowie była mniejszo (Czesławice). Była chusta duża, wełniana o czterech rogach z frędzlami, nakładana przez kobiety na ramiona i głowę (Abramów). Oj Boże, jak dawno kobity, ja to tego nie widziałem, bo już że, już żem tego nie zdążyła zobaczyć, jeno matka moja opowiadali, że byli kobity takie starsze, że jakoś tak wywieźywali chustki na głowie [...]. Ale to z takiej chusty dużej było, taka krata ciemna (Bukowa). Biedniejsze okrywały się grubo chusto, tako dużo w kratę (Czemierniki). Okrywały się kobity w zimie takimi grubymi wełnianymi chustami dużymi, dubeltowymi, kraciastymi (Spiczyn). Kobiety na ramiona zarzucały duże chusty duże wełniane na głowę i plecy (Majdan Kozłowiecki). Chusty duże kraciaste w zimie nosiły, a bogatsze barankowe (Kolechowice). Chusty duże dubeltowe były noszone zimo, to chusta wełniana, kupowana, na róg składano (Nowodwór). Dawne nakrycie głowy i ramion kobiet to duża chusta lniana (Worgule). Chusta na głowie. Taka chusta, nie wełniana, tylko taka w kratę (Książmierz). W kożuchy się ubierali i takimi dużymi chustami się nakrywali, w walcach na nogi (Hołowno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chusty*; D. lm. *chust // chustów*; wymowa: *xusta*.

Por. *burczak, burka, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, ościelówka, płachta*.

Chusta wiązana ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Chusta wiązana to był to taki walek z chustki lnianej, który końce zwisały na plecach, a na to nakładano inno chustkę (Krzczonów). Chusta wiązana była zrobiona z tybetowej chustki, tak odpowiednio zawinięty (Giełczew). Chusta wiązano to taki rodzaj wiązania chustki, to było dawne okrycie głowy starszych kobiet i tych, co miały męża (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia i środkowa.

D. lp. *chusty wiązanej // chusty wiązany*; D. lm. *chustów wiązanych*; wymowa: *xusta* *ůżzana, xusta ůżzana, xusta ůżzano, xusta ůżzano*.

Por. *chustka z dupką, czepek, czepiec, dupka, kacapka, prypczok, siatka, sitko*.

Chusteczka I ‘chustka noszona przez kobiety na co dzień’

Kobity z goło głowo nie widziałaś, każda miała na głowie chusteczkę, do żadny ruboty nie szła z goło głowo (Biszczka). Du codnia na głowe chusteczka, tam byle jako (Żrebce). Tam na głowe chusteczka jaka i takie to było todzienie (Zakrzów). Chustecke trza zawić, bo z goło głowo ni pójdzie przecież (Giełczew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chusteczki*; D. lm. *chusteczek* // *chusteczków*; wymowa: *xustečka, xustecka*.

Por. *chustka, średniówka, zawijocha*.

Chusteczka II ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Chusteczka tako ciniutko była na głowe (Zakrzew). A łuczepiny to pani młoda siadała na krześle ji starościna sie nazywała, to zdjena jej welon i jo zawija w chusteczke na głowe. I chmiela grajo (Dereźnia). Czy jakeś chusteczke cienke, czy jakiś ręcznik, czy coś takiego. To znaczy, że jak idzi do niej, do tej matki, to już kupowała prezent (Moniaty-cze). Chusteczka to sie mówi, jak taka cienka jest (Rogoźniczka). Ale sie wywiązała, jak jako pani wygląda w ty chusteczce taki ciniutki (Pułankowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chusteczki*; D. lm. *chusteczek* // *chusteczków*; wymowa: *xustečka, xustecka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chustka, gazówka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Chusteczka III ‘chustka do nosa’

Teraz to papirowe te chusteczki, a kiedyś to każdyn miał z płótina chusteczke do nosa (Turów). Chusteczka to maluśka do nosa (Teodorówka). Chusteczka do nosa z ozdobami była (Ulan Duży). Jak jest chustecka, to w chustecke nos, jak nie to byle jaka onucka (Szczuczki). Była taka zabawa, śpiewało sie tak, mam chusteczke haftowano na wsie cztery rogi, i daly szła piosenka i zabawa, i to brali te malutke, take du nosa chusteczke i z nio chudzili wokoto (Żrebce).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chusteczki*; D. lm. *chusteczek* // *chusteczków*; wymowa: *xustečka, xustecka*.

Por. *chustka, nosówka*.

Chustka I ‘chustka noszona przez kobiety na co dzień’

Chustka to na głowe zawijać była, nic innego ni mieli (Wielącza). Chustka była prosta na głowe (Jabłoń). Chustka to kiedyś było okrycie głowy mężatki (Krzczonów). Dla starszyj kubity to może być filutowo chustka, bo dla młodyj za poważno (Sól). Kubieta zakładała, zawijała chustke, pud brodo zawiązywała (Józefów). A chustki, chustki normalne takie małe (Helenów). Chustka lniana biała, czasem kolorowo, aby sie zawić (Żabno). Lniana biała chustka to była do roboty (Wólka Petryłowska). Chustka to niwielgi skrawek materiału, który kobiety noszo na głowie (Uleż). Już zarabiałam, żeby to chustke sobie kupić, cieszyłam sie (Radcze). Na jedne zwyczajne take chustke na głowe trzeba było pare dni robić u kogo czy wy dworze (Dubica).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chustki*; D. lm. *chustek* // *chustków*; wymowa: *xustka*.

Por. *chusteczka, średniówka, zawijocha*.

Chustka II ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Chustka to kawatek cienkiego materiału, który kobiety noszo na głowie (Michalów). Można było kupić cieniutke chustke żorzetowe (Łukowa). Na takich tyczkach były te

buty, te chustki ji poszło sie, wybierało sie, co tego, co była ładna, co sie podobała, to sie wzięło ji chodziło. A tera, tera takiej chustki nie ma na głowe. A łona jest potrzebna. O, na przykład taka chustka, nie, to jest jedwabna. O, ta to już ma, już ma ze sześć lat chustka, bo to jedwabna. Ji wie pani co, ja bardzo nie chodze w tej chustce, bo ja jo lubie, nie żeby tam była, ale podziurawiła sie, to (Drzewce). Chustka cinka to na głowe zawić (Wysokie). Chustka do pracy płócienna farbowana, a do kościoła to już cienka, taka lepsza (Drelów). Chustki perkalowe noszono na co dzień (Michów). Chustki różnego rodzaju, perkalowe, jedwabne, batystowe to były co dzień (Rudy). Chustka płócienna na głowe (Staw). Kobiety nie chodziły z gołą głową, ale zawięły cienkie chustki drukowane w kwiaty, wiązane z tyłu (Luchów Dolny). Na cinkie chustki na głowe, take już lepsze, to trzeba było nawet siedem dni robić (Dubica). Panna daji chustki w prezencie, ciniutko tako (Świerże).

Źródła: PM, AMWL, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chustki*; D. lm. *chustek* // *chustków*; wymowa: *xustka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chusteczka, gazówka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Chustka III ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Gruba chustka wełniana noszona na ramionach była z wełny na drutach rubiona, w kratę (Ochoża). Chustka na głowie. Taka chustka wełniana, tylko taka w kraty (Księżomierz). Ja miałam chustkę z frędzlami, to była wełniana, kraciasta, i sie nosiło tak dumnie na ramionach (Hucisko). Była u mnie taka duża, wełniana chustka o czterech rogach z frędzlami, noszona przez kobiety na ramionach i na głowie (Mołozów). Chustka była taka wytniana niby pelerynka zakładana na ramiona (Ortel Książęcy). Wielgie takie były chustki wełniane zakładane na ramionach (Huszczka). Na ramionach były narzucone chustki duże złożone na pół (Liszno). Na ramiona duże chustki czerwone w drukowane róże, z frędzlami i w kratę (Bukowa). Była kiedyś chustka wełniana noszona na ramionach (Wólka Kańska). Chustki grube na ramiuna zakładali kobiety (Wierzbica pow. Chełm). Take chustki to jesce mum, i śpie na niej, jednyj takej chustce, to take chustki były dubeltowe, take wszystko (Charlejew). Prezenty obowiązkowo. Chustki jak prześcieradło wzorzyste, rzeczy przydatne, poduszka, kołdra. Chrzestna to kupowała kołdre, chustki jak prześcieradło duże w kratkę, jak koc, nikt nikomu w prezencie samochodu nie dawał, bo nie było (Brzeźno).

Źródła: PM, ML, AMWL, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chustki*; D. lm. *chustek* // *chustków*; wymowa: *xustka*.

Por. *burczak, burka, chusta, chustka sukienka, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, ościelówka, płachta*.

Chustka IV ‘kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta’ (zob. ilustracja 10).

Takie były wełniane chustki bardzo ładne, w kwiatuszki, która miała no to jak do kościoła szły w tych chustkach, to było ślicznie tak (Rejowiec Fabryczny). Była wełniana kolorowa chustka, kwiaty naokoło, taki szlaczek, i na środku tyż kwiaty (Kryłów). A miałam chustkę tako wełniano w kwiaty, jak były dawniej to jeszcze gdzieś mam

resztki, ale to nie ma sensu, i zawiłam ją, a sama w cieńszo chuścine, postawiałam sobie kotnierz od palta i żeśmy lecieli tak wzdłuż budynków (Świdnik Duży). Wiadomo, że które to ładniejsze chustki mieli. Chyba biednych nie było bardzo stać tam ładniejszo kupić. To wyszywane, i kupywali kiedyś o takie jak i tu nawet u nas so, takie z malinami. Mówili. O... Ta ja horoszu chustku maje, z malynamy kupyła, horoszy maje, a mówi, ja wże bez malinów. Tak, różnie. I teraz tak jest (Hołowno).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chustki*; D. lm. *chustek* // *chustków*; wymowa: *xustka*.

Por. *bajówka, kacapka, szalanowa chustka, szalanówka, szalinówka, tarnówka*.

Chustka V ‘chustka do nosa’

Była bielutka chustka do nosa (Grady). Chustki do nosa to byli z materialu, z kretoniku, płócienska cienkiego, i jeszcze wyszywane (Tuczna). Tych papierowych to ni było, ino takie z płócienska chustki do nosa (Międzyrzec Podlaski).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chustki*; D. lm. *chustek* // *chustków*; wymowa: *xustka*.

Por. *chusteczka, nosówka*.

Chustka bajowa ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Chustka bajowa to jest wełniana, kolorowa, wielga i noszona na ramionach (Macoszyn). Chustka bajowa to gładziutka, bez wzorów, wielga i z wełny (Mszanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Macoszyn, Mszanka.

D. lp. *chustki bajowej* // *chustki bajowy*; D. lm. *chustek* // *chustków bajowych*; wymowa: *xustka bajowa*.

Por. *bajówka, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawiejocha, zawijska*.

Chustka kaszmirowa ‘duża chusta z kaszmiru, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona’

Jeszcze były takie chustki, co sie nazywały kaszmirowe. To były takie chustki duże, miały przyszywane frydzle i to sie nosiło tak zarzucune na ramiuna (Świeciechów). Z kaszmiru to chustki kaszmirowe były (Dzierzkowice Wola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *chustki kaszmirowej* // *chustki kaszmirowy*; D. lm. *chustek* // *chustków kaszmirowych*; wymowa: *xustka kašmírova, xustka kasmírova*.

Chustka pluszowa ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Chustka pluszowa to duża chusta z angory lub inny wełny, zakładana przez kobiety na ramiona i głowe (Witaniów). Na plecy była duża wełniana chustka pluszowa, kupowana w mieście (Wola Korybutowa). Chustka pluszowa to była ciepła taka (Puchaczów).

Źródła: PM, AMWL, AME.

Geografia: Wola Korybutowa, Puchaczów, Witaniów, Nadrybie, Głębokie, Malinówka.
D. lp. *chustki pluszowej* // *chustki pluszowy*; D. lm. *chustek* // *chustków pluszowych*;
wymowa: *xustka plušova*.

Por. *bajówka*, *chustka bajowa*, *dereczka*, *derka*, *nakrywka*, *narzutka*, *opinajka*, *opyjoch*, *plejsiówka*, *pleszówka*, *pluszówka*, *ternówka*, *wełnianka*, *zawiazówka*, *zawiejocha*, *zawijka*.

Chustka puchowa ‘chusta z angory, zakładana przez kobiety na głowę’

Chustka puchowa była, to jo w zimie sie nosito, z angory (Rudno). Była ciepłutka chustka puchowa z angory na zime (Nowodwór).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Lubartowa.

D. lp. *chustki puchowej* // *chustki puchowy*; D. lm. *chustek* // *chustków puchowych*;
wymowa: *xustka puxova*.

Por. *angorka*, *puchówiec*, *puchówka*.

Chustka sukienna ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Te chustki były ogromnie duże takie, i z jakiegoś grubego materiału w kratę, chyba sukna, bo mówili na to, że to chustka sukienna (Świerze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Świerze.

D. lp. *chustki sukiennej* // *chustki sukienny*; D. lm. *chustek* // *chustków sukiennych*;
wymowa: *xustka sukenna*, *xustka sukinna*.

Por. *burczak*, *burka*, *chusta*, *chustka*, *chustka szalowa*, *chustka wełniana*, *chustka zajączkowa*, *jesionka*, *maciek*, *manaszka*, *opinocha*, *ościełówka*, *płatcha*.

Chustka szalowa ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Elegancka chustka szalowa, wełniana w kratkę czy tam inna kolorowa, noszona na ramionach (Zatyle).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zatyle, Brzeziny, Maziły.

D. lp. *chustki szalowej* // *chustki szalowy*; D. lm. *chustek* // *chustków szalowych*; wymowa: *xustka šalova*.

Por. *burczak*, *burka*, *chusta*, *chustka*, *chustka sukienna*, *chustka wełniana*, *chustka zajączkowa*, *jesionka*, *maciek*, *manaszka*, *opinocha*, *ościełówka*, *płatcha*.

Chustka tybetowa ‘kolorowa chustka bawełniana, drukowana fabrycznie w motywy kwiatowe’

Chustka tybetowa to o kwiatowych wzorach i wiązana pod brodo (Orchówek). Chustka tybetowa to mocno kwiecista po bokach, a środek gładki (Chłopków). Chustka tybetowa była wykończona frędzlami, przeważnie zielona, czerwona, fioletowa, z kwiatami wzdłuż boków (Turów). Na zime byli chustki tybetowe (Lipiny Górne). Nosili chustki tybetowe na głowach (Tereszpol). Dupke sie upina z chustki tybetowej (Krzczonów).

Chustka tybetowa to cienka wyłenka taka, wzorzysta i to fabryczny wyrób (Rogóżno pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM, AME, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lp. *chustki tybetowej* // *chustki tybetowy*; D. lm. *chustek* // *chustków tybetowych*; wymowa: *xustka tybetowa*.

Por. *paśówka, prochówka, tybetówka*.

Chustka wełniana ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Była jeszcze taka wielga chustka wełniana, w kratę, noszona na ramionach (Wielkolas).

Chustka wełniana na ramiona w kratę, a kolory to czarny i biały (Ciosmy). *W zimie zakładali chustkę wełnianą w czarne i białe kratę, tak jak płachta wielge* (Majdan Sopocki).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: Wola Burzecka, Okrzeja, Oszczepalin, Wielkolas, Dębica, Górka, Brzeźnica Bychawska, Ciosmy, Krasnobród, Majdan Sopocki, Rebizanty, Józefów, Susiec.

D. lp. *chustki wełnianej* // *chustki wełnianej*; D. lm. *chustek* // *chustków wełnianych*; wymowa: *xustka wełniana, xustka wełniana*.

Por. *burczak, burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, ościełówka, płachta*.

Chustka z dupką ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Mówiły na to chustka z dupką, bo to tak wyglądało jakby coś leżało takie na głowie i tu z boków wisiły te rogi (Majdan Obleszcze). *Chustka z dupką to dawne okrycie głowy mężatek, takie wiązanie chustki na głowie* (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *chustki z dupką*; D. lm. *chustek z dupką*; wymowa: *xustka z dupką*.

Por. *chusta wiązana, czepek, czepiec, dupka, kacapka, prypyczek, siatka, sitko*.

Chustka zajączkowa ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Tako dużo chustka z frędzlami, tak z wełny, to była chustka tak przydwojinnie i nazywała się chustka zajączkowa, tak miała nazwę (Świeciechów). *Chustka zajączkowa to wełniana była w take kratkę, i taka więc w ciemnych kolorach ta krata* (Zdziechowiec II).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *chustki zajączkowej*; D. lm. *chustek* // *chustków zajączkowych*; wymowa: *xustka zajączkowa, xustka zajączkowa*.

Por. *burczak, burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, ościełówka, płachta*.

Chusty ‘ubranie na co dzień’

Tak w zwykły dzień to jakieś chusty takie gorsze, a w niedzielę to już inaczej (Zawada).

Chusty to takie byle jakie, takie do roboty byli te odzienia, to kiedyś nazywali chusty (Nowy Orzechów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lm. *chust // chustów*; wymowa: *xusty*.

Por. *ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Ciapać ‘oczyszczać len z paździerza na cierlicy’

Ciapało sie to cirlico i paździora lyciały (Krępa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krępa, Bazanów Stary, Przytoczno.

Wymowa: *ćapać*.

Por. *klepać, tamać, pocierać, trzeć*.

Ciapy ‘miękkie buty do chodzenia po domu’

Ciapy to miętkie pantofle do chodzenia po domu (Abramów). *W ciapach sie chodzi po domu* (Majdan Sopocki). *Ciapy to so do chodzenia po domu* (Dęba). *W ciapach sie w domu chodzi* (Wola Dereźniańska). *Ciapy to obuwie do chodzenia po chałupie* (Krasne). *W ciapach po chałupie sie chodzi, kiedyś to chudzili w tych butach, co pu dworze, a tera dywany, parkiety, to i ciapów trzeba* (Teresin). *Ludzie kiedyś to sie tak nie rozbuwali w domu, że tam zara ciapy* (Chmiel). *Ciapy to z jakiegoś sukna* (Polichna). *Jakieś ciapy na nogi, a mogo być takie, co na szydełku zrobione* (Jezioro).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lm. *ciapów*; wymowa: *ćapy*.

Por. *bambosze, kapcie*.

Ciasnocha ‘spódnica z płótna lniana, zdobiona haftem lub splotem nici’

Ciasnocha to dawna spódnica lniana biała (Skowieszyn). *Ciasnocha to spódnica z płótna* (Bazanów Stary). *Ciasnocha to biała płócienna spódnica* (Żyrzyn).

Źródła: PM, KAGP, AME.

Geografia: Skowieszyn, Żyrzyn, Pogonów, Bazanów Stary.

D. lp. *ciasnochy*; D. lm. *ciasnochów*; wymowa: *ćasnoxa*.

Por. *fartuch, kiecka, lejba, płótnienka, rajdocha, spodak, spódnica*.

Cieplaki ‘buty z cholewami uszyte z filcu lub ze zbitej wełny, wypełnione watoliną, wkładane w kalosze’

Byli takie buty z kaloszami i jakiegoś filcu uszyte, nazywali jich cieplaki (Zanie). *Cieplaki to buty z cholewami uszyte z grubego materiału, na które nakładano kalosze* (Majdan Stary). *A były jeszcze, były z kaluszami takie te szyte, takie co kupowały, ciplaki taki. [...]. Takie, co kalosze sie zakładało, to normalnie z takiego sukna były nabitego, one czarne były, ale były i jasne, i kalosze, nabity i tyn, kalosze sie zakładało. [...]. Cieplaki to już taki z kaluszami, to już handlarze przywuzili. U nas nie szyli. To były z takich koców, a były takie co z wełny, czarne takie* (Łukowa). *Ciplaki to starodawne buty filcowe z cholewami* (Potok Górny). *Ciplaki to buty filcowe z cholewami* (Dereźnia). *Jo tak nogi bolo, że cały rok chodzi w tych ciplakach, łona sie już ni wyliczy* (Sól).

Cieplaki to buty z cholewami uszyte z grubego materiału, na które nakładano kalosze (Biszczca). W ciplakach to wszystkie chodziły całe zime, dziecko czy stary, każdym miał ciplaki (Smólsko Małe).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *cieplaków*; wymowa: *ćeplaki, ciplaki*.

Por. *biłgorajce, dziady, kociaki, szłapy, walochoy, walonki*.

Cierlica – tom II: 353.

Ciuchy ‘ubranie na co dzień’

Ciuchy to sie wsadzi w każdy dzień, ciuchy so do ruboty (Karmanowice). Ciuchy to tera mówio i kiedyś tak mówili (Alojzów).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *ciuchów*; wymowa: *ćuxy*

Por. *chusty, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Cizemki ‘krótkie buty sznurowane, sięgające do kostki’

Cizemki to kobiece buty z cholewkami (Wola Uhruska). Cizemki to buty damskie sznurowane (Ochoża). Cizemki to dawne obuwie kobiece skórzane do kostki (Czołki). Cizemki to buty z cholewko na obcasie (Ujazdów). Cizemki to byli już takie lepsze buty (Chomęciska Duże). Cizemki to pu chachłacku. Takie nurmalne buty (Uhrusk). Cizemki to buty powszechne kiedyś (Grabowiec).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lm. *cizemków*; wymowa: *ćizemki, ćizymki*.

Por. *cizmy, kamasze, trzewiki*.

Cizmy ‘krótkie buty sznurowane, sięgające do kostki’

Cizmy to buty snurowane, na długość to do kostki (Momoty Dolne). Cizmy siegali do tydki, byli ze skóry i sznurowane (Hedwizyn). Cizmy to dawne obuwie kobiece wykonane ze skóry, z chlewkami i na obcasach (Chmielek). Cizmy to dawne obuwie kobiece skórzane z cholewami i obcasami (Olbiecin). Cizmy to buty damskie sznurowane do kostki (Nowa Wieś). Cizmy to buty babskie (Ciosmy). Cizmy to z cholewkami (Niemce). Cizmy to były, to dotąd zasiudane z cholewkami (Bukowina). Cizmy to dawne obuwie skórzane, płtykie, o niskich obcasach i sznurowane (Czerwiecin Główny). Cizmy to dawni, stare takie, tera w tym nikt ni chodzi (Skowieszyn). Cizmy to buty niskie (Krasienin). Cizmy kobiety nosili (Bukowa). Cizmy dla kobit o krótkich spinanych cholewkach (Turobin). Do kościoła nakładano cizmy skórzane sznurowane (Lipowiec). Cizmy to buty takie, du szkoły my chodzili w cizmach (Strzelce).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lm. *cizmów*; wymowa: *ćizmy, cizmy*.

Por. *cizemki, kamasze, trzewiki*.

Cuchać ‘rozczesywać wełnę’

Te wełne tak cuchali na jakiś szczotce (Niedźwiada). Wełne sie na szczotce cuchało, czasem to trza było pare dni cuchać (Brzeźnica Bychawska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Lubartowa.

Wymowa: *cuxać*.

Por. *czesać wełnę, czochrać, greplować*.

Cwak ‘drucik w cewce czółenka tkackiego’

W czółniku był taki drucik, cwak taki nazywał sie (Dys). Cwak to pręcik w czółenku tkackim (Piotrawin).

Źródła: PM.

Geografia: Powiśle lubelskie, okolice Opola Lubelskiego, Lublina, Hrubieszowa i Chełma (zob. mapa 36).

D. lp. *cwaka // cwaku*; D. lm. *cwaków*; wymowa: *cfak, cfok*.

Por. *chłodnik, drucik, drut, patyczek, patyk, prątek, pręcik, swak, swatek, trzpień, trzpienek*.

Cyganka I – tom V: 111.**Cyganka II** – tom VI: 124.**Cyganka III** ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Cyganka to dyseczka, co łączy podnózek z ośko koła w kołowrotku (Stryjów). Cyganka jest w kołowrotku (Stanin). Cyganka idzie od podnóżka du koła (Niedźwiada). Cyganka to dyseczka w kołowrotku łącząca podnóże z kołem. Taki o ten, i tak sie zakłada. O to na nio, właśnie na to nazywali cyganka. Cyganka przydzie, przysza do pana, u państwa bedzie szczęście w domu, bo cyganka przysza. Tak samo nazywali cyganka, bo coś tam cygani, kręci (Dobryń). Cyganka to w kołowrotku taka dyseczka (Bukowa Wielka). Cyganka to je taka dyseczka, co złącza podnózek, take te łape i koło w kółku do przędzenia (Dubica). Cyganka to deseczka łącząca podnóżke z kołem w kółku (Leopoldów). Cyganka to połączenie podnóżka z kołem (Wilków). W kółku jest z jednej strony, jest korba, tak zwano cyganka, któro sie nogami robi, i to koło chodzi (Germanicha).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i środkowa (zob. mapa 23).

D. lp. *cyganki*; D. lm. *cyganek // cyganków*; wymowa: *cyganka*.

Por. *deska, deszczutka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Cywie ‘stojak do szpul z osnową’

Cywie to urządzenie, na które nawijało sie nici (Krzczonów). A do nawijania przędzy na szpule to cywie (Borzechów). Cywie były do szpulków (Wierzchowiska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bełżyc, Bychawy i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *cywia*; D. lm. *cywiów*; wymowa: *cyúe*.

Por. *cewnica, cewnik, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła.*

Czapa ‘czapka futrzana na zimę’

Czapa futrzana na zime (Suchawa). *Copy miały zimowe takie wielgie* (Skowieszyn). *Czapy mieli wielgie, futrzane, bo zimy byli srogie, nie to co tera* (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *czapy*; D. lm. *czapów*; wymowa: *čapa, čopa, capa, copa.*

Por. *baranica, basztyk, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kołpak, kożuszana czapka, małachaj, małachajka.*

Czapka I – tom I: 78–79.

Czapka II – tom I: 79.

Czapka III ‘męskie nakrycie głowy’

Copka to nakrycie na głowe (Ratoszyn). *Teraz to więcy elegancke su czapki* (Bodaczów). *Czapka to zwyczajne nakrycie głowy* (Sól). *Tepir sto procent lepi jak było kiedyś. Kuźdyn musiał sobie czapke zrobić i buty, a tera kupi w sklepie* (Stulno). *W copce chodzi, bo mu wiecznie zimno* (Giełczew). *To tako już byle jako copka* (Suchawa). *Copka na głowe i posed* (Wandalin). *A copki to były robiune w tamtym casie, to były robiune z wyporków, jak tam napruły starych jakich tam swedrów, szydełkim robiune czy na drutach, to były, takie były copki* (Świeciechów). *A to i teraz w takich czapkach chodzo, tyko że teraz to takie te różne tam, te takie czapki, a kiedyś to miały cieplejsze czapki* (Stryjno Pierwsze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *czapki*; D. lm. *czapek // czapków*; wymowa: *čapka, čopka, capka, copka.*

Czapka IV ‘czapka futrzana na zimę’

Copka futrzana z klapami na usy i kark (Grądy). *Czapka futrzana to ciepłe, zimowe nakrycie głowy* (Zagórze). *Capka sukienna lub wełniana na futrze* (Konopnica). *Kupiul se capke akurat na te mrozy, futrzano, elegancko, jak pan w ni wygluda* (Bukowa Mała). *Mrozy wielge byli kiedyś, to i tubrać sie trza było lepi, kożuch wziun, czopke grubo, dziady na nogi* (Sułów). *To w takich kuzuchach i w wielgich copkach tam były, bo to zimy były łokropne, mrozy wielgie, to te copki, no jagby tu powiedzieć tak na dzisiejsze, to te czapki ji te kożuchy to było takie okrycie na te wielkie mrozy* (Wierzbica pow. Kraśnik). *Czapka to musi być ciepła* (Tuczępy). *Czapke to kiedyś uważali, jak była futrzana, ciepła, to dopiero była prawdziwa czapka* (Wojślawice-Kolonia).

Źródła: PM, TBM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *czapki*; D. lm. *czapek // czapków*; wymowa: *čapka, čopka, capka, copka.*

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kołpak, kożuszana czapka, małachaj, małachajka.*

Czapka barania ‘czapka futrzana na zimę’

Czapka barania to wysoka i ciepła na zime (Jawidz). Czapki baranie to były grube i takie wysokie, z okrągłym denkiem sukiennym zielonym lub granatowym (Michów). Noszono także czapki baranie z okrągłym dnem (Czemierniki). Okragle byli czapki baranie (Górka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *czapki baraniej* // *czapki barani*; D. lm. *czapek* // *czapków baranich*; wymowa: *čapka barańa, čopka barańo, capka barańa, copka barańo, capka barańo*.

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kołpak, kożuszana czapka, małachaj, małachajka*.

Czapka barankowa ‘czapka futrzana na zimę’

Czapka barankowa to była taka czapka na zime (Ruda Solska). Czapka barankowa to była sukienna lub wełniana (Łukowa). Wsadził wysokie czapke barankowe (Mołozów). Czapka była wysoka, barankowa (Kryłów). Czapka barankowa, bo ta czapka była z wełny i skóry, to wysoka czapka (Krzczonów). Czapka barankowa to na zime, to wysoko tako ta czapka barankowa (Stanin). Czapki barankowe kiedyś byli, tera ni chodzo w tym (Kolechowice). Czarne czapki barankowe nosili w zimie (Niedźwiada). Czapka barankowa to bardzo stare dzieje (Jabłoń). Capka barankowa to downo zimowo, wysoko, na wirzch z to wełno baranio (Jarczówek). Wysoka była czapka barankowa (Motycz). Chłopy nosili czapki barankowe (Jarosławiec). Czapka barankowa to na głowe (Radzanów). Czapka barankowa była wysoka na zime, z futra baraniego (Kulik). Sukmana z wełny, czapka barankowa, na nogach buty z cholewami (Drozdówka). Czapki barankowe na zime były sznurowane jak trzewik (Żyrzyn). Czapka to była z to wełno, czapka barankowa sie nazywała (Puchacze). Na głowe czapka barankowa i zimy sie nie boł (Brzozowica Duża).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *czapki barankowej* // *czapki barankowy*; D. lm. *czapek* // *czapków barankowych*; wymowa: *čapka barankova, čopka barankovo, capka barankova, copka barankovo, capka barankovo*.

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kołpak, kożuszana czapka, małachaj, małachajka*.

Czapka karakułowa ‘czapka futrzana na zimę’

Piękna, dustojna czapka karakułowa to była drogo, kosztowała nawet i sto rubli, no to kogo byto na nio stać, przyważnie z wełny owczej robity te czopki (Kurów). Czapka karakułowa to już była taka lepsza czapka futrzana, byle kto ni miał taki czapki (Tarnawatka).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *czapki karakułowej* // *czapki karkułowey*; D. lm. *czapek* // *czapków karakułowych*; wymowa: *čapka karakuuova, čopka karakuuova*.

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kołpak, kożuszana czapka, małachaj, małachajka*.

Czapka rogata ‘miękka, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Czapka rogata to z rogami, taka na cztery rogi, a denko z siwego sukna i jeszcze obszyta barankiem (Babin). Czapka rogata to czapka wełniana na cztery rogi (Siedliszcze gm. Siedliszcze). Dziadek miał capke rogato na ctery rogi, granatowo i z barankiem (Bałtów).

Źródła: PM, AME, AMWL.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *czapki rogatej* // *czapki rogaty*; D. lm. *czapek* // *czapków rogatych*; wymowa: *čapka rogata, čopka rogato, čapka rugata, copka rogato, capka rogato*.

Por. *czapka sukniiana, furażerka, gamerka, kutasowa czapka, magierka, rogatka, rogatówka, rogatywka, rogówka, sukienna czapka*.

Czapka sukniiana ‘miękka, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Czapka sukniiana to po prostu, no bo to czapka uszyta z sukna (Goraj). Cztery powiaty nazywali takie czapki sukniiane, były takie, ale to już bardzo dawno, już mało, już nie pamiętam, było takie wesele, byłam na tym weselu, mała byłam, miał take czapke sukniiane i sukmane, i buty (Smółsko Duże). Jeszcze takie czapki sukniiane byli, ale to dawne czasy, my już nie nosilim takich czapków (Korchów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *czapki sukniianej* // *czapki sukniiane*; D. lm. *czapek* // *czapków sukniianych*; wymowa: *čapka sukniiana*.

Por. *czapka rogata, furażerka, gamerka, kutasowa czapka, magierka, rogatka, rogatówka, rogatywka, rogówka, sukienna czapka*.

Czapka z nausznikami ‘czapka z nausznikami’

Czapka na uszy i na kark taka, to mówili, że to czapka z nausznikami (Mołóżów). A byli i czapki z nausznikami, to jak zwykła czapka futrzana, ale z klapami na uszy i na kark (Kryłów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *czapki z nausznikami*; D. lm. *czapek* // *czapków z nausznikami*; wymowa: *čapka z naušnikami, čapka z naušnikaami*.

Por. *kominiarka, uszanka, uszatka*.

Czapka zimowa ‘czapka futrzana na zimę’

Czapka zimowa to wysoka czapka barankowa (Czumów). Czapka zimowa to musi być gruba, futrzana, i wtedy na take można puwiedzić, że to czapka zimowa (Zosin). Czapka zimowa to jak tako bardzo grubo ta czapka (Pokrówka). Grube czapke zimowe na teb i na sanki sie szło, a zimy byli mroźne, nie to, co tera (Żakowola). Czapka zimowa to była inna jak czapka na jesień czy na wiosne, czapka zimowa musiała być z futrem, bo to na zimno czapka, na mrozy (Raciborowice-Kolonia). Na głowe to z futra czapka zimowa była (Brzozowica Mała).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *czapki zimowej* // *czapki zimowy*; D. lm. *czapek* // *czapków zimowych*; wymowa: *čapka žimova, čapka žimovo, čopka žimovo*.

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czubatocha, karakuła, kołpak, kozuszana czapka, małachaj, małachajka*.

Czechraczka ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Do wełny były takie czechraczki z ostrymi takimi kołkami (Wola Okrzejska). *Cechrocka jest w użyciu w cesaniu wełny* (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *czechraczki*; D. lm. *czechraczek* // *czechraczków*; wymowa: *čexračka, čyxračka, cexracka, cyxracka, cexrocka*.

Por. *czochra, czochradło, czochralnia, drapaczka, drapuszka, grepel, grepla, greplarnia, grzebień, szczotka*.

Czepek ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Cypek to był zakładany w czasie oczepin, to było zrobione z chustki na głowę (Polichna). *Jak czepek założyli babie na oczypinach, to całe życie w tym chudziła, z goło głowo broń Boże, broń Boże, ni wolno było* (Deszkowice I).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *czepka*; D. lm. *czepków*; wymowa: *čepək, cepek, čypek, cypek*.

Por. *chusta wiązana, chustka z dupką, czepiec, dupka, kacapka, prypyczek, siatka, sitko*.

Czepiec I – tom V: 114.

Czepiec II ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Cepiec to jak zawiązana chustecka na take niby capke (Wierzbitca pow. Kraśnik). *Czepiec to zawiązywali dawno młodyj na wyselu* (Kolonja Moniatycze). *Czepiec to nakrycie głowy mężatek, zrobione z chusteczki* (Grabowiec). *Cepiec był zakładany na głowę w czasie oczepin* (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *czepca*; D. lm. *czepców*; wymowa: *čepēc, cepec*.

Por. *chusta wiązana, chustka z dupką, czepiek, dupka, kacapka, prypyczek, siatka, sitko*.

Czerebyczki ‘buty z cholewami i sznurowane’

Czerebyczki to buty skórzane, cholewki dłuższe i sznurowane (Hołowno).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lm. *czerebyczków*; wymowa: *čerebyčki*.

Czesać len

Babka wzina i tak cesala na tym. Tak, ze były takie były rozcesane jak włosy, kazdy strumiń był jakby łosobno (Świeciechów). *I była taka międlica. [. . .]. O, takich ma dwa, o, takich tu, a tutaj znów je, znówu z wirzchu taki, [. . .], też jeden taki był i tak w te międlice wchodził, a to sie trzyma, jedno rękó sie międli, to sie macha tym, a drugo rękó*

tutaj się trzyma len, no ji tak. A późni się jeszcze drugi raz tarło jego. Późni na szczotke, takie byli drucziane szczotki, na szczotke i cesało się (Barbarówka). Ji potem trzeba było patrzeć, jak to tak odstaje od tego, od ta słoma od tego, łód włókna, i dopiero się międlilo, to jeszcze teraz u nas jest międlica, potem się pocierało, żeby to jeszcze odeszło, a potem się dopiero cesało, no jak się wycesało to było dwoiste takie to włókno, takie czyste i te pakuły, jak to się nazywało (Borzechów). A przysła zima to się znów cesało ten len (Dzierzkowice Wola). Len późni znowu na taki szczotce to cesały (Szczebreszyn). Cesać trza było len grzebieniem (Osmolice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *česać len, česać lyn, cesać len, česać len.*

Por. *drapać len.*

Cesać wełnę ‘rozczesywać wełnę’

Lyn się czysało i tak samo czysało się wełne, no bo żeby uprząć, to trza było pierw cesać te wełne (Aleksandria Niedziałowska). Cesać to tak samo trza było lyn, jak i cesać wełne z barana (Błażek).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *česaż veune, cesaż veune, česaż vełne.*

Por. *cuchać, czochrać, gręplować.*

Czesak ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Czesak to ręczne narzędzie do czesania lnu (Głębokie). Później była taka deska, która się nazywała czesak. To była w kształcie takiego jak lizak okrągła, z takimi, deseczkami z boku i tu było w to nabite były gwoździe, cienkie długie i brało się to włókno i pociągało się (Jaszczów). Po klepaniu lien czysano czesakiem (Dobryń).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lipnica, Dobryń, Zakrzów, Jaszczów, Głębokie (zob. mapa 19).

D. lp. *czesaka*; D. lm. *czesaków*; wymowa: *česak*.

Por. *czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko.*

Czesanka ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Lyn czesali na czysance (Puchacze). Czysanka była z takimi kolcami i nio len czysali (Rogoźniczka).

Źródła: PM.

Geografia: Puchacze, Sitno pow. Biała Podlaska, Rogoźniczka (zob. mapa 19).

D. lp. *czesanki*; D. lm. *czesanków*; wymowa: *česanka, čysanka*.

Por. *czesak, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko.*

Cześnica ‘określona liczba nici przy snuciu przędzy’

Czyśnica to mówili, że to trzy nitki w paśmie (Brzozowica Mała). Liczono nici na motowidle, to było przygotowane do osnowy, i to na cześnice liczono (Kocudza). Szerokość osnowy mierzona była na cześnice, i w każdy odstęp w płosze nawyłkano jedno nitke, tam były znaki tak co trzeci szczybelek, i tam jedna czyśnica znaczyło (Dęba). Cześnica

to pasemko na trzy nitki (Worgule). Cześnica to stała liczba nici przy snuciu przędzy (Choroszczyńska).

Źródła: PM, FT.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *cześnicy*; D. lm. *cześniców*; wymowa: *čeśnica, čyśnica*.

Por. *gonek, gonko, para, parka*.

Człapaki ‘buty do chodzenia po podwórzu’

Takie jak już stare czy byle jakie te buty, to już takie człapaki się nazywali, i to tak przy domu, na podwórek wyść i tyle (Horyszów Ruski).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lm. *człapaków*; wymowa: *čłapaki*.

Czoboty ‘buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami’ (zob. ilustracja 13).

Czoboty to buty męskie z cholewami (Jabłoń). Dawniej to nie chodzili w czobotach. Jak miał czoboty, to tylko od święta, lietom chodzili boso, a zimoju w postołach (Szóstka).

Czoboty to buty z cholewami (Ochoża). Chłopy mieli taki czoboty z chulewamy (Żuków).

Czoboty to buty męskie z cholewami (Worgule). Zzuj ty czoboty, weź łapki (Janówka).

Czoboty to so ciężkie buty, zzuwać źle jich (Korolówka).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lm. *czobotów*; wymowa: *čoboty, čoboty*.

Por. *buty z cholewami, oficerki, sztablety, sztajfy, szteple*.

Czochra ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Czochra była z takimi jak goździe i na to lyn kładli i to czochro się czysało (Zielone).

Czochro się potem te wełne jeszcze czuchrało (Majdan Sopocki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zielone, Łuszczacz, Majdan Sopocki.

D. lp. *czochry*; D. lm. *czochrów*; wymowa: *čoxra*.

Por. *czechraczka, czochradło, czochralnia, drapaczka, drapuszka, grepel, grepla, gręplarnia, grzebień, szczotka*.

Czochrać ‘rozczesywać wełnę’

Wełne to trza czochrać, a lyn czesać (Okrzeja). Cochrać to wełne, nici wyłniane musowo było cochrać (Michałówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

Wymowa: *čoxrać, čuxrać, coxrać*.

Por. *cuchać, czesać wełnę, gręplować*.

Czochradło ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Takie czochradło z zębami było do ty wełny (Naklik). Wełne to na czuchradle obrabiali, czuchrali się mówiło (Lipiny Górne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Naklik, Potok Górny, Lipiny Górne.

D. lp. *czochradła*; D. lm. *czochradet* // *czochradłów*; wymowa: *čoxradɫo*, *čuxradɫo*.

Por. *czechraczka*, *czochra*, *czochralnia*, *drapaczka*, *drapuszka*, *grępeł*, *grępla*, *gręplarnia*, *grzebień*, *szczołka*.

Czochralnia ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Czuchralnia to proste urządzenie do czuchrania wełny (Jabłoń). Czochralnia to narzędzie z goździami do czesania wełny (Wólka Polinowska). Wyczuchrali na czuchralni i wełna była czyściutka (Kozły).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *czochralni*; D. lm. *czochralniów*; wymowa: *čoxralńa*, *čuxralńa*.

Por. *czechraczka*, *czochra*, *czochradło*, *drapaczka*, *drapuszka*, *grępeł*, *grępla*, *gręplarnia*, *grzebień*, *szczołka*.

Czołnek ‘czołenko tkackie’ (zob. ilustracja 27).

Czołnek to jest to, w czym siedzi cewka z wątkiem w krosnach (Sosnowica). Czołnek, to tam w tym siedzi ta cewka (Brzozowica Mała). Czołnek to do przerzucania nitki, w tym jest ta cywka (Żdźary).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa, Radzyna Podlaskiego, Łukowa i Lublina (zob. mapa 35).

D. lp. *czołnka*; D. lm. *czołnków*; wymowa: *čounek*, *counek*.

Por. *czołnik*, *czołenko*, *czołniczek*, *czołnik*, *czołno*.

Czołnik ‘czołenko tkackie’ (zob. ilustracja 27).

W czołnyku umieszczona jest cewka (Białopole). I matka na ten, nazywały cołnik [...], po wiejsku, to to mówili cołnik. [...] I tak matka robiła to płótno, i robiła. Posyła kosule i tak spędzało się biednie to życie (Gołąb). Jak te ziwy, jak tego nawinelał te cewki na kołowrotku i później się nakładałam do cołnyka i tym cołnykiem przerzucałam. W tym cołnyku nazywam trzpionek, te cywke włożyłam na trzpionek w ten cołnyk, tylko muszę najpierw włożyć taki kijek. Później do tego kijka zakładam obrusek, i ten obrusek tam nakładam na wałek i muszę to pociągnąć wysztywnić ten materiał, żeby to przerzucić tym cołnykiem, dopiero te ziwy bedo mnie stawać. Na te podnóżki nadepnie i dopiero wtenczas robie (Krasew). Czołnik to przyrząd z drewna wykonany w kształcie łódeczki po końcach lekko zaokrąglony, w środku ma wycięto tako długość jak długość cywki z trzypionkiem, tak że ona się dobrze obraca, długość tego czołnika jest trzydzieści cztery centymetry (Wola Osowińska). No czownyk, czownyk musi być, i ciwka, żeby [...] przerzucać (Sitno pow. Biała Podlaska). Czownyk to to samo, co czołenko w warsztacie tkackim (Żmudź). Czownik to jest w warsztacie tkackim (Worgule).

Źródła: PM, KAGP, SS, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i okolice Chełma (zob. mapa 35).

D. lp. *czołnika*; D. lm. *czołników*; wymowa: *čounyk*, *čounyk*, *čounyk*, *čounyk*, *čounyk*, *čounyk*.

Por. *czołnek*, *czołenko*, *czołniczek*, *czołnik*, *czołno*.

Czołenko ‘czołenko tkackie’ (zob. ilustracja 27).

Czołenko to jest to, w czym umieszczona jest cewka (Krzczonów). A późni był znowu przy tem warsztacie taki plac w środku warsztatu i trza było każde przestrzeń to przepłatać. Nici się mijali i czołenkiem trza było przelatywać. To byli podnóżki wisieli na

takich kóleczkach, i byli wiązane do tych podnózek, i jedno nogu to drugo tak przepleść, i to trza było cały czas opracować, i późni tym blatem każde nitkę dobijać. Mój łojciec to robił, ja to widziałam. I późni walek sie znowu zwijało (Szczecbrzeszyn). Przędza w poprzek no to nici rzucały takim cótenkiem. To na szpulce nici były (Borzechów). To sie z tyj strony przerzuciło czótenko, bo to dzieliło tak. I nogu przerobił, i stuknoł, i to wychodziło płótno takie (Branew). Przy wasztacie, na którym robi sie płótno je takie czótenko, łono ma w środku cywke z nićmi i nim rzuczo sie w poprzyk płótna, i robi sie te płótno (Sól). Czótenko to przyrząd, za pomoco którego przesuwalo sie nitke przez osnowe (Siedliszcze gm. Dubienka). Czótenko to jest to, w co wkładano nawinięte cewki w kołowrotku (Dobryń). Warstat miał takie czótenko i rzucał to w lewo, to w prawo, i tarrach nogu tam, i w ten sposób powstawały płótna (Kryłów). Takie czótenko było, do tego cewki sie wkłada. W takie czótenko jak na warsztacie i sie poruszało to czótenko po tym płótnie (Wola Osowińska). Tu sie rzucało cołenkiem i dopiro sie, a tu lodum sie dobijało, kozdu jednu nitke trza było dobić (Bukowa). Cótenko to w warsztacie tkackim (Beczyn). Czótenko w warsztacie tkackim, łódeczka z cewko. Czótenko, a w tam siedziała cywecka z nićmi (Gielczew). Potem jak warstat ustanowiono, taka była szpulka, takie czótenko i tam [. . .]. Przez te naczelnice, jak tu nastąpiło sie na te podnóżki, to czótenkiem tym sie to tak sie otworzyło, tym czótenkiem sie przerzucalo z jednej strony na drugo. Robiła płótno i tym czótenkiem posuwala (Uhrusk).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia, południowa i środkowa (zob. mapa 35).

D. lp. czótenka; D. lm. czótenków; wymowa: *čuɛnko, čuɥnko, cuɛnko*.

Por. *czołnek, czołnik, czótniczek, czótnik, czótno*.

Czótniczek ‘czótenko tkackie’ (zob. ilustracja 27).

Czótniczek taki był w tych krośnach, w nim była cewka (Sławatycze). To, to sie, to jest czótniczek do tkania. W tym czótniczku jest cewka na patyczku, tutaj akurat mamy nawinięte nici. Właśnie wkłada sie taki patyczek w to, w to cewke i wkładamy do czótniczka i jeżeli to jest inne, dajmy na to płótno lniane, to sie szybciotko tym czótniczkiem i w to strone, i w to strone, i chlaś, i w drugo strone. Także to sprawnie musi ta robota iść, prawda, no (Kożanówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Kozły, Łomazy, Kożanówka, Dubica, Sławatycze, Jabłeczna (zob. mapa 35).

D. lp. czótniczka; D. lm. czótniczków; wymowa: *čuɥńiček*.

Por. *czołnek, czołnik, czótenko, czótniczek, czótno*.

Czótnik ‘czótenko tkackie’ (zob. ilustracja 27).

Czótnik to do tkania płótna potrzebny, w tym cywka siedzi (Łukówek). Cywka jest w czótniku schowana (Ostrzyca).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia, okolice Białej Podlaskiej, Chełma i Kraśnegostawu (zob. mapa 35).

D. lp. czótnika; D. lm. czótników; wymowa: *čuɥńik*.

Por. *czołnek, czołnik, czótenko, czótniczek, czótno*.

Czótno ‘czótenko tkackie’ (zob. ilustracja 27).

Czótno, po starymu czowno tkackie na cywke (Ochoża). Już na krosna nakręcili, trzeba już będzie tkać, to czótno potrzebne (Malewszczyzna). Beli takie czowny, i trzeba beło na

tym, do tego czowna. To byli takie małe znów, żeby ich nawinać na te... i do tkannia (Janówka). Trza było zawiżć do tkocki, co przekładała tym cównym, tutkała to płótno (Świeciechów). Czótno to urządzenie do przewlekania nici (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: Hanna, Janówka, Ochoża, Rogów, Tuczępy, Rudka, Malewsczyzna, Krzczonów, Ignaców, Konopnica, Poniatowa, Janiszkowice, Świeciechów, Basonia, Opoka, Wólka Ratajska, Wierzchowiska, Andrzejów pow. Janów Lubelski (zob. mapa 35).

D. lp. *czótna*; D. lm. *czóten* // *czótnów*; wymowa: čuuno, čovno, cuyno.

Por. *czotnek, czotnik, czótenko, czótniczek, czótnik*.

Czub I – tom I: 80–81.

Czub II – tom I: –81.

Czub III – tom II: 54.

Czub IV ‘kaptur u płaszca, kurtki, burki, palta’

Czub może być noszony osobno lub przszyty do kołnierza tam palta czy kurtki, płaszca (Jacnia). Kurtki to dobrze jak majo czuby, bo można se założyć na głowe (Żółkiewka). Założ czuba, bo zimno (Żurawnica). Czub kiedyś, a tera to kaptur w kurtce (Wojciechów). Te czuby to dobre, bo w głowe ciepli jest, ale kiedyś to palta ni miały czubów (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *czuba*; D. lm. *czubów*; wymowa: čup, cup.

Por. *baszłuk, baszłyk, kapiszon, kaptur, kołpak*.

Czubatocha ‘czapka futrzana na zimę’

Czubatocha to czapka sukienna lub wełniana, zimowa, barankowa (Worgule). Czubatocha była z futra, i taka czubata tak w górę szła, i z tego pewnie ta nazwa czubatocha (Witulin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *czubatochy*; D. lm. *czubatochów*; wymowa: čubatoxa.

Por. *baranica, baszłyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, karakuła, kołpak, kożuszana czapka, małachaj, małachajka*.

Czymchaczka ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Czymchaczka to pierwsza szczotka do czesania lnu (Sąsiadka). Czysali tako druciano czymchaczko (Tarnawa Duża).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Tarnawa Duża, Hosznia Ordynacka, Sąsiadka, Żrebce, Mokrelipe, Kawęczyn, Kawęczynek (zob. mapa 19).

D. lp. *czymchaczki*; D. lm. *czymchaczków*; wymowa: čymxačka.

Por. *czesak, czesanka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko*.

Czynowate płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Czynowate płótno to takie w skośne prążki (Obrowiec). Czynowate to najgrubsze płótno (Jabłoń). Czynowate płótno to płótno tkane, kiedy każda część osnowy jest osobno (Potok Górny). Czynowate płótno to tkane z gruby przędzy lniany lub konopny (Rogoźniczka). Czynowate płótno to płótno grube, na worki (Kodeniec). To takie płótno było zwykle [...], sie nazywało czynowate. [...]. Tam sie zrzucało te członka, to trzeba było też wiedzieć kiedy jakie członko rzucić, żeby to czynowate (Łukowa). Czynowate płótno to inaczej płótno zgrzebne (Ossowa). Czynowate płótno to na pikule było, na surowczy (Horodyszczce). Z czynowatego płótna szyli parcianki i chulośnie (Aleksandrów).

Źródła: PM, KAGP, SGM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. czynowatego płótna; wymowa: *čynovate puutno, čynuvate puutno, čynuvate pūtno.*

Por. czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebnie, zgrzebne płótno, zgrzebniaka.

Czynowatka ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Czynowatka to inaczej płótno zgrzebne (Horodło). Takie gorsze płótno, te czynowatke to brali na portki więcy, bo na worki to było troche szkoda (Malice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. czynowatki; D. lm. czynowatków; wymowa: *čynovatka, čynuvatka.*

Por. czynowate płótno, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebnie, zgrzebne płótno, zgrzebniaka.

Czyny ‘skrzyżowanie nici w osnowie’

Czyny to jak wzór przypomina splotem susenke (Antoniówka). Czyny to nici idące w stronę wałków utrzymujące porządek przy tkaniu (Dawidy).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna i wschodnia (zob. mapa 42).

D. lm. czynów; wymowa: *čyny.*

Por. przebierka, przebiór, przebiórka, ziwy.

Ćwikiel ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’

Ćwikli to kliny pod rękawami koszuli (Ochoża). I ja szylam takie kuszule z tymi ćwiklami pud pachu (Zubowice). Ćwikiel to klin pod rękawami koszuli dawny (Janiszkowice). Ćwikle to ino w koszuli lniany (Glinny Stok). Ćwikiel to mały klin wszyty pod pachu zgrzebny koszuli (Słotwiny). Ćwikiel w koszuli, pod pachu ćwikiel, a tu karczek (Głębokie). Pod pachu były ćwikle (Nowodwór). Pod pachami koszul ćwikle (Niemce). Ćwikli to wszyte kliny w koszuli (Świerże). Pod pachami koszuli wszywano ćwikle (Spiczyn). W rękawy u koszuli pod pache wszywali ćwikiel (Rudno). Koszula była z wszywanymi ćwiklami (Olchowice). Koszule z ćwiklami pod pachu (Ignaców). Koszule były

z płótna samodziałowego, a pod pachy mieli ćwikle kwadratowe (Drozdówka). Pod pachami koszuli tak dla wygody, to wszywane były ćwikle (Sielec). Koszula miała pod pachami ćwikle, żeby lepi było rękami ruszać (Rożki). Ćwikle pod pachami w lnianych koszulach (Kluczkowice). Ćwikle były pod pachy koszuli uszyte z płótna (Karczmiska).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia, południowa i środkowa (zob. mapa 7).

D. lp. *ćwikla*; M. lm. *ćwikle* // *ćwikli*; D. lm. *ćwiklów*; wymowa: *ćfikel, cfekel, ćfekel*.

Por. *ćwikla, jaskółka, klin, klinek, łastówka, wstawka, wtoczek, wtok, wtoka*.

Ćwikła ‘klin uszyty pod pachę lnianej koszuli’

Ćwikly w koszuli były (Brzeźno). Ćwikla to trójkątny kawałek materiału uszyty pod rękawem koszuli (Dębowa Kłoda). Ćwikla to część koszuli uszywana pod pachę (Polichna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa, Włodawy, Chełma, Zamościa, Kraśnika i Puław (zob. mapa 7).

D. lp. *ćwikli*; D. lm. *ćwiklów*; wymowa: *ćfikla, cfykla, ćfekla, cfekla*.

Por. *ćwikiel, jaskółka, klin, klinek, łastówka, wstawka, wtoczek, wtok, wtoka*.

Daszek I – tom IV: 235.

Daszek II – tom IV: 235–236.

Daszek III – tom IV: 236.

Daszek IV ‘uszywniona, wystająca część czapki osłaniająca czoło’

Daszek to ta twarzo część copki (Słodków). Daszek to uszywna część czapki osłaniająca czoło (Zwierzyniec). No to daszek się nazywa przy czapce, styrczy tak nad czołem (Borzuchów). Daszek jest u czapki (Ruda Solska). Daszek twarzo w czapce (Jabłoń). Daszek przy czapce (Grądy). Daszek jest uszywny u czapki (Polichna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne (zob. mapa 10).

D. lp. *daszku* // *daszka*; D. lm. *daszków*; wymowa: *daszek, dasek*.

Por. *kozyrok, rydel, rydelek*.

Dekolt ‘wycięcie u sukni, bluzki, swetra, odsłaniające szyję, ramiona’

Miała bluzkę z okrągłym dykoltem (Hucisko). Dekolty były różne, był dekol w łódce, był w szpic, w serek (Kolonja Zakręcie). Najładniejszy to był dekol taki prosty, kregły (Janowice). Dekolt w serek to przy sukienkach szyły (Zarzeczce). Sweder miałam w taki dekol w szpic (Piotrków). Lubiła wielgie dykolty, jaż było wstyd na to patrzeć (Rogóżno pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dekoltu*; D. lm. *dekoltów*; wymowa: *dekolt*.

Denko ‘dno kapelusza’

Dynko jest u kapelusza (Wola Dereźniańska). Denko to spód kapelusza (Jastków). Denko w kapeluszu i skrzydło (Sławęcín).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *denka*; D. lm. *denków*; wymowa: *denko*, *dynko*.

Por. *dno*, *krymka*.

Deńki ‘wspólne przędzenie lnu w dzień’

Deńki takie byli. O, no to takie, tak się nazywali deńki, tak jakby, panie, ja zajszała, to pan przeszedł tutaj i swoje prace robiuł, ja musiała dać panu jeść, tak się nazywali deńki, tak, takie deńki się nazywali (Świerże). Deńki, to przychodzili sąsiadki i przedli (Strupin Duży). To si tak nazywali deńki. To jedne przychodzili do drugij, młodsze kubiety, starsze to nie, ale młodsze się schudzili. Sobie weźni kądziel zy lnu na kunuwrotek, jidu sobie na taki wiczórek, i tam przędo czasami motek, a indzi to dwa tych motki rzruci. Jak weźni tych motków naprzędzi, i potem te motki każdy zadowolniony, i do północy siedzo. To byli takie deńki (Rakołupy). Deńki to było w dzień, starsze kubiety du starszych chudzili i przedli (Alojzów).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lm. *deńków*; wymowa: *deńki*.

Dereczka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Derecka to zwykła chustka wełniana na głowę zakładana na inno chustkę (Ignaców). Tam jakoś dereczka mychate na głowę i tyle to takiego było łodzenio (Zakrzew). Dereczka to chustka wełniana, pluszowa na głowę (Polichna). A taka chustka na zime, to gruba była, tak się, jak było zimno, to te dereczke się brało na głowę (Stryjno Pierwsze). Derecki takie były. U nas to się tak mówiło, że tako derecka. U nas to mówili derecka [. . .], i te derecke na głowę, to było takie ciepłe, bo to było mechate takie, i, no i w tym się chodziło (Janiszkowice). Derecki baby miały takie grube z wełny, plusowe takie, mięciutki i ciepłe, pod spód na głowę salinówka, na to była tako chusta w krate (Dzierzkowice Wola). Ona próbowała znaleźć grubszo chustkę, ale mówi nie zlazłam, tylko dereczke pluszowe (Świdnik Duży).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Lublina, Bełżyc, Bychawy, Opola Lubelskiego i Kraśnika.

D. lp. *dereczki*; D. lm. *dereczków*; wymowa: *derečka*, *derecka*.

Por. *bajówka*, *chustka bajowa*, *chustka pluszowa*, *derka*, *nakrywka*, *narzutka*, *opinajka*, *opyjocha*, *plejsiówka*, *pleszówka*, *pluszówka*, *ternówka*, *wełnianka*, *zawiazówka*, *zawiejocha*, *zawijka*.

Derka I – tom II: 54.

Derka II ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Derka to chustka duża, wełniana (Ratoszyn). Derka to duża wełniana chusta z fredzlami (Sławęcín). Derka to duża wełniana chusta, w jednym kolorze (Osmolice). Derka to grubsza chustka z wełny, może być na plecy i na głowę na inne chusteczki (Polichna). Derka to jest duża chustka wełniana na ramiona (Krzczonów). Derka to tako wielga chustka z wełny (Gielczew). Świąteczne okrycie wełniane, wielga derka taka na głowę i na plecy, na ramiuna (Mołożów).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-zachodnia.

D. lp. *derki*; D. lm. *derek* // *derków*; wymowa: *derka*.

Por. *bajówka*, *chustka bajowa*, *chustka pluszowa*, *dereczka*, *nakrywka*, *narzutka*, *opinajka*, *opyjocha*, *plejsiówka*, *pleszówka*, *pluszówka*, *ternówka*, *wełnianka*, *zawiazówka*, *zawiejocha*, *zawijka*.

Deseczka I – tom II: 55.

Deseczka II ‘deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków’

To so deseczki do czynów, bo prosze zobaczyć, że każda niteczka jest jedna w jedno strone, jedna z góry, jedna z dołu. To być musi, to koniecznie. To sie robi na, tego sie pilnuje na snuuli, [. . .]. To musi tak być, bo jeżeli któraś nitka sie zerwie, żeby wiadomo było, w którym miejscu zerwana, w którym miejscu jo dotoczyć i uzupełnić (Kożanówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Parczewa, Lubartowa, Radzynia Podlaskiego, Hrubieszowa, Tomaszowa Lubelskiego i wąski pas przy Wiśle (zob. mapa 37).

D. lp. *deseczki*; D. lm. *deseczków*; wymowa: *desečka*, *desecka*, *dysečka*.

Por. *deska*, *deszczułka*, *dziurawka*, *dziurkowatka*, *dziuruwatka*, *kijanka*, *przebiórka*.

Deseczka III ‘pedał w kołowrotku’

Deseczka to część w kunowrotku, no taka deseczka, która podczas przedzenia przyciska sie nogo (Mołożów). Deseczka w kołowrotku służy do następowania nogo (Dobryń). Desecka taka była w kołowrotku, na nio sie naciskało (Osiny).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia, sporadycznie w części wschodniej (zob. mapa 22).

D. lp. *deseczki*; D. lm. *deseczków*; wymowa: *desečka*, *desecka*, *dysečka*, *dysecka*.

Por. *deska*, *łapa*, *łapka*, *ławeczka*, *ławka*, *noga*, *nózka*, *pedał*, *pedało*, *podnóże*, *podnózek*, *podnóżka*, *podnóżnik*, *próg*, *stopa*, *stopka*, *szłapa*, *szłapacz*, *waga*.

Deseń ‘ozdobny motyw na tkaninie, odbity, wyhaftowany’

Deseń to ozdobny wzór, rysunek jakiś na tkaninie (Zwierzyniec). Deseń to jest to, co na tym matyriale, jest jeden kolor i po nim jakiś deseń, kwiaty czy kratka, czy tam co jeszcze (Dubienka). Ja wszystko zrobię, różne ściegi, różne desenie (Kryłów). Żeby deseń wyrobić, to trzeba mieć cztery podnózek w krosnach (Oszczepalin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *deseniu* // *desenia*; D. lm. *deseniów*; wymowa: *deseń*, *desyń*.

Por. *filory* // *fjory*, *wzór*.

Deska I – tom I: 82.

Deska II – tom I: 82–83.

Deska III – tom II: 55.

Deska IV – tom II: 55.

Deska V – tom VI: 133.

Deska VI – tom VI: 133.

Deska VII ‘deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków’

Przy snuciu jest taka deska, w niej takie dziureczki małe, i to sie snuje (Wisznów).

Źródła: PM.

Geografia: Wisznów, Oszczów, Modrynec, Miętkie (zob. mapa 37).

D. lp. *deski*; D. lm. *desek // desków*; wymowa: *deska*.

Por. *deseczka, deszczutka, dziurawka, dziurkowatka, dziurowatka, kijanka, przebiórka*.

Deska VIII ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Idzie deska między kołem a stopką w przudce (Flisy). *Deska to je tak, tu koło, a tu stopka, i między nimi deska* (Łążek Ordynacki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia – wąski zasięg (zob. mapa 23).

D. lp. *deski*; D. lm. *desek // desków*; wymowa: *deska*.

Por. *cyganka, deszczutka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suchka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Deska IX ‘część przęślicy, na której siedzi prządka’

Na desce sie siedzi przy przędzeniu (Dobryń). *Deska to jest to, na czym prządka siedzi, żeby przuć* (Błotków Duży).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

D. lp. *deski*; D. lm. *desek // desków*; wymowa: *deska*.

Por. *dnyisko, ławeczka, ławka, pióro, przęsto, przęślica, przysiadka, stojak, stołek*.

Deska X ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Cate kółko oparte jest na desce (Stara Wieś). *Deska jest na dole i na niej sie to wsio spiera, cały tyn wózek* (Malewsczyzna). *Deska stanowi take podpore, podstawie całego kołowrotka* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i środkowo-wschodnia oraz okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 21).

D. lp. *deski*; D. lm. *desek // desków*; wymowa: *deska*.

Por. *blat, koza, ława, ławeczka, ławka, magłownica, podnózek, podnóżka, słupnica, stolec, stołeczek, stołek, stół*.

Deska XI ‘pedał w kołowrotku’

Desko sie rusza i sie przędzie na kółku (Siedliska pow. Łuków). *Deska jest w kółku i ona jest do naciskania nogo* (Lisikierz).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja, Janowa Lubelskiego, Puław, Radzyna Podlaskiego i Łukowa (zob. mapa 22).

D. lp. *deski*; D. lm. *desek* // *desków*; wymowa: *deska*.

Por. *deseczka, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Deszczułka I – tom I: 83.

Deszczułka II ‘deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków’

Była taka dyszczułka z dziurkami i przez to te nici szli (Wielkopole). Snuli bez dyszczułke, tam w ni takie dziureczki byli (Wiryki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chełma i Włodawy (zob. mapa 37).

D. lp. *deszczułki*; D. lm. *deszczułek* // *deszczułków*; wymowa: *deščuuka, dyščuuka, dyščułka*.

Por. *deseczka, deska, dziurawka, dziurkowatka, dziurowatka, kijanka, przebiórka*.

Deszczułka III ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Deszczułka szła od pudnóżki do środka koła (Zubowice). Pudnóżka i koło, a z boku przy tym deszczułka, co jich razem tak zbira, tak jich łączy razem (Czermno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zubowice, Czermno, Siemierz (zob. mapa 23).

D. lp. *deszczułki*; D. lm. *deszczułek* // *deszczułków*; wymowa: *deščuuka, dyščuuka*.

Por. *cyganka, deska, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Dęczysko ‘część przędzy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Na dęczysko wy wrzecie nawija sie włókno (Suszno). Dęczysko nazywali, ale to takie jak ostry na końcu kij, i na to sie tyn lyn wiszało (Różanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Różanka, Suszno, Żuków, Szuminka.

D. lp. *dęczyska*; D. lm. *dęczysków*; wymowa: *deńčysko, dynčysko*.

Por. *kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, kręzałka, kręzel, kręzotek, kręzotka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, wałek*.

Dno ‘dno kapelusza’

Kapelusz ma dno i rondo, takie skrzydło (Kodeń). Dno u kapeluszu to musi być twarde, a to rondo to taki miętki filc (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dna*; D. lm. *dnów*; wymowa: *dno*.

Por. *denko, krymka*.

Dnysko ‘część przędzy, na której siedzi prządka’

Kubieta siedzi na dnysku i wrzycionem przędzie (Elźbiecin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Elżbiecin, Międzyzyles.

D. lp. *dnyska*; D. lm. *dnysków*; wymowa: *dnysko*.

Por. *deska, ławeczka, ławka, pióro, przęsto, przęślica, przysiadka, stojak, stołek*.

Doświtki ‘wspólne przedzenie lnu w nocy’

Te młode kobiety to przychodzili na doświtki, szaro było już na dworze jak przychodzili, i tak śpiwali, rozmawiali, takie bajki opwiadali starsze ludzie. A chłopcy to przyważnie tak dla zabawy straszali, niektóre to podpalili kądziel i śmich, zabawa, wysoto było, bo to sztuki wsio takie (Strupin Duży). A w dzień niektóre takie starsze kubiety, to sobie przychodzili w dzień jedne do drugich, a młodsze to nazywali duświtki, takie chudzili na noc, to duświtki. A deńki to było w dzień, to jedne tam starsze kubiety do starszych, to chudzili (Rakołupy). Duświtki to przedzenie lnu w nocy, do świtu, zwykle przez kobiety młodsze (Żmudź). Doświtki to wspólne przedzenie lnu przez kobiety w jednej chałupie do świtu (Ochoża). Doświtki, bo to przedzenie do świtu albo zbirali przyd samym świtem (Rogatka).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia.

D. lm. *doświtków*; wymowa: *dośfitki, duśfitki*.

Dotoczka ‘dolna część koszuli’

Kuszule szyli zgrzebne, długie i na samym dole jeszcze taka dutoczka była w tyj kuszuli, takie jakby duszyte (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: Kodeniec, Wyhalew, Zahajki pow. Włodawa.

D. lp. *dotoczki*; D. lm. *dotoczków*; wymowa: *dotočka, dutočka*.

Por. *nadołek, nadstawka, nadtoczka, podolek, podstawka, podtoczka, przystawka*.

Drabinka I – tom IV: 241.

Drabinka II – tom IV: 241.

Drabinka III – tom IV: 241.

Drabinka IV – tom VI: 136.

Drabinka V ‘stojak do szpul z osnową’

Drabinka to stojak na szpule (Jedlanka). Na szpulki do osnowy to była taka specjalno drabinka (Wola Okrzejska).

Źródła: PM.

Geografia: Jedlanka, Okrzeja, Wola Okrzejska, Antoniówka.

D. lp. *drabinki*; D. lm. *drabinek // drabinków*; wymowa: *drabinka*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Drabinki I – tom V: 125.

Drabinki II – tom V: 125–126.

Drabinki III ‘drabinka do nawijania osnowy w warsztacie tkackim’

Przez drabinki idzie usnowa (Hrebenne). Jak te nici zwijały, tak zwane były szpuloki take, [...] kobita przeważnie, dzieci jakieś kreciły, a to później jak już tego, jak już miało być dość, to brały takie, na te drabinki, takie druty przesuwaly, i tak jedna szpulka po jedno strone, tako przegrodzono było tak jak ta drabinka, już ta jedna i z to drugo, po dwie szpule (Germanicha).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Germanicha, Jarczówek, Okrzeja, Hrebenne, Horodło, Zosin.

D. lm. *drabinek* // *drabinków*; wymowa: *drabíńki*.

Por. *rytki*.

Drabka I – tom IV: 242.**Drabka II** ‘stojak do szpul z osnową’

Była tako drabka prymitywno i tam te szpulki w ty drabce (Toczyska).

Źródła: PM.

Geografia: Toczyska, Gręzówka.

D. lp. *drabki*; D. lm. *drabków*; wymowa: *drapka*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Drapaczka I – tom I: 85.**Drapaczka II** ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Jeszcze i na drapaczkach drapali i szcotka czyścili (Hołowno). Drapaczka była do czysania lnu, taka z ostrymi nabitymi kołkami (Ciechanki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa, Łęcznej i Chełma (zob. mapa 19).

D. lp. *drapaczki*; D. lm. *drapaczek* // *drapaczków*; wymowa: *drapačka*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szcotka, żelazka, żelazko*.

Drapaczka III ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Drapaczki do lnu i do wełny ludzie mieli (Krasne). Drapaczka ostra była i nio czysali wełne, szcotka była więcy do lnu (Rogóžno pow. Łęczna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krasne, Załucze Stare, Rogóžno pow. Łęczna, Nadrybie, Kopina.

D. lp. *drapaczki*; D. lm. *drapaczek* // *drapaczków*; wymowa: *drapačka*.

Por. *czehraczka, czochra, czochradło, czochralnia, drapuszka, grępel, grępla, gręplarnia, grzebień, szcotka*.

Drapać len ‘czesać len’

Ja na drapówce drapała len, bo pierw trza było drapać, a potem prząść (Mszanna). Drapko sie lyn drapało, żeby wyczyścić jego z kłaków (Ochoża). Drapać len trza było na drapce (Nowosiółki). Już jak uklepiem [...], trzeba było jeszcze na drapkach jego obdrapać, drapiem, a potem jego bierzem przedziem (Kostomłoty). Tymi drapkami sie zdrapało te gorsze (Uhrusk).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Mszanna, Mszanka, Uhrusk, Radzanów, Wólka Czułczycka, Ochoża, Tulniki, Glinny Stok, Niedźwiada, Nowosiółki, Kostomłoty.

Wymowa: *drapać len*, *drapać lyn*.

Por. *czesać len*.

Drapak I – tom I: 85.

Drapak II – tom IV: 243.

Drapak III – tom VI: 136.

Drapak IV ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Taki drapak był ostry i tym czesało się lyn (Bezwola). *Do lnu był drapak taki ostry i tym sie czysało* (Wohyń).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Derewiczna, Bezwola, Wohyń, Ossowa, Branica Radzyńska (zob. mapa 19).

D. lp. *drapaka*; D. lm. *drapaków*; wymowa: *drapak*.

Por. *czesak*, *czesanka*, *czymchaczka*, *drapaczka*, *drapak*, *drapawka*, *drapka*, *drapówka*, *drapuszka*, *grzebień*, *grzebionka*, *pacówka*, *paczoska*, *szczotka*, *żelazka*, *żelazko*.

Drapaka I – tom IV: 243–245.

Drapaka II ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Drapaka to szczotka druciana do czesania włókna (Dołhobyczów). *Potem sie jego na drapace wyczesze i już można jego, tyn lyn można prząć* (Kosmów).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Kosmów, Cichobórz, Gołębie, Dołhobyczów, Oszczów, Hulcze (zob. mapa 19).

D. lp. *drapaki*; D. lm. *drapaków*; wymowa: *drapaka*.

Por. *czesak*, *czesanka*, *czymchaczka*, *drapaczka*, *drapak*, *drapawka*, *drapka*, *drapówka*, *drapuszka*, *grzebień*, *grzebionka*, *pacówka*, *paczoska*, *szczotka*, *żelazka*, *żelazko*.

Drapawka ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

No len, najpierw sie tego wysuszyło ji z tego, międlice, sie połamało, potem sie takie te byli drapawki, sie wydrapało i później kądział, ji przędło sie (Tulniki). *Lyn drapali na drapawce* (Niedźwiada).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Tulniki, Siemień, Niedźwiada, Glinny Stok (zob. mapa 19).

D. lp. *drapawki*; D. lm. *drapawków*; wymowa: *drapawka*.

Por. *czesak*, *czesanka*, *czymchaczka*, *drapaczka*, *drapak*, *drapak*, *drapka*, *drapówka*, *drapuszka*, *grzebień*, *grzebionka*, *pacówka*, *paczoska*, *szczotka*, *żelazka*, *żelazko*.

Drapka ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Drapka to przyrząd do czesania lnu (Jabłoń). *Drapka to spycjalna szczotka do czesania lnu* (Stulno). *Drapać len trza było na drapce* (Nowosiółki). *Potem taka była drapka, drapka była i grzebień* (Ochoża). *A później były take drapki żyliazne* (Podedwórze). *Już jak uklepiem [...], trzeba było jeszcze na drapkach jego obdrapać, żeby on [...], można*

było lepiej praść. I wtedy jak już jego odrapiem, to bierzem przedziem (Kostomłoty). Je takaja drapka z takimy z tymy, z takimy z drutami, i tak czuhajut jiho (Matiaszówka). Drapka druciana do czesania lnu (Bytyń). Nabite temi drutami i te drapki. Tymi drapkami sie zdrapało te gorsze. To była drapka (Uhrusk).

Źródła: PM, CWP, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 19).

D. lp. *drapki*; D. lm. *drapków*; wymowa: *drapka*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko*.

Drapówka ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Drapówka to druciana szczotka do czesania lnu (Mszanna). Do lnu, żeby jego obczyścić, to mieli drapówki, takie szczotki do lnu (Radzanów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Mszanna, Mszanka, Radzanów (zob. mapa 19).

D. lp. *drapówki*; D. lm. *drapówek*; wymowa: *drapufka*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko*.

Drapuszka I ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Jeszcze była taka, nazywała się drapuszka. Takie byli nabijane goździ. Ona o taka, taka, o taka była długa. I byli nabijane goździ w jednym miejscu, i byli w drugim. W jednym miejscu rzadzij, w drugim miejscu gęściej. A potem przekształcili tylko w jednym miejscu, tylko już byli goździ mucniejsze. Tupiero ten lien czesali na tyj drapuszce (Dobryń). Drapuszka to szczotka do czesania lnu (Ortel Królewski).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Worgule, Lipnica, Dobryń, Dobrynka, Kostomłoty, Wólka Plebańska, Ortel Książęcy, Ortel Królewski, Kozły, Koszoły, Kolembrody (zob. mapa 19).

D. lp. *drapuszki*; D. lm. *drapuszków*; wymowa: *drapuška*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko*.

Drapuszka II ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Drapuszka była do wełny (Hołowno). Drapuszka z kolcami drucianymi to do czysania wełny była (Polubicze Wiejskie).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa i Białej Podlaskiej.

D. lp. *drapuszki*; D. lm. *drapuszków*; wymowa: *drapuška*.

Por. *czehraczka, czochra, czochradło, czochralnia, drapaczka, grępel, grępla, gręplarnia, grzebień, szczotka*.

Drączki I – tom II: 58.

Drączki II ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnicy so powiszzone na takich drączkach, i to tak chodzi, i sie robi płótno (Świerże).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Świerże, Tuchanie, Brzeźno (zob. mapa 32).

D. lm. *drączków*; wymowa: *drončki*, *drunčki*.

Por. *bloczki*, *bloki*, *byczki*, *grządka*, *kobyłki*, *kóteczka*, *kółka*, *krażawki*, *krażeczki*, *krażki*, *kruhalce*, *łapki*, *łapy*, *raczki*, *rolki*, *samle*, *snozy*, *suka*, *szynki*, *trycki*, *wałki*.

Drelich I ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Drelich to płótno zgrzebne, takie twarde i grube (Branica Radzyńska). Drelich to płótno lniane grube (Alojzów). Drelich to płótno, które jest wykonane przez cztery nicielnice i robiły sie rzadki kośne w płótnie. Drelich robiony grubo nitko służył na spodnie robocze dla mężczyzny. Były to spodnie mocne, długotrwałe (Wola Osowińska). To sie robiło drelich, drelichowe takie płachty to już były takie ładniejsze (Borki). Drylichowe portki chłopcy mieli (Kocudza).

Źródła: PM, AME, SS, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *drelichu*; D. lm. *drelichów*; wymowa: *drelix*.

Por. *czynowate płótno*, *czynowatka*, *drelichowe płótno*, *gorsze płótno*, *grube płótno*, *grubsze płótno*, *konopiane płótno*, *konopne płótno*, *parciak*, *parciane płótno*, *part*, *partowina*, *szorc*, *wał*, *wałowe płótno*, *wałowina*, *workowe płótno*, *zdzirczane płótno*, *zgrzebie*, *zgrzebne płótno*, *zgrzebnica*.

Drelich II ‘gruba, mocna i gęsta tkanina bawełniana lub lniana, o splocie ukośnym, używana na ubrania robocze, pokrowce i pokrycia materaców’

Drelich to najgrubszy gatunek płótna (Ostrzyca). Drelich to płótno tkane w skośne paski (Krzczonów). Drylich sie robił. Jak nos tu wojna zdusiła, to my już robili taki drelich z wełny (Bukowa). Drelich to gruby taki lniany i używany na matyryce, ubrania do roboty (Wolka Czulczycka). Tera to w drelichach ni chodzo, ale kiedyś to przyważnie do roboty byli takie ubrania z drylichu, to już za moji pamięci (Glinny Stok). Drelich to rodzaj materiału, taki grubszy, szorstki, zgrzebny taki (Zawada). Drelich to taki towar na robocze spodnie, ubrania, w wojsku jest wojskowy drelich, niektóre żołnierze w takich polowych mundurach chodzu. To jak jo służył w wojsku, to sie mówiło, że w drelichach sie idzie, to cały tydzień sie chodziło w drelichach, guziki były z orzełkami, pas, to było drelichowe, takie ćwiczebne łubranie. Na zime dawały sukinne łubrania a na lato w tych drelichach. A tutaj to były granatowe, takie robocze łubrania, w tych państwowych zakładach to wydawały drelichy pracownikum (Annopol). Bogatsi nosili spodnie samodziałowe tkane na drelich (Karczmiska). Drelichy to były normalnie z takiego materiału pospolitego, cinkiego, stywnego, to już chodził kazdy w tych drelichach, to taki łubiór był na lato, bo to było cinkie, to na lato kazdy chodził w drelichach, a późni to już wydawały te drelichy na budowach, to spodnie i kurtka drelichowe były (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *drelichu*; D. lm. *drelichów*; wymowa: *drelix*.

Drelichowe płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Z drelichowego płótna to namioty robio (Żabików). Drelichowe płótno to inaczej zgrzebne płótno, z kunopi przyważnie (Ossowa). Drelichowe takie spodenki dali mu (Tulniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *drelichowego płótna*; wymowa: *drelixove p̥uotno*, *drylixove p̥uotno*, *drylyxove p̥uotno*.

Por. *czynowate płótno*, *czynowatka*, *drelich*, *gorsze płótno*, *grube płótno*, *grubsze płótno*, *konopiane płótno*, *konopne płótno*, *parciak*, *parciane płótno*, *part*, *partowina*, *szorc*, *wał*, *wałowe płótno*, *wałowina*, *workowe płótno*, *zdzirczane płótno*, *zgrzebie*, *zgrzebne płótno*, *zgrzebница*.

Drewniaki ‘buty całe z drewna lub na drewnianej podeszwie’ (zob. ilustracja 17).

Drywniaki mówiło się albo buty drywniane (Worgule). Drewniaki to chodaki drewniane, ale ciężkie (Krzczonów). Drewniaki to buty z drewna (Horyszów Polski). Drywniaki to chodaki z drewna (Sulów). Drewniaki mają drewna dużo te buty, nazywają je drewniaki (Stawce). Noszono drewniane chodaki, tak zwane drewniaki robione (Paszki Duże). Drewniane chodaki byli za okupacji, to takie drywniaki (Choroszczyńska). Buty to drewniaki z drewna. A tak, podeszwy drewniane i w drewniakach dzieci chodzili i stare (Wólka Tarnowska). Drewniaki to obuwie z drewniano podeszwo i skórzanym wierzchem (Potok Górny). Drewniaki to buty na drewnianych podeszwach (Dereźnia). Drewniaki to spód drewniany, od wirzchu może być skóra (Skowieszyn). Buty to drewniaki. Tu miałam drewno pod spodem (Łukowa). A łobucie to jeszcze były takie drewniaki, łód spodu było drewno, a z wirzchu była skóra i łubite było gozdykami dookoła, i chodzili w tem (Branew). Drewniaki to buty na drewnie, no na drewnianym podeszwie (Osmolice). Drewniak, taki drewniaczyna to lichy but na drewnianej podeszwie (Wandalin). Drewniaki to buty z drewniano podeszwo (Łopatki). A jak przyszła zima, to też to tak chodziło się, na lód boso. [...] Boso to późni jak zrobiły nam takie drewniaki drewniane, a tu słuma była (Zakrzew). A ojciec mnie zrobił buty drewniaki i chodziłam do szkoły [...]. A biedni to chodzili w drewniakach. A tak wszystko podeszwy drewniane i w drewniakach dzieci chodzili, a szedł do kościoła to buty w rękę (Rejowiec Fabryczny). Jak chodziła do szkoły, to już miałam takie łobucie, może jak teraz mają. A drewniaki były ji w drewniakach się chodziło, bo nie było za co kupić jinnego łobucia. To ji przewracało się nieraz, pozbijane były kolana, nogi (Zastawie). Obuwie z drewniano podeszwo, skórzanym wierzchem i sznurowane to drewnioki (Borzeczków). Drewniaki to obuwie z drewniano podeszwo, skórzanym wierzchem, sznurowane (Abramów). Drywniaki to obucie z drewniano podeszwo (Ruda Solska). Drewniaki to obuwie z drewniano podeszwo, a góra to coś inszego było (Wólka Abramowska). Drewniaki to taki dawny rodzaj butów (Czemierniki). A jeszcze takie jak mój tato robił mnie drewniaki takie, w okrajki te paski, podeszew drewniana i przecięta, i tam rzemieniem, takie drewniaczki za Niemca (Hołowno). A drewnioki. Była tutaj tako jak skóra, może ni skóra, a tu drewno, drewnioki [...]. Szewc tam zrobił. A chto trocha miał w głowie, to i sum se tam. [...], aby była ta podeszew, była, taka jak tego, to paski poprzybiły, czy tam co i na lato takie były (Stryjno Pierwsze). Drewniaki to na drewnianej podeszwie (Stara Huta). Na co dzień to drewniaki własny roboty (Wólka Czuczycycka). I buty drewniaki jakie [...]. To znaczy chłopaki chodzili w tych drewnianych butach (Janiszkwice). No obucie to nawet kiedyś to i takie drewniaki, podeszwy były z drewna, z drewna. Tu ci się buty popsuli, bo wiadomo, tu się spód zdziira, tu ci popuszczą, drewno przybijali do tyj skóry i drewniaki (Tulniki). W drewniakach się chodziło, to byli z podeszwo drewniano buty, skóra wyprawiona z cielaka, ale i zy starych butów brało się (Jeziorno). A dziadzio był tylko w takich drewniakach, bo za Niemców to byli

tylko drewniaki, butów nie było (Ruszków). *Dawni to z bidy chudzili w drywniakach, a tera z ruzkoszy* (Sól).

Źródła: PM, KAGP, APAE, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *drewniaków*; wymowa: *drevniaki, dryvniaki, drevnioki, dryvnioki*.

Por. *buty drewniane, chodaki, drewniary, klumpy, trepy*.

Drewniary ‘buty całe z drewna lub na drewnianej podeszwie’ (zob. ilustracja 17).

A buty wydlubane z drzewa to drewniory, troszki skórki byle jaki (Borzechów). *Nie było innego obucia, to dłubali takie drywniory i w tym chudzili* (Kielczewice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bełżyc i Bychawy.

D. lm. *drewniarów*; wymowa: *drevniary, dryvniary, drevniory, dryvniory*.

Por. *buty drewniane, chodaki, drewniaki, klumpy, trepy*.

Droga ‘wada płótna polegająca na niewłaściwym układzie nitek w nicielnicy’

Droga to skaza w płótnie (Żabików). *A można zrobić tak, że nie narzucisz tak jak trzeba tyj nitki w nicielnice i już droga będzie w płótnie, już nieładnie* (Matiaszówka). *Ale jak nieraz mi sie tam nitka zerwała, to robiła mi sie taka droga, ja te droge musiałam naprostować* (Krasew).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *drogi*; D. lm. *dróg* // *drogów*; wymowa: *droga*.

Por. *niedotkwa, rozczyra*.

Drucik I – tom I: 86.

Drucik II ‘drucik w cewce czótenka tkackiego’

Był taki drucik w czótenku (Dawidy). *Stoi na górze jeszcze to całe to. I kółko i szpulka ta, co sie nawija z takimi drucikami łapie, no, i sznurek ten włucuny do tej szpulki i na kółku, nogo sie kręci* (Borzechów).

Źródła: PM.

Geografia: Dawidy, Przewłoka, Wyhalew, Kodeniec, Skowieszyn, Stok, Konopnica, Borzechów (zob. mapa 36).

D. lp. *drucika*; D. lm. *drucików*; wymowa: *drućik*.

Por. *chłodnik, cwak, drut, patyczek, patyk, prątek, pręcik, swak, swatek, trzpień, trzpienek*.

Drucik III ‘pręt do trzymania szpulki przy motaniu nici na motowidło’

Szpuła była osadzona na takim druciku (Przewłoka). *Szpułka była osadzona na druciku, tak sie to nazywało, drucik* (Chmielnik).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa, Puław i Bełżyc.

D. lp. *drucika*; D. lm. *drucików*; wymowa: *drućik*.

Por. *drut, kij, korzystka, motacz, motaczka*.

Drut I – tom I: 86.

Drut II ‘drucik w cewce czółenka tkackiego’

Drut ciniutki był w czółniku (Jabłeczna). Jest szpulka i w ni siedzi taki drut (Choroszczyńska).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 36).

D. lp. *drutu* // *druta*; D. lm. *drutów*; wymowa: *drut*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, patyczek, patyk, prątek, przecik, swak, swatek, trzpień, trzpienek*.

Drut III ‘pręt do trzymania szpulki przy motaniu nici na motowidło’

Szpulka siedzi na drucie, i to sie mota te nici na motuwidło (Brzozowica Duża). Przy motaniu trzyma taki drut, na tyn ona siedzi (Okszków).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-wschodnia, środkowa i środkowo-zachodnia.

D. lp. *drutu* // *druta*; D. lm. *drutów*; wymowa: *drut*.

Por. *drucik, kij, korzystka, motacz, motaczka*.

Dupka I – tom VI: 145.

Dupka II ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Dupka to nakrycie głowy kobiety, co już miała męża. Był to watek zrobiony z chusteczki, z tyłu wiązany, a te rogi szły na plecy (Krzczonów). Dupka to taki sposób wiązania chustki pod inno chustkę (Olszanka).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: Pilażkowice, Częstoborowice, Olszanka, Krzczonów, Giełczew.

D. lp. *dupki*; D. lm. *dupków*; wymowa: *dupka*.

Por. *chusta wiązana, chustka z dupką, czepek, czepiec, kacapka, prypyczok, siatka, sitko*.

Dygnaly ‘spodnie szerokie od góry, a zwężane od kolan’

Były buty stajfy, to były do spodni z bufami, taki dygnałowymi, tak sie portki nazywały dygnaly, z takiego zielunego materiału (Świeciechów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lm. *dygnałów*; wymowa: *dygnały*.

Por. *bryczesy, galafe, rajdki, spodnie z bufami, sztany*.

Dyndałek ‘ozdoba z nici, wełny, sznurka w kształcie pędzla’

Dyndałek, bo un tak dynda na ty czapce (Skryhiczyn). Beret był z dyndołkim na górze, tako copka (Świeciechów). Co sie ruszuł, to tyn dyndałek przy kołnirzu mu tak dyndoł, no tak sie kołysoł (Słodków). Dyndało to u byreta, no to różnie nazywali, stare to mówili na to dyndałek (Dzielce).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *dyndałka*; D. lm. *dyndałków*; wymowa: *dyndałek, dyndałek*.

Por. *kutas, kutasik*.

Dziad I – tom I: 88.

Dziad II – tom I: 88.

Dziad III – tom I: 88.

Dziad IV – tom I: 88.

Dziad V – tom IV: 75.

Dziad VI – tom IV: 75.

Dziad VII – tom IV: 75–76.

Dziad VIII – tom VI: 149.

Dziad IX – tom VI: 149.

Dziad X – tom VI: 149.

Dziad XI – tom VI: 149–150.

Dziad XII – tom VI: 150.

Dziad XIII ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

W kołowrotku, w kółku tym jest jeszcze dziad, i to na nim uczepiony jest lyn i z tego się przedzie (Dobryń).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *dziada*; D. lm. *dziadów*; wymowa: *żat*.

Por. *dziadek, kądziałka, krężel, pachotek, pocios, prządka, przedziałka, rzacionek*.

Dziad XIV ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

W kowrotku sie to kręci na takim dziadzie, to jest no takie, na tym siedzi ta szpulka (Koszoły).

Źródła: PM.

Geografia: Koszoły, Lubenka, Bordziłówka (zob. mapa 25).

D. lp. *dziada*; D. lm. *dziadów*; wymowa: *żat*.

Por. *bocian, dziadek, krężotek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Dziadek I ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

Lyn sie owinie, jest taki dziadek, i to na tym len owinięty, i można prząć (Zalesie).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *dziadka*; D. lm. *dziadków*; wymowa: *żadek*.

Por. *dziad, kądziałka, krężel, pachotek, pocios, prządka, przedziałka, rzacionek*.

Dziadek II ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Szpula w kółku ubraca się na dziadku (Lipnica). Szpulka jest wsadzona na tego dziadka i się ubraca (Błotków Duży).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 25).

D. lp. *dziadka*; D. lm. *dziadków*; wymowa: *żadek*.

Por. *bocian, dziad, krężolek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Dziady I – tom V: 132.

Dziady II – tom V: 132–133.

Dziady III – tom V: 133.

Dziady IV – tom V: 133.

Dziady V – tom V: 133.

Dziady VI – tom VI: 151.

Dziady VII ‘buty z cholewami uszyte z filcu lub ze zbitej wełny, wypełnione watoliną, wkładane w kalosze’

Dziady to buty z cholewami uszyte z grubego materiału, na które wkładano kalosze (Wielącza). Dziady to buty z kaloszami, szyte z jakiegoś filcu, w środku watulina zbita tak mocno, że to się ładnie trzymało i ciepłe było (Sitno pow. Zamość). Dziady to byli buty na największe mrozy (Deszkowice I). Całe zime w dziadach wszystkie chodzili, nawet dzieci, to takie ży szmaty, byli pikowane, grube i w kalosze się wsadzało (Żrebce).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. *dziadów*; wymowa: *żady*.

Por. *biłgorajce, ciepłaki, kociaki, szłapy, walochoy, walonki*.

Dziurawka ‘deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków’

Snuto się nici z kłębków przez takie dyseczki, dziurawka nazywała się ta dyseczka (Turów). Dziurawka to była do snucia, takie jak dysecka, ino z dziurkami (Wola Gułowska).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 37).

D. lp. *dziurawki*; D. lm. *dziurawków*; wymowa: *żurafka*.

Por. *deseczka, deska, deszczułka, dziurkowatka, dziurowatka, kijanka, przebiórka*.

Dziurkowatka ‘deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków’

Była jeszcze dziurkowatka do snucia, to zwykła desecka z dziurkami, tam ileś jich, musi czterdzieści czy ile było (Czosnówka). Nić szła w te dziurkowatke i to snuto się tak (Wólka Plebańska).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 37).

D. lp. *dziurkowatki*; D. lm. *dziurkowatków*; wymowa: *żurkovatka*.

Por. *deseczka, deska, deszczułka, dziurawka, dziurowatka, kijanka, przebiórka*.

Dziurowatka ‘deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków’

Dziurowatka ma dziurki, w nich się nawleka nitki i to idzie do snowadla, i przez dziurowatke nitki ido na snowadle i owija snowadle (Żakowola). Do snucia była dziurowatka, tera zagineło to (Polskowola). Dziurowatka jest to deseczka, która ma czterdzieści dziurek, w nich się nawleka dziesięć tych niteczek lub piętnaście i więcej, jak kto woli, i to się czepia do kołków przymocowanych do snowadli, i te niteczki leco wciąż przez dziurowatke, i ona owija snowadle (Wola Osowińska).

Źródła: PM, SS.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego i Łukowa (zob. mapa 37).

D. lp. *dziurowatki*; D. lm. *dziurowatków*; wymowa: *żurowatka*.

Por. *deseczka, deska, deszczułka, dziurawka, dziurkowatka, kijanka, przebiórka*.

Falbana ‘ozdobny marszczony pas przyszywany do materiału’

Falbany to w spódnicach, w sukinkach przyważnie robi się (Oszczów). Falbaniasta spódnica to bardzo ładnie wygląda, taka z falbanami (Modryniec). Ja miała zawsze takie falbany w sukince, takie ładne, ale na to to trza było więcy towaru mieć, u nas było bogato, to mi matka uszyli takie falbany (Andrzejów pow. Chełm). Małe dziewczynki to w falbanach chodziły, w spódniczkach, sukinkach z falbanami (Wojszyn).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *falbany*; D. lm. *falbanów*; wymowa: *falbana*.

Por. *falbanka*.

Falbanka ‘ozdobny marszczony pas przyszywany do materiału’

Falbanka to taka łozdoba była sukianki czy spódnicki, bluzki (Charlejów). Falbanke to można zrobić z płótna, ze stążki (Ruda Solska). Bluzki, spódniczki z falbankami szyli (Zbereże). Ja miałam bluzkę z falbankami, jak byłam dziewczynko (Grądy).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *falbanki*; D. lm. *falbanek // falbanków*; wymowa: *falbanka*.

Por. *falbana*.

Falfa ‘część kołowrotka, na którą nawija się nici’

Falfa to inaczy szpulka w kołowrotku (Żabików). Nici nawijały na falfe w kółku (Polskowola). Kiedyś to falfa mówily, potem już szpulka (Kąkolewnica).

Źródła: PM.

Geografia: Kąkolewnica, Żakowola, Polskowola, Żabików (zob. mapa 24).

D. lp. *falfy*; D. lm. *falfów*; wymowa: *falfa*.

Por. *cewia, cewka, szpula, szpulka*.

Fałda ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Spódnice były z fałdami (Niemce). Fałdy u spódnicy, sukienki (Palikije). Fałda to takie grubsze marszczenie spódnicy (Polichna). Fałda w spódnicy, w bluzce (Krzczonów).

Góro spódnice były układane w fałdy i przymarszczone, i uszyte w oszewke (Leszkowice). Sukmany brązowe z fałdami i przybraniami w postaci czerwonych kutasów z wełny mieli te, co hodowali owce, bidny tego nie miał (Kolechowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *fałdy*; D. lm. *fałd* // *fałdów*; wymowa: *fauda*.

Por. *bałda, folga, skład, składka, tryfa, zakładanka, zakładka, zbiorek, zmarszczka*.

Fartnać // fertnać ‘kręcić palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Tak złapała ten lyn w palce i tak fartła i nitka wyszła, bo to trza było fartnuć w palcach (Trawniki). Nichtóre to umiały tak fartnać tym lnem, w tych palcach take sprawność miały (Wielkolas). Mama to una tak zgrabnie umiała fyrtnąć tym przedziwem, w palcach miała taki dryg (Mircze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Mircze, Trawniki, Dorohucza, Wola Idzikowska, Krzczonów, Abramów, Wielkolas, Huszcza.

Wymowa: *fartnońć, furtnońć, fartnuńć, fertnońć, fyrtnońć, fyrtnuńć*.

Por. *fryzać, furtnąć, kręcić, mykać, pobierać, pociągać, posuknąć, pyrgać, skręcić, smykać*.

Fartuch I – tom I: 93.

Fartuch II ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Fartuchy byli wełniane, pasiaste (Choroszczyńska). Fartuch taki większy, bo to jak ni fartuch, ale jak wełniana pelerynka (Sitaniec). Byli też fartuchy z peretykom, malowane i z peretykom (Kodeniec). Fartuch do pasa z lnianego płótna zdobiony haftem krzyżykowym (Ruda Huta). Fartuch, o taki zwyczajny, tam już nie z pyrytykiem, ono zwyczajnie uszyty, taka jakby spódnica, jakby co, ale on przybrany troche (Hołowno). Uszyli taki fartuch kraszany, na lnianym płótnie malowane takie różne (Wyhalew). Fartuch taki był no lniany, grubszy, w pasy w poprzyk, i to miałam go cały w lodzie, bo to zima sroga była (Gołab). Ten fartuch z tego płótna bielunego, a to w takie fałdy, zmaszczki takie były, o tak normalne takie zmaszczki, to kobita jak szła to tak jak buda, jak wiater był to jak furnuł ten wiater, tak jak indyk wzburzona szła. To był ładny ubiór, to był ładny ubiór (Bukowa).

Źródła: PM, APAE, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 8).

D. lp. *fartucha*; D. lm. *fartuchów*; wymowa: *fartux*.

Por. *burczak, burczanka, burek, burka, fartuszek, pasiak, półeczka, półka, zapaska, zapaśnik*.

Fartuch III ‘fartuch na szelkach’

Fartuch to okrycie ochronne na szelkach układane na wierzch (Ruda Solska). Fartuchy so różne, jest fartuch całkowity, to taki fartuch na szelkach (Mołożów). Fartuch jest po to, żeby sie nie brudziła sukienka, taki cały, z szelkami (Abramów). Fartuch kobiety zakładają przy kuchni na całe ubranie (Grady). Fartuch to okrycie układane do pracy, ono chroni spódnice i bluzkę przed zabrudzeniem (Kryłów). Fartuch abo zapaska, to na jedno wychodzi, ino ma szelki (Ochoża). Fartuch to część stroju nakładana z przodu dla ochrony, to takie nowe coś (Gielczew). Fartuch to najpirw miały fartuchy na szelkach,

z tyłu sie zakładało szelki, były skrzyżowane, kobity miały takie fartuchy (Świeciechów). Teraz jest fartuch na szelki (Skoków). Fartuch to to był taki normalny i jeszcze był z szelkami (Wysokie).

Źródła: PM, ML, AME, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *fartucha*; D. lm. *fartuchów*; wymowa: *fartux*.

Por. *fartuszek, zapaska*.

Fartuch IV ‘fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie’ (zob. ilustracja 8).

Fartuch był do pasa (Kryłów). Fartuch taki biodrowy, fartuch do pasa, fartuch do pół (Modryniec). Fartuch był tylko do pasa (Mołożów). Kobity miały fartuchy starodawne wiejskie do pasa (Branew). Fartuch był przywiązany w pasie (Osmolice). Fartuch zakrywał ino spódnice (Czołki). Jeszcze starsze kobiety noszą dłuższe spódnice i fartuchy, ale tylko do robót w polu (Dęba). Fartuch to zszyty kawałek materiału wiązany z tyłu na troczki (Wysokie). Tu była tako baba, co w fartuch rose zbirała, i późni krowy mlika ni dały (Wólka Kątna).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *fartucha*; D. lm. *fartuchów*; wymowa: *fartux*.

Por. *burka, zapaska, zapaśnik, zgrzebniak*.

Fartuch V ‘spódnica z płótna lniana, zdobiona haftem lub splotem nici’

Fartuch to lniana, świąteczna spódnica uszyta z czterech pótek tkaniny (Wola Dereźniańska). Fartuch to biała, lniana spódnica zdobiona haftem, czasem z pereborami (Hanna). Fartuchy były to spódnice z białego płótna konopnego lub lnianego (Ciosmy). Spódnice nazywane fartuchy to były z samodzielnego płótna, były też cajtkowe (Kolechowice). Fartuch to spódnica z płótna tkanego domowym sposobem (Dubienka). Fartuch to jakby dawna spódnica lniana biała (Polichna). Spódnice z płótna konopnego nazywano fartuch i była z czterech pótek, w fałdki układana (Bidaczów Stary). Fartuch to spódnica z płótna lnianego z czterech pótek, mogła być farbowana albo drukowana. U dołu obszyta szczotką (Bukowa). Fartuchy szyto z dwóch pótek z zakładkami na dole. Fartuchy do kościoła miały u dołu przymarszczono falbanke. Po dzisiejszemu to jest jakby spódnica, ino że z płótna (Majdan Kozłowiecki). Fartuchy z caju to już takie spódnice kupne byli (Rozkopaczew).

Źródła: PM, ML, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: okolice Parczewa, Lubartowa, Włodawy, Chełma, Biłgoraja i Kraśnika.

D. lp. *fartucha*; D. lm. *fartuchów*; wymowa: *fartux*.

Por. *ciasnocha, kiecka, lejba, płótnienka, rajdocha, spodak, spódnica*.

Fartuszek I ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Wełniany fartuszek był do pasa (Jarczówek). Fartuszek to tylko do pasa, gruby, z wełny lub lniany i w pasy (Kryłów). Fartuszek to było to, co zakrywało spódnice (Worgule). Fartuszek z trzech pótek szyty z płótna. Były też malowane na jedno kolor, a i haftowane, i z koronkami (Niemce). Fartuszek taki wełniny to na święto kobiety zakładały (Kodeniec). Fartuszek to do pasa i zdobiony jakoś (Jabłoń). Fartuszki były z batysty, płótna, wełenki, ale zawsze z jakimś zdobiniami (Strupin Duży).

Źródła: PM, ML, AMWL, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i wschodnia (zob. mapa 8).

D. lp. *fartuszka*; D. lm. *fartuszków*; wymowa: *fartušek, fartusek*.

Por. *burczak, burczanka, burek, burka, fartuch, pasiak, półeczka, półka, zapaska, zapasnik*.

Fartuszek II ‘fartuch na szelkach’

Fartuszki szyli na ramiączkach i z tyłu zapinane te ramiączka (Uhrusk). Fartuszek to kawałek materiału wiązany z tyłu na spódnicy, z szelkami (Orłów Murowany). Fartuszek to kobiety zakładają przy pracy w kuchni (Mołożów). Fartuszek to jak cały, od góry do dołu jest (Jabłoń).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *fartuszka*; D. lm. *fartuszków*; wymowa: *fartušek, fartusek*.

Por. *fartuch, zapaska*.

Feca ‘pas tkaniny do owijania stopy’

Kawałek szmaty i tym, to feco, owinyli noge i w buta (Brzeziny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Brzeziny, Zatyle, Siedliska pow. Tomaszów Lubelski (zob. mapa 14).

D. lp. *fecy*; D. lm. *feców*; wymowa: *feca*.

Por. *nawłok, odynek, onuca, onucka, owijak, owijka, zawijka*.

Fifrak I ‘cienki płaszcz’

Fifrak to taki cienki płaszczyk (Majdan Wielki). Fifrak to po dawnymu płaszcz na lato (Mołożów). Fifrak to już płaszcz uszyty według innej mody, kiedyś tego ni było (Bukowa).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *fifraga*; D. lm. *fifraków*; wymowa: *fifrak*.

Por. *letniak, letnik, płaszcz*.

Fifrak II ‘górna część ubrania – zakiet damski’

Fifrak to jest po prostu zakiet, tera to więcę zakiet sie mówi (Krasienin). Lubierze sie w taki fifrak króciutki (Sól). Fifrak to cieniutka kurтка dłuższa, taki saczek (Majdan Wielki).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i zachodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *fifraga*; D. lm. *fifraków*; wymowa: *fifrak*.

Por. *saczek, zakiet*.

Figi ‘dolna część bielizny osobistej’

Figi to so babskie majtki, ale bez nogawek (Brzeście). Tam downo nikt ni miał figów tak jak tera (Świeciechów). Figi to już więcę wymyślne majtki (Uchanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *figów*; wymowa: *fīgi*.

Por. *majtki*.

Fijarówka ‘odmiana sukmany – rodzaj dawnego męskiego okrycia wierzchniego z sukna samodziałowego, długiego do kostek lub kolan, rozszerzanego poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowanego na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawego, burego lub brązowego, zdobionego kolorowym sznurkiem z tyłu i na przodzie, przy kieszeniach i rękawach’ (zob. ilustracja 2).

Sukmana fijarówka to taka ozdoba była, ozdobo były naszycia ze sznurku tu w pasie, przy kieszaniach i przy rękawach u dołu, takie jaskrawe kulory, czerwony, granatowy (Krzczonów). Sukmany nowszego typu to już były fijarówki (Niemce). Fijarówka to sukmana ozdobno, kolorowo (Ciecierzyn). Fijarówka to rodzaj sukmany, ale taki bardzo wesoty, z kolorem i ozdobnymi naszyciami z tyłu, przy kieszeniach, na przodzie (Niedrzwica Duża). Fijarówka była i sukmana, bo fijarówka to zdubiona czerwonym i granatem, a cała brązowa, marszczona, a sukmana to prosta więcy (Kielczewice). Fijarówka to taka jakby sukmana, ni sukmana, no bo byli sukmany i byli fijarówki takie więcy ozdobne (Gardzienice). Fijarówka to z sukna, taki ozdobiony mocno płaszcz gruby, tu przy kołnierzu, przy rękawach takie były obszycia sznurkowe nibieskie, czerwone, taka wesota ta fijarówka, a sukmana to taka więcy w jednym kolorze (Krępiec). U nas przyjeły sie fijarówki (Jawidz). Fijarówka, no to tako sukmana fijarówka, z ozdobami (Wólka Rokicka). Fijarówka to inaczy sukmana, ale insza, to ono uszyte jest z brązowego, samodziałowego sukna, dopasowane w pasie, potem zapięcie to na pare haftek. No i to jest zdubione pięknie, bo taka sukmana, to ozdobinia ni ma, a ta jest ozdubiona szamerunkiem z czerwonego i jasnogranatowego sznureczka przy kołnierzu, na oba przodach do pasa, na fałdach z boków i na majkietach u rękawów (Chłopków). Fijarówka to taka odmiana sukmany, więcy ozdoba była (Pałecznicza). Sukmany fijarówki to takie troche inne, zdobione sznurkiem czerwonym, granatowym przy kieszeniach musi, przy rękawach (Metów). Czarne sukmany były bez ozdób, a też nosiły chłopcy fijarówki zdobione (Nowodwór).

Źródła: PM, AME.

Geografia: okolice Lublina, Lubartowa, Bychawy, Zamościa i Biłgoraja.

D. lp. *fijarówki*; D. lm. *fijarówek*; wymowa: *fj̨iarufka*, *fj̨iorufka*, *fj̨ierufka*.

Filc ‘twardy, zbity materiał’

Filc to jest taki twardy, mocno zbity i z takimi włoskami (Pokrówka). Kapylusze so z filcu (Putnowice Mniejsze). Filc to na buty brali, na takie filcaki (Susiec). Był beret filcowy, ale przeważnie były to berety na tych szydełkach robiune z tych wyporków (Świeciechów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *filcu*; D. lm. *filców*; wymowa: *fj̨lc*.

Filcaki ‘buty z filcu i z gumy w części dolnej’

Filcaki to buty zimowe z filcu (Cichobórz). Filcaki to buty zrobione z filcu, a na dole troche gumy (Horyszów Ruski). Filcaki to gumowe buty obszyte u góry filcem (Majdan Wielki). Filcaki takie, skóry męszywane, popielate były, na zime takie były (Kryłów). Filcaki to dzieś tkali, więcy męskie takie. Chulewa była z filca, ale tutaj to trzeba było też obłożyć to skórą tako jakoś tam czy tako delikatniejszo, czy gorszo (Łukowa). Filcaki to buty gumowe z materiałem nazywanym filc (Putnowice Wielkie). Filcaki kiedyś po

wojnie przywoził taki facet z Białegostoku, takie buty, to były siwe i czarne, czarne to były buty robiune z wełny, jo nie wiem z jaki ty wełny, ale były to buty, które trza było wkładać w kalosze w takie gumowe i to były buty bardzo ciepłe, lekkie, eleganckie były buty, to sie mówiło na nich filcaki. Trza było ich suszyć na noc, bo noga sie pocila, to były buty bardzo ciepłe jak były niezamoczone, bo jak zamokły to już nie bardzo. [...], to jak jechoł gdzieś daleko, to właśnie lubroł sie w te burke i filcoki (Annopol).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lm. *filcaków*; wymowa: *filcaki, filcoki*.

Por. *filce, filcowe buty, gumofilce*.

Filce ‘buty z filcu i z gumy w części dolnej’

Filce to buty gumowe u dołu, a w górze majo ciepły filc (Malinówka). Filce to buty z filcu, no i obszyte albo skórko u dołu, albo gumo jakoś na dole obłożone, żeby nie przemokali (Wólka Łabuńska). Te filce takie kupywałem na jarmaku, bo w filcach sie chodziło (Siemień).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *filców*; wymowa: *filce*.

Por. *filcaki, filcowe buty, gumofilce*.

Filcowe buty ‘buty z filcu i z gumy w części dolnej’

Filcowe buty, buty filcowe to była trochę skóra i guma na spodzie, a tu był filc dalyj (Łukowa). Filcowe buty, bo one w większości z filcu były (Bodaczów). Po wojnie to szewce robiły filcowe buty, to po wojnie to szewce robiły buty filcowe, to wirzech buta był juchtowy z taki gruby skóry, pod spodym był filc, były to buty całkowicie ze skóry, rzeminne i tutaj wysoko cholewa była z filcu, łobszyto taku cinku skóru, a tu na przodzie i tu z tyłu były takie paski, i tu tu brzegu było to łobszyte skóru i to sie nazywało buty filcowe. To były buty takie do roboty, ale tyż jak były mrozy, to tyż ludzie szły w nich do kościoła. Po wojnie to nie było bardzo, nie było fabryk, co robiły buty, tylko wszystko sie zamawiało tu szewca. Takie buty skórzane to były drogie na tamte czasy, ale jak se ktoś zrobiuł takie buty, to mu posłużyły pare lat (Annopol). Te filcowe buty, filcowe to bardzo takie ciepłe były i na spycjalme zamówinie robiune (Lipa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *filcowych butów*; wymowa: *filcove buty*.

Por. *filcaki, filce, gumofilce*.

Filory // fjory ‘ozdobny motyw na tkaninie, odbity, wyhaftowany’

Filory to takie wzory w formie różnych takich figur geometrycznych, takich zawijasów w różne strony, ale też takich kwiatków, kratki, pasków różnych, to wszystko takie filory na tym towarze (Żrebce). Towarów było kiedyś nawet dużo, i w takie różne filory kolorowe byli (Zakłodzie). Miałam sukienke z żorzety w takie różne filory (Zaklików). Sukmana fijorówka to była z fijorami (Motycz). Fijorówka to miała takie ozdobne naszyca z tyłu, przy kieszeniach, na przodzie, takie fjory naszywane (Niedrzwica Duża).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *filorów* // *fijorów*; wymowa: *filory* // *fiŕiory*.

Por. *deseń*, *wzór*.

Flanela // franela ‘miękką tkanina bawełniana’

Można było kupić flaneli taki mięciutki i z tego szyli majteczki dziewczynkom (Wor-gule). Downo to franela była tako grubo, a tero to cinkie (Wierzchowiska). Franela to tako grubo, franela, tera to su franelowe kosule, ale su delikatne (Świeciechów). A z tyj flaneli to puszyła dzieciom kaftaniki (Sól). Były towary, to więcej było flaneli (Helenów). Stanik z flaneli, a i bluzki szyli z flaneli (Goraj).

Źródła: PM, AMWL, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *flaneli* // *franeli*; D. lm. *flanelów* // *franelów*; wymowa: *flanela* // *franela*.

Por. *flanelka* // *franelka*.

Flanelka // franelka ‘miękką tkanina bawełniana’

No, ale już w moich czasach, to już można było, dzieś tam jakieś płócienko, jakieś tam, coś tam dostać, flanelke bodaj, już można coś było dostać (Kozanówka). Franelke kupiła sie i szyło różne rzeczy z tego, nawet spódnice byli z franelki (Tyszowce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *flanelki* // *franelki*; D. lm. *flanelków* // *franelków*; wymowa: *flanelka* // *franelka*.

Por. *flanela* / *franela*.

Flausz ‘gruba tkanina na płaszcze’

Flausz to już nowsze, to taki materiał na płaszcze więcy, na coś grubszego takiego, bo to było mięsiste takie, ale i grube (Ujazdów). Ni było tak matyriału, to przerobiła tyn stary płaszcz flauszowy i dziecku sukieneczke z tego uszyła (Żrebce). Flauszowe to płaszcze były, mieli tu z niebieskiego flauszu (Tarnawka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *flauszu*; D. lm. *flauszów*; wymowa: *flauš*, *flauš*.

Folga ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Folga to zakładka na falbance przy bluzce (Stefankowice). Spódnica na cztery bryt, a bluzka z folgami (Sułów). Folgów krawcowa narobiła i to ładnie wyglądało (Su-łowiec). Bluzka z folgami to ładniejsza je (Turka). Kabaty to szyli we cztery folgi (Uchańka).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *folgi*; D. lm. *folgów*; wymowa: *folga*.

Por. *bałda*, *fałda*, *skład*, *składka*, *tryfa*, *zakładanka*, *zakładka*, *zbiorek*, *zmarszczka*.

Frędzle ‘luźno zwisające nitki lub sznureczki, często łączone po kilka, będące ozdobnym zakończeniem brzegów serwet, firanek, szali, chust’
Chustki kulurowe w kwiaty z frędzlami, miały frędzli, to więcy były na zime używane (Łukowa). Frędzle były wiązane so przy chustkach (Hucisko). Każda baba na niedzielę szalinówke zawijała, a w zimie to plyjsiówka z frędzlami (Żrebce). Te frędzle miały

szalinówki (Uhrusk). *Chusty robione na drutach z owczej wełny byli z frędzlami* (Moniaticze). *W fartuchu frędzle zwisają u dołu* (Wólka Łabuńska). *Byli zapaski z płótna obszyte na dole frędzlami* (Komodnianka).

Źródła: PM, APAE, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *frędzli* // *frędzlów*; wymowa: *frenzle, frynzle*.

Por. *treple, troczki, troki*.

Frędzlówka ‘duża chusta z cienkiej wełny, czarna lub kolorowa, z frędzlami, z motywem kwiatowym, większa od szalinówki’

Kobity do kościoła chodziły ubrane w chusteczki, we frędzlówki takie czarne z szerokimi ślakami (Branew). *Frędzlówka to chustka noszona od święta do kościoła, większa jak szalinówka* (Mołożów).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *frędzlówki*; D. lm. *frędzlówek*; wymowa: *frenzłufka, frynzłufka*.

Por. *kazimierzówka, popielinówka*.

Fryzać ‘kręcić palcami len, wywołać ruch obrotowy’

W palcach trza było fryzać i fryzać, aby zrobić na wrzycionie tych nitków na koszule czy płachcie (Biała).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Biała, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Rataj.

Wymowa: *fryzać*.

Por. *fartnać* // *fertnać, furtnąć, kręcić, mykać, pobierać, pociągać, posuknąć, pyrgać, skręcić, smykać*.

Fufajka ‘damska kurtka robocza na watolinie’

Fufajka to kurtka stebnowana na wacie (Kodeniec). *Fufajka to robocza kurtka ocieplana* (Różanka). *Fufajka watowana to w zimie, jak byli mrozy* (Wyhalew). *Fufajka na watolinie do roboty w zimie* (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy, Parczewa i Puław.

D. lp. *fufajki*; D. lm. *fufajków*; wymowa: *fufajka*.

Por. *bekiesza, bekieszka, kacałaja, kufajja, kufajka, kurtka, waciak, watowiec, watówka*.

Furażerka ‘miękka, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Furażerka to czapka rugata, okrągła (Mołożów). *Furażerka to czapka sukienna z czterema rogami* (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *furażerki*; D. lm. *furażerek* // *furażerków*; wymowa: *furażerka*.

Por. *czapka rogata, czapka suknianna, gamerka, kutasowa czapka, magierka, rogatka, rogatówka, rogatywka, rogówka, sukienna czapka*.

Furtnąć ‘kręcić palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Baby jedli owoce kaliny, żeby ślina była, a potem to już furt, furt, tylko furtnąć tyn len i gotowe (Siennica Duża). Furtnąć, no obrócić naokoło (Bušno). Te nitke to tak trza było furtnoć (Flisy). Tak palcami te nitke furtnuć i daly przuść (Janiszkowice). Furtnuć to obrócić palcami to włókno i skrócić jego w nitke (Żuków). Tak o puślinić i frutnąć i robi sie nitka (Malice). Mama moje to umieli tak zmyslnie te włókno lnu frutnąć (Brzeźnica Bychawska). Frutnąć tak palcami i robi sie nitka, ale to trza umić (Stawce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *furtność, furtnuć, furtnoć, frutność, frutnuć.*

Por. *fartnąć // fertnąć, fryzać, kręcić, mykać, pobierać, pociągać, posuknąć, pyrgać, skrócić, smykać.*

Futro ‘wierzchnie okrycie zimowe uszyte ze skór zwierzęcych lub z materiału podobnego do skóry’

Futro to było z jakiś zwierzęcy skóry z włosami na wirzch (Olenówka). Futro może być prawdziwe, ale też może być podrubione z jakiegoś podobnego materiału (Opoka). Ciotka to z karakołów miała futro, takie elyganckie było (Gołębnie). Futro to kiedyś ino pani we dworze miała (Łatyczyn).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *futra*; D. lm. *futer* // *futrów*; wymowa: *futro*.

Gacie I ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Gacie były zgrzebne lub lniane na lato (Czołki). Gacie to spodnie zgrzebne lub lniane (Wierzbica pow. Kraśnik). Gacie to spodnie z płótna lnianego (Krzczonów). Kiedyś tylko sie nusiło lniane gacie, ale to były lata ciplejsze, nie to co tera (Sól). Gacie to spodnie po terażniejszymu (Bukowa Mała). Gacie to spodnie po dawnymu (Potok Górny). Gacie to portki lniane (Stok). Gacie szyto z lnianego, ale też i ze zgrzebnego płótna. Wszyte były w oszewke i zapinane na guzik (Rudno). Gacie z samodziałowego płótna lub z kupnego (Kolechowice). Gacie zgrzebne w lecie, w zimie spodnie z kupnego materiału (Dębica). Gacie z samodziału z klinem z tyłu (Czemierniki). Białe lniane gacie były wpuszczane do butów (Niemce). Gacie ze zgrzebnego płótna chłopci nosili w lecie, zapinane na guzik i z oszewko (Nowodwór). Latem mężczyźni nosili białe gacie z płótna (Ciechanki). Gacie to lniane spodnie do roboty (Płonki). Gacie to były spodnie, jakie chłopcy nosiły codzinnie w lecie, w pole szeł w gaciach lnianych (Bychawka).

Źródła: PM, AME.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *gaci* // *gaciów*; wymowa: *gaće*.

Por. *kalesony, nogawice, parciaki, parciane portki, płótniaki, portki, spodnie lniane, spodnie parciane, zgrzebniaki.*

Gacie II ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi’

Gacie to spodnie wełniane, u góry syrse, u dołu węsse (Basonia). Gacie to spodnie z sukna (Gałęzów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego, Bychawy, Krasnegostawu, Zamościa i Biłgoraja (zob. mapa 6).

D. lm. *gaci* // *gaciów*; wymowa: *gaće*.

Por. *chołoznie, portki, spodnie, spodnie sukienne, sukienniaki, sukniaki, sukniarki, wełniaki, wełnianki*.

Gacie III ‘ocieplana część męskiego ubrania wkładana pod spodnie’

Gacie to mężczyźni wkładają pod spodnie (Grądy). *Gacie z płótna szyli i pod portki każdy chłop to zakładał* (Wysokie). *Gacie to męskie płócienne, tera mówio kalysony* (Grabowiec). *Gacie to były kalesony zgrzebne* (Białowola).

Źródła: PM, KAGP, APAE.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *gaci* // *gaciów*; wymowa: *gaće*.

Por. *kalesony*.

Galafe ‘spodnie szerokie od góry, a zwężane od kolan’

Galafe to sukniane spodnie, dołem sznurowane (Grabowiec). *Spodnie galafe, mój tata miał takie piękne* (Uhrusk). *Spodnie te galafe, to je du kolan, jakby zmarszczone, z takimi fałdami, a potem tu dopiero ud kolan zwężane i na sznurówki zawiązali* (Wola Uhruska). *Galiefe, no te spodnie galiefe to jeszcze długo byli, z takiego jak to te wojskowe byli, z takiego grubego płótna* (Worgule). *Galafe to takie spodnie do oficerków, żeby dobrze musi to było włożyć* (Bończa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *galafe, galiefe*.

Por. *bryczesy, dygnały, rajdki, spodnie z bufami, sztany*.

Galanka ‘część spodni od kroku w dół’

W kalysonach so dwie galanki (Huszcza). *Kalysuny majo galanki i portki tyż majo, tera to nugawki sie mówi, a kiedyś galanki* (Lubenka).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubenka, Huszcza, Wiski.

D. lp. *galanki*; D. lm. *galanków*; wymowa: *galanka*.

Por. *holonka, holopa, nogawica, nogawka, portka*.

Gałgany I ‘ubranie na co dzień’

Gałgany to takie byle jakie ubranie, przy domu, w pole, to sie wsadzi jakie gałgany i tyle (Paszki Duże). *Gałgany załože i ide w pole do ruboty, bo te gałgany to takie na co dzień ubranie* (Ossowa).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lm. *gałganów*; wymowa: *gaugany*.

Por. *chusty, ciuchy, tachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Gałgany II ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Gałgany to podarte, liche ubranie, co chodzisz w takich gałganach (Polichna). Gałgun to lichej materiał, ubranie (Wandalin). Każdyn jeden materyjał jak mo dziury, to już mówi sie gałgany, drze sie na gałgany (Gielczew). Gałgan to kawałek starego zniszczonego materiału (Kryłów). Skupuje stare szmaty, gałgany (Nasutów). Tam, jak wiesz gałganami określone, jakieś skarpety, onuce, gałgany i może i folie jakie. I to jak po wierzchu jeszcze jako grubo szmato owino (Tulniki). Kiedyś to był taki, co kupował stare gałgany za garki (Radawiec Duży).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *gałganów*; wymowa: *gaugany*.

Por. *chałat, lamaga, liche ubranie, łachmany, łachy, okryj bida, repcie, szaraputy, szurgot*.

Gałka ‘kłębek nici lnianych lub wełnianych’

Nici były pozwijane w takie gałki (Kąkolewnica). Na sweder to trza pare gałków włóczki (Opoka). Nici lniane w gałki związały (Dzierzkowice Wola).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego, Opola Lubelskiego i Kraśnika.

D. lp. *gałki*; D. lm. *gałek // gałków*; wymowa: *gauka*.

Por. *kłębek*.

Gamerka ‘miękką, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Gamerka to mówili na nio, ze to copka na ctyry powiaty (Flisy). Gamerka to czapka na sztyry powiaty, z brązowego lub popilatego sukna, z sztyryma pomponami i otokiem z niebieskiego sznurka z wełny (Chłopków). Gamerka to tako czapka rogata z pomponami (Wierchowiska). Gamerka to czapka z czterema lub pięcioma pomponami (Susiec). Gamerka to czapka o kwadratowym denku, z brązowego sukna, ozdobiona niebieskim wełnianym sznureczkiem, z pomponami (Bukowa).

Źródła: PM, ML, APAE, AME, AMWL, PSL, UL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *gamerki*; D. lm. *gamerków*; wymowa: *gamerka*.

Por. *czapka rogata, czapka sukniana, furazerka, kutasowa czapka, magierka, rogatka, rogatówka, rogatywka, rogówka, sukienna czapka*.

Garnitur ‘ubranie męskie składające się z marynarki i spodni’

W garniturach do kościoła śmy chodzili (Bukowa). Kiedyś lniane garnitury szyli (Branew). Tu dzidzice sobje szyli garnitury, z Gułebia dziedzic Swirzaski to chodził du kościoła w takim bjałym garniturze, płótniany, lniany garnitur. To przypiękny garnitur był, dzisiaj niech sie schowajo te garnitury (Kryłów). Garnitur to już ubiór świąteczny (Worgule). Garnitur to eleganckie odzienie, świąteczne (Stanisławów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *garnitura // garnituru*; D. lm. *garniturów*; wymowa: *garńitur*.

Garsonka ‘dwuczęściowe ubranie damskie’

Garsonka to jest normalno strój damski, taki no jak to można powiedzieć, żakiet i spódnica. To sie nazywało garsonka, takie razym. Żakiet i spódnica razym, z jednakowego materiału, późni pod spód można założyć jaku bluzkę, można samemu bez bluzki może być, sie nazywała garsonka. To juz był strój damski (Świeciechów). Ubranie dwuczęściowe babskie to garsonka sie nazywało (Nowiny). Wystrojona w garsonke i przepaske z kolorowych wstążek poszła na muzyke (Bytyń).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *garsonki*; D. lm. *garsonek* // *garsonków*; wymowa: *garsonka, garsunka*.

Por. *kostium*.

Garstka ‘zwitek wyczesanego lnu’

Lyn czysali i w takie garstki to zbirali tyn lyn (Dawidy). Garsztko to zwitek wyczesanego lnu (Wysokie). Każdo garstke sie wyczesywało, tak ładnie tyn len (Sielec). Jeszcze szczotki mieli, wyczesywali po garstce (Janówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *garstki*; D. lm. *garstków*; wymowa: *garstka, gastka, garštka, gaštka*.

Por. *garsć, motek, pasmo, pęk, promień, promyk, przedziwo, zgrzebie, zwijka, zwitek, zmijka, żyłka*.

Garść ‘zwitek wyczesanego lnu’

Gaść włókna lnu czy kunopi po wyczesianiu (Potok Górny). Gaść to troche razem zwiniętego wyczesanego lnu (Orłów Murowany). Garść, bo to tak ładnie zybrane i zwinięte malutko tego wyczesanego lnu (Ortel Królewski).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *garści*; D. lm. *garściów*; wymowa: *garsć, gaść*.

Por. *garstka, motek, pasmo, pęk, promień, promyk, przedziwo, zgrzebie, zwijka, zwitek, zmijka, żyłka*.

Gazówka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Gazówka to cienka wzorzysta chustka na głowe (Zakłodzie). Gazówka to bardzo cieniutka chustka na głowe, taka jak mgielka, taka przezroczysta (Żrebce). Późni były chustki gazówki. Chustka gazówka to była tak ciniusińko, lecūco, przezroczysto, w różne takie kwiatki, kolory, tak jakby były porozliwane na ty. To była chustka typowo kościelno. Dziewczyny przeważnie chodziły w tych chustkach gazówkach (Świeciechów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gazówki*; D. lm. *gazówek* // *gazówków*; wymowa: *gazufka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chusteczka, chustka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Gniazdko I – tom III: 130–131.**Gniazdko II** ‘gruby krąg na śrubie w kołowrotku’

W śrubce w samym środku tego było takie gniazdko, i na nim sie to opirało (Przewłoka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *gniazdka*; D. lm. *gniazdek* // *gniazdków*; wymowa: *gńastko*.

Por. *baba, babka, jaszczyk, korba, stepka*.

Gonek ‘określona liczba nici przy snuciu przędzy’

Nici liczyli na gunki (Kopyłów). Liczy się to na gunki. Gonyk liczy trzydzieści dwie nici. Te gunki, żeby ubliczyć jaka szerokość włusianki, trzeba ubliczać na blacie (Łazory). To się odróżniała koszula od worków w ten sposób, że jak na koszule to się robiło na trzydzieści dwa gunki, bo ja robiłem, a jak na worki to się robiło dwadzieścia śtyry gunki. [...] To zczesanie pakoła, o to, to, to tak będzie ju postawić i ta gorztką się o tak trzymała, to ta ładno to została w ręcy, a ta pakoła to została na szczotce i dopiero z tej pakoły się na worki przedło, tak samo tyż było motanie na tych motowidlach, jak i te cienkie. To tak, a potem robota. [...] No to mówie, to się dzieliło, jak na koszule to się cienko nitka była, i musowo było nastawiać na trzydzieści dwa gunki, a co na worki to się troche grubi przedło, bo to dodawało się kunopi jeszcze do tego i zakładało się dwadzieścia śtery gunki, to już się robiło takie na worki, takie troche grubsze (Bukowa).

Źródła: PM, TMB.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowo-zachodnia z okolicami Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *gonka*; D. lm. *gonków*; wymowa: *gonek, ganek, gunek, gonyk*.

Por. *cześnica, gonko, para, parka*.

Gonko ‘określona liczba nici przy snuciu przędzy’

Gonko to dzieś koło trzydzieści nici (Wronów). Liczyli te nici na gonko, gonko to było ileś tam nitków (Palikije).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław i Bełżyc.

D. lp. *gonka*; D. lm. *gonków*; wymowa: *gonko, gunko*.

Por. *cześnica, gonek, para, parka*.

Gorset ‘część ubrania kobiecego bez rękawów, wyszywana, zakładana na bluzkę’

Gorset był z czarnego aksamitu wyszywany paciorkami (Ruda Solska). Gorset to kolorowy serdak cienki (Jawidz). Na bluzkę nakładało się gorset, ton był wyszywany i byż rękawów (Sól). Gorset to ubranie bez rękawów, ozdobne, zakładane przez kobiety na cienko bluzkę (Polichna). Gorsety były takie fajne, ładne takie wyszywane (Babin). Gorset jest czarny, z czarnego aksamitu, obszyty tasiemko i cekinami (Michów). Gorsety to czarne z aksamitu, z kolorowymi tasiemkami i koralikami, cekinami, taki bardzo strojny ten gorset (Niemce). Gorsety były czarne z ozdobione cekinami kolorowymi, połyskującymi (Dębica). Gorset wkładali na białą bluzkę, był piękny, bo na czarnym aksamicie kolorowe cykiny się błyszcząły (Nowodwór). Gorsety z aksamitu z czerwono wstążko, i sznurowane z przodu (Leszkowice). Gorset był z aksamitu i był sznurowany z przodu, a na to szły cykiny (Czemierniki). Gorsety szyły z aksamitu, zdobity paciorkami i cekinami, przyszywały wstążki kolorowe. A były i haftowane gorsety, ale to już mni takich było, więcy z to cykino (Rudno). Aksamitowe gorsety naszywano cekinami (Wandalin). Gorset był z atlasu ciemnego, i naszywany paciorkami i blaszkami (Wojciechów). Gorset z czarnego aksamitu nosiły kobiety, zdobiony był szklanymi paciorkami

(Karczmiska). *Na większe święta to zakładały panny carne gorsety z aksamitu, nasywane cekinami* (Janiszów). *Gorset to z czarnego aksamitu do krakowskiego ubrania był* (Snopków).

Źródła: PM, KAGP, AME, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lp. *gorseta* // *gorsetu*; D. lm. *gorsetów*; wymowa: *gorset, gorsyt*.

Por. *serdaczek, staniczek, stanik, żurawka*.

Gorsze płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Gorsze płótno to z gruby przędzy lniany, ale więcy kunopny (Bohukały). *Kunopne było grube, takie już nazywali, że to gorsze płótno mówili* (Panasówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *gorszego płótna*; D. lm. *gorszych płótnów*; wymowa: *gorše puutno, gorše płutno, gorse puutno*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Gorzetka ‘kolorowa, świecąca ozdoba przyszywana na gorsecie’

Gorzetka to kolorowy, błyszczący ząbek w gorsecie (Miętkie). *Gorzetka to to samo co cykina, ale gorzetka to tak po naszymu, z dawna jeszcze* (Wiszniów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *gorzetki*; D. lm. *gorzetków*; wymowa: *gorzetka, gurzetka*.

Por. *blaszka, cekina, jęzorek, język, ząbek*.

Grafka ‘zapinka, której jeden koniec wchodzi w haczykowane wgłębienie drugiego’

Grafka to rodzaj zapięcia, to jeden koniec wchodzi w taki haczyk drugiego (Karmanowice). *A co tam kiedyś a tera, to inszy świat. Kiedyś zatożyło sie jubke czy jaki lejbiak, grafko spiun, chodaki na nogi i taki to był strój* (Sól). *Łu nij to wszystko trzymało sie na grafce, bo guzika nie potrafiła przyszyć* (Wola Dereźniańska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *grafki*; D. lm. *grafek* // *grafków*; wymowa: *grafka*.

Por. *agrafka*.

Greki ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Greki to obuwie wykonane z łyka lipowego (Łukowa). *Buty były byle jakie, w grekach z łyka przyważnie chodziły* (Osuchy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *greków*; wymowa: *greki*.

Por. *chodaki, kłapcie, kurpie, lyczaki, łapcie, postoty, szłapcie, trepy*.

Grępel ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Grępel to proste narzędzie do czesania wełny (Rudy). Krapel brały i tyn lyn cysały na takich drutach (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *grępli*; D. lm. *gręplów*; wymowa: *grempel, grympel, krympel, krompel*.

Por. *czechraczka, czochra, czochradło, czochralnia, drapaczka, drapuszka, grępla, gręplarnia, grzebień, szczotka*.

Grępla ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Grępla to szczotka do czesania wełny (Skowieszyn). Wełne to na grępli taki druciany czysali, mówiło się, że gręplowali (Kodeń).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *grępli*; D. lm. *gręplów*; wymowa: *grempla, grympla*.

Por. *czechraczka, czochra, czochradło, czochralnia, drapaczka, drapuszka, grępel, gręplarnia, grzebień, szczotka*.

Gręplarnia ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Gręplarnia taka z pazurami była do czesania wełny (Uchanie). Du wełny to była taka jeszcze spycjalna szczotka, kręplarnia się nazywała (Macoszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *gręplarni*; D. lm. *gręplarniów*; wymowa: *gremplarnia, grymplarnia, kremplarnia, krymplarnia*.

Por. *czochra, czochradło, czochralnia, drapaczka, drapuszka, grępel, grępla, grzebień, szczotka*.

Gręple ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Gręple so w kołowrotku, takie widelki, i w tym jest szpulka (Kawęczyn).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Kawęczyn, Kawęczynek, Topólcza, Wywłoczka (zob. mapa 26).

D. lm. *gręplów*; wymowa: *gremple, grymple*.

Por. *barki, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidełka, trzpionki, widelce, wideleczyki, widelka, widelki, ząbki, zęby*.

Gręplina ‘materiał wełniany z wyciskany wzorem’

Gręplina to takie fałdowane ten materiał, takie wyciskane wzorki (Kołacze). Grępliny to teraz jakoś się nie widzi, a kiedyś to modne było, to jest taki materiał z wyciśniętymi różnymi wzorkami (Wólka Orłowska). Z grępliny miałam śliczno sukienkę z rękawami i falbano (Bodaczów). Z krępliny szyli sukienki dziewczynkom i kubietom starszym (Sułów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *grępliny*; wymowa: *gremplina, grymplina, kremplina, krymplina, gremplyna, kremplyna, grymplyna, krymplyna*.

Gręplować ‘rozczesywać wełnę’

Gręplować to rozczesywać wełnę (Orłów Drewniany). Gręplować to rozczesywać wełnę przy pomocy szczotki, grępli (Sitno pow. Biała Podlaska). Wełnę jakoś tam sami gręplowali i przedli (Dołhobyczów). Trzeba było owce ostrzyć, zgręplować wełnę [...], bedziem gręplować i robić. Wełna jest. A to takie roz... tego, rozprowadzić równiusieńko, żeby [...]. Urządzenia, tak, takie szczotki, one tak przeciągają (Kozanówka). Wełnę też trzeba było zgręplować (Tulniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *gremplować, grymplować, kremplować, krymplować.*

Por. *cuchać, czesać wełnę, czochrać.*

Grube płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Grube płótno to płótno z grubej przędzy lnianej czy konopnej (Tyszowce). Grube płótno to płótno zgrzebne (Lepoldów). Grube płótno to było na worki (Uhrusk). Grube płótno na worki i na ubrusy, a cinkie na kuszule (Sławęcin). Mama na warsztacie tkackim robiła grube płótno (Brzeźnica Bychawska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *grubego płótna*; wymowa: *grube p̥uotno, grube p̥utno.*

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebnica.*

Grubsze płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Grubsze płótno to płótno zgrzebne (Żakowola). Było płótno grubsze i było cinsze, to grubsze to z kunopi przyważnie (Zaburze). A tak, te grubsze płótno to tam szli na worki, na płachty. I koszule czasem szyli, kto nie miał lepszego płótna, to i z takiego szyl i chodził (Tereszpol).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *grubszego płótna*; D. lm. *grubszych płótnów*; wymowa: *grupše p̥uotno, grupše p̥utno, grupse p̥uotno.*

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebnica.*

Grządka I – tom I: 105.

Grządka II – tom IV: 90.

Grządka III – tom V: 172.

Grządka IV – tom VI: 191.

Grządką V ‘kólecčka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Na grządce wiszo nicielnice w warsztacie tkackim (Germanicha). Micielnice wiszo na grządce (Ciechomin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ciechomin, Germanicha (zob. mapa 32).

D. lp. *grządkki*; D. lm. *grządek // grządków*; wymowa: *gżontka, gżuntka*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, kobyłki, kólecčka, kółka, krażawki, krażeczki, krażki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Grzebień I – tom III: 136.

Grzebień II – tom IV: 271.

Grzebień III – tom IV: 271.

Grzebień IV ‘grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 26).

W krosnach, w tym warsztacie był grzebień, płocha albo grzebień mówili, i tym sie dociskało te nici (Krepa). Grzebień był jeszcze w warsztacie do dociskania wątku (Leopoldów).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Krepa, Leopoldów, Pogonów, Oszczywilk, Borowa, Gołąb, Ostrzyca, Antoniówka (zob. mapa 33).

D. lp. *grzebienia*; D. lm. *grzebieni // grzebieniów*; wymowa: *gżebeń, gżebiń*.

Por. *berdo, blat, płocha, półtorak*.

Grzebień V ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Lyn czesze sie takim drucianym grzebieniem (Dubica). Grzebień był taki spycjalny i un służył do czesania lnu (Kryłów). Grzebień był druciany do lnu (Uhrusk). Drapka była i grzebień do czesania lnu (Ochoża).

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: Dubica, Kulczyn, Ochoża, Zbereże, Uhrusk, Kryłów, Gołębie, Oszczów (zob. mapa 19).

D. lp. *grzebienia*; D. lm. *grzebieni // grzebieniów*; wymowa: *gżebeń, gżebiń*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko*.

Grzebień VI ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Wełne rozczesywali grzebieniem drucianym (Hrebenne). Grzebień to był taki mocno ostry du wełny, taki spycjalny do rozczysania ty wełny (Niele dew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Hrebenne, Kopyłów, Obrowiec, Niele dew.

D. lp. *grzebienia*; D. lm. *grzebieni // grzebieniów*; wymowa: *gżebeń, gżebiń*.

Por. *czehrachka, czochra, czochradło, czochralnia, drapaczka, drapuszka, grępel, grępla, gręplarnia, szczotka*.

Grzebionka I – tom I: 106.

Grzebionka II ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Grzybiunka to drewniane goździe, kłaki sie czesze na grzebiunce po czesaniu pierw na szczotce (Czołki). Grzybionka to szczotka gęstsza, druga już do czesania lnu (Kryłów). Grzebionka to grzebień taki był, duży był taki grzebień, to sie brało między nogi i ciach, ciach, ciach na tej grzebiunce (Uhrusk).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Stulno, Uhrusk, Mszanna, Mszanka, Udrycze, Czołki, Kryłów, Mołożów, Miętkie, Gołębie (zob. mapa 19).

D. lp. *grzebionki*; D. lm. *grzebionków*; wymowa: *gżebónka, gżebínka, gżybónka, gżybúnka*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko*.

Grzebionka III ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Grzybionka w warsztacie i przez nio ido nici (Rogów). Grzybionka to takie listewki z niciani w krosnach, w tym wasztacie (Mołodiatyczne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rogów, Tuczępy, Gdeszyn, Mołodiatyczne.

D. lp. *grzebionki*; D. lm. *grzebionków*; wymowa: *gżebónka, gżybónka, gżybúnka*.

Por. *naczelnice, naczynie, nicianki, nicielnice, niciennice, niczałki, niczanki, szpanty, szpyrki, szynki*.

Gumacze ‘buty gumowe’

Na wodę i dyszcz to byli gumacze, takie buty całe gumowe (Potok Górny). Gumacze sie mówi, bo unę całe z gumy so (Wola Różaniecka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *gumacza*; D. lm. *gumaczów*; wymowa: *gumače*.

Por. *buty gumowe, gumiaki, gumowce, gumowiaki*.

Gumiaki ‘buty gumowe’

Gumiak to but gumowy (Horyszów Ruski). Gumiaki to buty gumowe (Potok Górny). Gumioki to buty gumowe z cholewami (Ruda Solska). W gumiakach to jo już łód dawna ni chodze, zara łódczuwom w nogach (Sól). W gumiakach gorzyj nogi bolo jak w tych postołach (Rusiły). Du gnoju to przyważnie w gumiakach sie szło (Witulin).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *gumiaka*; D. lm. *gumiaków*; wymowa: *gumańki, gumaki, gumoki*.

Por. *buty gumowe, gumacze, gumowce, gumowiaki*.

Gumofilce ‘buty z filcu i z gumy w części dolnej’

Gumofilce to buty gumowe, częściowo ocieplane filcem (Dorohusk). Gumofilce to buty z filcu i z gumy u dołu (Dzierzkowice). Gumofilce to juz późni były, tu każdy chodziul w gumofilcach (Świeciechów). Późni nastali gumofilce, to i tera jeszcze so, to, to najlepsze tak na zime. I do obrządku, do obory dobre, bo to gumowe, umyjesz ji to sie tak nie

zabrudzi, i to ciepłe jest. Gumofilce późni nastali i to już tak każdy i tera chodzi w zimie (Tulniki). Gumofilce męskie ocieplane filcem to u każdego były, bo prawie cały rok w tym chłopcy chodzili (Mełtów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *gumofilców*; wymowa: *gumofilce, gumufilce*.

Por. *filcaki, filce, filcowe buty*.

Gumowce ‘buty gumowe’

Gumowce to buty gumowe (Osmolice). Gumowce to buty gumowe z cholewami (Abramów). Gumowce to buty całe z gumy (Grabowiec). A buty gumowe z cholewami to gumowce, były w różnych kolorach ty gumy (Borzechów). Gumowce to buty gumowe z cholewami (Grady). Gumowce to gumowe buty sięgające prawie do kolan (Wierzbica pow. Chełm). Gumowce to so buty gumowe, inny nazwy ni ma, a jeden but to gumowiec (Ługów). Gumowce to buty na dyszcz, ale i do roboty, bo jak dzie sie trza mocno zabrudzić, to te buty dobre (Wołyń). Gumowce to, jak pamiętam, zawsze ludzie miały i w tym chodzili, to buty du kolan i całe gumowe, i łatwo potem to umyć wodo te buty (Witoroż).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie..

D. lp. *gumowca*; D. lm. *gumowców*; wymowa: *gumofce*.

Por. *buty gumowe, gumacze, gumiaki, gumowiaki*.

Gumowiaki ‘buty gumowe’

Gumowiak to but gumowy, z wirzku guma, a środek to takie coś innego jest (Horyszów Ruski). Gumowiaki to buty na dyszcz, na słote (Chmielek). Gumowiaki to buty całe gumowe (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *gumowiaka*; D. lm. *gumowiaków*; wymowa: *gumouaki, gumouoki, gumuaki, gumuoki*.

Por. *buty gumowe, gumacze, gumiaki, gumowce*.

Gunia ‘wierzchnie okrycie męskie, rodzaj długiego płaszcza’

Gunia to rodzaj płaszcza uszytego z koca lub sukna (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: Potok Górny, Zamch, Borowiec, Obrowiec.

D. lp. *guni*; D. lm. *guniów*; wymowa: *guńa*.

Por. *bunda, chałat*.

Gurówka ‘kolorowa spódnica prążkowana, w paski, szyta z guru’

Gurówka to spódnica w prążki, wąskie paski, uszyta z przędzy nazywany gurem, ma kolory różne, najczęstsze to czerwony, czarny i biały (Żabików).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *gurówki*; D. lm. *gurówek*; wymowa: *gurufka*.

Guz I ‘przedmiot w kształcie krawca, służący do zapinania ubrania’

Marynarke zapina sie na guzy, sweder na guzy (Polichna). Guz to do zapinania ubrania jest, z jakiegoś czegoś rubiony, kregły (Aleksandria Niedziałowska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *guza*; D. lm. *guzów*; wymowa: *gus*.

Por. *guzik*.

Guz II ‘zawiązana pętla, splot kilku sznurków’

Krawat sie wiąże na taki guz pod brodo (Worgule). Zawijś sznurek, zaczepek na guz na dragu, żeby sie nie urwało (Mokrelipie). Zawiazało sie dobrze, mocno, na guz (Łuszczacz).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *guza*; D. lm. *guzów*; wymowa: *gus*.

Por. *pętka, pętlica, supet, supetek, węzeł, węzetek, zadziereg*.

Guzik ‘przedmiot w kształcie krawca, służący do zapinania ubrania’

Jeszcze pamiętam jaki guzik o tu, o był, o przy oszewce taki nibieściuny, ładny guzik, mnie tego guzika do tej pory szkoda. Ktoś mi ukradł te koszule (Sulmice). Na guzik zapina sie ubranie (Grądy). Koszula miała duże rozcięcie prawie do pasa, ale zapinane było, jeden guzik na oszewce (Spiczyn). Łona to guzika nie chce przyszyć, tylko mie pakuje wszystko (Tulniki). I takie było palto, było na guziki zapinane dwurzędowe, guziki były na cztery dziurki i takie było palto (Świeciechów). Na guziki sie serdak zapinało (Janiszkowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *guzika*; D. lm. *guzików*; wymowa: *gużik*.

Por. *guz*.

Haczyk I – tom IV: 273.**Haczyk II** – tom VI: 192.**Haczyk III** ‘haczyk w haftce’

W haftce jest haczyk i jego sie zakłada na kubyłke (Weremowice). Haczyk to wygięty taki niby drucik z haftki (Podborcze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna (zob. mapa 13).

D. lp. *haczyka*; D. lm. *haczyków*; wymowa: *xačyk, ɣačyk, xacyk, ɣacyk*.

Por. *konik, koń, werblik*.

Haft ‘wzór, ornament wyszyty na tkaninie’

Haft to ozdoby wzór na tkaninie wykonywany z nici igło, szydełkiem lub maszyno (Ruda Solska). Haft to trza umić, mieć dryg w palcach, to ni każda baba umi (Zaburze). Za młodu to ja sie tego haftu narobiła, syrwetków pełno było haftowanych (Brajcejowice). Kiedyś to nawet chusteczki do nosa były z haftem (Bychawka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *haftu*; D. lm. *haftów*; wymowa: *xaft*, *ɣaft*.

Hafteczka ‘część haftki, na którą nakłada się haczyk’

Hafteczka to część haftki, na którą zakłada się konika (Momoty Dolne). Hafteczka to małe kółeczko zakryte końcem w drugą stronę, żeby ją dobrze było przyszyć, przyszywa się ją przy lewym boku (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: Momoty Dolne, Flisy, Ruda Solska, Ciosmy (zob. mapa 12).

D. lp. *hafteczki*; D. lm. *hafteczków*; wymowa: *xaftečka*, *xaftecka*.

Por. *haftka*, *kobyła*, *kobyłka*, *uszko*.

Haftka I ‘druciana zapinka, składająca się z haczyka i uszka’

Haftka to całość, koń i kobyła razem to jest haftka (Polichna). Haftka to rodzaj zapięcia składającego się z hafteczki i konika (Momoty Dolne). Był mały konik i była hafteczka, jedno się przyszywało na jednej stronie bluzki, a drugie na drugiej, konikiem trzeba było za haftkę złapać (Ruda Solska). Haftka to rodzaj zapięcia służący do zapinania przy ubiorach kobiecych (Ratoszyn). Haftka to zapięcie składające się z haczyka i uszka (Osuchy). Aftko to się zapina różne ubrania (Potok Górny). Zapion aftke przy kołnierzu u koszuli (Franciszków). Haftka to wszystko, a to co się zaczepia na haczyk to też haftka (Łukowa). Haftka to koń i kobyła (Kielczewice). Na haftki zapinano kiedyś sukmany (Aleksandrów).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *haftki*; D. lm. *haftek* // *haftków*; wymowa: *xaftka*, *ɣaftka*, *aftka*.

Por. *haplik*, *hapytk*.

Haftka II ‘część haftki, na którą nakłada się haczyk’

Jest u haftki też haftka, taka dziurka niby w tej haftce (Czołki). Haftka, no to uszko w haftce jest (Dobrynka).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 12).

D. lp. *haftki*; D. lm. *haftek* // *haftków*; wymowa: *xaftka*, *ɣaftka*.

Por. *hafteczka*, *kobyła*, *kobyłka*, *uszko*.

Halka ‘część damskiej bielizny, rodzaj długiej koszuli lub spódnicy, noszonej bezpośrednio pod suknią czy spódnicą’

Halka to jest to, co baby zakładały pod wierzchnio spódnice lub sukienkę (Ruda Solska). Taka halka pod spód, o tam z kawałka jakiegoś materiału (Czartowiec). Halka to była, no damski strój, była pod sukienką halka, tak jedwabno. Jak panna miała halke z korunkami na dole, to była już panna tak jak trza, bo miała halke. To to była jedwabno ta halka i to były kolorowe te halki. To były już takie panny w tych halkach bogate, bogatsze panny miały halki. Takie były i atlasowe te halki, i jedwabne były, i falbaniaste takie były te halki, na ramiączkach, na seleckach takich, różne, takie były halki (Świeciechów). Halka była z płótna i obszyta ślarko (Goraj). Halke płóciennie zakładano pod spódnice (Łańcuchów).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *halki*; D. lm. *halek* // *halków*; wymowa: *xalka*, *ɣalka*.

Por. *podbłoczka*, *póthalka*.

Haplik ‘druciana zapinka, składająca się z haczyka i uszka’

Haplik to do zapinania ubrań, haplikiem zepnie i sie trzyma (Macoszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Macoszyn, Świerże, Worgule.

D. lp. *haplika*; D. lm. *haplików*; wymowa: *xaplık*, *ɣaplık*.

Por. *haftka*, *hptyk*.

Hptyk ‘druciana zapinka, składająca się z haczyka i uszka’

Hptyk to zapinka, co sie składa z haczyka i uszka (Korolówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Korolówka, Szuminka, Międzyzyleś, Matiaszówka.

D. lp. *hptyka*; D. lm. *hptyków*; wymowa: *xptyk*, *ɣptyk*, *aptyk*.

Por. *haftka*, *haplik*.

Herblik ‘drucik w sprzączce’

W sprzączce jest taki herblik, jakby drucik w samym środku (Bazanów Stary).

Źródła: PM.

Geografia: Bazanów Stary, Oszczywilk, Pogonów.

D. lp. *herblika*; D. lm. *herblików*; wymowa: *xerblík*.

Por. *trzień*.

Holonka ‘część spodni od kroku w dół’

Holonka to ta część spodni, w którą się wkłada jedno nogę (Wyhalew). *W portkach jest dwie hulonków* (Uhnin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kodeniec, Wyhalew, Uhnin, Macoszyn, Malice.

D. lp. *holonki*; D. lm. *holonków*; wymowa: *xolonka*, *ɣolonka*, *ɣulonka*, *ɣulonka*.

Por. *galanka*, *holopa*, *nogawica*, *nogawka*, *portka*.

Holonki ‘pończochy bez stopy’

Hulonki to dawne pończochy, co nie mieli stopy (Kodeniec). *Hulonki to byli bez stopy, takie jakby urwane w dole* (Wyhalew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kodeniec, Wyhalew, Sosnowica, Uhnin.

D. lm. *holonków*; wymowa: *xolonki*, *ɣolonki*, *ɣulonki*.

Por. *tydki*, *tystówki*, *tysty*, *tyścianki*.

Holopa ‘część spodni od kroku w dół’

W hulope się wkłada nogę, są dwie hulopy (Worgule). *Hulopa była lniana w dawnych portkach* (Strzelce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Worgule, Kolembrody, Rozwadówka, Polubicze Wiejskie, Horodyszczce, Strzelce.

D. lp. *holopy*; D. lm. *holopów*; wymowa: *xolopa*, *γolopa*, *γulopa*.
 Por. *galanka*, *holonka*, *nogawica*, *nogawka*, *portka*.

Huba I – tom V: 179.

Huba II – tom V: 179–180.

Huba III – tom VI: 197.

Huba IV ‘miara długości osnowy równa obwodowi snowadeł’

Żeby do tkania, to musi być przy tym trzy kobiety, jedna trzymając za te nici, bo to długi kawałek jest, jak to kiedyś mówili, trzy, cztery huby. Druga trzymając już narzucone te berdo, a jedna kręci (Janówka). I snuło się, to nazywali się huby i zaznaczało się, jak cztery tych tak przeszło, to to ściana, to po polsku ściana, a po mojemu huba to była i znaczyło się, i te hube jak ona zaczęła z rana te krośna robić, i przez cały dzień pochłapie, jeszcze i wieczorem, to czasem i wyrobi, że cała ściana wyrobi, jak nałokoło tej snuwi. No to może mniej więcej jeden bok to gdzie do dwóch metry miała, może i miała, o to tak cztery wokoło, tak (Hołowno).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: okolice Włodawy i Parczewa.

D. lp. *huby*; D. lm. *hubów*; wymowa: *xuba*, *γuba*.
 Por. *ściana*.

Igła ‘ostro zakończony, najczęściej stalowy pręcik z otworem do nawlekania nici i do szycia’

Igły były różne, cieniutkie i grube, różny grubości, zależy, co się szyło (Policzyna). Tera już bym igły ni nawlekła, a kiedyś to od razu (Płonki). Igła jest do szycia, ale tera to mało się szyje w domu, bo nawet franki gotowe w sklepie są (Krzemień).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *igły*; D. lm. *igieł* // *igłów*; wymowa: *igua*, *igua*, *igua*.

Jaskółka I – tom III: 157.

Jaskółka II – tom III: 158.

Jaskółka III ‘klin wszyty po pachę lnianej koszuli’

Pod pachami zgrzebny kosuli wsywali jaskółkę (Momoty Dolne). W zgrzebny kosuli to kiedyś jaskółkę wsywali pod pachę, taki kawałek płótna (Flisy).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego (zob. mapa 7).

D. lp. *jaskółki*; D. lm. *jaskółek*; wymowa: *ɟaskuuka*.

Por. *ćwikiel*, *ćwikla*, *klin*, *klinek*, *łastówka*, *wstawka*, *wtoczek*, *wtok*, *wtoka*.

Jaszczyk ‘gruby krąg na śrubie w kołowrotku’

Gruby jaszczyk siedzi w śrubie w kowrotku (Matiaszówka). W samym środku w tym kółku, to jeszcze te jaszczyki sidzieli, taki jaszczyk nazywali i un na śrubie siedział (Dubica).

Źródła: PM.

Geografia: Matiaszówka, Koszoły, Dawidy, Motwica, Dubica, Łyniew, Antoniówka.

D. lp. *jaszczyka*; D. lm. *jaszczyków*; wymowa: *jašćyk*.

Por. *baba, babka, gniazdko, korba, stepka*.

Jedwab ‘tkanina produkowana z włókna tworzącego kokon gąsienicy jedwabnika’

Jedwab to cienka, śliska tkanina (Gorajec). Jedwab to na bluzki, na chusteczki (Trzydnik Duży). Kupiłam se takiego jedwabiu w kwiaty i śliczno bluzkę uszyłam z tego (Leszczany). A jedwabie były, takie ciężkie jedwabie były. [...] Jedwab przeważnie był taki, mazaja taką, a byli i jednokolorowe, ale to mało było (Helenów). To to była jadwabno ta halka (Świeciechów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *jedwabiu*; D. lm. *jedwabiów*; wymowa: *jedvap*.

Por. *niedwab*.

Jesionka I ‘płaszcz jesienny lub zimowy’

Jesionka to rodzaj płaszcza z kołnierzem, z sukna podbitego barankiem czy czymś innym cieplejszym (Chmiełek). Jesionka to płaszcz jesienny (Sól). Jesionka to płaszcz ocieplony pod spodem (Małoniż). A to nosili sweter, no mieli jakieś jesionki, takie palta, jak to nazywali kiedyś też na wacie, to szyte wszystko, takie, ciężar to był (Helenów). Jesiunka to była na wiosne i na jesień, bez kołnierza, aby miała takie locieplinie lekkie i tyz były chłopskie, miała takie na sprzycke pasek zapinany, a damskie to miała na pasek zawiązywane. Taki pasek był, ze sie zawiązywało. Jesiunki to były takie i w jodełke i takie troche z grubszego materiału, jednokolorowe były (Świeciechów). Z materiału. Z ładnego materiału i była na podszewce i troszki na watolinie tu od góry. [...] A pod spodem była w środku watolina. [...] Ocieplana troche była ta jesionka. Była jesionka. Ładne były te jesionki (Stryjno Pierwsze). Kozuchy krótkie miały kobiety, a jesionków to kiedyś nie było (Branew).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *jesionki*; D. lm. *jesionek // jesionków*; wymowa: *ješonka, iyšonka, ješunka, ijšunka*.

Por. *płaszcz, płaszcz zimowy*.

Jesionka II ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Jesionka to duża wełniana chusta o czterech rogach z frędzlami, nakładana przez kobiety na ramiona i głowę (Abramów). Jesionka to duża wełniana chusta o czterech rogach z frędzlami na głowę (Ruda Solska). Jisionka była wielga i wełniana, i na plecy narzucali jo (Moločów). Jesionka to duża chusta wełniana (Tarnawatka). Tero to ni ma takich chustek jesionek, łony były dobre na zimno i dyszcz (Sól). Jesionka to jest z frędzlami, ciepło tako i zakładano na plecy (Oszczywilk). Jesinko nazywali take chustke na ramionach noszone od święta do kościoła, bo do roboty to sie ni nadawała, bo by sie zgrzał za bardzo (Kryłów). Jesionka to duża chusta na plecy zakładana, podobna do derki (Osmolice). Jesionka to w kratkę wełniana chustka o czterech rogach z frędzelkami noszona przez kobiety na ramionach i na głowie (Grądy). Jesionka to wełniana

pelerynka zakładana na ramiona i na głowę (Pokrówka). A tymi chustkami takimi, a one mieli, oni byli grube, one były takie flauszowe wprost. Były w kratę ładne, byli, no różne były kraty, bo innego koloru nie pamiętam. To tego... I naokoło też mieli frędzle. Na, jak cztery boki, to ten długi, i to takie były. To, och, jak jechały sańmi gdzieś na jarmark, to te stare baby we dwoje, nie na poprzek, tylko na wzdłuż, i tak się nakrywały, że to aż po kolanach było. [...]. Jesionki, jesionki. To były grubsze, to były takie jak z flauszu. Tylko takiego naprawdę grubego. To, to było takie, raczej można było do sukna to, to zaliczyć. Tylko że to było mięciutkie. I ładne kolory były, kraty, przeważnie kraty, brązowa z zielonym, z czarnym, z szarym, nawet i z bordowym widziałam były. Ale że to, co pamiętam, to takie już babki naprawdę już, bo to w takich coś chodzili (Helenów). A jeszcze były chustki jesionki takie duże, co to się dzieci ukręcało. [...]. A takie kraciaste i też się ukręcało w nich [...]. I jesionka to, babko, była chustka, co się dzieci nosiło, jesionka (Stryjno Pierwsze). Jesionka na głowę i plecy. Była to chusta zdobiona barwnymi kwiatami i frędzlami (Andrzejów pow. Chełm). Jesionka to chusta zarzucona na ramiona, z cienkiej wełny w kratę o ciemnych kolorach, wykończona frędzlami (Polanówka). Jisionka się nazywała chustka, tyż była w kratę z frędzlami, ale chodziło się z nią, aby w jesini i na wiosnę w tej chustce się chodziło. To była jesionka chustka (Świeciechów). Jesionka to była czterokątna chusta zarzucana na głowę i ramiona, z wełny, pasiasta (Tarnawka). Jesionki to nazywali te płachty, takie były grubsze (Rakówka). Płachty i jysionki się kiedyś nazywały. Takie były płachty duże z trukami, grubsze to się nazywały płachty, a te takie też z tymi trukami, one były cieńsze i się nazywały jesionki. W kratkę były i tam inne (Łukowa). To ja opowiodum jak dawno było, przed wojnom, założyła te chustke jesionke, [...] na ramiona i tu kamasze (Bukowa).

Źródła: PM, KAGP, APAE, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa.

D. lp. *jesionki*; D. lm. *jesionek // jesionków*; wymowa: *jeśonka, ijęsonka, jeśanka, jeśunka, ijęsunka, ijęsonka*.

Por. *burczak, burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, maciek, manaszka, opinocha, ościętówka, płachta*.

Jezorek ‘kolorowa, świecąca ozdoba przyszywana na gorsecie’

Na gorset dawano się maluśkie ozdoby, taki jezorek się wszywało jeden za drugim, różne wzory z tego byli (Staw Noakowski). Jezorki były w różnych kolorach i tak błyszczeli się, to byli różne wzory z tego i to cała ozdoba tego gorsetu była (Nielisz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Staw Noakowski, Rudnik, Rożki, Wólka Orłowska, Nielisz.

D. lp. *jezorka*; D. lm. *jezorków*; wymowa: *jeżorek, iynzorek*.

Por. *blaszka, cekina, gorżetka, język, ząbek*.

Języczek ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

Języczek taki jest w cirlicy, on się rusza (Żuków). Języczek to jest to, czym się kłapie z góry na dół (Różanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Żuków, Szuminka, Różanka (zob. mapa 17).

D. lp. *języczka*; D. lm. *języczków*; wymowa: *języček, iynzyček, ienzyček, iynzyčyk*.

Por. *język, miecz, mieczyk, pióro, rączka, skrzydło, wieko, wierzch, wierzchnik*.

Język I ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

Język to część ruchoma cirlicy (Ortel Książęcy). To, czym sie ruszało w cirlicy, to był język, un tak upadał w dół (Andrzejów pow. Chełm).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 17).

D. lp. *języka*; D. lm. *języków*; wymowa: *język*, *jynzyk*, *ienzyk*, *ixzyk*.

Por. *języczek*, *miecz*, *mieczyk*, *pióro*, *rączka*, *skrzydło*, *wieko*, *wierzch*, *wierzchnik*.

Język II ‘kolorowa, świecąca ozdoba przyszywana na gorsecie’

Języki byli maluśkie na gursecie, kolorowe i połyskujące, taka ozdoba (Kąty). Takie kwiaty, liście z tych języków rubiły, naszywały tak równiutko (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kąty, Międzyłes, Matiaszówka, Krzczonów.

D. lp. *języka*; D. lm. *języków*; wymowa: *język*, *jynzyk*, *ienzyk*, *ixzyk*.

Por. *blaszka*, *cekina*, *gorżetka*, *jęzorek*, *zábek*.

Jupa ‘górną część ubrania kobiet, noszona do spódnicy, bluzka z grubszego materiału’

Jupy szyto z fabrycznego sukna najczęściej granatowego obszytego barankiem (Majdan Kozłowiecki). Jupa to zimowe nakrycie kobiece, uszyta z fabrycznego sukna, podbitego futrem lub watolino. Była wcięta w pasie, z tyłu marszczona. Kołnier miała długi i wykładany z baranka, guziki zapinane na pętelki (Niedźwiada). Jupa na zime była z granatowym kołnierzem (Kolechowice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lubartowa.

D. lp. *jupy*; D. lm. *jupów*; wymowa: *jupa*.

Por. *jupka*, *kabacik*, *kabat*, *kaftan*, *kaftanik*.

Jupka ‘górną część ubrania kobiet, noszona do spódnicy, bluzka z grubszego materiału’

Jupka to jest noszona do spódnicy, to taka bluzka z grubszego materiału (Serniki). Jupka to taki długi damski kafton z rękawami, ocieplany w środku (Michałówka). Założył jake jupke i na dwór, to takie wierzchnie ubranie (Grabowiec). Kiedyś założyły sie jupke, grafko spiun (Sól). Jupka to krótka taka bluzka, ona troche jak prawie kurtka (Gdeszyn). Jupka to bluzka z grubszego materiału (Czartowiec). Jupki to baby nosiły, to tako bluzka, taki kaftan (Wierzbitca pow. Kraśnik). Jupka to krótka odzież kobieca (Potok Górny). Jupka to wierzchnie okrycie kobiece podbite futrem, to nusiły bugate kobity (Kolechowice). Te jupki były długie, dłuższe niż nurmalna bluzka (Borownica). Łuszyła tako krótko jupke i chodzi tak (Dereźnia).

Źródła: PM, AME.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *jupki*; D. lm. *jupków*; wymowa: *jupka*.

Por. *jupa*, *kabacik*, *kabat*, *kaftan*, *kaftanik*.

Jurek ‘kawalek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Jurek taki był do motania nici (Rozwadówka). Jurek to był kawateczek płócienka, on był po to, żeby to nitko ni skalyczyć palców (Łyniew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rozwadówka, Łyniew, Bezwola, Szuminka, Suszno, Kolembrody, Kozły.

D. lp. *jurka*; D. lm. *jurków*; wymowa: *jurek*.

Por. *jurko, kulka, omykiel, płótno, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, smergacz, szmata, szmatka*.

Jurko ‘kawalek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Jurko to kawalek szmatki do motania nici (Kały). Przez jurko sie te nitki przepuszczało, żeby ręki nie pokalyczyć (Międzyłes).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Międzyłes, Matiaszówka, Kały, Elźbiecin.

D. lp. *jurka*; D. lm. *jurków*; wymowa: *jurko*.

Por. *jurek, kulka, omykiel, płótno, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, smergacz, szmata, szmatka*.

Kabacik ‘górna część ubrania kobiet, noszona do spódnicy, bluzka z grubszego materiału’

Kabacik był na podszewce, a w zimie na wacie (Rebizanty). Kobiety na zimno to mieli kabaciki, no taka bluzka, ale na podszewce i grubsza taka jak zwykła bluzka (Józefów).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *kabacika*; D. lm. *kabacików*; wymowa: *kabaćik*.

Por. *jupa, jupka, kabat, kaftan, kaftanik*.

Kabat I ‘górna część ubrania kobiet, noszona do spódnicy, bluzka z grubszego materiału’

Kabat to górna część ubrania kobiet, noszona do spódnicy, bluzka z grubszego materiału (Hrebenne). Kabat to inacy bluzka, ale gruba (Wierzbica pow. Kraśnik). Do trzydziestu ni miałam kabata na sobie, ino w cienki bluzce, kabat to z rękawami (Niedzieliska). Kabat to krótkie wierzchnie ubranie kobiece z rękawami (Orłów Murowany). Du codnia w zime to byli spódnice, barchanki nazywali sie, kabaty z rękawami i syrdaki na to (Żrebce). Kabat to już jak grubsza bluzka (Hosznia Ordynacka). Kabat to bluzka z rękawami, na podszewce (Sławęcin). W lecie noszono kabaty z barchanu, wcięte w pasie z baskinko, z tyłu lamowane czarnym lub granatowym aksamitem (Łucka). Kabaty czarne lub siwe z materiału fabrycznego, kupowane u Żydów (Suchowola). Kabaty kiedyś to były dłuższe, z takim klapami zdobionymi sznurkiem kolorowym, pomarańczowym, sinym, ale to bardzo dawne czasy, potem już szyli te kabaty jak takie grubsze bluzki (Samowicze). Dawniej szyli taki z tego grubego płótna kabaty (Janówka). Baby do cerkwi to w takich kabatach chodzili (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM, KAGP, AME, AMWL, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kabata*; D. lm. *kabatów*; wymowa: *kabat*.
 Por. *jupa, jupka, kabacik, kaftan, kaftanik*.

Kabat II ‘ocieplane wierzchnie okrycie męskie bez rękawów, sięgające do pasa’

Kabat był bez rękawów, bo mówili, że wygodni jak du lasa jechali (Łukowa). *Kabat jest gruby i na wacie* (Skowieszyn). *Kabat to wierzchnie okrycie, grube, ale bez rękawów* (Nowosiółki). *Chłop całe zime w kabacie chodził, bo to ciepłe było* (Sąsiadka). *W kabacie chłop du lassu jechał, ręce byli wolne, bo to rękawów ni miało* (Wólka Abramowska). *Na dwór jak szeł chłop, to kabat na siebie* (Żrebce). *Kabaty byli z kołnierzem i z płótna samdziałowego, ociplane* (Barbarówka). *Kabat był na jesień z sukna falowanego samodziiałowego* (Dołhobyczów). *Kabat jest krótki, z wełny brązowy, kiedyś, kiedyś to mówili, że był od święta i był zdobiony złotymi i srebrnymi nićmi, a potem to już nurmalnie z sukna, żeby odziać sie* (Opole).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia, południowa i środkowa.

D. lp. *kabata*; D. lm. *kabatów*; wymowa: *kabat*.

Por. *bezrękawnik, kaftan, kamizela, kamizelka, podwłóczka, serdaczek, serdak*.

Kacałaja ‘kurtka robocza na watolinie’

To taki rodzaj kurtki, kacałaja, waciak mówio (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kacałaji*; D. lm. *kacałajów*; wymowa: *kacałaja*.

Por. *bekiesza, bekieszka, fufajka, kufaja, kufajka, kurtka, waciak, watowiec, watówka*.

Kacapka I ‘czapka zimowa zapinana pod brodą’

Kiedyś jeszcze kacapki byli, takie czapki grube i zapinane pod brode (Wólka Abramowska). *W zimie w kacapkach zapiętych pod brode chodziły dzieci* (Korytków Duży).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kacapki*; D. lm. *kacapków*; wymowa: *kacapka*.

Kacapka II ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Kacapka to jak chustka wiązana z przodu na czole głowy (Skowieszyn). *Kacapka to chustka wiązana na głowie tak na czapke* (Polichna). *Kacapka to zawiązana na głowie tak jak czapka* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *kacapki*; D. lm. *kacapków*; wymowa: *kacapka*.

Por. *chusta wiązana, chustka z dupką, czepek, czepiec, dupka, prypczok, siatka, sitko*.

Kacapka III ‘kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta’ (zob. ilustracja 10).

Kacapka to mała wełniana chustka na głowe, we kwiaty (Siennica Różana). *Kacapka to duża chustka w kwiaty, wiązana w tyle* (Czołki). *To so już nowsze kacapki, bo to kacapy przywozili. Takie prążkowane byli, to takie starsze* (Uhrusk). *Kacapka to chustka*

na głowę w kwiaty (Ochoża). *Kacapka to czerwona chustka wełniana w kwiaty. Tako kacapka kiedyś to dużo kusztowała, bo łona była wytniana* (Sól).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia.

D. lp. *kacapki*; D. lm. *kacapków*; wymowa: *kacapka*.

Por. *bajówka, chustka, szalanowa chustka, szalanówka, szalinówka, tarnówka*.

Kaftan I ‘górna część ubrania kobiet, noszona do spódnicy, bluzka z grubszego materiału’

Kaftan to dawny babski strój do spódnicy (Nasutów). *Kaftan to bluzka z rękawami* (Polichna). *Kaftan to krótkie wierzchnie ubranie kobiece z rękawami* (Stefankowice). *Kaftan to bluzka na zimę, z rękawami* (Udrylicze). *Kaftan to rodzaj grubszej bluzki damskiej z rękawami* (Łukowa). *Kaftan to bluzka ciepła* (Ochoża). *Kaftan to taka bluzka trochę grubsza* (Siedliszcze gm. Dubienka). *Kaftan to jest babska bluzka* (Bęczyn). *Kaftan to prosty krój, sięgały do bioder, wcięte w pasie, układane w pasie w fałdy. W zimie nosiły kaftany wełniane na podszewce* (Michów). *Bluzki, kaftany zakładały na koszule, miały one wykładany kołnierzyk, miały długie rękawy i prosty krój, tak były na długość to aż na biodra* (Czemierniki). *Kaftany były z grubego sukna samodziałowego* (Górka). *Noszono także kaftany z czarnego lub granatowego sukna na podszewce i na wacie. Były do połowy bioder, od pasa w górę zapinane na guziki i bez kołnierzyka* (Rudno). *Kaftany były z baskinko z tyłu, zapinane na guziki* (Majdan Kozłowiecki). *Kaftany szyły z wełny, barchanu, wcięte w pasie i zapinane na guziki* (Niemce). *Kaftan z długimi rękawami zapinanymi na guziki, długie do bioder i miały mały wykładany kołnierzyk* (Kolechowice). *Kaftan zapinał się z przodu na guziki, był ozdobiony ślarko na dole i przy rękawach* (Spiczyn). *Był barchanowy kaftan na podszewce, z rękawami i zapinany na guziki* (Łazy). *Kaftan był ciepły i miał długi rękaw* (Olchowiec). *Kaftan był do bioder i z fałdami w pasie* (Rakówka). *Kaftan był na guziki z dziurkami, a czasem na haftki* (Franciszków). *Kaftan sięgał do pasa* (Żółkiewka). *Kaftan był szyty z kupczy tkaniny, z długimi rękawami, zapinany z przodu, na wacie i z podszewką* (Liszno). *Kaftan to inaczej bluzka. Kaftany szyli z tego samego materiału co spódnica. Był dopasowany do figury i do bioder sięgał* (Zakrzów). *Kaftan to na zimne dni, takie coś jak marynarka* (Ciechomin). *Kaftan to było babskie okrycie, z kołnierzykiem, w pasie z baskinko, rozpinane* (Wola Różaniecka). *Kaftan był na wacie pod spodem* (Wielącza). *Kaftany, czyli saczki to szyto z czarnej, zielonej, granatowej i czerwonej wełenki, mieli długie rękawy, kołnierz stojący i wcięte byli w pasie* (Hańsk). *Kaftan był jasny i wyszywany* (Turkowice). *Kaftan był watawany i z fabrycznego czarnego materiału* (Tereszpol). *Kaftan był z klinów, z lepszego materiału, ozdabiany guzikami* (Karczmiska). *Kaftany na wacie nosiły kobiety w dni chłodne* (Zyrzyn). *Kaftany szyły z materiałów kupowanych w sklepach, miały stojkę lub malutki kołnierzyk* (Basonia).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kaftana*; D. lm. *kaftanów*; wymowa: *kaftan*.

Por. *jupa, jupka, kabacik, kabat, kaftanik*.

Kaftan II ‘górne odzienie flanelowe, bez rękawów, wkładane pod bluzkę czy koszulę’

Kaftan był taki z flaneli do włożenia pod spód bluzki (Gorajec). *Kaftan z flaneli pod bluzkę czy tam sukienkę, żeby ciepło było, w tym kaftanach to też spali* (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kaftana*; D. lm. *kaftanów*; wymowa: *kaftan*.

Kaftan III ‘ocieplane wierzchnie okrycie męskie bez rękawów, sięgające do pasa’

Kaftun to krótkie okrycie bez rękawów (Wandalin). Kaftuny to stare chłopy to miały, to godały, dej mi tam, podej mi tam kaftun. To było takie z kieszyniami, bez rykówów, zapinane na przodzie i miało takie wsuwane kieszynie, co stare dziadki se nosiły tytuń, papirosy, to w tym kaftunie nosiły se papirosy, to było, kiszynie były, bo kiedyś nie było papirosów, to trza było mieć tytuń w pycherzu takim ze świni było tususzune, kapciuch sie nazywoł, w kapciuchu był tytuń. Papirek był z gazety, albo gdzie tam kto miał jaku bibułke, to było w kaftanie, to chłopy chodziły w tych kaftanach. [. . .]. To były takie jak z flaneli, takie były jakby z drelichu tyz takie były, ale przeważnie były takie grube, tyn materiał barchan sie nazywoł. To z tego barchanu były szyte (Świeciechów). Takie kaftany były, z rozmaitymi takimi fiszbinami poozdabiane i tutaj wszędzie, podobne jak gorsety, jak coś, no. No kaftany takie (Stryjno Pierwsze). Kaftan to było takie jak serdak, tylko nie takie grube jak serdak, tylko bardzi lżejsze, to taki kaftan był, tyż przeważnie bez rykówów (Annapol).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *kaftana*; D. lm. *kaftanów*; wymowa: *kaftan*.

Por. *bezrękawnik, kabat, kamizela, kamizelka, podwłóczka, serdaczek, serdak*.

Kaftan IV ‘krótkie wierzchnie ubranie z rękawami, rodzaj kurtki’

W tym kaftanie i pas krowy, i du nidzieli chodził, ni miał nic więcy (Sól). Kaftan to taka niby kurtka na wacie (Ochoża). Kaftan to ubranie zimowe do kolan podszyte watalino (Ruda Solska). Kaftan to strój zimowy zapinany na pętliczki, dopasowany w pasie, z szerokimi rekawami (Osmolice). Kaftan taki troche krótszy (Krępiec). Kaftan był męski i babski (Czolki). Kaftan to albo taki krótki jakby kurtka, to było wszystko zapinane (Annapol).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kaftana*; D. lm. *kaftanów*; wymowa: *kaftan*.

Por. *chałat, kaftanik, kapota, katana, kubrak, lejebik*.

Kaftanik I ‘górna część ubrania kobiet, noszona do spódnicy, bluzka z grubszego materiału’

Kaftaniki sięgały do bioder, z tyłu były lekko przedłużone, rękawy miały długie i kołnierzyk wyłożony (Spiczyn). Kaftaniki zielone wełniane, do pasa z guzikami (Wólka Rokicka). A ja mówię, ja jak, jak szłam do komuni to miałam taku spódnice, ji tego ji bluzka, kaftanik taki to z barchanu, ji takie buty mało nie takie jak te, [. . .], a tera to tego, wyprawiają takie przyjęcie (Drzewce). Kaftanik to szyty z szarego płótna, dopasowany w pasie, z baskinko, w kontrafałdy (Potok Górny). Kaftanik to wełniana bluzka z wełenki lub z barchanu (Wola Korybutowa). Kaftanik z wylenki, flaneli, barchanu, był zapinany z przodu na guziki, w pasie dopasowany i z baskinko (Strupin Duży). Kaftaniki do bioder baby nosili, na haftki i z długim rękawem (Dąbrowica). Kaftanik

z tego samego materiału co spódnica, wcięty w pasie i tak do bioder sięgał (Stanisławów). *Kobity miały kaftaniki z płótna samodziałowego* (Ciosmy). *Suknie na podszewce i kaftaniki z fiszbinami* (Puchaczów). *Kaftaniki były szyte z jakiego tam chto miał materiału, wcięte w pasie* (Stara Wieś).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kaftanika*; D. lm. *kaftaników*; wymowa: *kaftanik*.

Por. *jupa, jupka, kabacik, kabat, kaftan*.

Kaftanik II ‘krótkie wierzchnie ubranie z rękawami, rodzaj kurtki’

Kaftanik na wacie i z rękawami (Polichna). *Kaftanik to krótkie wierzchnie ubranie kobiece z rękawami* (Wola Burzecka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *kaftanika*; D. lm. *kaftaników*; wymowa: *kaftanik*.

Por. *chałat, kaftan, kapota, katana, kubrak, lejbiik*.

Kaftanik III ‘rodzaj koszulki niemowlęcej’

Małym dzieciom kaftaniki się zakłada (Białowody). *Kaftanik to maluśki, dla dziecka, stare w kaftanikach ni chodzo* (Gorajec).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kaftanika*; D. lm. *kaftaników*; wymowa: *kaftanik*.

Kalesony I ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Kalysony to starodawne spodnie z płótna lnianego (Ratoszyn). *Kalesony to spodnie z płótna lnianego* (Wola Gałęzowska). *Kalesony to dla chłopca spodnie z płótna lnianego* (Ciecierzyn). *Tkaczka to płótno rubiła, no i z tego kalysony, kuszuli byli* (Dorohusk). *Kalesony to zgrzebne lub lniane* (Popkowice). *Kalesony zgrzebne na zniwa* (Sulów). *No to tkace wyrobiali te nici, a tam kto by dziś takie, w taki bieliźnie chodził, tam by nie chcieli włożyć. Przecież to były, robili z tego płachty, przeważnie płachty, no i na koszule przecież z tego były robione, kalesony mężczyźni, tak w tym właśnie chodzili na wirzch* (Babin). *Na lato to byli kalisony i kuszula na wypust i podpasane krajko, i tak szel du zniwa* (Dołhobyczów). *Te kalisony były takie jak portki, normalne portki były* (Maziarka). *Chłopy, chłopy kalesony miały zgrzebne. Zgrzebne* (Opoka).

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *kalesonów*; wymowa: *kalesony, kalysony, kałisony, kalesuny, kałisuny*.

Por. *gacie, nogawice, parciaki, parciane portki, płótniaki, portki, spodnie lniane, spodnie parciane, zgrzebniaki*.

Kalesony II ‘ocieplana część ubrania męskiego wkładana pod spodnie’

Kalesony to dolna ocieplana część ubrania męskiego wkładana pod spodnie (Chrzanów). *Kalesony to męska część garderoby noszona w zimie* (Wola Uhruska). *Kalisony byli pud portki* (Suchowola). *Kalesony mężczyźni wkładają pod spodnie* (Szczuczki). *Przez zime gospodynia siedziała i sama musiała uszyć i te kalesony, te koszule dla męża. Wszysko, no. Bo w lecie to nie mieli czasu gospodynia, w zimie to już byli czasowe więcej* (Dorohusk). *A koszula, a kalesony pod spód wsadzić* (Barbarówka). *Z tego*

plótna szyli, i kuszule i kalysuny dla chłopów (Chłopków). Koszule czy kalisony to było wszystko lniane (Osiczyna). Szyli koszule, kalesuny, płachty (Susiec). To kiedyś przesciradła, chłopcy miały nawet kalesony dawniej, dawniej, to były kalesony i koszule wszystko z tego, z lnu (Michów). Kalesony to część męskiego ubrania wkładana pod spodnie (Stawce). No kalesony później [...]. Były i z płótna z cienkiego, były i z lnianego płótna (Stryjno Pierwsze). Kalisuny najpirw szyły z pokrzywki, bo nie było z tego, na trocki. Pokrzywka, tak sie nazywoł materiał, a na sumpirw były kalisuny zgrzebne, późni dopiro westy takie kalisuny z dzianiny, a tero to młode chodzu bez kalisun (Świeciechów).

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *kalesonów*; wymowa: *kalesony, kalysony, kalysuny, kalisuny, kalisony, kalesuny*.

Por. *gacie*.

Kalita I ‘torebka damska’

Kalyta to każda torba skórzana, teczka szkolna, babska ozdoba, to wszystko kalyta (Gałęzów). Kalyta to torebka skórzana (Ratoszyn).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kality*; D. lm. *kalitów*; wymowa: *kałita, kalyta*.

Por. *kalitka, sumka, torebka*.

Kalita II ‘torebka skórzana zawieszona przy pasie’

Kalyta to była ze skóry i tak wissiała przy pasie (Księżomierz). Kalita to skórzana torba noszona przy pasie (Kielczewice). Kalite nosili bogatsi gospodarze, to było zy skóry (Ciosmy). Na wyselu jak zacson hulać, to jeno mu ta kalita podskakiwała (Sól). Kalyta to torebka skórzana, zwisająca przy pasie (Polichna). Kalita kupowana w mieście, noszona w niedzielę (Lipiny Górne). Kalita to torba z wołowej skóry wyprawiony na kolor brązowy (Borowiec).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kality*; D. lm. *kalitów*; wymowa: *kałita, kalyta*.

Por. *kalitka, krzos, palarus, sakwojaż*.

Kalitka I ‘torebka damska’

Kalitke to już baba miała, jak szła do kuściola, na jarmak (Łukówek). W tyj kalytce miałam tych pare groszy i to znalaz (Sól).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kalitki*; D. lm. *kalitków*; wymowa: *kałitka, kalytka*.

Por. *kalita, sumka, torebka*.

Kalitka II ‘torebka skórzana zawieszona przy pasie’

Kalitka to mała torebka skórzana, co wissiała przy pasie (Kodeniec). Starsze chłopcy chodzili z szerokim pasem z kalitko, gdzie w woreczku trzymał pieniądze (Kamionka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kalitki*; D. lm. *kalitków*; wymowa: *kałitka*, *kalytka*.
 Por. *kalita*, *krzos*, *palarus*, *sakwojaż*.

Kalosze ‘gumowe krótkie buty nakładane na inne buty’

Kalosze to buty zrobione z gumy (Horyszów Polski). Ja patrze, a ja ide w jednym kalosie nibieskim, a w drugim kalosie zilonym (Wierzchowiska). Kalosze to gumowe buty do kostki (Staw). Robił walanki i na to sie kupywało takie kalosze gumowe, kalosze gumowe takie o ji sie na to naciagało. Bo to wiesz wełna, to ni wejdiesz ni w błoto ni. Tyko trza na to naciagnąć kalosze. Bo to było z samyj wełny (Tulniki). To kalosze były i sie wkładało, tu były cholewy z tego filcu, a tu były kalosze i w tych kaloszach sie chodziło jak było mokro, to trza było chodzić w tych kaloszach, bo by sie przemokło (Świeciechów). Filcaki to trza było w kalosze gumowe, bo tak by ten but przemók (Annopol).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kalosza*; Msc. lp. *w kalosie*; D. lm. *kaloszów*; wymowa: *kaloše*, *kalose*.

Kamasze ‘krótkie buty sznurowane, sięgające do kostki’

Kamasze to już byli eleganckie buty (Strzelce). Kamasze to krótkie buty sznurowane (Batorz). Kamasze to buty męskie sznurowane do kostki (Korytków Duży). Kamasze to buty sznurowane do kostki, męskie (Jedlanka). Dzieci miały kamasze (Dzwola). Kamasze to chłopcy przyważnie mieli, sznurowane, to już chłopskie byli (Łukowa). Kiedy ja sie w kamasze ubrałam, boso sie latało (Rejowiec Fabryczny). Kamasze to skórzane sznurowane i bardzi męskie buty (Grabowiec). Kamasze to damskie buty sznurowane do kostki (Korolówka). Podarte kamaszy i sie chudziło w tym (Mszanka). Buty jak miał jakieś takie, jak to sie mówi kamasze, to sznurek i na ramie, i boso sie szło do kościoła, pod kościołem sie dopiro obuł i weszed do kościoła (Piotrowice). Kamasz to but sznurowany (Suszno). Łun włożył kamaszy na nogi i poseł (Bukowa Wielka). Kamasze skórzane to były tylko do kościoła (Klementowice).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *kamaszów*; wymowa: *kamaše*, *kamase*.

Por. *ciżemki*, *ciżmy*, *trzewiki*.

Kamizela ‘ocieplane wierzchnie okrycie męskie bez rękawów, sięgające do pasa’

To jak waciak, krótkie i rękawów ni ma (Wólka Abramowska). Kamizela to ubranie bez rękawów sięgające do pasa (Gościeradów). Kamizela to odzienie bez rękawów (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kamizeli*; D. lm. *kamizelów*; wymowa: *kańizela*.

Por. *bezrękawnik*, *kabat*, *kaftan*, *kamizelka*, *podwłóczka*, *serdaczek*, *serdak*.

Kamizelka ‘ocieplane wierzchnie okrycie męskie bez rękawów, sięgające do pasa’

Kamizelki mieli kożuszane bez rękawów, tylko tułów, a ręce wolne (Dołhobyczów). Kamizelka to bez rękawów, wyszywane, baby zakładały na bluzkę (Chodel). A jak było

chłodno to mieli kamiziotke, na te kosule wsadzili i tyle, był cały tubiór (Świeciechów). Kamizelka to krótkie grubse ubranie sięgające do pasa (Bliskowice). Kamizelka to część ubrania kobiecego bez rękawów, która zakłada się na bluzkę (Kosmów). Kamizelka to ubranie bez rękawów i krótkie do pasa (Gardzienice). Kamizelka to ubranie bez rękawów sięgające do pasa (Poniatowa). Kamizelki szyte z dwóch różnych materiałów (Nowodwór). Kamizelki były dopasowane i pod szyję wycięte mocno, u dołu po obu stronach były małe kieszonki (Nasutów). Kamizelki to granatowe, bez rękawów i z guzikami (Nasiłów). Kamizelki byli bez rękawów, z wełnianych materiałów (Stawek). Kamizelki szyto z kupnego materiału (Kluczkowice).

Źródła: PM, KAGP, CWP, AME, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kamizelki*; D. lm. *kamizelek* // *kamizelków*; wymowa: *kańizelka*, *kańizouka*.

Por. *bezrękawnik*, *kabat*, *kaftan*, *kamizela*, *podwłóczka*, *serdaczek*, *serdak*.

Kania I – tom V: 200.

Kania II ‘rondo kapelusza’

Kapelusz miał denko okrągłe i kanie (Żyrzyn). Kapelusz słomiany jest z szeroko kanio (Wola Okrzejska). Kapelusz ma kanie szeroko na cztery cale (Żerdź). A u kapelusza to kania chyba (Borzechów). Kania to je rondo kapelusza (Ruda Solska). Kania to rondo w słomianym kapeluszu (Chmielek). Kania to inaczej rondo kapelusza (Gałęzów). Kania to u kapelusza, to jest to, co naukoło tak wystaje (Potok Górny). Kania to rondo u kapelusza (Grady). Kania to jest to zwisające u kapelusza (Polichna). Kania to skrzydło u kapelusza (Osiny). Kapelusze słomkowe miały wielko kanie, ozdobione wstążko (Michów). Kania to rondo u kapelusza (Trzydnik Duży).

Źródła: PM, KAGP, AME.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia, sporadycznie na południowym wschodzie (zob. mapa 11).

D. lp. *kani*; D. lm. *kaniów*; wymowa: *kańa*

Por. *chłodnik*, *rondel*, *rondo*, *skrzydło*.

Kapcie ‘miękkie buty do chodzenia po domu’

Kapcie to miękkie pantofle do chodzenia po domu, takie szmaciaki (Gromada). Kapcie to służo do chodzenia po domu (Huszczka). Kapcie to nocne i dumowe buty (Suszno). Kapcie czy ciapy to szmaciane buty, tylko po chałupie się w nich chodzi (Białopole).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *kapci* // *kapciów*; wymowa: *kapće*.

Por. *bambosze*, *ciapy*.

Kapelusz I – tom II: 75.

Kapelusz II – tom II: 76.

Kapelusz III – tom V: 200.

Kapelusz IV ‘nakrycie głowy z szerokim rondem’

Kapelusz był z wielgim rondem (Suchawa). Kapelusz to pańskie więcy nakrycie głowy (Sułowiec). Kapelusz to kiedyś było ino męskie nakrycie głowy, kobity w chusteczkach

były zawite (Maszki). *Un chodzi w kapelusie* (Polichna). *Kapelusz to miał szerokie skrzydła, rondo z płasko główko* (Wólka Rokicka). *Kapelusze kawalery nosili ze skrzydłami i du tego pawie pióra wsadzali* (Majdan Kozłowiecki). *Kapelusze ze słomy miały duże denko* (Zagórze). *Słomiany był kapelusz albo sukniany* (Rudno). *Były kapelusze. To kiedyś mój dziadek takie kapelusze plót ze słomy, to śliczne były te kapelusze* (Stryjno Pierwsze). *Kapelusze były filcowe* (Janiszów). *Kto miał jakieś tam kapelusze, na wsi to kapeluszków nie było, bo były ludzie za bidne, żeby w kapeluszach chodzić* (Świeciechów). *Kapelusz słomiany to był z wstążką czarno lub kolorowo, czasem z piórami* (Wojciechów). *Kapelusz słomkowy był i jeszcze z pawim piórem tyn kapelusz* (Piotrków). *Mój ojciec to jak szel na pole, to w kapyluszu, na polu pierw kapelusz zdjon, potem sie przeżegnał i dopiero kosić zaczon* (Czarnystok).

Źródła: PM, AMWL, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kapelusza*; Msc. lp. *w kapelusie*; D. lm. *kapeluszków*; wymowa: *kapeluś, kapelus*.

Por. *ktobok*.

Kapiszon ‘kaptur u płaszcza, kurtki, burki, palta’

Kapiszon kiedyś mówili na tyn kaptur przy kurtce (Grabowiec). *A kapiszon to był taki, no taki kaptur do kurtki jaki czy dawno do burki przyszyty przy kołnierzu* (Osiczyna). *Kapiszon przyszyty do kołnierza i to takie okrycie było przyd deszczem, na głowę zakłada sie kapiszon i ciepło jest, tera to nazywa sie kaptur* (Kotlice).

Źródła: PM.

Geografia: Grabowiec, Kotlice, Osiczyna.

D. lp. *kapiszonu* // *kapiszona*; D. lm. *kapiszonów*; wymowa: *kapišon, kapišun*.

Por. *baszłuk, basztyk, czub, kaptur, kołpak*.

Kapota ‘krótkie wierzchnie ubranie z rękawami, rodzaj kurtki’

Kapota to okrycie wierzchnie z sukna, codzienne, taka kurtka jakby (Stary Brus). *Kapota to sukienne okrycie wierzchnie, przeważnie męskie* (Ratoszyn). *Kapota to wierzchnie okrycie, kufaja* (Olbiecin). *Kapota to dawne wierzchnie okrycie męskie, takie marne* (Osiny). *Kapota to okrycie na wacie, krótkie, do połowy uda* (Skowieszyn). *Kapota to sukienne męskie okrycie* (Siennica Nadolna). *Kapota to takie narzucić na siebie, ale ciepłe, sukniane* (Staw). *Kapota to z samodziału wełnianego, folowanego* (Ciechomin). *Kapota to krótka kurtka męska* (Sól). *Kapota to kurtka męska* (Potok Górny). *Kapota to kurtka z rękawami, ale czasem i bez rękawów* (Putnowice Wielkie). *Chłopi mieli lniane płaszcze białe, ale też mieli kapoty krótsze* (Wola Obszańska). *Kapota to sukienne okrycie męskie noszone przez kobiety i mężczyzn* (Wierzbica pow. Kraśnik). *W kapotach to chłopi przywaznie chodzili* (Borownica). *Kapota to była przywaznie na zime* (Krasienin). *Kapota to okrycie wierzchnie, takie bardzi krótkie i męskie* (Gałęzów). *Kapota to wierzchnie okrycie, takie byle jakie* (Horyszów Ruski). *Kapota to takie byle co to ubranie* (Zynie). *Kapota to coś z ubrania* (Grabowiec). *Kapota to wytarty, stary krótki płaszcz, ni płaszcz* (Wierzbica pow. Chełm). *Bierz kapote, idziem* (Majdan Stary).

Źródła: PM, AMWL, KAGP.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *kapoty*; D. lm. *kapotów*; wymowa: *kapota*.

Por. *chałat, kaftan, kaftanik, katana, kubrak, lejebik*.

Kaptur II – tom II: 77.

Kaptur III – tom VI: 219.

Kaptur IV ‘kaptur u płaszcza, kurtki, burki, palta’

Kaptur to jest u skafandra z tyłu (Sąsiadka). Jake kurtke z kapturem wzion, kaptur na głowe i nie trza czapki (Kulczyn). Tu miot taki jak kaptur duży na głowe, tutaj był taki ściugany także i twarz miot zakrytu z boku i wszystko (Annopol).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kaptura*; D. lm. *kapturów*; wymowa: *kaptur*.

Por. *baszłuk, basztyk, czub, kapiszon, kołpak*.

Karakuła ‘czapka futrzana na zimę’

Karakuła to wysoka czapka barankowa (Kryłów). Jak było bardzo zimno, to karakułe chłop zakładał (Hulcze).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *karakuły*; D. lm. *karakułów*; wymowa: *karakuł̩a*.

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, kołpak, kozuszana czapka, małachaj, małachajka*.

Karbowanie ‘marszczenie materiału, układanie w fałdy’

Karbowanie to takie jakby pozwijane tyn materiał, z fałdami jakimiś (Kumów Majoracki). Spódnice byli karbowane drobnitko i grubo (Żrebce). Sukienka była karbowana dołem w drobne fałdy (Zwierzyniec). Bluzke miałam z przodu tak mocno karbowane, tak drobno, oj, ładnie to karbowanie wyglądało (Niedrzwica Duża).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *karbowania*; wymowa: *karbowańe*.

Por. *marszczanka, marszczenie, plisowanie, składanie, szczypanka, tryfienie, zmarszcze*.

Karczek ‘materiał wszyty na ramionach i na piersiach koszuli’

Karczek to kawałki materiału wszyte na pierściach, karczek to w sukience, w bluzce (Grądy). Karczyk to kawałki materiału wszyte z przodu i jaż na ramiuna koszuli (Mołozów). Koszule były z płótna samodzielnego, z tyłu karczek i stójka pod brodo (Drozdówka). Karczek to część koszuli nad rękawami (Worgule). Karczek to u dzieci w sukienkach robiły (Popkowice). Uszyła sukinkę z karciem marscunym (Flisy). Już pu wojnie to szyło sie kuszule z karczkiem (Cziemniki). Koszule szyli z karczkiem (Rudno). Koszula z karczkiem na święto była (Karczmiska). Nowsze koszule to były z karczkiem i zapinane na guziki (Ciechanki).

Źródła: PM, KAGP, AME, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lp. *karczka*; D. lm. *karczków*; wymowa: *karček, karčyk, karcek*.

Por. *napleczoł, przyramek*.

Kaszkieta ‘męska czapka z daszkiem’

A taka czapka zwykła z materiału to się nazywa kaszkieta (Borzechów). Kaszkieta to męskie nakrycie głowy z daszkiem (Orłów Murowany). Chłopy nosiły kaškiety na głowie (Branew). Kaskieta to nakrycie głowy z daszkiem z miękkiego materiału (Zagórze). Kaškieta to nakrycia dla chłopca z daszkiem (Ratoszyn). Kaszkieta to czapka zwykła z materiału (Grądy). Kaszkieta to okragły z małym lakierowanym daszkiem (Kryłów). Na głowie chłopca to był ino kaszkieta (Sulmice). Kaszkieta to czapka z twardym daszkiem (Polichna). Kaškieta to czapka męska z daszkiem (Pułankowice). Kaszkiety to mieli czarne i granatowe (Kolechowice). Kaszkiety z czarnym otokiem to so do dziś (Rzeczyca Ziemiańska). Kaszkiety nosili mężczyźni (Michów). Były granatowe kaszkiety i słomiane kapelusze (Cziemniki). A kaszkieta to była tako nazwa pospolito, w który chodzili i starsze chłopcy, i młodse. To było takie nakrycie głowy codzinne. To był kaszkieta. Były kaszkiety samodziatowe, to był kaszkieta w krate z taki wełny, tyż z daszkiem, to był kaszkieta niedzielny i kaszkieta był taki zimowy, jesinny, na wiosne. To był kaszkieta samodziatowy (Świeciechów). Kaszkieta to okragła czapka ze sztywonym w środku, uszyta z granatowego lub czarnego sukna z czarnym, sztywonym daszkiem lakierowanym (Gręzówka). Kaszkieta to męska granatowa czapka z tekturowym daszkiem lakierowanym na czarno (Chłopków).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kaškieta*; D. lm. *kaškietów*; wymowa: *kašket, kasket, kašket*.

Por. *maciejówka*.

Kaszmir ‘bardzo cienka tkanina sukienkowa z wełny czesankowej, barwiona i drukowana’

Panny miały sukinki z kaszmiru (Strzeszkowice Duże). Jeszcze były takie chustki, co się nazywały kaszmirowe (Świeciechów). Kaszmir to był drogi materiał, ni każdego było stać, bidny se ni kupiuł (Majdan Nepryski). Z kaszmiru to i chustki były, i sukinki szyły, bluzki (Dzierzkowice Wola).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kašmiru*; wymowa: *kašmir, kašmir, kasmir*.

Katana ‘krótkie wierzchnie ubranie z rękawami, rodzaj kurtki’

Katana to krótka kurtka męska, taka z sukna kurtka z rękawem (Putnowice Mniejsze).

Źródła: PM.

Geografia: Putnowice Mniejsze, Wojsławice Kolonia, Białowody.

D. lp. *katany*; D. lm. *katanów*; wymowa: *katana*.

Por. *chałat, kaftan, kaftanik, kapota, kubrak, lejbnik*.

Kazimierzówka I ‘duża, czarna chusta z cienkiej wełny, z błyszczącymi frędzlami’

Ale były te starsze kobiety, że mieli takie z frędzlami duże. To jakieś kazimierzówki nazywali. Ale to tylko byli w czarnym kolorze, i z frędzlami, pamiętam, jedwabnymi takimi, taka wiazanka była, krateczka. O, to te chustki mieli, to to byli świąteczne. To to tak, w Wielkim Poście chodzili w nich, do kościoła uwijali się o tak, o, a te frędzle im się. Całe czarne były, a mieli takie duże, bez żadnych kwiatów. To były na pogrzeb, jak tego, kto miał jakieś żałobe, Wielki Post, Advent. To się nazywały kazimierzówki. [. . .]

Że ten towar sie nazywał tak, to i te chusty takie byli. A byli takie chustki duże, chusty można powiedzieć (Helenów). W lecie kobiety zakładały na siebie duże czarne chustki z błyszczącymi frędzlami. Były to kaźmirówki (Janiszów).

Źródła: PM, AMWL, MG.

Geografia: okolice Chełma i Kraśnika.

D. lp. *kazimierzówki*; D. lm. *kazimierzówek*; wymowa: *kaźimieżufka, kaźimerufka, kaźimiruska, kaźimirufka*.

Por. *smocek*.

Kazimierzówka II ‘duża chusta z cienkiej wełny, czarna lub kolorowa, z frędzlami, z motywem kwiatowym, większa od szalinówki’

Kazimierzówka to wełniana chustka z frędzlami i we kwiaty (Dołhobrody). Na szalinówkę nakładały baby kazimierówkę wiązano pod brodo. Kazimierówki też nosiły na ramionach (Łańcuchów). Na wierzch na drugo chustkę ozdobno nakładało się kazimierówkę, pod kościołem kładli ją na ramiona (Franciszków).

Źródła: PM, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna środkowa i północno-wschodnia.

D. lp. *kazimierzówki*; D. lm. *kazimierzówek*; wymowa: *kaźimieżufka, kaźimerufka*.

Por. *frędzłówka, popielinówka*.

Kądziałka ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

Kądziałka jeszcze była w tym kółku, taki kij na lyn nawinąć (Lipnica). Tam przy kowrotku jest takie co sie kądziatki to przywiązywało i później na szpule, z tego sie smykało z tej kądziatki i przedło sie (Hołowno).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *kądziałki*; D. lm. *kądziałków*; wymowa: *końżauka, kuńżauka*.

Por. *dziad, dziadek, krężel, pachotek, pocios, prządka, przedziatka, rzacionek*.

Kądział I ‘drażek osobno stojący lub umocowany w ławce, na której siedzi prządka, służący do zawieszenia kądzieli’

Jest cało ta kądziel, prześllica (Bukowa). Kądział to narzędzie do przedzenia lnu (Grabowiec). Kądział to narzędzie do ręcznego przedzenia lnu (Krzemień). Wycesało sie i później na kądzieli zawijało sie (Leszczany). A przedli, zwykła kądziel, mieli takie wrzeczona i tam przedli (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Kądział to jest przedziwo babskie (Stulno). Kądział to jest zagadka, ze wloz dziadek na babke, nie zlozie, nie zlozie, aż mu broda łoblozie (Łaziska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *kądziałki*; D. lm. *kądziałków*; wymowa: *końżel, kuńżel*.

Por. *kądziotka, prześllica, prześlliczka*.

Kądział II ‘część prześllicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Kądział to część prześllicy, na który siedzi lyn do przedzienia (Studzianki). Taki był, taki duży kolek, nazywało sie kądziel i to to nawinięta na tyn kądziel i dopiero to przydły. To tak przydły, trza było ślinić to i pociugać, ślinić to i pociugać te nić, zeby sie na tym

towijała, to to tu na palcu, az taki rowek miała łod ty nici, co wiecorami przydła (Świeciechów). Kądziel to była, taki stożek, taki grubszy, w koryto sie ten stożek wkładało. Wrzecziono i też kądziel (Uhrusk). Ale prządke to nie każdyn miał w domu, bo to przęślica przeważnie była, bo do przedzenia służyła, i tu taka kądziel, tu wrzecziono było i tak o tu kręcił i to furgato tak, i taki kręzel był, co jak fryga sie kręciuł (Hedwizyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *kądzieli*; D. lm. *kądzielów*; wymowa: *końżel, kuńżel*.

Por. *dęczysko, kądziółek, kądziółka, kij, kręzałka, kręzel, kręzotek, kręzółka, pióro, pocios, pociosek, pociuł, poteś, potus, przedlica, przęślica, watek*.

Kądziel III ‘zwój włókna przygotowany do przedzenia’

Kądziel to len umieszczony na prządce (Zamch). Sobie weźni kądziel zy lnu na kunuwrotek, jidu sobie na taki wiczórek, i tam przędo (Rakołupy). Kiedyś to myśmy chodzili na wieczory, to kołowrotek sie miało i pod pache te całe kądziel, ten len, i to sie przędo (Wytyczno). Kądziel to len przywiązany do kręzła celem przedzenia (Orłów Drewniany). Kądziel to len umieszczony w kołowrotku (Dobryń). Kądziel to pęk włókna lnianego, konopnego lub wełny, przygotowany do przedzenia (Zółtańce). Były takie przęślice. [. . .]. Tam sie rubiło to kądziel (Podlesie Małe). No a kołowrotek, [. . .] i już len, robi sie ładne kądziele, zawinie sie papierem, upiekszy sie i już sie przędzie tak. I trza było za dzień te szpule naprząść, tak (Radcze). To tam pakuły takie kupiły, a matka przędła kądziel (Zastawie). Prządło sie, kądziel sie zrobiło, takie było wrzecziono, ji tak w ręce sie kręciło, przędo sie, a potem motała tak, taki krzyzok, i z tego krzyzoka zdjena, zrobiła takie przodzionko, ji w worek, ji do takiego tkaca zawiezła, a łon mjoł wasztaty i robiuł (Lipa). Kądziel to lyn przywiązany do kręzła celem przedzenia (Ochoża). To sie kądziel przędo, schudziło się do jakiś chatupy (Kocudza). Kądziel te już sporządziło, obczesalo, obmiędziło, to wszystko, no i wtenczas sie, brato sie tam takie kądziele [. . .]. Kądziel sie wyrobiło i szło sie tam, na prządki (Tereszpol). I znowuż omotała na to wrzecziono, i znowuż. Nazywało sie kądziele. [. . .]. Kądziel to jest zwinięty len do przedzenia (Posadów). No to skubno z kądzieli i naplączo (Dubica). To jest kądziel, to jest wrzecziono (Opoka). Stoi o tutaj to i kiwa nogo, koło kręci sie, kądziel jest, a to ona siedzi sobie i nogo myka (Stulno). Kiedyś przędli te kądziele (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Nieraz o mama jak tak o na wrzeczionku przędła, to on taki był spory chłopaczek, to jeszcze podpalił. Tak nie lubiał tego. Wziął i przyszed i podpalił te kądziel (Dorohusk). A chłopy to przyważnie tak dla zabawy straszali, niektóre to podpaliłi kądziel, tyn len przywiązany do kręzła na kołowrotku, i śmich, zabawa, wysoto było, bo to szutki wsio takie byli (Strupin Duży).

Źródła: PM, TBM, KAGP.

Geografia: powszechna (zob. mapa 39).

D. lp. *kądzieli*; D. lm. *kądzielów*; wymowa: *końżel, kuńżel*.

Por. *kądziela, kądziółka, powismo, trąbka*.

Kądziel IV ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Kądziel to lepsze włókno, które można prząść (Mołożów). Kądziel zustaje na szczotce i to jest to lepsze włókno (Zamch).

Źródła: PM.

Geografia: Kryłów, Mołożów, Łukowa, Wola Obszańska, Borowiec, Zamch.

D. lp. *kądzieli*; D. lm. *kądzielów*; wymowa: *końżel, kuńżel*.

Por. *kłaki, oczesiny, oczoski, paczesie, pacześne, paczoski, pakuły, wymyczki, zgrzebie, zgrzebnica*.

Kądziela ‘zwój włókna przygotowany do przedzenia’

Cysały i w take kądziele zwiјаły tyn len (Ożarów). A to wieczór te kądziele było, w wieczór. Kądziele przywiązuwało sie i sie z ty kądzieli przedło (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ożarów, Ługów, Piotrowice, Poniatowa, Janiszkowice, Skoków, Ochoża, Staw (zob. mapa 39).

D. lp. *kądzieli*; D. lm. *kądzielów*; wymowa: *końżela, kuńżela*.

Por. *kądziel, kądziółka, powismo, trąbka*.

Kądziółek ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Kądziółek taki był i wrzyciono, i na tym kądziółek nawijali lyn (Jedlanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ciechomin, Gózd, Jedlanka.

D. lp. *kądziółka*; D. lm. *kądziółków*; wymowa: *końżouek, kuńżouek*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziółka, kij, kręzałka, krężel, krężolek, krężółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, walek*.

Kądziółka I ‘drażek osobno stojący lub umocowany w ławce, na której siedzi prządka, służący do zawieszenia kądzieli’

To już teraz nikt tego nie robi, a kiedyś te wieczory, cała zima to była tak spędzona, przedzenie tych pakuł na tych kądziółkach, tymi wrzecionami. Przedło sie, wrzeciona były i kądziółki takie, włókno ze lnu okręcało sie i przedło sie. To było w zapusty, po świętach Bożego Narodzenia i tak przedło sie te kądziółki całymi wieczorami (Błonie). Kiedyś sie chodziło z kądziółku, przedło sie kądziółke, na wrzecionie. Kobyty chodziły bo nie było światła, telewizji, chodziły po chatupkach, jedna do drugiej kądziółke przedły. Chłopaki chodziły, umawiały sie, odprowadzały tych kądziółek, łona tak kręzel pod poche, kądziółke w drugo poche, ji do dumu (Poniatowa). Kiedyś te wieczory, cała zima była tak spędzona, przedzenie tych pakuł na tych kądziółkach, tymi wrzecionami (Szperówka). Lyn na kądziółke i przedła baba (Gdeszyn). Przedło sie, wrzeciona były i kądziółki takie, włókno ze lnu okręcało sie i przedło sie (Wywłoczka).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *kądziółki*; D. lm. *kądziółków*; wymowa: *końżouka, końżuuka, kuńżuuka*.

Por. *kądziel, przęślica, przęśliczka*.

Kądziółka II ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Kądziółka to kawałek zastruganego drzewa służącego do nawijania przedzionej wełny lub lnu (Grabowiec). Kądziółka to jest ta część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowuje sie len (Stanin). Kądziółka to ta część przęślicy, na którą nawija sie włókno (Mołodiatcze).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kądziołki*; D. lm. *kądziołków*; wymowa: *końżouka, końżuuka, kuńżouka, końżauka, kuńżauka*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziółek, kij, kręzałka, krężel, krężolek, krężółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przėslica, walek*.

Kądziołka III ‘zwój włókna przygotowany do przędzenia’

Kądziołka to mała wiązka włókna, które zaktada sie na przėslice (Ratoszyn). Kądziołka to zwój lnu przywiązanego do przędzenia (Nasutów). Kądziołka to idzie na przėslice (Potok Górny). Uprzedło sie, [...] to dawało sie do tkacza na takim, [...]. O na takie na taki, na taki na taki motek sie późni z tego sie zwijało. No ji takie kądziółki takie robili, jak nazywali. I późnij dawali te do tkacza (Dorohusk). Kądziołke sie brało i przedło sie to. Cały dzień sie przesiedziało u kogoś, dopiero na wieczór przychodziło sie do domu. [...] A to kłaków było, takie no, len, takie. Sieli ludzie len i to potem międlili to, na, na przedziwo i czesali, pocierali, czesali to na taki drewniany kołek nakręcili tego, były specjalnie take zrobione, taka przėslica, tu taki kawałek deski, tu kołek był, na tym kołku znouż taki okregły, krężel to nazywali. Na ten krężel nawinęło sie tych kłaków. Wrzecziono było i pyrgało sie na tym wrzeczionie (Łuszczacz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony (zob. mapa 39).

D. lp. *kądziołki*; D. lm. *kądziołków*; wymowa: *końżouka, końżauka, końżuuka, kuńżouka*.

Por. *kądziel, kądziela, powismo, trąbka*.

Kiecka I ‘wierzchnie jednolite ubranie kobiece’

Dziwki w kieckach kolorowych chodzili, a starsze kobity to na cimno (Horyszów Ruski). Byle jako kiecke wsadziła, tam nicht sie ni strojił jak tera (Łopiennik Nadrzeczny). Kiecki to na lato z żorzety, z jedwabiu szyli (Rachanie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *kiecki*; D. lm. *kiecek // kiecków*; wymowa: *kiecka*.

Por. *letniczek, sukienka, suknia*.

Kiecka II ‘spódnica z płótna lniana, zdobiona haftem lub splotem nici’

Kiecka to już spódnica, nie była wełniana, ale z jakiego płótna, tak na co dzień (Staw). Kiecka to ze lnu, z tego płótna spódnica (Wierzbita pow. Chełm). Kiecka to dawna spódnica lniana biała (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *kiecki*; D. lm. *kiecek // kiecków*; wymowa: *kiecka*.

Por. *ciasnocha, fartuch, lejba, płótnienka, rajdocha, spodak, spódnica*.

Kieszień ‘kawałek materiału na ubraniu, przyszyty z trzech stron i tworzący wgłębienie w kształcie woreczka na chowanie podręcznych drobiazgów’

Piniędzy posukał po kieszeniach (Wisli). Przez głowe wkładane i nierozpinane, z kieszyniami (Zdziechowice II). Wym ręce z keszeni (Dębica). Kieszyń to w spodniach, w płaszczu (Grądy). Kaftan to było takie z kieszyniami, bez rykówów, zapinane na przodzie i miało takie wsuwane kieszynie, [...] kiszynie były (Świeciechów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kieszeni*; D. lm. *kieszeniów*; wymowa: *kešeń, kešeń, kešyń, kešyń, keseń*.

Por. *kieszonka*.

Kieszonka ‘kawałek materiału na ubraniu, przyszyty z trzech stron i tworzący wgłębienie w kształcie woreczka na chowanie podręcznych drobiazgów’

W portkach so dwie kieszonki (Mętów). *Napchane obie kieszonki w portkach, wypuczone takie* (Deszkowice I). *Miał dziurawe kiesznie i co usadziul to wyleciało* (Czartowiec).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kieszonki*; D. lm. *kieszonków*; wymowa: *kešonka, kešonka, kešunka, kišunka, kešunka, kesunka*.

Por. *kieszień*.

Kij I – tom I: 123.

Kij II – tom VI: 237–238.

Kij III – tom VI: 238.

Kij IV ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Kij był do umocowania włókna przy przedzeniu na wrzycionie (Łaziska). *To włókno trzymało się na kiju, nic innego ni było* (Skoków).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *kija*; D. lm. *kijów*; wymowa: *kiĭ*.

Por. *dęczyško, kądziel, kądziotek, kądziotka, krężatka, krężel, krężolek, krężotka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, watek*.

Kij V ‘pręt do trzymania szpulki przy motaniu nici na motowidło’

Kij podtrzymywał te spulke przy motaniu (Bęczyn). *Szpulka na takim kiju była* (Dzierżkowice Wola).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *kija*; D. lm. *kijów*; wymowa: *kiĭ*.

Por. *drucik, drut, korzystka, motacz, motaczka*.

Kijaneczka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Kijaneczka to niewielga deseczka łącząca podnózek z kołem w kołowrotku (Sulów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika (zob. mapa 23).

D. lp. *kijaneczki*; D. lm. *kijaneczków*; wymowa: *kiĭanečka, kiĭanecka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarapak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Kijanka ‘deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków’

Kijanka to deseczka z dziurkami używana w warsztacie tkackim (Sól). Kijanka to deseczka z dziurkami do snucia przędzy (Potok Górny). Kijanka jest z dziurkami i przez nią ido nitki, no to jak deska wygląda, ale z dziurkami (Zdzisławice).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa (zob. mapa 37).

D. lp. *kijanki*; D. lm. *kijanków*; wymowa: *kijan̩ka, kijonka, kijunka*.

Por. *deseczka, deska, deszczułka, dziurawka, dziurkowatka, dziurowatka, przebiórka*.

Kimbałka ‘dawne nakrycie głowy – obręcz z drzewa lub drutu, którą kobiety zamężne wkładały na głowę pod chustkę’

Kimbałka to taka obręcz z pręta leszczynowego obszyta płótnem, zakładana kiedyś dawno na głowę pod chustkę przez kobiety zamężne (Wołoskowola). Kimbałka to składała się z dwóch drewnianych obręczów i było to takie nakrycie głowy babski, na to jeszcze jakoś chusteczke zawijali (Wiszniów). Kimbałka to prosto takie kółko, taka podkładka pod chustkę na głowę, po co to było, to nie wiem (Łomazy).

Źródła: PM, ML, PSL.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *kimbałki*; D. lm. *kimbałków*; wymowa: *kimbaŭka, kimbałka*.

Por. *chamelka*.

Kitajka ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Kitajki we włosach nosiły dziewczyni, to wstażka dzisiaj się mówi, a kitajka to musi po chachłacku (Opole).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lp. *kitajki*; D. lm. *kitajków*; wymowa: *kitajka*.

Por. *kokarda, kokardka, krajka, stażeczka, stażka, strojka, wplotka, wstażka, zaplotka*.

Kiwadło ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

To się tak kiwało przy tym konowrutku i stąd kiwadło (Załuże Stare).

Źródła: PM.

Geografia: Załuże Stare, Wytuczno (zob. mapa 23).

D. lp. *kiwadła*; D. lm. *kiwadeł // kiwadłów*; wymowa: *kiwadu*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Kiwajka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Podnóże z kołem w kołowrotku łączy kiwajka (Matiaszówka). Kiwajka to była w kołowrotku, w kółku po dawnymu (Jableczna). Kiwajka to deseczka łącząca pudnózek z ośko koła w kołowrotku (Zbereże).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-wschodnia i okolice Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 23).

D. lp. *kiwajki*; D. lm. *kiwajków*; wymowa: *kiwai̩ka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suchka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło.*

Klamberka I – tom IV: 288.

Klamberka II ‘metalowa zapinka u pasa’

Na klamberke zapina sie pas (Mołożów). Klamberke świcąco miał przy pasie (Husynne).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *klamberki*; D. lm. *klamberków*; wymowa: *klamberka*.

Por. *brzęczka, klamerka, klamra, przączka, sprączka.*

Klamerka ‘metalowa zapinka u pasa’

Klamerka była błyszcząca, elegancko to wyglądał tyn pasek (Witaniów). Klamerka jest przy pasku do zapięcia (Kryłów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *klamerki*; D. lm. *klamerków*; wymowa: *klamerka*.

Por. *brzęczka, klamberka, klamra, przączka, sprączka.*

Klamra I – tom IV: 289.

Klamra II ‘metalowa zapinka u pasa’

Klamra jest przy pasku (Zagórze). Klamra to zapięcie pasa (Mołożów). Klamra to inaczej sprączka (Wólka Abramowska). Pasek był zapięty na klamre (Olchowiec).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *klamry*; D. lm. *klamrów*; wymowa: *klamra*.

Por. *brzęczka, klamberka, klamerka, przączka, sprączka.*

Klapka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Podnózek łączy z kołem taka klapka, to takie w rudzaju dyseczki (Obrowiec).

Źródła: PM.

Geografia: Obrowiec, Niele dew (zob. mapa 23).

D. lp. *klapki*; D. lm. *klapków*; wymowa: *klapka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suchka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło.*

Klapki ‘letnie buty’

Klapki to buty na lato (Wola Uhruska). Klapki to prawie ni ma buta, ino takie zacypienie na palec (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *klapków*; wymowa: *klapki*.

Klapy ‘część ubrania odgięta przy kołnierzu’

Klapy so przy marynarce lub sukmanie (Kryłów). Klapy to część ubrania przy samym kołnierzu (Podlesie Małe).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lm. *klapów*; wymowa: *klapy*.

Por. *wykłady, wyłogi*.

Klepaczka ‘przyrząd, którym trzepie się włókno z paździerzy’

Klepaczka to taka drywniana, zwiężono po bokach i służy do oddzielania paździorów od włókna (Hańsk). Późnij sie klepało [. . .] taka klepaczka była i ubijało sie, żeb te krosty wyleciały, paździerze po polsku, a po naszymu korosty, krosty (Hołowno). Po pociraczce klepie sie klepaczko, czasem na szczotce (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *klepaczki*; D. lm. *klepaczek* // *klepaczków*; wymowa: *klepačka, kłepačka, klypačka*.

Por. *klepadło, trzepaczka, trzepadło*.

Klepać ‘oczyszczać len z paździerza na cierlicy’

Klypało sie len na cierlicy (Gąsiory). Pociraczko klypali lyn, żeby wyczyścić jego (Polubicze Wiejskie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

Wymowa: *klepać*.

Por. *ciapać, łamać, pocierać, trzeć*.

Klepadło ‘przyrząd, którym trzepie się włókno z paździerzy’

Klepadło drewniane, zwiężone po bokach i nim sie tłuko (Choroszczyńska). Klepadło to prosty przyrząd do trzepania lnu (Zahajki pow. Biała Podlaska). Klepadło było do oddzielania paździorów od włókna (Stara Wieś).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia od Puław po Radzyń Podlaski, Łuków i Białą Podlaską.

D. lp. *klepadła*; D. lm. *klepadet* // *klepadłów*; wymowa: *klepaduo, klypaduo*.

Por. *klepaczka, trzepaczka, trzepadło*.

Klin I – tom I: 126.

Klin II – tom II: 82.

Klin III ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’

Kliny kwadratowe wszywane były dawniej pod pachami koszuli (Jarczówek). Klin to trójkątny kawałek materiału wszyty pod rękawem koszuli (Grzędówka). Klin to taka wstawka pod pachy koszuli (Ruda Solska). Klin to podłużny lub kwadratowy kawałek materiału wszywany pod pachami koszuli (Kryłów). Wszywali kliny pod rękawami zgrzebnij koszuli (Ochoża). Klin to kawałek płótna wszyty u koszuli pod pachy (Janowiec). Klin to ino w koszuli zgrzebnij (Kodeniec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna, w rozproszeniu na pozostałym obszarze (zob. mapa 7).

D. lp. *klina*; D. lm. *klinów*; wymowa: *kłín, klyn*.

Por. *ćwikiel, ćwikła, jaskółka, klinek, łastówka, wstawka, wtoczek, wtok, wtoka*.

Klin IV ‘poła spódnicy’

Spódnica w kliny ładnie wyglądała, miała kieszeń z boku, a z przodu rozporek (Nowodwór). Spódnice szyte w kliny za moji młodości były bardzo modne (Rudno).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *klina*; D. lm. *klinów*; wymowa: *kłín, klyn*.

Klinek I – tom I: 126.

Klinek II – tom II: 82.

Klinek III ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’

Klinek jest taki z matyriału, to taki trójkątny kawałek tego materiału wszyty pod rękawem koszuli przy pasze (Sosnowica). Klinek wszywali w kuszule, żeby to takie łagodniejsze było, szersze, bo tak to gryzło to zgrzebne płótno (Pokrówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kozły, Kolembrody, Sosnowica, Uhnin, Kodeniec, Żuków, Szuminka, Pokrówka, Weremowice, Zawada, Sitaniec, Ułhówek, Żerniki (zob. mapa 7).

D. lp. *klinka*; D. lm. *klinków*; wymowa: *kłínek, klynek*.

Por. *ćwikiel, ćwikła, jaskółka, klin, łastówka, wstawka, wtoczek, wtok, wtoka*.

Klumpy ‘buty całe z drewna lub na drewnianej podeszwie’ (zob. ilustracja 17).

Klumpy to buty całe drywniane (Wyhalew). W drywnianych klumpach chudzili, ciężkie to było te klumby, te drywniaki (Skryhiczyn).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lm. *klumpów*; wymowa: *klumpy*.

Por. *buty drewniane, chodaki, drewniaki, drewniary, trepy*.

Kłaki I ‘odpadki przy klepaniu lnu lub konopi’

Kłaki to so te pakuły, to je to samo (Podlesie Małe). Jak klypali lyn, to z boku kłaki lycieli z tego lnu (Wyrzyki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *klaków*; wymowa: *kɥaki, kłaki*.

Por. *oklepiny, oklepki, poklepie*.

Kłaki II ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Jak sie uczesało, to te kłaki na takim grzebieniu znów sie czesało, i te kłaki ładniejsze sie odbierało na inno przędze (Kulczyn). Kłaki to odpadki przy czesaniu lnu (Mircze). Kłaki to lniane włókno (Okrzeja). Kłaki to odpadki przy czesaniu włókna lnianego

(Ochoża). *Kłaki to lniane włókno, co zostaje na szczotce* (Majdan Leśniowski). *Kłaki to odpadki z czesania lnu, ale takie ślachetne* (Dubica). *Kłaki to lepsze, a zgrzebie na worki* (Łukowa). *Paczesiowe płótno jest to płótno z lepszych kłaków wyczesanych już szczotko* (Wola Osowińska).

Źródła: PM, KAGP, SS, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *kłaków*; wymowa: *kɔa^hki, kłaki*.

Por. *kądziel, oczesiny, oczoski, paczesie, pacześne, paczoski, pakuły, wymyczki, zgrzebie, zgrzebnica*.

Kłaki III ‘gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Jedne nazywały kłaki, drugie pakuły (Pogonów). *Kłaki to te pakuły ze lnu, co się wyczesze* (Podlesie Małe). *Kłaki to odpadki przy czesaniu lnu* (Majdan Nepyrski). *Kłaki to odpadki przy pierwszym czesaniu* (Sasiadka). *Kłaki to pirsze odpadki z czesania lnu* (Dubica). *Kłaki to odpadki z pierwszego czesania lnu* (Komarno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna, wschodnia i środkowa (zob. mapa 18).

D. lm. *kłaków*; wymowa: *kɔa^hki, kłaki*.

Por. *kołtony, łupieży, oczesiny, pakuły, zdzierki, zgrzebie*.

Kłapcie ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Takie były buty z lipy, no to po mojemu to takie byle co, takie niezdatne do chodzenia, ale ludzie chodzili w tych kłapciach (Ruda Solska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *kłapci* // *kłapciów*; wymowa: *kɔap^hce*.

Por. *chodaki, greki, kurpie, lyczaki, łapcie, postoty, szłapcie, trepy*.

Kłębek ‘kłębek nici lnianych lub wełnianych’

Jak już uprzedli te nici, tu później te nici na kłębki zwiłali z wrzycionów (Kryłów). *Kłębek to lniana, ręcznie zwinięta nić w take kule* (Dobryń). *Takie kłębki kładło się w to i każda niteczka musiała iść, wie pani, bo jakby się pomyliło, to już by nie wyszło to płótno* (Gołab). *I w kłębek z nićmi i wtedy robiło się płótno* (Uhrusk). *Na szczotke wyczesali, uprzedli i wyszeł taki kłębek tych nici z lnu* (Białowody).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kłębka*; D. lm. *kłębków*; wymowa: *kɔembek, kłembek, kɔymbek, kłymbek*.

Por. *gałka*.

Kłobok ‘nakrycie głowy z szerokim rondem’

Chłop miał taki szary kłobok słomiany na głowę (Wola Uhruska). *Kłobok to jak dzisiaj kapelusz, to jest to samo* (Mszanka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Mszanka, Wola Uhruska.

D. lp. *kłoboka*; D. lm. *kłoboków*; wymowa: *kɔobok*.

Por. *kapelusz*.

Kobyła II ‘część haftki, na którą nakłada się haczyk’

Kobyła to haczyk haftki z dziurko (Hosznia Ordynacka). Kobyła jest u haftki, to ta część, co ma dziurkę take, takie coś, za co można złapać to kobyła, a na to idzie koń (Polichna). Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Bychawy, Szczebrzeszyna, Janowa Lubelskiego i Kraśnika (zob. mapa 12).

D. lp. *kobyły*; D. lm. *kobyłów*; wymowa: *kobyu̯a, kubyu̯a*.

Por. *hafteczka, haftka, kobyłka, uszko*.

Kobyłka I – tom I: 133.

Kobyłka II – tom II: 377.

Kobyłka III – tom III: 179.

Kobyłka IV – tom III: 179.

Kobyłka V – tom IV: 103.

Kobyłka VI ‘część haftki, na którą nakłada się haczyk’

Kubyłka to część haftki, która zaczepia się za haczyk (Stanin). Kobyłka to część haftki, na którą zakłada się haczyk (Grądy). To kubyłka, a na to konik (Sulmice). Kobyłka jest u haftki, to jej część jest (Sławęcín). Kubyłka to część haftki (Potok Górny). Haczyk haftki z dziurko to jest kobyłka (Jarczówek). Jest kobyłka i na nią idzie haczyk (Kuzawka). Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne (zob. mapa 12).

D. lp. *kobyłki*; D. lm. *kobyłków*; wymowa: *kobyu̯ka, kubyu̯ka*.

Por. *hafteczka, haftka, kobyła, uszko*.

Kobyłki I – tom I: 133.

Kobyłki II ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Na kubyłkach wisiaty nicielnice (Trzydnik Duży). Kobyłki to takie oczka w drabkach (Stara Wieś). Kobyłki to so zrobione ze szpagatu oczka, w które nawleka się niteczki i one te kobyłki jak się nadeprnie nogo na podnóżkie jedno, która jest przywiązana sznurkiem, robio się tak zwane ziwy (Wola Osowińska). Źródła: PM, SS.

Geografia: Siedliska pow. Łuków, Stara Wieś, Wola Osowińska, Borki, Serokomla, Krępa, Trzydnik Duży, Rzeczycza Ziemiańska (zob. mapa 32).

D. lm. *kobyłków*; wymowa: *kobyu̯ki, kubyu̯ki*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kółeczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, raczki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Kociaki ‘buty z cholewami uszyte z filcu lub ze zbitej wełny, wypełnione watoliną, wkładane w kalosze’

Kociaki to buty z filcu, chodzi się w nich w kaloszach (Zastawie). Kociaki to buty wojtokowe (Wólka Abramowska). Buty kociaki były to były takie filcowe buty, buty takie,

takie z siwego filcu, grube i to były buty z kaloszami. [. . .]. To kalosze były i sie wkładało, tu były cholewy z tego filcu, a tu były kalosze i w tych kaloszach sie chodziło jak było mokro, to trza było chodzić w tych kaloszach, bo by sie przemokło. To były buty takie codzinne, co chodził w tym każdy, i chłopcy, i kobiety, bo to były takie buty na zime tu-niwersalne. [. . .]. Kupowało sie koc i był rzemieśnik, wziun ci miare, łuszył buty z koca, normalnie takie były zestygnowane cholewy, tutaj na kapcie, maszyna zestygnowała, w kratki, w paski i tyz kalosze trza było kupić i to były buty tyz dlo kobiet. Kocioki sie mówiło. Kocioki były (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Kraśnika.

D. lm. *kociaków*; wymowa: *koćaki, koćoki*.

Por. *biłgorajce, ciepłaki, dziady, szłapy, walochoy, walonki*.

Kokarda ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Kokarda to wstażka, któro zawiązuje sie małym dziewczynkom (Kryłów). Kukarde zawiązuje sie we włosach małym dziewczynkom (Ruda Solska). Kukarde wplata sie w koze (Mołożów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kokardy*; D. lm. *kokardów*; wymowa: *kokarda, kukarda*.

Por. *kitajka, kokardka, krajka, stażeczka, stażka, strojka, wplotka, wstażka, zaplotka*.

Kokardka ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Kokarda to ozdobna wstażka, wplatana do kozów małym dziewczynkom (Cichobórz). Dziewczynki mieli kozy pozaplatane i kolorowe kukardki powiazane w tych warkoczach (Nowa Wieś).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kokardki*; D. lm. *kokardków*; wymowa: *kokartka, kukartka*.

Por. *kitajka, kokarda, krajka, stażeczka, stażka, strojka, wplotka, wstażka, zaplotka*.

Kolberka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Od podnóżka szła kolberka w kołowrotku (Gielczew). Podnóżek z kołem so w kolewrotku złączone kolberko (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krzczonów, Gielczew (zob. mapa 23).

D. lp. *kolberki*; D. lm. *kolberków*; wymowa: *kolberka, kulberka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Kolbra ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Jest kolbra pomiędzy kołem i podnóżkiem (Olszowiec-Kolonia). Podnóżek, a tu koło i między nimi dyseczka, ale to nazywali ni deseczka, ale kolbra, bo to ruszało tak (Chmiel).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krzczonów, Chmiel, Olszowiec-Kolonia (zob. mapa 23).

D. lp. *kolbry*; D. lm. *kolbrów*; wymowa: *kolbra*.

Por. *cyganka, deska, deszczulka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Kolczyki ‘ozdoby, które kobiety zawieszają w uszach’

Kolczyki kobiety noszo w uszach dla ozdoby (Abramów). *Kulczyki baby w usach noso* (Zgoda). *Kolczyki to ozdoby w uszach* (Modryniec). *A kobiety noszo w uszach takie. Jo to mówie, ze to takie małe podkowy, a to kolczyki so* (Borzechów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *kolczyków*; wymowa: *kolčyki, kulčyki, kolcyki, kulcyki*.

Kolewrotek ‘narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Kolywrotek to stare urządzenie do przędzenia w domu (Staw Noakowski). *Koliwrotek to narzędzie na pedał do przędzenia* (Orłów Murowany). *Kolywrotek to jest do przędzenia lnu* (Jawidz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krzczonów, Hosznia Ordynacka, Wólka Ratajska, Staw Noakowski, Ostrzyca, Izbica, Orłów Murowany, Kozubszczyzna, Konopnica, Jawidz (zob. mapa 20).

D. lp. *kolewrotka*; D. lm. *kolewroteków*; wymowa: *kolevrotek, kolivvrotek, kolivvrotek, kulevrotek, kolyvuratek*.

Por. *kołowrotek, kołowrotko, konik, konowrotek, korowrotek, kowrotek, kółko, prządka, wózek*.

Kołeczek I – tom II: 85.

Kołeczek II ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

W wituchach był u dołu taki kołeczek (Sitno pow. Biała Podlaska). *Wituszki byli do zwijania i to sie obracało na takim kołeczku żylaznym chyba* (Wólka Plebańska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *kołeczka*; D. lm. *kołeczków*; wymowa: *kouęcěk, kuuęcěk, kuteęcěk*.

Por. *kołek, pal, stupek, stepno, sworzniak, szpindelek, trzpień, trzpieniek, trzpienek, zaścianek*.

Kołek I – tom I: 135.

Kołek II – tom II: 85.

Kołek III – tom II: 85.

Kołek IV – tom IV: 297.

Kołek V ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Baba, krzyżak nazywali i to opirało sie na takim czymś, i tam był taki kołek w ty podstawie (Matiaszówka). *W ty wituszce, kozioł tyż mówili, był w środek usadzony taki kołek i to sie ubracało* (Dobrynka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *kołka*; D. lm. *kołków*; wymowa: *ko_uək, ko_uyk, ko_uək*.

Por. *kołeczek, pal, słupek, stepno, sworzniak, szpindelek, trzpień, trzpien, trzpienek, zatycka*.

Kołnierz I – tom I: 135.

Kołnierz II ‘wykończenie ubrania przy szyi’

Kołnierz to tak niby takie ładne wykończenie przy szyi koszuli męskiej (Kryłów). W koszuli to kołnierz nie był wykładany, tylko tak opuszczony (Osiczyna). Kołnierz jest w koszuli, w bluzce, w płaszczu (Chmielnik). Oj, to kiedyś były koszule, to była zgrzebna, a kołnierz był kartanowy przyszyty, to na kawalerkę się chodziło (Borzechów). Palto było samodziałowe, było w kratę, było takie pasiaste, były z kołnierzami, były bez kołnierza i to, to miały i z króla kołnierze, i z barana kołnierze, takie były te palta [...], kołnierz taki wielgi na pół plic, to już były te palta jednokolorowe, niebieskie, brązowe, zielone, to takie to były (Świeciechów). Kołnierz u koszuli był z przyramkami, i z takimi rogami wyszywanymi (Dąbrowica).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kołnierza*; D. lm. *kołnierzów*; wymowa: *ko_uńeš, ku_uńiš, ko_uńeš, ko_uńiš*.

Por. *kołnierzyk, kryska*.

Kołnierzyk ‘wykończenie ubrania przy szyi’

No potem tylko ufarbkowało się te kołnierzyki, właściwie u tych kosul męskich, bo takie był tutaj stojące te, bo damskie to nie potrzeba było tam (Gołab). Kołnierzyk to wykończenie przy szyi koszuli męskiej (Mołożów). Były też koszule z kołnierzykami i one też bywały stegnowane (Rudno). Kołnierzyk był ślarko obszyty (Niemce). Koszule były zwykłe, szyte o, tak jak i dzisiaj. Tylko kołnierzyk był ten, no tu do święta już kawaler, to miał tu lniane te koszule, ale był kołnierzyk zakładany na wierzch kauczukowy taki no, ze sztucznego tworzywa jakiś. Tak to wyglądało (Naklik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kołnierzyka*; D. lm. *kołnierzyków*; wymowa: *ko_uńeżyk, ku_uńiżyk, ko_uńeżyk, ku_uńeżyk*.

Por. *kołnierz, kryska*.

Koło I – tom II: 85–86.

Koło II – tom VI: 257.

Koło III ‘część w kołowrotku, która obraca się podczas przędzenia’

W konowrutku było koło i ono się obracało, jak się przędło (Nedeżów). Konuwrotek miał koło u góry (Czajki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *koła*; D. lm. *kół // kołów*; wymowa: *ko_uo, ko_uo*.

Por. *kółko*.

Kołodoczka ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Krzyżak do zwijania przędzy upiera się na kołodoczce (Matiaszówka). Kołodoczka w wituszce była ważna, bo na kołodoczce się ta wituszka trzymała (Międzyłęś).

Źródła: PM.

Geografia: Matiaszówka, Międzyłęś, Tuczna (zob. mapa 29).

D. lp. *kołodoczki*; D. lm. *kołodoczków*; wymowa: *kołodoc̥ka, kułodoc̥ka, kołodoc̥ka, kułodoc̥ka*.

Por. *koziół, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, słupek, stojak, stolec, stołek, szłapki, trójnóg*.

Kołowrotek I – tom IV: 298.**Kołowrotek II** ‘narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Do przędzenia lnu był kołowrotek (Uhrusk). Kołowrotek, jaki był kołowrotek, na takich trzech nóżkach stał, na trzech nóżkach, było kółko i od tego kółka była taka deseczka na, na ziemi leżała taka deseczka, i taki drut szed do tego kółka. I za pomocom o tego kółka, takie duże kółko było, tego kółka szed pasek i za pomocom tego, właśnie tej deseczki, która na ziemi leżała, ruszało się tak nogom i to kółko się obracało, i dalej szed, i na szpulce, i na ty szpulce dopiero skręcało te z lnu czy z konopi, skręcało te nici. Był na takim kiju, był obsadzony, była taka duża ta, zakładało się na kij ten len cy konopie i z tego się ciągnęło, pociągało, trzeba było równiutko, trzeba równiutko ciągnąć, żeby równe nici wyszły i to się nogo się ruszało, o tak to się ciągnęło, nogo się ruszało i to się skręcało, nici się skręcały i z tego wychodziły nici (Babin). Kołowrotek trzy nogi miał, podnóżkę take jak ławka, i spulke (Ługów). Kołowrutki miały kubity i na tym przędzy lyn czy kunopie (Kluczkowice). Były takie kołowrotki. Takie stojące więcej, [...]. No jak to się przędło, kręciło się kółkiem. Aha len, owinęła matka na tyj, jak ona się nazywała, kręzołek, czy jak się nazywała. Tak, kręzołek chyba i nawinięła i przędła cieniutko, bardzo cieniutko nitkę, a potem jak uprzedła, tylko spulki były na tym kołowrotku. Spulka, o tak jak ta. Wypełniona była pełna i późni zwijała na takie motowidło (Gołab). Na kołowrotku przedli nici na płótno i potem z tego płótna szyli koszule (Udrylicze). To jak chto był bugatszy, to miał tyn kołowrotek i na tym kunopie czy len przūd, a bidny to miał jino wrzyciuono i prześlīce (Krępiec). Tak jak tu nos w dumu to przydły na kołowrotku, to trza było znowu to podsuszyć (Świeciechów). Były takie kołowrotki, jeszcze u nas w domu jest na górze taki kołowrotek (Żabno). Moja matka całe życie na kołowrotku przędła (Borzechów). Nie wszyscy mieli kułowrotki. Na te szpule, to rękę się zygają z tej kądzieli, a tam się kręciło ji na te szpule nawijało nici. Z ty szpule na takie motowidło się nazywało. Jak zgrzebny to dziewięć, takie pasma się, dziewięć tych pasmów, a w ty pasmie sześćdziesiąt nitek, a w kunopnom to dwanaście tych pasmów, a lnianych to trza było szesnaście pasmów. Nasz dziadek to miał nie taki, jak miawały, co rękę zarzucały. Jo nie wiem jak un to robił, tam nogami to ruszoł, a tu zygoł, ji same szpule lotały (Podlesie Małe). No a kołowrotek, to z jakich części się składał. A z jakich części, to było, trzy nogi było, tutaj kółko takie, sznur, sznur i takie widetki byli zrobione, nabite z tego, z drucików ząbki, żeby zakładać nície, o i taki krążeczek, szpula, była wytoczona, nasadzi się, i ten sznur się nałoży na kóło i na te szpule, i już tutaj nogami się kręci, a tu prześlīca i już len, zrobi się ładne kądziele, zawinie się papierem, upięknie się i już się przędzie tak. I trza było za dzień te szpule naprząć, tak (Radcze). Postawiłam lampkę naftowo na kominku i na ławce sama i prędko na tym kołowrotku,

prędko żeby uprać, a kołowrotek jak kołowrotek, kółko, tu deska była a tu dwa takich, i to kółko miało o tak żelazno i trza było posmarować tam, bo by się może nie obracało (Stok). Potem ju, to już kołowrotki te nastaly, to już lulepszone były. To była ta przėslica, nakładalo, nakładalo się przecież tutaj i tu z boku się sidziało na krzesle. Tu taka łapka dzieś tu jest, no na te łapke nogu się naduszało, a tutaj pociugało się. Łuprzydło się, to dawało się du tkacza na takim, ło na taki, na taki motek się późni z tego się zwijało, no i takie kuziołki, takie rubili, jak nazywali. [...] No i późnij ta tkaczka to płótno rubila, no i z tego kalysony, kuszuli byli, przyścirałta, kapy, kilimy, makatki na ściany (Dorohusk). U nas to jeszcze i kołowrutek jest, i międlica, cierlica to, to jeszcze wszystko tak o zostawione, tak jest (Kielczewice). Kołowrotek to urządzenie do przedzenia nici wełnianych (Grabowiec). Z tej wełny wszystko tkali, to kobiety umiały, miały kołowrotki, na tych kołowrotkach przędły, a później miały te tkackie takie, nie takie jak w miastach, tylko na takich tych tkalnych przyrządach, tych tkackich, także to wieś musiała tak sobie radzić, żeby bardzo nie potrzebować tego miasta (Rejowiec Fabryczny). Były takie kołowrutki ło, tu trza było jednu nogu tak, tu się ło tu się tego cuchalo, tu tako trębka była i ten śpula była, zęby była takie, na tym się zwuzało i się nogu tego, i cuchalo, i się przędło, tera byśta nie umieli. A tkoce były takie zawodowe tego, to takie miały te tkoce [...] i tego, przęsta były i płótno. Były takie ło trzep, trzep, trzep, trzep i się znouż pociugało, pociugało i tego, i płótno się robiło. Jak to płótno jak każdemu tego i późnij się zapłaciło za ten, za te tolki, za tego, i się szyło koszule, płachetki (Michów). Kołowrotek to narzędzie służące do wyrobu nici z włókna lnianego (Rozięcín). A te ładne takie len to na włókno szło, przędli na tych kołowrotkach, tera tego mało je (Franciszków). Mój ojciec też prządł na kołowrotku, też robił płótno, po prostu w zimie pomagał matce. Było bardzo ciężko wyżyć, bo ziemia piaszczysta, cztery morgi (Brzeźnica Bychawska). Kołowrotek to narzędzie na pedał do przedzenia (Wysokie). Kułowrotek to ulepszone było przedzenie ((Uchańka). Kułowrotek to się przędło na tym. To do przedzenia (Sulmice). No to jest kołowrotek. [...] Obrobiło, obrobiło, obwiuzało się, no i tu się kółkiem rusalo i się przydło, bo znou drugie kołowrotki były, to miały od razu, na przy tym, tym i to się przędło, na tako szpule się (Opoka). A kołowrotek to już późnij nastal (Janiszkuwice). Ji na kołowrotku, tak jak widziałaś te kołowrotki byli (Tulniki). A na kołowrotku tak, kołowrotek taki był, przędło się. Było koto jedno, nogu się na tego, przędło się, pociugało się kądziel i się przędło (Tomaszowice). Jak była bugatszo kobita, to ni przędła wrzyciunem, jyno na kołowrutku (Bychawka).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 20).

D. lp. kołowrotka; D. lm. kołowrotek; wymowa: kouourotek, kuourotek, koourotek, koourotek, kouourotek, kouourotek, kouourotek, kouourotek.

Por. kolewrotek, kołowrotko, konik, konowrotek, korowrotek, kowrotek, kółko, prządka, wózek.

Kołowrotko ‘narzędzie do mechanicznego przedzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Kołowrutko to służy do mechanicznego przedzenia lnu (Bychawka). Bo były międlice, były takie kołowrutka, przędło się (Stok). Przędli lyn, było takie kołowrotko, to już maszyna taka (Brzeźno).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Brzeźnica Bychawska, Niedźwiada, Stok, Borzechów, Ignaców, Bychawka, Brzeźno, Dorohusk (zob. mapa 20).

D. lp. kołowrotka; D. lm. kołowrotek; wymowa: kouourotko, kouourotko, kouourotko.

Por. *kolewrotek, kołowrotek, konik, konowrotek, korowrotek, kowrotek, kółko, prządka, wózek*.

Kołpak I – tom I: 135.

Kołpak II ‘czapka futrzana na zimę’

Byli takie wysokie kołpaki kozuszone na głowe, tera nikt tak ni chodzi (Wola Gałęzowska). W Krzczonowie to jeszcze takie kołpaki dla chłopów na głowe wysokie były, ciepłe, bo to na kozuchu te kołpaki (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Bychawy.

D. lp. *kołpaka*; D. lm. *kołpaków*; wymowa: *koupak, kuupok*.

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kozuszana czapka, małachaj, małachajka*.

Kołpak III ‘kaptur u płaszca, kurtki, burki, palta’

Takie te burki, kołpok z tyłu taki był położony, w razie zimno, to tak jak teraz sie widzi te kołpoki takie majo (Germanicha). Kołpok to jakby coś w rodzaju copki, tako pelerynka do nakrycia głowy przy kołmirzu (Skowieszyn). Byli burki z kołpakiem (Nowodwór). Burka była z kołpakiem i grubsze to dla furmanów, tera to było burka z kapturem (Rogów). A to burki też były takie długie, wie pani, tylko miały z takim kołpakiem zakładady, na głowe, na ubranie. [. . .]. Ciepło i z takim kołpakiem na głowe, że w razie deszczu, czy jakies tego (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *kołpaka*; D. lm. *kołpaków*; wymowa: *koupak, kuupok, koupok*.

Por. *baszłuk, basztyk, czub, kapiszon, kaptur*.

Kołtony ‘gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Kołtony zostajo na szczotce po czesaniu lnu (Osuchy). Kołtonów naczysali z tego lnu, będzie na worki (Borowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Biłgoraja (zob. mapa 18).

D. lm. *kołtonów*; wymowa: *koułtony*.

Por. *klaki, tupieży, oczesiny, pakuły, zdzierki, zgrzebie*.

Kominiarka ‘czapka z nausznikami’

Kominiarka to czapka na uszy i na czoło (Dutrów). Kominiarki byli z włóczki i futrzane też byli na zimę z klapami na uszy i na kark (Kryłów). Kominiarki to kiedyś były i so do dziś, bo to zakryje i kark i uszy, ciepłe jest (Lipa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *kominiarki*; D. lm. *kominiarków*; wymowa: *kośniarka, kuśniarka, kośniorka*.

Por. *czapka z nausznikami, uszanka, uszatka*.

Konik I – tom I: 137.

Konik II – tom III: 183.

Konik III – tom III: 183–184.

Konik IV – tom III: 184.

Konik V – tom IV: 300.

Konik VI ‘haczyk w haftce’

Konik to część haftki, która się nakłada (Łukowa). Konik to taki element mały w haftce (Stanin). Kunik to część haftki, haczyk (Potok Górny). Konik jest dużym zaczepieniem (Kopyłów). Konik jest trochę podobny do konika, jest zakrzywiony, ma dwa druciki w drugą stronę wykręcone, i nie ma aby tylko zaczepić, to on się trzyma i nie puści, przyszywa się go przy prawym boku (Ruda Solska). Konik jest w haftce (Grądy). Guzik, haftkę nazywali, szpileczka i to su guziki. A to konik, to kubyłka (Sulmice). Konik to u haftki (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne, bez wąskiego pasa Lubelszczyzny północno-wschodniej (zob. mapa 13).

D. lp. *konika*; D. lm. *koników*; wymowa: *końik, kuńik*.

Por. *haczyk, koń, werblik*.

Konik VII ‘narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Na kuniku przedli len (Kocudza). A kołowrotki były takie, koniki się nazywały. Su jeszcze. O przecie popatrzeć na obrazek Matka Boska jeszcze na o takim przedzie kuniku, wrzecziono mo [...]. Koników to u nas było bardzo mało, myśmy na tym nie narabiali, tylko na wrzeczionie (Bukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Kocudza, Bukowa (zob. mapa 20).

D. lp. *konika*; D. lm. *koników*; wymowa: *końik, kuńik*.

Por. *kołowrotek, kołowrotek, kołowrotko, konowrotek, korowrotek, kowrotek, kółko, prządka, wózek*.

Konopiane płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Konopiane płótno było, nici konoplane z tego płótno (Jablęcna). Konopiane płótno to takie grube bardzo (Sławatycze).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Jablęcna, Sławatycze, Dańce.

D. lp. *konopianego płótna*; D. lm. *konopianych płótnów*; wymowa: *konopane płuotno, konoplane płuotno*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Konopne płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Konopne płótno no to jak takie to płótno grubsze (Hosznia Ordynacka). Konopne płótno, bo z kunopi (Polichna). Kunopne płótno to takie twarde, drapie tak (Telatyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *konopnego płótna*; D. lm. *konopnych płótnów*; wymowa: *konopne puutno, kunopne puutno*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Konopnica ‘czyste włókno z lnu’

Konopnica to taki cyściutki lyn, lepsy taki (Osiny). Konopnica to takie obrobione tyn len, gotowy do przedzenia (Żerdź).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *konopnicy*; D. lm. *konopniców*; wymowa: *konopńica*.

Por. *len, paklepie, przędza, przedzidło, przedzionka, przedziwo, włókno*.

Konopnina ‘cienkie płótno lniane’

Kunopnino nazywali takie delikatne płótno (Skowieszyn). Konopnina to było płótno ciniutkie na kosule (Końskowola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *konopnina*; D. lm. *konopninów*; wymowa: *konopńina, kunopńina*.

Por. *płótno cienkie, pojedynek, proste płótno, soroczane płótno, surowne płótno*.

Konowrotek ‘narzędzie do mechanicznego przedzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Konowrotek to narzędzie na pedał do przedzenia (Wysokie). Konuwrutki dawno takie mieli i na tych konuwrutkach przedli lyn czy kunopie, i potem z tych nitek płótno rubili, i szyli z tego kuszule, spódnice, wszystko z tego płótna szyli (Zubowice). Kunowrotkiem i przeszłico sie kiedyś przedło (Białowola). Konuwrotkiem to troszkie prędy, bo to maszynowo (Skryhiczyn). Byli takie konuwrutki i przedło sie na tych konuwrutkach takie nici (Sielec). Na konowrotku sie przedło (Leszczany). Konuwrotki powstały już w późniejszych czasach (Kryłów). Ale już pojawiły sie te konowrotki, to na konowrotkach przedli (Wierzbica pow. Chełm). My z temi konowrotkami, chodziliśmy, przedliśmy. To takie te płótna rubili (Wytyczno).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 20).

D. lp. *konowrotka*; D. lm. *konowroteków*; wymowa: *konowrotek, kunowrutek, konuwrotek, konovrotek, konovrutek, kunuwrotek, kunuwrutek*.

Por. *kolewrotek, kołowrotek, kołowrotko, konik, korowrotek, kowrotek, kółko, prządka, wózek*.

Kontrafałda ‘fałda zrobiona z dwóch fałd zwróconych kantami do siebie’

Spódnice takie nibieskie, na guziki z przodu i z tyłu kontrafałdami naukoło (Biszczka).
Spódnice uszyła, guziki z przodu i z tyłu, i takie kontrafałdy, i te guziczki (Bukowina).
Spódnice w kontrafałdy to były modne, jak byłam młoda (Częstoborowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kontrafałdy*; D. lm. *kontrafałdów*; wymowa: *kontrafaudy, kuntrafaudy, kuntrofaudy*.

Koń I – tom I: 137.

Koń II – tom III: 184–185.

Koń III ‘haczyk w haftce’

Koń jest u haftki (Polichna). *W haftce jest koń i jego sie zakłado na kobyłe* (Sulów).
Haftka ma dwa takie elimenty, to jest koń i kobyła, jedno na drugie zachodzi (Lipa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Kraśnika, Bychawy i Białej Podlaskiej (zob. mapa 13).

D. lp. *konia*; D. lm. *koni*; wymowa: *koń, kuń*.

Por. *haczyk, konik, werblik*.

Kopyto I – tom III: 188.

Kopyto II – tom III: 188.

Kopyto III ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Zdymali my oficerki, było takie drywniane kopyto spycjalne na te buty (Uhrusk). *Kopyto to drewniana forma na buty zdymać* (Grądy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Uhrusk, Mszanna, Mszanka, Stulno, Borzechów, Grądy, Wierzbica pow. Kraśnik (zob. mapa 15).

D. lp. *kopyta*; D. lm. *kopyt // kopytów*; wymowa: *kopyto, kopyto*.

Por. *koziółek, koziółki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ściągawka, wyzuwacz, żabka*.

Kora I – tom V: 222.

Kora II ‘lekka tkanina jedwabna lub kretonowa o wytłaczanej powierzchni’

Kora to materiał taki karbowany, wyciskany taki (Nowa Wieś). *Z kory to sukienki szyli nawet, bo to taki delikatny materiał* (Zaporze). *Kora to więc takie pościelowe jest tyn materiał* (Nasiłów). *Kora to delikatny materiał i tak ze zgrubieniami takimi, kolorowy* (Kanie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kory*; wymowa: *kora*.

Korale I – tom V: 222.

Korale II ‘ozdoba na nitce lub żyłce wykonana z koralowiny lub z innych materiałów’

Korale to ozdoba z kolorowych kulek nawleczonych na nitkę albo żyłkę (Grądy). Korale to ozdoba, czasem kilka nitek jednolitych koralu tak nałożyła panna, ładnie to wyglądało (Osmolice). Korale to ozdoba z kolorowych kulek na nitce (Ruda Solska). Kurale to ozdoba z kolorowych kulek lub so korale prawdziwe (Mołożów). Korale były prawdziwe lub z laków (Łucka). Korale prawdziwe to miały tylko zamożne, biedniejsze mieli porcelanowe paciorki. Na środku był koral najgrubszy i od niego już mniejsze odchodziły (Słotwiny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *koralu* // *koralów*; wymowa: *korale, kurale*.

Por. *paciorki*.

Korba I – tom IV: 300.

Korba II ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Podnóżkę naciskały, koło chodziło, a między nimi była korba jesse, tako jak deska, ale wąska (Osiny). Od podnóżki do koła idzie jeszcze korba (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM.

Geografia: Osiny, Opoka, Księżomierz, Gościeradów, Nedeżów, Brzeziny, Siedliska pow. Tomaszów Lubelski, Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski (zob. mapa 23).

D. lp. *korby*; D. lm. *korbów*; wymowa: *korba*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Korba III ‘gruby krąg na śrubie w kołowrotku’

Korba siedzi tam dzieś w środku w śrubie i ta śruba to sie chyba obraco i kręci sie (Oszczywilk).

Źródła: PM.

Geografia: Oszczywilk, Pogonów, Leopoldów, Borowa, Zarzecze, Gołąb, Rudno, Okrzeja, Krępa.

D. lp. *korby*; D. lm. *korbów*; wymowa: *korba*.

Por. *baba, babka, gniazdko, jaszczyk, stępka*.

Korbeczka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Podnóżka i koło łączyła zy sobo korbecka (Błazek). Między podnóżko a kołem idzie korbecka (Węglinek).

Źródła: PM.

Geografia: Błazek, Sulów, Polichna, Trzydnik Duży, Węglinek (zob. mapa 23).

D. lp. *korbecki*; D. lm. *korbecków*; wymowa: *korbecka, korbecka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Koronka ‘azurowa tkanina używana do ozdabiania odzieży i bielizny’
Kuronka to była do ozdoby ubrań, takie przybranie (Kamień). Koronka abo ślarka to była do obszycia rękawów, kołnierzyka (Gromada). Jak panna miała halke z korunkami na dole, to była już panna tako jak trza (Świeciechów). Fartuch u dołu był z koronko (Franciszków). Korunke to ja na szydełku robiłam take cieniutke (Stanin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *koronki*; D. lm. *koronek // koronków*; wymowa: *koronka, kuronka, korunka, kurunka*.

Por. *ślarka*.

Korowrotek ‘narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Korowrutek służył do przędzenia lnu (Zarzeczce). Baba na korowrotku przędła, a potem z tych nici szyli koszule (Wilków).

Źródła: PM, PI.

Geografia: okolice Parczewa, Puław, Lublina i Kraśnika (zob. mapa 20).

D. lp. *korowrotka*; D. lm. *korowrotków*; wymowa: *korovrotek, korovrutek, koruvrotek, koruvrutek, kuruvrutek*.

Por. *kolewrotek, kołowrotek, kołowrotko, konik, konowrotek, kowrotek, kółko, prządka, wózek*.

Kort ‘tkanina wełniana o splocie złożonym, używana na ubrania i płaszcze’

Na spodnie to malowane było, kort w różne paski (Kolechowice). Z kortu płaszcze były szyte (Piotrawin). Spodnie szyto z kortu albo caju (Wereszczyn).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kortu*; D. lm. *kortów*; wymowa: *kort*.

Korzystka I – tom I: 139.

Korzystka II – tom V: 139.

Korzystka III ‘pręt do trzymania szpulki przy motaniu nici na motowidło’

Szpulke przy motaniu nici to trzymała taka jak kij, nazywali to korzystka (Majdan Sopoeki). Szpulka trzymała się na kurzystce, jak motali nicie (Maziły).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *korzystki*; D. lm. *korzystków*; wymowa: *kożystka, kużystka*.

Por. *drucik, drut, kij, motacz, motaczka*.

Kosmosy I – tom V: 225.

Kosmosy II ‘buty gumowe z podszewką z materiału tekstylnego’

Kosmosy były, takie buty kosmosy były, to takie różnokolorowe, ściugane na gumce tu góry, to nie kalosze, tylko to były takie buty można powiedzieć do luzytku codziennego, co dzień się chodziło i na niedziele. Gumka była tu góry ściugano (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lm. *kosmosów*; wymowa: *kosmosy*.

Kostium ‘dwuczęściowe ubranie damskie’

Sukienki były, bluzki, kustiumy też były dwuczęściowy (Kryłów). Była bugato, miała zy dwa kostyjumy wytniane (Sól). Kostium to ubiór świąteczny, w pole przecież w tym ni poszła (Ignaców). Kostium to zakiet i spódnica (Wołoskowola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kostiumu*; D. lm. *kostiumów*; wymowa: *kosfum*, *kostyjum*.

Por. *garsonka*.

Koszula ‘lniana koszula męska lub damska’ (zob. ilustracja 4).

Koszule to były naszywane tutaj białe, tylko z płótna białego, a kołnierz nie był wykładany, tylko stójka taka była biała, i na guzik się zapinało, no i to musowo było prac kijanko, bo to tego inaczej był nie uprać, [. . .]. Koszule na guzik się zapinało (Osiczyna). Kuszula to bielizna noszona bezpośrednio na gołe ciało (Ruda Solska). Tu jeszcze te, takie jak gdyby z lnu te koszule. No sami śmy szyli. Zaniesło się do krawcowy, przody wyszyła lnianym płótnem białym cienkim i kołnierz, i uszyweczki. A tu się same, sami śmy szyli (Sulmice). A zaczym się te koszule lnianu urobiło, trza było pirw zasioć lin czy kunopi, trzeba było namoczyć, to mokło tydzień, dwa tygodnie żeby dobrze umokło, póść późni do rzyki to, to wypłukać dobrze, wysuczyć, omiędlić na mądlicy, potrzyć na, kładło się w piec, żeby wyszło znowuż, żeby go potrzyć na cierlicy, żeby te te wszystko wyleciało te scypiórka, z tego dopiro się późni przydło, a jeszcze oczesać trza było na scotce. [. . .]. Koszule, jak to ciężko praca była zaczym się urobiło te koszule. Ale lepi było w ty koszuli chodzić, bo jak się poszło w żniwa to nie przyliagała do plic jak ta cinko, tylko było chłodno w ni robić, ale ciężko praca była tych koszul upracować (Zgoda). Koszule szyto z włókna lnianego, samodziałowego (Dąbrowa Olbiecka). Koszule dla mężczyzn i dla siebie musiały być lniane, gospodyni musiała to płócienko zrobić. No dobrze jak cieniushko naprzęda i ładnie cieniutkie zrobiła, wybieliła i w tych właśnie lnianych koszulkach żeśmy chodziły (Kozanówka). Na lato kuszule lniane, pasem przepasana du kolan (Łukowa). Koszula była w pasie przepasana wąskim rzemiennym pasem (Kamionka). Koszule były z płótna lnianego z długimi rękawami zapinanymi u dołu na dwa guziki (Łucka). Koszula była lniana z wykładanym kołnierzkiem i była na wypust, przepasaty jeszcze rzemiennym pasem (Majdan Kozłowiecki). Koszula z karczkiem, z oszewko, do kolan i na wypust, tak chudzili (Nowodwór). Koszula to zapinana na jeden guzik pod szyjo, i koszule na mankietach były stęgowania dla ozdoby (Rudno). Bardzo ładny strój był. Koszula od garnituru nie była tak rozporek prosto, jeno więcej tak z boku, tako była. Ale czekoj, jeszcze jakie koszule były. To były wyszywane, o tu od samej brody, do samego pasa, ile tu w pas weszła, ta koszula szerokości, o taki ślaczek był. W rozmaite kwiatki, gałązki, ale to, to to już my tego nie robili, bo nie umieli. Krzyżokami to robili. A to krzyżoki, to na tych przerebkach i na kołnierzach znów tu na tych rogach, o na to tych, o tak, o tu to wyszywane. To były tutaj te krzyżoki. A co to tutej to były kwiotki piękne (Bukowa). Jak gdzieś do jakiś przyjemności wesele cy coś to była jedna koszula, a to wszystko lniane (Stok). Jak się ożenił, to miałem osimnaście rozmaitych, takie koszule to, takie koszule, ale jak to roboty było koto tego to. No właśnie, to i haftowane

takie (Smólsko Duże). Wojtusiacka, tona jak upręda, abo krosna wyrobiła, abo kusule uszyła, kusule uprała, to nicht tak ni zrobił (Jeziorno). Kosule lniane to sie gotowało, bo to kosule trzeba było wygotować przecież (Charlejów). Kuszulie tylko sama ja szyła. Kiedyś musiał sobie sam zrobić kuszulie (Stulno). Miał kuszule po kostki, takie długie swoje wyroby, to nieraz musiał z to kuszulo razem ręce zawijać, pchać (Smólsko Małe). Trzeba było znouuż to mydlić, nie było takich koszul jak dziś, tyko były lniane, jedynie były kołnierzyki i te tutaj, jak sie nazywały, zapomniałam. Oszewki te były też przy rękawach, trza było to namydlać [...]. No i pamiętam, jak kuszule szyła ta matka. Nam kuszule szyła, jeszcze byliśmy małe dzieci, to to ojcu szyła kuszule, sobie. No ji to była taka. I i nie tyko kuszule (Gołab). No ze lnu to już były kuszule (Borzechów). O takie kosule kiedyś były to. Jesce jest i tu sie obsyło przody z płócienska i to, sama syłam (Pogonów). To z takiego lnianego płótna szyły kuszule ji takie chodzili w kuszulach. Gdzie by tam teraz kto w takiej lnianej kuszuli chodził (Zastawie). Z tego płótna szyło sie worki, bo gotowych nie było, na zboże na ziemniaki, na wszystko, płachty na łózka, kuszule. To nie było jak teraz jedwabne, bawełniane, jakie tylko, a to z twardego sztywnego płótna były kuszule i wszystko (Błonie). Koszula przepasana, były też takie jak no, jak bogatsi gospodarze, to mieli pasy też takie haftowane tymi różnymi cekinami, nie cekinami naszywane, no i do tego spodnie ciemne, bo granatowe czy tam czarne (Piotrków). Koszule to były z lnu, matka bez przerwy len siała i to długo, wymagało to okropnej pracy zaczym to było płótno na to, na kuszule lniane. Starsze ludzie to nawet jak takie już później, jak ja pamiętam starszych ludzi, to takich koszul nie chcieli, bo to przykleja sie do tego, tylko lniane, to chłodne. [...] kiedyś żeby sie najlepiej ubrała kobieta czy mężczyzna ze wsi i poszedł do miasta, to sie odróżniał, a dzisiaj nie odróżni, dzisiaj nie odróżni miasto od wsi (Motycz). Koszule lniane były, na przodzie też tak ładnie wyszywane takimi czerwunymi nićmi (Zakrzew). Nojgorsze kunopi to woł na worki, a trzecie lepsze kunopi to na kuszule kunopne, bo lnów ni sioli (Niedzieliska). No długie już takie były [...]. To i kobiece długie kuszule, [...] one do kolan, u nas so takie, bo i moja ta koszula, co ja w niej jestem, to ona mnie do kolan sięga. Kiedyś chodzili, długo sie ubierali, krótko nie chodzili, to w długich kuszulach, teraz bez koszul chodzo młode o, bo ja widze jak moje wnuczki bez koszul, bo ja i stara i teraz kuszule zakładam. Niech ona jedwabna, cieniutka, ale jeszcze zakładam, bo jakoś tak nie moge stara babka, żeb bez kuszuli była (Hołowno). No i później ta tkaczka to płótno rubiła, no i z tego kuszuli byli, przysiciradła (Dorohusk). To takie babka mieli taku forme, przyniesły płótno łod tkacza, rozciugnyny na podłodze i te forme przyłożyli i nie wim, cy to mydłym, cy to cymś, cy wygłym rysowali na tym płótnie i takie nozycki były, co strzygło sie łowce, takie syrokie i to wycini i babka w rykach przez dwa wieczory dziadkowi łuszili kosule cy kalisuny z tego płótna. To to, to jakbyś wsadziła na siebie, to tak było jakby było z drutu. To było z kunopi, a lniane takie nie było, było milse do ciała, to sie robiło worki na mękę lniane. To dziadek w tym chodzili w żniwa, kosula była potąd, tako, długo kosula była, to potąd była kosula, do kolan. [...] Zdolno była kobita, naszyła tych koszul barchanowych łojcu, dziadkowi, mnie (Świeciechów). Do ślubu młoda szyła kuszule z cienkiego białego płótna i z długimi rękawami (Ługów). Bogaty lepiej ubierał sie nawet na co dzień, miał kuszule lniano, a biedny zgrzebno (Górka). No lniane sie robiło przecież, i to kiedyś to te, i kuszule, i kalesony, [...], takie lniane więcyj, to grube przecież [...]. Na spodnie, na kuszule. Ja w spodniach nie chodziłem, ale ojciec jeszcze chodził, w kuszulach chodził. To takie te kuszule to dziadek lubiał, bo to byli przewiewne lniane, to wiesz, tak we żniwa gorąco kosić, to i spodnie miał. Tyż mówi, to chuć twarde oni byli, ale to za nowiu trzeba było prać, bo to sztywne takie było (Tulniki). No kto umiał tam,

to wyszywał. I koszule chłopom wyszywali, rozmaite kwiaty tam takie, po rękawach, po szewkach (Tereszpol). Koszule, jak była uszyta, to tu była całkiem lniana, tylko kołnierzyk był taki kauczukowy, zakładali, że to już do krawatów, to był kołnierzyk zakładany. To był cały strój wiejski (Naklik). To płótno no trza było późni tak, były takie, no downi to [...] tylko każdy miał te lniane koszule, jo sama miałam, jeszcze starsi ludzie, to miały dotąd lniane, a ten na dole, to był zgrzebny (Opoka). Koszula to kiedyś kołnierz był stojący na guzik, a rękaw z majkietem (Wólka Petryłowska). Koszule wypuszczane na spodnie, długie do kolan (Susiec). Na co dzień to lniane portki i lniana kuszula na wypust z paskiem (Drozdówka). Koszule na co dzień na wierzch, od święta wpuszczane w spodnie, szyte z płótna lnianego lub konopnego (Karczmiska). Koszula zakładana na gołe ciało (Grądy). Lniane koszule to szyli, to byli zdrowe du kosy (Uhrusk).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *koszuli*; D. lm. *koszul // koszulów*; wymowa: *kośula, kuśula, kosula, kusula, kośula*.

Por. *soroczka*.

Kowrotek ‘narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Jak powstali już te taki kowrotki [...] niby taka maszyna kowrotek, to już łatwiej (Janówka). To sie pociągało tam, ona przywiązana, no widziałyście może te kowrotki, i tam przywiązuje sie te przedziwo, zrobi sie o z tego, wysmykuje sie tak, o rozpuszczam i to już nie bede rozpuszczać, i o tak naskładam i z jednego, z dwóch, z trzech kądziatki sie robiło (Hołowno).

Źródła: PM, PI, CWP.

Geografia: Worgule, Lipnica, Dobryń, Koszoły, Matiaszówka, Hanna, Janówka, Hołowno, Kodeniec (zob. mapa 20).

D. lp. *kowrotka*; D. lm. *kowrotków*; wymowa: *kowrotek, kuvrotek*.

Por. *kolewrotek, kołowrotek, kołowrotko, konik, konowrotek, korowrotek, kółko, prządka, wózek*.

Koza I – tom I: 148.

Koza II – tom I: 149.

Koza III – tom I: 149–150.

Koza IV – tom I: 150.

Koza V – tom III: 191.

Koza VI – tom III: 192.

Koza VII – tom III: 192.

Koza VIII – tom IV: 306.

Koza IX – tom VI: 269–270.

Koza X – tom VI: 270.

Koza XI ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Koza to stółek w kołowrotku, gruba deska osadzona na trzech nogach pod kątem do poziomu (Ochoża).

Źródła: PM.

Geografia: Ochoża, Nowosiółki, Wólka Czulczycka, Weremowice, Niedziałowice (zob. mapa 21).

D. lp. *kozy*; D. lm. *kóz* // *kozów*; wymowa: *koza*.

Por. *blat, deska, ława, ławeczka, ławka, maglownica, podnózek, podnóżka, słupnica, stolec, stoleczek, stółek, stół*.

Kozaczki ‘buty zimowe z cholewami’

Tam kiedyś kozaczków nie było, kamasze i tyle (Hołowno). Takie białe kozaczki miałam z krótkimi cholewkami (Rozkopaczew).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *kozaczków*; wymowa: *kozački, kuzački, kozacki, kuzacki*.

Por. *kozaki*.

Kozaki ‘buty zimowe z cholewami’

Kozaki to już byli późni, pierw to w dziadach sie chodziło (Mokrelipie). Kozaki to ali-ganckie wysokie buty z cholewami (Dęba).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *kozaków*; wymowa: *kozaki, kuzaki, kuzoki*.

Por. *kozaczki*.

Kozioł I – tom II: 151.

Kozioł II – tom III: 193.

Kozioł III – tom III: 193.

Kozioł IV – tom III: 193.

Kozioł V – tom IV: 306.

Kozioł VI – tom VI: 271.

Kozioł VII ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Był taki kozioł i te przędzie zwijało sie na tym (Jawidz).

Źródła: PM.

Geografia: Jawidz, Nasutów, Dobrynka.

D. lp. *kozła*; D. lm. *kozłów*; wymowa: *kożou, kożoł*.

Por. *baba, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Koziół VIII ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Wituszke trzymał koziół od dołu (Komarno). Podstawę wituchów stanowił koziół, na nim sie to spiralo wszystko (Łukowisko).

Źródła: PM.

Geografia: Komarno, Łukowisko, Wólka Plebańska, Czosnówka, Wyczółki, Żabików (zob. mapa 29).

D. lp. *kozła*; D. lm. *kozłów*; wymowa: *kożou, kożoł*.

Por. *kołodoczka, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, słupek, stojak, stolec, stołek, szłapki, trójnóg*.

Koziołek I – tom II: 88.

Koziołek II – tom III: 193–194.

Koziołek III – tom IV: 306.

Koziołek IV – tom V: 236.

Koziołek V – tom VI: 271.

Koziołek VI – tom VI: 271–272.

Koziołek VII ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

A zwijało sie na kłębki, był taki koziołek i [...] o, o, i sie sadzało, i na tym koziołku sie kręciło i dopiero sie wilo na kłębki (Pogonów). Koziołek to podstawa wijadeł (Niedźwiada). Koziołek jest i to na trzech nogach z drzewa wyrobiony, takiego pokraccastego trzeba było szukać, żeby znaleźć, żeby pasował na ten koziołek i one bardzo dobrze, nawet letko sie wilo (Wola Osowińska). Koziołek to jest w przyrządzie do zwijania kłębków (Leopoldów). Motuwidło to proste urządzenie było, koziołek i sta taka korzystka poprzycznie (Janowice).

Źródła: PM, SS.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowo-wschodnia (zob. mapa 29).

D. lp. *koziółka*; D. lm. *koziółków*; wymowa: *kożouek, kożouek, kożołek, kużouek, kużołek*.

Por. *kołodoczka, koziół, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, słupek, stojak, stolec, stołek, szłapki, trójnóg*.

Koziołek VIII ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Oficerki to zdymali przy pomocy koziółka (Rogoźniczka). Kuziołek kiedyś był do zdymania butów, bo z cholywami byli i tak nie zdjon (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Włodawy i Chełma (zob. mapa 15).

D. lp. *koziółka*; D. lm. *koziółków*; wymowa: *kożouek, kożołek, kużouek, kużołek*.

Por. *kopyto, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ściągawka, wyzuwacz, żabka*.

Koziołki ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Koziołki robili takie, że tam się wkładało buty, te oficerki (Uhrusk). Kuziołki z drzewa do butów byli, do zdymania z nóg (Radzanów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Uhrusk, Radzanów, Stulno (zob. mapa 15).

D. lm. *koziołków*; wymowa: *kożouki, kużołki, kużouki*.

Por. *kopyto, koziołek, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ścią-gawka, wyzuwacz, żabka*.

Kozyrok ‘uszywniona, wystająca część czapki osłaniająca czoło’

Kuzyrok to inaczej daszek u czapki (Żuków). Kuzyrok to szywna, wystająca z przodu część czapki (Szuminka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Włodawy (zob. mapa 10).

D. lp. *kozyroka*; D. lm. *kozyroków*; wymowa: *kozyrok, kuzyrok*.

Por. *daszek, rydel, rydelek*.

Kozuch I – tom VI: 272.

Kozuch II ‘cieple, wierzchnie ubranie ze skóry owczej’

Kozuch to wierzchnie ubranie ze skóry owczej (Grądy). Kozuch to jakby ciepłe futro na zime (Osmolice). To w takich kuzuchach i w wielkich copkach tam były, bo to zimy były łokropne, mrozy wielgie, to te copki, no jagby tu powiedzieć tak na dzisiejsze, to te czapki ji te kozuchy to było takie okrycie na te wielkie mrozy, bo w tych zimlankach, jak to kiedyś to nazywały, to był wielgi ziąb, jak to mówili, czyli takie zimno było, bo to ni paliło sie przecie w piecach ani tych kaloryferów nie było (Wierzbica pow. Kraśnik). To byli kuzuchi wyprawiany na biało. Kubiety czy mężczyźni to mieli kuzuchi te długie. Kubiety bardzo ładnie mieli kuzuchi uszyte, takie wyszywane czarno i czerwono nitko w krzyżyki (Dołhobyczów). Kozuchy byli takie długie, tak. Teraz, no w te kozuchy najbardzi sie odziewali (Bukowina). Kozuchy długie do kostek, zdobione lamowaniem z przodu i tu przy kieszeniach, miały duży kołnierz (Nasutów). Kozuchy były odcięte w pasie, marszczone i zdobione (Kamionka). Kozuchy w kolorach białych i żółte, te drugie były ładniejsze, kołnierze miały do pół pleców z barankiem na wierzchu (Nowodwór). Kozuchy to byli męskie. Kozuchy to do lasu chłopy mieli (Uhrusk). Kozuchy z biało wyprawionej skóry baraniej to już dla kobit były (Majdan Kozłowiecki). Kozuchy długie kupowano je od Żydów i kosztowały sześć rubli. Bogate robili z własnych skór, które oddawali do wygarbowania (Górka). Kuzuchy też były, był tak zwany kuśnierz, on to szył (Kryłów). Kozuchy białe, długie robione były w Kurowie (Michów). Kozuchy miały ino najbogatsze (Wólka Kątna). Kozuchy szyli z wyprawianych skór i niektóre to byli z fałdami z tyłu (Dubienka). Kozuch był biały (Sielec). Kozuch był zapinany na skórzane guziki i petelki (Majdan Sopocki). Kozuch biały był na zime (Barbarówka). Kozuchy w pasie przepasywano krajko (Strupin Duży). Kubiety chodziły w białych kozuskach (Momoty Dolne). No z wełny, ze skóry z baranów, kozuchy. Tako moda była, każdy kozuch chciał. [. . .]. Przecież jaki ładny kozuch mam, były takie, kolor żółty był. A teraz te, co mamy, to brązowe so takie. . . , ja to mam długie kozuch (Stryjno Pierwsze). No, a na wierzch na to wszystko, jak było zimno, to kozuch. Kiedyś mieli dużo owiec, to kozuchy, nie potrzebo-

wali w byle łachach chodzić (Rudno). *Kiedys każdyn chłop miał kozuch* (Niedzieliska). *Długie kozuchy w zimie miały bogate, bidne nie chodziły w kozuchach* (Maziarka).
Źródła: PM, CWP, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kozucha*; D. lm. *kozuchów*; wymowa: *kożux, kozux*.

Por. *kożuszek*.

Kożuszana czapka ‘czapka futrzana na zimę’

Kożusane copki na zimę były (Andrzejów pow. Janów Lubelski). *Kożusano copka to z tego samego, co i ten kozuch* (Biała). *Kożuszana czapka to jest ciepła czapa futrzana* (Osmolice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kożuszany czapki*; D. lm. *kożuszanych czapek // czapków*; wymowa: *kożušana čapka, kożušano čapka, kozusana capka, kożušana čopka, kozusano copka, kożušano čopka*.

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kołpak, małachaj, małachajka*.

Kożuszek ‘ciepłe, wierzchnie ubranie ze skóry owczej’

Kożuszek miała biały, wyszywany i tak w nim chudziła (Uhrusk). *Kożuszki babskie to były ładniejsze, z takimi kołnierzami długimi, czasem wyszywane* (Żółkiewka). *Kożuszki to bogatsze miały kobiety, panienki* (Teodorówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kożuszka*; D. lm. *kożuszków*; wymowa: *kożušek, kozusek*.

Por. *kozuch*.

Kólecčka ‘kólecčka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Kólecčka w wieszakach to one trzymały nicielnice w warsztacie tkackim (Wierzbica pow. Kraśnik). *To byli podnóżki, wisieli na takich kólecčkach, i byli wiązane do tych podnóżek, i jedno nogo to drugo tak przepleść, i to trza było cały czas opracować, i późni tym białem każde nitke dobijać. Mój łojciec to robił, ja to widziałam. I późni watek sie znowu zwijało* (Szczepieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia (zob. mapa 32).

D. lm. *kóleczek // kóleczków*; wymowa: *kuuečka, kuuecka*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wálki*.

Kółka I – tom I: 151.

Kółka II ‘kólecčka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Byli kółka takie w tych wieszakach do nicielnic w warsztacie tkackim (Niedźwiada). *Nicielnice wiszo na kółkach* (Irena).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i środkowa (zob. mapa 32).

D. lm. *kótek* // *kótków*; wymowa: *kuuka*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządką, kobyłki, kóleczeńka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Kółko I – tom VI: 273.

Kółko II – tom VI: 273.

Kółko III ‘narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Potem sie już przedzie na kółku, kołowrotku (Dubica). W takim domu każda z kółkiem, to gdzie, to tylko furczo te kółka (Przewłoka). Kółko było, na kółku sie sprzedzie (Szóstka). No i bierzem przediem na kółku (Sitno pow. Biała Podlaska). Później wyczesać go, dopiero przasć, przasć na kółku (Kobyłany). Potem sie już przedzie na kółku, kołowrotku (Dubica). Pu wycziesaniu już przedli, pu wycziesaniu. Przedli kółkiem. Kółkiem to było lepi, bo sobie kądziel uczepli, pumału nogo kręci (Dobryń). A później schodziliśmy sie na prządki, przedliśmy ten len [...] każda z kółkiem, to tylko furczo te kółka (Uhnin). Jakaśmy byli starsze, tośmy chodzili z kółkami, przedli. Na wieczorki schodzo sie dziewczyny [...]. Potem na wieczorki, kółko w garść (Lechuty Małe). Kiedyś na kółku sie naprzedła, a teraz ni mogie na niego patrzyć (Huszczka). Jedne mówio na to kółko, jedne kołowrotek, a ja mówie i tak, i tak (Motwica). Na łostatku kółka pod bok, cy tam kto pirze der, cy nawet ji sydełkiem robił, ji dalej wkoto. No taka zabawa była (Jezioro). To kółko po polsku, a po mojomu kowrotok, kowrotok [...], nogo tam kręciło sie te kółko i przedło sie (Hołowno). A teraz juz powstały takie te kółka takie. A te kółka to tak [...] jest koło, te dwie rúcki, tak jakby u tygo, o, ji to koto tak przerznięte, tu jest takie dziurki przywiercune, wsadza sie to koło, jest z jednej strony jest korba, tak zwano cyganka, któro sie nogami robi, i to koło chodzi (Germanicha).

Źródła: PM, PI, KAGP, MSGP, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna (zob. mapa 20).

D. lp. *kółka*; D. lm. *kótek* // *kótków*; wymowa: *kuuko, kulko*.

Por. *kołowrotek, kołowrotek, kołowrotko, konik, konowrotek, korowrotek, kowrotek, prządka, wózek*.

Kółko IV ‘część w kołowrotku, która obraca się podczas przędzenia’

A to szpulka, gracki, sznury, kółko, no i to wszystko do kołowrotka (Nowodwór). Było takie kółko przy tem wałku i trza było kręcić, naciagnąć. A późni był znowu przy tem warsztacie taki plac w środku warsztatu i trza było każde przestrzeń to przeplatać (Błonie). Były takie kołowrotki. Takie stojące więcej, zaraz, to nie ma. O takie tak. [...]. No jak to sie przedło, kręciło sie kółkiem (Gołęb). Stoi na górze jeszcze to całe to. I kółko i szpulka ta, co sie nawija z takimi drucikami łapie, no i sznurek ten włucuny do tej szpulki, i na kółku nogo sie kręci (Borzechów). No a kołowrotek, [...] tutaj kółko takie, sznur, sznur i takie widelki byli zrobione, nabite z tego, z drucików zo... ząbki, żeby zakładać nicie, o i taki krążeczek, szpula, była wytoczona, nasadzi sie i ten sznur sie nałoży na koło i na te szpule i już tutaj nogami sie kręci, a tu przęślica i już len, robi sie ładne kądziele, zawinie sie papierem, upiększy sie i już sie przedzie tak. I trza było za dzień te szpule naprasć, tak (Radcze). Kółko sie obraca jak sie przedzie (Kryłów). No jak to sie przedło, kręciło sie kółkiem (Bałtów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kółka*; D. lm. *kótek* // *kółków*; wymowa: *kuuko*, *kułko*.

Por. *koło*.

Kraciak ‘spódnica wełniana lub lniana w kratkę’ (zob. ilustracja 6).

Spódnice kraciaki byli swojej roboty, na dwa albo trzy kulory przyważnie, w granatowym, białym i czerwonym. To byli spódnice z lnianego płótna, tkanego samymu i w kliny albo proste (Głębokie). Byli spódnice kraciaki dumowy roboty (Stary Orzechów). Spódnice długie, kraciaki w kolorach granatowym, białym i czerwonym, swoji ruboty (Drozdówka).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Głębokie, Stary Orzechów, Drozdówka, Sosnowica, Ochoża.

D. lp. *kraciaka*; D. lm. *kraciaków*; wymowa: *kraćak*.

Por. *kratówka*, *kratunka*.

Krajka I ‘ozdobny pas wełniany’

Krajka to barwny pas lniany lub parciany. Krajka to było takie ala pas [...], dzieś kupowali te krajki, i też było długości jakiś półtora do dwa metry, on tam si upasał ze dwa razy, nawyt tu sobi związał. Kolorowe było, zilone, takie kuliory udcienia, czarne i tam żółte. To jeszcze ja te krajki pamiętam bardzo dobrze [...]. To byli z jakiegoś płótna i nawyt może i zy lnianego (Dołhobyców). Krajka to pas tkany, którym opasywano spodnie, koszule, sukmany, a u kobiet spódnice i fartuchy (Opole). Krajka z nitok wytkana była (Worgule). Krajka to pas z wełny lub bawełny (Polichna). Krajka to pasek do spodni szmaciany (Strzelce). Krajki to te takie kolorowe (Hołowno). Krajki byli bordowe, ale i pasiaste, miastowe, swoich ni było (Wólka Czuczycza). Krajki byli w różnokolorowe pasy i szyrokie na trzy palce (Hańsk). Kobiety przewiązywały sukmany kolorowymi krajkami szerokimi na cztery, pięć centymetrów. Krajki kupowano w mieście, na targ przywożono je z północy, gdzie kobiety umiały je wyrabiać (Krasne). Krajko przywiązywano spódnice i zapaski (Biszcz). Spódnice i zapaski w pasie przewiązywano krajko kupowano na jarmaku (Józefów). Krajki to takie kolorowe paski parciane (Uhrusk). Krajke miały kobiece koszule w miejscu paska (Krasnobród). Krajko przepasywano kozuch (Strupin Duży). Krajko przepasywali sukmany (Radzanów). Kolorowo krajko opasywali sukmane czy kuszule (Stawce). Krajka to była do przepasywania koszuli, kupowana u Żydów (Suchowola). Mówiło si, że o krajko czerwonoju pudpasany (Żuków).

Źródła: PM, CWP, AME, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i południowo-zachodnia.

D. lp. *krajki*; D. lm. *krajków*; wymowa: *kraika*.

Por. *okrajka*.

Krajka II ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Krajke kolorowo se zapletła we włosy (Sławęcín). Krajka to wstążeczka taka, dziewczynom krajke sie wy włosy wplytało (Worgule). Krajka to pas wy włosy z kolorowy przedzy lniany (Kodeń).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *krajki*; D. lm. *krajków*; wymowa: *kraika*.

Por. *kitajka*, *kokarda*, *kokardka*, *stażeczka*, *stażka*, *strojka*, *wplotka*, *wstążka*, *zaplotka*.

Krakowskie ubranie

Krakowskie ubranie to gorset z cykinami kolorowymi, biała bluzka, korale i spódniczka z kolorowymi naszywanymi stażeczkami (Żrebce). W krakowskich ubraniach dziewczynki małe chodziły, na różne święta tak były ubrane (Wierzchowiska). Krakoskie ubranie. A pamiętam to po krakosku jak było poubierane, to było ładnie, krakowianki miały takie te spódnice obszyte w tych [...], i gorsety były takie fajne, ładne takie wyszywane, białe bluzki krakowskie te, na głowe to miały te chustecki białe, piękne były. A tera ni ma, ni ma tych strojów, nie uidać. Poubierane były po krakosku, na procesje to po krakosku sie ubirały. A tera to już przepadło to, ni ma tych strojów (Babin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *krakowskiego ubrania*; wymowa: *krakofské ubrańe, krakoské ubrańe*.

Kratówka ‘spódnica wełniana lub lniana w kratkę’ (zob. ilustracja 6).

Kratówka to tkana spódnica w kratę, codzienna (Opole). O, każdej zimy, boż to i na kalessony i na koszule, to wszystko z tego sie szyło, o takie czy kratówki sie robiło (Hołowno). Kratówka to tak zrubiony materiał w pasy różnokolorowe, układane pionowo i poziomo i z tego spódnica (Rozwadówka). Jak chcesz trochy kraty, takie farbowane, to już na talkie sie zwinnie, w farbie sie farbuje, to już takie spódnicy robili kratówki (Uhnin). Kratówka to ubranie z materiału w kratkę, może być spódnica, sukienka, koszula (Mosty). Kratówka to lniana spódnica w pasy tak zdłuż i w poprzek (Rozwadówka). Kratówka taka wełniana, plisowana ta spódnica, w paski takie tkana (Łyniew). Kubiety mieli te kratówki takie i chodzili na co dzień (Podedwórze). Kratówka to taka dawna spódnica (Kolechowice). Kratówka to spódnica z samodziału lnianego w kratę (Skoki). Spódnica kratówka to zwykle była lniana i krata mogła być grubsza i drubniejsza (Suszn). Baby mieli spódnice lniane kratówki (Dębowa Kłoda). Mama chodziła w spódnicy lniany kratówce i na to biały fartuszek (Szóstka).

Źródła: PM, CWP, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *kratówki*; D. lm. *kratówek*; wymowa: *kratufka*.

Por. *kraciak, kratunka*.

Kratunka ‘spódnica wełniana lub lniana w kratkę’ (zob. ilustracja 6).

Kratunka to spódnica z płótna w kratkę (Elźbiecin). Ja miała tyż z krytunu take kratunkę (Międzyeś). W kratunkach to dawno baby chodziły, w takich spódnicach w kratę (Koszoly).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *kratunki*; D. lm. *kratunków*; wymowa: *kratunka*.

Por. *kraciak, kratówka*.

Krawat ‘krawat męski’

Krawat zakłada sie do garnituru (Olchowiec-Kolonia). Krawat jest zawiązany pod brodo (Grady). Alegantki mężczyzna to zawsze jest pod krawatem (Lipa).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *krawata*; D. lm. *krawatów*; wymowa: *kravat*.

Por. *krawatka*.

Krawatka ‘krawat męski’

Krawatka to można powiedzieć, że to męsko ozdoba (Suchowola). Ze lnu, z tego płótna, robili kiedyś krawatki (Niedzieliska).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *krawatki*; D. lm. *krawatków*; wymowa: *kravatka*.

Por. *krawat*.

Krażawki ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Krażawki to jest to, na czym wiszo niczałki w krośnach (Rozwadówka). Krażawki to takie kółeczka w krośnach (Dubica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rozwadówka, Dubica, Horodyszcze (zob. mapa 32).

D. lm. *krażawków*; wymowa: *króżafki, kronżafki, krunżafki*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krażeczki, krażki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Krażeczki ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnicy wiszo na krażeczkach (Załucze Stare). Krażeczki trzymali nicielnice, a to było potrzebne do tkania płótna (Nadrybie).

Źródła: PM.

Geografia: Załucze Stare, Nadrybie, Ossowa (zob. mapa 32).

D. lm. *krażeczków*; wymowa: *króżečki, kronżečki, krunżečki*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krażawki, krażki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Krażki ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnice so powiszone na krażkach, które jich trzymajo, żeby szło jak trzeba ta przedza (Łukówek). Na krażkach puwiszone so nicielnice w wasztacie (Buśno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 32).

D. lm. *krażków*; wymowa: *króški, kronški, krunški*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krażawki, krażeczki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Kreton ‘rodzaj bawełnianej lub lnianej tkaniny o splocie płóciennym, usztywnianej i barwionej w kolorowe wzory’

Kupowało sie kreton taki na sukienki, bluzki (Modryniec). Na sukienke to były te kretony i z tego sukinki szyły (Wólka Kałna). Mamusia mi kupiła taki kreton granatowy w białe grochy i go niosłam tam szyc do krawcowy (Bukowina). Spódnice świąteczne to były i z kretonu nawet (Rudno).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kretonu*; D. lm. *kretonów*; wymowa: *kreton, kretun*.

Kretonówka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Kretonówka, bo z kretonu była, to taka cienka i letnia chustka ta kretonówka (Grabówka). Były chustki kretonówki, to były tam, drobne kwiatki miały, na gorące dni (Świeciechów). Chustki kretonowe, kretonówki takie wiązane pod brodo albo wiązane z tyłu głowy (Kopina).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *kretonówki*; D. lm. *kretonówek*; wymowa: *kretonufka, kretunufka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chusteczka, chustka, gazówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Krećcie ‘kręcąc palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Trza sie było nakrećcie palcami, żeby uprząć, baba musiała tak kręcić tymi palcami czasem w zimie cały dzień (Zatyle).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

Wymowa: *kreńcić, kryńcić*.

Por. *fartnać // fernać, fryzać, furtnać, mykać, pobierać, pociagać, posuknąć, pyrgać, skrećcie, smykać*.

Kreżalka ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Do przędzenia to była taka kreżalka, na którą nakładano si włókno (Dołhobyców). Znowu już si na kreżutkę uwijało ten len, i schudzili si du jednego domu i przedli (Rogów). Kreżalka to część przęślicy, na którą nawija si włókno (Ulhówek). Krużalka to u przęślicy, na nią nawija si włókno (Dańce). Krażalka to jest na lyn i z tego sie bierze i przedzie (Kozły). Nawijali na kreżalkę i przedli, baba sidziła i przedła całe zime (Buśno).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *kreżalki*; D. lm. *kreżalków*; wymowa: *kreżauka, kryńżalka, krenżauka, krożauka, kronżauka, krunżauka*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, kręzel, kręzotek, kręzółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, wałek*.

Kreżel I ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

I mieli taki wózek, kręcili nogo, był taki kręzel przy tym wózku, że sie nawijało ten len, i tam sie ściagnęło (Łukowa). I tego kołowrotka ni ma, i kreżyla tego ni ma i tych śpulek ni ma [...], na ten kręzel sie nakrećcio te włókna i tak sie przedło (Babin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *kreżela*; D. lm. *kreżelów*; wymowa: *kreżel, kryńżel, krenżel, kręzel*.

Por. *dziad, dziadek, kądziatka, pachotek, pocios, prządka, przedziatka, rzacionek*.

Kreżel II ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowuje się len’

Kreżel to część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowuje sie len (Wandalin). Kreżel to taki niby kij, a tu łód spodu taka szyroka dziura, a w ten środek usadzona była przęślica (Branew). Przywiązywato sie len do kreżła, żeby prząć (Żmudź). Kryzel to

drewniany stożek, na którym owija się len i uклада na przęślice (Karczmiska). Krażel to prosto kij do nawijania lnu (Wielkolas). Krężel to część dawnego narzędzia do ręcznego przedzenia lnu (Bałtów). Tu kołek był, na tym kołku znowuż taki okręgly, krężel to nazywali. Na ten krężel nawineto się tych kłaków (Łuszczacz). To jest krezel i się zasodza na przęślice (Kocudza). Krężel to to, co na niego nawija się włókno (Stanin). Krażel to [...] włókno się na niego namotało (Stryjno Pierwsze). Ale prządke to nie każdym miał w domu, bo to przęślica przeważnie była, bo do przedzenia służyła, i tu taka kądziel, tu wrzyciono było i tak o tu kręcił i to furgalo tak, i taki krężel był, co jak fryga się kręciut (Hedwizyn). Była przęślica, kryżel i wrzyciuono, motali na mutowidło i wiązali na pasma i zdymowali i to był motek. Nieśli te motki do tkacza, wyrobił płótno, bilili, bo było szare i twarde. Maczali w wodzie, na trawie rozcilali, do słonka wybilato i zmikło, potem szyli rycami, to nazywali stygnuwanie koszule, kalusuny, pachty. A lniane płótno to na ubrusy na stoły (Susiec). Były takie przęślice. Tu była tako deszczutka w te strune, a tu był taki kijek nasadzune, a potem taki kryżel, ji na tym kryżelu było to włókno, ji wrzyciuono (Podlesie Małe).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krężela*; D. lm. *krężelów*; wymowa: *krężel, kryńżel, krenżel, krożel, krozel, krużel, krezel, kryzel, kryżel*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, kręzałka, krężotek, krężółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, wałek*.

Krężołek I ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowuje się len’

Krężołek to część przęślicy, na którą nawija się włókno (Orłów Drewniany). Kobieta siadła na takiej desce, tu miała taki kij, krężołek nazywali (Germanicha). A to była tako przęślica i był krężołek i się ślinito i o, cuch, cuch, cuch, i się kręciło, i się przedło (Pogonów). Aha len, owinęła matka na tyj, jak ona się nazywała, krężołek, czy jak się nazywała. Tak, krężołek chyba i nawinyła, i przedła cieniutko, bardzo cieniutko nitkę, a potem jak uprzedła (Gołąb). Krężołek i len przymocowany do krażka celem przedzenia (Orłów Murowany).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krężołka*; D. lm. *krężołków*; wymowa: *krężołek, kryńżołek, krezołek, krenżołek, krężołek*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, kręzałka, krężel, krężółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, wałek*.

Krężołek II ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Szpulka obraca się na krężołku (Uhnin). Na takim krężołku kręci się szpula i nici ido (Stary Orzechów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa (zob. mapa 25).

D. lp. *krężołka*; D. lm. *krężołków*; wymowa: *krężołek, kryńżołek*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Kreżółka ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Kreżółka to część dawnego narzędzia do ręcznego przędzenia lnu (Czołki). Kreżółka jest w przęślicy, do niej przymocowany jest len (Mołożów). I na to przęślice, bo to był kotek wbity, umocowany, kreżółka to się nazywała. To kreżółkę nasadzali, a na tej kreżółce było to włókno już, to co zrobili to włókno. I wrzyciono, to przędli w ten sposób (Kryłów). Był kawałek kija i tu tyłkiem się przyduśilo, to się nazywały kreżółki, walek okrągły drewno normalnie w środku miało dziurę, żeby na te przęślice zatożyć na ten kij, tak jak od sznotki. Zatożyło się to było w tym przedziwie okręcone, wiazało się kawałek papieru sznureczkiem i wrzecionkiem się kręciło, i niteczki się wszystkie przędło (Błonie). Kreżółka to jest, du czego ucepiony jest lyn (Wysokie). Tu się siadało, a tutaj kolek, kreżółka, a na niu się nawijało len i przędło się z tego (Czartowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. kreżółki; D. lm. kreżółków; wymowa: kreżuuka, krenżuuka, krynżuuka.

Por. dęczyso, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, kręzatka, kręzel, kręzotek, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, walek.

Krosienka I – tom I: 152.**Krosienka II** ‘stojak do szpul z osnową’

Krosienka do snucia, no taki jakby stojak do szpul z niemi, z osnowo (Łukowisko).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowisko, Rogoźniczka.

D. lm. krosienków; wymowa: krośenka.

Por. cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, nawijadło, nawijka, potak, skrzyńka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła.

Krosna I – tom IV: 311.**Krosna II** ‘warsztat tkacki’ (zob. ilustracja 25).

Krosna to dawny warsztat tkacki (Szczecbrzeszyn). Krosna to przyrząd do tkania (Dubienka). Krosna to inaczej warsztat tkacki, krosna byli do tkania (Orłów Drewniany). Na krosnach to derki rubiły (Wola Okrzejska). Ten warsztat, jak to kiedyś nazywali te krosna. Żeby do tkania, to musi być przy tym trzy kobiety, jedna trzyma za te nici, bo to długi kawałek jest, jak to kiedyś mówili, trzy, cztery huby, ściany. Druga trzyma już narzucone te berdo, a jedna kręci (Janówka). Moja babci miała kiedyś takie krosna, tak, to się krosna nazywało, taka maszyna. Były takie ramy, takimi nitkami przedzielone (Księżomierz).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: powszechna.

D. lm. krosnów; wymowa: krosna.

Por. krosno, krośna, warsztat.

Krosno ‘warsztat tkacki’ (zob. ilustracja 25).

Krosno z drzewa zrobione jest, niczonki, płocha, i nawijamy (Sitno pow. Biała Podlaska). Na warsztacie się robiło płótno, krosno nazywają (Pogonów).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

D. lp. *krosna*; D. lm. *krosnów*; wymowa: *krosno*.

Por. *krosna*, *krośna*, *warsztat*.

Krośna ‘warsztat tkacki’ (zob. ilustracja 25).

Krośna, był ten watek, tu tak był na dole, dzie sie płótno nawija. Tam watek u góry był, dzie sie usnowe nawija. I tupiero jak my byli małe, toż oni to ruzplaczo i każo dla dzieci wsiadać, żeby ciałnij nawinać na ten nawój. Tupiero nawino na ten nawój. To tam co na płótno to jeszcze jest taki kotek wstawiony. Przez to przechodzi płótno aż do tego wałka pud spodem. I sie już tupiero tam sobie dupasuje stołek, czy co, i siedzi. I tupiero już, jak już oni usuwo, to berdo nazywali. Stalowe było i jakiś inne, i niczanki. Teraz nawlika sie przez te niczanki, i jedna nawleka w niczanki, a druga w berdo. Nawleka i tupiero jak skończy, to i taki zakładajo prątek i purubione sznurki. To takie sznurki nazywajo zatykacze. To je na początek i na koniec, jak już trza durabiać. Nazywajo zatykacze. I tupiero te sznurki, już jak oni pasujo, i tupiero już, jak już te berdo wstawio takie te. I w środek sie wstawiało, jedna na dole, i druga. I tupiero te berdo wciskajo, w to zęb pasowało i tupiero zarzuca nić. A pud spodem, co tak następywało sie, to nazywajo pudnoże, to, to wkładało w te, o takie było wykute jedne i drugie, i w środek wkładało sie berdo i niczanki, to sie przyciagało nić przez niczanke. Jeden przyrzucza przez niczanke, a drugi przyciaga przyz berdo. I tam pudrobi kawatek, i przywinie na ten watek. Narobi tego płótna, tupiero tamte sznurki, co nazywajo zatykacze. I te, to już te sznurki zabioro, i te sznurki leżo, i prątek nazywał sie. Prątek to był taki. Jak na nawój nawijali, tu prawda, na prątek, na prątek. I tupiero te sznurki wyjmjo, a prątek zostaje. [. . .]. Buło spycjalne, przypuszczalo sie u takie to, było u takie coś, na ile, czy na dwa zęby, czy na trzy, ile kto tam narobi, jaki ten warstat wielkości, to też du tego należało. I potem jak już wyjdzie, jak już to zarzucjo na ten nawój, prątek wyskoczy. To tak zwijali. Jak dukończy sie, ten prątek wyskakuje, a to zostaje na tym, co tam wyjdzie. Nu tupiero już bierze, już purobi ile tam, i tupiero bierze prątek, wstawia w to i nazad sznurkiem ukręca. Tu sie nazywajo zatykacze, i tupiero wyrabiano (Dobryń). Krośna. To było bardzo pracowite, to trzeba było sie naprawde naprząć tego lnu, naobrabić i, no i narobić na tych krośnach, żeby, żeby było. [. . .]. To był taki okres, do Bożego Narodzenia musiał być len oporzadzony, oklepny, sprzedziny, nicie wszystko przygotowane, do tego, osnute i już po Nowym Roku stawiały kobiety krośna i do Świąt Wielkanocnych już powinno być te krośno zrobione, wyniesione, posprzątane, wybielone chaty, posprzątane. To był taki, taki okres i dobre gospodynie tak sie do tego właśnie stosowały, że już niedaleko święta, już powinno być ta robota taka skończona. Tak, tak, tak. To właśnie, to so dawne takie czasy (Kożanówka). A później zimo już i przedzenie i krośna, i wszystko było [. . .]. Późnij krośna już sie stawio, po Bożym Narodzeniu już tak do Wielkanocy to krośna sie robiło, na warstatach (Hołowno). Na krośnach sie wyrobi, i w tym sie chodzi (Szóstka). Warsztat tu nas nazywajo krośna (Dobrynka).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lm. *krośnów*; wymowa: *krośna*.

Por. *krosna*, *krosno*, *warsztat*.

Krośniarka ‘kobieta, która tka płótno’

Tkaczka lub krośniarka jest to kobieta, która tka płótno (Wola Osowińska). Krośniarka to ona tka płótno, od krosnów jest nazwane, że to krośniarka (Serokomla).

Źródła: PM, SS.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *krośniarki*; D. lm. *krośniarków*; wymowa: *krośniarka*.

Por. *tkaczka*.

Kruhalce ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

To, co je trzyma, na czym one wiszo, to kruhalce, tak zwane kruhalce. No, te drażki to wiadomo do tego, do czego służo, tylko do umocowania tych nabitek, tych właśnie niczanek. Pod spodem mamy jeszcze na sznurkach poczepiane łapy. Te łapy służo do tego, że [...] jeżeli sie naciska [...] na którąś z nich, tutaj sie tworzy taki tunelik. Przez ten tunelik właśnie prze, przepuszczamy, przekładamy czy to, tutaj akurat mamy na patyczkach (Kozanówka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 32).

D. lm. *kruhalców*; wymowa: *kruχalce, kruχalcy*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Krymka ‘dno kapelusza’

Kapelusz to skrzydła i krymka na spodzie (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Krymka to spód kapelusza (Polichna). Krymka to takie twarde w kapeluszu, ten sam spód (Wandalin). Krymka też była otoczona czarno taśmo, za któro zatykano pawie pióro (Wólka Rokicka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *krymki*; D. lm. *krymków*; wymowa: *krymka*.

Por. *denko, dno*.

Kryska ‘wykończenie ubrania przy szyi’

Szylam takie bluzki z kryskami mocno wykrochmalonymi, takie więcę stojące te kryski były (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *kryski*; D. lm. *krysków*; wymowa: *kryska*.

Por. *kołnierz, kołnierzyk*.

Krzos ‘torebka skórzana zawieszona przy pasie’

Krzos to torebka skórzana, zwisająca przy pasie (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *krzосу*; D. lm. *krzосów*; wymowa: *kšos*.

Por. *kalita, kalitka, palarus, sakwojaż*.

Krzyżak I – tom IV: 312.

Krzyżak II – tom IV: 312.

Krzyżak III – tom VI: 286.

Krzyżak IV ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Krzyżak to do nawijania nici i robienia motków (Lipa). Krzyżak służy do zwijania przędzy (Stulno).

Źródła: PM.

Geografia: Lipa, Łążek Ordynacki, Stulno, Kulczyn, Zbereże, Uhnin, Sosnowica, Kodeń.

D. lp. *krzyżaka*; D. lm. *krzyżaków*; wymowa: *kšyżak, kšyżok*.

Por. *baba, kozioł, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Krzyżak V ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Krzyżak to jest w wituchach (Żabików). Krzyżak to takie jak palce u ręki i na tym się kręci to wszystko, te wijadła (Krępa).

Źródła: PM.

Geografia: Żabików, Ulan Duży, Przytoczno, Krępa (zob. mapa 29).

D. lp. *krzyżaka*; D. lm. *krzyżaków*; wymowa: *kšyżak, kšyżak*.

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, stupek, stojak, stolec, stółek, szłapki, trójnóg*.

Krzyżaki I – tom I: 154.

Krzyżaki II – tom II: 88–89.

Krzyżaki III – tom IV: 313.

Krzyżaki IV – tom IV: 313.

Krzyżaki V ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Konuwrotek do przędzienia, a krzyżaki byli do zwijania (Lubień). Zwijali to uprzedzone na takich krzyżokach (Wierzchowiska). Zwijali te nici na krzyżakach (Kopyłów).

Źródła: PM.

Geografia: Wierzchowiska, Michałówka, Żuków, Lubień, Kopyłów.

D. lm. *krzyżaków*; wymowa: *kšyżaki, kšyżaki, kšyżoki*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Krzyżówka I – tom IV: 313.

Krzyżówka II – tom IV: 313.

Krzyżówka III ‘mała chustka o trzech rogach, z frędzlami’

Krzyżówka to chustka na głowę, ale tak w kształcie trójkąta, i tu frędzli naobkoto (Mołodiatycze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Mołodiatycze, Stefankowice, Obrowiec, Rogów, Tuczępy.

D. lp. *krzyżówki*; D. lm. *krzyżówek* // *krzyżózków*; wymowa: *kżyżufka*.

Por. *kusynka, rogówka*.

Kubrak ‘krótkie wierzchnie ubranie z rękawami, rodzaj kurtki’

Kubrak to jak kurtka, na guziki zapinany, z kołnierzem i z tyłu w pasie ma patkę (Polanówka). *Kubraki się nazywali dla kobiet, a dla chłopów były burki* (Franciszków).

Kubrak to inaczy troche takie jak kabat (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kubraka*; D. lm. *kubraków*; wymowa: *kubrak*.

Por. *chałat, kaftan, kaftanik, kapota, katana, lejbik*.

Kufaja ‘kurtka robocza na watolinie’

Kufaja to rodzaj kurtki, no taki waciak (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kufai*; D. lm. *kufajów*; wymowa: *kufaja*.

Por. *bekiesza, bekieszka, fufajka, kacataja, kufajka, kurtka, waciak, watowiec, watówka*.

Kufajka ‘kurtka robocza na watolinie’

Kufajka to tak jak kurtka, stebnowana na wacie kurtka (Polichna). *Kufajka to kurtka robocza na watolinie* (Nowosiółki). *Watowana kurtka robocza to jest kufajka* (Wiryki).

Kufajka to ocieplana kurtka robocza (Karczmiska). *Najlepiej na zime to kufajka, ciepło, letko* (Sól). *Kufajka to odzienie męskie* (Czesławice). *Kufajka to ciepła kurtka na wacie* (Majdan Wielki). *Kufajka to inaczy kurtka ciplejsza taka* (Klementowice).

Kufajka to ciepła, watowana kurtka, zwykle z drelichu (Horyszów Ruski). *Kufajka to kurtka na wacie* (Mircze). *Kufajka to ciepłe okrycie wierzchnie, rodzaj kurtki* (Czajki).

Kufajka to ciepłe okrycie, kurtka na zime, ale tak na co dzień chodzić (Sulów). *Kufajka to kurtka na wacie, taka chłopska* (Putnowice Mniejsze).

Kufajka to ocieplane ubranie męskie, zimowe więcy (Grabowiec). *Kufajka to ciepła kurtka na zime, ale nie do kuściola* (Staw).

Kufajka to z rękawami, tak niży pasa i na watulinie (Uhnin). *Kufajka to kurtka do pracy* (Majdan Leśniowski). *Kufajka to kurtka noszona do pracy, dość gruba i ciepła* (Wierzbica pow. Chełm).

Kufajka to kurtka gruba do roboty (Dorohusk). *Kufajka to ocieplana kurtka robocza* (Karczmiska). *Kufajka to ubranie robocze, krótkie i na watolinie* (Żółtańce).

Kufajka to ubranie zimowe do kolan podszyte watolino (Grady). *Kufajka to ocieplane ubranie męskie* (Leszczany). *Kufajka to kurtka stebnowana na wacie* (Rzeczycza Ziemiańska).

Na zime to późni byli kufajki te ruskie (Łukowa). *Dziadek całe zime w kufajce chudzili* (Żrebece). *Kufajki to było chłopca zimowe ubranie do obrządki, do, do codzienności. No taka watowa, takie w środku wata z jednej strony, towar taki podszewkowy, z drugiej strony stebnowane, no i wszystko miała, rękawy, kołnier, kieszeni.*

Ja jak zaczęłam szyć, to to maszynie jedne popsutałam na te, na te kufajki (Helenów). *I to było takie pikowane ta kufajka* (Janiszkowice). *I w kufajkach się chudziło. Z waty no i taki materiał. Pikowane to było, [...] To kufajka już była jakby kurtka* (Stryjno Pierwsze).

Na wirzch kozucha czy kufajke, to dopiero facet wkładał se te burke (Anno-pol). *Znalazłam ostatnio zdjęcie babci mojej. To w kufajce, w takiej pikówce. W takiej kufajce naramiennej* (Księżomierz). *Moja żona to w kufajkach chodzi* (Borzechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kufajki*; D. lm. *kufajków*; wymowa: *kufajka*.

Por. *bekiesza, bekieszka, fufajka, kacalaja, kufaja, kurtka, waciak, watowiec, watówka*.

Kulka I – tom I: 156.

Kulka II – tom I: 156.

Kulka III – tom IV: 317.

Kulka IV – tom IV: 317.

Kulka V – tom VI: 296.

Kulka VI – tom VI: 296–297.

Kulka VII ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyły ręki’

Jak sie ni chciało ręki skaleczyć, to sie bez take kulke motało nici (Kanie). Kulke sie z płótna brało i bez to sie motało nici, żeby chronić ręce (Pawłów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kanie, Pawłów, Trawniki, Dorohucza.

D. lp. *kulki*; D. lm. *kulków*; wymowa: *kulka*.

Por. *jurek, jurko, omykiel, płótno, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, smergacz, szmata, szmatka*.

Kurp ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Kurp to but stary, taki już podarty (Dęba). Kurpie to ciężkie, masywne buty, stare i obe-rwane (Karczmiska). Kurp to but taki już do wyrzucenia (Kołacze). Kurp to un ni na-daje sie do chudzenia (Świerze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *kurpia*; D. lm. *kurpiów*; wymowa: *kurp*.

Por. *chodak, kurpiak, obiersztynek, rapeć, skorbon, szłapak, targał, trep*.

Kurpiak ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Kurpiak taki stary, oberwany, wyrzuciła jego, a te bidne tam zza rzyki złapali i chudzili w tym całe jesień (Łazory).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Łazory, Hucisko.

D. lp. *kurpiaka*; D. lm. *kurpiaków*; wymowa: *kurpak*.

Por. *chodak, kurp, obiersztynek, rapeć, skorbon, szłapak, targał, trep*.

Kurpie ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Kurpie to obuwie z kory wierzbowej (Wola Uhruska). Kurpie były plecione z łyka, a łyko z drzewa, i to takie buty te kurpie (Siemień). Kobiety chodzili w kurpiach z łyka brzo-zowego, wiązanych nawłokami, takimi sznurkami (Kopina). Na nogach mieli z łyka lipowego kurpie (Lisikierz). Obuwie to też przeważnie kiedyś, kiedyś, to jeszcze za moji

pamięci tu był taki dziadek, to ton robił sobie jak na lato kurpie. [...] No to, to wyglądały o takie to. Z pręci, z kory takie uplecione. Tyko to wisz, kora musi taka być miętka jak z wirzby w lecie. Wierzba to ona daje kore. Narwiesz takich łyków, no ji gęsto uplecie. No kto umi, to to robi. Z pręci plecione. Nie z pręci tylko z kory, z kory wierzbowy. Kurpie nazywali takie buty. [...] A kurpie to takie plecione z takich, takich, ja wiem z czego. Z kory takie. Kurpie, to, to więcy chłopcy [...], bo to takie wielkie, szerokie to, chodzili (Tulniki). Kurpie z lipy. Z łyk obdzierali i tak, o i ta skóra z lipy. Kurpie a postoty to je to samo (Sosnowica).

Źródła: PM, TBM, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

D. lm. *kurpi* // *kurpiów*; wymowa: *kurpe*.

Por. *chodaki, greki, kłapcie, lyczaki, łapcie, postoty, szłapcie, trepy*.

Kurtka I ‘krótkie, wierzchnie okrycie, najczęściej z grubego materiału’

Kurtka to nowszego rodzaju odzienie, kiedyś to byli insze odzienia (Stawek). Kurtka to może być skórzana, zamszowa, wełniana (Rybczewice). Kurtke to sie w sklepie kupuje, gotowe, a kiedyś to rubili jakieś takie prymitywne na watulinie czy coś (Płonki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kurtki*; D. lm. *kurtek*; wymowa: *kurtka*.

Kurtka II ‘kurtka robocza na watolinie’

Downo to ubirali kurtki stebnowana na wacie (Polichna). Kurtka to było ubranie zimowe do kolan podszyte watolino (Ruda Solska). Kurtki byli z kołnierzykiem, ocieplane wato (Uhrusk).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *kurtki*; D. lm. *kurtek*; wymowa: *kurtka*.

Por. *bekiesza, bekieszka, fufajka, kacataja, kufaja, kufajka, waciak, watowiec, watówka*.

Kurtyka ‘obcisły kaftan z rękawami lub bez, koloru białego lub szarobrazowego, lamowany na przodach, kieszeniach i mankietach czarnym aksamitem’

Kurtyka to był taki kaftan babski z rękawami, dopasowany w pasie i rozkloszowany, szyty z sukna (Ulhówek). Kurtyka to taki kaftan babski (Miętkie). Kurtyka to był ubiór zimowy w rejonie hrubieszowskim, mie to opowiadała babcia jeszcze o ty kurtyce, to takie du kolan (Dołhobyczów).

Źródła: PM, CWP, PSL.

Geografia: okolice Hrubieszowa i Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *kurtyki*; D. lm. *kurtyków*; wymowa: *kurtyka*.

Kusynka ‘mała chustka o trzech rogach, z frędzlami’

Kusynka była na głowe, tako malutko kusynka do zawicia (Kamień). Kusynka to jest mała chusteczka na trzy rogi i z frędzlami (Kryłów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kamień, Alojzów, Buśno, Cichobórz, Miętkie, Modryniec, Mircze, Kryłów, Mołożów, Gołębie, Oszczów.

D. lp. *kusynki*; D. lm. *kusynków*; wymowa: *kusynka*.
 Por. *krzyżówka*, *rogówka*.

Kuśnik ‘wąska wstążeczka do zawiązania pod szyją lub do obszycia ubrania’

Kuśnik to wstążeczka do zawiązywania koszuli pud brodo (Worgule). Stare to kiedyś mówili o tych obszyciach kuśnikiem, ale tera to nicht tego nie zno (Skowieszyn). Kuśnik to po dawnymu tak sie mówi na te tasimke, może to chachłackie być (Kodeniec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Skowieszyn, Kodeniec, Wyhalew, Worgule.

D. lp. *kuśnika*; D. lm. *kuśników*; wymowa: *kuśnik*.

Por. *kutasek*, *tasiemka*, *życzka*.

Kutas I – tom II: 91.

Kutas II ‘ozdoba z nici, wełny, sznurka w kształcie pędzla’

Kutas to taka niby puszysta gałka z nici przyszywana jako ozdoba (Skokówka). U sukmanów wisieli czerwone kutasy z wełny, to było takie przybranie ty sukmany (Kolechowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kutasa*; D. lm. *kutasów*; wymowa: *kutas*.

Por. *dyndałek*, *kutasik*.

Kutasek I – tom II: 91.

Kutasek II ‘wąska wstążeczka do zawiązania pod szyją lub do obszycia ubrania’

Kutosek to wąsko stążeczka wiązana przy koszuli (Skowieszyn). Kutoski kolorowe wiązali pod szyjo, tako ozdoba była (Klementowice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *kutaska*; D. lm. *kutasków*; wymowa: *kutasek*, *kutosek*.

Por. *kuśnik*, *tasiemka*, *życzka*.

Kutasik I – tom II: 91–92.

Kutasik II ‘ozdoba z nici, wełny, sznurka w kształcie pędzla’

Kutasiki u fjarówki wisieli czyrwone, to była ładna ozdoba fjarówki (Krzczonów). Byrety mieli takie kutasiki u góry na samym środku (Dańce).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kutasika*; D. lm. *kutasików*; wymowa: *kutaśik*.

Por. *dyndałek*, *kutas*.

Kutasowa czapka ‘miękka, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Kutasowa czapka to czapka rogata, na cztery rogów (Majdan Gromadzki). Kutasowa czapka to rodzaj dawnej czapki z czterema rogami (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kutasowej czapki* // *kutasowy czapki*; D. lm. *kutasowych czapek* // *czapków*; wymowa: *kutasova čapka*.

Por. *czapka rogata, czapka sukienna, furażerka, gamerka, magierka, rogatka, rogatówka, rogatywka, rogówka, sukienna czapka*.

Lada I – tom I: 158.

Lada II – tom IV: 318.

Lada III ‘rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płochę’

Loda to rama drewniana, w której siedzi płocha (Jarczówek). Lada to w warsztacie tkackim ruchoma rama służąca do przebijania wątku (Orchówek). Lada to rama warsztatu tkackiego z płochą do przybijania wątku (Orłów Drewniany). Błat siedzi w lodzie (Giełczew). To właśnie, to nazywała się loda jakaś, co się tak przyciskało. O tak (Gołab). Lada to tkacki przyrząd do przybijania wątku (Bazanów Stary). Błat w ladzie siedzi (Braciejowice). Lodum się dobijało, kozdu jednu nitkę trza było dobić (Bukowa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 30).

D. lp. *lady*; D. lm. *ladów*; wymowa: *lada, loda*.

Por. *bidła, bijadła, bijanka, blat, nabiłki, rama, ramka*.

Lamaga ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Porządnego odzienia to łon ni ma, chodzi w jakiejś tam lamadze (Sól). To już do wyrzucynia, bo to staro lamaga, na szmaty (Michałów).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *lamagi*; D. lm. *lamagów*; wymowa: *lamaga, lomaga*.

Por. *chałat, gałgany, liche ubranie, łachmany, łachy, okryj bida, repcie, szaraputy, szurgot*.

Lamówka ‘obszycie, wykończenie brzegów bluzki, sukienki, koszuli’

Lamówka to obszycie ubrania tasiemko czy innym matyrialem (Bokinka Pańska). Lamówka to jest wykończenie jakiegoś odzienia (Krynica). Lamówka to ozdobne wykończenie spodu czy góry bluzki, sukienki, spódnicy (Baranów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *lamówki*; D. lm. *lamówek*; wymowa: *lamufka*.

Por. *oblamówka*.

Lejba ‘spódnica z płótna lniana, zdobiona haftem lub splotem nici’

Lejba to długa spódnica płótniana (Dorohuczka). Baby w lejbach z płótna chodzili (Kanie). Zatużyła lejbe i tak szła nizgrabnie w ty lejbie z płótna (Wojśławice Kolonia).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *lejby*; D. lm. *lejbów*; wymowa: *lejba*.

Por. *ciasnocha, fartuch, kiecka, płótnienka, rajdocha, spodak, spódnica*.

Lejbik ‘krótkie wierzchnie ubranie z rękawami, rodzaj kurtki’

A co tam kiedyś a tera, to inszy świat. Kiedyś założyło sie jubke czy jaki lejbik, grafko spiun, chodaki na nogi i taki to był strój (Sól). Lejbik to taki niebieski, podobny do kamizelki, z dwoma rzędami guzików (Osmolice). Lejbik to inaczej spencer, nakrycie wyłącznie damskie (Wólka Abramowska). Kiedyś założyło sie jaki lejbik i było (Gromađa). Kiedyś były w modzie lejbiiki, to były żakiety sztywne (Dereźnia). Lejbik to luźny żakiet damski (Potok Górny). Lejbik to kaftan męski (Wierzbica pow. Kraśnik). Lejbik to krótkie wierzchnie ubranie kobiece z rękawami (Alojzów). Babka moja miała lejbik (Piotrków).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *lejbika*; D. lm. *lejbików*; wymowa: *lejbik*.

Por. *chałat, kaftan, kaftanik, kapota, katana, kubrak*.

Lejka I – tom IV: 109.

Lejka II – tom VI: 308.

Lejka III ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

W kółku jest szpulka na taki lejce sie kręci (Motwica). Szpula w konuwrotku osadzona jest na lejce (Udrycze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Motwica, Kały, Elźbiecin, Bończa, Udrycze, Łukowa (zob. mapa 25).

D. lp. *lejki*; D. lm. *lejków*; wymowa: *lejka*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężolek, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Len I – tom II: 358–359.

Len II ‘czyste włókno z lnu’

Lyn to sie tyż nazywa takie czyste włókno lniane, z tego lnu, co na polu rośnie (Bohukały). Len czysty to jest po wyczesaniu pakul (Alojzów). Lyn to takie czyściutkie włókno lniane (Dubica). Z lnu to potem ciniutko uprędo i wyjdzie taki czysty lyn, takie włókno (Uhrusk).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *lnu*; D. lm. *lnów*; wymowa: *len, lyn*.

Por. *konopnica, paklepie, przędza, przędzidło, przędzionka, przędziwo, włókno*.

Letnia chustka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Na lato to na głowe letnia chustka i tyle, ale z goło głowo to baba nie poszła (Rudka). W lecie to w cieniutkich takich, w letnich chustkach wszystkie baby były zawite, to byli letnie chustki si nazywali (Jeziernia).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *letniej chustki* // *letni chustki*; D. lm. *letnich chustek* // *chustków*; wymowa: *letńa xustka, letńo xustka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chusteczka, chustka, gazówka, kretonówka, lipska chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Letniak I ‘płaszcz letni’

Letniak du kolan był, cienki na lato był (Rozwadówka). *Z płótna letnioki miały na lato, takie długie i na wirzk zakładały* (Wólka Ratajska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rozwadówka, Łyniew, Motwica, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Wólka Ratajska, Rataj.

D. lp. *letniaka*; D. lm. *letniaków*; wymowa: *letńiak, letńiók*.

Por. *fifrak, letnik, płaszcz*.

Letniak II ‘marynarka męska’

Letniak to cienki kaftan męski (Zahajki pow. Włodawa). *Letniok to marynarka męska z płótna* (Wierzbica pow. Kraśnik). *Letniak to marynarka lniana* (Kopina).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: okolice Parczewa, Włodawy i Kraśnika.

D. lp. *letniaka*; D. lm. *letniaków*; wymowa: *letńiak, letńiók*.

Por. *letnik, marynarka*.

Letniczek ‘sukienka letnia’

Letniczek to taka cienka wzorzysta sukienka na lato (Wola Uhruska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chełma i Włodawy.

D. lp. *letniczka*; D. lm. *letniczków*; wymowa: *letńiček*.

Por. *kiecka, sukienka, suknia*.

Letnik I ‘płaszcz letni’

Letnik to płaszcz taki z bawełny musi, z takiego płócinka grubszego (Elźbiecin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Huszcza, Międzyzyles, Matiaszówka, Elźbiecin, Tuczna, Choroszczyńska.

D. lp. *letnika*; D. lm. *letników*; wymowa: *letńiik*.

Por. *fifrak, letniak, płaszcz*.

Letnik II ‘marynarka męska’

Letnik to chłopskie ubranie do portek (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). *Letnik to lniana marynarka kiedyś* (Liszno). *Mężczyźni w letnikach chodzili, u góry letnik, u dołu eleganckie spodnie* (Żrebce).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *letnika*; D. lm. *letników*; wymowa: *letńiik*.

Por. *letniak, marynarka*.

Letnik III ‘spódnica z szarego, lnianego płótna’

Letnik to szara spódnica z lnianego płótna lub z wełny (Wólka Petryłowska).

Źródła: PM.

Geografia: Wólka Petryłowska, Malinówka, Kulczyn, Ujazdów, Macoszyn.

D. lp. *letnika*; D. lm. *letników*; wymowa: *letnik*.

Liche ubranie ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Liche ubranie to jak uno podarte, z dziurami, rozłazi sie (Polichna). *Bida tam była, ino jakieś liche ubranie na nim, rozlatujące sie, pudarte* (Godziszów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *liczego ubrania*; D. lm. *liczych ubrań*; wymowa: *lice ubrańe*.

Por. *chałat, gałgany, lamaga, łachmany, łachy, okryj bida, repcie, szaraputy, szurgot*.

Lipska chustka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Lipskie chustki baby mieli, takie cienkie na lato (Jabłoń). *Lipska chustka to z cienkiego towaru, to z kretonu, batystu, a i z jedwabiu byli, jak kogo było stać* (Dzielce). *Ja miałam lipske chustke w takie kwiaty, całe lato w ni chodziłam, ciniutka była* (Żrebce).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *lipskiej chustki* // *lipski chustki*; D. lm. *lipskich chustek*; wymowa: *lipska xustka, lipsko xustka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chusteczka, chustka, gazówka, kretonówka, letnia chustka, mantylka, nylonówka, zawiązka*.

Listew ‘obrębienie u dołu spódnicy, sukienki’

Listew jest u spódnicy u dołu (Osmolice). *Listew to dolny łozdobny brzeg spódnicy* (Grądy). *Listew to jest zwykłe podszycie spódnicy czy sukienki u dołu, żeby sie nie strzępiło i ładnie wyglądało* (Trzcianki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *listwy*; D. lm. *listwów*; wymowa: *listef, lystef*.

Por. *listwa, obrąb, podbiełka, podkładka, przerebek, szczoteczka, szczotka*.

Listwa ‘obrębienie u dołu spódnicy, sukienki’

Listwa to dolny brzeg spódnicy (Sławęcín). *Listwa to pod spodem* (Skowieszyn). *Listwa to u spodu ubrania taki zakład* (Wierzbica pow. Kraśnik). *Z dołu spódnicy były podszyte listwo z innego materiału* (Leszkowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *listwy*; D. lm. *listwów*; wymowa: *listfa, lystfa*.

Por. *listew, obrąb, podbiełka, podkładka, przerebek, szczoteczka, szczotka*.

Lyczaki ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Lyczaki to obuwie wykonane z łyka lipowego (Łukowa). *W lyczakach chodziły, w chodakach, bo innych butów ni było, no to zrobiły takie buty z łyka i chodziły* (Wola Różaniecka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *liczaków*; wymowa: *ličaکی*.

Por. *chodaki, greki, kłapcie, kurpie, łapcie, postoty, szłapcie, trepy*.

Łachmany ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Łachmany to stare, zniszczone ubrania (Ruda Solska). *Ubroł sie w jakieś łachmany pudarte* (Ratoszyn). *Łachmany to stare ubrania* (Bukowa Mała). *Łachmany stare powyrzucali, a taki tu jechał i zbirał* (Czajki). *Bida u nich była, ni mieli sie w co ubrać, w takich łachmanach, co chto wyrzucił, to chudzili* (Żółtańce).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *łachmanów*; wymowa: *łaxmany*.

Por. *chałat, gałgany, lamaga, liche ubranie, łachy, okryj bida, repcie, szaraputy, szurgot*.

Łachy I ‘ubrania i pościel’

Łachy to to, w czym sie chodzi, to łachy, szmaty (Zakrzów). *Łachy to wszystko to, co jest w domu do ubrania sie i zaścilenia łózka* (Lubenka). *Tera tych łachów to, ile tyko chcesz, do zawalenia* (Tulniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *łachów*; wymowa: *łaxy, łaxi*.

Por. *bielizna, chusty, szmaty*.

Łachy II ‘ubranie na co dzień’

Łachy to gorsze ubranie, w którym chodzi sie na co dzień (Łukowa). *Łachy to odzienie du chodu* (Grabowiec). *Łachy byle jakie so do ruboty* (Telatyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i okolice Lublina.

D. lm. *łachów*; wymowa: *łaxy*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Łachy III ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Łachy to ubranie stare i zniszczone (Batorz). *Oni nie potrzebowali w byle łachach chodzić, wyrzucali, co stare i pudarte* (Rudno). *Łachy to podarte i liche ubranie* (Polichna). *Łachy to stare ubranie* (Sól). *Łachy to już obdarte takie, marne odzienie* (Snopków).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *łachów*; wymowa: *łaxy*.

Por. *chałat, gałgany, lamaga, liche ubranie, łachmany, okryj bida, repcie, szaraputy, szurgot*.

Ładne gałgany ‘ubranie od święta’

W niedziele to sie ubiera ładne gałgany (Skowieszyn). *Ładne gałgany to ubiór świąteczny* (Czołki).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lm. *ładnych gałganów*; wymowa: *ɹadne gaɹgany*.

Por. *ubranie kościelne, ubranie kościelowe, ubranie kościółkowe, ubranie niedzielne, ubranie odświętne, ubranie świąteczne*.

Łamaczka I – tom II: 359.

Łamaczka II ‘przyrząd do pocierania lnu z dwoma rowkami’

Taka była łamaczka z dwoma przydziałami w środku, jedno rękę i drugo się przyciska, bo to w środku ma takie dwa, żeby to lepi się wykruszało. Dziś to niepotrzebne, bo po co to komu, jak lnów ni majo (Motwica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Koszoły, Lubenka, Bordziłówka, Dubica, Rozwadówka, Łyniew, Rusiły, Motwica (zob. mapa 16).

D. lp. *łamaczki*; D. lm. *łamaczek // łamaczków*; wymowa: *ɹamaɹka*.

Por. *cierlica, pocieraczka, pocierka, przecieraczka, terlica, ternica, trójnia*.

Łamac I – tom II: 359.

Łamac II ‘oczyszczać len z paździerza na cierlicy’

Łamie się lyn na łamaczce (Kolembrody). *Łamac to czyścić z krostów lien* (Świerże).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

Wymowa: *ɹamaɹ*.

Por. *ciapać, klepać, pocierać, trzeć*

Łapa I – tom II: 102.

Łapa II – tom III: 228.

Łapa III ‘pedał w kołowrotku’

Łapa jest w kuwrotku (Terebela). *Łapa to deska w konuwrotku, która naciska się nogą, jak się przedzie* (Kodeniec). *Łapa to taki pedał w kółku* (Dubica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Terebela, Worgule, Dubica, Kodeniec, Wyhalew, Przewłoka, Rudno, Abramów, Sulów, Ostrzyca, Antoniówka (zob. mapa 22).

D. lp. *łapy*; D. lm. *łap // łapów*; wymowa: *ɹapa*.

Por. *deseczka, deska, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Łapcie I ‘buty ze skóry, z tyłu wiązane’ (zob. ilustracja 15).

Łapcie to z byle jaki skóry, takie bidne te buty, z tyłu na sznurek (Dańce). *W łapciach chodzili, a gdzie zaraz taki o, co taki troche muzykalny, to zajdzie, żeby mu pograć, to mama mówi, że codziennie łapcie podszywała. Bo pójdą potańczo, potańczo i łapcie wyjdo, i już mówi trza podszywać* (Tuczna).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. *łapci* // *łapciów*; wymowa: *ɫapće, łapće*.

Por. *chodaki, trepki*.

Łapcie II ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Łapcie to starodawne buty z łyka lipowego (Surhów). Łapcie to buty z łyka (Hołowno). Tepir sto procent lepi jak było kiedyś. Kuźdyn ma na czas buty i ni chodzi boso, kiedyś tego ni było, kiedyś musiał sobie sam zrobić kuszule, palto, spodnie, musiał sobie czapkę zrobić i buty. A buty to idzie du krzaka i nadrze łoży, i zrobi łapci, i w tym chodzi. [...]. To było już za moji pamięci (Stulno). Łapcie były z łyka lipowego. Sięgały du kostek i były wiązane sznurkiem (Liszno). Na co dzień chodzono w butach, co z łyka lipowego zrobione, a stopy okręcano onucami czasami kilkoma. Do tych butów przytwierdzone były sznurki, którymi okręcano nogi do kolan. W łapciach do kościoła chodzili tylko najbiedniejsze, a bogaty to już miał buty (Górka). Wlaz na lipe i łapcie zdjon, tak kiedyś mówili (Czajki). Łapcie to lipowe takie buty (Ciechomin). Łapcie na lato byli z łyka lipowego (Głębokie). Łapcie byli plecione z łyka lipowego (Kamień). Na co dzień to łapcie i tyle (Wólka Czulczycka). Łapcie to obuwie z łyka lipowego, brzożowego albo wiązowego, takie byle jakie buty (Wołoskowola). Na nogach mieli ludzie łapcie z łyka lipowego (Kopina). Łapcie to rubili z łozowyj kory (Sielec). Łapcie rubili z łyka i całe lato w tym si chudziło (Kuzawka). A buty jakie, ino łapcie z łyka i tyle (Zamch).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *łapci* // *łapciów*; wymowa: *ɫapće, łapće, ɫapći*.

Por. *chodaki, greki, kłapcie, kurpie, lyczaki, postoły, szłapcie, trepy*.

Łapka I – tom III: 228.

Łapka II – tom III: 229.

Łapka III – tom VI: 314.

Łapka IV ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Łapka to łączyła podnózek z kołem i kółko sie łobracało (Żerocin). W konowrotku był podnózek, łapka i koto, co sie obracało tak (Staw).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Żerocin, Sitno pow. Biała Podlaska, Mszanna, Macoszyn, Ochoża, Staw (zob. mapa 23).

D. lp. *łapki*; D. lm. *łapek* // *łapków*; wymowa: *ɫapka, łapka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suchka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmigło, śmigło, wodzidło*.

Łapka V ‘pedał kołowrotka’

Kołowrotek. To była ta przęślica, nakładało, nakładało sie przecież tutaj, i tu z boku sie siedziało na krześle. Tu taka łapka jest, no na te łapke nogo sie naduszato, a tutaj pociugało sie (Dorohusk). Na te łapke nogo sie nadusza i sie puciaga nitki (Wola Różaniecka). Łapka to inaczej pedał w kółku (Komarno). Łapka to pedał w kołowrotku (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-zachodnia, południowo-wschodnia oraz sporadycznie na Lubelszczyźnie północno-wschodniej (zob. mapa 22).

D. lp. *łapki*; D. lm. *łapek* // *łapków*; wymowa: *ɥapka*, *łapka*.

Por. *desezczka*, *deska*, *łapa*, *ławeczka*, *ławka*, *noga*, *nóżka*, *pedał*, *pedało*, *podnóże*, *podnózek*, *podnóżka*, *podnóżnik*, *próg*, *stopa*, *stopka*, *sztapa*, *sztapacz*, *waga*.

Łapki I – tom II: 102.

Łapki II – tom VI: 314–315.

Łapki III ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnice wiszo na łapkach (Pogonów). *W kołowrotku, żeby praść to musiały być nicielnice i one były na takich łapkach umocowane* (Rudno).

Źródła: PM.

Geografia: Rudno, Pogonów, Leopoldów, Oszczywilk, Borowa, Gołab (zob. mapa 32).

D. lm. *łapek* // *łapków*; wymowa: *ɥapki*.

Por. *bloczki*, *bloki*, *byczki*, *drączki*, *grządka*, *kobyłki*, *kółeczka*, *kółka*, *krążawki*, *krążeczki*, *krążki*, *kruhalce*, *łapy*, *rączki*, *rolki*, *samle*, *snozy*, *suka*, *szynki*, *trycki*, *wałki*.

Łapki IV ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

W warstacie so w górze takie łapki, no tak ruszają się w górę i trzymają te krążki z nicielnicami (Mszanna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Mszanna, Macoszyn (zob. mapa 31).

D. lm. *łapek* // *łapków*; wymowa: *ɥapki*.

Por. *łapy*, *orczyki*, *pedały*, *podnóże*, *podnóżki*, *rączki*, *snóżki*, *szpyrki*.

Łapki V ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Szpulka w kołowrotku siedzi na łapkach (Poniatowa). *Szpulka w korowrotku jest nasadzona na takie łapki* (Szczuczki).

Źródła: PM.

Geografia: Poniatowa, Chmielnik, Szczuczki.

D. lm. *łapek* // *łapków*; wymowa: *ɥapki*.

Por. *chłopaki*, *chłopczyki*, *chłopki*, *nóżki*, *pachołki*, *paliki*, *rączki*, *słupki*, *stojki*.

Łapki VI ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Wysokie buty to sam nie zdjun, trza było brać łapki (Żuków). *Łapki to pomoc w zyzowaniu czobotów* (Janówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Żuków, Janówka, Hanna, Różanka, Szuminka, Korolówka, Orchówek (zob. mapa 15).

D. lm. *łapek* // *łapków*; wymowa: *ɥapki*.

Por. *kopyto*, *koziółek*, *koziółki*, *ławka*, *pies*, *piesek*, *rozzuwak*, *stopka*, *suczka*, *suka*, *ściągawka*, *wyzuwacz*, *żabka*.

Łapy I – tom I: 163.

Łapy II ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Łapy so w krośnach, z boku ido takie beleczki i łączo te boki krośnow (Dubica). Łapy to nogi, na których stoi kołuwrotek (Dobryń).

Źródła: PM.

Geografia: Dobryń, Wyczółki, Bordziłówka, Dubica.

D. lm. *łap* // *łapów*; wymowa: *ɥapy, łapy*.

Por. *nabiłki, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, spony, szajdy, szpagi, sztaki, zbijacze, zbijaczki*.

Łapy III ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

Łapy to dyseczki pod krosnami do podnoszenia drabek z nici, niczanek (Dobryń). Pod spodem mamy jeszcze na sznurkach poczepiane łapy. Te łapy słužo do tego, że jeźeli sie naciska na którąś z nich, tutaj sie tworzy taki tunelik. Przez ten tunelik właśnie przepuszczamy, [. . .], tutaj akurat mamy na patyczkach, tam [. . .] bedo czótniczki, o takie, o takie właśnie jak to, ona czótniczkami to robi, tak. Teraz, teraz jak sie zmienia na drugo łape, to te nicie, co były w górze, ido w dół (Kozanówka). Łapy sie podnoszo i trzymajo nicielnice (Ługów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej i Puław (zob. mapa 31).

D. lm. *łap* // *łapów*; wymowa: *ɥapy, łapy*.

Por. *łapki, orczyki, pedały, podnóże, podnózki, rączki, snózki, szpyrki*.

Łapy IV ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Niczanki wisieli na takich łapach, takie w górze łapy w krośnach (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM.

Geografia: Puchacze, Sitno pow. Biała Podlaska (zob. mapa 32).

D. lm. *łap* // *łapów*; wymowa: *ɥapy*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Łastówka ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’

Łastówka to trójkatny kawatek materiału wszyty pod rękawem koszuli (Kąty).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kąty, Koszoły, Matiaszówka, Międzyzyleś, Jabłeczna (zob. mapa 7).

D. lp. *łastówki*; D. lm. *łastówek*; wymowa: *ɥastufka, łastufka*.

Por. *ćwikiel, ćwikla, jaskółka, klin, klinek, wstawka, wtozeczek, wtok, wtoka*.

Łata I – tom IV: 324.

Łata II ‘materiał, którym zaszywa się dziury w ubraniu’

Stare ubranie to sie jeszcze łaty naszyje i sie chodzi (Potok Górny). Kiedyś to spycjalnie zastawiały takie stare szmaty, że to na łaty bedzie (Latyczyn).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *łaty*; D. lm. *łat* // *łatów*; wymowa: *ɥata*.

Ława I – tom II: 102–103.

Ława II ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Konuwrotek to miał take podpore, na ni sie spierał, take ławe, to ława nazywali, a to było jak deska (Orchówek).

Źródła: PM.

Geografia: Orchówek, Zbereże (zob. mapa 21).

D. lp. ławy; D. lm. ław; wymowa: *ɥava, łava*.

Por. *blat, deska, koza, ławeczka, ławka, maglownica, podnózek, podnóżka, słupnica, stolec, stoleczek, stólek, stół*.

Ławeczka I ‘część przędzy, na której siedzi prządka’

Kobita siedzi na taki waziutki ławeczce z boku i se przędzie (Zakrzew). *No była taka ławeczka i na ni kobieta sidziata i przedła* (Stawce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. ławeczki; D. lm. ławeczek // ławeczków; wymowa: *ɥavečka, łavečka*.

Por. *deska, dnysko, ławka, pióro, przęsto, przędzyca, przysiadka, stojak, stólek*.

Ławeczka II ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Ławeczka to taka deska w tym kółku, na nij stoi (Błotków Duży).

Źródła: PM.

Geografia: Błotków Duży, Kobylany (zob. mapa 21).

D. lp. ławeczki; D. lm. ławeczek // ławeczków; wymowa: *ɥavečka, łavečka*.

Por. *blat, deska, koza, ława, ławka, maglownica, podnózek, podnóżka, słupnica, stolec, stoleczek, stólek, stół*.

Ławeczka III ‘pedał w kołowrotku’

Ławeczko sie ruszało i sie przędło, to kółko sie kręciło (Międzyzylś). *Na ławeczke naci-skała i przedła kubieta* (Kały).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Międzyzylś, Matiaszówka, Kały (zob. mapa 22).

D. lp. ławeczki; D. lm. ławeczek // ławeczków; wymowa: *ɥavečka, łavečka*.

Por. *desezczka, deska, łapa, łapka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnóże, podnó-żek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Ławka I – tom II: 103.

Ławka II – tom II: 103.

Ławka III – tom IV: 325.

Ławka IV ‘część przędzy, na której siedzi prządka’

To była ławka, siedziata matka i ja tam nieraz weszłam, ale ja nie umiałam tego robić (Gołab). *Przędka siedzi na ławce* (Macoszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *ławki*; D. lm. *ławek* // *ławków*; wymowa: *uafka*.

Por. *deska, dnysko, ławeczka, pióro, przęsto, przęślica, przysiadka, stojak, stólek*.

Ławka V ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Łu dołu było takie, jedne mówili, że to ławka, jinne że stólek abo podnózek, i to na tym sie cało maszyna spirata, na tym stoła ta prządka (Tarnawa Duża). *Ławka to podstawa kuwrotka* (Matiaszówka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia, środkowa i południowo-zachodnia (zob. mapa 21).

D. lp. *ławki*; D. lm. *ławek* // *ławków*; wymowa: *uafka, łafka*.

Por. *blat, deska, koza, ława, ławeczka, maglownica, podnózek, podnóżka, słupnica, stolec, stołeczek, stólek, stół*.

Ławka VI ‘pedał w kołowrotku’

Ławka to pedał kołowrotka (Ochoża). *Ławka to jest ta część kołowrotka, po starymu kółka, co sie na nio nogo naciska* (Uhnin).

Źródła: PM.

Geografia: Kodeniec, Wyhalew, Uhnin, Sosnowica, Kolechowice, Załucze Stare, Malinówka, Ochoża, Opoka (zob. mapa 22).

D. lp. *ławki*; D. lm. *ławek* // *ławków*; wymowa: *uafka, łafka*.

Por. *desezczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Ławka VII ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Ławka w wijakach jest (Abramów). *Na ławce całe wijaki sie trzymajo* (Wólka Kątna).

Źródła: PM.

Geografia: Abramów, Wielkolas, Wólka Kątna (zob. mapa 29).

D. lp. *ławki*; D. lm. *ławek* // *ławków*; wymowa: *uafka*.

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, krzyżak, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, słupek, stojak, stolec, stólek, szłapki, trójnóg*.

Ławka VIII ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Tak butów nie zdjon, ale sie wsadziło w te ławke i łatwo poszło (Grzędówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Toczyska, Grzędówka, Źdżary (zob. mapa 15).

D. lp. *ławki*; D. lm. *ławek* // *ławków*; wymowa: *uafka*.

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ściągawka, wyzuwacz, żabka*.

Łokciak ‘przyrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Potem te przędze trza było motać na takim łokciaku (Łukowa).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowa, Chmielek (zob. mapa 27).

D. lp. *łokciaka*; D. lm. *łokciaków*; wymowa: *uokćak*.

Por. *łokciówka, łokieć, motaczka, motek, motowidło, motowiło, parka, półtorak, talka, wiertiołko*.

Łokciówka I ‘przrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Motali na łokciówce, talko też nazywali, to był taki spycjalny bardzo prosty przrząd do motania (Polskowola).

Źródła: PM.

Geografia: Polskowola, Brzozowica Mała, Żakowola (zob. mapa 27).

D. lp. *łokciówki*; D. lm. *łokciówek*; wymowa: *uokćufka*.

Por. *łokciak, łokieć, motaczka, motek, motowidło, motowiło, parka, półtorak, talka, wiertiołko*.

Łokciówka II ‘powiązana w pasma przędza zdjęta z motowidła’

Motowidło, namotało sie i zdjeno potem te łokciówke z motowidła (Jawidz). *Mirzyło sie na inaczy jak tera, a to, co z motowidła to była łokciówka* (Ciecierzyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina (zob. mapa 28).

D. lp. *łokciówki*; D. lm. *łokciówek*; wymowa: *uokćufka*.

Por. *łokieć, motek, motowaz, parka, przędza, przędziono, przędziwo, talka*.

Łokieć I ‘przrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Motali na takim stojaku jakby leżącym, łokieć nazywali, na łokciu motali (Ulhówek).

Źródła: PM.

Geografia: Ulhówek, Rogów, Gdeszyn (zob. mapa 27).

D. lp. *łokcia*; D. lm. *łokci* // *łokciów*; wymowa: *uokćeć*.

Por. *łokciak, łokciówka, motaczka, motek, motowidło, motowiło, parka, półtorak, talka, wiertiołko*.

Łokieć II ‘powiązana w pasma przędza zdjęta z motowidła’

Łokieć to związana przędza zdjęta z motuwidła (Skryhiczyn). *Łokieć to z motowidła tyn len, taka miara* (Białowola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 28).

D. lp. *łokcia*; D. lm. *łokci* // *łokciów*; wymowa: *uokćeć*.

Por. *łokciówka, motek, motowaz, parka, przędza, przędziono, przędziwo, talka*.

Łopateczka I – tom I: 164–165.

Łopateczka II – tom I: 165.

Łopateczka III ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Była taka nózka, podnózka taka w tym korowrotku, prządka mówiły na to, i te nózke z tym, co sie kręci to jesce taka dzieliła łopatecka nazywali, bo to takiego kształtu było, jak łopatka troche, ni całkiem tak, ale troche tak (Sulów). *Łopateczka to deseczka, co złącza podnóżke z kołem w kołowrotku* (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: Sulów, Studzianki, Błazek, Polichna, Trzydnik Duży, Słodków (zob. mapa 23).

D. lp. *łopateczki*; D. lm. *łopateczek* // *łopateczków*; wymowa: *ɔpatečka*, *ɔpatecka*, *ɔpatecka*.

Por. *cyganka*, *deska*, *deszczułka*, *kijaneczka*, *kiwadło*, *kiwajka*, *klapka*, *kolberka*, *kolbra*, *korba*, *korbeczka*, *łapka*, *naganiaczka*, *noga*, *parobek*, *pasterka*, *stopka*, *suczka*, *szajbka*, *szarpaczka*, *szarpak*, *śmiga*, *śmigło*, *wodzidło*.

Łub ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Łub to twarde tył buta (Wólka Abramowska). *Łub kwardy w bucie je z tyłu* (Janiszko-wice). *Od tuba sie pryszce na piętach robio* (Mokrelipie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *tubu* // *tuba*; D. lm. *tubów*; wymowa: *ɔup*.

Por. *tuba*, *tubek*, *tubo*, *napiętek*, *piętka*, *przyszwa*, *sztynniak*, *tylnik*, *tył*, *tyłek*, *zabijaniec*, *zapięcie*, *zapiętek*, *zapiętka*, *zatylnik*, *zatyłek*.

Łuba ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

W bucie z tyłu przy pięcie takie twarde, no to jest łuba po naszymu (Osuchy). *Łuba zakrywa pięte* (Zamch).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zamch, Borowiec, Osuchy, Wola Obszańska.

D. lp. *tuby*; D. lm. *tubów*; wymowa: *ɔuba*.

Por. *tub*, *tuba*, *tubo*, *napiętek*, *piętka*, *przyszwa*, *sztynniak*, *tylnik*, *tył*, *tyłek*, *zabijaniec*, *zapięcie*, *zapiętek*, *zapiętka*, *zatylnik*, *zatyłek*.

Łubek ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Łubek to twarde tył buta nad pięto (Ruda Solska). *Łubek to twarda część buta otaczająca pięte* (Potok Górny). *Łubek jest kwardy w bucie, pięte obcira* (Hucisko).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego, Biłgoraja i Krasnegostawu.

D. lp. *tubka*; D. lm. *tubków*; wymowa: *ɔubek*, *ɔubyk*.

Por. *tub*, *tuba*, *tubo*, *napiętek*, *piętka*, *przyszwa*, *sztynniak*, *tylnik*, *tył*, *tyłek*, *zabijaniec*, *zapięcie*, *zapiętek*, *zapiętka*, *zatylnik*, *zatyłek*.

Łubo ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Łubo twarde jest w bucie, przy pięcie tutaj (Grądy). *Łubo to ta część buta, co jest na pięcie* (Bezwola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Bełżyc, Radzyna Podlaskiego i Białej Podlaskiej.

D. lp. *tuba*; D. lm. *tubów*; wymowa: *ɔubo*.

Por. *tub*, *tuba*, *tubek*, *napiętek*, *piętka*, *przyszwa*, *sztynniak*, *tylnik*, *tył*, *tyłek*, *zabijaniec*, *zapięcie*, *zapiętek*, *zapiętka*, *zatylnik*, *zatyłek*.

Łupieży ‘gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Łupieży zostaje na szczotce po czesaniu lnu, to takie te gorsze, twarde, potem z tego worki su (Świerże).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Świerże (zob. mapa 18).

D. lm. *tupeźów*; wymowa: *uupeży, tuupeży*.

Por. *klaki, kołtony, oczesiny, pakuły, zdzierki, zgrzebie*.

Łydki ‘pończochy bez stopy’

Łydki, bo na tydke, to pewnie z tego, bo one bez pięt, a ino tydke okrywali (Dzierążnia). *Łydki to nazywały takie pończochy, co tych stopków ni miały, palce i pięte były gołe* (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i północna – zasięg rozproszony.

D. lm. *tydków*; wymowa: *uutyki*.

Por. *holonki, tystówki, tysty, tyścianki*.

Łystówki ‘pończochy bez stopy’

Łystówki to pończochy bez stopy nakładane na całe nogi (Wólka Abramowska). *Tera tych tystówek dzieje nie widze, wszystkie majo te na stope* (Czołki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lm. *tystówek // tystózków*; wymowa: *uustufki*.

Por. *holonki, tydki, tysty, tyścianki*.

Łysty ‘pończochy bez stopy’

Łysty jak pończochy, ale bez stopy (Rudy). *Łysta to pończocha bez pięty* (Lipiny Górne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. *tystów*; wymowa: *uuysty*.

Por. *holonki, tydki, tystówki, tyścianki*.

Łyścianki ‘pończochy bez stopy’

Łyściunki to takie pończochy bez pięty, ido tak od kostki w górę, tak na łyste i wyży, a ta noga, co w bucie, to nie jest zakryta (Polichna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lm. *tyścianków*; wymowa: *uuścianki, uuścónki, uuścúnki*.

Por. *holonki, tydki, tystówki, tysty*.

Maciejówka ‘męska czapka z daszkiem’

Maciejówka to czapka okrągła z matym lakierowanym daszkiem (Ruda Solska). *Maciejówka to niebieska czapka z czarnym daszkiem i sznurkiem przy nim* (Osmolice). *To kiedyś były te maciejówki, przeważnie soltysy chodziły. To taka czapka z takim lakierowanym daszkiem* (Borzechów). *Maciejówka to męska czapka z daszkiem* (Gręzówka). *Czapki maciejówki takie okrągłe były, granatowe i krótki taki daszek był* (Kryłów). *Maciejówka granatowa na głowe* (Moniatycze). *Maciejówka to nakrycie głowy dla mężczyzn* (Łyniew). *Maciejówka to okrągła czapka z lakierowanym daszkiem* (Potok Górny). *Maciejówka to była copka, która była tako łokrągła, z daszkiem, to była przeważnie, to nosiły ju młode chłopoki do garnitorów. To była copka maciejówka. Portki*

pumpki i ta copka maciejówka (Świeciechów). Maciejówka to capka okrągła z matym lakierowanym daszkiem (Zdzisławice). Maciejówka to czapka z daszkiem (Żurawnica). Maciejówka to czapka z daszkiem dla mężczyzn (Horyszów Ruski). Maciejówka to taki kaszkiet po prostu (Żrebce). Maciejówki zaginęły po wojnie, ale byli kiedyś (Wronów). Maciejówki noszono przed drugo wojno światowo, potem dzieś to prawie zaginęło, rzadko chto chodził w ty maciejówce (Stawce). Maciejówka to męska czapka z granatowego sukna z tekturowym daszkiem lakierowanym (Modryniec). Były też czapki maciejówki, ale to so bardzo, bardzo dawne czasy (Michów). Maciejówka to chłopski kaszkiet, granatowy i z tekturowym daszkiem takim twardym i błyszczącym (Czarnystok). Maciejówka to okrągła czapka z usztywnionym i lakierowanym daszkiem (Jezioro). Maciejówka to kragła copka z granatowego lub cornego sukna z cornym lakierowanym daszkiem i z paskiem naobkoło (Charlejów).

Źródła: PM, KAGP, APAE, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *maciejówki*; D. lm. *maciejówek*; wymowa: *maćejuŕka, maćiiuŕka*.

Por. *kaszkiet*.

Maciek I – tom III: 236.

Maciek II ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Maciek to wielga wełniana chustka w kratę, o czterech rogach z frędzlami, noszona przez kobiety na ramionach i na głowie (Kryłów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *maćka*; D. lm. *maćków*; wymowa: *maćek*.

Por. *burczak, burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, manaszka, opinocha, ościełówka, płachta*.

Magierka ‘miękką, sukienną czapkę bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Magierka to czapka męska wykonana na drutach z białej wełny z wrabianymi wzorami w kolorze czerwonym i niebieskim (Krzczonów). Magierka to czapka okrągła u dołu, z wirzchu rogata (Polichna). Magierka to okrągła czapka w kształcie grzyba, robiona na drutach z białej wełny we wzory niebieskie i czerwone (Chłopków). Magierka to czapka rugata (Borownica).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: Polichna, Michałówka, Borownica, Krzczonów, Wola Gałęzowska, Chłopków, Latyczyn.

D. lp. *magierki*; D. lm. *magierek*; wymowa: *mağerka*.

Por. *czapka rogata, czapka suknianna, furazerka, gamerka, kutasowa czapka, rogatka, rogatówka, rogatywka, rogówka, sukienna czapka*.

Maglownica ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Kolewrotek spiera sie na taki desce, nazywali maglownica (Ostrzyca). Maglownica to u dołu przy kołowrotku taka deska (Stryjów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Krasnegostawu (zob. mapa 21).

D. lp. *maglownicy*; D. lm. *maglownic* // *maglowniców*; wymowa: *maglovńica, magluvńica*.

Por. *blat, deska, koza, ława, ławeczka, ławka, podnózek, podnózka, słupnica, stolec, stoleczek, stótek, stół*.

Majkiet ‘wykończenie koszuli lub rękawa u koszuli, bluzki’

Majkiet to wykończenie rękawów koszuli (Ruda Solska). *Majkiety u bluzki, kuszuli* (Potok Górny). *Majkiet to przy kosuli* (Wandalin). *Rękaw był z majkietem* (Wólka Petryłowska).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *majkieta* // *majkietu*; D. lm. *majkietów*; wymowa: *majkiet*.

Por. *mankiet, oszeweczka, oszewka, zabor*.

Majtki ‘dolna część bielizny osobistej’

Tera majtki to so ładne, przyjemne, a kiedyś to z tego płótna lnianego mama szyli i w tym sie chudziło (Susiec). *Majtki to pod spód takie odzienie* (Wąwolnica). *Kiedyś to tam majtków ni mieli takich jak tera z koronkami, czyściutkich, kiedyś to majtki z barchanu jakiego grubego i było* (Nowa Wieś).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *majtek* // *majtków*; wymowa: *majtki*.

Por. *figi*.

Majtki z klapą

Jo taki byłem chłopok, matka mnie lubirała, stołym na ławce koło pieca, to miołym takie majtki tutaj takie jak kumbinezun wsadzune i tu miołym zapite na plecach i taku kłape, sie nazywały majtki z kłapu. To do pirsy klasy zym chodziuł i mnie lubrały w te majtki, zebym nie zmorz, to było w zimie i posedym rano do szkoły, to jesce mrok był, bo to na siódmu cy na tósmu, juz nie pamitum (Świeciechów). *Możno było kupić majtki z kłapo wiązane w pasie* (Goraj).

Źródła: PM, AMWL, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *majtek* // *majtków z kłapą*; wymowa: *majtki s kłapo*.

Malowanka ‘spódnica lniana farbowana w kolorowe wzory’

Malowanka to spółdnica z płótna farbowanego (Stryjów). *Byli spółdnice malowanki kolorowe z lnianego płótna* (Wólka Czulczycka). *Malowanka to spółdnica lniana w drobne wzorki geometryczne, czerwone lub granatowe na białym tle* (Kopina). *Malowanka to spółdnica malowana we wzorki wycinane w desce* (Borowiec). *Malowanka z płótna drukowanego w kółeczka, drabinki, kreski. Była z pięci półków* (Susiec). *Malowanka to spółdnica malowana z płótna samodziatowego* (Suchowola). *No, a tak na co dzień to sie ubierały kobiety rozmaicie, i malowanki były takie z płótna [...], takie jakieś były takie farbowane, i to odbijało, i to w tym chodzili* (Smólsko Duże). *Malowanka to z lnianego samodziatowego płótna, ręcznie drukowanego. I tam nawet malowanki mieli [...]. Zrobił połótno tkacz i kupiło si farby, umalowało si, i to była malowanka na niedziele* (Sielec). *Malowanka to spółdnica lniana malowana* (Udrycze). *Szyło sie koszule, spółdniczki, sukienki, kto chciał to malował, a nie to w taki szary chodzili, wyszywali tam*

jakie kwiatki po tym, i tak chodzili [...], takie farby w paczuszkach były, jak i teraz takie farby w paczuszkach. I tymi farbami się w baniaku nad kuchnią malowało tak się. Nazywali to malowanka (Łuszczacz). Lniana malowanka to była spódnica na święto (Ciosmy). Malowanka to z płótna farbowanego u Żydów w Tarnogrodzie (Dąbrowica). Malowanka z płótna malowanego to spódnica świąteczna (Wola Obszańska). Malowanki to spódnice lniane drukowane w paski, groszki granatowe, szyte z czterech pótek (Olchowiec). Spódnice lniane malowanki, bo one były malowane farbami na płótnie (Bidadzów Stary). Spódnica lniana malowanka w odbijane wzory w kolorach niebieskim, czerwonym, zielonym, czarnym (Potok Górny). Na spódnice mówili malowanki, bo to z malowanego płótna szyło się (Aleksandrów). Spódnice byli malowanki z płótna lnianego drukowanego we wzorki. Robił to Żyd z Fajstawic (Strupin Duży). Spódnice były z lnianego płótna, to płótno farbowano i to byli malowanki te spódnice (Staw). Spódnice malowanki to byli do kościoła (Malewsczyzna). Malowanka to spódnica lniana z drukowanego płótna. To była spódnica letnia, długa do kostek (Kulczyn). Spódnicy malowanki to byli w różne wzory (Liszno). Wybilone dobrze płótno i malowane różne wzory, kratki, kwiatki, i szyto malowanki (Wólka Petryłowska). Malowanki to z kretonu lub lnianego płótna białego lub farbowanego. Wiązane na troczki i wykończone szczytko (Kumów Majoracki). Spódnica malowanka była z czterech zszytych pótek białego płótna, przeważnie drukowana kolorem czarnym i w paski czarne i białe zdobiona (Lipowiec). Spódnice szyte z lnianego lub konopnego płótna, białe lub malowane to nazywali takie malowanki, i one były długie do kostek (Majdan Leśniowski). Malowanki baby miały w drukowane wzory na płótnie (Hucisko). Malowanki to spódnice z drukowanym zdobieniem (Ruda Huta). Malowanki to w drobne cetki, w drabinki (Chłopków). Powiesiła malowankę na płocie, a te kulory tak świecili na słońku, tak się mienili (Gdeszyn). Malowanka to spódnica szyta z płótna lnianego, ozdobiona na całej powierzchni ręcznie wykonanym drukiem (Czarnystok).

Źródła: PM, CWP, AME, AMWL, MG.

Geografia: okolice Chełma, Krasnegostawu, Zamościa, Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja.

D. lp. malowanki; D. lm. malowanek // malowanków; wymowa: malovanka, maluwanka.

Malowanki ‘spodnie z płótna lnianego w kolorowe pasy’

Od święta były malowanki, spodnie uszyte ze zgrzebnego płótna, drukowane w czerwone lub czarne paski (Gdeszyn). Byli malowanki spódnice i malowanki portki, bo to ze zgrzebnego płótna, ale już zdobionego w jakieś wzory, portki to w pasy przyważnie (Nedeżów).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: okolice Hrubieszowa i Tomaszowa Lubelskiego.

D. lm. malowanków; wymowa: malowaniki, maluwanki.

Małachaj ‘czapka futrzana na zimę’

Była taka wielga czapka, małachaj nazywali, futrzana taka (Krasne). Te futrzane to małachaj nazywali, czapka małachaj (Kopina).

Źródła: PM.

Geografia: Krasne, Rogóżno pow. Łęczna, Kopina.

D. lp. małachaja; D. lm. małachajów; wymowa: maʌaxaj.

Por. baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barankowa, czapka karakuta, czapka zimowa, czubatocha, karakuta, kotpak, kożuszana czapka, małachajka.

Małachajka ‘czapka futrzana na zimę’

Małachajka to czapka futrzana (Suchawa). Machałajka to czapka futrzana z klapami na uszy i na kark (Mołożów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Międzyzyleś, Szuminka, Suszno, Suchawa, Mołożów.

D. lp. *małachajki*; D. lm. *małachajków*; wymowa: *maɫaxajka*.

Por. *baranica, basztyk, czapa, czapka, czapka barania, czapka barankowa, czapka karakułowa, czapka zimowa, czubatocha, karakuła, kołpak, kożuszana czapka, małachaj*.

Manaszka ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Manaszka była wełniana o czterech rogach i z frędzlami, i jo kobiety nosili na ramionach i na głowe też zawijali (Mołożów). Manaszki to w kratke byli, więcj takie bure, to wielgie chusty (Hostynne).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *manaszki*; D. lm. *manaszków*; wymowa: *manaška*.

Por. *burczak, burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, opinocha, ościelówka, płachta*.

Mankiet ‘wykończenie koszuli lub rękawa u koszuli, bluzki’

Mańkiet jest u koszuli (Worgule). Mankiet to wykończenie rękawa koszuli (Grądy). Mankiet to zwyczajne wykończenie rękawów koszuli (Kryłów). Kwiatki miałam wyszywane na oszewce u mankietów kolorowym tamburem (Leszkowice). Mańkiety to so u koszuli i bluzki (Jarczówek). Mankiety kuszuli były zapinane na guziki (Gorajec). Kiedyś jeszcze przyd wojno były spodnie pumpki du kolan, z mankietami, w skarpety wsadzało sie (Goraj).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mankieta* // *mankietu*; D. lm. *mankietów*; wymowa: *manĳet, mańĳet*.

Por. *majkiet, oszeweczka, oszewka, zabor*.

Mantylka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Jakeś mantylke zawiała z batystu czy z jakiego krytonu (Hanna). Mantylke zawiała cieniutke, wzorzyste, i to było na lato (Nowosiółki).

Źródła: PM.

Geografia: Hanna, Nowosiółki, Krasne, Rogóżno pow. Łęczna, Kopina.

D. lp. *mantylki*; D. lm. *mantylków*; wymowa: *mantylka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chusteczka, chustka, gazówka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, nylonówka, zawiązka*.

Marszczanka ‘marszczenie materiału, układanie w fałdy’

Na spódnicach takie marszczunki rubili, jak kto umiał (Worgule). Spódnice z marszczonko uszyłam dziewczynkom, ładnie wyglądajo (Żrebce). Marsconków narobiły na sukience na karcku, ładne to było nawet (Grabówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *marszczanki*; D. lm. *marszczanków*; wymowa: *marščanka, marščanka, marščonka, marščunka, marscanka, marsconka*.

Por. *karbowanie, marszczenie, plisowanie, składanie, szczypanka, tryfienie, zmarszcze*.

Marszczenie ‘marszczenie materiału, układanie w fałdy’

Barchanka była marszczona w pasie i wszyta w pasek (Łukowa). Marszczenie to u spódnicy przywaznie (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *marszczenia*; D. lm. *marszczeniów*; wymowa: *marščenie, maršceńe, maršczyńe, marsceńe, marscyńe*.

Por. *karbowanie, marszczanka, plisowanie, składanie, szczypanka, tryfienie, zmarszcze*.

Marynarka ‘marynarka męska’

Marynarka to męskie odzienie (Borzechów). Marynarka to wierzchnia górna część ubrania męskiego (Grady). Marynarki, kamizelki, suroczki szyły (Żuków). Marynarka z kieszonkami, a du tego krawat (Sulmice). Marynarka to taki jak kaftan męski (Sławecin). Marynarka to odzienie męskie (Jarosławiec). A to jak sedł do kościoła, cy gdzieś to sie ubirol, [. . .], o, ze to zatozył marynarke cy kamizelke, to juz było widać, ze ton z kościoła idzie (Germanicha).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *marynarki*; D. lm. *marynarek // marynarków*; wymowa: *marynarka*.

Por. *chałat, kaftan, letniak, letnik, spancer*.

Matać ‘związać nici lniane lub wełnę, nawijać na motowidło’

Matać to zwiąć włóczkę, sznurek (Wyryki). Wełne to trza matać, no tak ukoło sie mata (Nowosiółki). Matać to na motowidło (Kąty). I zaraz matajo te motki, snujo (Matiaszówka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

Wymowa: *matać*.

Por. *motać, zwiąć*.

Materiał ‘materiał na sukienkę, ubranie’

Materiałów to było peño, ale człowiek ni miał piniędzy, żeby kupić na te sukienczyne (Brody Duże). Kiedyś to całe sklepy byli zawalone materiałami, ale szyło sie ino z tego, co sie wytworzyło samymu (Dubica).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *materiału*; D. lm. *materiałów*; wymowa: *materäu, materjäu, materał, materjäl*.

Por. *tkanina, towar*.

Mereżka ‘haft ozdobny’

Mereżka to rodzaj ściegu ozdobnego łączącego dwa kawatki tkaniny (Polichna). Mereżka to taki ściąg ozdobny na płótnie (Kodeniec). Mereżka to wyciąga sie nitki i przetyka sie pozostałe nici barwnymi niciami (Skowieszyn). To jesce pamitum jak mama

robiła, naciugała nitek, fryzelki, merezki tam robiła takie cerwunu niciu i takie lozdoby były na tych rycnikach zrobione (Świeciechów). No taki obrusek jak mówie, no to to był do zawijania stołu. Ale taki świąteczny jakiś, na taki, na, na stół, no to był też lniany, był ładnie haftowany, musiał być ładnie wymereżkowany. To musiało być wypracowane. [. . .]. To był, to był taki igielny hafcik, takie, takie dziureczki, ale to były, to były różne te. I słupeczki, i krzyżyczki, i takie jeszcze bardziej skomplikowane. To była taka ozdóbka, jak dzisiaj koroneczka jakaś, czy coś takiego, tylko, że to było własnej roboty, no i własne pomysły ta mereżka (Kożanówka). Mereżke to sie robi szydełkiem dla ozdoby (Sławęcin). Mereżke zrobiłam na syrwetkach, żeby ładni było (Czołki). Mereżka to jest taki wzór przetykany na tkaninie (Zaburze). Ja to tylko wymereżkowałam na przodzie takie to mereżki, takie kwadraciki i krataczke (Dubica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. mereżki; D. lm. mereżków; wymowa: mereška, mereska.

Meszty ‘buty damskie lub męskie z zakrytymi palcami i zakrytą piętą’

Pantofle przeważnie, to te stare ludzie nazywały meszty, a czego, to nie wiem. A o takie sznurowane jak kaźden jeden mężczyzna nosi. Tylko że, no, jakie kto se kupił, ale to były pantofle (Helenów).

Źródła: MG.

Geografia: okolice Chełma.

D. lm. mesztów; wymowa: mešty.

Por. pantofle, półbuty.

Miecz I – tom II: 105.

Miecz II ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

A później takie były międlice, dwa, dwie deszczek, jedna była deszczka spodnio, to o tak było dzieś tak wytłumaczyć może, o to była luka, a z góry była, taki miec był i tym miecem tak sie tłukło w tem rowku, aż wyszeł czysty promień, ale paździoro jeszcze zostało, to jak to paździoro zostało, to sie potem znów musiało wyporzudzić to paździoro na innej, na takiej samej jeno jeszcze jedna doszła, jeszcze jeden rowek doszeł, tak jakby to o tak potrójne było, cierlica sie nazywała (Kocudza). Miecz to ta część, co sie w cirlicy rusza (Krzemień). Miecem ruszało sie w ty cierlicy i paździora wylatywały (Braciejowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 17).

D. lp. miecza; D. lm. mieczów; wymowa: meč, mec.

Por. języczek, język, mieczyk, pióro, rączka, skrzydło, wieko, wierch, wierchnik.

Mieczyk I – tom V: 296.

Mieczyk II ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

Mieczyk to ta część międlicy, któro trzyma sie w ręcy (Potok Górny). Mieczyk trzyma sie w ręku w czasie międlenia (Sól). Cierlyca ma dwa rowków i miecyk z dwóch desek zrobiony (Wola Burzecka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i sporadycznie na północnym zachodzie (zob. mapa 17).

D. lp. *mieczyka*; D. lm. *mieczyków*; wymowa: *mečyk, mecyk*.

Por. *języczek, język, miecz, pióro, rączka, skrzydło, wieko, wierch, wierchnik*.

Międlaczka – tom II: 361–362.

Międlarka – tom II: 362.

Międlica – tom II: 362.

Międlic – tom II: 362.

Moher ‘wełna kóz angorskich i przędza z tej wełny’

Z moheru może być sweterek, beret, szalik (Okszów). Moher, no to moherowa włóczka to była dobra na swetry, taka puszysta, miętka (Kamień), Moherowe byrety mówio, śmieje się, ale moim zdaniem, to z tego moheru byrety so najładniejsze (Gołąb).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *moheru*; D. lm. *moherów*; wymowa: *moxer, moγer*.

Motacz ‘pręt do trzymania szpulki przy motaniu nici na motowidło’

Motoc to jest to, na cym trzyma sie spulke przy motaniu nici (Żdźary). Szpulka na motacz zatknięta i sie motało nici (Brzozowica Mała).

Źródła: PM.

Geografia: Żdźary, Jarczówek, Stanin, Brzozowica Mała, Wola Gułowska.

D. lp. *motacza*; D. lm. *motaczów*; wymowa: *motač, motac*.

Por. *drucik, drut, kij, korzystka, motaczka*.

Motaczka I ‘pręt do trzymania szpulki przy motaniu nici na motowidło’

Do motania były jesce motacki, na to sie zakładało spulke (Wola Gułowska). Szpulke na motaczke, na taki kij u talki, i można było motać, zwiijać nici (Rogoźnica-Kolonia).

Źródła: PM.

Geografia: Wola Gułowska, Worgule, Komarno, Rogoźnica-Kolonia, Rogoźniczka, Sitno pow. Biała Podlaska, Puchacze.

D. lp. *motaczki*; D. lm. *motaczków*; wymowa: *motačka*.

Por. *drucik, drut, kij, korzystka, motacz*.

Motaczka II ‘przyrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Motali na motaczkach, talki też nazywali (Brzozowica Mała). Motaczka to było to całe urządzenie do motania, wszystko razem to mutaczka nazywała sie (Leszczanka).

Źródła: PM.

Geografia: Brzozowica Mała, Żakowola, Leszczanka (zob. mapa 27).

D. lp. *motaczki*; D. lm. *motaczków*; wymowa: *motačka, mutačka*.

Por. *tokciak, tokciówka, tokieć, motek, motowidło, motowiło, parka, półtorak, talka, wiertiotko*.

Motać ‘zwijać nici lniane lub wełnę, nawijać na motowidło’

Kto by dzisiaj chciał tyle tych nici motać, tak namotać i nasnuć (Kozanówka). Nitkę skrecono wrzecionem mota się na łokieć (Zawada). I później się motało na motowidle i motki się robiło (Dzierzkowice Wola). Motało się na talki (Międzyrzec Podlaski). Nici się mota, żeby potem dać do tkacza (Świerże). Motamy na motowidle (Suchawa). Jak się przedło, to motało się na talki (Grzędówka). Motać ze szpulki na talkę (Gąsiory). Motać to nakładać nici na motowidło (Ciechomin). Nakręcać na kłębek, motać tak (Kozły). Motać to prosto tak, no nawijać na coś to jest motać (Gościeradów). Motać to nawijać na motowidło (Brzeziny). Mota się, no to na motowidło nawija się (Zubowice). Mota się przy przedzeniu (Łuszczacz). Motać to nawijać przedze ze szpulki na motowidło (Ochoża). Nawijali na te motowidła, tak sobie pokręca palcem, a tu z tych kłabków się motało, i liczyli, bo to liczyli na pasma (Kryłów).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *motać*.

Por. *matać, zwijać*.

Motaszka ‘wrzeciono z nawiniętymi nićmi’

Motaszka to wrzeciono razem z nawiniętymi nićmi (Potok Górny). Jak się poszło na prządki, to byz wieczór ze trzy motaszki się uprzedło (Sól).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *motaszki*; D. lm. *motaszków*; wymowa: *motaška, mutaška*.

Motek I ‘przyrząd do motania przedzy’ (zob. ilustracja 24).

Motek to narzędzie służące do motania uprządzonej kądzieli, poruszające się w pozycji pionowej (Dobryń). Motek to przyrząd do ręcznego motania nici (Czołki). Motek to przyrząd, na którym się mota i zwija przedze (Osmolice). Motek to przyrząd do ręcznego nawijania przędzy z wrzeciona (Orłów Drewniany).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ciechomin, Germanicha, Lipnica, Dobryń, Krępa, Mszanna, Siennica Różana, Siennica Duża, Orłów Drewniany, Bończa, Udrycze, Czołki, Osmolice, Bychawka, Trzydnik Duży (zob. mapa 27).

D. lp. *motka*; D. lm. *motków*; wymowa: *motek*.

Por. *łokciak, łokciówka, łokieć, motaczka, motowidło, motowiło, parka, póttorak, talka, wiertiołko*.

Motek II ‘powiązana w pasma przędza zdjeta z motowidła’

A to płótno przedło się później i te nici się tak w takie motki zwijało, i się nosiło do tkacza, ten tkacz wyrobił płótno cieńsze i takie grubsze (Krasnobród). Była przyslica, kryżel i wrzyciuono, motali na motowidło i wiazali na pasma, i zdymowali, i to był motek. Nieśli te motki do tkacza, wyrobił płótno (Susiec). Jak uprządam dwadzieścia motki, a te motki to były nici motane na takie motowidła (Stok). Jeszcze te motki, to się jeszcze gotuje w takim popiele, żeby ono było takie troszke miększe i wtedy się snuje (Dubica). Motki po dwadzieścia pasmów, nitek dwadzieścia cztery liczyli i to dwadzieścia pasmów musiało być w tym motku, tak wiazali, skręcili tak ładnie, potem dopiero prali te motki w popiole, suszyli, one się zrobili takie białe i dopiero dawali do tego warsztatu, wyrabiali płótna (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Motki się robiło, przedło

się z tych motków dwadzieścia czy dwadzieścia pięć, to niesło się do tkacza aż płótno zrobi lniane (Dzierzkowice Wola). No tych motków ile tam uprzedzone, później do tego tkacza, kto tam miał te krosna takie, co te płótna wyrabiały (Borzechów). Te motki to trza było poprzecinać, posplatać to wszystko, bo to byli motki może na metr i późni to trza było na ten warsztat nawijać, to trza było trzymać jednemu, a we dwóch trza było znowu (Szperówka). Uprało się te motki, zaniósł się do tkaca, wyrobiły no i szyło się koszule, kalesony, płachty (Słodków). I zawsze moja mama tam tłumak i na piechotę nosiła te takie motki skrecone, wybilone tego, i jeden motek był taki biały normalny, jak się prało, a drugie farbowali motki na siwo, i on jak tkał to później wychodziła taka ładna kratka (Biszcz). Jak już sprzedzony to trzeba było znów motać takie motki (Janówka). Lien na motki i tupiero te motki trzeba bielić popiołem (Matiaszówka). Te motki tym popiołem i my jako dzieci, nalewali wody, i my jako dzieci myśmy latali po tym, udeptywali, udeptywali nogami, się to deptało i to tak się wybielało (Leopoldów). Motek to len zwinięty na urządzeniu służącym do zwijania uprzedzonej kądzieli, na motowidle (Dobryń). Jak się nawiło, to się w taki motek i tu się zawiąże, i tu, i trza było prać (Uhrusk). Zwiјаło się, motki się z tego zrobiło. I później te motki moczyło się, wygotowywało się. Jak na białsze coś ktoś chciał zrobić, tak. [...] Później te motki wybiłało się, one tam pomokły, rozwieszało się. Później ich się zwiјаło, to koło tego moje dzieci roboty, a roboty, tak (Hołowno). Motek to zwój przędzy zdjęty z motowidła (Zamch). Z tego motowidła znowu zdjiny te motki i jak kto chciał, żeby było kolorowe, to najpirw to wyprały te nici, nasioty popiołu węglowego, to namoczyły w gorący wodzie i to to przemokło przez noc, do rzyki z tymi motkami, wypłukały z tego popiołu (Świeciechów). Motek czy łokieć to jest to przędza z motowidła (Skryhiczyn). Motki. Zdejmowało się z tego i motki i to do tkalni. Do tkacza (Stryjno Pierwsze). Zwiјаło na tym motowidle ji brało się te motki, tak się nazywały, motki takie (Tomaszowice). Motek się robił z tych nici, a późni z tego motka się dawało do tkaca (Babin). Uprzędło się, to na taki na taki, na taki motek się późni z tego się zwiјаło (Dorohusk). Uprzydło się, znowuż się te motki prało, zrobiło się tugu z popiołu i dopiro się namoczyło, w piec się kładło w nieckach po chlebie, żeby to dobrze odlażło (Zgoda). Motek to pewna liczba kolisto namotanych pasm nici, przędzy (Kostomłoty). Takie się rubiło motki [...], zawiezi tych motków do tkacza (Sielec). W motki wiąże się nici przy motaniu (Orłów Drewniany). Sobie weźni kądziel zy lnu na kunuwrotek, jidu sobie na taki wiczórek, i tam przędo czasami motek, a indzi to dwa tych motki zrzuci. Jak weźni tych motków naprzędzi, i potem te motki każdy zadowolniony i do północy siedzo (Rakołupy). To tak przędło się, na cały motek to wychodziło trzynaście pasem, a my obie to tak, jakśmy pošli wieczór tośmy uprzedli czasem dziesięć, czasem dziewięć pasem, już mało co brak było do, do motka (Tereszpol). No i później z tych nici takie motki się platało. To było takie dwa kije, te motki tak wzdłuż się tych nici naplatało i się zwiјаło, żeby się nie poplatały nici, wiązało takie pasemka. Dużo się naprzędło, później się dawało do tkacza. Taki Mika on robił, miał te krosna takie, to z tych nici robił płótno (Błonie).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 28).

D. lp. *motka*; D. lm. *motków*; wymowa: *motek*.

Por. *łokciówka*, *łokieć*, *motowaz*, *parka*, *przędza*, *przędziona*, *przędziwo*, *talka*.

Motek III ‘zwitek wyczesanego lnu’

I to, to łobleciały te paździerze, łobleciały tak, że zostało to samo włókno, kunopie zostały, samo włókno z tych kunopi. Babka przeważnie to robiła, pokryciła takie motki,

powiązała, no i to już było przygotowane do przydzynia (Świeciechów). Lyn ze scotki idzie w takie motki (Gościeradów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *motka*; D. lm. *motków*; wymowa: *motek*.

Por. *garstka, garść, pasmo, pęk, promień, promyk, przedziwo, zgrzebie, zwijka, zwitek, zmijka, żyłka*.

Motowąż I ‘powiązana w pasma przedza zdjęta z motowidła’

Z motowidła zdjeni motowąż i du tkocza (Wólka Ratajska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rataj, Wólka Ratajska (zob. mapa 28).

D. lp. *motowążu*; D. lm. *motowążów*; wymowa: *motovos, motovus*.

Por. *łokciówka, łokieć, motek, parka, przedza, przedziono, przedziwo, talka*.

Motowąż II ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Motowąż to sznurek do przywiązywania pasem na usnowie (Trzydnik Duży). Mutowąż to gruba nitka służąca do wiązania pasmów (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia (zob. mapa 41).

D. lp. *motowążu*; D. lm. *motowążów*; wymowa: *motovos, motovus*.

Por. *motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasminik, paśmica, paśmianka, paśmierz, poplata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Motowążek ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Mota sie pasma i wiąże takim motowążkiem, takim sznureczkiem cinkim (Ostrzyca).

Wiązali w motki takim motowążkiem ciniutkim, no nitko tako (Sąsiadka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ossowa, Bezwola, Branica Radzyńska, Dębica, Górka, Tarnawa Duża, Hosznia Ordynacka, Żrebce, Sąsiadka, Ostrzyca (zob. mapa 41).

D. lp. *motowążka*; D. lm. *motowążków*; wymowa: *motovozek, motovuzek*.

Por. *motowąż, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasminik, paśmica, paśmianka, paśmierz, poplata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Motowidło ‘przrząd do motania przedzy’ (zob. ilustracja 24).

Motowidło to przrząd do motania przedzy (Łukowa). No to późni trza było, jak było wszystko gotowe, było motowidło, trza było na motowidło te nici, takie duże motowidło. No taki kij był gruby, na cztery pasma sie brało, no taki był tyli, tutaj było tak zabito poprzycka, a tutaj tak. To było tak na cztery pasma, jak to wszystko było łuwiniute, łuprzydziune (Świeciechów). Z tego sie wyrabiało płótno, dawalo sie nici te, sie naprzęddło na konowrutek, a późni sie motało na motowidle (Sulmice). Motowidło to przrząd do ręcznego nawijania przedzy z wrzeciona (Orłów Drewniany). I wilo i wilo, a późni jak sie, to sie zwijało te nici, takie motowidło było, na to motowidło tak sie nawijało (Babin). Motowidło to konstrukcja drewniana w kształcie podwójnej litery te, do nawijania nitki lniany (Grabowiec). Późni te motki sie płukało, na motowidło sie motało, dziesięć pasem, szesnaście pasem szło, po sześćdziesiąt nici (Branew). Motowidło było do zwijania przedzy (Dobryń). A późnij z tych kłębików nawijali na te motowidła (Kryłów).

I późni było motowidło, i to sie nawijało to wszystko na takie motki (Szperówka). I takie było mutuwidło, takie drywiane (Sielec). Motali na motowidła i wiązali na pasma (Susiec). A jak sie uprządło, to sie motało na takie motowidło (Pogonów). I później sie motało na motowidle (Dzierzkowice Wola). Te motki to były motane na takie motowidło i dawało sie znowu, takie były co wyrabiały to płótno (Stok). Z ty szpule na takie motowidło sie nazywało (Podlesie Małe). To było motowidło. To było motowidło i matka tak licząc nitki, takie pasma związywała, liczyła (Gołąb). A potem to takie motowidła były, co sie związało ze szpul, związało sie. I do warstatu, jak kto, to si nazwijało tych kłębków (Uhrusk). Motowidło to przyrząd do ręcznego nawijania przędzy z kołowrotka i liczenia nitki (Gałęzów). Mutuwidło to przyrząd do związania przędzy (Bohukały). Było te motowidło, to było takie, co sie z kołowrotka, co sie z tych szpul na motki brało (Dubica). Motowidło to przyrząd to ręcznego nawijania przędzy (Ratoszyn). Motowidło to przyrząd służący do motania nici (Molożów). A potem motali takie motowidło (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Było te motowidło, co sie z kołowrotka, co sie z tych szpul na motki (Teodorówka). Późnij już na motowidłach ze szpuli motało sie to, te nicie [...]. Późnij jak naprzędło sie na szpule to trzeba było z tej szpuli zwinąć na motowidło, może tu nawet gdzie i so takie motowidła (Hołowno). Mutuwidło to do motania przędzy (Wierzbica pow. Kraśnik). Mutuwidło to przyrząd do tych nici, żeby motać jich (Czajki). Motowidło to przyrząd do motania przędzy (Komarno). Jak sie sprzędło, na takie, było takie motowidło sie nazywało. O to było. Tak. O. O to motowidło. Jedno było tak, a drugie było tak (Opoka). To był taki motek i nawijało sie na ten, na to motowidło (Łuszczacz). Motało sie na motowidle. Motowidło takie było, to sie motało te nici, bo jak je dużo, cało cywke sie naprzędło, to sie nie mieściło, to trza było na motowidło (Stryjno Pierwsze). To sie tak związywało te pasemka, co sie omotało, takie motowidło było, i to sie motało (Tereszpol). Naprzędło sie nici, później sie brało, związało sie na taki ten, motowidło, i to sie zbirało i później sie brało i tego, znowuż sie związało na tym motowidle, ji brało sie te motki (Tomaszowice). A motowidło to tak tańczyli, z motowidłem takie mieli wrzecziono i przedli, takie motowidło i tak motali, i tak tańczyli. Też tak jedno było bez, bez pary i łapało, też tak sie łapali, komu już brakło złapoł to motowidło i znowu te nitki motał wkoło. No i rozmaicie i myszki taki, no tańczyli, tak rzędem sie stawalo w parze z jedny strony i z drugi, a w środku sie latało i tańczyło sie, i wkoło, i komu brakło to bez tyn środek i dali, myszki tańczyli, komu brakło to tak, tako myszke zrobili z ogonem, z głowo i komu brakło to na takim patyku, i z tym patykiem, z to myszko tańczył, bo, bo już mu brakło (Bukowa).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechne, z wyjątkiem Lubelszczyzny północno-zachodniej (zob. mapa 27).

D. lp. motowidła; D. lm. motowideł // motowidłów; wymowa: motoúidło, motuúidło, mutuúidło, motuúidło.

Por. łokciak, łokciówka, łokieć, motaczka, motek, motowiło, parka, półtorak, talka, wiertiołko.

Motowiło ‘przyrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Motowiło to urządzenie, na którym mota sie przędze (Ochoża). No i motały baby na motuwile, to sie nazywało motuwilo, na te motuwilo motali (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Błotków Duży, Kostomłoty, Kobylany, Ochoża, Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski (zob. mapa 27).

D. lp. *motowiła*; D. lm. *motowitów*; wymowa: *motoviŭo*, *motuwiło*.

Por. *łokciak*, *łokciówka*, *łokieć*, *motaczka*, *motek*, *motowidło*, *parka*, *półtorak*, *talka*, *wiertiotko*.

Motwaz ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Nić taka jest do wiązania tych pasmów lnu, to nazywali kiedyś motwuz (Biała). *Motwaz to sznurek do przywiązywania pasem na motowidle* (Polichna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia (zob. mapa 41).

D. lp. *motwazu*; D. lm. *motwazów*; wymowa: *motfɔs*, *motfɔs*.

Por. *motowaz*, *motowazek*, *nić*, *nitka*, *pasemko*, *pasemnica*, *pasemnik*, *pasminik*, *paśmica*, *paśmianka*, *paśmierz*, *poplata*, *poplet*, *sznurek*, *sznureczek*, *ślejka*.

Mucha I – tom III: 250.

Mucha II ‘krawat w kształcie kokardki’

A krawat wiązany na kokardke to będzie mucha (Borzechów). *Mucha to już na spycjalne okazje, a dawni to więcy te muche wiązali jak tera* (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *muchy*; D. lm. *muchów*; wymowa: *muxa*.

Por. *muszka*.

Mufka ‘futrzane okrycie na ręce’

Mufka to kawałek futra lub materiału podszytego watołino, w który wkładało się ręce, żeby jich ogrzać (Grabowiec). *Mufka, no takie paniusie chodżyły z mufkami. Miały mufkę na szyi powieszunu na takich łozdobnych szeleckach, i ta mufka była tuszyto przeważnie ze skór tam z królika, i tak nosiły na przodzie, jedna ryka włożono z jedny struny, druga ryka z drugi, zamiast rykawicek, żeby nie marzły ryce. Sianiowa to miała te mufke, jak przyjechała z Ameryki, tośmy sie tu mufku bawili niu, Tofilowo nie dawali, sie darli na nos* (Świeciechów). *W mufke ręce schuwala i nie trza było rękawic* (Kryłów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mufki*; D. lm. *mufków*; wymowa: *mufka*.

Muszka I – tom III: 252.

Muszka II ‘krawat w kształcie kokardki’

Muszka to jakby krawat wiązany w kokardę (Grądy). *Pan młody to zawsze biała koszula, czarne spodnie, marynarka i biała muszka* (Michów). *Muszke se zawiązał i paraduje* (Sulmice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *muszki*; D. lm. *muszków*; wymowa: *muška*, *muska*.

Por. *mucha*.

Muślinówka ‘letnia, cienka i zdobiona chusta na głowę z cienkiego jedwabiu’

Muślinówka to biała chustka ozdobiona pasami przy brzegu i z gęstego materiału (Wólka Petryłowska). Muślinówka to już bardzo kosztowna chustka z muślinu, no z takiego jedwabiu potyskującego mocno (Malinówka).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Wólka Petryłowska, Malinówka, Kulczyn, Ujazdów, Macoszyn.

D. lp. *muślinówki*; D. lm. *muślinówek* // *muślinówków*; wymowa: *muślinufka*.

Myca ‘mała, okrągła czapeczka bez daszka, ściśle przylegająca do głowy’

Myca to zwykła czapka z materiału (Potok Górny). Czapki były różne, takie myce też szyli z matyriatu grubszego (Chomeściska Duże).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *mycy*; D. lm. *myców*; wymowa: *myca*.

Por. *mycka*.

Mycka ‘mała, okrągła czapeczka bez daszka, ściśle przylegająca do głowy’

Mycka to męskie nakrycie głowy, czapka noszona na wiosne i na jesieni (Sitno pow. Biała Podlaska). Mama to take mycke mi z towaru grubego uszyła i chodziłam w ni du szkoły (Podborcze).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *mycki*; D. lm. *mycków*; wymowa: *mycka*.

Por. *myca*.

Mykać ‘kręcić palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Jak przedła, to sie musiała tymi palcami namykać tego lnu, mykać i mykać trza było (Franciszków). Baba sidziała i mykała tyn lyn na tym wrzycionie (Mełów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina.

Wymowa: *mykać*.

Por. *fartnać* // *fertnać*, *fryzać*, *furtnąć*, *kręcić*, *pobierać*, *pociagać*, *posuknąć*, *pyrgać*, *skręcić*, *smykać*.

Na barki ‘wkładać ubranie tylko na ramiona, bez wkładania rękawów’

Na barki nosić odzienie to bez wdziewania rękawów (Polichna). Na barki no to na ramiona wsadzić ubranie, tak narzucić na siebie (Wywłoczka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

Wymowa: *na barki*.

Por. *na opaszki*, *na ramiona*.

Na bosaka ‘chodzić bez butów’

Na bosaka chodzić no to całkiem bez butów (Karmanowice). W lecie chodziło sie na bosaka (Bidaczów Stary). Na bosaka sie szło, pod kościołem jakieś tam trepki (Rejowiec Fabryczny). Na bosaka całe lato dzieci latali (Orłów Murowany). Do kościoła, to sie te pantofle zdjęło, tylko na bosoka. Klop, klop, klop tak sie leciało do Turobina. Nogi sie w rzyce łumyło i nogi łobeschły, i późni poszło sie to na łodpust, to na jarmak (Gródki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

Wymowa: *na bosaka, na bosoka, na busaka, na busoka.*

Por. *bosaka, boso*

Na opaszki ‘wkładać ubranie tylko na ramiona, bez wkładania rękawów’

Zarzucił jeno na łopaszki marynarkę i poszeł (Sól). Na opaszki to okrycie sie bez zakładania rękawów (Wólka Abramowska). Kapote miał wsadzone na łopaszki (Potok Górny). Troszki zimno, to sie narzuci na opaszki sweder czy coś tam, i wystarczy (Brzeście).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *na opaški, na uopaški, na upaški, na upaški, na opaski, na uopaski.*

Por. *na barki, na ramiona.*

Na przyboś ‘włożyć buty na bosą nogę’

Na przyboś to chodzić w butach bez skarpetek (Grądy). Na przyboś to goła stopa w bucie (Chodel). Żeby było przedzy włożyłem buty na przyboś i poleciołem (Wandalin). Na przyboś to obuć buty na boso nogę (Nowodwór). Na przybuś wzuj buty (Bończa). Na przybuś to buty włożone na boso nogę (Jezioro).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *na pšyboś, na pšybuś.*

Por. *na przyboś.*

Na przybość ‘włożyć buty na bosą nogę’

Na przybuść to chodzić w butach na bose nogi (Olszanka). A kiedy chodzi w butach bez skarpetek, no to na przybość idzie w butach (Borzechów). Na przybość to buty zakładane na gołe nogi, bez skarpet lub pończoch (Wólka Abramowska). Na przybość to chodzić w butach na bose nogi (Łopatki). Na przybość to chodzić w butach bez skarpetek (Potok Górny). Łobuj sie na przybość, aby przedzy było (Sól). Na przybość sie łobuć (Gromada). Na przybość to obuć buty na boso nogę (Dubica). A jak mówi sie, jak sie buty wkłada na boso nogę bez skarpetki, a to boso, na przybuść może być (Sulmice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *na pšybość, na pšybuść.*

Por. *na przyboś.*

Na ramiona ‘wkładać ubranie tylko na ramiona, bez wkładania rękawów’

Na ramiona ubranie to tak, że ubranie okrywa się tylko, ale bez wdziewania rękawów (Polichna). Zarzuciła tak na ramiuna szal i okryła się przyd zimnem (Jarosławiec).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

Wymowa: *na rańona, na rańuna.*

Por. *na barki, na opaszki.*

Na wierzch ‘nosić koszulę bez wkładania w spodnie’

Nosili soroczku na wirzch portków (Worgule). Na wirzch to bez wkładania bluzki czy koszuli w spodnie albo w spódnice (Puchaczów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *na uéšx, na víšx, na uéšk, na víšk.*

Por. *na wypusk, na wypust.*

Na wypusk ‘nosić koszulę bez wkładania w spodnie’

Na wypusk to nosić koszule na wierzchu (Zahajki pow. Włodawa). Kiedyś to inaczej ni było, ino kuszula na wypusk i kosa na ramie (Dańce).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy.

Wymowa: *na vypusk.*

Por. *na wierzch, na wypust.*

Na wypust ‘nosić koszulę bez wkładania w spodnie’

Na wypust to nosić koszule na wierzch (Polichna). Na wypust to jak nosić koszule wyłożono na spodnie (Wandalin). Na wypust miał koszule lniano (Zdziechowice II). Na wypust to koszula noszona na wierzch spodni (Międzyrzec Podlaski). Koszula na wypust to koszula wypuszczana na wierzch spodni (Osmolice). Koszule na wypust miał i z paskiem rzemykowym (Wólka Rokicka). Koszule z płótna lnianego chłopci nosili na wypust i opasywali paskiem (Pałecznicza). Koszula noszona na wypust z paskiem (Rudno). Koszule noszono na wypust, czyli na wierzchu (Stary Brus). Koszula na wypust, kalysony, przepasany, kapelusz na głowę i do żniwa (Czartowiec).

Źródła: PM, AME.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *na vypust.*

Por. *na wierzch, na wypusk.*

Nabiłki I ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Nabiłki łączą boki warsztatu tkackiego (Lipnica). Nabiłki to w warsztacie takie złączenie tych boków (Weremowice).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. *nabiłków*; wymowa: *nabiłki, nabiłki.*

Por. *łapy, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, spony, szajdy, szpaży, sztaki, zbijacze, zbijaczki.*

Nabiłki II ‘rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płochę’

Nabiłki to drywniana rama, w której osadzona jest płochka (Worgule). Nabiłki to trzymają płochę (Puchacze). W tych nabiłkach jest berdo (Kozanówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Komarno, Worgule, Puchacze, Sitno pow. Biała Podlaska, Kozły, Kolem-brody, Rozwadówka, Dubica, Kozanówka, Bordziłówka, Kodeniec, Wyhalew (zob. mapa 30).

D. lm. *nabiłków*; wymowa: *nabiłki, nabiłki*.

Por. *bidła, bijadła, bijanka, blat, lada, rama, ramka*.

Naczelnice ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

I na ten warstat sie naciagało te motki, i tam takie były, że to tak sie otwierało i zamykało, takie naczelnice tak sie nazywało. Naciagało sie potem z tej osnowy przez te naczelnice do tego właśnie tutaj, o taki ten był, taki stanek, to stanek tak nazywało, takie coś, że to płótno, na to płótno, schodziło, związało sie. I tam były podnóżki, na te podnóżki sie nastawiało, te podnóżki uczezione były do tej osnowy, bo to tam było warstat i takie miały te, i tam osnowa ta była nawinięta, i tu szła przez te naczelnice. Przez te naczelnice, jak tu nastąpiło sie na te podnóżki, to członkiem tym sie to tak sie otworzyło, tym członkiem sie przerzucało z jednej strony na drugo. [...]. I to właśnie tym berdem sie dobijało (Uhrusk).

Źródła: MG.

Geografia: okolice Chełma i Włodawy.

D. lm. *naczelniców*; wymowa: *načelnice*.

Por. *grzebionka, naczynie, nicianki, nicielnice, niciennice, niczałki, niczanki, szpanty, szpyrki, szynki*.

Naczynie ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Przez naczynie przyciągnięte so nici w wasztacie (Sól). Naczynie to drabki i krosna z nici i sznurków, przez które przewleka sie osnowe (Potok Górny). Jeszcze naczynie jest, na którym sie płótno robiło (Branew). Naczynie to część warsztatu tkackiego, przez które przechodzą nici osnowy (Wielkolas). W końcu z tych nici trza było teraz z tego wału każdo nitkę przepuścić w dwu takich, naczynia było, bo to było ji na wątek, ji tam na usnowe jakoś, jile tych podnózek. Trza było tych naczyń, tak żeby to można było to ubrabiać (Kolechowice). Naczynie to z nici lub sznureczków, przez które przechodzą nici z nawoja do dalszych części (Polichna).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *naczynia*; D. lm. *naczyniów*; wymowa: *načynie, nočynie, nacyńe, nocyńe*.

Por. *grzebionka, naczelnice, nicianki, nicielnice, niciennice, niczałki, niczanki, szpanty, szpyrki, szynki*.

Nadkrywka ‘duża, długa chusta z białego lnianego płótna, zdobiona haftem, noszona przez kobiety na głowie i na ramionach’

Nadkrywka to chusta z białego płótna kładziona na plecach (Nedeżów). Nadkrywka to chusta na ramiona w lecie. Był to prostokąt płótna czynowatego, podwójnie złożony

i długi na trzy metry (Stara Huta). Nadkrywka ubierana na czepiec to białe płótno lniane zakładane na ramiona i głowe. Nadkrywki z białego płótna na końcu byli wyszywany czerwonymi lub czarnymi nićmi (Potok Górny). Nadkrywka to długi prostokąt płótna, zakładany na głowe i ozdobiony szlakiem z haftu, a oba jej końce spadały na ramiona, okrywając boki i sięgały prawie do kolan (Korchów).

Źródła: PM, AMWL, UL.

Geografia: okolice Biłgoraja i Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *nadkrywki*; D. lm. *nadkrywków*; wymowa: *natkryfka*.

Por. *obrusek, płachta, rańtuch, ręcznik, zaodziejka, zawijka*.

Nadołek I ‘dolna część koszuli’

Starsze kobiety miały w koszulach nadołki, czyli nadstawki ze zgrzebnego płótna (Leszkowice). Nadołek to dolna część koszuli (Polichna). Nadołek to dolna część babski koszuli (Olbięcin). Nadołek to niższa część koszuli kobiecej, najczęściej z grubszego płótna (Janiszkowice). U dołu koszuli przyszyty nadołek ze zgrzebnego płótna (Dorohuczka). Nadołek był doszywany na dole koszuli z grubego płótna (Kluczkowice). Nadołek był u dołu koszuli z grubszego płótna (Karczmiska). Kuszula długa i z nadołkiem u dołu (Górka). Koszule miały nadołki (Rudno). Koszule codzienne były szyte z naddołkami u dołu (Spiczyn). Koszule były długie do kolan, a na dole miały naddołek z gorszego materiału (Michów). Nadołek to dół koszuli (Wierzbica pow. Kraśnik). Nadołek to doszyty dół u koszuli z płótna parcianego (Jedlanka). Nadołek to dolna część koszuli lnianej od pasa do kolan, taki kawałek płótna doszytego z samodziału, czyli gorszego płótna lnianego (Branica Radzyńska). Nadołek doszywali w koszuli z gorszego płótna (Żulice).

Źródła: PM, KAGP, AME.

Geografia: powszechne.

D. lp. *nadołka*; D. lm. *nadołków*; wymowa: *nadołek, nadołek, nadołek*.

Por. *dotoczka, nadstawka, nadtoczka, podolek, podstawka, podtoczka, przystawka*.

Nadołek II ‘obrębienie u dołu ubrania’

To, co podwija się u sukienki, bluzki, kuszuli, to jest nadołek (Wierzbica pow. Kraśnik). Nadołek to podwinięte pod spód troszki matyriału tu dołu spódnicy czy sukinki (Pułankowice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *nadołka*; D. lm. *nadołków*; wymowa: *nadołek, nadołek*.

Por. *listew, listwa, obręb*.

Nadstawka ‘dolna część koszuli’

Koszula to przyramki i nadstawka wykonana z gorszego materiału (Kolechowice). Nadstawka to dolna część kobiecej koszuli (Zawada). Jak kto oszczędzał płótna droższego, to dół koszuli szył z gorszego, była to nadstawka (Bystrzyca).

Źródła: PM, KAGP, AME.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *nadstawki*; D. lm. *nadstawków*; wymowa: *nacstafka*.

Por. *dotoczka, nadołek, nadtoczka, podolek, podstawka, podtoczka, przystawka*.

Nadtooczka ‘dolna część koszuli’

U dotu doszywali jeszcze take nadtooczke w kuszuli, to było albo z tego samego, albo z inszego matyriału (Turka). Nadtooczka to dół koszuli od bioder w dół (Liszno).

Źródła: PM, AMWL, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *nadtooczki*; D. lm. *nadtooczków*; wymowa: *nattočka*.

Por. *dotoczka, nadolek, nadstawka, podolek, podstawka, podtooczka, przystawka*.

Nadziwać ‘wkładać ubranie’

Nadziwać trza ubranie, jak sie idzie na dwór (Zarzecze). Nadziwa sie kapote, płaszcz, bluzke, kazde ubranie sie nadziwa (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław.

Wymowa: *nażewać, nażivać*.

Naganiaczka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Tu jeszcze naganiaczka była, co łączyła łapke i koło w wózku (Ulhówek).

Źródła: PM.

Geografia: Ulhówek, Posadów (zob. mapa 23).

D. lp. *naganiaczki*; D. lm. *naganiaczków*; wymowa: *nagańačka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Nakrywka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Nakrywka to była z tkaniny samodziałowy pasiasty, zakładana na ramiona (Łazy). Nakrywka to ozdobna taka narzuta na głowe i ramiona, z wełny, no takie przyozdobienie ubrania (Siedliska pow. Łuków).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: okolice Łukowa.

D. lp. *nakrywki*; D. lm. *nakrywków*; wymowa: *nakryfka*.

Por. *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawięjocha, zawijska*.

Namitać ‘nawijać nici na cewki’

Musiął namitać nici na cywki, bo mu już wyszły (Sól). Żeby prażyć to pierw musiała tkaczka namitać te nici na cywki (Dąbrowica).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

Wymowa: *nańitać*.

Napiętek I – tom VI: 356.**Napiętek II** ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

W bucie z tyłu jest nopiętek (Polichna). Napiętek w bucie jak kwardy, to bida, bo ubedrze pięte (Małoniż).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *napiętka*; D. lm. *napiętków*; wymowa: *nańentek*, *nońentek*, *nańintek*.

Por. *hub*, *luba*, *lubek*, *hubo*, *piętka*, *przyszwa*, *szywniak*, *tylnik*, *tył*, *tyłek*, *zabijaniec*, *zapięcie*, *zapiętek*, *zapiętka*, *zatylnik*, *zatyłek*.

Napleczonek ‘materiał wszyty na ramionach i na piersiach koszuli’

Napleczonek to część koszuli nad rękawami (Kodeniec). Napleczonek to takie z przodu duszycie, ale to jest w całości ubrania, to bluzki czy sukinki kobiety mieli z napleczonekami (Mosty).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *napleczoneka*; D. lm. *napleczoneków*; wymowa: *naplećok*.

Por. *karczek*, *przyramek*.

Naramiennik ‘patka z materiału naszyta na ramionach ubrania’

Naramiennik to kawałek materiału naszyty na ramionach koszuli (Mołożów). Naramienniki to przyszywali dla ozdoby (Policzyna).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *naramiennika*; D. lm. *naramienników*; wymowa: *naramieńnik*, *naramińnik*.

Por. *pagon*.

Narzutka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Narzutka je wełniana, zakłada się ją na ramiona, je z grubszy wełny i zakłada się na inno chustke (Żdźarka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kołacze, Suchawa, Żdźarka.

D. lp. *narzutki*; D. lm. *narzutków*; wymowa: *nażutka*.

Por. *bajówka*, *chustka bajowa*, *chustka pluszowa*, *dereczka*, *derka*, *nakrywka*, *opinajka*, *opyjocha*, *plejsiówka*, *pleszówka*, *pluszówka*, *ternówka*, *wełnianka*, *zawiazówka*, *zawiejocha*, *zawijka*.

Nastawa ‘przędza idąca od nawoju przedniego do tylnego w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 28).

Nastawa to z przodu do tyłu taki pas ty przędzy, na cały tyn warsztat (Dorohucza).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dorohucza, Trawniki.

D. lp. *nastawy*; D. lm. *nastawów*; wymowa: *nastawa*.

Por. *osnowa*, *osnownica*, *postaw*, *postawa*.

Nauszniki ‘nauszniki zakładane na uszy’

Nauszniki się zakładają w zimie na uszy, żeby ich nie udmrozić (Mołożów). Nauszniki to są zakładane na uszy w zimie (Ruda Solska). A mężczyźni w zimie na uszy, żeby ich nie odmrozić zakładali copy z nausznikami (Borzechów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *nauśników*; wymowa: *nauśniki*.

Por. *uszanki*.

Nawijać nici ‘snuć przędzę na osnowę’

Byli takie jedne w te, drugie w te, i sie nawijało nici na ten przyrząd tak. To taki to był kij taki, tylko że i w jedne strone, i w druge, na odwrót byli te (Uhrusk). I później już to osnute i na ten warstat nawijali, ji takie na ciwki, na szpulki sie to nawijało. My takie to chłopaki byli, to nawijali, a matka stukata, siedziata za warstatem (Tulniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

Wymowa: *navi̯i̯ać ni̯ci*.

Por. *snować, snuć*.

Nawijadło ‘stojak do szpul z osnową’

Do szpul było nawijadło, no to taki prymitywny wózek na korbe (Majdan Stary). Takie dawne nawijadło było na cywki du wasztatu (Bukowina).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *nawijadła*; D. lm. *nawijadłów*; wymowa: *navi̯i̯adu̯o*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Nawijka ‘stojak do szpul z osnową’

Była taka nawijka, takie stojące na szpulki (Kodeniec). Szpule sie dawalo na nawijke (Wyhalew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *nawijki*; D. lm. *nawijków*; wymowa: *navi̯i̯ka*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Nawłok ‘pas tkaniny do owijania stopy’

Nawłoki zy szmat rubili i tym owijali nogi (Dębowa Kłoda). Du buta to był nawłok zy szmatów, okręcano nim nogi (Uhnin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dębowa Kłoda, Glinny Stok, Uhnin (zob. mapa 14).

D. lp. *nawłoka*; D. lm. *nawłoków*; wymowa: *navu̯ok*.

Por. *feca, odynek, onuca, onucka, owijak, owijka, zawijka*.

Nawłoka ‘sznurek w chodakach, którym okręcano nogi do kolan’

W chodakach byli dziurki i przez nich szet sznurek, nazywał sie nawłoka, i nim okręcano nogi do kolan (Majdan Sopocki). Nawłoki to konopne sznurki do okręcania nóg do kolan, przektadane przez dziurki w chodakach (Rakówka). Chodaki byli z nawłokami ze sznurków okręcanyimi do potowy łydki (Suchowola). Nawłoki to takie sznurki do wiązania kurpiów (Kopina).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *nawłoki*; D. lm. *nawłoków*; wymowa: *navuoka*.

Por. *wołoka*.

Nawój ‘wał do osnowy w warsztacie tkackim’

Nawój to wał do osnowy w warsztacie (Borowa). Ten krag, co tutaj mamy, co sie nawija osnowe, to sie nazywa nawój. Dlatego, że sie, od tego, że sie nawija na nie, na niego osnowe (Kożanówka). Krośna, był ten walek, tu tak był na dole, dzie sie płótno nawija. Tam walek u góry był, dzie sie usnowe nawija. I tupiero jak my byli małe, toż oni to ruzplączo i każo dla dzieci wsiadać, żeby ciałnij nawinać na ten nawój. Tupiero nawino na ten nawój. To tam co na płótno to jeszcze jest taki kolek wstawiony. Przez to przechodzi płótno aż do tego wałka pud spodem (Dobryń). Nawój to wał w warsztacie tkackim, na który nawija sie płótno (Zalesie). Nawój to w krośnach z płótnem (Drelów). Nawój to wał na krosnach, na który nawija sie osnowe (Ochoża).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna (zob. mapa 34).

D. lp. *nawoja* // *nawoju*; D. lm. *nawojów*; wymowa: *navuj*.

Por. *wał, walek*.

Nicianki ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Usnowa jiszta bez nicianki (Międzyłes). No krosna, jest nicionki, i nawijamy, w nicionki sie narzuca (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lm. *nicianek* // *nicianków*; wymowa: *ńićanńki, ńińconńki*.

Por. *grzebionka, naczelnice, naczynie, nicielnice, niciennice, niczałki, niczaneki, szpanty, szpyrki, szynki*.

Nicielnice ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Nicielnice to ramy z nici lub sznureczków, przez które przechodzą nici z nawoja do dalszych części (Wyhalew). I narzucić nicielnicy to nie tak to, że tak jakkolwiek, a można i omyłkę zrobić (Matiaszówka). A później na warstat, i nawineli, i narzucali później te nicielnicy (Rusily). Nicielnice to drabki w warsztacie tkackim z nici lub sznurków, przez które przewleka sie przedze (Dobryń). W tych micielnicach so takie oczka, w każde oczko trza było nawlec nitkę, później jak już nawlokłam te micielnice, to musiałam nawlec w płochę (Siedliska pow. Łuków). Nicielnice to dwie deseczki, między tymi deseczkami przewlekana jest postaw, długość tych nicielnic jest półtora metra. Przez te nicielnice niteczki przechodzą do płochy (Wola Osowińska). Ale to jeszcze do tego so przy, tam na gorze leżą takie nicielnice, takie różne dodatki do tego, nicielnice (Tułniki). Jakies były, o te micielnice, płochą jakaś była. Tutaj, tak, tutaj wisiaty te kółeczka (Gołab).

Źródła: PM, FT, KAGP, CWP, SS.

Geografia: Lubelszczyzna północna i zachodnia.

D. lm. *nicielnic*; wymowa: *ńińelńnice, ńińelńnicy, ńińelńnice*.

Por. *grzebionka, naczelnice, naczynie, nicianki, niciennice, niczałki, niczaneki, szpanty, szpyrki, szynki*.

Niciennice ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Bez niciennice ido te nitki i prosto do płochy (Bohukały). *Niciennicy to so na usnowe* (Kostomłoty).

Źródła: PM, FT.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lm. *niciennice*; wymowa: *ńićeńńice, ńiścińńice, ńićeńńicy*.

Por. *grzebionka, naczelnice, naczynie, nicianki, nicielnice, niczałki, niczanki, szpanty, szpyrki, szynki*.

Niczaliki ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Niczaliki takie so jak sznurki w tym kółku (Dubica). *Przyz niczałki nici ido du płochy* (Rozwadówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dubica, Rozwadówka.

D. lm. *niczałków*; wymowa: *ńiçałki*.

Por. *grzebionka, naczelnice, naczynie, nicianki, nicielnice, niciennice, niczanki, szpanty, szpyrki, szynki*.

Niczanki ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Niczanki z nici, sznurków i przez to przechodzo nici z nawoja do dalszych części (Worgule). *Te niteczki takie na patykach, to so niczanki, nazywajo sie to niczanki. [...] To taki dywan, ale już ze wzorkiem. To sie też tak właśnie na krośnach robi, ale to już jest taki, bardziej skomplikowana praca, bo to już sie w tych niczankach, albo w to niczankę sie wrzuca, albo na drugo przeplata i właśnie tymi łapami, co wam pokazywałam, to już będzie cztery tych łap, pięć tych łap, i wtedy wychodzi taki, taki wzorek* (Kożanówka). *Krośna, był ten watek, tu tak był na dole, dzie sie płótno nawija. [...] I tupiero już, jak już oni usnujo, to berdo nazywali. Stalowe było i jakiś inne, i niczanki. Teraz nawlika sie przez te niczanki, i jedna nawleka w niczanki, a druga w berdo* (Dobryń). *Bo tam i trza niczonku z niciów zrobić [...] No te niczonki kobiety zrobjo same* (Szóstka).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lm. *niczanków*; wymowa: *ńičanki, ńičonki*.

Por. *grzebionka, naczelnice, naczynie, nicianki, nicielnice, niciennice, niczałki, szpanty, szpyrki, szynki*.

Niść I ‘rodzaj bardzo cienkiego sznureczka ze skręconych włókien, używanego do szycia, tkania’

Niści sie szyje, te niść sie wyciąga i sie wciąga (Pułankowice). *Niść, no nici to so potrzebne do szycia* (Witaniów). *Tak sie spiwało kiedyś, nich sie wije niść, bo te nici byli w rubocie, igła i nici* (Tworyczów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *nici*; D. lm. *nici* // *niciów*; wymowa: *ńiść*.

Por. *nitka*.

Niś II ‘nić, którą przywiązuje się pasma przy motaniu’

Pasma przy motaniu związują się nicio, to jest taki sznureczek (Zatyle). To samo nicio sie wiąże, bo una jest do przywiązywania pasm przy motaniu (Puchacze). Grubsza nić jest i to jest do wiązania pasmów (Żurawce). Nicio przewiązuje się pasma przy motaniu (Wólka Plebańska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Puchacze, Żerocin, Wólka Plebańska, Kolembrody, Kozły, Szuminka, Żuków, Żurawce, Zatyle, Brzeziny, Ciosmy (zob. mapa 41).

D. lp. *nici*; D. lm. *nici* // *niciów*; wymowa: *ńiść*.

Por. *motowąz, motowázquez, motwáz, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasminik, paśmica, paśmianka, paśmierz, poplata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Niedotkwa ‘wada płótna polegająca na niewłaściwym układzie nitek w nicielnicy’

Niedotkwa to skaza w płótnie, która powstaje, gdy nić wątku jest za słabo przybita płócho (Oszczepalin).

Źródła: PM, SS.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *niedotkwy*; D. lm. *niedotkwów*; wymowa: *ńedotkfa, ńidotkfa*.

Por. *droga, rozczyra*.

Niedwab ‘tkanina produkowana z włókna tworzącego kokon gąsienicy jedwabnika’

Niedwab to cienka, śliska tkanina (Kluczkowice). Niedwab to taka szlachetna, delikatna tkanina, to ni każdy se mógł na to pozwolić, żeby kupić (Niezdów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław i Opola Lubelskiego.

D. lp. *niedwabiu*; D. lm. *niedwabiów*; wymowa: *ńedvap*.

Por. *jedwab*.

Nitka I ‘rodzaj bardzo cienkiego sznureczka ze skręconych włókien, używanego do szycia, tkania’

Nitka to służy do szycia (Dańce). Nitki mi sie poplątały i wyszło nie tak, jak chciałam, dawno igło nie szyła (Irena).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nitki*; D. lm. *nitek* // *nitków*; wymowa: *ńitka*.

Por. *nić*.

Nitka II ‘nić, którą przywiązuje się pasma przy motaniu’

Nitka tako ostro, jakby sznureczek taki i to było do przywiązywania pasmów przy motaniu (Świerże). Nitka była na pasemka wiązać (Sitaniec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 41).

D. lp. *nitki*; D. lm. *nitek* // *nitków*; wymowa: *ńitka*.

Por. *motowąz, motowázquez, motwáz, nić, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasminik, paśmica, paśmianka, paśmierz, poplata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Nocna koszula ‘koszula wkładana do snu’

Byli, byli mocne koszuli i kiedyś tyż byli (Sulmice). *Chłop społ w kalysunach, a baba to miała nocno kuszule* (Żółkiewka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nocnej koszuli* // *nocny koszuli*; D. lm. *nocnych koszul* // *koszulów*; wymowa: *nocna kośula, nocno kośula, nocna kuśula, nocna kosula, nocno kosula*.

Noga I – tom III: 264.

Noga II – tom IV: 331.

Noga III ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Podnóżnik, taka łapka, i koło w kunuwrotku, i między nimi jeszcze noga była (Gołębie). *Od łapki du kota to szta noga, tak nazywali* (Mircze).

Źródła: PM.

Geografia: Miętkie, Modryniec, Mircze, Gołębie, Oszczów, Hulcze (zob. mapa 23).

D. lp. *nogi*; D. lm. *nogów*; wymowa: *noga*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, parobek, pasterka, stopka, suchka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Noga IV ‘pedał w kołowrotku’

Naciska sie na noge i kunowrotek działa (Nedeżów). *Na noge sie kółka następuje i w tym kowrotku, w tym kółku sie przedzie* (Hanna).

Źródła: PM.

Geografia: Nedeżów, Hanna, Janówka (zob. mapa 22).

D. lp. *nogi*; D. lm. *nogów*; wymowa: *noga*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, nóżka, pedał, pedalo, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Noga V ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Noga to na spodzie ty baby, ty wituszki (Koszoły). *Noga, no to na nij stoi wituszka* (Dobrynka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i północno-wschodnia (zob. mapa 29).

D. lp. *nogi*; D. lm. *nogów*; wymowa: *noga*.

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, nóżka, podnózek, skrzydełka, słupek, stojak, stolec, stolek, szłapki, trójnóg*.

Nogawica ‘część spodni od kroku w dół’

Nogawica to nogawka spodni (Pułankowice). *Nogawica to na jedne noge* (Polichna). *No to jedno noge sie w jedne nogawice wsadza, ale musi jest i drugo noga, no to w drugo nogawice* (Borzechów). *Nogawica to jest u spodni* (Ratoszyn). *Du kolan łobdar nogawice u portek i śmiały sie, że chodzi w wściekłych portkach* (Sól). *Były reformy z nogawicami* (Świeciechów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nogawicy*; D. lm. *nogawiców*; wymowa: *nogańica, nugawica*.

Por. *galanka, holonka, holopa, nogawka, portka*.

Nogawice ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Nogawice to spodnie ze lnu na lato (Lubycza Królewska). W zimie byli nogawice dla chłopów z bitego sukna, dziś to mówio spodnie (Strupin Duży). Nogawice so ze lnianego płótna portki i sięgajo do kostek (Dańce). Nohawicy to jakby spodnie, ale zgrzebne lub lniane na lato (Kodeniec). A nuhawicy pud spód, pud suroczku, a ta suroczka na wypusk i przypasana krajko (Żuków). Nohawice tak my kładli w zolnik i takie pranie było (Moniatycze). Nogawice to spodnie o prostym kroju z płótna lnianego (Wytyczno).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lm. *nogawiców*; wymowa: *nogańice, nugawice, noγawicy, noγawice, nuγawicy*.

Por. *gacie, kalesony, parciaki, parciane portki, płótniaki, portki, spodnie lniane, spodnie parciane, zgrzebniaki*.

Nogawka ‘część spodni od kroku w dół’

W portkach so dwie nugawki, na jedne i na druge noge (Ruda Solska). Krój spodni był prosty, z nogawkami dwoma (Czemierniki). Spodnie to z nogawkami szerokimi, a i majtki też były z nogawkami (Przybysławice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *nogawki*; D. lm. *nogawków*; wymowa: *nogafka, nugafka*.

Por. *galanka, holonka, holopa, nogawica, portka*.

Nogi I – tom I: 186.

Nogi II ‘część w kołowrotku, na której on stoi’

Kołowrutek stoi na nogach (Dobryń). Dwie nogi so u kołowrotka (Komodzianka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lm. *nóg* // *nogów*; wymowa: *noği*.

Por. *nózki*.

Nosek I – tom II: 113–114

Nosek II ‘przednia część buta’

Nosek to część sztywna buta okrywająca palce (Grądy). Nosek to część sztywna buta zakrywająca palce (Ruda Solska). Nosok to przednia część trzewika (Suchawa).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *noska*; D. lm. *nosków*; wymowa: *nosek, nosok*.

Por. *przodek*.

Nosówka ‘chustka do nosa’

Z matyriatu bielutkiego nosówki mieli w kieszeniach (Ruda Solska). Nosówka to musiała być czyściutka, i wyszywane panny mieli (Wola Dereźniańska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *nosówki*; D. lm. *nosówek*; wymowa: *nosufka, nusufka*.

Por. *chusteczka, chustka*

Nózka I ‘pedał w kołowrotku’

Nózka jest w kołowrotku, na nózke naciska sie nogo, jak sie przędzie (Opoka). *Nózka to w w kółku taki pedał* (Toczyska). *Nózko sie ruszało* (Gościeradów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Toczyska, Żdzarka, Wierzbica pow. Kraśnik, Sulów, Opoka, Gościeradów, Cichobórz, Łukowa, Zielone, Łuszczacz (zob. mapa 22).

D. lp. *nózki*; D. lm. *nózek*; wymowa: *nuška, nuska*.

Por. *desezczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, pedał, pedało, podnóże, podnózek, podnózka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Nózka II ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

W spodzie wituszków jest nózka, i na ni to sie trzyma, to taka jakby podstawa tego urządzenia jest, tych wituszków (Malice).

Źródła: PM.

Geografia: Małoniż, Dutrów, Telatyn, Turkowice, Malice (zob. mapa 29).

D. lp. *nózki*; D. lm. *nózek*; wymowa: *nuška, nuska*.

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, noga, podnózek, skrzydetka, stupek, stojak, stolec, stołek, szłapki, trójnóg*.

Nózki I ‘część w kołowrotku, na której on stoi’

So nózki, na których stoi kółko (Zalesie). *Cate urządzenie stoi na nózkach, a właściwie to na takich deskach* (Kryłów).

Źródła: PM.

Geografia: Zalesie, Dobryń, Kryłów.

D. lm. *nózek*; wymowa: *nuški*.

Por. *nogi*.

Nózki II ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Szpulke w kółku trzymajo takie nózki, no takie kijki (Elźbiecin).

Źródła: PM.

Geografia: Kąty, Elźbiecin, Kodeń.

D. lm. *nózek*; wymowa: *nuški*.

Por. *chłopaki, chłopczyki, chłopki, łapki, pachotki, paliki, rączki, słupki, stojki*.

Nylon ‘tkanina z syntetycznego włókna poliamidowego, odpornego na gniecienie i bardzo wytrzymałego’

Bluzki szyli z nylonu (Sielec). *Pończochy były nylonowe, z nylonu były* (Piotrków). *Nylon to sie nie mion, ale to było takie ni bardzo przyjemne dla ciała ten nylon, takie jak papier* (Nowa Wieś).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nylonu*; D. lm. *nylonów*; wymowa: *nylon*.

Por. *stylon*.

Nylonówka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Nylonówka to była cienka letnia chustka (Gorajec). Nylonówki to były różne kolory, i zielone, i niebieskie, one były dość duże, trzeba było tak ustroić prasować, żeby ni spalić (Łukowa). Nylonówka to cieniutka chusteczka na głowę (Zakłodzie). Nylonówka to w sam raz na lato, bo nylon to takie ciniutkie jest, i ta nylonówka to przezroczysta była (Błazek).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nylonówki*; D. lm. *nylonówek*; wymowa: *nylonufka*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chusteczka, chustka, gazówka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, zawiązka*.

Nylony ‘cienkie pończochy damskie’

Kiedyś to nylony były na nogi (Radawiec Duży). W tych nylonach to oczka bardzo lyczeli (Kasiłan). Ni każdego stać było na nylony, bo to drogie były, nie tak ja tera, że pończochy se każdyn kupi (Janów pow. Lublin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *nylonów*; wymowa: *nylony*.

Por. *pończochy, stylony*.

Obcas ‘spodnia, tylna część obuwia, na której wspiera się pięta’

Ja pragnełam mieć buty na obcasie, chociaż na troszka takim wyższym (Biszczka). Obcas to spodnia, tylna część buta, na której spiera się pięta (Ruda Solska). Obcas to dolna część trzewika kobiet (Osmolice). Oj człowiek tak pragnął, jak ja pragnełam mieć buty, buty na obcasie, jak bawiliśmy się, to buty na wysokim obcasie żeby były, bo jak zobaczyłam takie buty, to aż się coś robiło, to na palcach chodziłam, bo tam były na wysokim obcasie buty. A jak żeśmy taki but znaleźli gdzieś stary, bawili my się, no może tam gdzieś wyrzucuny był, pół buta było, taki już do wyrzucenia i obcas był. Po kulci stawały na tym obcasie, bo wysoki obcas (Bukowina). Łobcas jest w każdym bucie (Zagórze).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *obcasu*; D. lm. *obcasów*; wymowa: *opcas, uopcas*.

Obiersztynek ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Obiersztynek to już taki but nizdatny do niczego, z dziurami (Sitno pow. Zamość).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *obiersztyнка*; D. lm. *obiersztyneków*; wymowa: *oberštynek, uoberštynek*.

Por. *chodak, kurp, kurpiak, rapeć, skorbon, szłapak, targał, trep*.

Oblamówka ‘obszycie, wykończenie brzegów bluzki, sukienki, koszuli’

Oblamówka to wykończenie szyi kuszuli kobiecej lub męskiej (Mołożów). Oblamówka to takie zakończenie koszuli czy bluzki przy kołnierzu, albo bez kołnierza, tylko sama oblamówka (Zanowinie). Oblamówka tak równiutko idzie u dołu sukienki, można to nitko, można jakoś stążecko (Błazek).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *oblamówki*; D. lm. *oblamówków*; wymowa: *oblamufka*, *uoblamufka*, *ublamufka*, *uublamufka*.

Por. *lamówka*.

Oblec ‘zmienić koszule’

Łobyc to wsadzić cyste kosule (Sulów). *Oblekać, oblyc soroczku* (Wyhalew). *Brudne już to, w czym sie chodzi, no to trza oblec nowe, czyste* (Wisznice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *oblec*, *uoblyc*, *oblyc*.

Por. *obluczyć*.

Obleczenie ‘ubranie na co dzień’

Wsadził byle jakie ubleczenie, bo to do ruboty, to lypszego nie trza (Hosznia Ordynacka). *Un był taki chytry na te rubote, że rano to zjod co i jakieś oblyczenie złapoł, i już kosa na ramie i w pole, a ty leć za nim* (Żrebce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *obleczenia*; wymowa: *obleceńe*, *uobleceńe*, *ubleceńe*, *uubleczyńe*, *obleceńe*, *oblyceńe*, *ubleczyńe*, *uoblyceńe*.

Por. *chusty*, *ciuchy*, *gałgany*, *łachy*, *odzienie*, *odzienie do chodu*, *odzienie robocze*, *przyodziewek*, *robotne gałgany*, *szmaty*, *ubranie codzienne*, *ubranie do chodu*, *ubranie robocze*.

Oblekać ‘nakładać ubranie’

Oblikać to ubranie, każde ubranie sie obliko (Zielone). *Oblikać to wsadzić na siebie szmaty, odziać sie* (Smólsko Małe).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

Wymowa: *oblekać*, *uoblekać*, *ublekać*, *uublekać*, *oblykać*, *uoblykać*, *ublykać*.

Por. *odziewać*, *ubierać się*, *załodziewać*.

Obluczyć ‘zmienić koszule’

Łobluczyć to kuszule, kalysuny, no takie pud spodem te rzeczy (Deszkowice I). *Chodził już w tym cały tydzień, to mówie, że trza obluczyć nowo kuszule i kalysony* (Zwiartów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *oblućyc*, *uoblućyc*.

Por. *oblec*.

Obrąb ‘obrębianie u dołu spódnicy, sukienki’

Dolny brzeg spódnicy mo taki łobrąb (Polichna). *Łobrąb to w dolny części koszuli i każdego ubrania* (Grądy). *Łobręb to obrębianie u dołu w spódnicy* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *obrąbu*; D. lm. *obrąbów*; wymowa: *obromp, obrump, obremp, ɔobromp, ɔobrumpp, ɔobrempp*.

Por. *listew, listwa, podbiełka, podkładka, przerębek, szczoteczka, szczotka*.

Obrusek I ‘duża, długa chusta z białego lnianego płótna, zdobiona haftem, noszona przez kobiety na głowie i na ramionach’

Obrusek to na głowe i na ramiona zakładali, sięgał do kostek i miał nawet do trzech metrów długości (Żuków).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *obraska*; D. lm. *obrasków*; wymowa: *obrusek, obrusyk*.

Por. *nadkrywka, płachta, rańtuch, ręcznik, zaodziewka, zawijka*.

Obrusek II ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Najpierw sie nawłoczyło micielnice, potem w płoche i na taki obrusek sie obwiązywalo do tego wałka na początek, na taki prątek sie nawiązywalo, a potem sie łapało i tam sie na tym obrusku owijało na wałek. Potem jak sie już narobiło kawałek płótna, to sie ten obrusek wyjmalo sie ten wałek, i sie płótno owijało. [. . .]. Później do tego kijka zakładam obrusek, i ten obrusek tam nakładam na wałek i musze to pociagnąć, wysztywnić ten materiał, żeby to przerzucić tym cołnykiem (Wola Osowińska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *obraska*; D. lm. *obrasków*; wymowa: *obrusek, ɔobrusek*.

Por. *jurek, jurko, kulka, omykiel, płótno, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, smergacz, szmata, szmatka*.

Obucie ‘to, co zakłada się na nogi’

W obuciu nie chodzili na co dzień, tylko boso cały czas. Takie ścierniska po kosie były, jak sie kosiło, i to boso. Na ziemi sie spało, i po co łobucie, słomy pościelane było i sie na ziemi spało, bo nie było co postawić. Przespał sie, zwinol słume w wiązke i wyniósł do stodoły, i znowu sie przynosiło (Piotrowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *obucia*; D. lm. *obuciów*; wymowa: *obuće, ubuće, ɔobuće, ɔubuće*.

Por. *buty*.

Obuwać // obuć buty ‘nakładać buty na nogi’

Łubuwać buty to inaczy wsadzać buty na nogi (Orłów Murowany). Obuć buty, a dzie tam. W lecie to boso sie chodzilo, bo nie było sie w co łobuć. Zimy takie były ostre, śniegi były, mróz, nie było sie w co łobuć dobrze (Zastawie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *obuwać // obuż buty, ubuwać // obuż buty, ɔobuwać buty, ɔubuwać buty*.

Por. *ozuwać buty, wsadzać buty, wzuwać buty, zakładać buty*.

Oczesiny I ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Oczesiny to zostają na szczotce, jak się czesze, to są te lepsze (Łukowisko). Tupiero ten lien czesali na tyj drapuszce i już tam to nazywali udchody. Na drapuszce nazywali uczesiny. Te garści, które wyczesane usobno, to te garści przedli, a potem uczesiny przedli (Dobryń).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowisko, Puchacze, Dobryń, Worgule, Komarno.

D. lm. *oczesinów*; wymowa: *očešiny*, *učešiny*, *učešiny*.

Por. *kądziel, kłaki, oczoski, paczesie, pacześne, paczoski, pakuły, wymyczki, zgrzebie, zgrzebnica*.

Oczesiny II ‘gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Oczesiny zostają po czesaniu lnu, to są takie kwarde, ostre, na worki ido przyważnie (Puchacze).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowisko, Puchacze, Sitno pow. Biała Podlaska, Kolembrody, Kozły (zob. mapa 18).

D. lm. *oczesinów*; wymowa: *očešiny*, *učešiny*, *učešiny*.

Por. *kłaki, kołtony, tupieży, pakuły, zdzierki, zgrzebie*.

Oczoski ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Przy czesaniu to gorsze wyleciało pierw, a to, co późni to byli oczoski już (Choroszczyńska).

Źródła: PM.

Geografia: Choroszczyńska, Łyniew.

D. lm. *oczosków*; wymowa: *očośki*, *učośki*, *učośki*.

Por. *kądziel, kłaki, oczesiny, paczesie, pacześne, paczoski, pakuły, wymyczki, zgrzebie, zgrzebnica*.

Odynek ‘pas tkaniny do owijania stopy’

A skarpetki, to w onucach chodzili, nie w skarpetach, onucki, odyński raczej, tak zwane odyński, ze szmaty (Rejowiec Fabryczny).

Źródła: PM.

Geografia: Rejowiec Fabryczny, Pawłów, Żulin, Weremowice (zob. mapa 14).

D. lp. *odynka*; D. lm. *odynków*; wymowa: *odynek*.

Por. *feca, nawłok, onuca, onucka, owijak, owijka, zawijka*.

Odzienie ‘ubranie na co dzień’

Łudzinie takie normalne było, bo to do roboty (Potok Górny). Odzienie to po prostu jest ubranie, to, co do roboty się wsadzi na siebie, to jest odzienie (Ożarów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *odzienia*; D. lm. *odzieniów*; wymowa: *ożeńe*, *użeńe*, *ożińe*, *użińe*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Odzienie do chodu ‘ubranie na co dzień’

Udzienie do chodu to gorsze ubranie, w którym chodzi się na co dzień (Łukowa). Odzienie do chodu to tak każdego dnia w tym chodzić, bez cały tydzień, ale w niedzielę już co innego trza wsadzić, to już to odzienie do chodu na niedzielę ni pasuje (Rozłopy).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *odzienia do chodu*; D. lm. *odzieniów do chodu*; wymowa: *ożeńe do xodu, uożeńe do xodu, ożińe do xodu, uożińe do xodu, ożeńe du xodu, uożeńe du xodu, ożińe du xodu, uożińe du xodu*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie robocze, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Odzienie robocze ‘ubranie na co dzień’

Udzienie robocze to gorsze ubranie, w którym chodzi się do roboty w polu, przy świniach, krowach (Chmielek). Odzienie rubocze to jest do ruboty (Kasiłan).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *odzienia roboczego*; D. lm. *odzieniów roboczych*; wymowa: *ożeńe roboče, uożeńe roboče, ożińe roboče, uożińe roboče, ożeńe ruboče, uożeńe ruboče, ożińe ruboče, uożińe ruboče, ożeńe roboce, uożeńe roboce, ożińe ruboce, uożińe ruboce, użeńe roboče*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Odziewać się ‘nakładać ubranie’

Odziewać się to inaczej zakładać jakieś łachy na siebie (Łopatki). Odziewać się to zakładać ubranie (Karmanowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *ożewać śe, uożewać śe, ożiwać śe, uożiwać śe*.

Por. *oblekać, ubierać się, załodziewać*.

Oficerki ‘buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami’ (zob. ilustracja 13).

Oficerki to wysokie buty z usztywniono cholewo (Grabowiec). Oficerki to były elegancie buty z cholewami, które były takie gdzieś wyjściowe, kawalerka chodziła na zabawy w takich butach, jak ktoś miał oficerki to miał taki status jakby kawalera o wyższym statusie, bo jak ktoś miał jakieś tam buciny to nie bardzo (Annopol). Oficerki to stąd, bo to oficerskie buty, oficery w takich butach chodzili, to byli wojskowe buty, a późni i mężczyźni zaczęli w tych oficerkach chodzić, kawalery przyważnie (Motycz). A na zime to oficerki. Z cholywami, sztywne z tyłu. To normalny but, skórzany (Łukowa). Oficerki to byli drogie. Byli ze skóry, z tyłu mieli wkładkę take sztywne aż na obcas zachodziło. To byli do kolan oficerki. [. . .]. Za Niemca to już w oficerkach chodzili, oficerki tu trzeba było, to już jeden zdejmował, a drugi siedział (Uhrusk). Oficerki to buty skórzane o wysokich cholewach do kolan (Dzwola). A to łobucie to łoficerki [. . .]. Kobiety i panienki tyz w łoficerkach chodziły, na pewno bysta nie chcieli w tych łoficerkach chodzić. Ja miałam łoficerki (Branew). Chłopy buty takie miały łoficerki. Buty oficerki do kościoła (Godziszów). Oficerki to długie buty do kolan (Ruda Solska). Łoficerki to długie skórzane buty dla mężczyzn (Batorz). Oficerki to buty długie do kolan (Grady). Były buty tak zwane

oficerki (Piotrków). *Te buty oficerki i spodnie bryczesy, tak jak my tera te ulańskie mamy zilone* (Biszcza). *Oficerki to wysokie skórzane buty* (Hołowno). *Łoficerki to długie skórzane buty dla mężczyzn* (Batorz). *Łoficerek to wysoki but* (Ratoszyn). *Oficerki ubierały w święta, to były buty skórzane z cholewami* (Stara Huta). *Oficerki były z czarnej skóry* (Polanówka). *Oficerki przed wojno to mało chto miał* (Mszanka).

Źródła: PM, AMWL, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *oficerków*; wymowa: *o'ficerki*, *u'ofcerki*, *uficerki*, *uuficerki*.

Por. *buty z cholewami, czoboty, sztablety, sztafjy, szteple*.

Oklepiny ‘odpadki przy klepaniu lnu lub konopi’

Oklepiny takie ostre lecieli z ty cirlicy (Ortel Książęcy). *Uklepiny to odpadki z klypania lnu* (Żdzarka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Puchacze, Brzozowica Mała, Derewiczna, Bezwola, Ortel Książęcy, Łyniew, Choroszczynka, Żdzarka, Siennica Duża, Alojzów, Skryhiczyn.

D. lm. *oklepiniów*; wymowa: *oklepiny*, *uoklepiny*, *oklypiny*, *uklypiny*.

Por. *ktaki, oklepki, poklepie*.

Oklepki ‘odpadki przy klepaniu lnu lub konopi’

Oklepków nalyciało, wszędzie pełno (Żdzary). *Oklepki z cirlicy lyciały, takie grubsze odpady* (Brzozowica Mała).

Źródła: PM.

Geografia: Żdzary, Wola Gułowska, Brzozowica Mała, Wytyczno.

D. lm. *oklepków*; wymowa: *oklepki*, *uoklepki*.

Por. *ktaki, oklepiny, poklepie*.

Okrajka ‘ozdobny pas wełniany’

Okrajka to pas tkany, którym opasywano spodnie, koszule, sukmany, a u kobiet spódnice i fartuchy (Sosnowica). *Okrajka była na dziesięć centymetry szeroka, różnokolorowa, w pasie du opasania dla chłopów* (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: Sosnowica, Wyhalew, Kodeniec, Przewłoka.

D. lp. *okrajki*; D. lm. *okrajków*; wymowa: *okrajka*, *uokrajka*.

Por. *krajka*.

Okreć się ‘okryć się skrzętnie odzieżą’

Okrećła sie tym kocem, że ledwie widać (Urzędów). *Zimnica była w chałupie, tak okrećcili sie szmatami i tak sidzieli w ty chałupie* (Kamień). *W zimie to trza sie dobrze okrećcić, jak sie idzie na dwór, najłepi w jakie palto grube, w czapke na głowe i ciepłe buty* (Tuchanie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *okreńcić se*, *uokreńcić se*, *okryńcić se*, *uokryńcić se*, *ukryńcić se*.

Por. *opatulić się, zababulić się, zapatulić się*.

Okryj bida ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Okryj bida to jak będzie jakiś stary zmuszony płaszcz (Borowiec). To żadne ubranie, takie ino tokryj bida (Sól).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *okryj bidy*; D. lm. *okryj bidów*; wymowa: *okryj bida*, *uokryj bida*.

Por. *chałat, gatgany, lamaga, liche ubranie, łachmany, łachy, repcie, szaraputy, szurgot*.

Okulary I – tom II: 119.**Okulary II** ‘para szkielek optycznych w oprawie, korygujących wady wzroku’

Okulary to dwa szkietka i taka obrączka na łoczy (Snopków). W okularach to downo nicht nie chodził, nie widziol dobrze, ale okularów nie wsadziol, a i ni miol, bo po duchtorach nie chudzili jak tera (Dzielce). Jak w okularach chodzi, to un musi być cimny (Zynie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lm. *okularów*; wymowa: *okulary*, *uokulary*.

Por. *binokle, bryle, brylki*.

Omykiel ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Omykiel na ręcy założyć trza, żeby nie pokalyczyć sie (Ignaców). Omykiel z płótna robiły i na tym motały nici (Wojciechów).

Źródła: PM.

Geografia: Ignaców, Szczuczki, Wojciechów.

D. lp. *omykla*; D. lm. *omyklów*; wymowa: *omykel*, *uomykel*.

Por. *jurek, jurko, kulka, płótno, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, smergacz, szmata, szmatka*.

Onuca ‘pas tkaniny do owijania stopy’

Onuca to kawałek płótna do okręcania nóg przed włożeniem do buta (Osmolice). Onuca to kawałek starego zniszczonego materiału do owijania nóg w butach (Mołożów). Onuca to szmatka do owijania nóg (Polichna). Onuca to kawałek tkaniny do owijania stopy (Wysokie). Onuca to miętka szmatka do owijania nóg (Grabowiec). Zawijoł noge na krzyz i miol łonuce (Świeciechów). Onuca to jakby szmatka, któro owijano nogi zamiast skarpet (Abramów). W onucach chodzili ze szmaty (Skryhiczyn). Onuca to ciepły, miętki materiał do owijania nóg, z flaneli była onuca (Dorohusk). Nogi owijano onucami ze stary lniany płachty (Serniki). Onuce były i buty z cholewami (Nowodwór). Łonuca to taki pasek do owijania stopy zamiast pończochy cy skarpety (Karmanowice). Onuce robiono ze starych koszul, a w ziemie okręcano nogi słomianymi wiechami (Niemce). Łonuca to szmatka do owijania nóg (Ratoszyn). Łonuca jest do owijania nóg w buty (Bartorz). Onuca to coś jak skarpety i tym owijało sie stopy (Wola Uhruska). Onuca to materiał do owijania stóp zamiast skarpet (Tarnawatka). Unuca to dość ciepły materiał, nim owijano nogi, stopy, żeby było ciepło (Siedliszcze gm. Dubienka). Onuca to kawałek materiału używany jako skarpeta (Putnowice Mniejsze). Onuca to płótno do owijania nóg,

szmata (Wólka Abramowska). *Onuca to szmatka do owijania stóp w zimie* (Bukowa Mała). *Jak była ta onuca po dniu użytku, to ona była sztywna i trzeba było ją uprać* (Hołowno). *Onuca to kawałek flaneli do owijania stopy* (Stryjów). *Łonuca to flanylowa szmatka do owijania nóg, zamiast skarpetki czy pończochy* (Gałęzów). *Łonuca to je smatka, którą owijają się nogi zamiast skarpetów* (Grądy). *Onuce nusili dawniej zamiast skarpet* (Sitno pow. Biała Podlaska). *Onuco okręcił nogę i było cieplej* (Szóstka). *Hunuca, unuca to kawałek szmaty do owijania stopy przed włożeniem obuwia* (Ochoża). *Unuco się obwiązywało stopy w zimie* (Kryłów). *Nogi okręcano onucami i dopiero w buty* (Wola Obszańska). *Nogi owijano onucami do butów z cholywami* (Drozdówka). *Onuca to była do owijania stopy* (Uchańka). *Na nogi jakieś skarpety, onuce i w buty* (Siemień). *Nogi owijały kobiety do chodaków w onuce* (Lipowiec). *Onuce noszono do postolów z lipowego tyka* (Klementowice). *Onuca to po prostu nic innego, jak szmata do owinięcia nogi* (Garbów). *Unuca to taka owijka do butów* (Ostrów). *Nogi kiedyś owijano onucami franelowymi* (Teodorówka).

Źródła: PM, KAGP, CWP, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 14).

D. lp. *onucy*; D. lm. *onuców*; wymowa: *onuca*, *ɔnucɑ*, *unuca*, *xunuca*.

Por. *feca*, *nawłok*, *odynek*, *onucka*, *owijak*, *owijka*, *zawijka*.

Onucka ‘pas tkaniny do owijania stopy’

Unucka to kawałek jakiś szmaty do owijania stopy (Orłów Murowany). *Onucka to szmatka do owijania nóg* (Osiny). *Unucka do uwijania nóg w butach* (Worgule). *Onucki, no takie owijki na nogi* (Mołodiatycze). *Łonucki były do gumowców, do trzewików z flaneli, ze starego gałgana jakiego, co tam zbywało jakie kumu w dumu, było niepotrzebne, staro szmata to tudar do kwadratu i były łonucki. Chodził chłop w pole, to nie było skarpet, były łonucki* (Świeciechów). *Buty skórzane z cholewami, a pod spód onucki* (Janiszów). *W chodakach nogi owijano w onucki* (Olchowiec). *Na nogi ubierali onucki* (Kluczkowice). *Onucki noszono dawniej, bo buty były inne* (Dęba). *Onucki zakładane były tylko do postolów robionych z tyka lipowego* (Siennica Nadolna).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME, MG.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 14).

D. lp. *onucki*; D. lm. *onucków*; wymowa: *onucka*, *ɔnuckɑ*, *unucka*.

Por. *feca*, *nawłok*, *odynek*, *onuca*, *owijak*, *owijka*, *zawijka*.

Opatulić się ‘okryć się skrzętnie odzieżą’

Opatulić się, to tak ubrać się bardzo mocno i grubo (Maszki). *Opatuliła się, że tylko czubek głowy było widać, bo zimnica straszna* (Deszkowice I).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *opatulić się*, *ɔpatulić się*, *upatulić się*.

Por. *okręcić się*, *zababulić się*, *zapatulić się*.

Opinajka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Kobiety nosiły opinajki, takie wielkie czworokątne chusty z frędzlami robione na drutach z owczy wełny. To było na inne chusteczki kładzione. Zakładali je na ramiona i głowę, i to dawało ciepło, a i chroniło przed dyszczem (Moniatycze).

Źródła: PM, APAAE.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *opinajki*; D. lm. *opinajków*; wymowa: *opinaika*, *uopinaiika*.

Por. *bajówka*, *chustka bajowa*, *chustka pluszowa*, *dereczka*, *derka*, *nakrywka*, *narzutka*, *opyjoch*, *plejsiówka*, *pleszówka*, *pluszówka*, *ternówka*, *wełnianka*, *zawiażówka*, *zawiejoch*, *zawijka*.

Opinocha ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Opinocha to wielga chusta w kratę, tkana z wełny, z frędzlami (Orchówek). *Opinocha to duża chusta zakładana na ramiona, z wełny w take kratę przyważnie* (Zbereże). *Na te wszystkie chusty, to jeszcze take w kratę opinochy na wirzech* (Szuminka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *opinochy*; D. lm. *opinochów*; wymowa: *opinoxa*, *uopinoxa*.

Por. *burczak*, *burka*, *chusta*, *chustka*, *chustka sukienna*, *chustka szalowa*, *chustka wełniana*, *chustka zajączkowa*, *jesionka*, *maciek*, *manaszka*, *ościełówka*, *plachta*.

Opyjoch ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Opyjoch to chusta wełniana noszona na ramionach, gruby taki wyrób i z frędzlami (Kąty). *Opyjochy take ciemniejsze z wełny jaki na głowę i tu na plecy założyła, żeby ciepło było, bo zimy srogie byli, nie to, co tera* (Tuczna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kąty, Międzyzyleś, Tuczna, Matiaszówka.

D. lp. *opyjochy*; D. lm. *opyjochów*; wymowa: *opyjoxa*, *uopyjoxa*.

Por. *bajówka*, *chustka bajowa*, *chustka pluszowa*, *dereczka*, *derka*, *nakrywka*, *narzutka*, *opinajka*, *plejsiówka*, *pleszówka*, *pluszówka*, *ternówka*, *wełnianka*, *zawiażówka*, *zawiejoch*, *zawijka*.

Orczyki ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

Nicielnice regulowały takie orczyki, to się podnosiło w te i w tamte (Żurawnica).

Źródła: PM.

Geografia: Żurawnica, Wywłoczka, Kawęczyn, Terespol, Panasówka, Hedwizyn (zob. mapa 31).

D. lm. *orczyków*; wymowa: *orčyki*, *uorčyki*.

Por. *tapki*, *tapy*, *pedały*, *podnóże*, *podnóżki*, *raczki*, *snóżki*, *szpyrki*.

Ortalion I ‘cienka nieprzemakalna tkanina z włókna poliamidowego’

Ortalion to taki materiał, co deszczu nie przepuszcza, taki jakby papirowy, ale trwały i mocny (Olchowiec-Kolonia). *Ortalion to sztuczny taki jakiś materiał, płaszcz z tego szyli, i to było coś wielkiego mieć taki płaszcz z ortalionu* (Pułankowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ortalionu*; D. lm. *ortalionów*; wymowa: *ortalion*, *uortalion*.

Ortalion II ‘płaszcz z ortalionu’

Ortalion to był cud nad cuda, każdyn kawalir z takim płaszczem na ręku chodził, bo wsadzić na siebie sie boł, żeby nie zabrudzić (Czarnystok). Moda była na te ortaliony, ale to taki płaszcz to nie był tani (Niedzieliska). Płaszcz na lato to ortalion (Rozięcín).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *ortalionu*; D. lm. *ortalionów*; wymowa: *ortałón*, *uortałón*.

Por. *płaszcz ortalionowy*.

Osnowa I ‘przędza idąca od nawoju przedniego do tylnego w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 28).

A łusnowa to sie nazywała, już to idzie ud nawoja du nawoja (Kolechowice). Usnowa to inaczy ta przedza od nawoja do nawoja (Ochoża). Osnowa to przedza w warsztacie tkackim od nawoju przedniego do nawoju tylnego (Lipnica). Trzeba było to wszystko rozliczyć, ile to trzeba było na ile nastawić, ile tych było tych motków uprzedziune, podzielić dopiro te motki, ile trzeba na te osnowe, żeby to nasnuć, to sie mnożyło, dzieliło sie, a zostawiało sie późni pore motki takich na porobek, i tak sie to zrobiło w ten sposób. No i tam robiło sie, a późni jak sie to skuńczyło, to zdjęło sie tego, przeciugnęło sie gdzieś bez jakiś kawolek ten, bo tam na wasztacie przeważnie ten, złożyło sie we dwój, tak sie przeciugnęło, we dwoje stanom dobrze, przeciugnum to płótno. No, ale jeszcze do płótina, jeszcze do płótina, jak na warsztat wchodziło, osnowa (Bukowa). I na te snuwnice osnowe sie nawijało, z tych właśnie kłębków robiono takie, no takie większe, większe takie, bo to jak odległość od jednego tego przęsta do drugiego. [...] I takie te motki. [...], i te ceweczki w to czółenko, i tam to osnowe też takie było warstat, że sie naciagało (Uhrusk). Krośna, był ten watek, tu tak był na dole, dzie sie płótno nawija. Tam watek u góry był, dzie sie usnowe nawija (Dobryń). Osnowa to przedza idąca w poprzek w warsztacie tkackim (Orłów Drewniany). To samo przez sie wskazuje, że z osnowy zdejmowali te, to płótno, to osnowa była (Franciszków). Matka tak patrzyła tylko i wszystko, żeby szły nitki jak należy, żeby sie nie poplątało, bo inaczej by nie mogła osnuć na, osnowa sie nazywała, w ten, na ten warstat (Gołab). Lniane rzeczy, jak sie lniane osnowe, jak sie snuje, to sie już snuje z krochmalu, żeby od razu ta nitka była gładziutka, sztywniutka, żeby później w tym berdzie nie robiła takich zamołów, nie zasuwało sie te, te, te kłaki, no (Kozanówka).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *osnowy*; D. lm. *osnowów*; wymowa: *osnowa*, *uosnowa*, *usnowa*.

Por. *nastawa, osnownica, postaw, postawa*.

Osnowa II ‘podłużne nici w tkaninie przetykane wątkiem’

Osnowa to przedłużenie takie, takie układane nici w tkaninie (Pogonów). Osnowa to podłużne nici (Siennica Duża). Na zime to rubili tak zwane usnowe. [...] Nitka przedzona była z kunopi czy ze lnu jedna, a druga była z wełny, czyli watek był z wełny (Dolhobyców). Usnowa i watek, a usnowa to podłużne nici w tkaninie przetykane wątkiem (Jableczna).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *osnowy*; D. lm. *osnowów*; wymowa: *osnowa*, *uosnowa*, *usnowa*.

Osnowa III ‘przędza osnuta przed nawinięciem jej na nawój’

Nici osnute to osnowa (Dębica). Osnowa je z nici z cywów (Gardzienice). Osnowa to przedza osnuta (Żulin). Osnowa to nici nasnute (Weremowice). Osnowa to osnute nici (Alojzów). Przędza nasnuta to usnowa (Jarosławiec). Łusnowa to nici osnute (Bończa). Usnowa no to jak nici nasnute (Rogów). Osnowa to nici nawinięte kołem (Łukowa). Nici osnute i ściągnięte z nawijadła to będzie osnowa (Majdan Stary). Osnowa to so osnute nici (Bohukały). Osnowa to nici nawinięte (Dubica).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *osnowy*; D. lm. *osnowów*; wymowa: *osnova*, *u_osnova*, *usnowa*.

Osnowa IV ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Snuto się na warsztat z takiego przyrządu zwanego osnowo (Mętów). Osnowa była do snucia ty przędzy na warsztat, snuli pirw na osnowie, a potem na warsztat dawali (Bychawka).

Źródła: PM.

Geografia: Mętów, Gardzienice, Bychawka, Kielczewice, Sulów, Dzierzkowice Wola, Trzydnik Duży (zob. mapa 38).

D. lp. *osnowy*; D. lm. *osnowów*; wymowa: *osnova*, *u_osnova*.

Por. *osnowalnica*, *osnownica*, *snowadła*, *snowadle*, *snowadło*, *snowal*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snowła*, *snownia*, *snownica*, *szpulowadło*.

Osnowalnica ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Brało się osnuwalnice i na tym się jakoś snuto (Wiszniów). Osnowalnica była do snucia, takie było jej przyznaczenie (Miętkie).

Źródła: PM.

Geografia: Miętkie, Wiszniów, Oszczów (zob. mapa 38).

D. lp. *osnowalnicy*; D. lm. *osnowalniców*; wymowa: *osnowalńnica*, *u_oosnowalnica*, *usnowalńnica*.

Por. *osnowa*, *osnownica*, *snowadła*, *snowadle*, *snowadło*, *snowal*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snowła*, *snownia*, *snownica*, *szpulowadło*.

Osnownica I ‘przędza idąca od nawoju przedniego do tylnego w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 28).

Usnuwnica to ido te nitki tak z jednego do drugiego kuńca, i to razem nazywa się usnuwnica (Turkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Turkowice, Malice.

D. lp. *osnownicy*; D. lm. *osnowniców*; wymowa: *osnovńnica*, *u_oosnovńnica*, *usnovńnica*.

Por. *nastawa*, *osnowa*, *postaw*, *postawa*.

Osnownica II ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Usnuwnica to urządzenie do dzielenia nici na pasma (Kryłów). Z osnuwnicy brali potem na warsztat i przędli (Obrowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zosin, Czumów, Obrowiec, Kopyłów, Cichobórz, Miętkie, Mircze, Kryłów, Gołębie, Wiszniów, Oszczów, Hulcze (zob. mapa 38).

D. lp. *osnownicy*; D. lm. *osnowniców*; wymowa: *osnowńica*, *uosnowńica*, *usnowńica*.

Por. *osnowa*, *osnowalnica*, *snowadła*, *snowadle*, *snowadło*, *snowal*, *snowalnica*, *snowalnica*, *snowła*, *snownia*, *snownica*, *snowuladło*.

Oszeweczka ‘wykończenie koszuli przy szyi lub rękawa u koszuli, bluzki’

Oszeweczka to ozdobne wykończenie bluzki przy szyi (Osmolice). Ale te, te kołnierzyki były takie proste, nie takie jak teraz co takie. Tylko proste, uszyweczki tylko byli (Sulmice). Przy kuszuli tu na ręce to uszyweczki rubili (Niedzieliska). Łoszeweczki były stygnowane, sztywne, z płótna takigo, co sie robiło na warsztacie, nie kupne, na guziki sie zapinały (Ruda Solska). Łoszeweczka to wykończenie rękawów koszuli (Udrycze).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *oszeweczki*; D. lm. *oszeweczek* // *oszeweczków*; wymowa: *oševečka*, *uosevečka*, *ušyvečka*, *osevecka*, *uosevecka*, *oševecka*.

Por. *majkiet*, *mankiet*, *oszewka*, *zabor*.

Oszewka ‘wykończenie koszuli przy szyi lub rękawa u koszuli, bluzki’

Oszewka to u koszuli (Czołki). Koszule lniane byli z oszewko (Wólka Czułczycka). A koszula to tam nie była tako jak tera tylko lniano. Lniano z oszewko, to tu na guziczek zapięto, tutaj na guziczek zapięto (Zakrzew). Jak oszewka to bez kołnierza (Czajki). Oszewka to wykończenie szyi koszuli kobiecej (Kryłów). Łoszewka była wyszyta kolorem (Ruda Solska). Uszewka to wykończenie rękawów koszuli (Mołożów). Łoszewka to przy koszuli kobiecej (Grądy). To nie było kołnierzyków, tylko tak o. No oszewka taka, tu było wyszyte białym płótnem, na tym szyli. Wyszywane tylko białe płótno, wyszyte takie (Sulmice). Łoszewka jest przy karczku u koszuli (Potok Górny). Oszywka jest u koszuli (Surhów). Koszula przyramkowa, marszczona przy oszewce (Nowodwór). Koszula z oszewko, dziurki dwie (Rybczewice). Byli koszule męskie z oszewko (Jacnia). Zapaski mieli oszewki (Bukowa). Koszule uszyte w oszewke zapinano na guzik, rękawy także z oszewko zapinano na guzik (Puchaczów). Ze lnu, z tego płótna, robili uszewki na koszule u góry (Niedzieliska).

Źródła: PM, AMWL, AME, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *oszewki*; D. lm. *oszewek* // *oszewków*; wymowa: *ošeŭka*, *uoseŭka*, *ušeŭka*, *oseŭka*, *uoseŭka*.

Por. *majkiet*, *mankiet*, *oszeweczka*, *zabor*.

Ościełówka ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Ościełówka to chusta w kratkę zakładana na ramiona (Ujazdów). Ościełówka była w kratę. Ościełówki zakładano prosto jak szal i luźno spuszczano na piersi (Wólka Petryłowska).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Wólka Petryłowska, Malinówka, Kulczyn, Ujazdów, Macoszyn.

D. lp. *ościełówki*; D. lm. *ościełówek* // *ościełówek*; wymowa: *ościeuŭka*.

Por. *burczak, burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, płachta*.

Ośka I – tom I: 211.

Ośka II – tom VI: 375.

Ośka III ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Spulka w korowrotku na ośce sie obraca (Stok). *Spulka w kołowrotku kręci sie na łośce* (Opoka).

Źródła: PM.

Geografia: Stok, Bochoznica, Opoka, Bliskowice (zob. mapa 25).

D. lp. *ośki*; D. lm. *ośków*; wymowa: *ośka, ɔśka*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężołek, lejka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Owijak ‘pas tkaniny do owijania stopy’

Owijak abo onuca, no taki kawałek materiału zastępujący skarpetki (Horyszów Ruski).

Owijaki na obie nogi zawineli i ciepło było w zimie w butach (Hrebenne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Zamościa, Krasnegostawu i Hrubieszowa (zob. mapa 14).

D. lp. *owijaka*; D. lm. *owijków*; wymowa: *oʋijak, ɔoʋijak*.

Por. *feca, nawłok, odynek, onuca, onucka, owijka, zawijka*.

Owijka I – tom V: 339.

Owijka II ‘pas tkaniny do owijania stopy’

Owijka to coś jak skarpety, ale to był materiał, którym owijało sie stopy (Wola Uhruska). *Owijka, onucka sie mówi, jak chto powi* (Mołodiatycze). *No to tam onuce takie, owijki sie zakładało, okręcało sie, a później sznurkiem opasywało sie, żeb ta owijka* (Hołowno). *Owijko noge owinoł i w buta* (Siedliszcze gm. Dubienka). *Owijki zy szmat były do owijania nogi, jak szła w buty* (Krasienin). *Do butów to były na nogi owijki zrobione ze szmatów starych* (Dys). *Owijka to taka unuca do butów* (Ostrów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-wschodnia, południowo-wschodnia i okolice Lublina (zob. mapa 14).

D. lp. *owijki*; D. lm. *owijków*; wymowa: *oʋijka, ɔoʋijka*.

Por. *feca, nawłok, odynek, onuca, onucka, owijak, zawijka*.

Ozuwać buty ‘nakładać buty na nogi’

Jeden sie rozzuwał, przychodził, następny sie ozuwał, tak było. Do kościoła sie szło też boso. Przy kościele sie ozuwali dopiero tak. A nikt sie tam w butach nie szed (Turka). *Ozuwać buty to dopiero koto kościoła trza było* (Wysokie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *ozuwać, uzuwać, ɔozuwać*.

Por. *obuwać buty, wsadzać buty, wzuwać buty, zakładać buty*.

Pacholek ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

Pachotek to jest kij w kołowrotku, na którym wisza sie len (Dobryń). Lien na pachotek i przędzie baba (Kobyłany).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *pachotka*; D. lm. *pachotków*; wymowa: *paxouək, paxotek*.

Por. *dziad, dziadek, kądziałka, krężel, pocios, prządka, przedziałka, rzacionek*.

Pachołki ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Pachotki to część w konuwrotku, przez którą osadzone so widelka (Gołębie). Śpula jest zamocowana na tych pachotkach (Huszczka). Pachotki trzymają szpulke w kółku (Leszczanka). Słupki trzymujące szpulke w kołowrotku to pachotki (Dubica).

Źródła: PM, MSGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *pachotków*; wymowa: *paxouki, paxotki*.

Por. *chłopaki, chłopczyki, chłopki, łapki, nóżki, paliki, rączki, słupki, stojki*.

Paciorki ‘ozdoba na nitce lub żyłce wykonana z koralowiny lub z innych materiałów’

Paciorki to ozdoba z kolorowych kulek na nitce (Ruda Solska). Paciorki to kolorowe kulki nanizane na żyłce (Nowiny). Paciorki to ozdoba z kolorowych kulek lub korale prawdziwe (Mołozów). Gorset był z paciorkami, gorset z aksamitu i na tym paciorki (Niemce). Gorsety były zdobione paciorkami (Majdan Kozłowiecki). Paciorki to kiedyś i tera so do ozdoby (Teodorówka). Paciorki abo korale, tak i tak sie nazywa (Potok Górny).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lm. *paciorków*; wymowa: *paćorki, paćurki*.

Por. *korale*.

Pacówka ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Szczotka gestsza do czysania lnu to była pacówka (Kryłów). A czysali lien pacówko tako ostro (Cichobórz).

Źródła: PM.

Geografia: Kryłów, Gołębie, Cichobórz (zob. mapa 19).

D. lp. *pacówki*; D. lm. *pacówek*; wymowa: *pacufka*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko*.

Paczese ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Z paczesi, to jest kłaków lnianych lepszych od zgrzebi, było paczesiowe płótno (Krasew).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *paczesia*; D. lm. *paczesiów*; wymowa: *paćeše*.

Por. *kądziel, kłaki, oczesiny, oczoski, pacześne, paczoski, pakuły, wymyczki, zgrzebie, zgrzebnica*.

Paczesiowe płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Paczesiowe płótno jest zrobione z paczesi, to jest kłaków lnianych takich lepszych (Kraśew). Paczesiowe płótno jest to płótno z lepszych kłaków wyczesanych szczotką. Było to płótno ładne, można było wybrać na rzeczy lepsze (Żabików). Paczesiowe płótno jest to płótno z lepszych kłaków wyczesanych już szczotką, było to płótno ładne, można było wybrać na rzeczy lepsze (Wola Osowińska).

Źródła: PM, SS.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *paczesiowego płótna*; D. lm. *paczesiowych płótnów*; wymowa: *pačesove p̥uotno, pačyšove p̥uotno*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, paczesne płótno, pakulak, parciak, parciane płótno, part, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Paczesne płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Paczesne płótno to płótno z gorszego lnu, takie grube (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *paczesnego płótna*; D. lm. *paczesnych płótnów*; wymowa: *pačesne p̥uotno, pačysne p̥uotno*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, paczesiowe płótno, pakulak, parciak, parciane płótno, part, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Pacześne ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Zy szczotki pacześne ni lyciało, na szczotce zostało (Kopyłów). Pacześne to już było na kuszule, bo to lepsze takie wyczysane (Hrebenne).

Źródła: PM.

Geografia: Kopyłów, Moniatycze, Obrowiec, Zosin, Hrebenne.

D. lp. *pacześnego*; D. lm. *pacześnych*; wymowa: *pačesne*.

Por. *kądziel, kłaki, oczesiny, oczoski, paczesie, paczoski, pakuły, wymyczki, zgrzebie, zgrzebница*.

Paczoska ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Paczoska to szczotka gęstsza do czesania lnu (Mołożów). Paczosko jeszcze len wyczესali, to już było to lepsze z paczoski (Małoniż).

Źródła: PM.

Geografia: Miętkie, Mołożów, Małoniż (zob. mapa 19).

D. lp. *paczoski*; D. lm. *paczosków*; wymowa: *pačoska*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, szczotka, żelazka, żelazko*.

Paczoski ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Paczoski to odpadki z czesania lnu, na koszule, na płachty te paczoski (Jedlanka). Pacoski to to lepsze z lnu (Borowa). Pacoski to lepsze so, delikatniejsze (Zarzeczce).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i okolice Włodawy.

D. lm. *paczosków*; wymowa: *pačoski, pacoski*.

Por. *kądziel, kłaki, oczesiny, oczoski, paczesie, pacześne, pakuły, wymyczki, zgrzebie, zgrzebница*.

Pagon ‘patka z materiału naszyta na ramionach ubrania’

Pagony to kawałki materiału wszyte na ramionach koszuli (Mołożów). Pagon może być na koszuli, to robio jako ozdobe (Dutrów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pagona* // *pagonu*; D. lm. *pagonów*; wymowa: *pagon, pagun*.

Por. *naramiennik*.

Paklepie ‘czyste włókno z lnu’

Z paklepia to wychodziło najlepsze płótno (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: Potok Górny, Lipiny Górne, Naklik.

D. lp. *paklepia*; D. lm. *paklepiów*; wymowa: *paklepe*.

Por. *konopnica, len, przędza, przędzidło, przędzionka, przędziwo, włókno*.

Pakulak ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Pakulak to płótno tkane z włókna gorszego gatunku, takie twarde i grube (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *pakulaka*; D. lm. *pakulaków*; wymowa: *pakulak*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, paczesiowe płótno, paczesne płótno, parciak, parciane płótno, part, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, dzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Pakuły I ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Pakuły takie były po czesaniu. Pakuły sie łokrećilo na ten kreżel, wsadziło sie na to, takie było pióro doprawione do ty prządki. Nogo sie ruszało, kółko sie kręciło i cyfka sie kręciła, i nici sie przędły (Branew). Kiedyś te wieczory, cała zima to była tak spędzona, przedzenie tych pakuł na tych kądziółkach, tymi wrzecionami (Błonie). Pakuły to odpadki przy czesaniu lnu, ale takie ślachetniejsze (Osmolice). Przędło sie jeszcze. Sie czesało z goździami, a potym te pakuły sie przędło, które ładne, lien, kunopie sie przędło (Podlesie Małe). To pakuły takie, z lnu taka wata jakby (Rozięcín). Pakuły to jest to, co zostaje na szrotce (Orłów Drewniany). Pakuły to jest to, co zostaje na szrotce po czesaniu lnu (Żółkiewka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa oraz okolice Lublina i Lubartowa.

D. lm. *pakułów*; wymowa: *pakuuy*.

Por. *kądziel, kłaki, oczesiny, oczoski, paczesie, pacześne, paczoski, wymyczki, zgrzebie, zgrzebnica*.

Pakuły II ‘gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Pakuły to gorsze włókno lniane lub konopne (Potok Górny). Pakuły to so te gorsze włókna, z pierwszego czesania (Bohukały). Jak sie wyczesalo to bylo dwoiste takie to włókno, takie czyste i te pakuły jak to sie nazywalo, no to wie Pani sie przedło z tego na tym kołowrotku, to ten len, znaczy sie włókno [...] koszule były to z tego, sie szyło koszule, płachty, tam obrus, ręczniki takie cienkie, a z tych pakul to tak worki, przedło sie na worki, na płachty takie grube, i konopie tez tak samo z konopiami, sie robilo tylko z tego włókna, to już sie szyło Pani worki ji płachty (Borzechów). Odpady te gorsze to pakuły (Uhrusk). Po Wszystkich Świętych to już wtedy było omiędlone, już roboty nie było, omiędlone, obtarte już był len. Len to też sie robilo, stosowalo sie to, czysalo, to były takie pakuły tylko na worki, na tam, na płachte (Wólka Kątna). Pakuły to już przy czesaniu lnu, jedne lepsze, drugie gorsze, dwa rudzaje pakulów so (Osmolice). Te pakuły to na grube worki (Franciszków).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne w części południowej i środkowej, w rozproszeniu na Lubelszczyźnie północnej (zob. mapa 18).

D. lm. *pakulów*; wymowa: *pakuuy*.

Por. *kłaki, kołtony, tupieży, oczesiny, zdzierki, zgrzebie*.

Pal I – tom II: 383.

Pal II – tom III: 277.

Pal III ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Pal siedział w podstawie krzyżaka, baba tyż nazywali (Matiaszówka). Można powiedzieć, że ta baba to na takim palu stała (Międzyłes).

Źródła: PM.

Geografia: Matiaszówka, Tuczna, Międzyłes.

D. lp. *pala*; D. lm. *pali* // *palów*; wymowa: *pal*.

Por. *kołeczek, kołek, słupek, stepno, sworznik, szpindelek, trzpień, trzpien, trzpienek, zatyczka*.

Palarus ‘torebka skórzana zawieszona przy pasie’

Torebka skórzana zwisająca przy pasie to palarus (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *palarusa*; D. lm. *palarusów*; wymowa: *palarus*.

Por. *kalita, kalitka, krzos, sakwojaż*.

Palczatki ‘rękawice z palcami’

Palczatka to rękawica z pięcioma palcami (Ochoża). Palczatki to majo pięć palców, ale byli rękawice z jednym palcem (Horyszów Ruski).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *palczatek* // *palczatków*; wymowa: *palčatki*, *palcatki*.

Por. *rękawice*, *rękawiczki*.

Paliki ‘słupki utrzymujące szpulę w kołowrotku’

Szpulke trzymają znowu takie paliki (Wola Różaniecka).

Źródła: PM.

Geografia: Wola Różaniecka, Wola Obszańska, Korchów.

D. lm. *palików*; wymowa: *paliki*.

Por. *chłopaki*, *chłopczyki*, *chłopki*, *łapki*, *nóżki*, *pachołki*, *rączki*, *słupki*, *stojki*.

Palto ‘ceple wierzchnie ubranie zimowe’

Palto to ciepłe ubranie na zime (Grabowiec). *Palto to rodzaj płaszcza podbitego barankiem, watolino, i z rozłożystym kołnierzem* (Łukowa). *Palto to ubranie zimowe do kolan podszyte watolino* (Mołożów). *Palto to udzienie zimowe do kolan podszyte watolino* (Kryłów). *Palta były z kołnierzami takimi* (Cichobórz). *Palto musiało być ciepłe* (Ruda Solska). *Kiedyś tego ni było, kiedyś musiał sobie sam zrobić palto, spodnie* (Stulno). *Palto, starsze kobiety i młodsze kobiety miały palta, nawet te, co do szkoły chodziły dziecka, tam downo nie było innego tylko wszystko były palta* (Annapol). *Palto było samodzielowe, było w kratę, było takie pasiaste, były z kołnierzami, były bez kołnierza, i to to miały i z króla kołnierze, i z barana kołnierze, takie były te palta [...], kołnierz taki wielgi na pół plic, to już były te palta jednokolorowe, niebieskie, brązowe, zielone, to takie to to były* (Świeciechów). *Palto wisi na kiju, z kija zdjon, wytrzepoł i usadził* (Gołab). *Na początku Wielkiego Tygodnia gospodynie miały już powietrzone w szafach palta i kozuchy* (Putnowice Wielkie). *Kto to widział, żeby kiedy kto poszedł w czerwonym do kościoła, a tera to nie wić co. Raz byłam w kościele i patrze, a tu baba w krasistym takim palcie. Myśle sobe, te młode to już nic nie wiedzo* (Sułów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *palta*; D. lm. *palt*; wymowa: *palto*.

Pantofle ‘buty damskie lub męskie z zakrytymi palcami i zakrytą piętą’

Buty poniżej kostki to pantofle (Abramów). *A kiedyś to szli do kościoła, szło sie boso, a pantofle tam w jakiejś chusteczce związane* (Hołowno). *A późni, jak już pannyśmy byli, takie panienki. To już przecież do kościoła kupili te pantofle, to do kościoła sie boso szło i z kościoła boso* (Zakrzew). *A w niedziele to były pantofle łód święta, jedne tylko. Poszło sie do kościoła w pantoflach. A no dziewczynki, chłopcy, ale buty były jedno, to to sie w zimie mało chodziło, bo nie było w czym, tylko w lecie. A jak sie do Turobina do kościoła, to sie te pantofle zdjęło, tylko na bosoka. Klop, klop, klop tak sie leciało do Turobina. Nogi sie w rzyce łumyło i pantofle sie, nogi łobeschły i późni poszło sie to na łodpust, to na jarmak* (Gródkki). *Ja jeszcze sam nawet, jak szedłem do dziewczyny, to niosem sobie pantofle na ramieniu, żeby ich nie zawalać. Trzy lata chodziłem w tych pantoflach. I brałem ślub, mam zdjęcie, jak oni wyglądaly, te pantofle* (Turka). *Pantofle na paseczku na takim obcasiku* (Uhrusk). *U nas pantofle, a tam nazywali te meszty jakie* (Helenów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *pantofli*; wymowa: *pantofle*.

Por. *meszty, półbuty*.

Papacha ‘męska czapka futrzana’

Dawne męskie nakrycie głowy w zimie to papacha (Sitno pow. Biała Podlaska). *Papacha to męska czapka futrzana noszona w czasie zimy* (Horyszów Ruski). *Dawni to te ruskie papachy chłopcy mieli* (Turka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *papachy*; D. lm. *papachów*; wymowa: *papaxa*.

Papruła ‘wąski pas skóry do wiązania ubrań w pasie’

Papruła to po naszymu pasek do spodni (Suchawa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *papruły*; D. lm. *paprułów*; wymowa: *papruła, papruła*.

Por. *pas, pasek, pojas, rzemieniak*.

Para ‘określona liczba nici przy snuciu przędzy’

Nici liczono na pary, para to była miara przy snuciu (Wólka Łabuńska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *pary*; wymowa: *para*.

Por. *cześnica, gonek, gonko, parka*.

Parciak I ‘płaszcz z płótna z niewielkim kołnierzykiem, stojką i długimi prostymi rękawami’ (zob. ilustracja 3).

Na lato szyli parciaki, to był taki płaszcz (Zubowice). *Parciok to był jasny, z lnu musi, ale z takiego płótna najlepszy jakości szyły te parcioki* (Okrzeja). *Parciok był z płótna lnianego* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Okrzeja, Wola Gułowska, Wola Okrzejska, Zubowice, Malice, Małoniż, Dutrów, Telatyn, Wierzbica pow. Kraśnik.

D. lp. *parciaka*; D. lm. *parciaków*; wymowa: *parćak, parćók*.

Por. *parcianek, parcianka, płótnianka*.

Parciak II ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Parciak to płótno zgrzebne, grube takie płótno (Łazy). *Kuszule, portki szyły z parcioku zgrzybnego* (Trzebieszów).

Źródła: PM.

Geografia: Trzebieszów, Łazy.

D. lp. *parciaka*; D. lm. *parciaków*; wymowa: *parćak, parćók*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebnica*.

Parciaki ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Parcioki zgrzebne ze lnu szyli na lato (Piotrawin). *Parciane spodnie, te parciaki, to z grubego materiału, ze lnu* (Wandalin). *Parcioki były ciepłe, jak grube płótno było* (Klementowice). *A jak na co dzień parcioki, grube takie, to. Tak, z tego, nie ze lnu, ze lnu by były ładniejsze. Każdy lan sobie odsunął, z tych kłaków, z tych pakulów* (Germanicha).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *parciaka*; D. lm. *parciaków*; wymowa: *parćaki, parćoki*.

Por. *gacie, kalesony, nogawice, parciane portki, płótniaki, portki, spodnie lniane, spodnie parciane, zgrzebniaki*.

Parciane płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Parciane płótno to grube i kunopne (Okrzeja). *Parciane płótno brały na kosiule, to było takie twarde, dziś by nie wytrzymał w tym* (Siedliska pow. Łuków). *Parciany to uszyty z grubego płótna domowej roboty, z parcianego płótna* (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *parcianego płótna*; wymowa: *parćane pūutno*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, paczesiowe płótno, pacześne płótno, parciak, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebniaka*.

Parciane portki ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Parciane portki to lniane, ze lnu (Grabowiec). *Moje ojciec to w parcianych portkach całe lato chodzili* (Jedlanka). *Parciane portki miały, były farbowane na ciemno* (Łaziska).

Źródła: PM, AME.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *parcianych portek*; wymowa: *parćane portki, parćone portki, parćune portki*.

Por. *gacie, kalesony, nogawice, parciaki, płótniaki, portki, spodnie lniane, spodnie parciane, zgrzebniaki*.

Parcianek ‘płaszcz z płótna z niewielkim kołnierzykiem, stójką i długimi prostymi rękawami’ (zob. ilustracja 3).

Parciunek to płaszcz letni (Zielone). *Parcianek to było na lato, z płótna kunopnego i bez ozdóbów, tak luźno wisiało, no i długie takie jak płaszcz* (Tarnawatka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Majdan Sopocki, Zielone, Łuszczacz, Tarnawatka.

D. lp. *parcianka*; D. lm. *parcianków*; wymowa: *parćanek, parćonek, parćunek*.

Por. *parciak, parcianka, płótnianka*.

Parcianka ‘płaszcz z płótna z niewielkim kołnierzykiem, stójką i długimi prostymi rękawami’ (zob. ilustracja 3).

Parcionka to konopne lub lniane okrycie wierzchnie (Polichna). *Parcionka to sukienne męskie nakrycie wierzchnie* (Wysokie). *Parcionka to dawne wierzchnie okrycie męskie* (Borowa). *Parcianka biała była na wiosnę* (Krzczonów). *Na lato byli parcionki*,

a na zime burki (Alojzów). Parcianka to ze lnu (Wierzchowiska). Parciunka była szyta z płótna (Stojeszyn). Wcześni, tam kiedyś, kiedyś, to byli parcianki, takie letnie okrycie na wirzech (Zawada). Parcianka to długie okrycie wierzchnie (Wólka Abramowska). Parcianka to płaszcz letni (Siennica Nadolna). Parcionka była biała na lato (Trawniki). A parcianki były. A to parciane takie długie z partu. To jest parciane, tak (Pogonów). Parciunka to drylichowe odzienie (Kocudza). Parcianka to płaszcz uszyty z grubego płótna (Potok Górny). Chłop miał parcionkę na lato (Niedzieliska). A takie, były kiedyś takie okrycie męskie, jak gdzieś jechał tam na jarmark czy gdzieś. To były okrycia męskie. Parciunki. A to było tak samo z tego co my robili, to płótno jak się widzi pani takie co na koszule, jak co na koszule, [...] to płótno trzeba była tak w wodzie zmoczyć i tak roześcilać na słuńcu, i tak się co dzień rozciłało i się nazywało, że go się bieli. I to go się tak wybieliło to płótno, że ono było takie bielutkie, jak o ten papier i dopiero z tego płótna, dopiero się szyło, koszula, tako parciunka [...]. Parciunka to drelichowo była. A ta parcianka to una wygląd taki miała do płaszcza, tutaj miała taki tyz rozpór od samego pasa do dołu. Lepi chodzić było, bo tak nie ściugało. I to zapięcie było nawet nie pamiętam jak, na guzy jakieś było, albo takie petelki były, z drzewa były, drewniane. Kołnierz normalnie, tu jeno klin wstawiuny z boku (Bukowa). Parcianka to było takie codzienne ubranie, takie jak płaszcz (Żółtańce). Parcianka była z płótna lnianego, czynowatego, dopasowana, w pasie odcinana (Luchów Dolny). Parcianka była z taki gruby tkaniny, taki gruby splot wełniany (Kamionka). Parcianka to płaszcz z płótna konopnego, czynowatego (Rakówka). Parcionka to konopne lub lniane okrycie wierzchnie (Polichna). Jak miał sukmane, to już był dobrze ubrany, bo tak to w parcionce chodzili (Gardzienice). Parcionki to ino z białego płótna (Suchowola). Latem mężczyźni nosili parcianki z płótna lnianego (Roziecin). Parcianka była z czynowatego płótna (Borownica). Parcianki były gładkie, nie były fałdowane z tyłu (Lipowiec). Parcianka była z czynowatego płótna, dopasowana do pasa od góry, a dół szeroki. Była z podszewko ze zwykłego płótna (Majdan Nepryski). Parcianka była od święta (Andrzejów pow. Chełm). Parcianka to było jakby płaszcz na święto i do kościoła (Turobin). Parcianka to dla chłopów, uszyta z płótna lnianego czynowatego, u dołu rozszyszczana, ze stójko (Stara Huta). Parcianka to płaszcz długi z samodziałowego płótna, z takiego jak drelich (Kopina). Parcianki byli białe, z płótna czynowatego, zapinane na haftki (Aleksandrów). Parcianka to płaszcz z grubego płótna na długość niży kolan (Kasiłan). Parcianka to taki dawny płaszcz na lato, ino ze z płótna konopnego, mało takie strojne (Raciborowice-Kolonia). Parcianka byli z drelichu wyrobu domowego (Wielącza). Parcianka to wierzchnie okrycie męskie uszyte z lnianego lub konopnego płótna parcianego, długie do pół tydek, zy stojącym kołnierzem i bez żadnych ozdób (Komodzianka). Parcianka była w kolorze białym lub białym z brązowym (Rebizanty).

Źródła: PM, KAGP, AME, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa, okolice Puław, Lubartowa i Parczewa.

D. lp. *parcianki*; D. lm. *parciane* // *parcianków*; wymowa: *parćanka, parćonka, parćunka*.

Por. *parciak, parcianek, płótnianka*.

Parka I – tom VI: 285–286.

Parka II – tom VI: 286.

Parka III – tom VI: 286.

Parka IV – tom VI: 286.**Parka V** ‘przyrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Mota sie du tkania te nici i do tego służy parka (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: Potok Górny, Łazory (zob. mapa 27).

D. lp. *parki*; D. lm. *parków*; wymowa: *parka*.

Por. *łokciak, łokciówka, łokieć, motaczka, motek, motowidło, motowiło, półtorak, talka, wiertotko*.

Parka VI ‘powiązana w pasma przędza zdjęta z motowidła’

Motali takie parki i potem to zdymali i du tkaczki, żeby wyrobić to płótno (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: Potok Górny, Lipiny Górne (zob. mapa 28).

D. lp. *parki*; D. lm. *parków*; wymowa: *parka*.

Por. *łokciówka, łokieć, motek, motowaz, przędza, przędziona, przędziwo, talka*.

Parka VII ‘określona liczba nici przy snuciu przędzy’

To jakoś tam liczyły te nici przy snuciu, na jakieś parki liczyły (Dęba).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *parki*; D. lm. *parków*; wymowa: *parka*.

Por. *cześnica, gonek, gonko, para*.

Parobek ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Podnóżke i koło sie łącz takim parobkiem, to coś jak dysecka było (Osiny).

Źródła: PM.

Geografia: Żerdź, Żyrzyn, Borysów, Osiny (zob. mapa 23).

D. lp. *parobka*; D. lm. *parobków*; wymowa: *parobek*.

Por. *cyganka, deska, deszczutka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, pasterka, stopka, suchka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Part ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Part to grube płótno konopne (Borowa). *Part był z konopi rubiony* (Janówka). *Part to grube płótno* (Potok Górny). *Part to płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej* (Buśno). *Z partu szyli takie płaszcze parciane* (Osiny). *Parcionka była z partu* (Piotrawin). *Parciane, bo uszyte z partu* (Pogonów).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *partu*; D. lm. *partów*; wymowa: *part*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, paczesiowe płótno, paczesne płótno, parciak, parciane płótno, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebnica*.

Partowina ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Partowina to grube płótno, kunopne musi (Kryłów). Z partowiny to już takie grubsze rzeczy szyli (Modryniec).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *partowiny*; D. lm. *partowinów*; wymowa: *partoóina*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, paczesiowe płótno, paczeńe płótno, parciak, parciane płótno, part, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница.*

Pas I – tom I: 217.

Pas II – tom I: 217.

Pas III – tom II: 123.

Pas IV – tom II: 123.

Pas V – tom II: 123.

Pas VI – tom II: 123.

Pas VII – tom II: 383.

Pas VIII – tom IV: 357.

Pas IX ‘wąski pas skóry do wiązania ubrań w pasie’

Pas to wiązanie do spodni (Zagórze). Pasem sie przepasuje spodnie (Mircze). Kuszula pasem przypasana (Łukowa). Pasy dawne to szerokie zapinane na sprzączke (Niemce). Du spodni to pasy szerokie ze skóry, bez żadnych ozdób (Górka). Do sukmany był szeroki pas skórzany (Rudno). Nosili koszule długie prawie do kolan, koszule przywiązywano pasem skórzany (Teodorówka). Pasy to byli ze skóry (Gromada).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pasa*; D. lm. *pasów*; wymowa: *pas*.

Por. *papruła, pasek, pojas, rzemieniak*.

Pas X ‘pas z gumkami do pończoch’

Trza było mieć pas taki, sie zakładało taki pas z gumkami, takie ziąbki były tu dołu i te puńcochy sie przypinało i dopiro sie w tym chodziło, kto tam miał rajstopy, kto widziol rajstopy. Ło, Boże, sie tochodziłam w tym pasie, zawse jak mama sie tubirała, wsodzała se mama tyn pas, przypinała se te puńcochy na tym pasie, a to biustonosz jak se zapinała z tyłu, a babka na niu godo tak, juz sie do południa bedzies chyznać w te pólsocki, czyli w tyn biustonosz, w taku tuprzuż. Taki pólsock, tako tuprzuż (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pasa*; D. lm. *pasów*; wymowa: *pas*.

Por. *stanik*.

Pasek I – tom I: 217.

Pasek II – tom II: 124.

Pasek III – tom II: 124.

Pasek IV – tom II: 124.

Pasek V – tom II: 124.

Pasek VI ‘wąski pas skóry do wiązania ubrań w pasie’

Pasek skórzany do przepasuwania spodni (Grądy). Pasok to przyważnie do spodni (Suchawa). Portki wiązały paskiem skórzanym, różne te paski były, cińsze i gubsze (Zagórze). Paskiem przypasane portki i na jarmak pojechał (Kryłów). Pasek do spodni, żeby nie oblućcieli, jak sie chodzi, pasek ściągnie te portki (Strzelce). Późni już jak te palta wchodziły, to późni były takie, ze miały taki pasek i sie łoposywało tym paskim i sie na przodzie wiązało, zawiązywało, były takie palta (Świeciechów). Pasek do spodni nazywali kiedyś rzemieniak (Sulmice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *paska*; D. lm. *pasków*; wymowa: *pasek, pasok*.

Por. *papruta, pas, pojas, rzemieniak*.

Pasemko I ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Pasymkiem sie wiąże nici przy motaniu (Brzeźnica Bychawska). Przędło sie wrzeciona były i kądziółki takie, włókno ze lnu okręcało sie i przędło sie. Cała zima to była tak spędzona, przędzenie tych pakul na tych kądziółkach, tymi wrzecionami. No i później z tych nici takie motki sie plątało. To było takie dwa kije te motki tak wzdłuż sie tych nici naplatało i sie zwijało, żeby sie nie poplatały nici, wiązało takim pasemkiem (Błonie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Lubartowa, Bychawy, Janowa Lubelskiego, Szczebrzeszyna, Zamościa, Krasnegostawu i Hrubieszowa (zob. mapa 41).

D. lp. *pasemka*; D. lm. *pasemek*; wymowa: *pasemko, pasymko*.

Por. *motowaz, motowazek, motwaz, nic, nitka, pasemnica, pasemnik, pasminik, pasmica, pasmianka, pasmierz, poplata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Pasemko II ‘pewna liczba nici ułożonych równolegle, miara przędzy’

I to sie o, tak motało te, i jak trzydzieści nitek sie umotało, to sie zawiązało pasymko i to slo na, ze zgrzebnego, co sie brało z tych, na tych, na tym szcztocze. To to to zeszyły takie te grube, tośmy grube mówili. To slo, tych, to tak ile, dwadzieścia pięć tych pasemek to już było jeden motek, a to reszte cinkie, to było po trzydzieści pasemek i to sie znowu, później jeździły takie tkoce po wsi, to sie wymieniało za płótno (Opoka). No to, tu na pasemku było sześćdziesiąt nici i to sie zawiązywało i znów sie, znów sie motało i znów na sześćdziesiąt (Tereszpol). Wiązano te nitki w pasemka po szyśćdziesiąt i to była taka miara to pasemko (Krzemień).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pasemka*; D. lm. *pasemek*; wymowa: *pasemko, pasymko*.

Por. *pasmo*.

Pasemnica ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Przywiązało sie tyn len tako pasymnico, nitko tako i był ład w tyn lnie (Sosnowica).
Motali i wiązali pasymnico te pasma (Zbereże).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Glinny Stok, Dębowa Kłoda, Uhnin, Sosnowica, Żdzarka, Zbereże, Kulczyn, Stulno (zob. mapa 41).

D. lp. *pasemnicy*; D. lm. *pasemniców*; wymowa: *pasemńica, pasymńica*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnik, pasminik, paśmica, paśmianka, paśmierz, popłata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Pasemnik ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Pasemnik to sznurek do przywiązywania pasem na motowidle (Czołki). *Lyn wiązało sie pasymnikiem i mutalo w łokcie* (Ulhówek).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 41).

D. lp. *pasemnika*; D. lm. *pasemników*; wymowa: *pasemńik, pasymńik*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasminik, paśmica, paśmianka, paśmierz, popłata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Pasiak I ‘spódnica wełniana tkana w pasy’

Tu nad Bugiem byli spódnice pasiaki (Stulno). *Spódnica była wełniana, nazywała sie pasiasta, taki pasiak* (Wólka Czułczycka). *Takie pasiaki to dumowy ruboty spódnice i fartuchy* (Kozły).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *pasiaka*; D. lm. *pasiaków*; wymowa: *paśak*.

Por. *pichula*.

Pasiak II ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Pasiak to fartuch tkany w kolorowe pasy, wylniany (Korcówka). *Ja byłam w takim pasiaku, fartuchy nazywało sie, toż to wszystko było robione* (Hołowno). *Takie pasiaki dumowy ruboty te matyriały byli, i z tego szyli te fartuchy, te pasiaki, no i spódnice* (Kozły).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa i Białej Podlaskiej (zob. mapa 8).

D. lp. *pasiaka*; D. lm. *pasiaków*; wymowa: *paśak*.

Por. *burczak, burczanka, burek, burka, fartuch, fartuszek, półeczka, półka, zapaska, zapaśnik*.

Pasminik ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Pasminik to nitka, któro wiąże sie pasma przy motaniu (Wandalin).

Źródła: PM.

Geografia: Kluczkowice, Łaziska, Piotrawin, Wandalin (zob. mapa 41).

D. lp. *pasminika*; D. lm. *pasminików*; wymowa: *pasmińik*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, paśmica, paśmianka, paśmierz, popłata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Pasmo I ‘pewna liczba nici ułożonych równolegle, miara przędzy’

Pasmo to trzydzieści nitek na motowidle (Ratoszyn). Pasmo to trzydzieści do czterdziestu nitek powiązanych na motowidle (Wyhalew). Pasmo to trzydzieści nici (Skowieszyn). Pasmo to trzydzieści nitek razem (Polichna). Pasmo ma trzydzieści nitek (Czołki). Pasmo to miara przędzy, dwadzieścia cztery nitków (Potok Górny). Pasmo to miara przędzy na dwadzieścia cztery nitki (Sól). Pasmo to pewna liczba nitek przędzy (Ochoża). Pasmo to trzydzieści nitek na motowidle (Ratoszyn). Pasmo w motku wełny, tam na nitki liczyły (Wandalin). Z ty szpule na takie motowidło sie nazywało. Jak zgrzebny to dziewięć, takie pasma sie dziewięć tych pasmów, a w ty pasmie sześćdziesiąt nitek, a w kunopnom to dwanaście tych pasmów, a lnianych to trza było szesnaście pasmów (Podlesie Małe). Z tych kłębów si motało, i liczyli, bo to liczyli na pasma, tak zwany, te nici, ili nici szło na jedno pasmo, i sobi gusposia przywiązywała nitku, umieli to związać i na kupy sobie kładli. Późnij jak już mjeli to, to dawali do warstatu (Kryłów). Tak i wrzecionem tym sie trzymo, wrzeciuno to i dookoła tum rekum, przeważnie tum rekum wymachuje sie, a to sie tylko nadstawio. I to sie tyle nawięzało, zależało, jak były nici cieniučne, to było szesnaście wiuzeńków takich, pasem sie nazywało, po sześćdziesiąt nici było, ale to było szesnaście pasmów, lnienne sie nazywało, to na koszule było (Bukowa). Jakśmy pošli obie z siostró tośmy uprzedli prawie do motka, a du motków było to prawie trzynaście pasem [. . .]. A to w jednym paśmie to było sześćdziesiąt nici (Tereszpol). Pasmo to zwitek nici lnianych lub wełnianych (Żółkiewka). Pasmo to jest to, w co wiąże sie nici przy motaniu (Orłów Drewniany). W pasma wiąże sie nici przy motaniu (Orłów Murowany). Pasmo to przędza zdjęta z motowidła, równo ułożona (Mołożów). Takie duże motowidło. No taki kij był gruby, na cztery pasma sie brało, no taki był tyli, tutaj było tak zabito poprzycka, a tutaj tak. To było tak na cztery pasma, jak to wszystko było łuwinięte, tuprzydziune (Świeciechów). Nawijało sie i pasma sie wiązało. Czternaście pasem miało być i to już jak było czternaście pasem, to już sie to związało dobrze na guz i rzrzucało sie z tego, drugi motek sie przędło (Łuszczacz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *pasma*; D. lm. *pasmów*; wymowa: *pasmo*.

Por. *pasemko*.

Pasmo II ‘zwitek wyczesanego lnu’

Lyn czysali i układali w takie pasma, takie wiązki tego lnu (Miętkie). Moja mama umiała snuć, bo później z tego kłębka trzeba było zrobić takie pasmo, żeby je można było założyć na warsztat (Kryłów). Czysali i wiązali na pasma (Susiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Naklik, Miętkie, Mircze, Kryłów, Susiec.

D. lp. *pasma*; D. lm. *pasmów*; wymowa: *pasmo*.

Por. *garstka, garść, motek, pęk, promień, promyk, przędzywo, zgrzebnie, zwijka, zwitek, zmijka, żyłka*.

Pasta ‘pasta do butów’

Pasto sie smaruje buty, żeby błyszcząły (Grądy). Na niedziele do kościoła to każdy czyścił buty pasto, żeby to ładnie było (Skoki). A buty, pamiętam, do szkoły, to czyściłam sadzo, bo pasty nie było za co kupić (Jezioro).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *pasty*; wymowa: *pasta*.

Por. *chromolina*.

Pasterka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Taka pasterka szła du tego kota i kręciło w tym kołowrotku. To była dyseczka, ale nazywali pasterka (Trawniki). Dawni to różnie mówili, że to cyganka, a drugie że pasterka, ale to musiało być, bo inaczy nogo by naciskał i koto by sie nie kręciło (Dorohucza).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Trawniki, Dorohucza, Fajslawice, Wola Idzikowska (zob. mapa 23).

D. lp. *pasterki*; D. lm. *pasterek*; wymowa: *pasterka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Paśmianka ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Paśmianko przewiązuje się pasma przy motaniu (Żakowola). Paśmianka to grubsza nitka i nio się związuje (Polskowola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Gaśiory, Żakowola, Polskowola, Ossowa, Koszoły, Nowodwór, Jawidz, Dys (zob. mapa 41).

D. lp. *paśmianki*; D. lm. *paśmianków*; wymowa: *paśmanka*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasmnik, paśmica, paśmierz, popłata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Paśmica ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Paśmicia wiazała to razem w takie pasma i dopiro motali wtedy (Międzyłes). Paśmica to cinki sznurek do przewiązywania pasem na motowidle (Worgule).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-zachodnia (zob. mapa 41).

D. lp. *paśmicy*; D. lm. *paśmiców*; wymowa: *paśmica, paśmyća*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasmnik, paśmianka, paśmierz, popłata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Paśmierz ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Paśmirzem się wiazało w pasma przy motaniu (Wola Okrzejska). Paśmierz był, żeby len przywiązać, potem szło na talki (Ulan Duży).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 41).

D. lp. *paśmierza*; D. lm. *paśmierzów*; wymowa: *paśmieś, paśmiś*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasmnik, paśmianka, paśmica, popłata, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Patyczek I – tom V: 347.

Patyczek II ‘drucik w cewce czółenka tkackiego’

Patyczek nazywali tyn pręcik w czółynku (Motwica). Patyczek ciniutki taki był wsadzony w szpule czółnika (Glinny Stok).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia, okolice Łukowa i Lublina (zob. mapa 36).

D. lp. *patyczka*; D. lm. *patyczków*; wymowa: *patyček, patycek*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, drut, patyk, prątek, pręcik, swak, swatek, trzpień, trzpio- nek*.

Patyk I – tom V: 347.

Patyk II ‘drucik w cewce czółenka tkackiego’

Patyk jest w czółenku, bierze udział w tkaniu płótna (Łopiennik Górny). Patyk w czół- niku jeszcze był, jakby drucik ciniutki taki (Komarno).

Źródła: PM.

Geografia: Komarno, Bohukaly, Worgule, Dobryń, Wólka Plebańska, Sitno pow. Biała Podlaska, Puchacze, Ostrzyca, Łopiennik Górny, Łopiennik Nadrzeczny (zob. mapa 36).

D. lp. *patyka*; D. lm. *patyków*; wymowa: *patyk*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, drut, patyczek, prątek, pręcik, swak, swatek, trzpień, trzpio- nek*.

Pazucha ‘miejsce pod koszulą przy piersiach’

Koszula męska ma pazuchy (Studzianki). Pazucha to miejsce pod koszulo, za mary- narko (Kryłów). Pazucha to miejsce pod ubraniem na piersiach (Karmanowice). Pazu- cha to w rozpięciu w koszuli (Chmiełek). Za pazuche włożyć to włożyć coś pod koszule przy piersiach (Polichna). A i w tej koszuli wyszywanej kobita szła, z temi kołnierzy- kiami, przerebkiemi i tu pazuchy, i w samej koszuli do kościoła śli, jeno założyła taki bitol (Bukowa). A bochenek chleba rozkrajają dla nich. Przynieśli, wyciągają zza pazu- chy pod kuszulo, gliny chleba takie kraje im duże (Tuczna).

Źródła: PM, ML, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pazuchy*; D. lm. *pazuchów*; wymowa: *pazuxa*.

Por. *podpasze, zanadrze, zapazucha*.

Pasówka ‘kolorowa chustka bawełniana, drukowana fabrycznie w mo- tywy kwiatowe’

Chustki pasówki to były kupowane w sklepie, a później szalinówki, chustki te wiązano z tyłu, a później końcówkami obwiązywano jeszcze raz głowę i wiązano nad czołem, i to była pasówka (Łucka). Pasówka to były też kwiaty, ale to już chustka kupowana w sklepie, to już fabryczno robota (Bystrzyca).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina i Lubartowa.

D. lp. *pasówki*; D. lm. *pasówek*; wymowa: *posufka, pusufka*.

Por. *chustka tybetowa, prochówka, tybetówka*.

Pedał ‘pedał w kołowrotku’

Pedał to w kołowrotku deseczka, któro w czasie przedzenia przyciska sie nogo (Kryłów). To wrzeciono było takie, to sie wkładało na to wrzeciono, ruszało takim pedałem i tutaj te nitki snuła (Księżomierz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 22).

D. lp. *pedała*; D. lm. *pedatów*; wymowa: *pedaɹ*.

Por. *desezczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedało, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Pedało ‘pedał w kołowrotku’

Pedało jest do przyciskania nogi, jak się przedzie (Mołożów). Przy wózku było pydało, i na niego się nogi naciskało (Ulhówek).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Mołożów, Małoniż, Ulhówek (zob. mapa 22).

D. lp. *pedała*; D. lm. *pedatów*; wymowa: *pedaɹo*.

Por. *desezczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Pedały ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

Naciskało się na pydały i to się podnosiło w górę te niczanki (Wyczółki). Do niczanków to byli pydały (Lubienka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Trawniki, Dorohucza, Kulik, Wierzbica pow. Chełm, Głębokie, Jabłeczna, Matiaszówka, Huszcza, Wiski, Koszoły, Lubienka, Wyczółki (zob. mapa 31).

D. lm. *pedatów*; wymowa: *pedaɹy*.

Por. *łapki, łapy, orczyki, podnóże, podnóżki, rączki, snóżki, szpyrki*.

Peleryna ‘wełniana pelerynka zakładana na ramiona’

Tkane były i z matyriału kupczego te peleryny, to bez głowe i ni majo rękawów (Chmielnik). Peleryna to płaszcz może zastąpić, bo to ciepłe (Ostrzyca). Peleryne na ramiona wsadziła i poszła (Górka). Peleryny to były takie troszki gumowane (Ossowa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *peleryny*; D. lm. *pelerynów*; wymowa: *peleryna, pelyryna*.

Pelisa ‘zimowy płaszcz na futrze, zwykle damski’

Pelisa to kotnierz był chyba z lisa, co miał wyprawiuny i pysk i łogun, i łocy były, i łapy dryndały, to takie panie miały pozarzacane na szyje, to im to dryndało tutaj na przodzie i do tych takich płaszczyków, to takie płaszczyki były corne, wścięte i to to ta pelisa była tako zarzucuno i to to cały był strój (Świeciechów). Pelisa to była ciepła, tak szeroka, obszerna (Strzeszkowice Duże).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pelisy*; D. lm. *pelisów*; wymowa: *pełisa, pelysa, pyłisa*.

Perebora ‘tkacki motyw zdobniczy’ (zob. ilustracja 9).

Perebora to ozdobny taki haft był (Dębowa Kłoda). Perebora to rodzaj haftu tkackiego, tak, że to trza wybrać wzór w osnowie za pomoco długich, cienkich pręcików i zakładaniu między nici deszczutek, usuwanych potem, i to pozwalało na przerzucenie kolorowego wątku przez kilka naraz nitek osnowy, a to umożliwiało tworzenie ornamentu złożonego z figur geometrycznych lub motywów roślinnych (Hanna). Perebory to tutaj nie było. Kiedyś, kiedyś to ukraińskie były te perebory. [...] A ukraińskie kobiety to

były koszule z to pereboro. To wytkane było, to teraz Hańsk ma w swoich strojach. Tutaj i tutaj na rękawach, białoniebieskie i czarnoczerwone (Uhrusk). Perebory to tkane wzory, co zdobio koszule (Hołowno). Burka to wełniana spódnica [...]. Miała cztery bryty, a dół zdobili perebory. Byli to pasy w kolorze pomarańczowym z zielonym, fioletowym, amarantowym (Wielkopole). Na krośnach tkano takie perebory i to byli ozdoby na kuszule, perebory byli na rękawach, na mankietach (Lubenska). Spódnice dawne to byli z pereborami (Mosty). Burka miała cztery bryty, taka dawna spódnica to była, i zdobili jo perebory (Wólka Tarnowska). Perebora to dawny sposób na zdobienie koszul, fartuchów, spódnic (Zalesie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *perebory*; D. lm. *pereborów*; wymowa: *perebora*, *perybora*.

Por. *peretyk*.

Peretyk ‘odmiana perebory, haft tkacki polegający na przerzucaniu nitki ornamentu wzdłuż wątku w taki sposób, że nitki osnowy są wybrane, a prawa strona wzoru jest odwrotnością lewej’ (zob. ilustracja 9).

Peretyk, bo to ta nitka w krosnach tak przetykana spycjalnie, taki peretyk robiony (Wyhalew). *Peretyk na spódnicy, spódnica była z peretykom. Byli też fartuchy z peretykom, malowane i z peretykom* (Kodeniec). *Pyrytyki, to tak od razu na warstacie było przeplatane i robione tak* (Hołowno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lp. *peretyka*; D. lm. *peretyków*; wymowa: *peretyk*, *peretyk*, *pyrytyk*.

Por. *perebora*.

Perkal ‘cienkie płótno bawełnane, bielone, barwione lub drukowane, używane na bieliznę pościelową i cienkie ubrania’

Moja mama chodziła do miasta i kupowała perkal, i szyła z pyrkalu (Kryłów). *Sukienke miałam niebieske z perkalu* (Skorczyce). *W chustkach perkalowych baby chodziły* (Niedzów). *Perkalowe chustki noszono na co dzień* (Michów). *Z perkalu szyli bluzki* (Żerdź).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *perkalu*; D. lm. *perkalów*; wymowa: *perkal*.

Pęk ‘zwitek wyczesanego lnu’

Tyn len czysali i w takie pęki wiązali (Pilaszkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Pilaszkowice, Osmolice, Bychawka, Olszowiec-Kolonia.

D. lp. *pęku*; D. lm. *pęków*; wymowa: *pęjk*, *pyjnk*.

Por. *garstka*, *garść*, *motek*, *pasmo*, *promień*, *promyjk*, *przędziwo*, *zgrzebie*, *zwijska*, *zwiitek*, *zwijska*, *żyłka*.

Pętelka I – tom II: 126.

Pętelka II ‘zawiązana pętla, splot kilku sznurków’

Powiązane takie pętelki, że czasem to ni można tego rozplątać (Hulcze). Chodaki byli z pętelko i przez nio szet sznurek, którym okręcano nogi (Hedwizyn). Kozuch był zapi-nany na skórzane guziki i pętelki (Józefów).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pętelki*; D. lm. *pętelek* // *pętelków*; wymowa: *pentelka*, *pyntelka*.

Por. *guz*, *pętlica*, *supel*, *supelek*, *węzeł*, *węzełek*, *zadzierg*.

Pętlica ‘zawiązana pętla, splot kilku sznurków’

Zawiazane na pętlice, tak mocno, rozplątać trudno (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *pętlicy*; D. lm. *pętliców*; wymowa: *pentlica*, *pyntlica*.

Por. *guz*, *pętlica*, *supel*, *supelek*, *węzeł*, *węzełek*, *zadzierg*.

Pichula ‘spódnica wełniana tkana w pasy’

Pikula to wełniana spółdnica w paski tkana (Łyniew). Kiedyś, kiedyś to baby mieli pi-kule takie z wełny, w paski wużiutkie i z czynowatego płótna (Horodyszcze). Pichula to była spółdnica wełniana w pionowe paski (Sulów). Pichula to spółdnica wełniana (Mszanna). Pikule baby nosili, takie grube spółdnice (Macoszyn). Pichula to spółdnica wełniana w pionowe, ułożone w wiązki paski (Łomazy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i okolice Kraśnika.

D. lp. *pichuli*; D. lm. *pichulów*; wymowa: *pixula*, *pi-kula*.

Por. *pasiak*.

Pielucha ‘niewielki kawałek płótna, flaneli, składany w trójkąt, słu-żący do przewijania niemowląt’

Pieluchy flanelowe to byli ciplutkie (Częstoborowice). Pirw franelowe przyważnie, a po-tem to już tytrowe piluchy (Kolonja Moniatyczne).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pieluchy*; D. lm. *pieluchów*; wymowa: *pielucha*, *pi-luxa*.

Por. *pieluszka*.

Pieluszka ‘niewielki kawałek płótna, flaneli, składany w trójkąt, słu-żący do przewijania niemowląt’

Pieluszki to trza było prać, suszyć (Puchaczów). Dzieci zawijali w piluszki, żeby nie obsikali pościeli (Bortatyczne). W sobote deszcz nie pada, bo Matka Boska piluszki suszy (Łopiennik Górny).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pieluszki*; D. lm. *pieluszków*; wymowa: *peluška*, *pi-luška*, *peluska*, *pi-luska*.

Por. *pielucha*.

Pies II – tom III: 393.**Pies III** ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Pies to taki prymitywny przyrząd do zdejmowania butów (Wólka Abramowska). Pies służy do zdejmowania butów z cholewami (Ruda Solska). Oficerki zdejmowało się. To był taki pies drewniany, i że się zahaczało i jak trudno było ściągnąć, to się zahaczało i ściągnęło się. Był taki, że z tyłu, taki deska tak wycięta było [...] wyróżnięta było [...]. Pięta wyróżnięta była [...]. To było na takim podwyższeniu (Łukowa). To było takie na drewnianym podwyższeniu i wyznite takie na pięte było, się jednu nogu przytrzymało, drugu się wkładało w to wyznicie i się ściugało buty, nazywał się pies, zawsze tyn pies był pod łózkim. To było narzędzie do ściugania butów. Pies nazywał się (Świeciechów). Pies do ściugania butów, to tu nos nazywało się pies. Podej no psa, bo bede zdejmował buty łojciec mówił. Pies to było takie łurzędzynie, takie było na pięte wyróżnięte w desce. Tako była podpórka, tu się drugu nogu przytrzymało, wkładało się buta i się ściugało. To był tak, jak nie wim jak but by ni mógł zejść, to na tym psie buta się ściugnyło. Stoł pod łózkim i przeważnie tyn pies był do butów z cholewami (Annapol).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia, okolice Włodawy, Krasnegostawu, Lublina i Lubartowa (zob. mapa 15).

D. lp. *psa*; D. lm. *psów*; wymowa: *pes*.

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ściągawka, wyzuwacz, żabka*.

Piesek I – tom I: 221.**Piesek II** – tom III: 393.**Piesek III** ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Buta w tego pieska wsadził i ciągnął aż to zlazło (Hosznia Ordynacka). Kiedyś to pieski do butów byli, ale buty to aliganckie, z cholywami, skórka błyszcząca, nie to co tera (Hrebenne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna (zob. mapa 15).

D. lp. *pieska*; D. lm. *piesków*; wymowa: *pesek*.

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ściągawka, wyzuwacz, żabka*.

Piesek IV ‘urządzenie w kształcie deseczki z dziurkami używane do zatrzymywania nawoju w warsztacie tkackim’

Taka dyseczka z dziurkami była w tych krosnach, piesek nazywali (Brzozowica Mała).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *pieska*; D. lm. *piesków*; wymowa: *pesek*.

Por. *suka, suczka, zatyczka*.

Piętka I – tom I: 222.

Piętka II – tom I: 222–223.

Piętka III – tom I: 223.

Piętka IV – tom I: 223.

Piętka V – tom I: 223.

Piętka VI – tom I: 223.

Piętka VII – tom VI: 410.

Piętka VIII – tom VI: 410.

Piętka IX ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Na pięcie u nogi to jest u buta twarda piętka, takie sztywne w tym bucie (Świdnik Duży).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *piętki*; D. lm. *piątek // piętków*; wymowa: *pentka, pıntka*.

Por. *tub, tuba, tubek, tubo, napiętek, przyszuwa, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiątek, zapiętka, zatylnik, zatylek*.

Pilotka ‘ciepła czapka zimowa zakrywająca uszy i zapinana pod szyją’

Kobiety nosiły pilotki robione na drutach i zawiązywane pod brodo (Goraj). Kiedyś to byli czapki pilotki, takie grube, u niektórych to futrzane, a tak to z grubego matyriatu, taka na całe głowe, wiązana albo zapięta pod brodo (Zakłodzie). Jak byłam dziewczynko, to miałam białe czapkę pilotkę, z grubych wełny, taka puszysta i całe uszy, kark zakrywała (Tworyczów). Pilotki to byli czapki zapinane, uszy zakryte, zimy byli mroźne, ale w taki pilotce nie zmarzło się (Zrebce). Była copka pilotka, wiązano pod brode na takim no śnurecku i to to było wszystko rubiune z wyporków (Świeciechów).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *pilotki*; D. lm. *pilotków*; wymowa: *pilotka*.

Pióro I ‘część przęślicy, na której siedzi prządka’

Pióro to miejsce, dzie siedzi prządka (Górka). Kobieta se siadła na pióro, łapała tyn lyn i przędła (Wisłki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Górka, Dębica, Huszcza, Bokinka Pańska, Wisłki.

D. lp. *pióra*; D. lm. *piór*; wymowa: *puro*.

Por. *deska, dnysko, ławeczka, ławka, przęsto, przęślica, przysiadka, stojak, stotek*.

Pióro II ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Takie było pióro doprawione do ty prządki (Branew). Jak przędła to se tyn lyn powiesiła na tym piórze, no i kręciła palcami (Andrzejów pow. Janów Lubelski).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego.

D. lp. *pióra*; D. lm. *piór*; wymowa: *puo*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziółek, kądziółka, kij, kręzałka, kręzel, kręzołek, kręzołka, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, walek*.

Pióro III ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

Pióro to w międlicy, to tako ruchomo część międlicy (Wielkolas). Pióro to tak latało w ty cierlicy (Poniatowa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-zachodnia (zob. mapa 17).

D. lp. *pióra*; D. lm. *piór*; wymowa: *puo*.

Por. *języczek, język, miecz, mieczyk, rączka, skrzydło, wieko, wierch, wierchnik*.

Plejsiówka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Plisiówka to gruba chusta i ma frędzle naokoło (Ortel Książęcy). Chustka wełniana noszona na ramionach to plejsiówka (Hosznia Ordynacka). W niedzielę to już szalinówki zawijali, a na to jeszcze tako plyjsiówka była z frędzlami. Plejsiówka to była robiona na drutach czy na szydełku, z wełny grubsza taka i na plecy zakładana, z frędzlami naokoło, i w jednym kolorze, ja miałam take zilone, a ciotka granatowe (Żrebce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *plejsiówki*; D. lm. *plejsiówek*; wymowa: *pleiśufka, plyśufka, plisufka*.

Por. *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, pleszówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawiejocha, zawijka*.

Pleszówka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Chustka wełniana noszona na ramionach to pleszówka, w jednym kolorze i przywaznie ciemniejsza (Franciszków).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *pleszówki*; D. lm. *pleszówek*; wymowa: *pleśufka, plyśufka*.

Por. *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawiejocha, zawijka*.

Pleść na drutach ‘robić na drutach’

Druty do plecienia byli, pletli na drutach swedry (Ruda Solska). Pletło sie na drutach swetry z wełny (Łukowa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

Wymowa: *pleść na drutax, plyść na drutax, plisć na drutax*.

Por. *robić na drutach*.

Plisa ‘naszywany podłużny kawałek ozdobnego materiału’

Same tośmy robili takie guziki se po tych spódnicach, takie plisy i żeby to takie to, to już to było ładne (Zakrzew). *Plisa to naszyte tak dla ozdoby taki dłuższy kawałek z innego matyriału* (Osieczyna).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *plisy*; D. lm. *plisów*; wymowa: *płisa, płysa*.

Por. *pliska*.

Pliska ‘naszywany podłużny kawałek ozdobnego materiału’

Pliska to może być obszyte koszuli zamiast kołnierza, może być wykończone plisko (Łukowa). *Pliska to ozdobne wykończenie przy bluzce czy koszuli* (Mołożów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pliski*; D. lm. *plisków*; wymowa: *płiska, płyska*.

Por. *plisa*.

Plisowanie ‘marszczenie materiału, układanie w fałdy’

Miałam granatowe spódnice plisowane, mama mi zrobiła takie plisowanie (Osmolice). *Jak była jakoś sukienka czy spódnica, to już plisowane wpierv było* (Serokomla). *Plisowanie to z drobnymi fałdkami na spódnicy, sukince* (Bodaczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *plisowania*; wymowa: *płisowańe, plysowańe, płisuwańe, plysuwańe*.

Por. *karbowanie, marszczanka, marszczenie, składanie, szczypanka, tryfienie, zmarszcze*.

Plusz ‘puszysta tkanina z okrywą włókienną’

Plusz to był na jakie koce więcy, taki jakby z włosom (Gielczew). *Z pluszu dziewczynkom płaszczyki szyli* (Zaburze). *Plusz to gruby materiał, na płaszcze brali* (Kolonja Drzewce).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pluszu*; D. lm. *pluszów*; wymowa: *pluś, plus*.

Pluszówka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Takie grubsze chusty, nakrywały sie. Takie grube, duże, nakrywać sie. Wełniane, tak, tak i tak sie nazywały, pluszówka po naszomu (Hołowno). *Pluszówka to chustka wełniana noszona na ramionach, gruba taka* (Sitno pow. Biała Podlaska). *A były takie chustki pluszówki, takie co na zime, co to już do święta sie tego, takie pluszówki. [...] No wełniane były takie, i taki miały ten, włos taki, błyszczący. [...] To były czy bordowe, czy brązowe, czy czarne, jakie tam sobie chto życzył* (Stryjno Pierwsze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-wschodnia.

D. lp. *pluszówki*; D. lm. *pluszówek*; wymowa: *pluśufka*.

Por. *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pleszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawiejocha, zawijka.*

Płachta I – tom I: 226.

Płachta II ‘duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 11).

Płachta to wełniana wielga chusta, jak pelerynka, i to zakładane było na ramiona (Łuszczacz). Płachty i jysionki sie kiedyś nazywały. Takie były płachty duży z trukami, grubsze to sie nazywały płachty, a te takie też z tymi trukami, one były cieńsze i sie nazywały jesionki. W kratke były i tam inne. [...]. Ja dostałam te płachte od mamy, jak wyszłam za męż. Mama mi te chustke dali, że jak bede miała dziecko, żebym miała dziecko czym ukreć. W kratke, moja to średni popielak, brąz, z tako nitko wiśniowo, taki w kratke przeplatany i frędzli miała. Taka była ślachtetna, taka cieńsza. [...]. Płachta to chusta czworokątna na ramiona i na głowę wkładana, z ładny wełenki, u nas to czarno-białe byli, szare takie, ale czasem i w kratke (Łukowa).

Źródła: PM, KAGP, APAE, AME, AMWL, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *płachty*; D. lm. *płachtów*; wymowa: pʌxta.

Por. *burczak, burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, ościetówka.*

Płachta III ‘duża, długa chusta z białego lnianego płótna, zdobiona haftem, noszona przez kobiety na głowie i na ramionach’

Płachta to wielgi pas białego płótna lnianego, rzucony na ramiona i plecy, czasem to zdobione to było, z haftem (Dzwola). Płachta to dawne nakrycie głowy i ramion kobiet, tako dużo chusta lniano (Polichna). Do kościoła to białe płachte nakładali baby na ramiona (Tereszpol). Na ramionach kobiety nosili białe płachty z płótna (Lipowiec). Na ramiona baby zakładały płachty (Momoty Dolne). Na głowe i ramiony baby zakładały płachty i rańtuchy (Korytków Duży). Płachta prostokątna, składana we dwoje i zakładana na ramiona, z czynowatego płótna. Taka lniana płachta świąteczna (Rakówka). Płachty z białego płótna o splocie drelichowym noszono na jedno ramie i związane z przodu (Bukowa). Płachta to chusta biała z płótna, zarzucana na ramiona (Bidaczów Stary).

Źródła: PM, APAE, AME, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *płachty*; D. lm. *płachtów*; wymowa: pʌxta.

Por. *nadkrywka, obrusek, rańtuch, ręcznik, zaodziejka, zawijka.*

Płaszcz I ‘płaszcz letni’

Na lato to płaszcz taki cieńszy (Mołożów). W lecie to płaszcz był ino do kościoła, cienki i taki przywiewny, no i z jasnego matyriału (Otrocz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *płaszcz*; D. lm. *płaszczów*; wymowa: pʌšć, płašć, pʌšć, pʌsc.

Por. *fifrak, letniak, letnik.*

Płaszcz II ‘płaszcz jesienny lub zimowy’

A płaszcz miałam z koca, z takiego szarego koca uszyty (Biszczka). Płaszcz miałam taki grubszy, flauszowy (Karmanowice). Taki grubszy płaszcz był na jesień, i młode to mogli mieć kolurowe te płaszcze, ale starsze kobiety to ciemne tylko, bo kolor do starszego wieku ni pasował (Kolonia Moniatyczne).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *płaszcz*; D. lm. *płaszczów*; wymowa: p_uašć, p_lašć, p_uašc, p_uasc.

Por. *jesionka, płaszcz zimowy*.

Płaszcz ortalionowy ‘płaszcz z ortalionu’

To była taka moda na te płaszcze ortalionowe, każdyn pod pachy taki płaszcz niós (Deszkowice I). Płaszcz ortalionowy to był z takiego troche jak cienko guma materiału, ale to był elegancki wystrój tyn płaszcz taki (Rożki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *płaszcz ortalionowy*; D. lm. *płaszczów ortalionowych*; wymowa: p_uašć ortalionowy, p_lašć urtalionowy, p_uašc ortalionowy, p_uasc uortalionowy.

Por. *ortalion*.

Płaszcz zimowy ‘płaszcz jesienny lub zimowy’

Płaszcz zimowy to był z grubszego materiału i z jakimś podkładem, troszki ocieplony (Mołożów). Płaszcz zimowy to już z ociepleniem jest albo z jakiegoś bardzo grubego materiału (Piotrawin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *płaszcz zimowy*; D. lm. *płaszczów zimowych*; wymowa: p_uażż zimowy, p_lażż zimowy, p_uażż zimowy, p_uażż zimowy.

Por. *jesionka, płaszcz*.

Płoch ‘grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 26).

Płoch to grzebieniowata drabina o drobnych szczeblach, służąca do przybijania wątku (Skowieszyn). Płoch w warstacie była. Płoch jakaś była do wątku (Gołąb). Płoch to du wątku w warsztacie tkackim (Orłów Drewniany). Kłaki sie przedło, to sie licyło nitki po czterdzieści nitek, zeby do płochy pasowało (Charlejów). Płoch to tkacki grzebień do przybijania wątku (Lisikierz). Płoch to grzebień do przybijania wątku (Jarczówek). Krośna to ji płoch jest. A płochy to trza było, już taki fachowiec musiał zrobić (Szóstka). Płoch to grzebień w warsztacie tkackim, podobny do drabki, służący do przybijania wątku (Dobryń). Płoch to grzebieniowata drabinka o drobnych szczebelkach, pomiędzy którymi przechodzą nici przy nawijaniu przędzy na krosna (Międzyrzec Podlaski). O taka była płoch, no i przędli. I w płochy, i bierzem, i tkamy te (Sitno pow. Biała Podlaska). Płoch jest to przyrząd na dwóch takich deseczkach bardzo mocnych i so w nich treści, ma długość półtora metra (Wola Osowińska).

Źródła: PM, KAGP, CWP, SS.

Geografia: Lubelszczyzna północna, sporadycznie w części południowej (zob. mapa 33).

D. lp. *płochy*; D. lm. *płochów*; wymowa: p_uoxa, p_loxa.

Por. *berdo, blat, grzebień, półtorak*.

Płótniaki ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Płótnioki szyły na lato, w pole służyły (Wierzbica pow. Kraśnik). Płótnioki sie nazywały tę portki, bo to z płótna lnianego było usyte (Bęczyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lm. *płótniaków*; wymowa: pʉutniaki, pʉutnioki.

Por. *gacie, kalesony, nogawice, parciaki, parciane portki, portki, spodnie lniane, spodnie parciane, zgrzebniaki.*

Płótnianka ‘płaszcz z płótna z niewielkim kołnierzykiem, stójką i długimi prostymi rękawami’ (zob. ilustracja 3).

Płótnianki nosiły dawni chłopcy, taki jak płaszcz niby, tyle że z płótna zgrzybnego (Brzeziny). Były takie długie płótnianki zgrzebne (Karczmiska). Mężczyźni nosili płaszcze płócienne, płótnianki ze zgrzebnego płótna, niezdobione (Wandalin). Płótnianka to biały taki starodawny płaszcz (Siennica Różana). Płótnianka to wierzchnie okrycie meskie, długie, uszyte z płótna parcianego (Osuchy). Płótnianka nazywali, bo to z płótna taki płaszcz był i cały biały, no taki jak to płótno, taki żółtawy troche (Zwiartów). Płótnianka była uszyta z konopnego płótna parcianego i była długa do pół tydek (Chłopków). Płótnianka czy parcionka była, to jest to samo (Sól). Płótnianki szyli krawcy (Chodel).

Źródła: PM, AME.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *płótnianki*; D. lm. *płótnianków*; wymowa: pʉutnianka, pʉutnianka.

Por. *parciak, parcianek, parcianka.*

Płótnienka ‘spódnica z płótna lniana, zdobiona haftem lub splotem nici’

Upowiadali, że jeszcze taka długa du kostków płótnienka płócienna była, bluzka i ta płótnienka od pasa (Łaszczówka). Płótnienka to spódnica z płótna lnianego (Żurawce). A spódnicy to połotnienku szyli (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *płótnienki*; D. lm. *płótnienków*; wymowa: pʉutnienka, pʉutnienka, połotnienka.

Por. *ciasnocha, fartuch, kiecka, lejba, rajdocha, spodak, spódnica.*

Płótno I – tom I: 226.

Płótno II – tom I: 226.

Płótno III – tom VI: 417–418.

Płótno IV ‘płótno lniane’

Cienko tkanine ze lnu nazywano płótno (Kamionka). To dopier było takie płótno i z tego tam ludzie se szyli koszule (Sułów). Na kołowrotku przędli nici na płótno i potem z tego płótna szyli koszule (Udrylicze). Przędli lyn czy kunopie, i potem z tych nitek płótno rubili i szyli z tego kuszule, spódnice, wszystko z tego płótna szyli (Zubowice). Płótno swoji ruboty rubili z lnu (Malewszczyzna). Były siane len i konopie, bo ludzie i konopie uprawiali na płótno [...] i z tych nici robili wszystkie koszule, tam wszystko było (Rejowiec Fabryczny). Mój łojciec to robił, ja to widziałem. I późni wyszło takie płótno, długi pas

tego płótna ze dwadzieścia metry. I to płótno na taki walek sie znowu zwiżało. Mój łojciec pamiętam to robił, późni mierzył na jakieś łokcie. Łokciami mierzyli, bo taka była wtedy miara, łokcie. Pamiętam gadali pięćdziesiąt łokci tego płótna było. To wszystko przeszło. Worki szyli z tego płótna (Błonie). Płótno zy lnu na prześcieradła, na worki (Lechuty Małe). Z warsztatu no już płótno jest (Dubica). Z tego płótna spodnie dzieciom i koszuli szyjím (Kostomłoty). Nawet pamiętam jeszcze strój, panienki strój miały to późni takie płótno, to ono było takie, nie było takie białe, tylko było takie kremowe (Babin). Tak o no, tak o ze swego płótna tak, też tam tak sie ubierali. Tam jakoś tkacze te robili, jeszcze przeplatali wełno, jak na chłopskie ubrania to była nitka lniana i nitka wełniana, tak na warsztacie utkane i potem spodnie z tego materiału szyli, jakomś tam kurtkę czy coś (Bukowina). Łu nos to pamintum matka, to mówi, tato juz se dejcie spokój, juz nie bedzimy tych kunopi sioć i tego płótna robić, bo juz tera to nikt nie chodzi w tym, to jaz wstyd, wy chodzicie w pole, to łod razu sie łodznoicali łod wszystkich ludzi, taki jakby starodowny cłowiek (Świeciechów).

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *płótna*; D. lm. *płócien* // *płótnów*; wymowa: p_uutno, p_utno.

Por. *płótno lniane, włókno*.

Płótno V ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Nici mota sie bez taki kawałek płótno, to płótno jest po to, żeby nie pokalyczyć rąk, bo to ostre te nicie (Tuczna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *płótna*; D. lm. *płótnów*; wymowa: p_uutno, p_utno.

Por. *jurek, jurko, kulka, omykiel, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, smergacz, szmata, szmatka*.

Płótno cienkie ‘cienkie płótno lniane’

Mama robiła płótno grube, płótno cienkie, to było na zapaski (Brzeźnica Bychawska). Płótno cienkie to ze sztyrnastki (Czołki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *płótna cienkiego*; D. lm. *płócien* // *płótnów cienkich*; wymowa: p_uutno c_uen_uke, p_utno c_uin_uke, p_uutno c_uen_uke.

Por. *konopnina, pojedynek, proste płótno, soroczane płótno, surowne płótno*.

Płótno lniane

Płótno lniane to najcieńszy gatunek płótna, wykonany z dobrego włókna (Niemce). A to ładniejsze płótno, to sie nazywało płótno lniane, już ładniejsze, to cienkie to szło na koszule, na kałesony (Kolechowice). Z lnianego płótna to było wszystko. Ja miałam lniane sukienke wyszywane. To było z cieniutkiego płótna lnianego (Uhrusk). A ze lna to były odpowiednie koszule lniane, wszystko było, prześcieradła, wszystko z tego było [. . .]. To płótno lniane było, lniane płótno (Franciszków). Płótno jak to mówio lniane ji tego syli, malowali, jak to mówio były farby na granatowo, na carno i to wszystko malowali, i chodzili jak nie było towaru takiego (Rudno). Bluzeczki panny wyszywali sobie takie

z takich już ładniejszych płótnów, z lnianych. Z lnianego, takiego delikatniejszego (Terzespól). Takie były tkocze, co robiły płótno lniane takie (Zastawie). A płótno lniane to na ubrusy na stoły (Susiec).

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *płótina lnianego*; D. lm. *płócien // płótnów lnianych*; wymowa: *pɔutno lńane, płutno lńane*.

Por. *płótno, włókno*.

Pobierać ‘kręcąc palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Lyn sie pobirało z ty kądzieli, tak raz w raz pobirać trza było i już (Witoróż).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

Wymowa: *poberać, pobirać, puberacć*.

Por. *fartnać // fertnać, fryzać, furtnać, kręcić, mykać, pociagać, posuknać, pyrgać, skręcić, smykać*.

Pociagać ‘kręcąc palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Baba kręciła palcami i tak pociagała ten len, robiła takie kółko, bo trza było pociagać (Ignaców).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Bełżyc i Lublina.

Wymowa: *poćoŋgać, pućoŋgać*.

Por. *fartnać // fertnać, fryzać, furtnać, kręcić, mykać, pobierać, posuknać, pyrgać, skręcić, smykać*.

Pocieraczka ‘przyrząd do pocierania lnu z dwoma rowkami’

Pocieraczka to taki jak stojak i takim mieczem sie klapie tak (Bezwola). Na pocieraczce len tarło sie i paździory lecieli (Kulik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 16).

D. lp. *pocieraczki*; D. lm. *pocieraczek // pocieraczków*; wymowa: *poćeračka, poćiračka, pućeračka*.

Por. *cierlica, łamaczka, pocierka, przecieraczka, terlica, ternica, trójnia*.

Pocierać len – tom II: 367.

Pocierka ‘przyrząd do pocierania lnu z dwoma rowkami’

Pucierka była na dwa rowki i tym len pocirali (Siennica Różana). Pocirało sie na pocierce z takim mieczem ruchomym (Ostrzyca).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rożki, Staw Noakowski, Ostrzyca, Izbica, Siennica Różana, Siennica Duża, Siennica Nadolna (zob. mapa 16).

D. lp. *pocierki*; D. lm. *pocierków*; wymowa: *poćerka, poćirka, pućirka*.

Por. *cierlica, łamaczka, pocieraczka, przecieraczka, terlica, ternica, trójnia*.

Pocios I ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Pocios to taki drążek do umocowania włókna przy przedzeniu (Błotków Duży). Pocios to we wrzecionie drążek do umocowania włókna przy przedzeniu (Międzyłes). A kiedyś to na takie pociosy byli [...] wrzeciono takie było i tak przedli kobiety (Kobylany).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *pociosa* // *pociosu*; D. lm. *pociosów*; wymowa: *poćos, poćus*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, kręzatka, krężel, kręzotek, kręzółka, pióro, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, wałek*.

Pocios II ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

Pocios to kij na lyn przywiązać (Dobryń). Na pociosie mocuje się lyn w kółku (Lipnica).

Źródła: PM.

Geografia: Dobryńka, Zalesie, Dobryń, Lipnica.

D. lp. *pociosa* // *pociosu*; D. lm. *pociosów*; wymowa: *poćos, poćus*.

Por. *dziad, dziadek, kądziatka, krężel, pachotek, prządka, przedziatka, rzaczonek*.

Pociosek I – tom I: 232.

Pociosek II – tom VI: 418.

Pociosek III ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Na puciosku tyn len był powieszony (Wyczołki). Pociosek taki był, du niego tyn lyn przywiązany i baba sidziata, przedła (Ortel Królewski).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ortel Książęcy, Ortel Królewski, Czosnówka, Wyczołki.

D. lp. *pocioska* // *pociosku*; D. lm. *pociosków*; wymowa: *poćosek, poćusek, pućosek*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, kręzatka, krężel, kręzotek, kręzółka, pióro, pocios, pociul, poteś, potus, przedlica, przęślica, wałek*.

Pociul ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Pociul to ta część przęślicy, na którą nawija się lyn (Bytyń). Nawinięte na pociul i z tego przedło się (Mszanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Mszanka, Mszanna, Bukowa Mała, Macoszyn, Bytyń.

D. lp. *pociuła*; D. lm. *pociulów*; wymowa: *poćul*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, kręzatka, krężel, kręzotek, kręzółka, pióro, pocios, pociosek, poteś, potus, przedlica, przęślica, wałek*.

Podbiełka ‘obrębiecie u dołu spódnicy, sukienki’

Podbiełka u dołu spódnicy, tak podwinięty tyn materiał w spódnicy (Worgule). Podbyłka to materiał przyszyty od spodu na brzegu spódnicy, by go wzmocnić (Hołowno).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *podbiełki*; D. lm. *podbiełków*; wymowa: *podbėuka, podbėłka, podbyłka, pudbėłka*.

Por. *listew, listwa, obrąb, podkładka, przerebek, szczoteczka, szczotka*.

Podbłoczek ‘część damskiej bielizny, rodzaj długiej koszuli lub spódnicy, noszonej bezpośrednio pod suknią czy spódnicą’

Podbłoczek to spodnie odzienie (Potok Górny). Podbłuczka to spódnica, którą kobiety zakładają pod wierzchnio spódnice czy sukienkę (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *podbłoczki*; D. lm. *podbłoczków*; wymowa: *podbłuočka, podbłuučka*.

Por. *halka, pólhalka*.

Podeszew ‘spodnia część buta’

To, co jest na spodzie buta, to jest podeszew (Osmolice). Podeszew to dolna część buta (Ruda Solska). Podeszew to spodnia część trzywika (Suchawa). But stoi na podeswie, podesew je u buta (Zagórze).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podeszwy*; D. lm. *podeszwów*; wymowa: *podešef, pudešef, podesešef*.

Por. *podeszwa*.

Podeszwa ‘spodnia część buta’

Podeszwa to spód buta (Ruda Solska). Na podeszwie, to znaczy na tym, co się chodzi w trzywiku (Wołoskowola). Podeszwa to spód buta (Krzemień).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podeszwy*; D. lm. *podeszwów*; wymowa: *podešfa, pudešfa, podesfa*.

Por. *podeszew*.

Podkładka I – tom I: 233.

Podkładka II – tom I: 233.

Podkładka III – tom II: 133.

Podkładka IV ‘obrębienie u dołu spódnicy, sukienki’

Podkładka jest u dołu, na samym brzegu spódnicy (Czołki). Spódnice się podkłada na podkładkę, robi się pudkładkę take wąskie (Skokówka). Trza jeszcze troszke u dołu zostawić materiału na podkładkę (Żrebce). Podkładka to jest to, co pod spód zawiązane u spódnicy, sukienek (Rebizanty).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *podkładki*; D. lm. *podkładków*; wymowa: *potkuatka, putkuatka*.

Por. *listew, listwa, obrąb, podbicielka, przerębek, szcotečka, szcotka*.

Podkolanka ‘długie skarpetki sięgające do kolan’

Podkolanka to pończochy do kolan (Borzechów). Podkolanka to jakby długie skarpety do kolan (Abramów). Podkolanka, bo one sięgają pod kulano (Wólka Kańska).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lm. *podkolanków*; wymowa: *potkolanka, putkolanka, potkulanka, putkulanka*.
 Por. *podkolanówki*.

Podkolanówki ‘długie skarpetki sięgające do kolan’

Podkolanówki to pończochy do kolan (Grądy). *Podkolanówki to sięgali do kolan i kiedyś to z wełny rubili, a potem już te cinkie, to sie w sklepie kupiło* (Olenówka).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lm. *podkolanówek*; wymowa: *potkolanufki, putkolanufki, potkulanufki, putkulanufki*.

Por. *podkolanka*.

Podkoszulek ‘krótka męska koszulka bez rękawów, zwykle trykotowa’

Podkoszulek to u chłopów jest wkładany pod kuszule (Białowola). *W lecie to najlepiej w podkoszulku chodzić* (Jaszców). *Podkoszulek tak to pod kuszule pchali, a w lecie to w samym podkoszulku chudzili* (Olszanka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podkoszulka*; D. lm. *podkoszulków*; wymowa: *potkošulek, potkušulek, putkušulek, potkosulek, potkusulek*.

Por. *podkoszulka*.

Podkoszulka ‘krótka męska koszulka bez rękawów, zwykle trykotowa’

Aligancko sie ubirał, podkoszulka zawsze bilutko pud spodem była (Dańce). *Podkoszulka to jak bez rękawkach* (Jeziernia).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podkoszulki*; D. lm. *podkoszulków*; wymowa: *potkošulka, potkušulka, putkušulka, potkosulka, potkusulka*.

Por. *podkoszulek*.

Podnóże I ‘pedał w kołowrotku’

Podnóże to pedał w kołowrotku (Leszczanka). *W kółku to było podnóże takie i na niego sie nogo naciskało* (Jedlanka). *Co następowało sie nogo to nazywali pudnóże* (Zalesie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Leszczanka, Grzędówka, Jedlanka, Zalesie, Lipnica, Matiaszówka, Łukowa, Osuchy, Zamch, Borowiec (zob. mapa 22).

D. lp. *podnóża*; D. lm. *podnóży // podnóżów*; wymowa: *podnuże, pudnuże*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnóżek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Podnóże II ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

Podnóże to deseczki pod krosnami służące do podnoszenia drabek z nici i sznurków, tych niczanek (Dobryń). *Podnóże to deseczki pod krosnami służące do podnoszenia niczanek* (Dobrynka). *Podnóże to takie deseczki do podnoszenia niczanków w krosnach* (Żerocin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Toczyska, Łazy, Żabików, Łukowisko, Leszczanka, Żakowola, Witoroż, Sitno pow. Biała Podlaska, Żerocin, Zahajki pow. Biała Podlaska, Kozły, Dubica, Koszoły, Wólka Plebańska, Dobryń, Dobrynka, Zalesie, Lipnica, Bohukały, Worgule, Komarno (zob. mapa 31).

D. lp. *podnóża*; D. lm. *podnóży* // *podnóżów*; wymowa: *podnuże, pudnuże*.

Por. *łapki, łapy, orczyki, pedały, podnóżki, raczki, snóżki, szpyrki*.

Podnózek I ‘pedał w kołowrotku’

Podnózek to deseczka w kołowrotku służąca do następowania (Dobryń). Podnózek to pedał w kołowrotku (Niedźwiada). Podnózek to ta część kółka, które podczas przedzenia przyciska się nogę (Stanin). Podnózek to w kołowrotku taka deseczka, która podczas przedzenia przyciska się nogę (Kryłów). Pudnyżek to pedał u kołowrotka (Ochoża). Pudnózek to jest to, na co nacisko się nogę (Branica Radzyńska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne (zob. mapa 22).

D. lp. *podnóżka*; D. lm. *podnóżków*; wymowa: *podnużek, pudnużek, pudnyżek*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnoże, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Podnózek II ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Podnózek to podstawa konowrutka (Surhów). Łu dotu było takie, jedne mówili, że to ławka, jinne że stolek albo pudnózek, i to na tym się cało maszyna spirala, na tym stoła ta prządka (Tarnawa Duża).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Surhów, Wólka Orłowska, Bończa, Tarnawa Duża (zob. mapa 21).

D. lp. *podnóżka*; D. lm. *podnóżków*; wymowa: *podnużek, pudnużek*.

Por. *blat, deska, koza, tawa, ławeczka, ławka, maglownica, podnóżka, słupnica, stolec, stołeczek, stolek, stół*.

Podnózek III ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Wituchy stojo na podnóżku takim (Jawidz). W wituchach jest gruby podnózek (Nowodwór).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Nowodwór, Łucka, Serniki, Niemce, Jawidz, (zob. mapa 29).

D. lp. *podnóżka*; D. lm. *podnóżków*; wymowa: *podnużek, pudnużek*.

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, skrzydełka, stupek, stojak, stolec, stolek, szłapki, trójnog*.

Podnóżka I ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

To trza umić na podnóżkę nadepność (Ożarów). Podnóżka to jedna z bardzo ważnych części prządki (Aleksandrów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Drzewce, Czesławice, Ożarów, Ługów, Aleksandrów, Smólsko Małe (zob. mapa 21).

D. lp. *podnóżki*; D. lm. *podnóżków*; wymowa: *podnuška, pudnuška*.

Por. *blat, deska, koza, tawa, ławeczka, ławka, maglownica, podnózek, słupnica, stolec, stołeczek, stolek, stół*.

Podnóżka II ‘pedał w kołowrotku’

Podnóżka to pedał kołowrotka (Wysokie). Na podnuske sie naciskało (Kocudza). Podnóżka to deska w kołowrotku, która naciska sie nogu (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i zachodnia (zob. mapa 22).

D. lp. *podnóżki*; D. lm. *podnóżków*; wymowa: *podnuška, pudnuška, podnuska*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedalo, podnoże, podnózek, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Podnóżki ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

Podnóżki to deseczki pod nogami do poruszania w warsztacie tkackim (Gąsiory). I tam były podnóżki, na te podnóżki sie nastawiało, te podnóżki uczepione były do tej osnowy, bo to tam było warsztat i takie miały te, i tam osnowa ta była nawinięta, i tu szła przez te naczelnice. Przez te naczelnice, jak tu nastąpiło sie na te podnóżki, to członkiem tym sie to tak sie otworzyło, tym członkiem sie przerzucano z jednej strony na drugo (Uhrusk). Podnóżki to dolna część warsztatu tkackiego, rodzaj pedału, którym uprawia sie w ruch nicielnice (Ortel Książęcy). Podnóżki to so takie deseczki, i one poruszają nicielnice, i so ze sobo połączone sznurkiem (Ossowa). Jak takie płótno normalne, to sie robiło na dwóch podnóżkach, takie były podnóżki i temi nogami sie przebirało, a tu sie rzucano członkiem i dopiro sie, a tu lodum sie dobijało, kozdu jednu nitke trza było dobić. A jak takie co my tu, a jak nos tu wojna zdusiła, to my juz robili taki drelich z wełny, od razu to sie zakładało štery podnózek i tak jak to tam widzi pani groł gdzieś na tej harmoszcze ktoś, to tak temi nogami trzeba było robić, na te podnóżke nadusić, juz na te, to juz na te, na te i tak trzeba było na štery podnózek to robić. Trzeba było sie pilnować, a to sie robiło takie dajmy na to, o widzi pani, o zygzocki, o tak su. A jak sie cokolwiek podnózkum zmylił, to i ten wzór sie zaroz zmienil (Bukowa). Na warsztacie można zrobic i chodnik, i worki, i prześcieradło, no wszystko można wypracować, ale gdy sie chce coś wyrobić, to sie robi na cztery nicielnice i cztery podnózek (Krasew). W warsztacie tkackim byli podnóżki do poruszania nicielnic (Rozkopaczew). Deseczki do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim nazywajo sie podnóżki (Orłów Drewniane). To byli podnóżki wisieli na takich kółeczkach, i byli wiązane do tych podnózek, i jedno nogo to drugo tak przepleść, i to trza było cały czas opracować, i późni tym blatem każde nitke dobijać. Mój łojciec to robił, ja to widziałam. I późni wątek sie znouu zwijało (Szczepreszyn). Podnóżki to dolna część warsztatu, na której opierajo sie nogi (Ciosmy). Podnóżkami trza przybirać przy rubieniu płótna (Sól). Podnóżki w warsztacie to takie dyseczki do podnoszenia nicielnic (Oszczów). Na cztery pudnóżki sie rubiło, czyli cztery nicielnice przy płótnie grubym na worki (Dołhobyczów). Pudnóżki to pedały krosien (Ochoża). Naczynia było, bo to było ji na wątek, ji tam na usnowe jakoś, jile tych podnózek do poruszania nicielnic (Kolechowice). Podnóżki byli do poruszania nicielnic w warsztacie tkackim (Ortel Królewski).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 31).

D. lm. *podnóżków*; wymowa: *podnuški, pudnuški, podnuski, pudnuski*.

Por. *łapki, łapy, orczyki, pedały, podnoże, rączki, snóżki, szpyrki*.

Podnóżnik ‘pedał w kołowrotku’

Podnóżnik to część w kołowrotku, deseczka, która podczas przędzenia przyciska sie nogu (Kryłów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Cichobórz, Modryniec, Kryłów, Gołębie (zob. mapa 22).

D. lp. *podnóżnika*; D. lm. *podnóżników*; wymowa: *podnużnik, pudnużnik*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedato, podnoże, podnózek, podnóżka, próg, stopa, stopka, szłapa, szlapacz, waga*.

Podolek I ‘wklesłość, wgłębienie tworzące się w sukni, spódnicy przy unoszeniu brzegów’

Nabrała cały podolek ulegatek (Żrebce). Nieść coś przed sobą w fartuchu to nieść w podółku (Sitno pow. Biała Podlaska). Podolek to się mówi na to, co można włożyć w fartuch złapany tak za końce (Polichna). Podolek to przód fartucha lub spódnicy (Worgule). Podolek to przednia część spódnicy (Wyhalew). Podolek to tyle, co się niesie w fartuchu wziętym za końce (Skowieszyn). Podolek w fartuchu, jak się jego weźnie za dolne rogi (Stefankowice). W podółku nosić (Czołki). Downi kartofle to się z podółka sadziło, nabrało się w pudolek i już (Podborcze). Brało się w pudolek tam gruszki czy jabka i nieśto, bo spódnice były szyrokie i długie (Bortatycze).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *podółka*; D. lm. *podółków*; wymowa: *podouek, pudouek, pudółk*.

Podolek II ‘dolna część koszuli’

Podolek to przednia dolna część koszuli lub sukienki kobiecym (Ruda Solska). Pudolek to dolna część babski koszuli (Orłów Murowany). Pudółk to u spodu koszuli, bo kuszuli były długie do kolan (Potok Górny). Podolek to dolna część kobiecej koszuli (Gałęzów). Pudolek to dolna część kuszuli, takie duszyte u dołu (Horodło).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *podółka*; D. lm. *podółków*; wymowa: *podouek, pudouek, pudółk*.

Por. *dotoczka, nadolek, nadstawka, nadtoczka, podstawka, podtoczka, przystawka*.

Podomka ‘ubranie do chodzenia po domu’

Podomka to fartuch cały, długi, jak sukienka ino zapinane czy wiązane z przodu, i z rękawami (Grądy). Podomka to fartuch zapinany na guziki (Wólka Kańska). Podumka to sukienka normalno kwaciasto, którą się zakłada na każde łóżynie, się chodzi po domu, samo nazwa mówi, że podumka to po domu. Kiedyś to były takie rozpinane, a teraz to są i takie krótkie, i takie trzy czwarte i przez głowę wkładane, i nierozpinane, z kieszyniami (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *podomki*; D. lm. *podomków*; wymowa: *podomka, pudomka, podumka*.

Por. *szlafrok*.

Podpasze ‘miejsce pod koszulą przy piersiach’

Podpase to miejsce pod koszulą przy piersiach (Skowieszyn). Podpase to jest pod koszulą, tu z przodu tak naukoło (Dzielce).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *podpasza*; wymowa: *potpaše, putpaše, potpase, putpase*.

Por. *pazucha, zanadrze, zapazucha*.

Podpinka I – tom II: 135.

Podpinka II ‘zapinka do włosów’

Podpinka to do włosów takie druciane, podpino się tym włosy (Grądy). *Podpinko się przypina włosy* (Potok Górny). *Podpinka to do włosów mały, zgięty drucik* (Ruda Sol-ska). *Podpinka to takie druciane do włosów, żeby się trzymali w jednym miejscu* (Mo-łożów). *Podpinka jest do wsadzania we włosy* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podpinki*; D. lm. *podpinek // podpinków*; wymowa: *potpínka, putpínka*.

Por. *wsuwka*.

Podpinka III ‘ocieplające podbicie podpinane pod płaszcze i wia-trówki’

Podpinka to takie w środek wsadzone, takie ocieplenie płaszcza czy kurtki jaki (Żer-niki). *Trza w płaszczu przypiąć pudpínke, bo zimno* (Nedeżów). *Podpinka to może być flanelowa, wełniana albo z watuliny* (Radawiec Duży).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podpinki*; D. lm. *podpinek // podpinków*; wymowa: *potpínka, putpínka*.

Podstawka ‘dolna część koszuli’

Dolna część koszuli to podstawka (Kodeniec). *Podstawka to dół kosuli, taki dodany do kosuli* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *podstawki*; D. lm. *podstawek // podstawków*; wymowa: *pocstaŕka, pucstaŕka*.

Por. *dotoczka, nadolek, nadstawka, nadtoczka, podolek, podtoczka, przystawka*.

Podszełka ‘to, czym się podszywa ubrania’

Podszełka to jest podszyta pud spodem (Ochoża). *Na podszełkę to taki gorszy mate-riat, ale jak była bida, to i z tego sukienki szyli* (Czumów). *Naubierają się na wierzech, jakieś takie robocze, tak, i to takie granatowe z podszełko* (Helenów). *Parcianka miała podszełkę z płótna* (Malewsczyzna). *Podszełka to była z cienkiego płótna* (Niemce). *Jak ni ma podszełki u spódnicy, to się tak może wypychać tyn materiał* (Lubień).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podszełki*; D. lm. *podszełek*; wymowa: *počšefka, pučšefka, pocseŕka, pucseŕka*.

Podtoczka ‘dolna część koszuli’

Podtoczka to pas grubego płótna przyszywany dawniej z dołu do koszuli (Ochoża). *Pod-toczka to dolna część kobiecej koszuli* (Wysokie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *podtoczki*; D. lm. *podtoczków*; wymowa: *pottočka, puttočka, pottocka, puttocka*.
 Por. *dotoczka, nadolek, nadstawka, nadtoczka, podolek, podstawka, przystawka*.

Poduszczałka ‘poduszczałka w bluzce podwyższająca ramiona’

Poduszczałki założyli i te ramiona byli wyżsi i to tak robiło z kobity take pustawne więcy (Rybczewice). Poduszczałki to podwyższały tak dziwke, była bardzi poważna (Bodaczów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *poduszczałki*; D. lm. *poduszczałków*; wymowa: *podušečka, pudušečka, podusečka, pudusečka*.

Por. *poduszałka, ramiączko, sztywnik*.

Poduszałka I – tom I: 236.

Poduszałka II – tom II: 136.

Poduszałka III – tom II: 136–137.

Poduszałka IV – tom II: 137.

Poduszałka V ‘poduszczałka w bluzce podwyższająca ramiona’

Kiedyś to na ramionach wszywali takie poduszałki w każdym ubraniu, to ładni, tak dostojni wyglądało (Turzyniec). Poduszałka to sztywne kawałki materiału wszyte na ramionach koszuli (Kryłów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *poduszałki*; D. lm. *poduszałków*; wymowa: *poduška, puduška, poduska, puduska*.

Por. *poduszczałka, ramiączko, sztywnik*.

Podwijka ‘okrycie głowy i ramion z cienkiego materiału’

Podwijka to przykrycie głowy i ramion z cienkiego płótna uszyte (Polichna). Podwika to był kawołek płótna o tak jakby pokrzywkowego, i to tak o, jedno dopuścim na plecach, ji głowe z tego samego, i to... , tylko płótno było lniane, swoju rękę prasowane, wyprzędzune, wytkane, takie mielsze troszke. Ji wyprane. I to, o na plecy sobie zarzuciła, o. I to sie nazywała podwijka (Świeciechów).

Źródła: PM, TBM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *podwijki*; D. lm. *podwijek // podwijków*; wymowa: *podviička, pudviička, podvika*.

Podwłóczka ‘ocieplane wierzchnie okrycie męskie bez rękawów, sięgające do pasa’

Podwłóczka to z grubszego materiału, krótko tak du pasa i cieplutko, to może być wełna i jakiś koc, ale tez może być z watulino pud spodem (Flisy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego.

D. lp. *podwłóczki*; D. lm. *podwłóczków*; wymowa: *podvuučka, podvuučka*.

Por. *bezrękawnik, kabat, kaftan, kamizela, kamizelka, serdaczek, serdak*.

Pojas I – tom I: 236.**Pojas II** ‘wąski pas skóry do wiązania ubrań w pasie’

Wąskie i szersze byli pojasy, du portek chłopcy zakładali (Kulczyn). Pojas był skórzany, no jakby dzisiaj pas, to to samo było (Zbereże). Pojas to był do wiązania w pasie, wytniany w pudłużne, czerwono i pomarańczowe prążki, do przywiązywania męskiej sukmany był, do kuszuli (Orchówek).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *pojasa*; D. lm. *pojasów*; wymowa: *pojas*.

Por. *papruła, pas, pasek, rzemieniak*.

Pojedynek ‘cienkie płótno lniane’

Pojedynek to już płótno lniane, ale delikatne, ciniutkie, jakoś tak spycjalnie rubione (Skoki). Pojedynek to płótno, które tka się przez dwie nicielnice, to jest najważniejsze. Robiło się płótno cienkie na koszule, obrusy, prześcieradła, to tylko wyłącznie pojedyńkiem (Wola Osowińska).

Źródła: PM, SS.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *pojedyнку*; D. lm. *pojedyńków*; wymowa: *pojedynek, pojydynek*.

Por. *konopnina, płótno cienkie, proste płótno, soroczane płótno, surowne płótno*.

Poklepie ‘odpadki przy klepaniu lnu lub konopi’

Poklepie leci ze lnu (Górka). Poklepie to kunopne czy lniane odpadki, to przy międleniu przyważnie leci to puklepie (Zanie).

Źródła: PM, TBM, MG.

Geografia: okolice Kocka i Biłgoraja.

D. lp. *poklepia*; wymowa: *poklepe, puklepe*.

Por. *ktaki, oklepiny, oklepki*.

Poła ‘połowa dolnej części płaszczka czy sukmany’

To poły, jednakowo poła się nazywa sukmany czy płaszczka (Nowodwór). Poły u sukmany (Czajki). Łu każdy sukmany było dwie poły zapinane razem na guziki (Trzydnik Duży). Poły u sukmany z cornego płótna (Ługów). Poły u sukmany i już, nazwów na to ni było (Bychawka). Poły miały sukmany (Polichna). Połów dwie u sukmany (Surhów). Spódnice szyte byli w poły (Hanna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne (zob. mapa 3).

D. lp. *poły*; D. lm. *połów*; wymowa: *poła, poła*.

Por. *połec, skrzydło, skrzyzła*.

Połec ‘połowa dolnej części płaszczka lub sukmany’

Połec to u dołu w sukmanie ty starodawny jeszcze (Czołki). Połcie latali u sukmany (Borowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Borowiec, Zamch, Sitaniec, Chomęciska Duże, Zawada, Czołki, Udrycze (zob. mapa 3).

D. lp. *połci*; D. lm. *połciów*; wymowa: *pouć*.
 Por. *poła*, *skrzydło*, *skrzyżła*.

Poły I ‘boki warsztatu tkackiego’

Poły to boki warsztatu, zewnętrzna część warsztatu tkackiego (Wola Gułowska). *U krosnów so poły* (Bezwola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Żdzary, Gózd, Wola Burzecka, Wola Gułowska, Wola Osowińska, Bezwola, Snopków, Chmiel, Gielczew, Bychawka, Trawniki, Dorohuczka, Ostrzyca, Wysokie, Żurawnica, Wólka Łabuńska, Wiszniów, Zdzisławice, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Herebenne, Kopyłów.

D. lm. *połów*; wymowa: *pouy*.

Por. *boki*, *postawa*, *ramy*, *staciwy*, *stalugi*, *statywki*, *stojaki*, *szynki*, *ściany*.

Poły II ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Poły łączo boki warsztatu tkackiego, tych krosnów (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM.

Geografia: Sitno pow. Biała Podlaska, Skoki, Stara Wieś.

D. lm. *połów*; wymowa: *pouy*.

Por. *tapy*, *nabiłki*, *poły*, *poprzeczki*, *progi*, *ramiona*, *rozponki*, *rozpony*, *snózki*, *spony*, *szajdy*, *szpagi*, *sztaki*, *zbijacze*, *zbijaczki*.

Pompon ‘puszysta gałka z przystrzyżonych nici, najczęściej wełnianych, przyszywana jako ozdoba’

Kolorowy taki pompon se przyczepiła du czapki i to dyndało (Szperówka). *Pompony wisieli u copeni* (Wierzchowiska). *W zimie chłopci mieli czapki rogatywki z sukna, do czterech rogów przyszyte były cztery wełniane niebieskie pompony* (Gardzienice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pomponu*; D. lm. *pomponów*; wymowa: *pompon*, *pompun*.

Por. *pomponik*.

Pomponik I – tom II: 139.

Pomponik II ‘puszysta gałka z przystrzyżonych nici, najczęściej wełnianych, przyszywana jako ozdoba’

Czyrwoy pumponik miała u czapki (Radecznicza). *Pomponiki to przy rękawicach, przy czopce* (Janowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pomponika*; D. lm. *pomponików*; wymowa: *pompońik*, *pumpońik*.

Por. *pompon*.

Pończochy // **pañczochy** ‘cienkie lub grubsze okrycie nóg kobiecych’

Pończochy były robione z wełny i były wysokie do kolan. A kupne to już cińsze były (Niemce). *Starsze kobiety nie miały pończoch, tylko buty wkładały na gołe stopy* (Leszkowice). *Pończochów nie było. Poszło się do kościoła w samych pantoflach* (Gródki). *Były*

puńcochy, były takie bawełniane puńcochy i były stylony nazywały się (Świeciechów). Pońcochy były takie w trybki, na gumach, nie były gładkie, tylko były w takie rowki, w prążki (Stryjno Pierwsze). Pańcochy to i grube były, i takie ciniutkie, stylunowe (Pokrówka). W pańczechach to i kiedyś baby chodzili (Świerże). Pańcochy kiedyś, bo rajstopów ni było (Ruda Solska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *pończechów*; wymowa: *pońčoxy, pońcoxy, pońčoxy, puńčoxy, puńcoxy, poičoxy, poięńcoxy, pańcoxy, paičoxy, paięńcoxy*.

Por. *nylony, stylony*.

Popielina ‘popelina – lekka tkanina bawełniana, używana na sukienki, bluzki i płaszcze’

Popilina to materiał na płaszcze (Wohyń). Ja z popieliny to płaszcz miałam, śliczny płaszcz był, jaśniutki (Tworyczów). Płaszcze z popieliny takie popielinowe były (Hedwiżyn). Płaszcz z popieliny (Słodków). Prochowiec to był płaszcz z popieliny, męski płaszcz (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *popieliny*; D. lm. *popielinów*; wymowa: *popelina, popilina, popilyna, pupilyna, popelina*.

Popielinówka ‘duża chusta z cienkiej wełny, czarna lub kolorowa, z frędzlami, z motywem kwiatowym, większa od szalinówki’

Popielinówka tako gładziutko była, frędzle i ślaczek z kwiatami, wieksza jak szalinówka (Godziszów). Moja mama mieli tako chustke czarno popielinówke, tako dużo chustke, z który można było zrobić cztery, tako większa jak stół, to roźcielili, zrobili z ty popielinówki cztery chusteczki dla nos trzech po chusteczce, i jeszcze bratowy dali (Branew).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego i Biłgoraja.

D. lp. *popielinówki*; D. lm. *popielinówek*; wymowa: *popelínufka, popilínufka*.

Por. *frędzłówka, kazimierzówka*.

Poplata ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Poplata, bo to tak obkręci naobkoto, oplecie tak to poplato (Wólka Łabuńska). Tako poplato owijali, no to tako nitka była grubsza (Białowola).

Źródła: PM.

Geografia: Wólka Łabuńska, Białowola, Suchowola (zob. mapa 41).

D. lp. *poplaty*; D. lm. *popłatów*; wymowa: *poplata, puplata*.

Por. *motowaz, motowazek, motwaz, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasmi-
nik, paśmica, paśmianka, paśmierz, poplet, sznurek, sznureczek, ślejka*.

Poplet ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Poplecie się popletem i jest pasmo (Horyszów Polski). A to różnie mówili, poplata i poplet, i pasemnik (Wólka Łabuńska).

Źródła: PM.

Geografia: Białowola, Wólka Łabuńska, Horyszów Polski, Horyszów Ruski (zob. mapa 41).

D. lp. *popleta*; D. lm. *popletów*; wymowa: *poplet*, *poplít*.

Por. *motowąż*, *motowążek*, *motwąż*, *nić*, *nitka*, *pasemko*, *pasemnica*, *pasemnik*, *pasminik*, *paśmica*, *paśmianka*, *paśmierz*, *poplata*, *sznurek*, *sznureczek*, *ślejka*.

Poprzeczki I – tom I: 239.

Poprzeczki II ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Boki warsztatu łączą poprzeczki (Zawada). *W poprzyk ido poprzeczki w wasztacie* (Sitno pow. Zamość).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lm. *poprzeczków*; wymowa: *popšečki*, *pupšečki*, *popšyčki*, *pupšyčki*.

Por. *lapy*, *nabiłki*, *poły*, *progi*, *ramiona*, *rozponki*, *rozpony*, *snózki*, *spony*, *szajdy*, *szpagi*, *sztaki*, *zbijacze*, *zbijaczki*.

Poroba ‘przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim’

Nici poprzecznie ido i to jest poroba (Tarnawa Duża). *Poroba to jest to, co przy rubieniu płótna idzie tak inaczej, no tak te nitki jakoś w poprzyk, to nazywali puroba* (Stawce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Wierzbica pow. Kraśnik, Sulów, Kielczewice, Tarnawka, Zakrzew, Stawce, Tarnawa Duża, Ostrzyca, Dorohuczka (zob. mapa 40).

D. lp. *poroby*; D. lm. *porobów*; wymowa: *poroba*, *puroba*.

Por. *porobek*, *porób*, *poróbka*, *przerób*, *wątek*, *wtok*.

Porobek ‘przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim’

Porobek to są poprzeczne nici przy robieniu płótna (Zawada). *Porobek, ile tych było tych motków uprzedziune, podzielić dopiero te motki, ile trzeba na te osnowe, żeby to nasnuć, to się mnożyło, dzieliło się, a zostawiało się późni pore motki takich na porobek, i tak się to zrobiło w ten sposób* (Bukowa). *Czótenko w warsztacie tkackim, łódeczka z cewko to ona służyła też do tego, żeby przeprowadzić porobek przez nici postawy* (Gielczew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa (zob. mapa 40).

D. lp. *porobka*; D. lm. *porobków*; wymowa: *porobek*, *purobek*.

Por. *poroba*, *porób*, *poróbka*, *przerób*, *wątek*, *wtok*.

Porób ‘przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim’

Przędza, co idzie w poprzek to jest porób (Polichna). *Porób to jest w krosnach, te nici poprzeczne* (Moniatyczne).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Wierzbica pow. Kraśnik, Polichna, Rzeczycza Ziemiańska, Trzydnik Duży, Hosznia Ordynacka, Chłopków, Gorajec, Żrebce, Flisy, Momoty Dolne, Zdzisławice, Moniatyczne, Stefankowice, Jarosławiec, Kopyłów, Obrowiec (zob. mapa 40).

D. lp. *porobu*; D. lm. *porobów*; wymowa: *porup*.

Por. *poroba*, *porobek*, *poróbka*, *przerób*, *wątek*, *wtok*.

Poróbka ‘przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim’

Poróbka to w wasztacie te nici tak w poprzek ido jakoś (Żurawnica). Poróbka to poprzeczne nici, takie w poprzyk (Kawęczyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Żurawnica, Kawęczyn, Kawęczynek, Tereszpol, Smólsko Duże, Smólsko Małe, Hedwizyn, Naklik, Potok Górny (zob. mapa 40).

D. lp. *poróbki*; D. lm. *poróbków*; wymowa: *porupka, purupka*.

Por. *poroba, porobek, porób, przerób, watek, wtok*.

Portka ‘część spodni od kroku w dół’

Portka to inaczy nogawica od spodni (Wólka Abramowska). Portka to nogawka spodni (Sól).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *portki*; D. lm. *portków*; wymowa: *portka*.

Por. *galanka, holonka, holopa, nogawica, nogawka*.

Portki I – tom II: 141.**Portki II** ‘spodnie męskie – wierzchnia dolna część ubrania męskiego’

Dziadek całe lato jak było gorąco, rano wsadzili te kosule i te portki i wicy nic ni mieli tam, zodnych majtek, ani slipów, i paskim tutaj toposali sie (Świeciechów). Portki to jakby dzisiaj spodnie męskie (Osmolice). Porozdziroł dziadek te portki i trza załotać portki (Kocudza).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *portków*; wymowa: *portki*.

Por. *spodnie*.

Portki III ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

W lecie portki zgrzebne, z kunopi z gorszych nusili (Niedzieliska). Dzieciam swoji roboty i portki, i koszule, i wszystko trza było wyrobić, tak, i uszyć, i wyrobić, tak, trudno było (Radcze). Portki to zgrzebne lub lniane byli na lato (Komarno). Portki ze zgrzebnego płótna nosili, były one wkładane do butów (Michów). Portki tkano ścięgiem drelichowym, takie grube lniane (Głębokie). Portki byli na lato z lnianego płótna, z rozporem z prawy strony (Dobromyśl).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *portków*; wymowa: *portki*.

Por. *gacie, kalesony, nogawice, parciaki, parciane portki, płótniaki, spodnie lniane, spodnie parciane, zgrzebniaki*.

Portki IV ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi’

Portki męskie szyły wełniane lub lniane (Pogonów). Z sukna grubego takie szyli węższe od kolan, nazywali portki (Husynne). Portki to spodnie sukienne, samodziałowe, na zime (Sławęcín).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 6).

D. lm. *portków*; wymowa: *portki*.

Por. *cholosznie, gacie, spodnie, spodnie sukienne, sukienniaki, sukniaki, suknianki, wełniaki, wełnianki*.

Posmerdacz ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Szmatka do wicia przędzy, która zabezpieczała, żeby nie skaleczyć ręki to posmyrdacz (Brzozowica Mała).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Brzozowica Mała, Gąsior, Toczyska, Germanicha, Okrzeja, Krępa.

D. lp. *posmerdacza*; D. lm. *posmerdaczów*; wymowa: *posmerdać, posmyrdać, posmyrdoć, posmyrdac, posmyrdoc*.

Por. *jurek, jurko, kulka, omykiel, płótno, przesmyk, rozpinka, smergacz, szmata, szmatka*.

Postaw ‘przędza idąca od nawoju przedniego do tylnego w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 28).

Postaw to przędza idąca od nawoju do tylnego nawoju (Skowieszyn). Postaw to idzie bez całej warsztat, takie zwarte te nicie so (Rachanie). Postaw z nici na całej krosna (Trzebieszów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *postawu*; D. lm. *postawów*; wymowa: *postaf*.

Por. *nastawa, osnowa, osnownica, postawa*.

Postawa I ‘boki warsztatu tkackiego’

Postawa to jest to pu bokach krośnów (Huszczka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Huszczka, Bokinka Pańska.

D. lp. *postawy*; D. lm. *postawów*; wymowa: *postava*.

Por. *boki, poły, ramy, staciwy, stalugi, statywki, stojaki, szynki, ściany*.

Postawa II ‘przędza idąca od nawoju przedniego do tylnego w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 28).

Postawa to przędza od nawoja do nawoja (Polichna). Postawa to z ty przędzy, takie rozłożone na całej, tu jeden nawój, tak drugi, a tu między nimi ta pustawa idzie (Urzędów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Wierzbica pow. Kraśnik, Popkowice, Urzędów, Bęczyn, Polichna, Sulów, Flisy, Rudnik.

D. lp. *postawy*; D. lm. *postawów*; wymowa: *postava*.

Por. *nastawa, osnowa, osnownica, postaw*.

Postoły ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Postoły to rodzaj prymitywnych butów wykonanych z łyka lipowego (Opole). A postoły to takie o z łypy, darli łyka i robili te postoły, i chodzili na co dzień, bo w czym miał chodźć. No prosto poplecione, tu na palcy zaplecione, a tu tak o. Podeszwa była, ale

też z tyk, z tyk była podeszwa. I taki był postuł [. . .]. Jak zimno już to wtedy w postołach chodzili (Rusity). Lipa która dała sie drzeć, to tyka takij derli, i pletli tako obucia, taki tucha tutaj i wołoki pletli z kunopel, no ji szmatamy nogu zawiawaju, i to postowały te buty byli (Uhnin). Postowały bardzo dobre umieli robić, bo to darło sie, i to był tani materiał, bo tak dawnij mówili, że wlaz na wiąza bosa, a zlaz obuty. Nadar tyka z wiąza, wyprawił je nozem i wtedy plót postowały (Szóstka). W butach to mało chudzili, tylko w pustołach dużo chudzili. A buty to już mieli, to tylko do kościoła. [. . .]. Kurpie a postowały to to samo. To po rusku nazywali postowały (Sosnowica). Pustowały, musim plyść pustowały, poszoł do liesa, wyriezał chwójkę i splót. [. . .]. I pustowały byli dobry, i na zabawu chodził w pustołach (Ortel Książęcy). Pustowały to buty z tyka (Podedwórze). Postowały to rodzaj plecionego obuwia (Zbereże). Kiedyś to postowały jeszcze pletli, w postołach przeważnie chodzili, tak, z tyka, z lipy to było chyba plecione. [. . .]. Teraz jakby wyszedł w postołach to powiedzieliby, o, durak jakiś chodzi (Hołowno). Które nie bardzo umieli plyść, to pletli bez nawierchników postowały (Kąkolewnica). Postowały to dawne obuwie z tyka lipowego (Motwica). Postowały byli z tyka (Łyniew). W postołach to stare ludzie chodzili. Owijali szmatami (Żdzarka). Postowały to łapcie z tyka lipowego na lato (Sielec). Postowały to plecione z tyka, to Rusini nosili (Wereszczyn). Postowały pletli z tyka lipowego (Żmudź).

Źródła: PM, CWP, TBM, APAE, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-wschodnia.

D. lp. *postość*; D. lm. *postołów*; wymowa: *postouy, postoły, pustouy*.

Por. *chodaki, greki, kłapcie, kurpie, lyczaki, łapcie, szłapcie, trepy*.

Posuknąć ‘kręcąc palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Palce trza było posłinić i mocno posuknąć palcami tak naobkoło (Ochoża).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Staw, Wierzbica pow. Chełm, Nowosiółki, Ochoża.

Wymowa: *posuknońć, posuknuńć, pusuknońć*.

Por. *fartnąć // fertnąć, fryzać, furtnąć, kręcić, mykać, pobierać, pociagać, pyrgać, skrećić, smykać*.

Potak I ‘stojak do szpul z osnową’

Potak to jest jak drabinka takie i to jest do nawijania nici na cewki (Borki). *Potak do wicia cywek* (Kozły). *Potak to narzędzie jak szafka, służące do nawijania cewek* (Dobryń).

Potak to przyrząd stojący do nawijania szpulek (Worgule).

Źródła: PM, FT.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *potaka*; D. lm. *potaków*; wymowa: *potak*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Potak II ‘przyrząd w kształcie skrzynki do nawijania przędzy na cewki lub szpule’ (zob. ilustracja 30).

Potak jest to przyrząd, taka skrzynka u góry boki so wydłużone, w nich so wywiercone dwie dziury, w tych dziurach umieszczona jest taka poprzeczka, na środku tej poprzeczki jest koło, z boku tej poprzeczki jest umieszczone stepno, na które nakłada sie

cywke, na te cywke nawijało sie nici (Wola Osowińska). Potak to skrzynka i na kiju takim jest do wicia cywek (Skoki). Potak to narzędzie w kształcie skrzynki do nawijania cewek (Witoroż). Potak to skrzynka do przewijania szpulek (Witulin).

Źródła: PM, FT, SS.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *potaka*; D. lm. *potaków*; wymowa: *potak*.

Por. *sokal*.

Poteś ‘część przęslicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Dawniej jak sie szło na wieczorki, to takie mieliśmy, my nazywaliśmy potesie, poteś taka i wrzeczono i tak sie przędło, jak idziem na wieczorki, tak jak wojsko to karabiny my takie mieli, no i zajdziem na wieczorki, to nam chłopcy podpalo te kłaki, ten len palo (Bezwola). Poteś to kij du tego wrzycziona (Worgule).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Worgule, Bezwola, Ossowa, Kozły, Korczówka, Kolembrody.

D. lp. *potesi*; D. lm. *potesiów*; wymowa: *poteś*.

Por. *deczysko, kądziel, kądziółek, kądziółka, kij, kręzałka, krężel, krężółek, krężółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, potus, przedlica, przęslica, walek*.

Potus ‘część przęslicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Potus taki na wiszanie włókna przy przedzeniu (Dołhobrody). Na potusie lyn był zaczy-piony i si przędło (Korolówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Międzyzyleś, Matiaszówka, Rozwadówka, Motwica, Hanna, Dołhobrody, Korolówka, Szuminka.

D. lp. *potusa*; D. lm. *potusów*; wymowa: *potus*.

Por. *deczysko, kądziel, kądziółek, kądziółka, kij, kręzałka, krężel, krężółek, krężółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, przedlica, przęslica, walek*.

Powijacz ‘szeroki pas płótna, którym się owija małe dziecko’

Powijac to szeroki pas, którym sie owija małe dziecko (Polichna). Dzieci to kiedyś w powijaczach byli zawijane (Radzanów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *powijacza*; D. lm. *powijaczów*; wymowa: *poúïiãç, poúïiãc, puúïiãç, puúïiãc, poúïiãc*.

Por. *powijak*.

Powijak ‘szeroki pas płótna, którym się owija małe dziecko’

Powijok był, bo pieluchów nie było, tylko w tym powijoku sie okręciło dziecko (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *powijaka*; D. lm. *powijaków*; wymowa: *poúïiãk, poúïiãok, puúïiãk, puúïiãok*.

Por. *powijacz*.

Powismo ‘zwój włókna przygotowany do przędzenia’

Puwismo to len przywiązany do kręzła, aby prząść (Tuczna). Puwismo to zwinięta wiązka czesanego włókna lnianego, takiego już, że można jego prząść (Ochoża).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kąty, Elżbiecin, Tuczna, Koszoły, Kozły, Międzyzyles, Kolembrody, Ochoża, Zubowice, Siemierz, Czartowiec, Janiszkowice, Niezdów (zob. mapa 39).

D. lp. *powisma*; D. lm. *powismów*; wymowa: *poʷismo, puʷismo*.

Por. *kądziel, kądziela, kądziotka, trąbka*.

Półbuty ‘pantofle damskie lub męskie z zakrytymi palcami i zakrytą piętą’

Całe wiosne i jesień to w półbutach sie chodzi (Piotrowice). Półbuty to inaczy pantofle (Mętów). Półbuty to takie masywne pantofle, dobrze zakryte (Brody Duże). Kiedyś to półbuty byli tylko do kościoła, tak to w byle czym sie chodziło (Sułowiec). A no to buty to takie byli. Ji półbuty, sznurowane (Tulniki). Całe jesień chodze w półbutach (Wąwolnica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *półbutów*; wymowa: *puʷbuty*.

Por. *meszty, pantofle*.

Półeczka ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Półeczka to wytniany fartuch do pasa (Kąty). Baby chodzili w kolorowych półeczkach, na spódnice se to nałożyli i tak szli (Międzyzyles).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kąty, Elżbiecin, Matiaszówka, Tuczna, Międzyzyles (zob. mapa 8).

D. lp. *półeczki*; D. lm. *półeczków*; wymowa: *puʷečka, pułečka*.

Por. *burczak, burczanka, burek, burka, fartuch, fartuszek, pasiak, półka, zapaska, zapasnik*.

Półhalka ‘część damskiej bielizny, rodzaj długiej koszuli lub spódnicy, noszonej bezpośrednio pod suknią czy spódnicą’

Półhalka du pasa, to taka cieńsza spódnica, a czasem i grubsza spódnica, która kobiety zakładały pod wierzchnio spódnice lub sukienke (Abramów). Baby zakładały dwie spódnice na siebie, a czasem to zamiast ty spódnicy takie coś gorsze, półhalke tako (Wierzchowiska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *półhalki*; D. lm. *półhalek* // *półhalków*; wymowa: *puʷxalka, pułɣalka*.

Por. *halka, podbłoczka*.

Półka I – tom I: 245.**Półka II** ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Półki szyli wytniane du pasa, i to na spódnice (Kozły). Półka musiała zakrywać spódnice, na spódnice jo nakładali (Terebela). Każda baba take półke miała, wełniane to było, a spódnica pod tym (Kolembrody). Półko nazywali fartuch z płótna, używany w gospodarstwie, ale taki lepszy, nawet opowiadali, że kiedyś to byli z pereborami (Łyniew).

Źródła: PM, KAGP, APAE.

Geografia: Terebela, Worgule, Lipnica, Wólka Plebańska, Błotków Duży, Dobrynka, Kały, Elżbiecin, Ortel Królewski, Lubenka, Koszoły, Kozły, Kolembrody, Huszcza, Łyniew (zob. mapa 8).

D. lp. *półki*; D. lm. *pótek* // *półków*; wymowa: puuka, putka.

Por. *burczak, burczanka, burek, burka, fartuch, fartuszek, pasiak, półeczka, zapaska, zapaśnik*.

Półka III ‘klin lub pas tkaniny w spódnicy, w płaszczu’

Półka to tak jak połowa spódnicy (Polichna). Spódnice szyto z płótna zgrzebnego z czterech półków (Rudno). Spódnica w dwie półki szyta (Worgule). Spódnice wełniane szyto z czterech pótek (Majdan Kozłowiecki). Zapaske szyły z dwóch pótek (Nowodwór). Półki so w spódnicy (Łukówek). Spódnica z czterech pótek, z fałdami (Łańcuchów). Spódnice były szyte w kilka pótek (Dęba). Burki szyto z czterech pótek, a zapaski włodawskie szyto z jednej półki białego lnianego płótna (Lubień). Fartuch to spódnica uszyta z czterech zszytych ze sobą pótek tkaniny (Ciosmy). Spódnice szerokie z dwóch, trzech, a nawet z czterech pótek (Wola Burzecka). Zapaski szyto z jednej półki tkaniny i wszywano w wąsko łoszewke (Zahajki pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: powszechne.

D. lp. *półki*; D. lm. *pótek* // *półków*; wymowa: puuka, putka.

Por. *bryta, brytwa*.

Półsetek ‘zwój płótna z całej osnowy’

Z osnowy zdjony cały półsetek, tak sie mówiło (Mętów).

Źródła: PM, FT.

Geografia: Niemce, Dys, Snopków, Mętów, Łukowa.

D. lp. *półsetka*; D. lm. *półsetków*; wymowa: puusetek.

Por. *postaw, sztuczka, sztuka, wał, watek, zwój*.

Półszubek ‘długi podwatowane ubranie, coś między paltem a płaszczem’

Półszubek to długi podwatowany taki był, jak długi zakiet czy jak płaszcz bardzi (Polichna). Półszubek to kobicy ubiór (Skowieszyn). Nosily kobiety półszubki z sukna granatowego, długie, proste rękawy, wcięte w pasie, z tyłu trzy fałdy, z przodu gładkie, kołnierz stojący (Wola Idzikowska). Półszubek to wierzchnie okrycie kobiece w postaci watanowanego kubraka za biodra, z czarnego sukna, z fałdami (Karczmiska). Półszubek nosili kobiety, so półszubki letnie i zimowe (Czernięcin Główny). Półszubki to dla biedniejszych. Półszubki sięgały do połowy bioder (Raciborowice-Kolonia). To takie miały palta, tak zwane półpaltka, takie półszubki, to zalezy jak kto nazwał (Germanicha).

Źródła: PM, AME, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *półszubka*; D. lm. *półszubków*; wymowa: puuśubek, puuubek.

Por. *sak, sakpalto, szuba, szubka*.

Półtorak I ‘grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 26).

Półtorak i blat mówili na to, to było do rubienia płótna (Chmielek).

Źródła: PM, PI, FT.

Geografia: Łukowa, Chmielek (zob. mapa 33).

D. lp. *półtoraka*; D. lm. *półtoraków*; wymowa: *pułtorak*.

Por. *berdo, blat, grzebień, płocha*.

Półtorak II ‘przyrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Motali te nici, przede te na takim półtoraku (Borowiec). *Półtorak to takie prymitywne urządzenie do motania* (Zamch).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Łukowa, Zamch, Borowiec (zob. map 27).

D. lp. *półtoraka*; D. lm. *półtoraków*; wymowa: *pułtorak*.

Por. *łokciak, łokciówka, łokieć, motaczka, motek, motowidło, motowiło, parka, talka, wiertło*.

Prątek I – tom II: 146.

Prątek II ‘drucik w cewce czólenka tkackiego’

Prątek to taki drucik w szpulce czólenka (Brzozowica Mała). *Prątek był w czotniku w krosnach* (Puchacze).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Łukowa i Włodawy (zob. mapa 36).

D. lp. *prątka*; D. lm. *prątków*; wymowa: *prontek, pruntek*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, drut, patyczek, patyk, pręcik, swak, swatek, trzpień, trzpionek*.

Prątek III ‘pręt ze sznurkiem zakładany na nawój’

Prątek to patyk w warsztacie tkackim zakładany po zarzuceniu berda (Ortel Książęcy). *Najpierw sie nawłóczyło micielnice, potem w płochie i na taki obrusek sie obwiązywało do tego wałka na początek, na taki prątek sie nawiązywało, a potem sie łapało i tam sie na tym obrusku owijało na wałek* (Wola Osowińska). *I tupiero już, jak już oni usnujo, to berdo nazywali. Stalowe było i jakiś inne, i niczanki. Teraz nawlika sie przez te niczanki, i jedna nawleka w niczanki, a druga w berdo. Nawleka i tupiero jak skończy, to i taki zakładają prątek i purubione sznurki. [. . .]. A pud spodem, co tak następowało sie, to nazywali pudnoże, to, to wkładało w te, o takie było wykute jedne i drugie, i w środek wkładało sie berdo i niczanki, to sie przyciągało nić przez niczanke. Jeden przyrzuca przez niczanke, a drugi przyciąga przyz berdo. I tam pudrobi kawatek, i przywinie na ten wałek. Narobi tego płótna, tupiero tamte sznurki, co nazywajo zatykacze. I te, to już te sznurki zabioro, i te sznurki leżą, i prątek nazywał sie. Prątek to był taki. Jak na nawój nawijali, tu prawda, na prątek, na prątek. I tupiero te sznurki wyjmą, a prątek zostaje. [. . .]. Buło spycjalne, przypuszczało sie u takie to, było u takie coś. Na ile, czy na dwa zęby, czy na trzy, ile kto tam narobi, jaki ten warstat wielkości, to też du tego należało. I potem jak już wyjdzie, jak już to zarzucą na ten nawój, prątek wyskoczy. To tak zwijali. Jak dukonczy sie, ten prątek wyskakuje, a to zostaje na tym, co tam wyjdzie. Nu tupiero już bierze, już purobi ile tam, i tupiero bierze prątek, wstawia w to i nazad sznurkiem ukręca* (Dobryń).

Źródła: PM, SS.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

D. lp. *prątka*; D. lm. *prątków*; wymowa: *prontek, pruntek*.

Pręcik I – tom IV: 148.

Pręcik II – tom IV: 148.

Pręcik III – tom V: 371.

Pręcik IV ‘drucik w cewce czółenka tkackiego’

Pręcik w czółenku taki cieniutki siedziol (Irena). W środku w ty cywce to był taki pręcik, un chyba był druciany (Bychawka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia (zob. mapa 36).

D. lp. *pręcika*; D. lm. *pręcików*; wymowa: *preńcik, pryńcik*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, drut, patyczek, patyk, prątek, swak, swatek, trzpień, trzpio-nek*.

Pranceska ‘wierzchnie ubranie kobiece bez rękawów, zakładane na bluzkę lub koszulę’

Pranceska ładnie wykrojona, prosta, na guziki (Ruda Solska). Pranceska to jak sukienka, ale bez rękawów (Mołożów). W pranceskach dziwki chodzili (Maziły). To nie fartuch, to jakaś pranceska czy coś (Sulmice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pranceski*; D. lm. *prancesków*; wymowa: *pranceska, pranceska, prunceska, pryn-ceska*.

Prochowiec ‘płaszcz letni z popeliny’

Pruchowiec to pupielinowy płaszcz (Kryłów). Prochowiec to z popieliny był szyty (Rogów). Prochowiec to był płaszcz z popeliny myszi, były i damskie prochowce, to był płaszcz jasny taki, prochowiec to był taki letni płaszcz, nie jakiś tam zimowy (Świeciechów). Płaszcz na lato to prochowiec albo ortalion (Orłów Murowany).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *prochowca*; D. lm. *prochowców*; wymowa: *proxoóec, pruxoóec*.

Prochówka ‘kolorowa chustka bawełniana, drukowana fabrycznie w motywy kwiatowe’

Prochówka to chustka perkalowa, duża, ciemna, w deseń kwiatowy (Braciejowice). Prochówka to wzorzysta, taka delikatna chustka, kwiaty naokoło, środek gładki, cieńsza jak szalinówka. Kupowało się w sklepie (Łaziska).

Źródła: PM.

Geografia: Wilków, Braciejowice, Łaziska, Niezdów.

D. lp. *prochówki*; D. lm. *prochówek*; wymowa: *proxufka, pruxufka*.

Por. *chustka tybetowa, pasówka, tybetówka*.

Progi ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Boki warsttu so złączone progami (Piotrawin).

Źródła: PM.

Geografia: Piotrawin, Łaziska.

D. lm. *progów*; wymowa: *progi*.

Por. *tapy, nabiłki, poły, poprzeczki, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, spony, szajdy, szpagi, sztaki, zbijacze, zbijaczki*.

Promień ‘zwitek wyczesanego lnu’

A później takie były międlice, dwa, dwie deszczek, jedna była deszczka spodnio, to o tak było dzieś tak wytłumaczyć może, o to była luka, a z góry była, taki miec był i tym miecem tak sie tłukło w tem rowku, a potem cysało aż wyszeł czysty promień, ale po tym miecu paździoro jeszcze zostało, to jak to paździoro zostało, to sie potem znów musiało wyporzudzić to paździoro na innej, na takiej samej jeno jeszcze jedna doszła, jeszcze jeden rowek doszeł, tak jakby to o tak potrójne było, cierlica sie nazywała tak (Kocudza).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Bezwola, Branica Radzyńska, Wołyń, Huszcza, Kocudza.

D. lp. *promienia*; D. lm. *promieniów*; wymowa: *proień, proiń*.

Por. *garstka, garść, motek, pasmo, pęk, promyk, przedziwo, zgrzebie, zwijka, zwitek, zmijka, żyłka*.

Promyk ‘zwitek wyczesanego lnu’

Więzało sie znów w takie wiązki duże, powrósto, ile było długie żyto robiło sie powrósta, składało sie tak i wywoziło sie na pole albo na łuke. To sie tak roześcielało cienko, tak sie roześcielało, bo jak by grubo, to by nie urosiło o, o tak, takim taśmu to sło. I un leżoł trzy tygodnie jak była pogoda, to i leżoł i pięć tygodni, a jak były dyszcza przechodziły, trzy tygodnie, cztery najwyzy. Znów zachodziły kobiety i to tak, i to tak, to tak, zebrali to i znów ta wiązka w to powrósto sło. Nawięzoł zebroł, nawięzoł może trzydzieści, może czterdzieści tych wiążek, no i do dumu, furman przyjechał i do dumu. Tak było, potem znów robili takie, po nasemu to były budy, a to był dum taki wybrany, meter tak, meter tak, kregły taki. Kładło sie taki znów paliki o tak gesto, o bo żeby to nie wleciol ten prumyk, bo to już un prumyk jest, nie snopek, jeno prumyk, w tem bo by sie zapoliło wszystko. Suszyło sie to na tych, a było suche, to tak kobieta brała próbowała o tak, jak sie złamał to już suchy był. I wyczysali promyk taki tego lnu (Kocudza). A późni żeby do czysta włókno wyszeł do uprzedzienia na włókno, to trza było, tako szczotka była druciano i trzeba było tak na tej szczotce czesać, a on taki ładniutki ten prumyk wyszeł, taki połykający (Bukowa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Hosznia Ordynacka, Czernięcin Główny, Sułowiec, Radecznicza, Podborcze, Zaporze, Lipowiec, Żrebce, Rudka, Wywłoczka, Kocudza, Bukowa.

D. lp. *promyka*; D. lm. *promyków*; wymowa: *promyk, prumyk*.

Por. *garstka, garść, motek, pasmo, pęk, promień, przedziwo, zgrzebie, zwijka, zwitek, zmijka, żyłka*.

Proste płótno ‘cienkie płótno lniane’

Najlepsze to było to płótno takie nazywane proste płótno, cienkie i na koszule akuratne (Kodeniec). Proste płótno to najlepsze było na kuszule (Zerocin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *prostego płótna*; wymowa: *proste pūutno, proste pūtno*.

Por. *konopnina, płótno cienkie, pojedynek, soroczane płótno, surowne płótno*.

Próg I – tom I: 249.

Próg II – tom II: 147.

Próg III – tom II: 147.

Próg IV – tom IV: 385.

Próg V – tom IV: 385.

Próg VI ‘pedał w kołowrotku’

Staje sie nogo na proggu i sie naciska nogo na tyn próg (Górka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Górka, Dębica (zob. mapa 22).

D. lp. *proggu* // *proga*; D. lm. *progów*; wymowa: *pruk*.

Por. *desezczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedato, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, stopa, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Prypyczok ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Prypyczok to taki specyficzny sposób zawiązania chustki (Motwica). *Bez prypyczoka chodzili. My w prypyczku nie chodzili* (Hołowno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lp. *prypyczoka*; D. lm. *prypyczoków*; wymowa: *prypyczok*.

Por. *chusta wiązana, chustka z dupką, czepek, czepiec, dupka, kacapka, siatka, sitko*.

Przączka ‘metalowa zapinka u pasa’

Pasek zapina sie na przączke (Ruda Solska). *Przy pasie jest przączka* (Zatyle).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *przączki*; D. lm. *przączków*; wymowa: *pșońčka, pșuńčka, pșoncka, pșuncka*.

Por. *brączka, klamberka, klamerka, klamra, sprączka*.

Prządka I – tom V: 373.

Prządka II ‘kobieta, która przedzie len’

Prządka to kobieta zajmująca sie przedzeniem lnu czy owczy wełny (Grabowiec). *Prządka to baba, która przedzie* (Potok Górny). *Prządka zajmuje sie przedzeniem* (Kryłów). *Kobiety schodzili sie, naschodziło sie dużo tych przadek i w te wieczory przedli* (Błonie). *Od Godów do Nowego Roku siedź prządka do zmroku, a od Nowego Roku aż do wieczery* (Krzemień). *Prządka lyn przedzie* (Pogonów). *Prządki sie schodziły na wieś, na wsi do jednego domu, tam raz do jednego, do drugiego i tego, i przedły sobie. Z kołowrotkami przychodziły i wesolo, i śpiewały sobie pieśni* (Tulniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *prządki*; D. lm. *prządków*; wymowa: *pșontka, pșuntka*.

Por. *prząśniczka*.

Przędka III ‘narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Przędły na prządce. Nogo sie ruszało i to sie łobracało. To była prządka albo kołowrotek (Stojeszyn). Przędka to stąd, bo na ni przędzie sie włókno i tam różności sie wyrabia, a to kilimy, a to kapy, chudniki, i to takie wielgie, tako maszyna, kołowrotek też mówio na to, bo to takie koło jest, co sie obraco tak i to robi to, i tych różnych częściów to ma dużo. [...], bo to cały przyrząd dumowy taki i przędzie włókno i nazywa sie stąd prządka, tak samo jak baba co przędzie, to też od przędzenia prządka jest (Hedwizyn). Przędka to przyrząd do przędzenia (Potok Górny). A jak kto miał prządke, to na prządce. Nogo sie ruszało, ta prządka i kółko sie łobracało i sie przędło. [...]. Pakuły sie łokrećilo na ten křeżel, usadziło sie na to, takie było pióro doprawone do ty prządki. Nogo sie ruszało, kółko sie křećilo i cyfka sie křećila, i nici sie przędły (Branew). Na prządce downi kobity przędły nici zgrzebne na płótno, bo ni było nijakich jinszych towarów, jyno płótno (Trzydnik Duży). Przędło sie na wrzyciunach i na prządkach, ale prządka to już była tako maszyna, a wrzyciunem to sie ręcznie przędło (Tarnawa Duża). Przędke jeszcze nichtóre ze starych kobit to, to majo, na górze tam dzie leży, bo już ni przędło (Staw Noakowski). Len przędło sie na prządce (Dzierzkowice Wola). Po wyczesaniu prząść, kto miał tam już prządke, to już dobrze stał, a jeśli nie miał prządki, to wrzecionem (Naklik).

Źródła: PM, KAGP, PI.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia (zob. mapa 20).

D. lp. prządki; D. lm. prządków; wymowa: pšontka, pšuntka.

Por. kolewrotek, kołowrotek, kołowrotko, konik, konowrotek, korowrotek, kowrotek, kółko, wózek.

Przędka IV ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

Przędka to kij w kołowrotku, w kółku takim, i du niego sie daje, czypia sie lyn (Dobryń).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. prządki; D. lm. prządków; wymowa: pšontka, pšuntka.

Por. dziad, dziadek, kądziatka, křeżel, pachotek, pocios, przedziatka, rzacionek.

Przędki ‘wspólne przędzenie lnu’

Przędki to wspólne przędzenie lnu (Potok Górny). A później schodziliśmy sie na prządki, przędliśmy ten len [...] każda z kółkiem, to tylko furczo te kółka (Przewłoka). Całe zime to chudzili na prządki kubiety na wieczór, a w dzień na deńki, idzi na deńki, prząść. Schudzili si du jednego mieszkania. [...]. Albo jeszcze na doświtki jeszcze, du dnia przed obrządkim jeszcze wstani, godzina jakaś czwarta już na doświtki przychodzi (Dołhobyczów). Na te prządki to i chłopczy przychodzili. I tak tam dziewczynki przędli, chłopczy tam przeszkadzali w tym przędzeniu. To tak sie przędło ten len prawda i na wrzecionie nicie, a chłopaki dzieś tam pudpalali te gałgany (Rogów). Kobiety schodzili sie, naschodziło sie dużo tych prządek i w te wieczory przędli, naszło sie chłopaków. Późni po tych prządkach wzieli se jakiegoś, co umiał grać i po tych prządkach zabawa. Całe zime przędli aż do kwietnia i późni poszły w pole. Nawet jeszcze tych pakuł nie wyprzędli przez zime nieraz. To cały rok mieli kobiety na wsi co robić. A teraz gdzie tam (Błonie). Konopie, len siały też uprawiali, bo teraz siejo lny tylko takie zamożne, gdzie dobre ziemie. I przędli, i schodziły sie wieczór prządki na prządki, kawalery jak

i panny, muzyki na skrzypkach na organkach grały, tańcowały (Smólsko Duże). My takie miely tuwarzystwo, no ji my tak chudzily co roz tak, to tu jak prządki, [. . .]. Tam flyrtowały kiedyś, licyły sie tańczyć, międlyły lyn, to chłopcy w karty, w piszcynia grały, na łostatku na łorgankach (Jezioro). Po prządkach sie lotało jeszcze. Były prządki po wieczorach (Bukowa). Tak, schodziły sie na prządki, to nazywały sie prządki, że o już tam sie zejdzie pare kobiet, troche językiem pomielo, kogoś obmówio. Tak, i zimo sie jeszcze przędło, już to jesień to przy tym lnie sie obrabiato, a później już zimowo poro to sie przędło (Hołowno). Prządki to wieczorne schadzki w okresie jesiennym i zimowym, na których sie przędło, darto pierze, szydełkowało lub robiło na drutach, ale też tańczyło i flirtowało, kawaliry sie zbirali i panny (Radcze). No ale na tych prządkach to tak, było wesolo. Przychodzili chłopaki i, i dziewczyny i śpiewajo rozmaite piosenki, opowiadali bajki rozmaite, flirtowali sobie, to było bardzo dużo śmiechu, to było bardzo wesolo, to to co wieczór, to człowiek tylko czekał tego wieczora, aby do wieczora i żeby iść na te prządki, to było wesolo bardzo (Tereszpol). W zimie to starse gospodynie brały kołowrutek, na prządki tak sie chodzilo, dziś u jednej gospodyni, na drugi dzień u drugiej, na trzeci u trzeciej, i tak kolejno sie obchodzilo, kawatek wsi (Górka). To już po wszystkich świętych to już sie zaczynaly prządki. To tak żeśmy sie schodzili, nie w jednym domu, bo tam. Przez zime, no bo potem w lecie to już każdy ma robote. I to tak gdzieś przez post to już było prawie oprzędzone. Tak od Wszystkich Świętych gdzieś przez karnawał. To jeszcze te prządki, to tak sie schodziły te dziewuchy, tak żeśmy sie schodzili po kilka tam w mieszkaniu. Potem ta gospodyni tam gotowała takie pyzy, raczej nie z mięsa, tylko takie o, zwykłe, z tartych kartofli [. . .]. Dawala nam kolacje. A przychodzily chłopaki (Wólka Kątna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. prządków; wymowa: pšontki, pšuntki.

Por. deńki, doświtki, wieczórki.

Prząść (len)

Życie było kiedyś inne. To było wypracowne przez kobiety, bo trzeba było siedzieć wieczorami i prząść, i to musiało być bardzo dużo tych nici, żeby coś z nich zrobić (Błonie). Od jesieni w Adwencie do Bożego Narodzenia to już wszystko przędło. Siedziały kobiety i kaline jadły, i żurowine jadły, żeby dużo śliny było. I przędły (Uhrusk). A kobiety, młode dziewczyny tak siedziały i przędły te nici na wrzeciona, i później zujato sie na gałki, i kiedyś te płótna lniane, koszule, wszystko z tych właśnie uprzedzonych nici. To było w zapusty po świętach Bożego Narodzenia, i tak przędło sie te kądziółki całymi wieczorami (Szczembrzeszyn). Były kołowrutki i sie przędło, później sie uprało (Michów). Z konopi sie nie przędło, konopie to tylko sie siało na powrozy, na postronki (Dzierzkowice Wola). Wieczorami tak siedzieli, a kobiety młode dziewczyny tak siedziały i przędły (Kawęczyniek). Międli sie, a później to jak sie omiędli, to sie pocira. Cierlica tako je, ocese sie i później sie przedzie. [. . .]. I potem sie przedzie, jak sie oprzędzie, to sie później pierze (Pogonów). No prząść to kołowrotek, kołowrotkiem sie przedzie. Nawet kołowrotek nam jeszcze do dzisiaj na strychu (Nowodwór). Schodzili sie kobiety po domach. I lampki te takie naftowe te sie świecili. A pełne mieszkание kobietów, i to śpiewajo to, aby sie spać nie chciało, aby więcy uprząść, tak. Już sie za zimo, już sie naprzędło na wiosne, już krośna wnosim. Tak, już sie wyrabia i koszuli, i na, na pościel wszystko ze swojej roboty było. Ji nakrycie, ji na poduszkie, ji wszystko ze swojej roboty (Radcze). To wszystko ręcznie jeszcze nawet su te przyrzędzy, jest międlica, cierlica, kołowrutek, jak sie przędło, przędły to kobiety (Borzechów). W zimie przędli, a na wiosne dawali te nici

do tkacza na płótna (Trzebieszów). Włókno na nici trza prząść (Mołozów). Wycesała, wycesała ładniutko, tak ładnie jakieś w ósemki, ja już tego nie nie umie robić i nie robiłam. Tak ładnie to związała w takie ósemki i dopiero potem przędła, ale przędła przy lampie. Wstawiała dosyć rano, może nie wiem, która godzina była i i była lampa taka taka na kominie, i tak matka tak przędła, i przędła te, te nić (Gołąb). Zimo gospo-sie przędły len, przedziwo z konopi (Susiec). Tylko ręcznie tak o wszystko, te nitki tam śliniło się i przędło (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). I przędła ja, prząść do dzisiaj umiem, na, na kołowrotku umiem prząść (Motycz). No len ludzie siały, konopie, to po-tem międlilo, przędło i z tego płótno wyrabiali (Lipa). A późni już wtenczas się przędło kołowrutki byli. To to może dzie wicie. No, przędło się, no i do tkacza (Barbarówka). A to z lnu się przędło nici, dawano się do tego, do tkacza. Tkacz narobił, a późni się bielilo to płótno i zaprało się, dopier się szyło koszuli (Sulmice). To trzeba było i na koszule i na płachty, i na worki, a i na portki tak, kalesony. Jak na koszule, to trza było o to wycesane ładnie z tej gaści, i trzeba było se tak zebrać, zebrać o tak wytargać, wytar-gać, wytargać, to ładne wycesane, potem jeszcze o tak trzeba było rozciugnąć to tak, ile tych garstek było tutaj w tem włożune to wszystkie. I kładło się tak sznurem jedno po drugim tak to, o, o i taki był krężel, kawołek drewna, to taki był grubości, no jak tu znou, o taki był grubości, kawołek drewna i tu na końcu miał taku pałke, o to krężel jest, o tak szczotka nie tako, o kunik, i to się przędło wrzeciunem (Bukowa). A o, tam ze trzy mieszkań, do jednego się schodziło i tam przędli. No, a jeszcze oszczędzało się na, na światle, bo to kiedyś lampami świecili, naftę trza było kupować, nie było tak za co, to do księżycy w nocy przędło się. Jak ładna noc była, księżycowa, to się przędło do księżycy (Łuszczacz). I tak się przędło w rękach, się chodziło po całych nocach i przędło się (Sułów). Ciotka jak przydła len, nie konopie, tylko len, to jak uprzedła nitkę z tej dobrej, bo to było na włókno takie dobre, i na takie gorsze włókno, to jak uprzedła, z po-czątku wojny nie było tych nici, to przychodziły wprost kupić te nitki, tak ona ładnie uprzedła, że w maszynie mogła pójść, z tego lnu, tylko z tego dobrego włókna, tako rów-niusieńko nitkę uprzedła, nie na kołowrotku, na wrzeciunie (Janiszkowice). I później się to przędło. I przędło się nici [. . .]. Kręciło się, przędło się. To taka cywia była, na te cywie nawinione było nici, bo to się, jak się przędło, to te nici się nawijały. A był taki kraźel, co na ten kraźel [. . .] włókno się nawijało, i włókno się później, o, popuszczano, nici te, żeby na nici, i przędło się [. . .], takie urzędzune ten kołowrutek (Stryjno Pierwsze). Kiedyś, to ni powim, Wojtusiacka, łona jak uprzedła, abo krosna wyrobiła, to nicht tak nie po-trafił (Jezioro). Przędło się nici, i robiło się chodniki (Stawek). Len się przędło, tak, na kołowrotkach (Tulniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: pšóć, pšuć, pšunść, pšonść.

Prząśniczka 'kobieta, która przędzie'

Prząśniczka to kobieta, co zajmuje się przędzeniem w wieczór i w całe zime (Kryłów). Prząśniczka to już tak uroczyście się mówiło, a tak no to baba, kubita przędzie na wrzy-cionie (Horodło).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *prząśniczki*; D. lm. *prząśniczków*; wymowa: pšonśnička, pšunśnička.

Por. *prządka*.

Przebierka ‘skrzyżowanie nici w osnowie’

Przebierka to te nitki splatajo sie tak na krzyż (Basonia). Mówi sie przybierka, jak sie w osnowie nici skreco tak (Pogonów).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia i środkowo-zachodnia (zob. mapa 42).

D. lp. *przebierki*; D. lm. *przebierków*; wymowa: *pšėberka, pšyberka, pšybirka*.

Por. *czyny, przebiór, przebiórka, ziwu*.

Przebiór ‘skrzyżowanie nici w osnowie’

Przebiór taki, no bo nici sie pokrzyżowały, tak nie splatały sie, ale tak zaszyły na siebie (Słotwiny).

Źródła: PM.

Geografia: Abramów, Stok, Słotwiny, Wilków, Polanówka, Karczmiska, Braciejowice, Janiszkowice, Kluczkowice, Wandalin, Piotrawin, Malewszczyzna (zob. mapa 42).

D. lp. *przebióru*; D. lm. *przebiórów*; wymowa: *pšėbur, pšybur*.

Por. *czyny, przebierka, przebiórka, ziwu*.

Przebiórka I ‘deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków’

Do snucia z tym kłębków to była jeszcze dyseczka z dziurkami taka, nazywała sie przebiórka (Dys).

Źródła: PM.

Geografia: Krasienin, Jawidz, Dys, Bończa, Siennica Duża, Siennica Nadolna, Siennica Różana (zob. mapa 37).

D. lp. *przebiórki*; D. lm. *przebiórków*; wymowa: *pšėburka, pšyburka*.

Por. *deseczka, deska, deszczułka, dziurawka, dziurkowatka, dziurowatka, kijanka*.

Przebiórka II ‘skrzyżowanie nici w osnowie’

Przybiórka sie zrubila, trza to wyprostować, ale czasem to ino wyrzucić (Rożki). Przebiórka to z nici takie coś, pokręcone takie nici w tym warsztacie przy tkaniu (Łopiennik Nadrzeczny).

Źródła: PM.

Geografia: Rogów, Horyszów Ruski, Horyszów Polski, Udrycze, Zawada, Siennica Duża, Siennica Nadolna, Siennica Różana, Alojzów, Żulin, Ostrzyca, Gardzienice, Łopiennik Górny, Łopiennik Nadrzeczny, Rożki, Wólka Ratajska, Bychawka, Jawidz, Krasienin, Nowodwór (zob. mapa 42).

D. lp. *przebiórki*; D. lm. *przebiórków*; wymowa: *pšėburka, pšyburka*.

Por. *czyny, przebierka, przebiór, ziwu*.

Przecieraczka ‘przyrząd do pocierania lnu z dwoma rowkami’

Przecieraczka to miała dwa rowków i tym sie tak te krosty wytrząsało (Żuków).

Źródła: PM.

Geografia: Szuminka, Suszno, Różanka, Żuków (zob. mapa 16).

D. lp. *przecieraczki*; D. lm. *przecieraczków*; wymowa: *pšėceračka, pšėciračka*.

Por. *cierlica, łamaczka, pocieraczka, pocierka, terlica, ternica, trójnia*.

Przemot ‘błąd w motaniu nici’

I to właśnie, to chodzi o ten przemot, żeby tak, każda jedna nitka pilnowała swego, swego miejsca, nie przeszła w drugi rząderek, to jest, sie nazywa przemot. A to już jest, to już jest niemożliwe, żeby tak było, bo później problem z tym jest, no. [...]. Naładuje, albo sie odwijają do tego przemotu i wtedy no trzeba od razu [...]. A jak nie to te pare, te pare, te pare sie do, do, do... , przecina sie ten przemot i dołącza sie te nitki, i chodzi sie, i chodzi sie w koło, chodzi sie, chodzi sie, [...]. Tak z sześć razy dookoła, dookoła, żeby ta nitka była w swoim miejscu i tak tego namotać, to już jest tego, także to trzeba bardzo tego, bardzo pilnować (Kozanówka).

Źródła: PM.

Geografia: Dubica, Kozanowka, Bordziłówka, Polubicze Wiejskie, Horodyszczce.

D. lp. *przemota*; D. lm. *przemotów*; wymowa: *pšemot*.

Por. *przesmyk*.

Przerębek ‘obrębienie u dołu spódnicy, sukienki’

Przyrębek to obrębiona część materiału (Zakłodzie). Przerębki były obszywane tyż krzyżkami (Bukowa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Biłgoraja.

D. lp. *przerębka*; D. lm. *przerębków*; wymowa: *pšerembek*, *pšyrembek*.

Por. *listew*, *listwa*, *obrąb*, *podbietka*, *podkładka*, *szczołeczka*, *szczołotka*.

Przerób ‘przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim’

Nitki tak leco w poprzyk, taki przerób to jest (Tuczepy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rogów, Tuczepy (zob. mapa 40).

D. lp. *przerobu*; D. lm. *przerobów*; wymowa: *pšerup*.

Por. *poroba*, *porobek*, *porób*, *poróbka*, *wątek*, *wtok*.

Przesmyk I ‘błąd w motaniu nici’

Przesmyk to nitka przerzucona tak jak nie trzeba w płótnie (Polichna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Polichna, Sulów, Wierzbica pow. Kraśnik, Wronów.

D. lp. *przesmyka*; D. lm. *przesmyków*; wymowa: *pšesmyk*.

Por. *przemot*.

Przesmyk II ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Przesmyk to płótno mocno wyciągnięte, przez które sie snuje nici (Czołki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Hosznia Ordynacka, Latyczyn, Zaburze, Czołki.

D. lp. *przesmyka* // *przesmyku*; D. lm. *przesmyków*; wymowa: *pšesmyk*.

Por. *jurek*, *jurko*, *kulka*, *omykiel*, *płótno*, *posmerdacz*, *rozpinka*, *smergacz*, *szmata*, *szmatka*.

Przędlica ‘część przędzy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Na przedlicy lyn siedział (Kołacze). *Przędlica to kijek taki i na tym włókno, kij do przedzenia, bo jakby tego ni było, to z czego by łapał to włókno* (Wołoskowola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kołacze, Stary Brus, Wołoskowola.

D. lp. *przedlicy*; D. lm. *przedliców*; wymowa: *pšendńlica, pšyndńlica*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, krężałka, krężel, krężotek, krężółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przędlica, wałek*.

Przędza I ‘czyste włókno z lnu’

Z lnu po obrobeniu na polu i po międleniu, wyczesaniu zostaje przedza, to już takie czyste włókno jest (Głębokie). *Potem trza było te przedze wybielić [...]. Ze swojej przędzy, ze swojego całego wygospodarowania była i koszula, i spodnie* (Naklik). *Przędza to tyn len umieszczony w kołowrotku na prządce* (Dobryń).

Źródła: PM.

Geografia: Głębokie, Zalesie, Wólka Plebańska, Dobryń, Naklik, Potok Górny.

D. lp. *przedzy*; wymowa: *pšenzą, pšynżą*.

Por. *konopnica, len, paklepie, przedzidło, przedzionka, przedziwo, włókno*.

Przędza II ‘powiązana w pasma przedza zdjęta z motowidła’

Przędza to zdjęty z motowidła motek nici powiązanych w pasma (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 28).

D. lp. *przedzy*; wymowa: *pšenzą, pšynżą*.

Por. *łokciówka, łokieć, motek, motowąż, parka, przedziono, przedziwo, talka*.

Przędzenie ‘przedzenie lnu’

Kobiety to mieli całe zime przedzenie (Szperówka). *Przędło sie, wrzeczona były i kądziółki takie, włókno ze lnu okręcało sie i przedło sie. Cała zima to była tak spędzona, przedzenie tych pakul na tych kądziółkach, tymi wrzeczonymi. No i później z tych nici takie motki sie plątało. To było takie dwa kije te motki tak wzdłuż sie tych nici naplatało i sie zwijało, żeby sie nie poplatały nici, wiazało takie pasemka. Dużo sie naprzedło, później sie dawalo do tkacza. Taki Mika on robił, miał te krosna takie, to z tych nici robił płótno* (Błonie). *Przędzenie to była taka przędlica i siadało sie na ty przędzy [...]. i taki był, sie len łokrecało i sie przedło wrzeczonym* (Branew).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *pšenzęńe, pšynżęńe, pšynżynię*.

Przędziałka ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

Len zakładali na przedziałkę w kółku (Zalesie).

Źródła: PM.

Geografia: Zalesie, Dobryń, Kobylany.

D. lp. *przedziałki*; D. lm. *przedziałków*; wymowa: *pšężażauka, pšynżażauka, pšężażalka, pšynżażalka*.

Por. *dziad, dziadek, kądziałka, krężel, pachotek, pocios, prządka, rzacionek*.

Przędzidło ‘czyste włókno z lnu’

Jak już czyściutki tyn lny, to nazywano się, że to jest przędzidło (Horyszów Polski).

Źródła: PM.

Geografia: Horyszów Polski, Skokówka, Gdeszyn.

D. lp. *przędzidła*; D. lm. *przędzidłów*; wymowa: *pšeńżiduo*, *pšynżiduo*.

Por. *konopnica*, *len*, *paklepie*, *przędza*, *przędzionka*, *przędziwo*, *włókno*.

Przędzionka ‘czyste włókno z lnu’

Przędziunka taka cyściutka sta potem na kosule (Wólka Ratajska). Przędzionka cyściutka była z tego lnu (Lipa).

Źródła: PM.

Geografia: Lipa, Wólka Ratajska, Biała.

D. lp. *przędzionki*; D. lm. *przędzionków*; wymowa: *pšeńżonka*, *pšeńżunka*, *pšeżunka*.

Por. *konopnica*, *len*, *paklepie*, *przędza*, *przędzidło*, *przędziwo*, *włókno*.

Przędzono ‘powiązana w pasma przędza zdjęta z motowidła’

Matka tak licząc nitki, takie pasma związywała, liczyła i potem, jak już tam ileś, takie przędzono się nazywało, to potem na te, na te wiotka tak nazywane kładła i związała się. Związało się (Gołąb).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ciechomin, Lisikierz, Germanicha, Okrzeja, Siedliska pow. Łuków, Dobrynka, Kąty, Elzbiecin, Gołąb, Dorohuczka, Brzeźno, Dorohusk, Wólka Ratajska, Andrzejów pow. Janów Lubelski (zob. mapa 28).

D. lp. *przędziona*; D. lm. *przędzionów*; wymowa: *pšeńżono*, *pšeńżuno*, *pšyńżuno*, *pšeżuno*.

Por. *łokciówka*, *łokieć*, *motek*, *motowaz*, *parka*, *przędza*, *przędziwo*, *talka*.

Przędziwo I ‘czyste włókno z lnu’

Przędziwo to czyste włókno lnu (Koszoty). Przędziwo to włókno lniane, ale przędli i kunopne (Potok Górny). Przędziwo to włókno lniane lub konopne (Borownica). A potem już tak wyszło, jak później, to już jak kto miał to przędziwo to nosił, i zamieniał za materiały to za to, to za to, co komu było trzeba (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Na tym słupku był zaostrzony taki, tu taka krężnica była, owinęto się tyn len, to przędziwo się owinęto. To był krężel i tu się wrzecionko było. Jak się zakręciło, to się tak kręciło ładnie i tu posuwało. Takie wycucie mieli (Łukowa). To przędziwo na takie kądziele (Uhrusk). Robili takie przędziwo, późni jak uprzedli takimi wrzecionami, to trza było umić prząść (Szczepreszyn). Byli spycjalne szczotki do czesania przędziwa (Stulno). Przędziwo to włókno pozostające w ręku po wyczesaniu kłaków (Molożów). Zanim to przędziwo się sprzedało, to trza było się przy nim narobić (Sól). Przędziwo to przedzone włókno (Komodziańska). Przędziwo to przedzone włókno (Kawęczyn). Brało się przędziwo, tego przędziwa robiło się takie malutkie gałeczki i podpalało się i te przędziwo leciało do góry i to pomagało (Hołowno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *przędziwa*; wymowa: *pšeńżivo*, *pšyńżivo*.

Por. *konopnica*, *len*, *paklepie*, *przędza*, *przędzidło*, *przędzionka*, *włókno*.

Przędziwo II ‘powiązana w pasma przędza zdjeta z motowidła’

Przędziwo to jest to, co prosto zdjęte z motowidła (Kryłów). Przędziwo to przędza z motowidła (Brzeziny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 28).

D. lp. *przędziwa*; wymowa: *pšeńżivo, pšyńżivo*.

Por. *łokciówka, łokieć, motek, motowąż, parka, przędza, przedziono, talka*.

Przędziwo III ‘zwitek wyczesanego lnu’

Z grzebinki to już czyste przędziwo było do przedzenia, czy lniane, czy konopne. Więcej konopne, bo lnu tego dużo nie sieli (Uhrusk). Zwinęta takie kręgle, zrubia przędziwo i to już na szalik, sweder robić (Siemierz). Przędziwo to len przygotowany do przedzenia (Zatyłe). To, co sie na szczotce zostało to przędziwo ładne, to trza było prząć na kuszule, [...]. Lepsze przędziwo z rosy, bo kiedyś moczyli (Wola Różaniecka). Przędziwo wyczesane to służy do wyrabiania nici i tkania płócien (Grabowiec). Prawie przez cały rok to robili, bo to przez lato przysposabiali ludzie to przędziwo, a późni w zimie przedli. I tak każdy przysposabiał to wszystko (Błonie).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *przędziwa*; wymowa: *pšeńżivo, pšyńżivo*.

Por. *garstka, garść, motek, pasmo, pęk, promień, promyk, zgrzebie, zwijka, zwitek, zmijka, żyłka*.

Prześło I – tom IV: 388–389.**Prześło II** ‘część przędzy, na której siedzi prądka’

Baba na prześle sidziała i przedła lyn cały wiecór (Ignaców).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ignaców, Chmielnik, Wojciechów, Maszki.

D. lp. *prześla*; wymowa: *pšesuo*.

Por. *deska, dnysko, ławeczka, lawka, pióro, prześllica, przysiadka, stojak, stołek*.

Prześlica I ‘drażek osobno stojący lub umocowany w ławce, na której siedzi prądka, służący do zawieszenia kądzieli’

Prześlica to dawne narzędzie do ręcznego przedzenia (Ratoszyn). Prześlica to do przedzenia (Tarnawatka). Prześlica to sprzęt używany przy przedzeniu włókna lnu lub konopi (Czajki). Była przyszllica, kryżel i wrzyciuno (Susiec). Były takie prześllice. Tu była tako deszczulka w te strune, a tu był taki kijek nasadzune, a potem taki kryżel, ji na tym kryżelu było to włókno ji wrzyciuno. Tam sie rubiło to kądziel. Ji wrzyciunem sie przydło, a jak nie to kołowrotkiem, takie były (Podlesie Małe). Kuluwrotki te nastały, to już tulepszone były. A tak to taka była ta przyszllica, nakładało, nakładało sie przecież tutaj i tu z boku sie sidziało (Dorohusk). Bidny to miot jino wrzyciuno i prześllice (Krępiec). Prześllico sie kiedyś przedło (Białowola). Prześllico przedli, a potem kuluwrotki te nastały, to już tulepszone były. Taka była ta prześllica tam (Turka). Na prześllicy se uprzede lnu (Kocudza). Był kawałek kija i tu tyłkiem sie przydusito, to sie nazywały kręzołki, watek okrągły drewno normalnie w środku miało dziure, żeby na te prześllice założyć na ten kij, tak jak od szczotki. Założyło sie, to było w tym przedziwie okręcone, wiazało sie kawałek papieru sznureczkiem i wrzecionkiem sie kręciło, i niteczki sie wszystkie

przedło (Błonie). Pakuły takie były, związało się na krążel i była przęślica taka, sadzało się i wrzcionem się przedło (Branew). Przyrząd do przędzenia lnu to przęślica (Orłów Murowany). Przęślica to przyrząd do umocowania kądzieli, razem z wrzcionem służy do przedzenia nici (Żółtańce). Tu się taku przęślice wyrobiło (Babin). Taka była ta przęślica. Nakładano się tutaj (Panasówka). Przęślica i już len, robi się ładne kądziele, zawinie się papierem, upiększy się i już się przedzie tak (Radcze). Baba siedziała całe zime przy ty przęślicy (Franciszków). A to była tako przęślica i był kręziołek, i się ślinito i o, cuch, cuch, cuch, i się kręciło, i się przedło (Pogonów). Jest cało ta kądziel, przęślica to taki już dumowy wystrój (Bukowa). To widzi pan dawni się kądził przedło. Len się siało, kunopie, międlilo się, cesało się, i późni była tako przęślica, siedziło się tak na ty przęślicy, na stołeczku, tak tu był krężyl, i wrzeciuno, i tak się przedło. I ciugnyło się, ciugnyło, aż się wyciugnyło. No ji to zagadka z tego, że włoż dziadek na babkę, bo dziadek to krężel, na te przęślice (Niezdów).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. przęślicy; D. lm. przęślic // przęśliców; wymowa: pšęńślica, pšyńślica.

Por. kądziel, kądziółka, przęśliczka.

Przęślica II ‘część przęślicy, na której siedzi prządka’

Przęślica, no to na nią siedzi prządka i myk, myk, przedzie (Mircze). Przęślica jest, na którą siedzi prządka (Mołożów). Na przęślicy się siadało i przedło pakuły na nici (Sól). Wrzeczona takie były, siedziło się na takiej przęślicy (Błonie). Były tak zwane przęślice, kawałek deski takiej tu, gdzie kubjeta siadała na tej przęślicy, tu ona była taka półokrągła, żeby nie gniotło ją w siedzenie (Kryłów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia, okolice Chełma i Lublina.

D. lp. przęślicy; D. lm. przęśliców; wymowa: pšęńślica, pšyńślica.

Por. deska, dnysko, ławeczka, ławka, pióro, przęśło, przysiadka, stojak, stołek.

Przęślica III ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Całe to przęślica i tyn drażek to też przęślica (Turzyniec). Była przęślica, taki drażek do umocowania włókna przy przedzeniu (Dołhobyczów). Przęślica to deseczka przy kotowrotku, na której zawieszają się kądziel (Ochoża). Si nazywała przęślica. Na to kołek taki się len ten (Rogów). Przęślica to drażek służący do umocowania włókna przy przedzeniu (Orłów Drewniany). Przęślica to narzędzie, do którego przymocowywało się len (Miętkie). Przęślica to drażek służący do umocowania włókna przy przedzeniu (Stryjów). Przęślica to narzędzie, do którego przymocowywało się len, by praść (Stanin). Sieli ludzie len i [...] czesali to, na taki drewniany kołek nakręcili tego, były specjalnie takie zrobione, taka przęślica, tu taki kawałek deski (Łuszczcz).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. przęślicy; D. lm. przęślic // przęśliców; wymowa: pšęńślica, pšyńślica.

Por. dęczyško, kądziel, kądziółek, kądziółka, kij, kręzałka, krężel, kręzołek, kręzőłka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potus, przedlica, watek.

Prześliczka ‘drażek osobno stojący lub umocowany w ławce, na której siedzi prządka, służący do zawieszenia kądzieli’

O tak o prześlizczka była tu [...], a tutaj takie coś nasadzone i tam sie tego lnu kręciło, i sobie skubie i to kręci tym wrzeciunem. To to już niektóre kobiety to była uprawa, na wrzeciunie potrafiła przez dzień i wieczór motek uprząść (Borzechów). No jak dawniej to przedli na takich prześlizczkach tak zwanych. Kobieta siadła na takiej desce, tu miała taki kij, kręzolek nazywali, i tak bzuuu, bzuuu. Kto umiał to, to sło (Germanicha).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *prześliczki*; D. lm. *prześliczek* // *prześliczków*; wymowa: *pšeńślicza*, *pšyńślicza*, *pšeńślycka*.

Por. *kądziel*, *kądziolka*, *prześlica*.

Przodek I – tom II: 148.

Przodek II – tom II: 148.

Przodek III – tom II: 148.

Przodek IV ‘przednia część buta’

Przodek to zakrywa palce, taka przednia część trzewika (Suchawa). Przodek to z przodu buta, przodek albo nosek sie mówi (Czajki).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *przodka*; D. lm. *przodków*; wymowa: *pšodek*.

Por. *nosek*.

Przyjaciółka ‘cieple wierzchnie okrycie dla kobiet, rodzaj palta’

Przyjaciółka to była długa, z sukna granatowego i z podszewko płócienna, od pasa miała fałdy i była zapinana na haftki (Studzianki). Przyjaciółka była z czarny lub granatowy wełny (Nowodwór). Były też przyjaciółki z dużym wykładanym kołnierzem (Spiczyn). Przyjaciółka to wierzchnie okrycie dawne, to tak jak dzisiaj palto (Polichna). Przyjaciółka to wierzchnie okrycie kobiece, wcięte, z sukna, z pelerynko (Czołki). Przyjaciółki w górze były dopasowane, od pasa marszczone i układane w fałdy. Były długie do kostek, granatowe i na podszewce, ale też ocieplane były (Rudno). Jako wierzchnie okrycie zimowe to była przyjaciółka (Hucisko). Przyjaciółka to okrycie wierzchnie, z czarnego sukna fabrycznego, niezdobione, długie do ziemi (Suchowola). Przyjaciółka to granatowana watawana jakby sukmana, była mocno marszczona z tyłu (Ratoszyn). Przyjaciółki jako strój wierzchni nosiły zamożniejsze kobiety (Krasnobród). Kiedyś były jeszcze przyjaciółki z granatowego sukna z peleryno, ale to dawno zaginęło (Motycz). Kobiety nosiły kaftany, szuby, przyjaciółki (Wandalin).

Źródła: PM, AME, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *przyjaciółki*; D. lm. *przyjaciółek* // *przyjaciółków*; wymowa: *pšyjaćuuka*.

Przyodziewek ‘ubranie na co dzień’

Na co dzień to tam byle jaki przyodziewek (Gałęzów). Przyodziewek to tak do ruboty jakiś trza było odziać (Godziszów). Przyodziewek, to taki czysty len to sie przedło, i z tego

kiedys to był cały przyodziewek. Przecież te koszule, wszystko, kalesony, to było właśnie lniane (Wólka Kątna). Przyodziewek to taki zwyczajne ubranie, tak by w tym chodził każdego dnia, o złapoł jakiś przyodziwek i sie ubroł (Kolonia Drzewce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *przyodziewku*; D. lm. *przyodziewków*; wymowa: *pšyoževək, pšyuoževək, pšyuoži-vek, pšyoživek*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Przyramek ‘materiał wszyty na ramionach i na piersiach koszuli’

Koszule były z przyramkami, mocno marszczone koło szyi, a oszewka była zapinana na jeden guzik (Górka). Koszule to mieli przyramki, to była nadstawka wykonana z gorszego materiału (Kolechowice). Przyramek koszuli to sięga od kołnierza do rękawów (Skowieszyn). Koszula była z kołnierzem i przyramkami (Olchowiec). Kołnierz u koszuli był z przyramkami, takimi niży wszywanymi (Potok Górny). Koszula na ramionach posiadała przyramki (Łańcuchów). Dawne kuszule byli z przyramkami, no takimi wstawionymi z materiału (Łomazy). Przyramki byli zdobione takim haftem (Bokinka Pańska). Przyramki byli zdubione haftem krzyżykowym abo stebnówko (Kłocówka).

Źródła: PM, KAGP, AME, AMWL.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *przyramka*; D. lm. *przyramków*; wymowa: *pšyramek*.

Por. *karczek, napleczoł*.

Przysiadka ‘część przęślicy, na której siedzi prządka’

Na przysiadcę sidziata prządka, musiała to przysiąść, żeby sie nie ruszało (Mircze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *przysiadki*; D. lm. *przysiadek*; wymowa: *pšyśatka*.

Por. *deska, dnysko, ławeczka, ławka, pióro, przęśło, przęślica, stojak, stołek*.

Przystawka ‘dolna część koszuli’

W dawnych koszulach to jeszcze doszywali takie u dołu przystawki (Trawniki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dorohucz, Trawniki, Siedliszcze gm. Siedliszcze, Wola Idzikowska, Łańcuchów.

D. lp. *przystawki*; D. lm. *przystawek*; wymowa: *pšystafka*.

Por. *dotoczka, nadolek, nadstawka, nadtozka, podolek, podstawka, podtozka*.

Przyszwa ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Przyszwa to część buta okrywająca stope z góry (Grądy). Przyszwa to z tyłu kwarda część buta (Wandalin). Przyszwa to tylna usztywniona część buta nad obcasem (Zagórze).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *przyszwy*; D. lm. *przyszwów*; wymowa: *pšyśfa, pšysfa*.

Por. *tub, tuba, tubek, tubo, napiętek, piętka, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętek, zapiętka, zatylnik, zatyłek*.

Puchowiec ‘chusta z angory, zakładana przez kobiety na głowę’

Puchowce to kupne chustki bardzo miękkie zrobione jakby z angory, ale mocno połyskliwe jak aksamit. Były to duże chustki, posiadające dołem frędzle. Składało się w róg i zarzucało na głowę (Michów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina i Lubartowa.

D. lp. *puchowca*; D. lm. *puchowców*; wymowa: *puxuvec*.

Por. *angorka, chustka puchowa, puchówka*.

Puchówka ‘chusta z angory, zakładana przez kobiety na głowę’

Puchówka to duża chustka wełniana noszona najczęściej na głowie, ale i na ramionach (Ignaców). Puchowe takie ciepłe chustki, takie na głowę się zakładało. To puchówki, chustki puchówki [...], u nas mówili puchówka (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Janiszkowice, Niezdów, Poniatowa, Babin, Radawiec Duży, Ignaców, Motycz, Wojciechów, Szczuczki.

D. lp. *puchówki*; D. lm. *puchówek*; wymowa: *puxufka*.

Por. *angorka, chustka puchowa, puchowiec*.

Pulower ‘sweter bez rękawów’

Puliwer to był taki swederek, bezrykawnik, bez rękawów, przez głowę wkładany, w serek na przodzie, był to strój dło chłopów, pod marynarkę se wsadzić, se zakładały, żeby było ciepło, różnokolowe to było, i corne, i bordowe, i siwe, i to to taki był strój. Na koszule zakładały (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pulowera* // *puloweru*; D. lm. *pulowerów*; wymowa: *pulover, pułiver*.

Por. *bezrękawnik, pulowerek*.

Pulowerek ‘sweter bez rękawów’

W tym puliwerku chodzić bez marynarki tyż można było (Świeciechów). Pulowarki wełniane to mężczyźni przyważnie mieli (Nowiny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pulowierka* // *pulowierku*; D. lm. *pulowierków*; wymowa: *pulowerek, pułiwerek*.

Por. *bezrękawnik, pulower*.

Pyrgać ‘kręcić palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Popluła na tyn lyn, pyrgnyła i tak obróciła w palcach, i takie to było przedzynie (Zielone). Wrzecziono było i pyrgało się na tym wrzeczonie (Łuszczacz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Zielone, Łuszczacz, Rogóźno pow. Tomaszów Lubelski, Susiec.

Wymowa: *pyrgać*.

Por. *fartnać // fertnać, fryzać, furtnąć, kręcić, mykać, pobierać, pociagać, posuknąć, skrećć, smykać*.

Rajdki ‘spodnie szerokie od góry, a zwężane od kolan’

Rajdki to spodnie przystosowane do chodzenia w butach z cholewami (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja.

D. lm. *rajdków*; wymowa: *rajtki*.

Por. *bryczesy, dygnały, galafę, spodnie z bufami, sztany*.

Rajdocha ‘spódnica z płótna lniana, zdobiona haftem lub splotem nici’

Rajdocha to spódnica z płótna, ale tak tkana, że to jakby białe i ciemne pasy, no taka ozdoba (Branica Radzyńska). *Rajdocha jeszcze była, to spódnica z białego płótna, lniana spódnica* (Radcze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Radcze, Bezwola, Branica Radzyńska.

D. lp. *rajdochy*; D. lm. *rajdochów*; wymowa: *rajdoxa*.

Por. *ciasnocha, fartuch, kiecka, lejba, płótnienka, spodak, spódnica*.

Rajstopy ‘pończochy stanowiące całość z majtkami’

Jak to mówio rajstopy cy to jak (Borzechów). *Rajstopy to nowy wymysł, bo kiedyś to puńczochy ino byli* (Janów pow. Chełm).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *rajstop* // *rajstopów*; wymowa: *rajstopy*.

Por. *rajtuzy*.

Rajtuzy ‘pończochy stanowiące całość z majtkami’

W rajtuzach dziwki chodziły (Otrocz). *Rajtuzy to te jakby dzisiaj rajstopy, ale to tera ciniutki, a kiedyś byli grubsze* (Potok Górny). *Rajtuzy to majtki i puńczochy razem* (Nowiny).

Geografia: powszechnie.

D. lm. *rajtuzów*; wymowa: *rajtuzy*.

Por. *rajstopy*.

Rama I – tom IV: 393.

Rama II ‘rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płochę’

W ramie jest ta płocha (Germanicha). *Rama to jest do przybijania wątku, trzyma płochę* (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Germanicha, Ciechomin, Zarzecze, Trzcianki, Wilków, Skowieszyn, Stok, Siennica Duża, Siennica Nadolna, Siennica Różana, Małoniż, Wiszniów, Oszczów (zob. mapa 30).

D. lp. *ramy*; D. lm. *ram* // *ramów*; wymowa: *rama*.

Por. *bidła, bijadła, bijanka, blat, lada, nabiłki, ramka*.

Ramiączka ‘część garderoby damskiej składająca się z dwóch pasków materiału czy dwóch elastycznych taśm, przekładanych przez barki i przypinanych lub przszytych w pasie’

Fartuszki szyli na ramiączkach i z tyłu zapinane te ramiączka (Uhrusk). *Portki byli na ramiączkach, bo ni spadali tak, nie trza było pasa* (Olchowiec-Kolonia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *ramiączek*; wymowa: *raṃoṇčka, raṃuṇčka, raṃoṇcka, raṃuncka*.

Por. *szelki*.

Ramiączko ‘poduszczyzna w bluzce podwyższająca ramiona’

Na ramiuna wszywana była taka grubsza podkładka, nazywało się ramiączko (Osuchy). Na ramiunach wszywane było takie grubsze, żeby te ramiuna podnieść trochę (Zakłodzie). Ramiączko to krawcowa wsywała do bluzki (Błażek). Ramiączka to uszywane czynn kawałki materiału wszyte na ramionach koszuli (Kryłów). Ramiączka, bo to so wszyte na ramionach w koszuli, takie jak poduszczyzna (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ramiączka*; D. lm. *ramiączek*; wymowa: *raṃoṇčko, raṃuṇčko, raṃoṇcko, raṃuncko*.

Por. *poduszczyzna, poduszczyzna, sztywnik*.

Ramiona I – tom I: 363.

Ramiona II ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

W krosnach, w tym wasztacie było całe takie jakby obudowane, i tu z boku szły jeszcze takie krótsze ramiona (Jawidz).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina, Lubartowa i Łęcznej.

D. lm. *ramion*; wymowa: *raṃona, raṃuna*.

Por. *tapy, nabiłki, poły, poprzeczki, progi, rozponki, rozpony, snózki, spony, statiwki, szajdy, szpagi, sztaki, zbijacze, zbijaczki*.

Ramka I – tom IV: 393.

Ramka II ‘rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płoczę’

Na blat jest taka ramka i to trzyma tyn blat, można tak powiedzieć (Moniatycze).

Źródła: PM.

Geografia: Moniatycze, Kopyłów, Horodło, Zosin, Czumów, Łaziska, Braciejowice (zob. mapa 30).

D. lp. *ramki*; D. lm. *ramek // ramków*; wymowa: *ramka*.

Por. *bidła, bijadła, bijanka, blat, lada, nabiłki, rama*.

Ramy I – tom I: 263.

Ramy II – tom IV: 394.

Ramy III – tom IV: 394.

Ramy IV ‘boki warsztatu tkackiego’

Krosna trzymały w kupie ramy z drewna (Lisikierz). Ramy to jakby opasywały te krosna (Łazy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Łukowa.

D. lm. *ram* // *ramów*; wymowa: *ramy*.

Por. *boki, poły, postawa, staciwy, stalugi, statywki, stojaki, szynki, ściany*.

Rańtuch ‘duża, długa chusta z białego lnianego płótna, zdobiona haftem, noszona przez kobiety na głowie i na ramionach’

Rańtuch to chusta z białego płótna, haftowana i zakładana na ramiona (Andrzejów pow. Chełm). Rańtuch to dawne nakrycie głowy i ramion kobiet, duża chusta lniana (Wyhalew). Rańtuch baby na głowę zarzucały, plecy okrywały, bo to było duże i strojne tyn rańtuch (Skowieszyn). Rańtuch to płótno narzucone na głowę i ramiona kobiety, taki strój (Sielec). Kobiety nosiły dawniej rańtuchy z białego samodziałowego płótna, które zarzucały na ramiona (Czemierniki). Rańtuch lniany ozdabiano haftem i wykończano frędzlami (Korytków Duży). Dawno tymu to baby miały rańtuchy na głowę i plecy, to było lniane albo drelichowe taki rańtuch (Hedwizyn). Rańtuch to był prostokątny płat lnianego płótna przerzucony przez jedno ramie i zawiązany z boku. Bidne rańtuchów ni mieli (Strupin Duży). Starsze kobiety brały na plecy i ramiona rańtuch, była to biała lniana płachta (Tuchanie). Rańtuch to takie zawicie, to długi kawałek lnianej tkaniny, zarzucały na głowę na chamełkę i zdobiony czerwonym lub czarnym haftem przy twarzy i po bokach tych krótszych. Końce rańtucha sięgały od ramion prawie do kolan (Dereźnia). Rańtuch to jakby taki długi szal biały, zdobiony po bokach i zakładany na chamełkę (Ruda Solska).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: okolice Puław, Radzunia Podlaskiego, Parczewa, Chełma i Biłgoraja.

D. lp. *rańtucha*; D. lm. *rańtuchów*; wymowa: *rańtux, rańtux*.

Por. *nadkrywka, obrusek, płachta, ręcznik, zaodziejka, zawijka*.

Rapeć ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Rapeć stary, pudarty taki rapeć, no taki but do niczego już (Głębokie). W rapciach się ni chodzi, jich się wyrzuca (Krasne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *rapcia*; D. lm. *rapciów*; wymowa: *rapeć*.

Por. *chodak, kurp, kurpiak, obiersztynek, skorbon, szłapak, targał, trep*.

Rączka I – tom I: 264.

Rączka II – tom I: 264–265.

Rączka III – tom II: 151.

Rączka IV – tom II: 151.

Rączka V – tom II: 152.

Rączka VI – tom IV: 395.

Rączka VII – tom VI: 472.

Rączka VIII ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

W pociracze jest rączka i una tak kłapie. Drugie mówio na to miecz, a my rączka (Zakrzów). Rączka to jest to, co sie rusza w trójni (Obrowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa – zasięg rozproszony (zob. mapa 17).

D. lp. *rączki*; D. lm. *rączek // rączków*; wymowa: *rončka, runčka, roncka, runcka*.

Por. *języczek, język, miecz, mieczyk, pióro, skrzydło, wieko, wierzech, wierchnik*.

Rączki I – tom I: 265.

Rączki II – tom I: 265.

Rączki III – tom IV: 395.

Rączki IV ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

Krośna i niczatki so na takich rączkach, i tymi rączkami sie rusza tak, so ruchome te rączki (Rozwadówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rozwadówka, Dubica, Wisznice, Łyniew (zob. mapa 31).

D. lm. *rączek // rączków*; wymowa: *rončki, runčki*.

Por. *łapki, łapy, orczyki, pedały, podnóże, podnóżki, snózki, szpyrki*.

Rączki V ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Rączki to jakby takie całe bloki do zawieszania nicielnic w krośnach (Wyhalew). Rączki to jest to, na czym wiszo nicielnice w warsztacie (Zakrzew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia, Jedlanka, Zakrzew, Tarnawka, Rożki (zob. mapa 32).

D. lm. *rączek // rączków*; wymowa: *rončki, runčki*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Rączki VI ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Rączki to dwa słupki stojące i one trzymują spulke w kołowrotku (Borowa). Rączki trzymają spulke (Okrzeja). Rączki so do trzymania sierów w kółku (Jarczówek).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lm. *rączek // rączków*; wymowa: *rončki, runčki, roncki, runcki*.

Por. *chłopaki, chłopczyki, chłopki, łapki, nóżki, pachotki, paliki, słupki, stojki*.

Reformy ‘dolna część bielizny osobistej z długimi nogawkami’

Na zime to mama szyli długie franelowe reformy i w tym my do szkoły chodzili pod spódnico, bo na dworze była lutość ogromna, mrozy i po trzydzieści stopni (Husynne). Baba w portkach nie chudziła, no to jakoś musiała to ciepłe coś pod spódnico mieć, no to szyli barchanowe ryformy, takie dłuższe majtki to byli (Szperówka). Reformy to były majtki z nogawicami, to nikt inacy nie powiedział, [. . .], tylko na jarmaku sie kupywało.

To takie były z dzianiny te reformy, nie były szyte, te reformy to tak późni trochę to, to wesło (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *reformów*; wymowa: *reformy, ryformy*.

Por. *bajaki, barchany*.

Relaksy ‘buty na grubej, gumowej podeszwie mającej głębokie wręby’

Relaksy to dawne buty na taki gruby i karbowany podeszwie (Czarnystok). Relaksy to były za kumuny, to były buty relaksy, to były takie na grubszy podeszwie, z takimi karbami pod podeszwy (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *relaksów*; wymowa: *relaksy, rylaksy*.

Por. *traktory*.

Repcie ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

To już stare, same repcie na tym, ni ma co ubierać (Szperówka). Repcie to podarte szmaty (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *repci // repciów*; wymowa: *repće*.

Por. *chałat, gałgany, lamaga, liche ubranie, łachmany, łachy, okryj bida, szaraputy, szurgot*.

Ręcznik ‘duża, długa chusta z białego lnianego płótna, zdobiona haftem, noszona przez kobiety na głowie i na ramionach’

Ręcznik to chustka wełniana z grubego lnu, noszona na ramionach (Łukowa). Na głowę był ręcznik ozdobiony po brzegach pereborami w kolorze czerwonym i granatowym (Ochoża). Rucznik nakładano na głowę, taki z lnianego płótna i z pyreborami (Opole). Ręcznik, po dawnymu rucznik, to długi prawie du kostek pas lniany tkaniny, z haftem pu bokach, to musi te perebory byli (Dańce).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja, Chełma, Parczewa i Włodawy.

D. lp. *ręcznika*; D. lm. *ręczników*; wymowa: *reńčnik, ryńčnik, ručnik*.

Por. *nadkrywka, obrusek, płachta, rańtuch, zaodziewka, zawijka*.

Rękaw ‘część ubrania wkładana na ramię i okrywająca rękę’

Rękaw to jest w każdym ubraniu takie okrycie ręki (Hańsk). Rękawy miała u bluzki długie, dołtem marszczone i wszyte w mankiet na dole (Spiczyn). Rękawy były zebrane w mankiety i zapinane na guziki (Żmudź). Kabaty z rękawami i syrdaki na to, bo była lutość (Żrebce). Sukienka kiedyś to musiała być z długim rękawem (Rejowiec Fabryczny). Bez rękawów były ubrania, a i krótki rękaw sie trafił (Bukowa).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *rękawa*; D. lm. *rękawów*; wymowa: *reŋkaf, ryŋkaf, rekaf*.

Rękawice ‘ciepłe, ochronne okrycie na obie dłonie’

W zimie kubiety zbierali się na prządki i przędli, a potem skarpety rubili, rękawicy, swetry (Wojślawice Kolonia). Rękawice wełniane my sami robili drewnianym szydełkiem, każda baba umiała zrobić (Majdan Kozłowiecki). Robiłam, oj robiłam, ile ja swetrów zrobiłam, skarpet, rękawic (Dzierzkowice Wola). Wytniane rękawice na zime z wełny barani (Dańce). Ręce zmarzły, ani tam rękawiców ni jakich nie było, ni czego, bo to wojna. Chodziłam do kopalni do kamienia tam twardego, to z rąk mi skóra złaziła, bo nie było ani rękawiczynów, ani za co kupić (Zastawie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *rękawic* // *rękawiców*; wymowa: *reŋkʷice*, *ryŋkaʷice*, *rekaʷice*, *rukaʷice*.

Por. *rękawiczki*.

Rękawiczki ‘ciepłe, ochronne okrycie na obie dłonie’

Rękawiczki to były z jednym palcem i na pięć palców (Trzcianki). Mufka to zamiast rękawicek, żeby nie marzły ręce (Świeciechów). Rękawicki założyłam, miałam takie zilonie w kwiatki, mama mi zrobiła, i zimno ni było strasnie (Bęczyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *rękawiczków*; wymowa: *reŋkaʷiçki*, *ryŋkaʷiçki*, *reŋkaʷiçki*, *ryŋkaʷiçki*, *rekaʷiçki*, *rukaʷiçki*.

Por. *rękawice*.

Robić krosna // **krosna robić** ‘tkać płótno’

Bierzem na krosna nawijamy i robim krosna (Sitno pow. Biała Podlaska). Krosna robili, koszule robili i spódnice robili, fartuszki, wszystko kolorowe, malowane (Worgule). Tyji motki już usechno, już trzeba wtedy jich snuć, ji już te krosna robić (Kostomłoty). Przyjdzie post, to już zaczynają krośny robić, tak, to trza było dużo naprząć (Radcze). Robić krosna to jak na krosnach, to tak się mówi (Toczyska).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

Wymowa: *robić krosna* // *krosna robić* // *krośny robić*.

Por. *robić na krosnach*, *robić płótno*, *tkać*, *wyrabiać płótno*.

Robić na drutach

Dziewięć lat miałam, to już robiłam na drutach (Łukowa). Na tych drutach to zaczęliśmy robić, jak bieda przycisnęła za Niemców, to się pruć stare swetry i co tam, i robiło się nowe, tak było, a później po wyzwoleniu to już w sklepach była wełna, wszystko było, to też się na drutach dużo robiło (Rejowiec Fabryczny). Na drutach to w wojne, bo tak to nie robiły na drutach, szydełkiem to tak, a na drutach to nie, w wojnie się nauczyłam robić drutami, ze lnu robiłam (Dzierzkowice Wola). To się szydełkowało lub robiło na drutach (Jezioro). Przędłam i swetry rubiłam na drutach (Uhrusk). Kobiły robiły w dumu bluzki na drutach (Bliskowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *robić na drutach*.

Por. *pleść na drutach*.

Robić na krosnach ‘tkać płótno’

Robić to krosnach to ni każdy umiał, byli spycjalne takie, tkacze sie nazywali (Bordziłówka). Robić na krośnach. Warsztat w tamtych czasach, w latach pięćdziesiątych, sześćdziesiątych, wcześniej nawet jeszcze, [...] to so moje już lata, kiedy ja już na tych krośnach robiłam (Kożanówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Bordziłówka, Kożanówka, Dubica, Polubicze Wiejskie.

Wymowa: *robić na krosnax, robić na krośnax.*

Por. *robić krosna // krosna robić, robić płótno, tkać, wyrabiać płótno.*

Robić płótno ‘tkać płótno’

Robić płótno to było tak. Cało zime międlili, przędli, żeby byli nici. I te nici lniane sie malowało, du tkocza nieśli no jeszcze te nici, i un robił płótno (Żrebce). Robić płótno to trza było wielkich umiejętności, to ni każdy umiał (Chrzanów). Robić płótno trza, a potem idzie sie na łąkę i moczy sie to płótno i ścieli sie jego, i słońce wyciąga, i ono sie zrobi bielusienkie takie (Barbarówka). A tkoce były takie zawodowe tego. To take miały te tkoce [...] i tego, przęsta były i płótno. Były takie to trzep, trzep, trzep, trzep i sie znowuż pociugało, pociugało i tego, i płótno sie robiło. Jak to płótno, jak każdemu tego i później sie zapłaciło za ten, za te tolki, za tego i sie szyło koszule, płachetki jak z ten to było tak w wałku te, te z grzęblicy to były koszule (Michów). Było na warsztatach robione płótno (Dubica). I potem dopiero jeszcze tkacze były to robiły to płótno (Borzechów). Na warsztatach sie robiło płótno (Pogonów). No len ludzie siaty, len, konopie, to potem międlilo, przędło, i z tego płótno robili. Takie były warsztaty, to przerzucal i robił to płótno, i z tego ubrania były (Lipa). Potem płótno robiła z tego. Uprzedła, to sie musiało wyprać, przecież, pamiętam, w wodzie. Mróz taki siarczysty, ale musiała matka tam, ja to już nie wiem, czy prałam, może prałam z raz. Wyprać to, wysuszyć, zwić, i dopiero to płótno założyć (Gołąb). Taki Mika on robił, miał te krosna takie, to z tych nici robił płótno (Kawęczynek). Wasztaty takie były drewniane i robili płótno (Branew). Ji udawali sie do tkacza, ji robił płótno (Kolechowice). No i później jak sie sprzedzie, dopiero trzeba było snuć i robić te płótno (Kobylany). Później sie go wyjmowało, wysuszyło i były takie międlice, to sie to międlilo i później jeszcze czesało tak, i to wychodziło takie... no takie, i z tego sie robiło płótno. Takie wychodziło jak włóczka, jak coś, takie, i później robiło sie płótno (Babin). Na takich warsztatach to rubili, ta tkaczka to rubiła płótno (Turka). I późni tkaczka to płótno robiła, no i z tego kalesony, koszule byli, przescieradła (Dorohusk). Prawie, że tak tylko że swoi, swoi roboty, przędli, rubili płótna (Majdan Stary). Przędli, robili płótna i z tych płócien szyli dopiero. Swoja to była tkalnica taka, tkaczów było pełno, robili płótna. Tak, tak sie tam ubierali, kto w sukienke, kto w bluzke, ale wszystko ze swego. Takie to ze swego płótna (Biszczka). Mój brat robił, miał warsztat i nawijał nici, snuli nici na to i robił płótno (Sulmice). Same kobiety robili sobie takie płótna różne (Wytycznio). Z talek lnu tera bede robić płótno (Polskowola). A to sie robiło płótno, do tkaczy, tkacze byli takie na wsi. Nie robiło sie z tego, tylko sie dawalo, prało sie te, te nici i oddawało sie do tkacza. Tkacz robił płótno z tego (Łuszczacz). I tkacz robił płótno. To to płótno, jedno było, jak z grubszego, znaczy włókna, to było na worki. Bo kiedyś to worków nie było kupnych, tylko worki trza było szyć samemu (Stryjno Pierwsze).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne, bez okolic Łukowa.

Wymowa: *robić puutno, robić płutno.*

Por. *robić krosna // krosna robić, robić na krosnach, tkać, wyrabiać płótno.*

Robotne gałgany ‘ubranie na co dzień’

Robotne gałgany wsadzi i do roboty (Skowieszyn). *Robotne gałgany* to taki ubiór do roboty (Worgule). *Robotne gałgany* załóże i ide w pole (Ossowa). *Na zwykły dzień to tam gałgany* jakie robotne i tyle (Kozubszczyzna).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *robotnych gałganów*; wymowa: *robotne gaugany*, *rubotne gaugany*, *robotne gauguny*, *rubotne gałgany*.

Por. *chusty*, *ciuchy*, *gałgany*, *łachy*, *obleczenie*, *odzienienie*, *odzienienie do chodu*, *odzienienie robocze*, *przyodziewek*, *szmaty*, *ubranie codzienne*, *ubranie do chodu*, *ubranie robocze*.

Rogatka ‘miękka, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Rogatka to jest czapka rogata, wutowana (Polichna). *Rogatka* to czapka sukienna z czterema rogami (Żabno). *Rogatka* to czapka obszywana czerwonym sznurkiem i barankiem, z sukna ciemnobrązowego (Weremowice). *Rogatka* to kiedyś mówili, że to czapka na cztery gubernie, na cztery powiaty, na cztery rogi (Żurawnica).

Źródła: PM, AMWL, AME.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia.

D. lp. *rogatki*; D. lm. *rogatek* // *rogatków*; wymowa: *rogatka*, *rugatka*.

Por. *czapka rogata*, *czapka suknianna*, *furażerka*, *gamerka*, *kutasowa czapka*, *magierka*, *rogatówka*, *rogatywka*, *rogówka*, *sukienna czapka*.

Rogatówka I ‘czapka wojskowa i harcerska z kwadratowym denkiem i małym daszkiem’

Rugatówka to wojskowa czapka polowa (Potok Górny). *Harcerze* to musi takie *rogatówki* noszo (Turobin).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *rogatówki*; D. lm. *rogatówek*; wymowa: *rogatufka*, *rugatufka*.

Por. *rogatywka*.

Rogatówka II ‘miękka, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Rogatówka z sukna z czterech kawałków materiału, denko niebieskie, pompony, i obszyte barankiem (Okszów).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *rogatówki*; D. lm. *rogatówek*; wymowa: *rogatufka*, *rugatufka*.

Por. *czapka rogata*, *czapka suknianna*, *furażerka*, *gamerka*, *kutasowa czapka*, *magierka*, *rogatka*, *rogatywka*, *rogówka*, *sukienna czapka*.

Rogatywka I ‘czapka wojskowa i harcerska z kwadratowym denkiem i małym daszkiem’

Rogatywka to czapka harcerska, miałam take (Kolechowice). *Ja miałem* wojskowe *rogatywke* (Brzeźnica Bychawska). *Czapki rogatywki* byli tutaj, takie one byli z białym i czerwonym naokoło (Okszów).

Źródła: PM, AME, AMWL.

Geografia: powszechna.

D. lp. *rogatywki*; D. lm. *rogatywek* // *rogatywków*; wymowa: *rogatyfka*, *rugatyfka*.

Por. *rogatówka*.

Rogatywka II ‘miękka, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Rogatywka to czapka sukienna z czterema rogami (Miętkie). Rogatywka to czapka rogata, graniata (Skowieszyn). Czapki to były takie cztery rogi, to były rogatywki (Bukowa). Czapka o czterech rogach to rogatywka (Grądy). Rogatywka to czapka z sukna z czterema rogami (Kryłów). Rogatywka to czapka z sukna, co ma cztery rogi (Ruda Solska). Rogatywki to siwe albo granatowe dno, obszyte barankiem siwym lub czarnym (Nowodwór). Rogatywki to czapki rogate (Niemce). Czapki takie rogatywki były, to sobie przypominam (Naklik). Rogatywka to z sukna siwego lub czarnego obszytego barankiem (Rudno). Rogatywka to czapka na cztery rogi (Kamionka). Rogatywka ma denko granatowe i jest obszyte barankiem (Czemierniki). Czapka rogatywka z czarnym barankiem (Wólka Tarnowska). Rogatywka to czapka z sukna obszyta barankiem (Sielec). W zimie chłopcy mieli czapki rogatywki z sukna, do czterech rogów przszyte były cztery wełniane niebieskie pompony (Gardzienice). Rogatywki granatowe były obszyte siwym barankiem (Bystrzyca). Rogatywki to czapki z wełny podbite futrem, na cztery rogi (Kluczkowice). Rogatywki, czapki sukienne czarne z barankiem czarnym lub popielatym (Karczmiska). Rogatywki to nazywały tak czapki, że takie na cztery gubernie (Żyrzyn). Rogatywka to czapka uszyta z czterech klinów z granatowego sukna, z otokiem z czarnego lub siwego baranka (Zaporze). Rogatywka to czapka z brązowego folowanego sukna z otokiem z czarnego baranka (Różanka). Rogatywka to czapka na cztery gubernie, takie męskie nakrycie głowy uszyte z sukna (Siedliska pow. Łuków). Rogatywka to miała granatowy kolor i mówili, że to rogata czapka (Brody Duże). Rogatywka była obszyta barankiem (Żerdź).

Źródła: PM, ML, APAE, AME, AMWL.

Geografia: powszechna.

D. lp. *rogatywki*; D. lm. *rogatywek* // *rogatywków*; wymowa: *rogatyfka*, *rugatyfka*.

Por. *czapka rogata*, *czapka suknianna*, *furażerka*, *gamerka*, *kutasowa czapka*, *magierka*, *rogatka*, *rogatówka*, *rogówka*, *sukienna czapka*.

Rogówka I – tom IV: 395.

Rogówka II ‘miękka, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Rogówki sukienne z czterema rogami mężczyzny nosili (Łańcuchów). Rogówka to cieplejsza czapka, co ma cztery rogi (Mołożów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *rogówki*; D. lm. *rogówek* // *rogówków*; wymowa: *rogufka*, *rugufka*.

Por. *czapka rogata*, *czapka suknianna*, *furażerka*, *gamerka*, *kutasowa czapka*, *magierka*, *rogatka*, *rogatówka*, *rogatywka*, *sukienna czapka*.

Rogówka III ‘mała chustka o trzech rogach, z frędzlami’

Rogówka to chustka mała o trzech rogach (Grady). Rogówka to chustka na głowę na trzy rogi (Łopatki). Rugówka to mała chusteczka z frędzlami i jest na trzy rogi, taki trójkąt (Ruda Solska). Rogówka to mała, cienka chustka o trzech rogach i z frędzlami (Abramów).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa.

D. lp. *rogówki*; D. lm. *rogówek* // *rogózków*; wymowa: *rogufka, rugufka*.

Por. *krzyżówka, kusynka*.

Rolki ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Na rolkach się kręco te nicielnice (Siemierz). To się tak suwa na tych rolkach w wasztacie, bo inaczy by nie przedło (Czartowiec).

Źródła: PM.

Geografia: Zubowice, Tyszowce, Czermno, Siemierz, Czartowiec (zob. mapa 32).

D. lm. *rolek* // *rolków*; wymowa: *rolki*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, samle, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Rondel I – tom VI: 475.**Rondel II** ‘rondo kapelusza’

Kapelusz ma taki szeroki rondel (Żerocin). Rondel w kapyluszu to z takiego miętkiego filcu, ale ni może być za miętki (Łukowisko).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Grzędzówka, Łukowisko, Leszczanka, Zahajki pow. Biała Podlaska, Sitno pow. Biała Podlaska, Żerocin (zob. mapa 11).

D. lp. *rondla*; D. lm. *rondłów*; wymowa: *rondel, rundel*.

Por. *chłodnik, kania, rondo, skrzydło*.

Rondo ‘rondo kapelusza’

Rondo jest u kapelusza (Kryłów). Wsadziuł kapelusz z rondem szyrokim i wyglądał jak panisko, a to zwykły chłop ze wsi (Lipowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna (zob. mapa 11).

D. lp. *ronda*; D. lm. *rondów*; wymowa: *rondo*.

Por. *chłodnik, kania, rondel, skrzydło*.

Rosozki I – tom II: 153.**Rosozki II** ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Rosozki w prządce, w tym korowrotku były, takie jak widelki na wygląd (Sulów). Rosozki to rama ty szpulki, ale z ząbkami (Polichna).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Sulów, Polichna, Błazek, Michałówka, Stojeszyn (zob. mapa 26).

D. lm. *rososzków*; wymowa: *rosoški, rososki*.

Por. *barki, greple, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidotka, trzpienki, widelce, wideleczyki, widełka, widełki, ząbki, zęby*.

Rozblec się ‘zdjąć ubranie’

Rozblyc sie to inaczy zdjąć ubranie (Smólsko Duże). *Rozbyć sie można z portek, swedra, kuszuli* (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *rozblec śe, rozblyc śe, ruzbłic śe*.

Por. *rozbłuczyć się, rozebrać się, rozdziewać się, zdejmać ubranie, zdejmować ubranie, zdymać ubranie, zewłóczyć ubranie*.

Rozbłuczyć się ‘zdjąć ubranie’

Rozbłuczyć sie na noc trza z ubrania (Polichna). *Dziadek to sie zawse rozblucył du pasa, umył w midnicy i dupiro seł spać* (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *rozbłuczyć śe, ruzbłuczyć śe, rozbłuczyć śe, ruzbłuczyć śe*.

Por. *rozblec się, rozebrać się, rozdziewać się, zdejmać ubranie, zdejmować ubranie, zdymać ubranie, zewłóczyć ubranie*.

Rozbuć // rozbuwać buty ‘zdejmować buty z nóg’

Rozbuć sie z butów (Ratoszyn). *Rozbuć buty trza, jak sie wchodzi do chałupy* (Samowicze). *Tera tam ni chodze do nich, bo zara trza rozbuwać buty, bo tam dywany, parkiety* (Maziły). *Ludzie sie tak nie rozbuwali w domu, że wchodzili zdejmowali ciapy, tylko chodził w butach, sie obuł w butach i chodził do wieczora* (Wysokie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *rozbuć // rozbuwać buty*.

Por. *rozzuć // rozzuwać buty, skidać buty, wyzuć // wyzuwać buty, zdejmować buty, zdjąć // zdejmać buty, zdymać buty, zzuć // zzuwać buty*.

Rozczyra ‘wada płótna polegająca na niewłaściwym układzie nitek w nicielnicy’

Roczyra to jest taka skaza w płótnie, dzieś nitka nie jest przybita przez płochę dobrze (Stara Wieś).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *rozczyry*; D. lm. *rozczyrów*; wymowa: *roscyra, rośczyra*.

Por. *droga, niedotkwa*.

Rozdziewać się ‘zdjąć ubranie’

Ruzdziewać sie to po prostu z palt, kurtki czy jakiego inszego ubrania (Wólka Plebańska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *rozżewać śe, rozżiwać śe, rużżewać śe, rużżiwać śe*.

Por. *rozblec się, rozbłuczyc się, rozebrać się, zdejmać ubranie, zdejmować ubranie, zdymać ubranie, zewłóczyć ubranie.*

Rozebrać się ‘zdjąć ubranie’

Rozebrać się trzeba na noc, albo jak się przychodzi z dworu do chałupy (Grabówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *rozebrać še, ruzebrać še.*

Por. *rozblec się, rozbłuczyc się, rozdziewać się, zdejmać ubranie, zdejmować ubranie, zdymać ubranie, zewłóczyć ubranie.*

Rozłupa ‘wysoka czapka sznurowana i obszyta barankiem’

Wysoka czapka z sukna przybrana barankiem, sznurowana sinym sznurkiem, to jest po dawnemu rozłupa, a czego tak nazywali się, to nie wiem (Serniki). Coś takiego było, no te rozłupy, takie wysokie czapki to były, jeszcze mój dziadek to opowiadał, że w takich chodziły (Pałecznicza). Rozłupa to czapka wysoka, gruba, rozcięta z boku i związana bokiem czerwono lub niebiesko wstążko (Żdzary). Rozłupa to czapka z sukna, barankiem obszyta i wysoka taka, taka stojąca jakby (Snopków).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *rozłupy*; D. lm. *rozłupów*; wymowa: *rozuupa*.

Rozpinka I – tom I: 271–272.

Rozpinka II – tom II: 153.

Rozpinka III ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Ruzpinka to takie płótno, co ubezpiecza, żeby ręki nie pokalyczyć, bo te nici to one są ostre (Załuże Stare).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krasne, Załuże Stare.

D. lp. *rozpinki*; D. lm. *rozpinków*; wymowa: *rospinka, ruspinka*.

Por. *jurek, jurko, kulka, omykiel, płótno, posmerdacz, przesmyk, smergacz, szmata, szmatka*.

Rozpinki ‘listwy przytrzymujące płótno, żeby się nie ściągało’

Rozpinki to listwa zakładana na płótno, żeby ni latało, ale tak mocno się trzymało (Borki). Rozpinki to przyrząd na płótno, żeby się nie ściągało na boki, i o wiele lżej jest robić. Jest to listew, na końcach umieszczone są gwoździiki, to zakładamy na płótno (Wola Osowińska).

Źródła: PM, SS.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lm. *rozpinków*; wymowa: *rospinki*.

Por. *biruty, rozpory, stanek, szparutki*.

Rozponki ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Warsztat jest i żeby się trzymało w kupie, to są w poprzyk rozponki (Brzeźno).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chelma.

D. lm. *rozponków*; wymowa: *rosponki*, *rusponki*.

Por. *tapy*, *nabiłki*, *poły*, *poprzeczki*, *progi*, *ramiona*, *rozpony*, *snózki*, *spony*, *szajdy*, *szpagi*, *sztaki*, *zbijacze*, *zbijaczki*.

Rozpony ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Po bokach krosnów so rozpony, takie belki i one trzymajo krosna (Przewłoka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lm. *rozponów*; wymowa: *rospony*, *ruspony*.

Por. *tapy*, *nabiłki*, *poły*, *poprzeczki*, *progi*, *ramiona*, *rozponki*, *snózki*, *spony*, *szajdy*, *szpagi*, *sztaki*, *zbijacze*, *zbijaczki*.

Rozporek ‘rozcięta część koszuli, rozpięcie przy spodniach’

Rozporek to rozcięta część koszuli (Wysokie). *Rozporek je u koszuli* (Suchowola). *Rozporek przy spodniach miał ruzpięty* (Tuczepy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rozporka*; D. lm. *rozporków*; wymowa: *rosporek*, *rusporek*.

Por. *rozpór*, *rozpórka*.

Rozpory ‘listwy przytrzymujące płótno, żeby się nie ściągało’

I jeszcze tu takie ruzpory do rozciągania zrobionego płótna byli, takie dyseczki (Kodeń).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lm. *rozporów*; wymowa: *rospory*, *ruspory*.

Por. *biruty*, *rozpinki*, *stanek*, *szparutki*.

Rozpór ‘rozcięta część koszuli, rozpięcie przy spodniach’

Rozpór to rozcięcie u koszuli, u spodni (Wola Gałęzowska). *Portki muszo mieć rozpór, taki już jest jich wystrój* (Żółkiewka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rozporu*; D. lm. *rozporów*; wymowa: *rospur*.

Por. *rozporek*, *rozpórka*.

Rozpórka I – tom I: 272.

Rozpórka II – tom II: 153–154.

Rozpórka III ‘rozcięta część koszuli, rozpięcie przy spodniach’

Rozpórka to jak troche rozcięte w koszuli u góry, rozpórka tyż w spodniach (Żerocin). *Z boku ruzpórke przy spódnicy miała* (Rogoźniczka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *rozpórki*; D. lm. *rozpórków*; wymowa: *rospurka*, *ruspurka*.

Por. *rozporek*, *rozpór*.

Rozwijać się ‘zdejmować chustkę z głowy’

Rozwijają się to inaczej zdymać chustkę z głowy (Ciechanki). Baby to kiedyś się nigdzie nie rozwijały, cały czas w chusteczce (Olszanka). Jak się zawiła rano, to rozwijać się dupiro musiała na spanie (Rozłopy).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *rozvijać še, ruzvijać še.*

Por. *zdymać chustkę // chusteczkę.*

Rozzuć // rozzuwać buty ‘zdejmować buty z nóg’

Jeden się rozzuwał, przyszedł, następny się ozuwał, tak było (Turka). Rozzuwać buty trza, jak się wchodzi do chałupy (Wysokie). Rozzuwać się to zdjąć buty z nogów (Sławęcín).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *rozzuć // rozzuwaŹ buty, rozzuć // ruzzuwaŹ buty.*

Por. *rozbuć // rozbuwać buty, skidać buty, wyzuć // wyzuwać buty, zdejmować buty, zdjąć // zdejmować buty, zdymać buty, zzuć // zzuwać buty.*

Rozzuwak ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Rozzuwaki takie byli z drzewa na buty zdymać (Mircze). Buty w rozzuwak i ciągnął du siebie (Konopnica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Poniatowa, Konopnica, Kozubszczyzna, Borzechów, Miętkie, Gołębie, Mircze, Oszczów (zob. mapa 15).

D. lp. *rozzuwaka*; D. lm. *rozzuwaków*; wymowa: *rozzuwak, ruzzuwak.*

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, stopka, suczka, suka, ścią-gawka, wyzuwacz, zabka.*

Rydel I – tom IV: 398.**Rydel II** ‘usztyniona, wystająca część czapki osłaniająca czoło’

Rydel to sztywna część czapki osłaniająca czoło (Rudnik). Rydel to daszek u czapki (Polichna). Rydel jest kwardy u czapki (Potok Górny). Rydel jest przy każdy prawie czopce, rydel czy daszek, na jedno wychodzi (Czernięcin Główny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Kraśnika, Bychawy, Janowa Lubelskiego, Krasnegostawu i Biłgoraja (zob. mapa 10).

D. lp. *rydla*; D. lm. *rydlów*; wymowa: *rydel.*

Por. *daszek, kozyrok, rydelek.*

Rydelek ‘usztyniona, wystająca część czapki osłaniająca czoło’

Rydelek to ta część sztywna u czapki nad czołem (Glinny Stok). Rydelek przy czopce zastania czoło (Skoki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dębica, Siemień, Skoki, Glinny Stok (zob. mapa 10).

D. lp. *rydelka*; D. lm. *rydelków*; wymowa: *rydelek.*

Por. *daszek, kozyrok, rydel.*

Rytki ‘drabinka do nawijania osnowy w warsztacie tkackim’

Rytki to jest to przyrząd w krosnach (Kolonia Drzewce). Rytki to su w podubiństwie, w formie tak dajmy na to tak jak grabie, tylko że so nieco niższe zęby, i jest jeszcze [. . .], od góry takie nakrycie (Łazory). Tak sie ze sie te nici osnujo, snuje. A późni już jich nawijamy, takieśmy my mieli takie zrobione rytki, zęby porobione to, rozliczyć trzeba równiutko i trzeba tego trzymać jedne, a tam sie nakreći na te worciło, o. I to bardzo było dobrze. To przychodzili do nas, bo myśmy mieli tak zrobili, nam dziadek zrobił takie ta rytki (Radcze). Te nici szły w te rytki, o to sie nazywały rytki. O to te nici przechodziły. To była tako truneczka, trunka tako była, i w ty trunce ile dziurków, szesnośćie, w każdo dziurke musiała jedna nić wchodzić i to tak było dokoła, aż pełno (Bukowa). Brało sie na warsztat i rozkładało sie w rytki, pare ludzi, a jeden trzymał za rytki (Oszczepalin). Przez te rytki przechodzo pasma osnowy (Potok Górny). Rytki to jest jedna listew z drewnianymi kołeczkami, a druga ma wyżłobiony rowek, nakładamy na kołeczki, naciskamy mocno, wiążemy tasiemkami na końcach listwy i zaczynamy nawijanie na wał osnowy (Wola Osowińska). Rytki to jakby przyrząd taki, deska z nabitymi goździami i na to sie talki bierze, nawinie na te rytki (Branica Radzyńska).

Źródła: PM, TBM, SS.

Geografia: powszechna.

D. lm. *rytków*; wymowa: *rytki*.

Por. *drabinki*.

Rzacionek ‘kij w kołowrotku, do którego mocuje się len’

Na rzacionek sie lyn wsadzi i potem sie przedzie (Dobryń).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *rzacionka*; D. lm. *rzacionków*; wymowa: *żaćonek*, *żaćunek*.

Por. *dziad*, *dziadek*, *kądziątka*, *kręzel*, *pacholek*, *pocios*, *prządka*, *przędziątka*.

Rzemieniak ‘wąski pas skóry do wiązania ubrań w pasie’

Rzemieniak to pasek do spodni (Zagórze). Rzemieniok to pas rzemienny do spodni, koszuli, sukmany (Polichna). Rzemieniak to skórki kawałek długi, który przepasuje sie spodnie (Nowy Orzechów). Koszula na gaciach przepasana rzemieniakiem (Michów). Koszule noszono na wypust, przepasywali chłopcy jeszcze rzemieniakiem (Serniki). Dawno tymu to rzemieniakiem przepasywano koszule zgrzebno (Niedźwiada). Rzemieniok jest do przepasania spodni (Grądy). Rzemieniok to z towaru lub skóry czy taśmy (Skowieszyn). Kiedyś, dawno temu, to koszule przepasywano powróstem, rzemieniakiem lub krajko (Łańcuchów).

Źródła: PM, AME, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *rzemieniaka*; D. lm. *rzemieniaków*; wymowa: *żemieńak*, *żymieńak*, *żemieńok*, *żymieńok*.

Por. *papruła*, *pas*, *pasek*, *pojas*.

Rzymki ‘letnie buty na paskach’

Rzymki to sandały, obuwie na lato na paskach (Osmolice). Rzymki to buty damskie na paseczki, sznurowane lub zapinane na pasek poniżej kostki (Ruda Solska). Rzymki to buty poniżej kostki na pasek (Abramów). Rzymki to buty letnie składające sie z pasków (Batorz). Ja chodziłam, miałam takie rzymki, tu miałam drewno pud spodem

(Łukowa). *Rzymki to inaczej sandały* (Nowy Orzechów). *Takie rzymki w wojne robił* (Uhrusk).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *rzymków*; wymowa: *żymki*.

Por. *sandały, trepy, wiatrówki*.

Saczek ‘górna część ubrania – żakiet damski’

Sacek to ubranie kobiece, na bluzkę sacek zakładała baba (Polichna). *Saczek to jak dziś żakiet* (Łukowa). *W saczku do kościoła się szło* (Żrebce). *Na co dzień to w saczku nie chudzili, tylko od święta to było ubranie* (Ochoża). *Saczyk damki, a męska marynarka, takie były ubiory* (Potok Górny). *Do spódnicy to się ubierało saczek, to jakby marynarka taka dawna* (Kulik). *Saczek był szyty z czarny, zielony lub granatowy wetenki* (Radzanów). *Saczki byli szyte z wełny, dopasowane w pasie, z kołnierzem i długimi rękawami* (Wólka Czułczycka). *Dawni mówili sacek, wdzieje se sacek, to mi będzie ciepło* (Świeciechów). *Baby w saczkach chodziły do spódnicy* (Wólka Abramowska). *Ja do dziś mam tyn saczek, ale tera to się mówi żakiet* (Tworyczów). *Taki saczek babski, chłopcy tego ni mieli, spódnica i saczek* (Majdan Wielki). *Zdejmijcie ten saczek, bo tu goruco* (Kocudza). *Saczek był z rękawami, zapinany na guziki, z rękawami* (Jarosławiec).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *saczka*; D. lm. *saczków*; wymowa: *saček, sačyk, sacek*.

Por. *fifrak, żakiet*.

Sak ‘długie podwatowane ubranie, coś między paltem a płaszczem’

Sak to ciepłe watowane okrycie wierzchnie dla kobiet (Ochoża). *Kiedyś kobity się łubirały, i jesionki, i saki grube, ale to było swoji roboty [...] sie w domu szyło* (Branew). *Sak to coś niby płaszcz, ale gruby* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *saka*; D. lm. *saków*; wymowa: *sak*

Por. *półszubek, sakpalto, szuba, szubka*.

Sakpalto ‘długie podwatowane ubranie, coś między paltem a płaszczem’

Sakpalto to było z sukna, nosiły to i baby i chłopcy, bo to ciepłe było, tera ni widać tego (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *sakpalta*; wymowa: *sakpalto*.

Por. *półszubek, sak, szuba, szubka*.

Sakwojaż ‘torebka skórzana zawieszona przy pasie’

Sakwojaż to torebka skórzana, zwisająca przy pasie (Polichna). *Sakwojaż to chłopcy miały, wisało to przy pasie* (Olbięcín).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *sakwojaża*; D. lm. *sakwojażów*; wymowa: *sakfojaś*.

Por. *kalita, kalitka, krzos, palarus*.

Samle ‘kóleczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnice na samlach wisiaty i przedło sie (Gręzówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Gręzówka, Żdźary, Trzebieszów, Gózd (zob. mapa 32).

D. lm. *samlów*; wymowa: *samle*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kóleczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, snozy, suka, szynki, trycki, wałki*.

Samodział ‘tkanina z wełny lub lnu tkana na ręcznym warsztacie’

Samodziatowe to tak sie nazywał towar, samodział, ze jakby ktoś sum łutkoł i była krata kolorowa (Świeciechów). *A to były takie materiały, z samodziału, to nawet marynarki szyły. [...] mój chłop miał z samodziału tako marynarkę, to ja pamintom. [...]. A takie kulurowe, o takie, w takie różne, te. To samodział sie nazywał* (Stryjno Pierwsze). *W zime bidny chodził w spodniach z samodziału* (Nowodwór). *Sukman był szyty z cimnego brązowego samodziału* (Bordziłówka). *Suknianki to spodnie z tego samodziału szyte na zime* (Witulín).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *samodziatu*; D. lm. *samodziatów*; wymowa: *samożau, samożał, samożou*.

Samodziatka ‘koszula wykonana z płótna lnianego, utkanego we własnym zakresie’

Samodziatki takie sie robiło, no samodziałka to lniana koszula własny ruboty (Wola Uhruska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Chełma i Włodawy.

D. lp. *samodziatki*; D. lm. *samodziatków*; wymowa: *samożauka, samożałka, samużauka*.

Sandały ‘letnie buty na paskach’

Sandały to dawne obuwie skórzane, płytkie, o niskich obcasach, na paskach (Nielisz). *Sandały to teraz, po nowemu to te dawne ciżmy so sandały* (Skowieszyn). *Sandały. Aj takie ze skóry, wkoło skóra była i tu sznurowali sznurakami, a tu takimi szmatami okręcali, [...] na podeszwie takie ładne sandatki* (Bukowina). *W chudakach chodzili, ja nie chodziła, ja już w sandałach. A takie ze skóry, to tylko uszyta skóra i wkoło skóra była, i tu sznurowali sznurkami* (Biszczca). *Sandały sie nazywały, były w takie dziurki powyżynane, ze palce było widać, to aby sie w lecie w tym chodziło, bo to były buty na lato, sie nazywały sandały wiatrówki. To były męskie, bo damskie to były takie, ze palców ni miały, na pięte aby pasek, i to były sandały babskie* (Świeciechów). *Sandały to na paseczkach takie letnie buty* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *sandałów*; wymowa: *sandaauy*.

Por. *rzymki, trepy, wiatrówki*.

Satyna ‘materiał błyszczący i miękki’

Satyna to ono, tyn materiał tak jakby szyleścił, jak się dotykało, takie mięciutkie to (Strupin Duży). Satyna to był lepszy materiał, bluzkę se uszytam z ty satyny, to było coś taka bluzka (Suchowola). Satyna to taki szeleszczący tyn materiał, i błyszczał się tak (Stary Brus).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *satyny*; D. lm. *satynów*; wymowa: *satyna*.

Serdaczek I ‘część ubrania kobiecego z aksamitu, bez rękawów, wyszywana, zakładana na bluzkę’

I serdaczki mieli baby, takie ozdobne (Uhrusk). Serdaczek to ubranie bez rękawów, ozdobione cekinami (Osmolice). Syrdaczek to z aksamitu, wyszywany, bez rękawów i na bluzkę się to odziwa (Mołożów). Syrdaczek to du krakowskiego ubrania był, na bluzkę się zakładało syrdaczek, gorset też nazywali (Stryjów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *serdaczka*; D. lm. *serdaczków*; wymowa: *serdaček, syrdaček, serdacek, syrdacek*.

Por. *gorset, staniczek, stanik, żurawka*.

Serdaczek II ‘ocieplane wierzchnie okrycie męskie bez rękawów, sięgające do pasa’

Baba miała krótki serdaczek, ciepły i w tym do obrządku chodziła (Ignaców). W krótkich serdaczkach chodzili, bez rękawów (Huszcz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

D. lp. *serdaczka*; D. lm. *serdaczków*; wymowa: *serdaček, syrdaček, serdacek, syrdacek*.

Por. *bezrękawnik, kabat, kaftan, kamizela, kamizelka, podwłóczka, serdak*.

Serdak ‘ocieplane wierzchnie okrycie męskie bez rękawów, sięgające do pasa’

Serdak to bez rękawów i zapinany z przodu (Wólka Abramowska). Serdak, było to grubsze pikowane łódzinie bez rękawów, to był serdak. Wkładało się taki bezrękawnik, były podbite skórę baraniu, towar z wirzchu i były takie watu podbijane czy kocym i było tu bez rękawów, to był serdak, taki był niży pasa, to był taki do roboty serdak (Anno-pol). Serdak to dawna taka kamizelka bez rękawów (Horyszów Ruski). Serdak to część ubrania kobiecego bez rękawów (Kolonja Zakręcie). Serdak to ubranie babskie bez rękawów, która zakłada się na bluzkę (Kryłów). Serdak to część ubrania kobiecego do pasa, które zakłada się na bluzkę (Smólsko Małe). Serdak ni ma rękawów, powycinane so, jest łobciśty, do pasa, na sznurki, bez kotnierza (Ruda Solska). Serdak to wierzchnie ubranie dla kobiet, jak już chłodni w jesini, no i w zimie w tym serdaku chodzo, ni ma rękawów (Zdzisławice). Serdak był taki gruby i spódnica du tego była grubo (Branew). Serdak to taki prosty jakby kozuszek bez rękawów (Potok Górny). Jak się człowiek przyzwyczają do serdaka, to byz nigo ni może się łobyjść, zawsze mu zimno (Sól). Serdak to rodzaj gruby kamizelki (Popkowice). Kobiety to serdaki. Serdak był taki ucinany albo tak prosty, taki z cieplejszego materiału. Do roboty to serdak, żeby po plecach [. . .]. I bez rękawów (Uhrusk). Serdak to po naszymu kamizelka, szyli sukнем (Bytyń). Na bluzkę

serdak zakładali (Osuchy). Serdak to było stare ubranie i rękawy odpruli. Nowe to kłaki dali my, pikowaliśmy to (Łukowa). Serdak to odzienie ciepłe bez rękawów (Wierzbica pow. Kraśnik). Serdak to odzienie ciepłe bez rękawów, kobiece (Polichna). Serdak to coś ciepłego, ale nie jest z wełny i ni ma rękawów (Worgule). Barchanka, kabat i serdak to ciepłe zimowe odzienie (Żrebce). Serdak to ciepłe ubranie dla kobiet bez rękawów (Staw). Serdak to okrycie kobiece bez rękawów, długie jak marynarka (Skowieszyn). Serdak ni ma rękawów i jest ciepły (Wierzbica pow. Chełm). No jak kiedyś, to w tych serdakach sie chodziło, bo jak było zimno, to sie włożyło serdak bez rękawów, [. . .], bo to bez rękawów jest, no, i chodziło sie (Stryjno Pierwsze). Serdak, no to było bez rękawów syrdaki, sie chodziło, bo jak było zimno, to sie zakładało serdak, był wygodny, bo sie chodziło w nim na zime, w jesini, w lecie. To było wygodne (Świeciechów). Serdaki, bez rękawów. Ale na wierzch to serdak. No tak jak tera też majo nieraz takie te, co dajo tym w robotach, był ocieplany. Był ocieplany na przykład, i bez rękawów, tylko zapinany. Też zapikowany był na wacie. Serdak sie nazywał (Janiszkwice). Serdaki nosili kubiety cały czas, to było bez rękawów i kołnierza (Dorohusk). Założ serdak, bo zimnica na dworze (Ostrów).

Źródła: PM, KAGP, AME, APAE, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *serdaka*; D. lm. *serdaków*; wymowa: *serdak, serdok*.

Por. *bezrękawnik, kabat, kaftan, kamizela, kamizelka, podwłóczka, serdaczek*.

Siatka ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Take siatke sie rubiło na głowe z chusteczki (Wierzbica pow. Kraśnik). Oj, to te siatki to prawie całe zime sie robiło, bo to tak o, jak gdzieś sie szło na, na wieczorki, to sie brało [. . .], a można nakrochmalić, żeby ona była taka sztywna. [. . .]. Bo to sie jeszcze później na tej siatce wyszywało, haftowało [. . .]. To trzeba naprawde ładnie zrobić, żeby było ładne. Nie, to nie jest dokładne. [. . .]. I raz, dwa, oczko za oczkiem, oczko za oczkiem i tak sie robi. Nie, no tako siatke (Kożanówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *siatki*; D. lm. *siatków*; wymowa: *śatka*.

Por. *chusta wiązana, chustka z dupką, czepek, czepiec, dupka, kacapka, prypyczok, sitko*.

Siernik ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

W sirniku takim pokręconym jest szpulka i ona sie kręci (Leszczanka).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Trzebieszów, Leszczanka (zob. mapa 26).

D. lp. *siernika*; D. lm. *sierników*; wymowa: *śernik*.

Por. *barki, gręple, rososzki, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidełka, trzcionki, widelce, widełeczki, widełka, widełki, zębki, zęby*.

Siery ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Siery to takie widełki z haczykami, które nawijajo nić na szpulke w kółku (Jarczówek).

Siery nawijajo nić na szpule (Dobryń). Siery to takie widełeczki w kółku, w których jest szpulka (Okrzeja).

Źródła: PM, PZ, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna (zob. mapa 26).

D. lm. *sierów*; wymowa: *šery*.

Por. *barki, gręple, rososzki, siernik, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidełka, trzpiionki, widelce, wideteczki, widetka, widetki, ząbki, zęby*.

Sitko ‘chustka wiązana na głowie w formie czapki’

Kubieta zawiązała chustkę, pud brodo zawiązywała, a jak ni, to wiązała sitko na tyle albo zawiązała na krakwiankę, to kuńce jiśli du tyłu (Józefów).

Źródła: PM.

Geografia: Józefów, Majdan Sopocki, Susiec, Maziły.

D. lp. *sitka*; D. lm. *sitków*; wymowa: *šitko*.

Por. *chusta wiązana, chustka z dupką, czepek, czepiec, dupka, kacapka, prypyczok, siatka*.

Siwaka ‘dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodziałowego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, w kolorze siwym’ (zob. ilustracja 1).

Siwaka to taki rodzaj sukmany, jest w siwym kolorze (Maziły). Siwake take, to wsio robota była swoja, w domu (Lubycza Królewska). Siwaka, bo una siwa była, dziś to by powiedzieć, że nibiesko, bo to było malowane czymś na taki kolor (Borowiec).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja.

D. lp. *siwaki*; D. lm. *siwaków*; wymowa: *šivaka*.

Por. *sukman, sukmana, sukmanek, sukmanka*.

Skafander ‘kurtka z kapturem, zwykle z tkaniny impregnowanej, chroniąca przed wiatrem i opadami’

Skafander to inaczej kurtka krótka (Żrebce). W skafandrach z ortalionu i z kapturem to sie chodziło (Grądy).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *skafandra*; D. lm. *skafandrów*; wymowa: *skafander*.

Skarpetki ‘okrycie dolnej części nogi, rodzaj krótkich pończoch’

Skarpetki cerowałam, a tera sie wyrzuca (Ruda Solska). Skarpetki to so różne, wytłniane, a tera to z jakiegoś trykotu, elastyczne (Niedrzwica Duża).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *skarpetek* // *skarpetków*; wymowa: *skarpetki*.

Por. *skarpety*.

Skarpety ‘okrycie dolnej części nogi, rodzaj krótkich pończoch’

Skarpety były zamiast pończoch, ale skarpety to grube były, z wełny (Oblasy). A skarpety to było za drogie, chyba że swoji ruboty skarpety, ale to musiała być wełna, z tych baranów no to była ta wełna, ale to bugate ino mieli barany (Rejowiec Fabryczny). Ile

ja swetrów zrobiłam, skarpet, rękawic (Dzierzkowice Wola). Rubiła kiedyś na drutach czapki, rękawice, skarpety, teraz już ni mogę (Miętkie). Nogi okręcano wełnianymi skarpetami robionymi na drutach (Wola Korybutowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *skarpet* // *skarpetów*; wymowa: *skarpety*.

Por. *skarpetki*.

Skidać buty ‘zdejmować buty z nóg’

Jak się wchodzi do chałupy, to zara trza skidać buty (Orłów Murowany). Kiedyś to butów nie skidali i całe chałupy było błota, bo drogi to byli polne więcy (Zaporze).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

Wymowa: *skidaż buty*.

Por. *rozbuć* // *rozbuwać buty*, *rozżuć* // *rozżuwać buty*, *wyżuć* // *wyżuwać buty*, *zdejmować buty*, *zdyć* // *zdejmać buty*, *zdyrać buty*, *zżuć* // *zżuwać buty*.

Skład ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Skład to po starymu, a teraz to fałda w spódnicy (Kodeniec). Takie składy w matyriale rubili, to przyważnie na bluzce, na spódnicy tak przy pasie (Nowy Orzechów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lp. *składu*; D. lm. *składów*; wymowa: *skuat*, *skłat*.

Por. *bałda*, *fałda*, *folga*, *składka*, *tryfa*, *zakładanka*, *zakładka*, *zbiorek*, *zmarszczka*.

Składanie ‘marszczenie materiału, układanie w fałdy’

To skłodany fartuch w fałdy, tu idzie tedy to skłodanie (Polichna). Składanie takie robiła w spódnicy i w ty soroczce tyż (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *składania*; wymowa: *składanie*, *składanie*, *skłodanie*.

Por. *karbowanie*, *marszczanka*, *marszczenie*, *plisowanie*, *szczypanka*, *tryfienie*, *zmarzczce*.

Składka ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Składka w spódnicy, bo spódnice szyli w takie składki (Worgule).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *składki*; D. lm. *składków*; wymowa: *skuatka*, *skłatka*.

Por. *bałda*, *fałda*, *folga*, *skład*, *tryfa*, *zakładanka*, *zakładka*, *zbiorek*, *zmarszczka*.

Skorbon ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Skurbun to but do wyrzuczenia, staryńki (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

D. lp. *skorbona*; D. lm. *skorbonów*; wymowa: *skorbon*, *skorbun*.

Por. *chodak*, *kurp*, *kurpiak*, *obiersztynek*, *rapeć*, *szłapak*, *targał*, *trep*.

Skrećić ‘kręcąc palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Tak zgrabnie tyń lyn skrećila i wyszła równiutka nitka (Stary Orzechów). Pukrećić trza tak w palcach tyń lyn, jego skrećić, puślinić te palce i wyjdzie nitka (Świerze). Skrećić palcami trza, żeby nitke zrobić (Ortel Książęcy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

Wymowa: *skreńčić, skryńčić.*

Por. *fartnać // fertnać, fryzać, furtnać, kręcić, mykać, pobierać, pociagać, posuknać, pyrgać, smykać.*

Skrećle ‘buty plecione ze słomy’ (zob. ilustracja 18).

Jeszcze na nogach nosili, w normalne buty nosili ludzie skrećle. No to już ewenement panu powiem. Skrećle, to było coś na kształt dzisiejszej skarpety, ale ówczesnej onucy, ale robione ze słomy. No, majstersztyk to był, to był taki pęczek słomy związany, ten pęczek szedł z tyłu na tydce i potem jakby sie warkocz plotło, oplatało sie noge dookoła i to był wspianały izolator od zimna, bo słoma izoluje. Ale te skrećle nie były jednorazowego użytku, że tak włożył noge i tak wieczorem już wyjął. Ludzie sie tak nie rozbuwali w domu, że wchodzili, zdejmowali ciapy, tylko chodził w butach, sie obuł w butach i chodził do wieczora. I wieczorem, pamiętam, ojciec, bo to mężczyźni w tych skrećlach, kobiety nie, jak wyjmował buty i te skrećle zdejmował, to one takie były jakby ta noga była, bo one kształt nabierały i tak stawiał skrećlowano noge i czekała ona do jutra rana. I rano znou te skrećle owijał (Wysokie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

D. lm. *skrećli*; wymowa: *skrentle, skryntle.*

Por. *słomiaki, słomianki, słomieniaki.*

Skrzydółka I ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Skrzydółka byli i w nich ta szpula była (Koszoly). Szpula to sidziała w takich skrzydółkach w tym kółku (Wyczołki).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Lubenka, Koszoly, Korczówka, Wyczołki (zob. mapa 26).

D. lm. *skrzydółek // skrzydółków*; wymowa: *skšydeu̇ka, skšydełka.*

Por. *barki, gręple, rososzki, siernik, siery, skrzydła, szczaki, trzepidółka, trzpienki, widelce, widelczki, widółka, widółki, ząbki, zęby.*

Skrzydółka II ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Skrzydółka so takie rozwidłone na dole i na tym reszta sie opira tyj wituszki (Motwica).

Źródła: PM.

Geografia: Motwica, Dańce (zob. mapa 29).

D. lm. *skrzydółek // skrzydółków*; wymowa: *skšydeu̇ka, skšydełka.*

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, krzyżak, tawka, noga, nóżka, podnózek, słupek, stojak, stolec, stołek, szłapki, trójnóg.*

Skrzydła I ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Skrzydła to narzędzie służące do zwijania uprzedzonej kądzieli, poruszające się w pozycji pionowej (Dobryń). Skrzydła to przyrząd do zwijania przędzy (Jabłeczna).

Źródła: PM.

Geografia: Dobryń, Jabłeczna.

D. lm. *skrzydeł* // *skrzydłóv*; wymowa: *skšydu̇a, skšydu̇la*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wiaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszk, zwituchy, zwituszki*.

Skrzydła II ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Skrzydła to część kołowrotka, takie widelka i tam jest szpulka (Jabłeczna). Kryła, tera skrzydła, to widelki z haczykami, które nawijajo nić na szpulke w kołowrotku (Międzyleś). Skrzydła na szpulke w kółku, a kiedyś to kryła mówilo si (Matiaszówka).

Źródła: PM, PZ, KAGP.

Geografia: Kały, Elźbiecin, Międzyleś, Jabłeczna, Matiaszówka (zob. mapa 26).

D. lm. *skrzydeł* // *skrzydłóv*; wymowa: *skšydu̇a, skšydu̇la*.

Por. *barki, greple, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, szczaki, trzepidełka, trzpiionki, widelce, widełeczki, widelka, widelki, zębki, zęby*.

Skrzydło I – tom III: 345.

Skrzydło II ‘połowa dolnej części płaszczu lub sukmany’

Skrzydła to poły płaszczu (Potok Górny). Skrzydło to jedna połowa dolnej części płaszczu (Hucisko). Skrzydło jest u sukmany (Białowola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Biłgoraja i Zamościa (zob. mapa 3).

D. lp. *skrzydła*; D. lm. *skrzydeł* // *skrzydłóv*; wymowa: *skšydu̇o*.

Por. *poła, poleć, skrzyła*.

Skrzydło III ‘rondo kapelusza’

Skrzydło to u kapelusza takie jak parasolka u dołu (Mołożów). Kapelusz miał szerokie skrzydło i płasko krymke (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Skrzydła kapyluszów były obszywane czarno taśmo (Wólka Rokicka). Kryło to rondo u kapelusza (Sławęcín).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 11).

D. lp. *skrzydła*; D. lm. *skrzydeł* // *skrzydłóv*; wymowa: *skšydu̇o, skšydu̇lo, kryło*.

Por. *chłodnik, kania, rondel, rondo*.

Skrzydło IV ‘ruchoma część cierzicy lub międlicy’

W cierzicy to, co je ruchome, to sie nazywa skrzydło (Łazy).

Źródła: PM.

Geografia: Gręzówka, Łazy (zob. mapa 17).

D. lp. *skrzydła*; D. lm. *skrzydeł* // *skrzydłóv*; wymowa: *skšydu̇o*.

Por. *jęczeczek, język, miecz, mieczyk, pióro, raczka, wieko, wierzch, wierzchnik*.

Skrzyła ‘połowa dolnej części płaszczu lub sukmany’

Skrzyła to jest inaczy poła sukmany (Janiszkowice). Skrzyła u sukmany, to były dwie skrzyły, szyrokie i takie troche kłoszowane (Gardzienice). Skrzyło płaszcza to tak zarzucoł na boki, ze to taki ładny płasc (Lipa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krępiec, Franciszków, Rybczewice, Gardzienice, Janiszkowice, Basonia, Opoka, Grabówka, Gościeradów, Irena, Lipa (zob. mapa 3).

D. lp. *skrzyli*; M. lm. *skrzyle*; D. lm. *skrzyłów*; wymowa: *skšyla*.

Por. *poła*, *poleć*, *skrzydło*.

Skrzynka I – tom I: 288–289.

Skrzynka II – tom II: 170.

Skrzynka III – tom IV: 408–409.

Skrzynka IV – tom IV: 409.

Skrzynka V ‘stojak do szpul z osnową’

Były takie jak skrzynki zrobione i tam sie składało szpulki, nazywało sie skrzynka (Piotrawin).

Źródła: PM.

Geografia: Piotrawin, Łaziska.

D. lp. *skrzynki*; D. lm. *skrzynek*; wymowa: *skšynka*.

Por. *cewnica*, *cewnik*, *cywie*, *drabinka*, *drabka*, *krosienka*, *nawijadło*, *nawijka*, *potak*, *snowadle*, *snowadła*, *snowadło*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snownica*, *szargacz*, *szargan*, *szargot*, *szpulak*, *szpularz*, *szpulka*, *szpulownik*, *toczak*, *zwijadła*.

Słomiaki ‘buty plecione ze słomy’ (zob. ilustracja 18).

Słomiaki ze słomy [. . .], tupleciuny był z takich warkoców ze słomy i tam było jeszcze nasypane sieki i tam w tego buta wkładał noge i tam na wirzchu jeszcze mu zawiązywały tak jakby wyży kostek tyn słumiok (Annopol). A do Annopola wtedy taki mróz musi ja wim, a do czterdziestu stopni dochodziło [. . .]. Łojciec wtedy wziun takie słomiaki upłótt taki warkoc ze słomy, jak to kobity warkoce miały, o tak sie ze słomy upletto i później sznurek, i tako igła była, takie buty ze słomy łojciec se upłótt, portki rozumiesz zgrzebne jedne, drugie, trzecie, bo to mróz do czterdziestu stopni (Dzierzkowice). Słomiaki to były takie buty na, ze słomy na drewniany podeszwie (Olbięcín).

Źródła: PM.

Geografia: Annopol, Opoka, Gościeradów, Dzierzkowice, Dzierzkowice Wola, Olbięcín.

D. lm. *słomiaków*; wymowa: *suómaki*, *suómaki*, *suómóki*.

Por. *skrętle*, *słomianki*, *słomieniaki*.

Słomianki ‘buty plecione ze słomy’ (zob. ilustracja 18).

Słomianki to buty plecione ze słomy (Osmolice). Jeszcze na nogi słomianki se upłótt ze słomy (Franciszków). A słomionki, słomionki miałem z drewnianymi podeszwami, a tu słomo takie oplecione i to to takie było łodzienie (Zakrzew).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *słomianków*; wymowa: *suómanki*, *suómanki*, *suómónki*.

Por. *skrętle*, *słomiaki*, *słomieniaki*.

Słomieniaki ‘buty plecione ze słomy’ (zob. ilustracja 18).

Jeszcze pamiętam, to bardzo jest ciekawe, że ludzie na nogach chodzili w słomieniakach. A słomieniaki, to były takie buty ze słomy, które się nakładało na buty normalne. To słomieniaki. I to było z takiego warkocza robione. Warkocz ze słomy był pleciony i potem z tego warkocza kształtowało się takie wielkie buty, w które zmieściła się noga z butem. I to był wspaniały ocieplacz, bo słoma, to jest izolator dobry (Wysokie). Podeszwa drywniana, a tu całe ze słomy, takie to byli buty kiedyś, słomieniaki (Żulin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Krasnegostawu i Lublina.

D. lm. *słomieniaków*; wymowa: *słomienáki, słomienáki, słomienióki*.

Por. *skrzętle, słomiaki, słomianki*.

Słupek I – tom I: 289.

Słupek II – tom IV: 410.

Słupek III – tom IV: 410.

Słupek IV – tom IV: 410–411.

Słupek V – tom IV: 411.

Słupek VI ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Słupek taki gruby trzyma te wijoki, słupek i tyle (Łazy). Zwijacz był na takim słupku, ten słupek trzymał to (Hanna).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-wschodnia i okolice Łukowa (zob. mapa 29).

D. lp. *słupka*; D. lm. *słupków*; wymowa: *słupek*.

Por. *kołodoczek, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, stojak, stolec, stołek, szłapki, trójnóg*.

Słupek VII ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Wijatka i taki na dole koziołek, i w tym koziołku jesce w środek słupek taki wsadzony (Opoka).

Źródła: PM.

Geografia: Opoka, Annapol, Grabówka.

D. lp. *słupka*; D. lm. *słupków*; wymowa: *słupek*.

Por. *kołeczek, kotek, pal, stepno, sworzniak, szpindel, trzpień, trzpien, trzpienek, zatyeczka*.

Słupki I – tom I: 289.

Słupki II ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Cywke w prządce trzymały słupki (Wolka Ratajska). Słupki to takie drążki, które trzymają szpulki (Błotków Duży).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *słupków*; wymowa: *słupki*.

Por. *chłopak, chłopczyki, chłopki, łapki, nóżki, pacholki, paliki, rączki, stojki*.

Słupnica ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Słupnica to podstawa górnej części kołowrotka, deska, do której ta część jest przymocowana (Worgule).

Źródła: PM.

Geografia: Worgule, Witulin (zob. mapa 21).

D. lp. *słupnicy*; D. lm. *słupniców*; wymowa: *słupnica*.

Por. *blat, deska, koza, ława, ławeczka, ławka, magłownica, podnózek, podnózka, stolec, stołeczek, stołek, stół*.

Smergacz ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Szmatka do wicia przędzy nazywana była smergacz (Brzozowica Duża). *Smyrgocz to jest kawałeczek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki* (Germanicha).

Smyrgac taki do wicia nitek był (Grzędówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Grzędówka, Toczyska, Germanicha, Jedlanka, Okrzeja, Krępa, Brzozowica Mała, Brzozowica Duża.

D. lp. *smergacza*; D. lm. *smergaczów*; wymowa: *smergač, smyrgoč, smyrzac, smyrzoc*.

Por. *jurek, jurko, kulka, omykiel, płótno, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, szmata, szmatka*.

Smocek ‘duża, czarna chusta z cienkiej wełny, z błyszczącymi frędzlami’

Jeszcze były chustki zwały się smocki. Była to chustka czarno, ze świecącymi frędzlami, była to chustka żałobno, to na żałobe jak ktoś zmar cy coś, to najbliższo rodzina miała taku chustkę, którą się nosiło na głowie czy na ramiunach, to była smocek się nazywała, ta chustka żałobno (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: nadwiślańskie okolice Kraśnika.

D. lp. *smocka*; D. lm. *smocków*; wymowa: *smocek*.

Por. *kazimierzówka*.

Smykać ‘kręcić palcami len, wywołać ruch obrotowy’

Palcami tak smykała zgrabnie kobieta i przędła (Janiszkowice). *Jak się przędzie, to len się tapie i tak trza smykać w palcach, tak żeby robić jakby takie koło* (Brody Małe).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

Wymowa: *smykać*.

Por. *fartnać // fertnać, fryzać, furtnąć, kręcić, mykać, pobierać, pociągać, posuknąć, pyrgać, skręcić*.

Snować ‘snuć przędzę na osnowę’

Przędze trza snować (Niemce). *Z kłębków na krosna potrzeba było pierw snować te nici, żeby potem robić płótno* (Kozubsczyzna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina.

Wymowa: *snować*.

Por. *nawijać nici, snuć*.

Snowadla ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Z kłębków na snowadle snuty. Taka była skrzynka na szesnaście kłębków sie układało i sie snuło na snowadle. Z tej snowadli sie zdejmowało take osnowe i zakładało sie na warsztat (Wola Osowińska). Snowadla to na niej snuje sie, to przyrząd do snucia przędzy (Trzebieszów). Snowadla, no to na tym sie snuje przędzie (Stanin). Na snowadli snuty (Osiny). Taka była snowadla nazywała sie. [...] A potem nawijanie płótna było. [...] Były takie takie skrzynki właśnie do tej snowadli i tu były kłębki. [...] Takie kłębki kładły sie w to i każda niteczka musiała iść, wie pani, bo jakby sie pomyliło, to już by nie wyszło to płótno. To takie skrzynki to, ale podobne, czy to, to może ta skrzynka. Wiem, że było ileś, musiało być tyle i tyle, [...] i dopiero matka tak patrzyła tylko i wszystko, żeby szły nitki jak należy, żeby sie nie poplątało, bo inaczej by nie mogła osnać na, osnowa sie nazywała, w ten, na ten warstat (Gołab).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia (zob. mapa 38).

D. lp. snowadli; D. lm. snowadłów; wymowa: *snovadla, snuvadla*.

Por. *osnowa, osnowalnica, osnownica, snowadle, snowadło, snowal, snowalnica, snowalnica, snowla, snownia, snownica, szpulowadło*.

Snowadle I ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Snowadle to takie urządzenie, że sie z tego snuło prosto na wasztat (Snopków). A później sie wilo na kłębki i na snowadle, na snowadlu później i na warsztat. I snuło sie na snowadle i na warsztaty sie robiło płótno (Pogonów).

Źródła: PM.

Geografia: Pogonów, Niemce, Dys, Jawidz, Nasutów, Snopków, Zakrzów (zob. mapa 38).

D. lp. snowadla; D. lm. snowadłów; wymowa: *snovadle, snuvadle*.

Por. *osnowa, osnowalnica, osnownica, snowadla, snowadło, snowal, snowalnica, snowalnica, snowla, snownia, snownica, szpulowadło*.

Snowadle II ‘stojak do szpul z osnową’

Snowadle te to był stojak do szpulek (Toczyska).

Źródła: PM.

Geografia: Toczyska, Zarzecze.

D. lp. snowadla; D. lm. snowadłów; wymowa: *snovadle, snuvadle*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadla, snowadło, snowalnica, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Snowadła ‘stojak do szpul z osnową’

Snowadła to służyli do snucia, tam na szpule trzymać (Elźbiecin).

Źródła: PM.

Geografia: Kąty, Elźbiecin.

D. lm. snowadłów; wymowa: *snovadła, snuvadła*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadło, snowalnica, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Snowadło I ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztatach tkacki’

Było takie snowadło, [...] takie dwa pręty stało, dużych, drewnianych, które miały dziurki i tu były takie żelazne. No i pręty żelazne stały, jile tych szpul było, tak to musiało być na te. Ta szpula z tego szpulownika szła na te pręty, ji trza było robić, szpulować na tych yy... , na taki duży jeden warkocz. I to ona tam umiała, tak to splatała po prostu warkocz, normalny warkocz był splatany, taki duży, długi. Dopiero z tego warkocza, jak to już, naczy się już to wyszpulowała, to było takie, ji to na snowadło szło. Z tego warkocza przez te pręty ji na snuadło (Kolechowice). Snowadło, taki kij buł, i znowuz, tak jakby takie jak ramki so, i ona tam chodzi wkoto i tu u góry so jedne ząby, na, na dole so troske nizej, zalezy jak duzo tej osnowy je. Jak jest duzo, to mniejsy, a jak tego, to wyzej. Kazdy sobie tam jakoś, kobiety niejedne, kto duzo robiły, to juz one wiedziały jak to robić (Germanicha). Snowadło to narzędzie, na którym snuje się z kłębków przędzie na warsztatach tkacki (Skowieszyn). Snuadło służy do snucia nici z kłębków przędzie na krośna (Kodeniec).

Źródła: PM, CWP, TBM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowo-wschodnia, sporadycznie na pozostałym obszarze (zob. mapa 38).

D. lp. *snowadła*; D. lm. *snowadłów*; wymowa: *snowadɔ, snuadɔ*.

Por. *osnowa, osnowalnica, osnownica, snowadła, snowadle, snowal, snowalnica, snowalnica, snowła, snownia, snownica, szpulowadło*.

Snowadło II ‘stojak do szpul z osnową’

Snowadło było na szpulki z osnowo (Siedliska pow. Łuków). To snowadło to było jak taka drabinka w podobie (Krępa).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *snowadła*; D. lm. *snowadłów*; wymowa: *snowadɔ, snuadɔ*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzyńka, snowadle, snowadła, snowalnica, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Snowal ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztatach tkacki’

I trza było na tako snowal, cztery ramy takie było zbite, tu się u belka skóry kawałek z kamasza cholewki przybiło. Tołeczek to jeszcze stoi, to tutaj je dziurka, co był kij postawiony, no i ta snowal tam chodziła, i potem trza było na ten wasztat (Branew).

Źródła: PM.

Geografia: Branew, Dzwola, Godziszów, Wólka Ratajska, Kocudza (zob. mapa 38).

D. lp. *snowali*; D. lm. *snowalów*; wymowa: *snoval, snuval*.

Por. *osnowa, osnowalnica, osnownica, snowadła, snowadle, snowadło, snowalnica, snowalnica, snowła, snownia, snownica, szpulowadło*.

Snowalnica I ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztatach tkacki’

Po snuwalni się snuło się nici do robienia płótna (Siedliszcze gm. Dubienka).

Źródła: PM.

Geografia: Toczyska, Łukowisko, Brzozowica Mała, Żakowola, Polskowola, Ossowa, Andrzejów pow. Chełm, Rogatka, Siedliszcze gm. Dubienka (zob. mapa 38).

D. lp. *snowalni*; D. lm. *snowalniów*; wymowa: *snovalńa, snuvalńa*.

Por. *osnowa, osnowalnica, osnownica, snowadla, snowadle, snowadło, snowal, snowalnica, snowla, snownia, snownica, szpulowadło*.

Snowalnia II ‘stojak do szpul z osnową’

Była snowalnia na szpulki z osnowo (Grzędówka).

Źródła: PM.

Geografia: Grzędówka.

D. lp. *snowalni*; D. lm. *snowalniów*; wymowa: *snovalńa, snuvalńa*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Snowalnica I ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Snujem te nici na snuwalnicy (Brzeźno). *Bierzem matajem, i taki byli snuwalnice, ji snujem* (Kostomłoty).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Błotków Duży, Kostomłoty, Dobryńka, Kąty, Żdzarka, Kulczyn, Mszanka, Świerże, Brzeźno, Dorohusk (zob. mapa 38).

D. lp. *snowalnicy*; D. lm. *snowalniców*; wymowa: *snovalńica, snuvalńica*.

Por. *osnowa, osnowalnica, osnownica, snowadla, snowadle, snowadło, snowal, snowalnica, snowla, snownia, snownica, szpulowadło*.

Snowalnica II ‘stojak do szpul z osnową’

Snuwalnica była i w ni trzymało sie szpule usnowy (Mszanna).

Źródła: PM.

Geografia: Kulczyn, Żdzarka, Mszanna.

D. lp. *snowalnicy*; D. lm. *snowalniców*; wymowa: *snovalńica, snuvalńica*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Snowla ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Te urządzenie to nazywa sie snuwla. Na tej snuwli snuje sie właśnie takie niteczki, żeby móc potem na krośna nawinać, i móc z tego robić (Kożanówka). *Później w kłębki i tak snuwla, żeby było można do warsztatu tkackiego nawinać* (Janówka). *Ji snuwla taka była, że snuły te nici, nasnuły i wtedy już te fszystko poparzyły te nici, wyprały* (Rusiły). *Sie snuje na snuwli [...] no potem już coś, zwijało sie te nici na snuwle i ze snuwli na warsztat* (Dubica). *Snuwla to narzędzie do sporządzania przędzy przeznaczonej do krośnow* (Dobryń). *To nazywali sie tak znaczone jak na snuwli sie snuło, później jak z tych motków sie pozwijają i taka snuwla była* (Hołowno).

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 38).

D. lp. *snowli*; D. lm. *snowłów*; wymowa: *snovla*, *snuvla*.

Por. *osnowa*, *osnowalnica*, *osnownica*, *snowadla*, *snowadle*, *snowadło*, *snowal*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snownia*, *snownica*, *szpulowadło*.

Snownia ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Zwijamy, snujem na snuwni (Sitno pow. Biała Podlaska). *Weźnie sie na te kłębki powije, i tak była snuwnia, osnuje sie na tym, no i na krośna* (Szóstka).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 38).

D. lp. *snowni*; D. lm. *snowniów*; wymowa: *snowńa*, *snuńa*.

Por. *osnowa*, *osnowalnica*, *osnownica*, *snowadla*, *snowadle*, *snowadło*, *snowal*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snowla*, *snownica*, *szpulowadło*.

Snownica I ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Z tych kłębków były, taka snuwnica była, takie też kij i takie cztery tych. I na te snuwnice osnowe sie nawijało, z tych właśnie kłębków robiono takie, no takie większe, większe takie, bo to jak odległość od jednego tego przeszła do drugiego (Uhrusk). Już jak pozwijajo na kłębki, to usnowe snujo na snuwnicy. Takie dwa słupy i tak dwa, cztery słupy. I takie było, to musiała być deska duża, żeby starczyło od słupa do słupa, jak jest ta snuwnica. [...] I sie to zakładało w ten sposób, że tu było white takie dwa gwoździ, kołki. I na dwie ściany, czy na trzy ścian. Jak na mniej ścianów, rzadzij snuli. Było łód kółka to tu, na to łó zakrećali i do dotu, i na dole taki sam kółek był, też zakrećali, i dali tak wkóło, wkóło (Dobryń). Snownico to sie snuje z kłębków na warsztat tkacki (Worgule). Taka snuwnycia też była z derwa (Rusiły). Snuwnica taka zrubiona i snuli (Żuków). Snuwnica to je too, co snuć można na tym. Zrobiona takaja snuwnica [...], rozłoży tuju snuwnicu (Matiaszówka). Snuwnica to narzędzie do sporządzania przędzy przeznaczonej do warsztatu tkackiego (Witulin).

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 38).

D. lp. *snownicy*; D. lm. *snowniców*; wymowa: *snowńica*, *snuńica*.

Por. *osnowa*, *osnowalnica*, *osnownica*, *snowadla*, *snowadle*, *snowadło*, *snowal*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snowla*, *snownia*, *szpulowadło*.

Snownica II ‘stojak do szpul z osnową’

W snuwnicy sidzieli te szpule z usnowo (Orchówek).

Źródła: PM.

Geografia: Sitno pow. Biała Podlaska, Orchówek.

D. lp. *snownicy*; D. lm. *snowniców*; wymowa: *snowńica*, *snuńica*.

Por. *cewnica*, *cewnik*, *cywie*, *drabinka*, *drabka*, *krosienka*, *nawijadło*, *nawijka*, *potak*, *skrzynka*, *snowadle*, *snowadła*, *snowadło*, *snowalnia*, *snowalnica*, *szargacz*, *szargan*, *szargot*, *szpulak*, *szpularz*, *szpulka*, *szpulownik*, *toczak*, *zwijadła*.

Snozy I – tom I: 293.

Snozy II – tom I: 293.

Snozy III ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Snozy trzymują nicielnice w warsztacie tkackim (Glinny Stok). *Niciennice w krośnach wiszą na snozach* (Dawidy).

Źródła: PM, KAGP, PZ.

Geografia: okolice Parczewa (zob. mapa 32).

D. lm. *snozów*; wymowa: *snozy*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządką, kobyłki, kółeczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, suka, szynki, trycki, wałki*.

Snózki I – tom I: 293.**Snózki II** ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Krosna łączyły się do kupy takimi snózkami (Ostrówki).

Źródła: PM.

Geografia: Ossowa, Derewiczna, Ostrówki.

D. lm. *snózków*; wymowa: *snuski*.

Por. *łapy, nabiłki, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, spony, szajdy, szpagi, sztaki, zbijacze, zbijaczki*.

Snózki ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

Tutaj deseczka, ten element to jest snózki, nazywa się to snózki, dlatego że się zsuwa po tem to, co z tego płótna robimy (Kożanówka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Kożanówka, Bordziłówka, Dubica, Żuków, Alojzów, Zawada, Czermno, Turkowice, Malice (zob. mapa 31).

D. lm. *snózków*; wymowa: *snuški*.

Por. *łapki, łapy, orczyki, pedały, podnóże, podnózki, rączki, szpyrki*.

Snuć ‘snuć przędzę na osnowę’

Kiedyś moja mama czy kobiety jak zaczynały snuć, to W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego, żeby chociaż przemota nie było. [. . .]. Ale jak snuła moja mama czy babcia, czy sąsiadki jak snuły dajmy na to na płótno, to było o tak, gęściutko, gęściutko, gęściutko, bo to musiało być bardzo długie, długie te nicie, żeby było dużo tego płótna. [. . .]. Cztery metry to jest tak dookoła, to jest cztery metry. O i tak owijamy, owijamy dookoła. O, a tutaj chodzi o to, żeby był taki ukos, raz od góry, raz od tego, raz od dołu. To muszo być, musi właśnie tak być, żeby później na tych krośnach było (Kożanówka). *Snujem te nici na snuwalnicy* (Kostomłoty). *Snuli to wszystko, snuli, ile tam szpul trzeba, pu dziesięć nawet snuli. [. . .]. Już to usuń, kończ snucie, tupiero tak jak już ze snuwnicy, już tak zbirajo, tak to. Ono tak wychodzi jak warkocz. I już usnute leży. Tupiero na krośna* (Dobryń).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *snuć*.

Por. *nawijać nici, snować*.

Sokal ‘przyrząd w kształcie skrzynki do nawijania przędzy na cewki lub szpule’ (zob. ilustracja 30).

Sokal to skrzynka z dziurami z boku, przez które idzie kij, i na to szpule się nasadzi, się kręci i się z boku nawinie nici (Mosty). Sokal to skrzynka do nawijania szpulów z niemi (Hołowno). Sokal czy potak to jedno i to samo, to skrzynka do wicia nici (Dawidy).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *sokala*; D. lm. *sokalów*; wymowa: *sokal*.

Por. *potak*.

Soroczane płótno ‘cienkie płótno lniane’

Soroczane płótno to było na suroczki szyć (Worgule). Suroczka to musiała być delikatniejsza i szyli z cienkiego, takiego nazywali soroczanego płótna (Wólka Polinowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *soroczanego płótna*; D. lm. *soroczanych płócien // płótnów*; wymowa: *soročane płutno, soročane płutno*.

Por. *konopnina, płótno cienkie, pojedynek, proste płótno, surowne płótno*.

Soroczka ‘koszula lniana męska lub damska, ozdobiona specjalnym haftem’ (zob. ilustracja 4).

Soroczka no to koszula inaczej. Soroczka to stąd, że czterdzieści prac trzeba było wykonać, żeby zrobić suroczkę. Czterdzieści prac (Korolówka). Koszula to się nazywała soroczka, z kunopel była. Suroczki sami szyli w domu (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). To tak się robi kuszuli. Koło tyj kuszuli, o to tak w ukraińskim języku to mówią suroczka. A dlatego ono nazywają suroczka, że sorok robót koło niej trzeba przyprowadzić. Alie naprawdę, i tak puliczyc ty wszystkie ruboty, to je czterdzieści. [...] I ona dlatego nazywa się w ukraińskim języku suroczka (Matiaszówka). Soroczka to kuszula lniana (Buśno). Soroczka to koszula wyszywana (Różanka). Suroczka to kuszula, o lniano kuszula. U nas to tylko Ukraińcy to już oni hafty dawali tu koło kołnierza, na rękawy, to już była taka niedzielna suroczka wyszywana. Wyszywali krzyżykami i to z lnu (Uhrusk). Soroczka to czterdzieści prac trzeba było wykonać, żeby zrobić koszule. Czterdzieści prac. Tak, najpierw posieje się len, potem się jego piele, potem się jego rwie i układa się w takie kuczki, potem się przywozi i te kuczki się bije, nasienie odlatuje, a to do wody moczy się takie ni w rzece, bo rzeka bieżąca, to takie stojące jakie, to kiedyś różne były bagienka. Teraz się wyciąga i się rozciąga nie na ziemi, ale na trawie, na po żęтым zbożu, to już ile robót. Potem zbiera, no jak wyschnie się pociera, próbuje się, o jak już już się włókno pokazuje, to wtedy się już zbiera i się łamie, a łamaczka ręczna, potem to już w maszynie była, a to ręczna. Tak to się klep, klep, klepie, a po łamaczce to się jeszcze międli. Takie byli łamaczki, ale z dwoma przedziałami w środku, to tak łamaczka w środku, to ma tylko jedno i drugo się przyciska, a to taka, że w środku jeszcze ma dwa, jeszcze się lepi wykrusza. Potem klepie się klepaczko, potem czesze się takim drucianym grzebieniem, potem się już przedzie na kółku, kołowrotku, ale ten jeszcze, te motki to jeszcze się gotuje w takim popiele, żeby ono było takie troszke miększe i wtedy się snuje na snuwli, jeszcze w stodole wisi u nas. No potem już coś, zwijało się te nici na snuwle i ze snuwli na warsztat, z warsztatu no już płótno jest. To się nosiło na wiosne na wodę na łąkę, żeby białało, słońce wybielało, na płytko wodę, no i teraz już koszule szyć, to ile to robót (Dubica). Płótno zuli i prali, żeby ono było bileńkoj na soroczki. To

szyli suroczki, jeszcze wyszywali tu na rękawach takich piękne wzory (Telatyn). Dawniej to suroczka była. Na święto to jako kawaliry mieli my soroczku wyszytu (Sielec). Zwolowały taki zwoji i wzieni z tych zwojów szyli suroczkie (Lubycza Królewska). Szyły suroczki. To suroczki kupczyjni nie kupowały, tylko swoji ruboty w suroczkach (Żuków). Suroczka to była dawna kuszula (Moniatycze). Jak korotka soroczka to dołączają jeszcze w dole takie (Worgule). Suroczki szyli z czynuwatego płótna, uno było na pikule, na suroczki (Horodyszcze).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *suroczki*; D. lm. *suroczków*; wymowa: *soročka, suročka*.

Por. *koszula*.

Spencer 'krótkie wierzchnie ubranie męskie lub kobiece z rękawami'

Spencer to krótkie okrycie wierzchnie podszyte watolino (Grądy). Spencer to kaftan męski (Wierzbica pow. Kraśnik). Spancer to na wirzch wkładali, na kuszule, na bluzke (Polichna). Spancer był luźny w pasie, zapinany aż pod szyję, kołnierz był mały. Szyto go z cienkiego barchanu kupnego, gładkiego lub w kratkę w kolorze niebieskim, kieszenie cięte (Kamionka). Spencyry letnie były z płótna konopnego, zimowe z kupnego towaru. Siegały do pasa, z tyłu były trochę dłuższe. Zapinane były z przodu na rząd guzików. Świąteczne były zdobione z przodu, wyszywane żółtymi nićmi (Majdan Kozłowiecki). Spencer to sukienny i watowany, długi po kolana (Pałecznicza). Spencer na wacie i z barchanu, z paskiem na sprzączke. To tako kamizelka z rękawami (Studzianki). Spencer był na wacie, grubszy taki (Policzyna). Spencer to kurtka z rękawami i po pas długa (Gałęzów). No spenser to był taki, kiedyś jak krawcowa uszyła to, to do wielkiego święta był. Na plecach były tak wyszywane panie z tego i to na żeniacke sie chodziło w takich spencerkach, a tera to sie kufaja na to mówi (Borzechów). Spencer i kaftan to jest to samo (Wólka Abramowska). Spancer to taki kaftan męski (Polichna). Watowe spancery były szyte z fabrycznego towaru (Żyrzyn). Spencer to kurtka do pasa z płótna, a na zime to gruby, z barchanu (Chodel).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *spencera*; D. lm. *spencerów*; wymowa: *spencer, spenser, spancer, spencyr*.

Por. *spencerek*.

Spencerek 'krótkie wierzchnie ubranie męskie lub kobiece z rękawami'

Spancerek to krótkie ubranie wierzchnie, ciepłe (Ratoszyn). Spencyrki szyły z różnego rodzaju samodziałowych barchanów w rozmaitych kolorach, z barchanowo podszewko, rękawy długie, a tyn spyncerek był tak do kolan (Przytoczno). Z tyłu spencerkki ściągnięte były na pasek i sprzączke, a z przodu było zapięcie pod brode i z kołnierzykiem (Nowodwór). Spencerek to jakby gruba bluzka do pasa i bez ozdób (Ciosmy). Spancyrki wkładano na lniane koszule, to takie bluzki wełniane sięgające do pasa, zapinane na dwa rzędy guzików (Kluczkowice). Spencerek to taki ubiór niby jak grubsza bluzka czy kurtka, tak na dzisiejsze, tu z przodu z zaszewkami tak zbierającymi to przy pasie, tyn materiał, no i z kieszeniami (Germanicha).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *spencerka*; D. lm. *spencerków*; wymowa: *spencerek, spenserek, spancerek, spencyrek, spancyrek, spyncerek*.

Por. *spencer*.

Spodak ‘spódnica z płótna lniana, zdobiona haftem lub splotem nici’

Spodak to bardzo dawna spódnica lniana biała (Worgule). Spodak to spódnica gruba lniana, dawno temu to wsadzali te spódnice albo pod spod, albo na wirzech, różnie tak, czasem dwie na kupe (Witulini).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *spodaka*; D. lm. *spodaków*; wymowa: *spodak*.

Por. *ciasnocha, fartuch, kiecka, lejba, płótnienka, rajdocha, spódnica*.

Spodnie I ‘spodnie męskie – wierzchnia dolna część ubrania męskiego’

Spodnie to byli dla mężczyzny i szyte byli z materiału kupowanego w sklepie (Dzwola). Męskie dolne ubranie no to spodnie (Borzechów). Mężczyźni przeważnie na wsi chodzili w takich prostych spodniach (Rejowiec Fabryczny). Spodnie to wierzchnia dolna część ubrania męskiego (Górka). Kiedyś, w dawnych czasach to przeważnie gospodynie w domu plecieli, no i z lnu produkowali, i spodnie nawet szyli, koszule. Bo to byli bidne czasy, ciężkie (Tulniki). Su spodni i su kalysony (Dołhobyczów). Kiedyś w spodniach to tylko chłopci chodzili, a tera to i baby (Panasówka).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *spodni*; wymowa: *spodnie*.

Por. *portki*.

Spodnie II ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi’

Były też ciepłe spodnie wełniane (Pałecznicza). Spodnie szyły kiedyś wełniane (Pogonów). Krój spodni z sukna był prosty, zszyte były tylko od środka, a dla poszerzenia miały w środku wstawiony klin (Nowodwór). Tam jakoś tkacze robili, że przeplatali wełno, jak na chłopskie ubrania to była nitka lniana i nitka wełniana tak w warsztacie utkane, i potem spodnie z tego materiału szyli (Biszcz). Strój to białe spodnie, koszula, niebieski kaftan, wysokie buty z cholewami (Nasutów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony (zob. mapa 6).

D. lm. *spodni*; wymowa: *spodnie*.

Por. *cholosznie, gacie, portki, spodnie sukienne, sukienniaki, sukniaki, suknianki, wełniaki, wełnianki*.

Spodnie lniane ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Spodnie lniane, bo z lnianego płótna szyli jich (Czumów). Spodnie kiedyś to były tylko lniane (Majdan Kozłowiecki). Spodnie lniane w zimie ubierały chłopcy (Rudno).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *spodni lnianych*; wymowa: *spodnie lniane*.

Por. *gacie, kalesony, nogawice, parciaki, parciane portki, płótniaki, portki, spodnie parciane, zgrzebniaki*.

Spodnie parciane ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Były też spodnie parciane robione na drelich (Czemierniki). Spodnie parciane, no to spodnie z plecionki, to jest z osnowy wełnianej i wątku konopnego (Dołhobyczów). Byli spodnie parciane do ruboty (Majdan Nepryski).

Źródła: PM, CWP, AMWL.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *spodni parcianych*; wymowa: *spodnie parćane*.

Por. *gacie, kalesony, nogawice, parciaki, parciane portki, płótniaki, portki, spodnie lniane, zgrzebniaki*.

Spodnie sukienne ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwięzających się od kolan ku dołowi’

A spodnie też z wełny robili, takie spodnie sukienne, wełniane. To i samemu można było na niciach na tych to jakiś z tego, i wełny sie uprządkło i były spodnie ciepłe (Pogonów). Spodnie płóciennie w lecie i spodnie sukienne w zimie (Czemierniki). Spodnie sukienne to takie już wełniane (Krępa). Spodnie sukienne byli wsunięte do butów (Sławęcín). Spodnie sukienne to takie już lepsze (Kocudza).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Borki, Stara Wieś, Czemierniki, Krępa, Dębica, Przytoczno, Pogonów, Kocudza, Sławęcín, Udrycze (zob. mapa 6).

D. lm. *spodni sukiennych*; wymowa: *spodnie sukienne*.

Por. *cholosznie, gacie, portki, spodnie, sukienniaki, sukniaki, suknianki, wełniaki, wełnianki*.

Spodnie z bufami ‘spodnie szerokie od góry, a zwięzane od kolan’

Chłopy miały łoficerki i zielone spodnie z bufami, spodnie takie były do oficerków (Branew). W Polsce za mojej młodości to też były różne kolory, ale nie takie, jak teraz, w tych czasach, bo to było wyszydzane. Zaraz by jakiś przydomek dostał, jeżeli by zobaczyli go. No, ale były różne formy noszone [. . .], to spodnie były z bufami, jak to sie nazywa tutaj, a wąskie nogawki. Tak, że do butów spodnie były szyte specjalnie. Buty były z cholewami do kolan. [. . .], to jeżeli takie spodnie założyłem, zielone spodnie z bufami i buty, to a, to on z Lubelszczyzny pochodzi (Leszkowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *spodni z bufami*; wymowa: *spodnie z bufami*.

Por. *bryczesy, dygnaty, galafe, rajdki, sztany*.

Spony I – tom I: 295.

Spony II ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Spuny łączo boki warsztatu tkackiego (Stara Wieś). U krosnów były cztery słupki i du tego cztery spony (Brzozowica Duża).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Łukowa i Radzyna Podlaskiego.

D. lm. *sponów*; wymowa: *spony*.

Por. *tapy, nabitki, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, szajdy, szpagi, sztaki, zbijacze, zbijaczki.*

Spódnica I ‘dolna część ubrania kobiecego’

Spódnica to dolna część ubrania kobiecego (Grądy). Spódnice takie niebieskie i te spódnice uszyła, guziki z przodu i z tyłu i takie kontrafałdy, i te guziczki. I to pamiętam na odpust było to ubranie (Bukowina). Ale przeważnie ubierali się w granatowe spódnice i białe bluzki (Biszcz). Spódnice były czarne, brązowe (Wola Uhruska). Spódnica plisowana była w takie fałdy (Stanin). Spódnica różne byli, spódnica taka prosta i w fałdy (Stryjów). Spódnica z fałdami to bardzo ładna jest (Uhrusk). Tam w tłumoczku niosło się czy spódnice, czy jakoś bluzki już czysto, ładniejszo do kościoła, żeby się przebrać (Hołowno). Spódnice były szyte z różnych materiałów z płótna lnianego, perkalowe, batystowe z barchanem, zależało od pory roku. Spódnice były długie do kostek, szyte z pięciu pótek w fałdy, góra wszyte w oszewkę lub pasek, który był z tego samego materiału, ale też mógł być z innego. Od spodu spódnica podszyta była listwo szeroko z grubszego materiału dla usztywnienia (Spiczyn). Kobity to chodziły tubrane w kratę w spódnice (Branew). Była jedna zabawa, a taka kuzynka moja ona taka stara panna była, no i tak tańczy, tak skacze [...], jak wskoczyła, takie miała spódnice szerokie, długie, taki ogrzewalnik był gdzie zaczepiła to spódnico, rozwalila te, te kuchnie, ten piecyk (Bezwola).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *spódnicy*; D. lm. *spódnic // spódniców*; wymowa: *spudnica*.

Spódnica II ‘spódnica z płótna lniana, zdobiona haftem lub splotem nici’

Dawna spódnica to była lniana biała (Czołki). Spódnice miały takie. Nie, nie takie, tylko takie płóciany taki kawałek jak kupiły ji tego zszywały do kupy, zmarszczyli ji już spódnica. Lubierały się niektóre, ale to tak się lubierały, żeby pięć spódnic na siebie kładli, żeby były, były te, grube (Drzewce). Spódnica z tego płótna to nawet ładna była (Ignaców).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *spódnicy*; D. lm. *spódnic // spódniców*; wymowa: *spudnica*.

Por. *ciasnocha, fartuch, kiecka, lejba, płótnienka, rajdocha, spodak*.

Spódnica III ‘ciepła spódnica wełniana’ (zob. ilustracja 5).

Spódnica była też wełniana, odświętna (Janiszkowice). Spódnica gruba z wełny była, w takie paski różne, kolorowe (Smólsko Duże). Najstarsze spódnice z wełny to czarne w białe paski poprzeczne (Leszkowice). Spódnice zimowe, wełniane szyte z czterech pótek, letnie perkalowe z pótek. Kolory najczęściej występujące to buraczkowy, zielony, granatowy, niebieski. U dołu spódnic przyszywano tasiemki. Do pracy noszono spódnice z samodziałowego materiału i farbowane (Majdan Kozłowiecki). Spódnica wylniana była malowana w kratki, w kwiatki różne (Worgule). Były spódnice w kratkę, sie robiło, malowało się, w takie kratki wychodziły, to chodziły do kościoła w wojnę (Bukowa). Kratka wełniana taka na spódnice była (Dębowa Kłoda). Spódnice były różne samodziałowe oraz kupce, kretonowe, wełniane, to zależało jak kogo było stać, a niektóre

kobiety chodziły w białych samodziałowych nawet do kościoła (Michów). Każda kobieta nosiła po dwie spódnice, nowszo na wierzchu (Łucka). Bywały także spódnice z cienkiej wełenki (Niemce).

Źródła: PM, KAGP, APAE.

Geografia: powszechne (zob. mapa 4).

D. lp. *spódnicy*; D. lm. *spódnic // spódniców*; wymowa: *spudńica*.

Por. *burka, burocha, spódnica wełniana, wełniak, wełnianka*.

Spódnica IV ‘ciepła spódnica barchanowa, noszona przez kobiety na co dzień’

Zawsze jakśmy krowy paśli, to z babcio też takie lnianeśmy mieli te spódnice poszyte z barchanu (Zakrzew). Nie było gdzie kupić, tośmy bluzki, spódnicy swojej roboty nosili, z barchanu takie (Dubica). Starsze to miały kobiety spódnice z barchanu, kuszule lniane (Dobromyśl). Spódnica to tako niewęlniano, na co dzień, ale grubo (Łaziska). Ja miałam spódnice parciano tak do roboty (Puchacze). Kobiety to przeważnie na ciemno były ubrane, spódnice i chustki (Rejowiec Fabryczny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne (zob. mapa 5).

D. lp. *spódnicy*; D. lm. *spódnic // spódniców*; wymowa: *spudńica*.

Por. *baja, barchanka, spódnica barchanowa*.

Spódnica barchanowa ‘ciepła spódnica barchanowa, noszona przez kobiety na co dzień’

Spódnica barchanowa to jak z barchanu (Studzianki). Spódnica barchanowa to tako spódnica troche lniano, a troche wełniano (Osmolice). Spódnice barchanowe z kupnego materiału były i przyważnie w jednym kolorze, u nas to sine, czarne, zilone, brąz kawowy (Kolechowice). Spódnicy nazywali taki barchanowy, z barchanu to spódnica barchanowa (Wierzbitca pow. Tomaszów Lubelski). Spódnica barchanowo to z jakiegoś barchanu (Sulów). Spódnice byli barchanowe długie po kostki i góro marszczone (Tarnawka).

Źródła: PM, KAGP, CWP, AME, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony (zob. mapa 5).

D. lp. *spódnicy barchanowej // spódnicy barchanowy*; D. lm. *spódnic // spódniców barchanowych*; wymowa: *spudńica barxanowa, spudńica barxanowo*.

Por. *baja, barchanka, spódnica*.

Spódnica wełniana ‘ciepła spódnica wełniana’ (zob. ilustracja 5).

Spódnica wełniana była w kolorowe pasy (Alojzów). Spódnica wełniana to była taka gruba, mówili, że to było szyte, a i tkali na warstatach (Ignaców).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia, środkowo-wschodnia, okolice Bełżyc i Białej Podlaskiej (zob. mapa 4).

D. lp. *spódnicy wełnianej // spódnicy wełniany*; D. lm. *spódnic // spódniców wełnianych*; wymowa: *spudńica weuńana, spudńica vuyńana, spudńica veuńano*.

Por. *burka, burocha, spódnica, wełniak, wełnianka*.

Sprzączka II ‘metalowa zapinka u pasa’

Sprzączka to jest to, na co zapina się rzemienny pas (Polichna). Sprzączka to takie błyszczące zapięcie w rzeminnym pasie (Błażek). Sprzęczka to zapięcie pasa (Wielkolas). Pasek był na sprzączkę (Studzianki). Sprzączka to klamra przy pasku (Zagórze). Na sprzączkę zapina się pas (Mołozów). Na sprzączkę zapina się spodnie (Grądy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *sprzączki*; D. lm. *sprzączków*; wymowa: *spšončka, spšunčka, spšoncka, spšuncka, spšęňčka, spšyncka*.

Por. *brzęczka, klamberka, klamerka, klamra, przączka*.

Staciwy ‘boki warsztatu tkackiego’

Staciwy to boki warsztatu tkackiego (Dobryń). Staciwy to konstrukcja pomocnicza krośień z beleczek lub dragów (Worgule). Te podstawowe dwa elementy to się nazywają staciwy. [...] To so staciwy (Kozanówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i okolice Tomaszowa Lubelskiego.

D. lm. *staciwów*; wymowa: *staćiva, staćivy*.

Por. *boki, poły, postawa, ramy, stalugi, statywki, stojaki, szynki, ściany*.

Stalugi ‘boki warsztatu tkackiego’

Krosna so obudowane w takie stalugi (Żdźary).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *sztalugów*; wymowa: *štuługi, stalugi*.

Por. *boki, poły, postawa, ramy, staciwy, statywki, stojaki, szynki, ściany*.

Stanek ‘listwy przytrzymujące płótno, żeby się nie ścigało’

Naciagało się potem z tej osnowy przez te naczelnice do tego właśnie tutaj, o taki ten był, taki stanek, to stanek tak nazywało, takie coś, że to płótno, na to płótno, schodziło, zwiijało się (Uhrusk).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Chełma i Włodawy.

D. lp. *stanka*; D. lm. *stanków*; wymowa: *staneł*.

Por. *biruty, rozpinkki, rozpory, szparutki*.

Staniczek ‘część ubrania kobiecego bez rękawów, wyszywana, zakładana na bluzkę’

Staniczek wyszywany był, na czarnym tle takie kolorowe różne tam, kubiety zakładali jego na bluzkę (Kryłów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *staniczka*; D. lm. *staniczków*; wymowa: *stańičeł, stańiceł*.

Por. *gorset, serdaczek, stanik, żurawka*.

Stanik I ‘część ubrania kobiecego bez rękawów, wyszywana, zakładana na bluzkę’

Stanik to bez rękawów, ozdobiony cekinami, wyszywany (Worgule). Ja sobie szyłam takie staniki krótkie (Łukowa). Bo i takie staniki szyły, takie cieplejsze, do pasa, na koszule nakładali, też dla ozdoby (Janiszkowice). Staniki zapinane z przodu na guziki, bez rękawów, i wkładane jak zimno na bluzkę, wyszywane z przodu (Żerdź).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *stanika*; D. lm. *staników*; wymowa: *stańik*.

Por. *gorset, serdaczek, staniczek, żurawka*.

Stanik II ‘stanik podtrzymujący piersi kobiece’

Stanik to cycki podtrzymuje ładnie (Sułowiec). Kiedyś kobity staników nie nosili (Kulik).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *stanika*; D. lm. *staników*; wymowa: *stańik*.

Por. *biustonosz*.

Stanik III ‘pas z gumkami do pończoch’

I były takie, że mama tam robiła staniki, takie śmy mieli, i gumy, i te, to, żeby zapinać [...] na pasie [...]. Normalny staniczek taki, zapinany na, na plecach, na guziki, o taki to, kamizelka taka, bez rękawów, to stanik nazywały. I do tego przyszywane były te, gumy do pończoch (Stryjno Pierwsze). Był taki stanik z tyłu zapinany i z gumkami, którymi się pończochy zapinało na żabki (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *stanika*; D. lm. *staników*; wymowa: *stańik*.

Por. *pas*.

Statywki ‘boki warsztatu tkackiego’

Statywki to konstrukcja pomocnicza krosień z beleczek lub dragów, bez tego by się krośna rozlycieli (Dawidy).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lm. *statywków*; wymowa: *statyfki*.

Por. *boki, poły, postawa, ramy, staciwy, stalugi, stojaki, szynki, ściany*.

Stążeczka ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczów’

Stążeczka to wąski, błyszczący kawałek materiału, który wplata się do warkoczów (Kryłów). Włosy długie, zaplucione i stążeczkami uzdobione to było marzenie każdy dziewczynki (Sokołówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *stążeczki*; D. lm. *stążeczek // stążeczków*; wymowa: *stążeczka, stūżeczka, stunżeczka, stōżeczka, stūżeczka*.

Por. *kitajka, kokarda, kokardka, krajka, stążka, strojka, wplotka, wstążka, zaplotka*.

Stążka ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Stążke wplata sie do warkoczy (Ruda Solska). Stążka je do zaplatania warkoczy (Brzeście). Stążka to do włosów czy na jake ozdobe inne (Wandalin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *stążki*; D. lm. *stążek // stążków*; wymowa: *stōška, stųška, stunška, stōska, stųska*.

Por. *kitajka, kokarda, kokardka, krajka, stążeczka, strojka, wplotka, wstążka, zaplotka*.

Stepno I – tom VI: 529.**Stepno II** ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Z boku tej poprzeczki jest umieszczone stepno, na które nakłada sie cywke, na te cywke nawijało sie nici (Wola Osowińska). Stepno jest w koźle wituchów (Żabików).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *stepna*; D. lm. *stepnów*; wymowa: *stepno*.

Por. *kołeczek, kolek, pal, słupek, sworzniak, szpindelek, trzpień, trzpien, trzpienek, zatyczka*.

Stepno III ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Szpulka w kółku obracała sie na stepnie, tak nazywały stepno (Stara Wieś).

Źródła: PM.

Geografia: Stara Wieś, Borki, Paszki Duże (zob. mapa 25).

D. lp. *stepna*; D. lm. *stepnów*; wymowa: *stepno*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężolek, lejka, ośka, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Stępka I – tom IV: 417.**Stępka II** – tom VI: 530.**Stępka III** ‘gruby krąg na śrubie w kołowrotku’

Stępka jesce wy środku była, takie coś grube takie (Łazy).

Źródła: PM.

Geografia: Łazy, Osmolice, Piotrków, Krzczonów.

D. lp. *stępki*; D. lm. *stępków*; wymowa: *stempka, stympka*.

Por. *baba, babka, gniazdko, jaszczyk, korba*.

Stojak I – tom II: 177.**Stojak II** ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Szpula w kołowrotku, w tym kółku, to jest na takim stojaku i to sie ubraca (Jablęcna).

Źródła: PM.

Geografia: Jablęcna, Sławatycze (zob. mapa 25).

D. lp. *stojaka*; D. lm. *stojaków*; wymowa: *stojak*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężolek, lejka, ośka, stepno, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Stojak III ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Stojak rosuchaty i na tym spiera się reszta zwijaków (Żulin).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna środkowa (zob. mapa 29).

D. lp. *stojaka*; D. lm. *stojaków*; wymowa: *stojak*, *stojok*.

Por. *kołodoczek, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, stupek, stolec, stołek, sztapki, trójnóg*.

Stojak IV ‘część przędzy, na której siedzi prządka’

Kubietka siadała na stojaku i przędła (Buśno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Buśno, Alojzów, Majdan Leśniowski, Żmudź.

D. lp. *stojaka*; D. lm. *stojaków*; wymowa: *stojak*.

Por. *deska, dnysko, ławeczka, ławka, pióro, przęsto, przęślica, przysiadka, stołek*.

Stojaki I – tom I: 303.**Stojaki II** ‘boki warsztatu tkackiego’

Krosna z boku trzymały stojaki z drewna (Bazanów Stary).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Bazanów Stary, Oszczywilk, Okrzeja.

D. lm. *stojaków*; wymowa: *stojaki*, *stojoki*.

Por. *boki, poły, postawa, ramy, staciwy, stalugi, statywki, szynki, ściany*.

Stojki ‘słupki utrzymujące szpulkę w kołowrotku’

Słupki przy szpulce w kołowrotku to stojki, stojki z dawien dawna (Jabłeczna).

Źródła: PM.

Geografia: Jabłeczna, Sławatycze.

D. lm. *stojków*; wymowa: *stojki*.

Por. *chłopaki, chłopczyki, chłopki, łapki, nóżki, pacholki, paliki, rączki, słupki*.

Stolec I – tom I: 303.**Stolec II** – tom I: 303.**Stolec III** – tom II: 179.**Stolec IV** – tom IV: 417.**Stolec V** – tom VI: 531.**Stolec VI** ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Stolec to podstawa górnej części kołowrotka, deska, do której ta część jest przymocowana (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: Puchacze, Sitno pow. Biała Podlaska, Wyhalew, Kodeniec, Stok, Skowieszyn, Bochothnica (zob. mapa 21).

D. lp. *stolca*; D. lm. *stalców*; wymowa: *stolec*, *stolyc*.

Por. *blat, deska, koza, ława, ławeczka, ławka, maglownica, podnózek, podnóżka, stupa, stoliczek, stolec, stół*.

Stolec VII ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Wituch ma w spodzie stolec i na nim stoi (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: Wyhalew, Kodeniec (zob. mapa 29).

D. lp. *stolca*; D. lm. *stolców*; wymowa: *stolec, stolyc*.

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, stupek, stojak, stótek, sztapki, trójnóg*.

Stoleczek ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Stoleczek to deska w górnej części kołowrotka, do której ta część górna jest przykręcona (Poniatowa).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa (zob. mapa 21).

D. lp. *stoleczka*; D. lm. *stoleczków*; wymowa: *stouęcěk, stouęcěk, stuuęcěk, stouęcěk*.

Por. *blat, deska, koza, ława, ławeczka, ławka, maglownica, podnózek, podnóżka, stupa, stolec, stótek, stół*.

Stólek I – tom IV: 418–419.

Stólek II ‘część przęślicy, na której siedzi prządka’

Baba siedziała na stołku i ciągnęła tyn lyn (Rogów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Tuczępy, Rogów.

D. lp. *stołka*; D. lm. *stołków*; wymowa: *stouęk*.

Por. *deska, dnysko, ławeczka, ławka, pióró, przęsto, przęślica, przysiadka, stojak*.

Stólek III ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Na dole był taki stótek, na nim cały kołowrotek stoł (Kluczkowice). *Łu dołu było takie, jedne mówili, że to ławka, jinne że stótek abo pudnózek, i to na tym sie cało maszyna spirala, na tym stoła ta prządka* (Tarnawa Duża). *Stótek to część, do któryj przymocowana jest cała górna część konuwrotka* (Mołożów). *Stótek to deska u dołu kółka* (Branica Radzyńska). *Stótek to dolna deska stanowiąca podstawę kołowrotka* (Dubica).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne, bez Lubelszczyzny środkowej (zob. mapa 21).

D. lp. *stołka*; D. lm. *stołków*; wymowa: *stouęk, stótek*.

Por. *blat, deska, koza, ława, ławeczka, ławka, maglownica, podnózek, podnóżka, stupa, stolec, stoleczek, stół*.

Stólek IV ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Na stołku takim, tu cztery nogi, i wituchy całe so obsadzone (Branica Radzyńska).

Źródła: PM.

Geografia: Branica Radzyńska, Ossowa, Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski, Siedliska pow. Tomaszów Lubelski, Żurawce, Brzeziny (zob. mapa 29).

D. lp. *stołka*; D. lm. *stołków*; wymowa: *stouęk, stótek*.

Por. *kołodoczek, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, stupek, stojak, stolec, szłapki, trójnóg*.

Stopa I – tom I: 304.

Stopa II ‘pedał w kołowrotku’

Stopa to część w kołowrotku, taka deseczka, która podczas przędzenia przyciska się nogo (Mołożów). Na stopie się nogo naciska przy przędzeniu (Cichobórz).

Źródła: PM.

Geografia: Kielczewice, Bończa, Cichobórz, Mołożów, Modryniec, Mirce, Miętkie (zob. mapa 22).

D. lp. *stopy*; D. lm. *stóp // stopów*; wymowa: *stopa*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopka, szłapa, szłapacz, waga*.

Stopka I – tom I: 304.

Stopka II ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Łapka i koło w kołowrotku połączone so stopko (Kluczkowice).

Źródła: PM.

Geografia: Kluczkowice, Ratoszyn, Chodel (zob. mapa 23).

D. lp. *stopki*; D. lm. *stopków*; wymowa: *stopka*.

Por. *cyganka, deska, deszczulka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Stopka III ‘pedał w kołowrotku’

Stopka to w przudce jest, na nią się nogo nacisko (Flisy). Na stopkę w w kołowrotku naciska się nogo przy przędzeniu (Siennica Różana). Stopka to część konuwrotka, którą porusza się nogo (Miętkie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 22).

D. lp. *stopki*; D. lm. *stopków*; wymowa: *stopka*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnóże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, szłapa, szłapacz, waga*.

Stopka IV ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

W take stopkę drywniane wsadzało się te buty i ciognyło (Wólka Ratajska). Stopka, no bo w nią się stopę z butem wsadza, żeby tego buta zdjąć (Godziszów).

Źródła: PM.

Geografia: Wierzchowiska, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Michałówka, Godziszów, Wólka Ratajska (zob. mapa 15).

D. lp. *stopki*; D. lm. *stopków*; wymowa: *stopka*.

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, suczka, suka, ścią-gawka, wyzuwacz, żabka*.

Stójka ‘wykończenie pod szyją koszuli lub bluzki’

Kołnier nie był wykładany, tylko stójka taka była biała, i na guzik się zapinało (Osyczyna). Stójki w sukmanach byli obszyte niebieskim wełnianym sznurkiem (Rebizanty). Stójka pod brodo w koszuli z płótna samodzielnego (Drozdówka). Koszula miała stójke take zamiast kołnierzyka (Łucka).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *stójki*; D. lm. *stójków*; wymowa: *stujka*.

Stół ‘deska stanowiąca podstawę kołowrotka’

Jest kołowrotek i na dole ma taki stół, takie trzymanie ty całości on ma za zadanie (Osiny).

Źródła: PM.

Geografia: Osiny, Borowa, Gołab (zob. mapa 21).

D. lp. *stołu*; D. lm. *stołów*; wymowa: *stuu*.

Por. *blat, deska, koza, ława, ławeczka, ławka, magłownica, podnózek, podnóżka, słupnica, stolec, stołeczek, stotek*.

Stroczi ‘wiązanie fartucha lub spódnicy’

Stroczi to tasiemki do zawiązywania fartucha (Wola Okrzejska). Fartuchy były na strocki wiązane (Wola Burzecka).

Źródła: PM.

Geografia: Siedliska pow. Łuków, Wola Burzecka, Wola Okrzejska, Okrzeja (zob. mapa 9).

D. lm. *stroczków*; wymowa: *stročki, strocki*.

Por. *balasy, stryki, troczki, troki*.

Strojka ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Dziewczynkom pletli włosy w takie kolorowe strojki, tera tego prawie nie robio (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *strojki*; D. lm. *strojków*; wymowa: *strojka*.

Por. *kitajka, kokarda, kokardka, krajka, stażeczka, stażka, wplotka, wstażka, zaplotka*.

Stryki ‘wiązanie fartucha lub spódnicy’

Stryki, troczki to sznurki u fartucha, spódnicy (Tarnawa Duża). Stryki z tytu zawiązał i fartuch siedzioł na brzuchu (Zakrzew). Stryki to prosto tasiemki do zawiązania fartucha (Popkowice). Stryki w zapaskach sie robito z tasiemki (Polichna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Bychawy, Kraśnika i Janowa Lubelskiego (zob. mapa 9).

D. lm. *stryków*; wymowa: *stryki*.

Por. *balasy, stroczi, troczki, troki*.

Stulidupka ‘prosta, wąska, bardzo krótka spódniczka lub sukienka’

Stulidupka to waziutka i krótka spódnica czy sukienka (Wólka Abramowska). Stulidupka to jaka taka bardzo wąska i krótka sukinka czy spódnica, tak sie mówiło, że w stulidupce poszła (Janówka). Stulidupke usadziła do kościoła, kiedyś to było nie do pomyslenia (Teodorówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *stulidupki*; D. lm. *stulidupków*; wymowa: *stulidupka, stylydupka*.

Stylon ‘tkanina z syntetycznego włókna poliamidowego, odpornego na gnienienie i bardzo wytrzymałego’

Koszule były stylonowe, pończochy stylonowe (Radecznicza). *Nawet i chusteczki baby mieli stylonowe, z tego stylonu szyte* (Uchanie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *stylonu*; D. lm. *stylonów*; wymowa: *stylon, stylun*.

Por. *nylon*.

Stylony ‘cienkie pończochy damskie’

Były stylony nazywały się, to takie cinkie jak teraz su rajstopy, to się nazywały stylony, puńczochy stylonowe (Świeciechów). *Stylony to nie wszystkie mieli, a to i prędko się darło, trza było pilnować, bo oczka lycieli* (Komodzianka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *stylonów*; wymowa: *stylony, styluny*.

Por. *nylony, pończochy*.

Suczka I – tom II: 180.

Suczka II – tom III: 353.

Suczka III – tom VI: 536.

Suczka IV ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Suczka, bo uwiązana była, a na ni się to obracało (Stok). *Suczka to zaczypiona taka dyseczka w tym wózku* (Łuszczacz). *Suczka to łączy podnózek z kołem w prządce* (Wola Różaniecka). *Suczka abo cyganka to po naszymu jest to, co łączy w kołowrotku koło z deseczko, i na które się nacisko noga* (Gołąb).

Źródła: PM, SGM.

Geografia: Wola Burzecka, Okrzeja, Bazanów Stary, Krępa, Zarzeczce, Nasiłów, Oblasy, Gołąb, Skowieszyn, Stok, Lubień, Kołacze, Załucze Stare, Aleksandrów, Osuchy, Wola Różaniecka, Zamch, Borowiec, Zielone, Łuszczacz, Malice (zob. mapa 23).

D. lp. *suczki*; D. lm. *suczek // suczków*; wymowa: *sučka, suchka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Suczka V ‘urządzenie w kształcie deseczki z dziurkami używane do zatrzymywania nawoju w warsztacie tkackim’

Suczka to tak zaskoczy i daly można robić już krosna (Żdźary). *Suczka to reguluje musi to, co daly, zatrzymać czy puścić tyn nawój* (Wólka Łabuńska).

Źródła: PM.

Geografia: Żdźary, Niemce, Wielkopole, Wytyczno, Hańsk, Wólka Łabuńska.

D. lp. *suczki*; D. lm. *suczek* // *suczków*; wymowa: *sučka, sucka*.
 Por. *piesek, suka, zatyczka*.

Suczka VI ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Suczka była spycjalna do zdymania butów z cholewami (Kotlice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kotlice, Malice, Turkowice (zob. mapa 15).

D. lp. *suczki*; D. lm. *suczek* // *suczków*; wymowa: *sučka*.

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suka, ściągawka, wyzuwacz, żabka*.

Suka I – tom II: 181.

Suka II – tom II: 181.

Suka III – tom II: 181.

Suka IV – tom II: 181.

Suka V – tom III: 353.

Suka VI – tom VI: 536.

Suka VII ‘kólecza w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Suka to trzymała naczynie w warsztacie, tak sie to ruszało (Zielone).

Źródła: PM.

Geografia: Zielone, Tarnawatka, Rogóźno pow. Tomaszów Lubelski (zob. mapa 32).

D. lp. *suki*; D. lm. *suk* // *suków*; wymowa: *suka*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kólecza, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, szynki, trycki, wałki*.

Suka VIII ‘urządzenie w kształcie deseczki z dziurkami używane do zatrzymywania nawoju w warsztacie tkackim’

Suka jest to kij na końcu zaustrzony, zatrzymuje nawój (Choroszczyńska). *Suka to część, która hamuje wałek, nawój* (Wola Osowińska). *Suka to stawia opór i zatrzymuje wałek z płótnem w warsztacie* (Moniatyczne).

Źródła: PM, FT.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *suki*; D. lm. *suk* // *suków*; wymowa: *suka*.

Por. *piesek, suczka, zatyczka*.

Suka IX ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Do zdejmowania wysokich butów była kiedyś suka (Wólka Abramowska). *Suka to przyrząd służący do zdejmowania butów z cholewami* (Bazanów Stary). *Suka to drywniane takie urządzenie do zdejmowania butów z cholewami* (Ruda Solska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Stara Wieś, Krępa, Bazanów Stary, Pogonów, Rudno, Dębica, Glinny Stok, Dębowa Kłoda, Uhnin, Rożki, Rudnik, Staw Noakowski, Kocudza, Wólka Abramowska, Ruda Solska, Ciosmy, Hedwizyn (zob. mapa 15).

D. lp. *suki*; D. lm. *suk* // *suków*; wymowa: *suka*.

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, ściągawka, wyzuwacz, żabka*.

Sukienka ‘wierzchnie jednolite ubranie kobiece’

Kiedys to i sukienka była lniano (Zakrzew). O, do kościoła nie wolno było jak tera, musiała być sukienka z długim rękawem, tak było (Kanie). Poszłam do sklepu sama, kupiłam sobie sukienkę i kupiłam sobie buty na nogi (Rogatka). No w co konkretnie, no tak samo w sukienki, dziewczynka nie chodziła w spodniach, tylko musiała być sukienka, spódniczka (Rejowiec Fabryczny). W wojnie sukienki śmy szyli, spodnie z płótna, bo nie było w czym chodzić, nie było gdzie kupić (Dzierzkowice Wola). Sukienka to wierzchnie ubranie kobiece, takie całe od góry do dołu (Grądy). A sukienka, teraz tam wymyślają, a kiedyś lniana, z płótna spódniczka, to wsadziłam ze trzy, ze cztery guziki, a w sukience, w sukience też tak samo, na rękawach troche szyte i musiał chodzić (Czartowiec). Ja chodziłam w lnianej sukience, tako miałam w krateczkę białą z czarnym (Wola Osowińska). To płótno toto pare razy trza było sprać, wybielić, uno sie zrobiło białe i niewiasty sukienki z tego miały. Tak, przecież ja jeszcze to pamiętam, późni sobie takie doszywały niemi kwiatuszki, takie ładne se wyszywały do tego, i z tego sukienki były (Babin). Sukienke cy bluzke uszyli i już uciecha wielka była (Giełczew). No jak jakaś tam sukienka do święta, to może jakieś tam kwiatki były tam takie, o tam na tym jedwabiu (Helenów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *sukienki*; D. lm. *sukienek* // *sukienków*; wymowa: *sukienka, sukinka, sukenka*.

Por. *kiecka, letniczek, suknia*.

Sukienna czapka ‘miękką, sukienna czapka bez daszka, o podłużnym kształcie i czterech rogach’

Sukienna czapka byz daszku na cztery rogi. I wyszyta jeszcze czerwonemi takimi nitkami (Sosnowica). Sukienna czapka to uszyta z sukna i z takimi jakby rogami pu bokach (Zaburze).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa, Kraśnika, Bychawy, Janowa Lubelskiego i Szczepieszyna.

D. lp. *sukienny czapki*; D. lm. *sukiennych czapków*; wymowa: *sukenna čapka, sukinna čapka*.

Por. *czapka rogata, czapka sukniiana, furażerka, gamerka, kutasowa czapka, magierka, rogatka, rogatówka, rogatywka, rogówka*.

Sukienniaki ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwięzających się od kolan ku dołowi’

Sukienioki to spodnie z sukna jakiegoś, takie sukienniaki (Sulów). Sukienniaki to spodnie sukienne (Tworczyów). Sukienniaki to spodnie sukienne, samodziątowe, na

zime (Polichna). *Sukieniaki* to spodnie wełniane (Rataj). *Sukiennioki* to spodnie sukienne na zime, grubsze takie (Michałówka). *Sukienniaki* to z sukna białego, czarnego lub były siwe, to so zimowe, świąteczne portki (Studzianki). *Sukiennioki* to so z wełny, sukna czy cajgowe so, i to so świąteczne spodnie te sukiennioki, tera już ni ma, były kiedyś (Żabno). *Sukienniaki* to dawne portki z sukna, mogło być białe, ale tyż szare i czarne sukno było i z tego tyż szyli (Krzemień).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: okolice Kraśnika, Bychawy, Janowa Lubelskiego i Szचेbrzeszyna (zob. mapa 6).

D. lm. *sukieniaków*; wymowa: *sukeńńaki*, *sukeńńoki*, *sukeńaki*, *sukeńoki*.

Por. *cholosznie*, *gacie*, *portki*, *spodnie*, *spodnie sukienne*, *sukniaki*, *suknianki*, *wełniaki*, *wełnianki*.

Sukman ‘dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodziałowego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawe, bure lub brązowe’ (zob. ilustracja 1).

Sukman to dawne wierzchnie okrycie męskie (Kodeniec). *Sukman* to grube sukno i zdobienia kolorowe, nibieskie i pumarańczowe na tym (Niedziałowice). *Sukman* to długi płaszcz z pasem (Wola Uhruska). *Sukman* był jasny i taki długi (Ochoża). *Sukman* to jasny płaszcz z sukna, przypasany pasem (Siedliszcze gm. Dubienka). *Sukman* to sukienne okrycie męskie (Buśno). *Sukman* to w tym i chłopcy, i baby w tym chudzili, z brązowego sukna był *sukman* (Dobromyśl). *Sukman* to sukienne okrycie, jak dziś płaszcz chłopski (Staw). *Sukman* był szyty z ciemnego brązowego samodziału, a ozdabiano sznurkiem pumarańczowym albo sinym, nibieskim inaczej (Bordziłówka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 2).

D. lp. *sukmanu*; D. lm. *sukmanów*; wymowa: *sukman*.

Por. *siwaka*, *sukmana*, *sukmanek*, *sukmanka*.

Sukmana ‘dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodziałowego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawe, bure lub brązowe’ (zob. ilustracja 1).

Sukmana to sukienne okrycie męskie noszone przez mężczyzn (Wierzbica pow. Kraśnik). *Sukmana* z sukna. *Sie* kupowało sukno takie. *Takie* sukno i syło *sie*. *Sukienne* takie było, *takie*. [...] *Sukmany* to były ciemne, nie były jasne, ino ciemne, *takie* kawowe, to o *takie*, a i *niebieskie*, *niebieskie* były. I *granatowe* były. I *niebieskie* były. *Ale* tu były *takie* *hafki* od samej brody. *Guziki* też były przyszyte, nie *guziki*, *hafki*. *Haftki*, *haftki*. *Do* samego spodu były te *haftki*, a na uszycie, to tak do pasa to tak było bardzo ściśnięte w pasie, a od pasa to szerokie było. Tyż poszerzane. *Kliny* powstawiane miały o tutaj. *Poszyrzane* było. *Tu* był *klin* wąski, a tam dali szerszy. *Do* samego spodu było poszyrzanie (Bukowa). *Sukmana* to kolor brązowy, w pasie wcięcie, a od pasa w dół *takie* *fałdy*, z kieszeniami i kołnierzem takim stojącym, a opasywali *krajko* te *sukmane* (Stawce). *Sukmana* to sukienne okrycie wierzchnie (Polichna). *Sukmana* tu po szyje i do kolan czy za kolana, jak *płaszcz* (Uhrusk). *Sukmana* była z carnego płótna (Ługów). *Chłop* miał *sukmane* i *parcionke* na lato (Niedzieliska). *I* te *sukmany* *rubili*, no to przedli,

i sukno wyrabiali z tyj wełny (Sitno pow. Biała Podlaska). Jak zimno, to były tak zwane sukmany. [...] ale to już sukmany so te terazniejsze, już nie so z tych dawnych materiałów, jak to jakieś sukno, nie sukno było, ja nie wiem czy tam gdzie to ujrzał, do tej pory mole zjadły może (Piotrków). Sukmany też byli długie (Sosnowica). Wsio było z kunopi, z wałowiny, sukmany byli. To nazywały sukmany (Lubycza Królewska). Z opowieści pana Maja i innych ludzi pamiętam, że w Motyczu nie było kościoła. Chłopi chodzili do kościoła w Konopnicy. Konopnica, to już była taka wieś podmiejska, już niektórzy chłopi chodzili w garniturach, a chłopi z Motycza w sukmanach. Pamiętam takie zdjęcie mojego ojca w sukmanie, mimo że mój ojciec grał w jakiejś tam orkiestrze, śpiewał w chórze, ale jeszcze chodził w sukmanie. Ci chłopi w Konopnicy podśmiewali się, że takie kmiotki przychodzo, jeszcze w sukmanie chodzo (Motycz). A jak same płótno to szyli takie sukmany (Janówka). Sukmana to dawne wierzchnie okrycie męskie (Niedźwiada). Sukmana to długa odzież z sukna, takie sukniane z sukna (Potok Górny). Sukmana to długi płaszcz odświętny z wełny lub sukna, strój męski (Osmolice). Sukmana to długie sukienne nakrycie wierzchnie, przeważnie męskie (Kryłów). Łoj jeszcze jak ja zapamiętała, to były sukmany takie sukniane (Smólsko Duże). Sukmana to odzienie uszyte z grubego sukna, było przeważnie brązowe uszędzie i było niebieskimi albo czerwonymi śnurkami przystrojone. Pod brodo zapinane, kołnierza nie było, tylko była sama łoszewka zapinana z przodu do pasa, były wywijane mankiety naszywane, zdobione albo czerwonym albo niebieskim sznurkiem, do pasa był łobciśnięta, łód pasa do spodu szeroka, z rozporkami. Sukmana jak była nowa chodzili do kościoła, a jak stara to koło domu (Ruda Solska). Sukmana to nazwa dawnego płaszcza. Sukmana to starodawny płaszcz (Majdan Stary). Sukmana to sukienne męskie nakrycie wierzchnie (Wysokie). Sukmana to sukienne okrycie wierzchnie przeważnie noszone przez mężczyzn (Łukowa). Sukmany to z wełny, wyrabiali to sukno i takie sukmany szyli, sie kupowało te sukmany (Pogonów). Sukmana to eleganckie wierzchnie ubranie męskie (Grabowiec). Sukmana to sukienne męskie okrycie wierzchnie. Sukmany były corne (Momoty Dolne). Mój dziadek żył sto jeden rok, ja chodziłem chłopakiem, to on miał jedno sukmane, jedne buty, ji religijny był (Witaniów). Sukmana to brąz jasny i z sukna (Krzczonów). Sukmana to taki płasc z wełny (Sulów). Sukmana jest z wełny (Krepa). Sukmana to długi płaszcz z wełny (Siedliska pow. Łuków). Robili materiały i z tego hunie byli, nazywały sukmany (Maziły). Najpierw noszono sukmany szyte z sukna domowej roboty i nie były zdobione (Majdan Kozłowiecki). Sukmany długie do kostek lub do połowy łydek, szyte z samodziātu brązowego ciemnego i szarego. Miały fałdy z tyłu (Rudno). Sukmany brązowe z fałdami i przybraniami w postaci czerwonych kutasów z wełny, mieli je ci co hodowali owce (Kolechowice). Sukmany były bardzo długie, sięgały do kostek, były brązowe (Snopków). Sukmany czarne były bez ozdób (Dębica). Sukmany były czarne albo siwe i zdobione jeszcze czerwonymi kwiatkami (Michów). Sukmany były robione z siwego folowanego sukna, długie do ziemi, obszyte granatowym sznurkiem i zapinane na haftki z przodu do pasa (Niemece). Sukmany były z tkanego w domu sukna i folowanego (Czemnierniki). Tylko bogate gospodarze mogli sobie kupić sukmany gotowe. Droższe były bardziej ozdobne. Biedniejsze sukno tkali i folowali, a sukmany szyli krawcy (Serniki). Biedny to spodnie miał przetarte na kolanach, sukmane jedno po ojcu (Górka). A to sukmany, to ja już mało pamiętam. Sukmany to były jeszcze, gdzieś kilka takich widziałem, [...], ale już jak ja pamiętam to już to zanikały te sukmany. [...]. Widziałem takie, to sie, to było wbite jakieś sukno, wełna, to było jakoś moczone, nie wiem, nie powiem dokładnie jak to wyglądało. Wyglądać wiem jak wyglądało, tylko jak sie to robiło, to nie wiem (Naklik). Sukmana to był jakiś taki tubiór jak były pany, dwory, słyszołym, były sukmany, babka godali jak była pańszczyzna jeszcze, to było takie niży kolan, to było

takie troche wcinane to była sukmana, i to były białe, do kościoła w tym szły (Annopol). Brązowe sukmany nosili starsze chłopcy (Sławęcín). Grube sukmany jak było chłodno. Byli brązowe, wełniane, na stojce, zapinane na haftki (Teodorówka). Kiedyś to musieli mieć chłopcy sukmany, to taki strój był (Uhnin). Sukmana była z grubego wełny (Wierzchowiska). Sukmana to taki jakby więcy gruby płaszcz (Rożki). Sukmana była brązowa z fi-jorami (Głębokie). Sukmana była ciemnobrązowo (Wola Obszańska). Sukmana ciemnobrązowa była góro dopasowana, w dole miała fałdy (Lipiny Górne). Sukmana była z samodziałowego czarnego sukna, przepasana była krajko (Wólka Czułczycka). Sukmana ma obszywane na kołnierzyku i przy szwach niebieskim sznurkiem, jest zapinana na haftki (Aleksandrów). Sukmana to była czarna, wyszywana i przepasana pasem skórzanym (Dys). Sukmana to siwa lub brązowa, zdobiona czerwonym i granatowym sznurkiem (Siedliszcze gm. Siedliszcze). Sukmana jest z brązowego sukna, wcięta w pasie i fałdowana, z folowanego sukna (Wola Korybutowa). Sukmana była z sukna folowanego, a materiał tkali tkacze (Susiec). Sukmana z wełny, czapka barankowa, na nogach buty z cholewami, i to taki był strój (Drozdówka). Sukmany byli z ciemnobrązowego płótna, z oszewko, w fałdy i odcinane w pasie. Sukmana to od święta była (Majdan Nepyrski). Sukmana była brązowa z trzech półków (Pułankowice). Sukmana była bura (Ratoszyn). Sukmany z sukna ozdabiane czerwonym lub niebieskim sznurkiem (Wielkopole). A to dawno, dawno te sukmany. [. . .]. Z sukna to robiło się. Nie wiem, tego to nie widziałam. A to takie były, pani, to potąd takie, panie, sukmana, i to nakładały, i to na przykład, żeby to było w zimie to, to, w jesieni, te sukmany, takie pani, długie były, z ciepłego, tak. Bekiesz, sukmany (Janiszkowice). Jesienio i zimo byli sukmany z brązowego sukna, długie do kostek (Dorohusk). Sukmana była z szarobiałego sukna, to byli siwe albo ciemnobrązowe, zależy jaka była wełna, no ta sukmana była z ozdobami czarnymi albo granatowymi (Chłópków). Sukmany nosili mężczyźni przeważnie czarne albo siwe (Lipowiec). Sukmana na co dzień, ozdobiona tylko kokardami, przypasowana do figury, u dołu szersza, kieszenie ukośne, rozcięte, kołnierz stojący (Bystrzyca). Sukmana u nas była brązowa, zdobiona wyszyciami z niebieskiego i czerwonego sznurka (Gardzieniec). Sukmana, z czarnego sukna, do kostek, ale sukmany były i z sukna brązowego, rzadziej siwego (Wandalin). Sukmany to siwe lub czarne, w naturalnym kolorze wełny, czarne zdobiono czerwonymi tasiemkami (Suchowola). Sukmany to byli dawni, byli z siwego folowanego sukna, z kołnierzem, z klapami i z fałdami (Kluczkowice). Sukmany szyli z sukna w kolorze siwym i czarnym (Białowola). Sukmana albo kapota to z samodziału wełnianego, folowanego (Toczyńska). Sukmana była brązowa i z czerwonym sznurkiem (Strupin Duży). Sukmane szył krawiec z brązowy wełny i obszyta była dla ozdoby zielonym i czerwonym sznurkiem (Wólka Tarnowska). Sukmany byli brązowe z owczej wełny, z niebieskimi zdobiniami przy rękawach, tyle pamiętam (Hedwiżyn).

Źródła: PM, KAGP, TBM, CWP, AME, AMWL, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 2).

D. lp. sukmany; D. lm. sukmanów; wymowa: sukmana.

Por. siwaka, sukman, sukmanek, sukmanka.

Sukmanek ‘dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodziałowego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawe, bure lub brązowe’ (zob. ilustracja 1).

Chłopcy w sukmanach chodzili, takie więcy szare, burawe to było, no i długie do zimi (Jarosławiec). Sukmanek był brązowy musi, tu kolorowe było przy rękawach, takie sine ozdoby (Obrowiec).

Źródła: PM.

Geografia: Jarosławiec, Moniatycze, Obrowiec (zob. mapa 2).

D. lp. *sukmanka*; D. lm. *sukmanków*; wymowa: *sukmanek*.

Por. *siwaka, sukman, sukmana, sukmanka*.

Sukmanka ‘dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodzielnego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawe, bure lub brązowe’ (zob. ilustracja 1).

Sukmanka to długie sukienne nakrycie wierzchnie, przeważnie męskie (Mołożów). Sukmanka to sukienne okrycie męskie (Żurawce). Sukmanka to z owczy wełny, elegancka, z ozdobami granatem i czasem czerwone jakie sznurki też przyszywali (Brzeziny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ochoża, Kryłów, Mołożów, Gołębie, Oszczów, Małoniż, Nedeżów, Jeziernia, Łaszczówka, Żurawce, Brzeziny, Zatyle (zob. mapa 2).

D. lp. *sukmanki*; D. lm. *sukmanków*; wymowa: *sukmanka*.

Por. *siwaka, sukman, sukmana, sukmanek*.

Suknia ‘wierzchnie jednolite ubranie kobiece’

Moje mama to aligancko sie ubirali, zawsze do kościoła w lecie to taka czyściutka suknia z żorżety (Zaburze). Suknia to ubranie kobiece (Baranów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *sukni*; D. lm. *sukni* // *sukniów*; wymowa: *sukńa*.

Por. *kiecka, letniczek, sukienka*.

Sukniaki ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi’

Sukniaki to spodnie wełniane lub z sukna (Łazy). Od święta to byli sukniaki, to takie portki z sukna i takie aliganckie więcy, drogie byli i ni każdydn miał (Łukowisko).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego i Łukowa (zob. mapa 6).

D. lm. *sukniaków*; wymowa: *sukńaکی, sukńoکی*.

Por. *chołoznie, gacie, portki, spodnie, spodnie sukienne, sukienniaki, suknianki, wełniaki, wełnianki*.

Suknianki ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi’

Spodnie wełniane czy sukniane to so suknianki (Worgule). Suknianki to spodnie sukienne, samodzielne, na zime (Witulin). Suknianki to portki z sukna (Żabików).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 6).

D. lm. *suknianków*; wymowa: *sukńanki*.

Por. *chołoznie, gacie, portki, spodnie, spodnie sukienne, sukienniaki, sukniaki, wełniaki, wełnianki*.

Sukno ‘tkanina wełniana z przędzy zgrzebnej, zwykle o splocie płóciennym’

Sukno to sfolowana tkanina wełniana (Worgule). Sukno to był materiał na portki, sukmany (Skowieszyn). Sukno to tkanina wełniana (Sławęcín). Sukno to materiał z wełny (Czołki). Z wełny to już było tkane jak niby to sukno (Janówka).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *sukna*; D. lm. *suknów*; wymowa: *sukno*.

Sumka ‘torebka damska’

Sumki takie baby nosili dzieś do kościoła, du miasta (Żółtańce). Sumka to babska kalitka (Czajki).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *sumki*; D. lm. *sumków*; wymowa: *sumka*.

Por. *kalita, kalitka, torebka*.

Supel ‘zawiązana pętla, spłot kilku sznurków’

Na supel zawiązała chusteczke z tyłu (Kumów Majoracki). Supłów narobiła na niciach i maszyna nie chce szyć (Snopków).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *supła*; D. lm. *supłów*; wymowa: *supeu*.

Por. *guz, pętka, pętlica, supetek, węzeł, węzełek, zadziereg*.

Supetek ‘zawiązana pętla, spłot kilku sznurków’

Na supetek sie zawiązuje i sznurek sie trzyma (Pawłów). Supetek to tak można zawiązać, że potem jego sie ni daje ruzwiązać (Stary Orzechów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *supetka*; D. lm. *supetków*; wymowa: *supeuek*.

Por. *guz, pętka, pętlica, supel, węzeł, węzełek, zadziereg*.

Surowne płótno ‘cienkie płótno lniane’

Surowne płótno to jest cienkie płótno, takie na kosule (Polichna). Surowne płótno to ono takie delikatne jest (Irena).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *surownego płótna*; wymowa: *surowne puutno*.

Por. *konopnina, płótno cienkie, pojedynek, proste płótno, soroczane płótno*.

Swak ‘drucik w cewce czólenka tkackiego’

Swak to pu prostu jest pręcik w czólynku (Udrylicze). Jest czólenko i w nim szpulka, i ona jest na takim swaku drucianym (Żulin).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 36).

D. lp. *swaka*; D. lm. *swaków*; wymowa: *sfak*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, drut, patyczek, patyk, prątek, przecik, swatek, trzpień, trzpionek*.

Swatek ‘drucik w cewce czółenka tkackiego’

Swatek ciniutki jest w czółenku (Wiszniów). *Swatek to przecik w czółynku* (Ulhówek).

Źródła: PM.

Geografia: Cichobórz, Miętkie, Modryniec, Mircze, Gołębie, Kryłów, Wiszniów, Oszczów, Małoniż, Ulhówek (zob. mapa 36).

D. lp. *swatka*; D. lm. *swatków*; wymowa: *sfatek*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, drut, patyczek, patyk, prątek, przecik, swak, trzpień, trzpionek*.

Sweter ‘bluza z rękawami, dziana z wełny’

Ja na drutach dużo robiłam swetrów (Łukowa). *No i jeszcze oprócz tego trzymali barany, wełne z tych baranów, no to wyrabiali no wszystko z tej wełny swetry i spódnice* (Rejowiec Fabryczny). *Robiłam swetry na drutach* (Dzierzkowice Wola). *Sprzedawali sweder, chcieli dwadzieścia złoty, a ja nie potrzebowałam swetrów. A dwie stoi cyganków, zrucila mnie ten sweder* (Wiski). *To już jak bieda przycisnęła za Niemców, to sie pruło stare swetry i co tam, i robiło sie nowe* (Niedziałowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *swetra*; D. lm. *swetrów*; wymowa: *sfeter, sfeder*.

Sworznik I – tom II: 182–183.

Sworznik II ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Wijaki stojo na nodze i w środku to trzymo sie na sworzniku (Zdzisławice).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *sworznika*; D. lm. *sworzników*; wymowa: *sfożnik*.

Por. *kołeczek, kołek, pal, słupek, stepno, szpindelek, trzpień, trz pion, trzpionek, zatyeczka*.

Szajbka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Szajbka to połączenie podnóżka z kołem przy kołowrotku (Ratoszyn).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Braciejowice, Piotrawin, Kluczkowiece, Ratoszyn, Basonia, Trzydnik Duży, Węglinek (zob. mapa 23).

D. lp. *szajbki*; D. lm. *szajbek* // *szajbków*; wymowa: *šajpka, šajpka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Szajdy I – tom IV: 431.

Szajdy II ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Boki warsztatu złączają szajdy, takie draży jakby (Antoniówka).

Źródła: PM.

Geografia: Jawidz, Niemce, Serniki, Antoniówka.

D. lm. *szajdów*; wymowa: *šajdy*.

Por. *tapy, nabiłki, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, spony, szpagi, sztaki, zbijacze*.

Szal ‘prostokątny kawałek tkaniny lub dzianiny, służący jako okrycie ramion i głowy lub owijany dokoła szyi’

Szal to takie ciepły, wełniany kawałek tkaniny, który można założyć na głowę i na ramiona albo owinać nim kark (Ruda Solska). *Szal to długa, wąska chustka zarzucana na ramiona* (Grądy).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szala*; D. lm. *szalów*; wymowa: *šal, sal*.

Por. *szaliczek, szalik*.

Szalanowa chustka ‘kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta’ (zob. ilustracja 10).

Szalanowe chustki w kwiaty nusili od święta, do kościoła (Mołożów). *Kobiety chudzili w szalanowych chustkach do kościoła, kwiaty naukoło i kolorowe tło* (Turkowice).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *szalanowej* // *szalanowy chustki*; D. lm. *szalanowych chustek* // *chustków*; wymowa: *šalanova xustka*.

Por. *bajówka, chustka, kacapka, szalanówka, szalinówka, tarnówka*.

Szalanówka ‘kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta’ (zob. ilustracja 10).

Szalanówka to chusta z trokami i kwiatami (Ruda Solska). *Szalanówka to chustka odświętna, noszona do kościoła* (Mołożów). *Kiedyś na głowę chustkie, toż trza było siedem złoty na szalanówkę* (Dubica).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *szalanówki*; D. lm. *szalanówek* // *szalanówków*; wymowa: *šalanufka*.

Por. *bajówka, chustka, kacapka, szalanowa chustka, szalinówka, tarnówka*.

Szaliczek ‘prostokątny kawałek tkaniny lub dzianiny, służący jako okrycie ramion i głowy lub owijany dokoła szyi’

Szaliczek to z wełny okrycie takie długie i ciepłe (Żulice). *Były takie króliki angorki to sie skubało ich, no i wyrabiało sie takie bardzo ładne czapeczki, szaliczki* (Rejowiec Fabryczny).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szaliczka*; D. lm. *szaliczków*; wymowa: *šaliček, salícek, šalyček, salycek*.

Por. *szal, szalik*.

Szalik ‘prostokątny kawałek tkaniny lub dzianiny, służący jako okrycie ramion i głowy lub owijany dokoła szyi’

W zimie to szaliki, szalik to taki na róg uszty (Uhrusk). Szalik to taki długi zarzucany na ramiona i na szyje (Mołożów).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. szalika; D. lm. szalików; wymowa: *śalik, sańik, śalyk, sałyk*.

Por. szal, szaliczek.

Szalinówka ‘kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta’ (zob. ilustracja 10).

Szalinówka to kolorowa była z kwiatami czy tam jednolita, naukoło kwiaty (Hołowno). Szalynówka to chustka wełniana w kwiaty (Gałęzów). Salinówka to cienka wełniana chusta w duże kwiaty i z frędzlami (Polichna). W kwiaty różne to jest szalinówka na głowe (Urzędów). Szalinówki to świąteczne chusteczki, w szalinówce to tylko się szło do kościoła (Żurawica). Szalinówki to chustki przyważnie amerykańskie, chto miał tam rudzine w Ameryce, i i tutaj chto ni miał, to kupowali my. W kwiaty, wiśniowa jak była i wiśniowe kwiaty na czterech rogach. [...] To było wytniane. To szalinówki (Łukowa). Z kwiatami chustki to szalinówki (Aleksandrów). Szalinówka wełniana, czerwona, biała w kwiaty, wiązana na okrągło lub do tytu (Wojciechów). A od święta miała szalinówkę, tako w kwiaty [...], miała tako chustkę szalinówkę, to musiało być przede wszystkim, i to im większe kwiaty, jaskrawe, tym lepiej (Księżomierz). Chustki to szalinówka. U nas to Ukrainki w szalinówkach się lubowały. Szalinówka to wyglądała, w kwiaty wytniana i naukoło kwiaty. A starsze to z frędzlami mieli. Szalinówka to więcę mała. I całe w kwiaty i szlaki były. [...] Nasz zespół to tylko był w szalinówkach. Takie miałyśmy czarne, ale były białe, i kremowe, i czerwone (Uhrusk). Chustki bjałe, kulurowy, szalinówki wytniane różnokolorowe, i kwiaty były (Kryłów). Chustka jakaś czy świąteczna szalinówka z kwiatami w niedzielę (Opoka). Chustków takich cienkich nie było, tylko jak starsze kobiety to salinówki, a salinówki to były wełniane, z wełny (Michów). Szalinówko to chustkę take w kwiaty tak nazywajo. Szalinówka to była chustka bez frydzli, z dużymi kwiatkami (Świeciechów). Szalinówka to chustka malowana, kwiecista (Osmolice). Kiedyś panna poszła na zabawę i była zawito w szalinówkę z kwiatami (Kleszczówka). Na głowe chusteczka tam byle jako cały tydzień, a w niedzielę to już szalinówki zawijali (Żrebece). Szalinówka to chustka wełniana w kwiaty (Jabłoń). Chustki szalinówki takie były, wełniane chustki. No to jak do kościoła się szło, to to w tych szalinówkach pod brode wiązanych. To nawet młode kobiety tak chodziły (Rejowiec Fabryczny). Salinówka to gruba, duża chustka na głowe, i koniecznie w kwiaty (Batorz). Szalinówka to chustka wełniana noszona na ramionach i na głowie (Zielone). Szalinówka to zimowa chusta na głowe, z kwiatami i z frędzlami (Wola Uhruska). Chustki perkalowe, batystowe, szalinówki i plisowe w zimie grubsze. Duże szalinówki nazywano chusty na cztery niedziele, bo każdy róg był inny, miał inny kolor i inny wzór, inne kwiaty (Leszkowice). Dziewczyny chodziły w szalinówkach. Szalinówka to zwykła była bawełniana od święta. Wiązana na tyle głowy lub pod brodo, jak kto wolał (Niemce). Były też duże szalinówki na cztery niedziele. Każdy róg w innym kolorze (Rudno). Chustki wiązano do tytu. Od święta noszono szalinówki wełniane różnokolorowe w kwiaty z frędzlami. Baby okrywały się szalinówkami (Spiczyn). Szalinówki to były to duże chusty wełniane przeważnie czerwone. Wiazały je z tytu głowy (Nowodwór). Szalinówki to chustki te wiązano z tytu

głowy (Łucka). Szalinówka to zimowa chusta w kwiaty (Gręzówka). A jak ja takich szalinówek chyba mam ze dwadzieścia pięć [...]. To jest wełniana w kwiaty [...], to wełenka jest taka, i to zagraniczne. To rozmaite, ta turecka, jeszcze i w kwiaty mam. To sie wszędzie nosiło (Helenów). Kiedyś to noszono szalinówki, w inny chusteczce baba ni poszła, bo była dumna, ze mo szalinówke (Górka). Na głowe kobiety nakładaty szalinówke wiązano pod brodo (Łańcuchów). Szalinówka to duża chustka z cienkiej wełenki w kwiaty (Liszno). Szalinówka wełniana w kwiaty (Wólka Petryłowska). Szalinówka z cieniutkiej wełenki w kwiatki, z frędzlami, zawijana na głowe (Wilków). Baby mieli chustki szalinówki na głowe (Okszów). Byli chustki szalinówki i plyjsiówki (Jacnia). Byli chustki wełniane szalinówki z frędzlami, wiązane pod brodo, ale i okrucane dookoła karku i wiązane z tyłu (Wólka Czulczycka). Chustka szalinówka była zakładana na oberek (Dąbrowica). Chustka szalinówka to była od od święta (Wola Obszańska). Chustka szalinówka to w kwiaty wielgie po rogach i na środku małe (Bidaczów Stary). Chustka szalinówka była zakładana na głowe, zawiązana z tyłu (Ciosmy). Do kościoła wkładano szalinówke zawiązywane pod brodo. Szalinówka to chustka w kwiaty kolorowe (Józefów). Chustka szalinówka była wiązana pod brodo i tyż wiązana z tyłu głowy (Strupin Duży). Kobiety nosili chustki w kwiaty, szalinówki (Kumów Majoracki). Kobiety zawijali sie w szalinówki do kościoła (Żabno). Na głowe kobiety nusili szalinówki z frędzlami (Staw). Na głowie była chustka wełniana szalinówka koloru zielonego, czerwonego, czarnego, białego i bordo, wszystkie we kwiaty (Wołoskwoła). Szalinówki to wełenkowe chustki (Puchaczów). Nakrycie głowy to chustka wełniana szalinówka wiązana pod brode. Mieli przyważnie kolor zielony, czarny, czerwony, biały i bordo (Wólka Kańska). Szalinówka to chustka kolorowa z frędzlami i w kwiaty (Teodorówka). Szalinówka to grubsza chustka z wełny w kwiaty (Janiszów). Szalinówka w kolorze zielonym, czerwonym, kremowym, białym lub czarnym (Skryhiczyn). Szalinówka wełniana na głowe to z kwiatami była (Rogatka). Szalinówka była wełniana w kwiaty (Zerdź). Szalinówki byli w kwiaty i z frędzlami (Hucisko). Szalinówki to późniejsze chustki, wiązane pod brodo, i z kwiatami naukoło (Olchowiec). W zimie kobiety zawijali sie w wełniane szalinówki (Hańsk). Szalinówki to bardzo duże chusty w kwiaty, wiązano na głowe, z cienkiej wełenki (Żyrzyn). Szalinówka była z cienki wełny, taki delikatniejszy (Końskowola). Szalinówke na nidziele ładnie wywiązała, kwiatami du dołu (Pułankowice). Szalinówka to chustka wełniana, były małe i duże, ale wszystkie z kwiatami (Malinówka). Wełniana szalinówka była na głowe, kolory to różne, byli zielone, bordowe, czerwone, czarne, białe, i jeszcze z kwiatami (Sielec). Szalinówki miały tylko bogate kobiety, kosztowały sześć złotych lub pół rubla, mniejsza dwa, trzy złote (Dęba). Szalinówka to wełniana chustka w różnych kolorach, z kwiatami i z frędzlami (Rozięcin). Szalinówka to wełniana chustka w różnych kolorach, z motywami kwiatowymi, o brzegach gładkich lub z frędzlami, wiązano jich na na karku (Chłopków). Szalinówka to chustka z cienkiej wełny w duże kwiaty pu bokach i małe na środku, wykończona frędzlami (Gąsiory). Kobiety na głowe wiązali kupowane w mieście chustki szalinówki, ładny to był wystrój, to było świąteczne zawicie (Brzeźno). Dziewczyny chodziły na zarobek, żeby kupić szalinówke (Stulno). Po salinówki jeżdżono do Chwałowic (Gościeradów).

Źródła: PM, ML, APAE, AMWL, AME, PSL, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. szalinówki; D. lm. szalinówek // szalinókwów; wymowa: *šalínufka*, *sałínufka*, *šalynufka*, *sałynufka*.

Por. bajówka, chustka, kacapka, szalanowa chustka, szalanówka, tarnówka.

Szaraputy ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Szaraputy to byle jakie ubrania, już podarte (Bukowina). *Pierw to musiała kieca być do kostek, a bidne to takie szaraputy zakładali* (Biszczka).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *szaraputów*; wymowa: *šaraputy*.

Por. *chatat, gałgany, lamaga, liche ubranie, łachmany, łachy, okryj bida, repcie, szurgot*.

Szarfa ‘szeroka, długa wstęga, będąca często ozdobą strojów’

Sukienke miała wzorzyste i przepasane szeroko szarfo (Ciechanki). *Szarfa to była taka ozdoba różnych ubrań, przyważnie sukienek* (Siennica Duża). *Wieńce so z szarfami, przy ubraniach so szarfy* (Siedliszcze gm. Siedliszcze).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szarfy*; D. lm. *szarfów*; wymowa: *šarfa, sarfa*.

Szargacz ‘stojak do szpul z osnową’

Stał taki szargacz i w tym te nici na szpulach (Glinny Stok). *Szargacz to ni u każdego było, to ino tyn, co robieniem płótna sie zajmował, to miał szargacz* (Siennica Duża).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Glinny Stok, Siennica Duża, Udrycze, Sasiadka, Zawada, Cichobórz, Kawęczyn, Topólcza, Zubowice, Gołębie, Małoniz, Wola Różaniecka.

D. lp. *szargacza*; D. lm. *szargaczów*; wymowa: *šargač, šargoč*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Szargan ‘stojak do szpul z osnową’

Szargon to narzędzie, na które nakładane so szpule przy snuciu przędzy (Potok Górny). *Szargan to stojak na szpule* (Żabików).

Źródła: PM.

Geografia: Żabików, Ostrzyca, Ciosmy, Hucisko, Potok Górny, Majdan Sopocki, Zielone, Krasnobród.

D. lp. *szargana*; D. lm. *szarganów*; wymowa: *šargan, šargon*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Szargot ‘stojak do szpul z osnową’

Był szargot na szpule z osnowo (Żakowola). *Szargot był do szpulków, taki przyrząd specjalny* (Brzeziny).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia i południowo-wschodnia.

D. lp. *szargota*; D. lm. *szargotów*; wymowa: *šargot, šargut*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Szarpaczka ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

To była taka dyseczka, tak chudziła i stąd pewnie szarpaczka się nazywała, mówili, że to szarpaczka (Aleksandrów).

Źródła: PM.

Geografia: Aleksandrów, Chmielek, Łukowa (zob. mapa 23).

D. lp. *szarpaczki*; D. lm. *szarpaczków*; wymowa: *šarpačka*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpak, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Szarpak I – tom I: 308.**Szarpak II** ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Szarpak to część narzędzie do przedzenia, łącząca koło z deseczko naciskano nogo (Potok Górny). Szarpak to deseczka, co łączy pedał z kołem w kołowrotku (Udrylicze). Szarpak to deseczka, co idzie od pedała do koła w kołowrotku (Białowola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa (zob. mapa 23).

D. lp. *szarpaka*; D. lm. *szarpaków*; wymowa: *šarpak, šarpok*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, śmiga, śmigło, wodzidło*.

Szczaki ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Cywka siedzi w szczakach, a one so w prządce (Zamch).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Zamch, Borowiec, Wola Obszańska (zob. mapa 26).

D. lm. *szczaków*; wymowa: *ščaki*.

Por. *barki, gręple, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, trzepidełka, trzcionki, widelce, wideteczki, widełka, widełki, zębki, zęby*.

Szczoteczka ‘obrębienie u dołu spódnicy, sukienki’

Od spodu podszywano spódnice materiałem i szczoteczko (Rudno). Na kraju spódnicy, u dołu przszyta była szczoteczka, a na wierzchu troche od brzegu naszyte były tasiemki, wstążeczki lub aksamitka (Spiczyn). Spódnice barchanowe z kupnego materiału były w jednym kolorze i obszyte szczoteczko (Kolechowice). Szczoteczka to dolny brzeg spódnicy (Czołki). Burka u dołu ma szczoteczkę, to jest wystrzępiona tasiemka na spódnicy (Maziły). Spódnica była długa i z klinów, a u dołu obszyta szczoteczko (Goraj). Spódnice obszywano szczoteczko, to rodzaj wystrzępionej z jednej strony tasiemki (Malewsczyzna). Spódnica kiedyś była z towaru kupczego obszyta u dołu szczoteczko (Gardzienice). Spódnice były ze zgrzebnego płótna, marszczone i na dole obszyte szczoteczko, żeby się nie niszczyły (Wandalin).

Źródła: PM, AME, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i północna.

D. lp. *szczoteczki*; D. lm. *szczoteczek // szczoteczków*; wymowa: *ščotečka, ščutečka, šcotecka, scotecka*.

Por. *listew, listwa, obrąb, podbiełka, podkładka, przerebek, szczotka*.

Szczotka I ‘obrębianie u dołu spódnicy, sukienki’

Szczotka to tasiemka postrzępiona do podszywania dolnego brzegu spódnicy, żeby ta spódnica się nie strzępiła (Otrocz). Scotka podszywana na sam brzeg, by chronić przed obsarpywaniem (Skowieszyn). Spódnica wełniana była wykończona szczotko (Żmudź). Szczotko wykończano spódnice (Wola Korybutowa). Spódnice obsywano na dole scotko (Janiszów). Malowanki były wykończone szczotko (Kumów Majoracki).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: powszechna.

D. lp. szczotki; D. lm. szczotek // szczotków; wymowa: ščotka, scotka.

Por. listew, listwa, obrąb, podbiełka, podkładka, przerebek, szczoteczka.

Szczotka II ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Szczotka była z żelaznymi goździami do czysania lnu (Czołki). Była tako szczotka na kiju, na nodze, takie druciane, z drutów były porobiune, łostre kolce i babka wzięła i tak cesowała tym. Tak, że były takie były rozcesane jak włosy, każdy strumiń był jakby łosobno (Świeciechów). A potem taka była kręgła szczotka, brało się czesało się w garsteczki. Każdo garsteczke się wyczysywało, i poczesane ładnie len (Sielec). Była szczotka taka żylazna, wyczesało się do cna (Żmudź). Ji zwykło szczotko czysali, żeby lien był czyściutki (Podedwórze). Po tyj trójni trza było jeszcze na takiej szczotce czesać len. Takie szczotki były z gwoździ, gwoździe nabite w deske, w tako kręgło, i to się do czegoś przymucowało, i tak się czesało (Wola Różaniecka). Szczotka do czesania, taki gwoździ wbite, gęściejsze i drubniejsze (Matiaszówka). Taka była szczotka z gwoździ i tak się czesało lien (Telatyn). Jeszcze szczotki mieli, wyczysywali po garstce (Janówka). Szczotka drucziana do czesania lnu (Stanin). Szczotko len czysali (Orłów Drewniany). Jak już włókna były czyste, to się czesało na taki szczotce drucziany (Branew). Późni na szczotke, takie były druciane szczotki, na szczotke i czesało się (Barbarówka). Jak się zebrało len to wtedy wysechł [. . .]. A później szczotko, drucziano szczotko, i te pakuły to na grube worki, a te ładne takie len to na włókno szło, przedli na tych kotowrotkach, [. . .] te nici były mocne (Franciszków). Międlice były takie z drzewa, najpierw się międliło, potem się suszyło, przeważnie w piecach się suszyło, nie wolno było, strach było, żeby pożaru nie było, ale tam się wygarnyło, zawsze w sobotę na piecu pocierało się, a potem czesać na szczotke (Dzierzkowice Wola). Szczotka to narzędzie do czesania lnu (Orłów Murowany). Potem matka czesała ten, takie szczotki były druciane i tak czesała. O takie szczotki tylko jeszcze były może tak przybite do jakiegoś stołka i tak czesała ten len, o tak (Gołab). Szczotka drucziana do czesania lnu (Kryłów). Szczotka żelazna to była do czesania lnu (Mircze). Tako szczotka była żelazna, wyczesało się te pakuły wszystkie, to samo włókno zostało, takie czyściutkie (Dzierzkowice). Do czysania lnu była szczotka, miała goździ nabijane wszędzie (Dobryń). Szczotka była spycjalna do czesania lnu (Kielczewice). A późni żeby do czysta włókno wyszło do uprzedzienia na włókno, to trza było, tako szczotka była drucziano i trzeba było tak na tej szczotce czesać, a on taki ładniutki ten prumyk wyszeł, taki połykający. Po dwie, po trzy i po cztery garście się składało i potem to tak było, o to tak, kuniuszek jeden, potem drugi to tak, to były takie gaści, to tyle co do wyporzudzenia, a co dali do przedzenia, to trza znów tłumaczyć (Bukowa). Potem trzeba było czesać na takiej szczotce, to się nazywało czesanie lnu (Wola Osowińska). Tak, że potem już, po drugim międleniu, to szło do czesania dopiero, była taka szczotka, gwoździ nabite, oczywiście tymi ostrymi do góry. No i to szło czesanie, tam kobiety to robiły (Naklik). Takie była deska i na ty desce była taka okragła, przebite i na ty wbite były goździe takie śpiczaste, i na tych goździach się czesało, z tych takich, z pakuł, z tego, tylko zostawało samo włókno (Stryjno Pierwsze). Byli takie specjalne międlice. Międlili i szczotki,

wymiędlone, wymiędlone, szczotki druciane i to trza było wyczesać, wyczesać (Tulniki). Na takich szczotkach sie czysało, żeby jego wyprostować, wyczyścić (Zanowinie). Na szczotce sie wyczesalo lyn (Sułów).

Źródła: PM, CWP, KAGP, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 19).

D. lp. *szczotki*; D. lm. *szczotek // szczotków*; wymowa: *ščotka, scotka*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, żelazka, żelazko*.

Szczotka III ‘narzędzie służące do czesania wełny’

Szczotka to była inna do lnu, a inna do wełny, ale i to, i to, była szczotka (Stefankowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *szczotki*; D. lm. *szczotek // szczotków*; wymowa: *ščotka, scotka*.

Por. *czechraczka, czochra, czochradło, czochralnia, drapaczka, drapuszka, grępel, grępla, gręplarnia, grzebień*.

Szczotka IV ‘narzędzie służące do czyszczenia butów i ubrania’

Buty czyścili szczotko, pasta i szczotka, nie więcy nie było (Częstoborowice). Szczotke broł w subote i te oficerki na niedzielę wyglancował (Deszkowice I). Buty ładnie scotko wyczyścili, ze sie błyscały (Łązek Ordynacki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szczotki*; D. lm. *szczotek // szczotków*; wymowa: *ščotka, scotka*.

Szczypanka ‘marszczenie materiału, układanie w fałdy’

A polskie kobiety to nosiły takie bluzki ze szczepankami (Uhrusk). Szczypanki to na bluzkach miały, to ładnie wyglądało (Strzeszkowice Duże).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szczypanki*; D. lm. *szczypanek // szczypanków*; wymowa: *ščypanka, ščepanka, scypanka*.

Por. *karbowanie, marszczanka, marszczenie, plisowanie, składanie, tryfienie, zmarszcze*.

Szelki ‘część garderoby damskiej składająca się z dwóch pasków materiału czy dwóch elastycznych taśm, przekładanych przez barki i przypinanych lub przyszytych w pasie’

Szelki zakłada sie na ramiona, i to przytrzymuje spodnie (Kryłów). Szelki to wąskie gumki zakładane na ramiona i przypinane do spodni (Ruda Solska). Fartuszek był na szelkach (Grądy).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *szelek // szelków*; wymowa: *šelki, selki*.

Por. *ramiączka*.

Szłaczek ‘ozdobienie określonym motywem boków materiału’

Na szalinówce był szłaczek z kwiatów naokoło (Podborcze). Górem robiło się szłaczki w ręcznikach, obrusach, koszulach (Wola Osowińska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szłaczka*; D. lm. *szłaczków*; wymowa: *ślaček, slacek, ślaček, ślacek*.

Szłafrok ‘ubranie do chodzenia po domu’

Szłafrok to taka sukinka do chudzenia w domu, ruzpinana (Huta). Szłafroki to późni nastały, ale to sie przyjęło, no to jest taka sukienka z przodu zapinana (Garbów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szłafroka*; D. lm. *szłafroków*; wymowa: *ślafrok, slafrok, ślafrok*.

Por. *podomka*.

Szłufka ‘wąska patka lub niciana pętka przy spodniach, spódnicy, sukni, podtrzymująca pasek’

Szłufka to sznureczek przszyty na pasie, żeby nie opadał pas (Wólka Abramowska). W szłufki sie nawlyko pasek (Ostrówki). Szłufka to była przy pasku (Chłopków).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szłufki*; D. lm. *szłufek // szłufków*; wymowa: *ślufka, slufka, ślufka*.

Szłapa ‘pedał w kołowrotku’

Na szłape sie naciskało i szło daly (Łukowa).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowa (zob. mapa 22).

D. lp. *szłapy*; D. lm. *szłapów*; wymowa: *šɥapa*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedato, podnoże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapacz, waga*.

Szłapacz ‘pedał w kołowrotku’

W ty części to nazywamy to szłapczem w wózku, na szłapacz sie naciska nogo, jak sie przedzie, tam w tych innych częściach wsi to inaczy mówio (Łukowa).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowa (zob. mapa 22).

D. lp. *szłapacza*; D. lm. *szłapaczów*; wymowa: *šɥapač*.

Por. *deseczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedato, podnoże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, waga*.

Szłapak I – tom IV:180.

Szłapak II – tom IV:180.

Szłapak III – tom IV: 180.

Szłapak IV ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Szłapak to ciężki, niezgrabny but, chodzić sie w tym nie da (Potok Górny). *Szłapak to rozdarty duży but* (Majdan Leśniowski). *Szłapak to but nizdatny do chodzenia* (Malice).
Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *szłapaka*; D. lm. *szłapaków*; wymowa: *šɥapak*.

Por. *chodak, kurp, kurpiak, obiersztynek, rapeć, skorbon, targał, trep*.

Szłapcie ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Szłapcie to z wikliny i z lipy robiły, z ty kory (Bukowa Mała). *Wlaz na drzewo i zdjon z niego szłapcie, tak mówili* (Potok Górny). *Bidne to w szłapciach byle jakich chodzili, z lipy zrobiuł* (Janów pow. Chełm).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chełma i Biłgoraja.

D. lm. *szłapciów*; wymowa: *šɥapće*.

Por. *chodaki, greki, kłapcie, kurpie, lyczaki, łapcie, postoly, trepy*.

Szłapki ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

Spód wijachów tworzo takie szłapki rozwidlune na boki (Łukowa).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowa (zob. mapa 29).

D. lm. *szłapków*; wymowa: *šɥapki*.

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, stupek, stojak, stolec, stołek, trójnóg*.

Szłapy I ‘buty z cholewami uszyte z filcu lub ze zbitej wełny, wypełnione watoliną, wkładane w kalosze’

Szłapy to buty babskie szyte z sukna, ciepłe (Worgule). *Szłapy z filcu rubili, i to byli szłapy z kaluszami* (Terebela).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lm. *szłapów*; wymowa: *šɥapy*.

Por. *biłgorajce, cieplaki, dziady, kociaki, walochoy, walonki*.

Szłapy II ‘buty uszyte ze szmat’

Szłapy to buty ze szmat (Majdan Leśniowski). *Bida była, to byle jakie szłapy zy szmaty uszył i było* (Dutrów).

Źródła: PM.

Geografia: Dutrów, Majdan Leśniowski, Sielec, Żmudź, Kasiłan, Niedziałowice.

D. lm. *szłapów*; wymowa: *šɥapy*.

Por. *chodaki, szmaciaki*.

Szmaciaki ‘buty uszyte ze szmat’

Szmaciaki to mięciutkie takie do chodzenia po domu sie nadawały, na dworze to zimno w tym było, ale chudziły (Ruda Solska). *Szmaciaki przeżyłem, drewniaki, przeżywam teraz gumiaki, i przeżywam teraz znowu szmaciaki* (Smólsko Duże). *Szmaciaki to takie troche jak późniejsze tenisówki* (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *szmaciaków*; wymowa: *šmaćaći, šmacoki, smaćaći, smaćoki*.

Por. *chodaki, szłapy*.

Szmate ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

A bierze sie szmate i sie bez to mota, bo inaczy by sie pokalyczul (Rozwadówka). Tam nic ni było takiego, ino wzion szmate i bez nio motało sie nici (Ciechanki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *szmaty*; D. lm. *szmatów*; wymowa: *šmata, smata*.

Por. *jurek, jurko, kulka, omykiel, płótno, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, smergacz, szmatka*.

Szmatka I – tom VI: 546.

Szmatka II ‘kawałek płótna, przez które mota się nici, aby nie skaleczyć ręki’

Szmatka taka, taki kawałek płótna, przez które mota sie nici, aby nie skaleczyć ręki (Rogoźniczka). Motali bez szmatke, bo rękę można było pokaleczyć (Kołacze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *szmatki*; D. lm. *szmatek // szmatków*; wymowa: *šmatka*.

Por. *jurek, jurko, kulka, omykiel, płótno, posmerdacz, przesmyk, rozpinka, smergacz, smata*.

Szmaty I ‘bielizna, odzież’

Szmaty to wsio, to koszule, prześcieradła, ręczniki, a i sukinka, bluzka jaka, to so szmaty (Rozłopy). Szmaty to dawne nazwanie, tak po dzisiejszemu to bielizna, ubranie (Czerńięcin Główny).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i okolice Włodawy.

D. lm. *szmat // szmatów*; wymowa: *šmaty, smaty*.

Por. *bielizna, chusty, łachy*.

Szmaty II ‘ubranie na co dzień’

Tych szmatów ma pełne szafe, a kiedyś to jedna, dwie szmaty i w tym chudzili do roboty, ale tera to do ruboty i do kuścioła idzie w tym samym (Sitno pow. Zamość). Dziś to nie wi, w co sie ubrać do ruboty, bo całe szafe mo szmat, a kiedyś szmaty do ruboty takie gorsze, a dopiero w nidziele sie ładnie ubroł (Wronów).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lm. *szmat // szmatów*; wymowa: *šmaty, smaty*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przyzdziejek, robotne gałgany, ubranie codzienne, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Sznurak ‘sznurowadło’

Wkoło skóra była i tu sznurowali sznurakami, a tu takimi szmatami okręcali, takie chodaki byli bez podeszwy (Bukowina).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *sznuraka*; D. lm. *sznuraków*; wymowa: *šnurak*.

Por. *sznurowadło, sznurówka*.

Sznureczek ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Sznureczek był taki do przywiązywania pasem na motowidle (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Stok, Skowieszyn, Bałtów, Krępa, Bazanów Stary, Kopyłów, Horodło, Obrowiec (zob. mapa 41).

D. lp. *sznureczka*; D. lm. *sznureczków*; wymowa: *šnureček, snureček*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasmnik, paśmica, paśmianka, paśmierz, poplata, poplet, sznurek, ślejka*.

Sznurek ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Jest sznurek do przywiązywania pasem na motowidle (Sławęcín).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kodeniec, Wyhalew, Rudno, Abramów, Wielkolas, Dorohuczka, Głębokie, Rudka, Malewsczyzna, Osiczyna, Sulmice, Bończa, Sławęcín, Udrycze (zob. mapa 41).

D. lp. *sznurka*; D. lm. *sznurków*; wymowa: *šnurek, snurek*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasmnik, paśmica, paśmianka, paśmierz, poplata, poplet, sznureczek, ślejka*.

Sznurować ‘ściągać sznurówki w butach’

Sznurować buty to założyć sznurówki i tak jich ściągnąć do kupy (Michałów). Buty to sie sznuruje, bo jak so sznurówki, no to trza sznurować (Dubienka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *šnurować, snurować, snurować*.

Por. *zasznurować, zakutać, zaściągać*.

Sznurowadło ‘sznurowadło’

W bucie było sznurowadło (Strupin Duży). Sznurowadła ni zawiązał i buty mu sie zaplątały w te sznurowadła (Wołyń). Trzywiki to były ze sznurowadłami, z przodu wiązane i sznurowane (Brzozowica Mała). Teraz so buty bez sznurowadłów (Paszki Małe).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *sznurowadła*; D. lm. *sznurowadeł // sznurowadłów*; wymowa: *šnurovaduo, snurovaduo, snurovaduo, snurwadło*.

Por. *sznurak, sznurówka*.

Sznurówka ‘sznurowadło’

Nawet chłopcy snurówki miały z kunopi, łupleciune takie powrózki (Świeciechów). Sznurówka to sznurek do wiązania, sznurowania butów (Ruda Solska). Sznurówka to jest

to, czym sie sznuruje buty (Grądy). Trzewiki to chodziły chłopy, z przodu wiązane na śnurówki (Dąbrowa Olbięcka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. sznurówki; D. lm. sznurówek; wymowa: *śnurufka, snurufka, śnurufka*.

Por. sznurak, sznurowadło.

Szorc I ‘samodziałowa tkanina z szorstkiej wełny, na lnianej osnowie’

Szorc to materiał z wełny czy z lnu, bo to takie troche lniane (Brzeźnica Bychawska). Szorc to mówiły, że to taki lyn wyłniany (Wierzbica pow. Kraśnik). Dawna spódnica zimowa wełniana była z sorcu (Polichna). Szorc to gruby materiał w kolorowe pasy (Ciechomin). Spódnice szyli z szorc (Worgule).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. szorc; D. lm. szorców; wymowa: *šorc, sorc*.

Szorc II ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Szorc to zgrzebne płótno, grube i twarde (Łuszczacz). Z szorc lnianego kalysony szyły, takie dzisiejsze by to były portki (Bychawka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. szorc; D. lm. szorców; wymowa: *šorc, sorc*.

Por. czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebica.

Szorty ‘spodenki gimnastyczne’

Szorty to krótkie spodenki gimnastyczne (Susiec). W szortach to młode całe lato chodzo, a kiedyś to ino du szkoły byli szorty (Majdan Sopocki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. szortów; wymowa: *šorty, sorty*.

Szpanty ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Usnowa przychodziła bez takie coś, to nazywali szpanty (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rudnik, Staw Noakowski, Nielisz.

D. lm. szpantów; wymowa: *španty*.

Por. grzebionka, naczelnice, naczynie, nicianki, nicielnice, niciennice, niczałki, niczanki, szpyrki, szynki.

Szparutki ‘listwy przytrzymujące płótno, żeby się nie ściągało’

Śparutki to pręty do rozciągania zrobionego płótna (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lm. *szparutków*; wymowa: *šparutki, šparutki*.

Por. *biruty, rozpinki, rozpory, stanek*.

Szpagi ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Pu bokach spagi i na nich cały wasztat był sparty (Opoka).

Źródła: PM.

Geografia: Opoka, Maziarka, Annopol.

D. lm. *szpagów*; wymowa: *špongi, spongi*.

Por. *łapy, nabitki, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, spony, szajdy, sztaki, zbijacze, zbijaczki*.

Szpilka ‘duży zgięty drucik do upinania włosów’

Szpilka do jest du włosów upinać (Mołożów). *Kiedyś włosy zakręcali w kuper i zakładali szpilki* (Ruda Solska). *Špilkami włosy zakręciła i sie trzymały* (Jarczówek).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szpilki*; D. lm. *szpilek*; wymowa: *špilka, špilka*.

Szpindelek ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Szpindelek malutki w samym środku kuziołka siedzi (Dawidy).

Źródła: PM.

Geografia: Dawidy, Glinny Stok, Kodeniec, Przewłoka.

D. lp. *szpindełka*; D. lm. *szpindeków*; wymowa: *špindelek*.

Por. *kołeczek, kołek, pal, stupek, stepno, sworzniak, trzpień, trzpion, trzpienek, zatyczka*.

Szpuła I ‘rurka do nawijania nici w czółenku w warsztacie tkackim’

Na szpule nici nawijało sie i to sie dawato du tkacza (Załucze Stare). *W czółynku była szpuła ciniutko i na nio sie nici nawijali* (Alojzów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Bušno, Alojzów, Białopole, Kamień, Krasne, Załucze Stare.

D. lp. *szpuli*; D. lm. *szpulów*; wymowa: *špuła*.

Por. *ceweczka, cewka, szpulka, trzciatka*.

Szpuła II ‘część kołowrotka, na którą nawija się nici’

Były takie kołowrutki to, [...] špuła była, zęby była takie, na tym sie zwiżato i sie nogu tego, i cuchato, i sie przędto, tera byšta nie umieli (Michów). *Była o kądziel, o tak owinięta, i z tej kądzieli brało sie, [...] brało sie po szczypcie tego, i tutaj kołowrotek, i na szpulke nawijało sie. Tu sie kręciło koło, a tu dwa takie sznury szły do tych szpul, i na te szpule* (Uhrusk). *No a kołowrotek, [...] o i taki krążeczek, szpuła, była wytoczona, nasadzi sie i ten sznur sie nałoży na koło i na te szpule i już tutaj nogami sie kręci, a tu prześlica i już len, zrobi sie ładne kądziele, zawinie sie papierem, upiększy sie i już sie przedzie tak. I trza było za dzień te szpule naprząć, tak* (Radcze). *Szpuła to miejsce na nici w prządce* (Ruda Solska). *Szpuła to część kołowrotka, na któro nawija sie nici* (Orłów Drewniany). *Na te szpule, to ręko sie zygało z tej kądzieli, a tam sie kręciło ji na te szpule nawijało nici* (Podlesie Małe). *Kółkiem przędli na szpule i zwijali na motki. Była szpuła, a pu brzegach o takie to, takie miało ząbki, przyciągało sie nitke tu o na ten ząbek, tupiero na ten ząbek, tupiero na ten, a te co ponabijane te takie jak jigły, szpilki, te, co by ciugnęto nazywali sie siry. Uprzędto tam dwie szpuli czy trzy, czy jedna szpuła,*

jakie tam, jak kto tam sobie robi. No i te nici do jakiegoś czasu leżą, i tak przedli na usnowe cieniej, a na wątek przedli grubiej (Dobryń).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i środkowa (zob. mapa 24).

D. lp. *szpuli*; D. lm. *szpul* // *szpulów*; wymowa: *špula*, *špula*.

Por. *cewia*, *cewka*, *falfa*, *szpulka*.

Szpułak ‘stojak do szpul z osnową’

Szpułak to do szpułek z osnowo (Jedlanka). A potem jak te nici zwiąjały, tak zwane były szpułoki take, zbudowane tak jak stotek, ji te [...] ji koła takie były przeważnie z przetaków dawniej, a teraz no z rowerów te obrace, sprychy były poprzybijane, korba była, kręcił, to, tam kobita przeważnie, dzieci jakieś kręciły, a to później jak już tego, jak już miało być dość, to brały takie, na te drabinki, takie druty przesuwają, i tak jedna špulka po jedno strone, tako przegrodzono było tak jak ta drabinka, już ta jedna, i z to drugo, po dwie szpule. Trzeba było tyż i te mici ponawłócić tako deska, toj tam zawse... To tyż kto umiał to jesce, a kto nie umiał, to sie trza było namordować tym wsystkiem na tam boskam świecie (Germanicha).

Źródła: PM.

Geografia: Jedlanka, Gózd, Germanicha, Jarczówek.

D. lp. *szpułaka*; D. lm. *szpułaków*; wymowa: *špułak*, *špułak*, *špułok*, *špułok*.

Por. *cewnica*, *cewnik*, *cywie*, *drabinka*, *drabka*, *krosienka*, *nawijadło*, *nawijka*, *potak*, *skrzyńka*, *snowadle*, *snowadła*, *snowadło*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snownica*, *szargacz*, *szargan*, *szargot*, *szpułarz*, *szpulka*, *szpulownik*, *toczak*, *zwiąjadła*.

Szpułarz ‘stojak do szpul z osnową’

Szpułki na szpułorzu siedzo (Basonia). Szpułarz był stujący do szpul z usnowo (Jablęcna).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *szpułarza*; D. lm. *szpułarzów*; wymowa: *špulaš*, *špuloš*, *špulaš*, *špuloš*.

Por. *cewnica*, *cewnik*, *cywie*, *drabinka*, *drabka*, *krosienka*, *nawijadło*, *nawijka*, *potak*, *skrzyńka*, *snowadle*, *snowadła*, *snowadło*, *snowalnia*, *snowalnica*, *snownica*, *szargacz*, *szargan*, *szargot*, *szpułak*, *szpulka*, *szpulownik*, *toczak*, *zwiąjadła*.

Szpułarzyk ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Na szpułarzyku szpulka sie obkręcała w konowrotku (Dorohucza).

Źródła: PM.

Geografia: Dorohucza, Gardzienice, Antoniówka, Jacnia (zob. mapa 25).

D. lp. *szpułarzyka*; D. lm. *szpułarzyków*; wymowa: *špulažyk*.

Por. *bocian*, *dziad*, *dziadek*, *krężolek*, *lejka*, *oška*, *stepno*, *stojak*, *tryc*, *trycka*, *trzępień*, *ucho*, *wrzecionko*, *wrzeciono*, *żelazko*.

Szpułka I ‘rurka z wystającymi brzegami, na którą nawija się nici’

Mam szpułków petno, na każdy inny kolor nici (Krynica). Nici na szpulke sie nawija (Gąsiory). Kupcze nici to tyż so na szpułkach (Rogoźnica-Kolonia).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szpułki*; D. lm. *szpułków*; wymowa: *špulka*, *špulka*.

Por. *cewka*.

Szpułka II ‘rurka do nawijania nici w czótenku w warsztacie tkackim’

W czótenku była wsadzona szpułka niwielka (Krepiec). Czótyńko to miało takie szpułki w środku (Stawce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-zachodnia.

D. lp. *szpułki*; D. lm. *szpułków*; wymowa: *špułka, špułka*.

Por. *ceweczka, cewka, szpuła, trzciałka*.

Szpułka III ‘stojak do szpul z osnową’

Szpułka nazywali, bo to było na szpułki, w tym sidzieli te szpułki (Matiaszówka).

Źródła: PM.

Geografia: Matiaszówka, Wiski.

D. lp. *szpułki*; D. lm. *szpułków*; wymowa: *špułka*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulownik, toczak, zwijadła*.

Szpułka IV ‘część kołowrotka, na którą nawija się nici’

Szpułka to część kołowrutka, na któro nawija się nici (Orłów Drewniany). Špułki były w kołowrotku (Babin). Były takie kołowrotki. Takie stojące więcej, [...]. No jak to sie przedło, kręciło sie kółkiem. Aha len, owinęła matka na tyj, jak ona sie nazywała, kręzołek, czy jak sie nazywała. Tak, kręzołek chyba i nawinęła i przedła cieniutko, bardzo cieniutko nitke, a potem jak uprzedła, tyko szpułki były na tym kołowrotku. Szpułka, o tak jak ta. Wypełniona była pełna i późni zwijała na takie motowidło (Gołab). Szpułka to siedzi w kołowrotku, bo inaczy by nie było przedzenia (Wysokie). Szpułka ta co sie nawija z takimi drucikami, łapie no i sznurek ten włęcuny do tej szpułki i na kółku, nogo sie kręci (Borzechów). Szpułka to część konowrotka, na któro nawija się nici (Kryłów). Špułka jest w kółku (Jarczówek). Szpułki były na tym kołowrotku (Wojszyn). Szpułka to jakby w kształcie walca jest i do nawijania nici w kółku (Chmiel). Nici nawija się na szpułke (Nowosiółki). Szpułka to kregła jest i taka dłuższa (Mircze). Jest szpułka z takimi haczykami i to nawija nici (Siennica Nadolna).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i zachodnia oraz okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 24).

D. lp. *szpułki*; D. lm. *szpułek // szpułków*; wymowa: *špułka, špułka, spulka*.

Por. *cewia, cewka, falfa, szpuła*.

Szpułowadło ‘przyrząd służący do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki’

Zy szpułowadła szli te nici na krosna (Rozkopaczew). W domu kiedyś belki były, [...] przy tym belku... no taki był kabłak z blachy czy tam z czegoś zrubiony, ji to szpułowadło to musiało być na tych czterech tych (Kolechowice).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Kolechowice, Rozkopaczew (zob. mapa 38).

D. lp. *szpułowadła*; D. lm. *szpułowadłów*; wymowa: *špułowadło*.

Por. *osnowa, osnowalnica, osnownica, snowadła, snowadle, snowadło, snowal, snowalnica, snowalnica, snowła, snownia, snownica*.

Szpułowanie ‘nawinięcie nici na szpułownik, czyli snowadło’

Ta szpula z tego szpułownika szła na te pręty, ji trza było robić, szpułować na tych yy. . . , na taki duży jeden warkocz (Kolechowice).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: okolice Lubartowa i Parczewa.

Wymowa: *špułovaŋe, špułovaŋe, spulovaŋe.*

Szpułownik ‘stojak do szpul z osnową’

Szpułownik to stojak na szpule z osnowo (Dawidy). Szpułownik to rodzaj czegoś takiego, na które nawija się nitki, no do tych szpulów jest (Rozkopaczew).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *szpułownika*; D. lm. *szpułowników*; wymowa: *špułovnik, špułovnik, spulovnik.*

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, toczak, zwijadła.*

Szpyrki I ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’

Dyseczki takie do nicielnic to szpyrki (Osuchy). Na szpyrki naciskało się i to szło całe to przedzenie lnu (Borowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zamch, Borowiec, Łukowa, Osuchy, Rakówka (zob. mapa 31).

D. lm. *szpyrków*; wymowa: *špyrki.*

Por. *łapki, łapy, orczyki, pedały, podnóże, podnóżki, rączki, snózki.*

Szpyrki II ‘dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

W wasztacie jeszcze takie dyseczki i tam się przyciągało przez to nici, to byli szpyrki (Borowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zamch, Borowiec, Osuchy.

D. lm. *szpyrków*; wymowa: *špyrki.*

Por. *grzebionka, naczelnice, naczynie, nicianki, nicielnice, niciennice, niczałki, niczanki, szpanty, szynki.*

Sztablety ‘buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami’ (zob. ilustracja 13).

Sztablety to wysokie buty z cholewami (Strzelce). Buty czarne z cholewami robili szewcy i kosztowały pięć rubli te sztyblety (Michów).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lm. *sztabletów*; wymowa: *štablety, štyblety.*

Por. *buty z cholewami, czoboty, oficerki, sztajfy, szteple.*

Sztajfy ‘buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami’ (zob. ilustracja 13).

Sztajfy to buty długie do kolan (Grądy). Były buty szajfy, to były do spodni z bufami, takimi dygnałowymi, tak sie portki nazywały, dygnały, z takiego zielonego materiału i te buty szajfy były. To z tyłu miały takie wzmocnienie, sztywne takie były, tustywniune były cholewy. To sie nazywały buty szajfy. To były, i kobity miały, i chłopcy miały (Świeciechów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bełżyc, Opola Lubelskiego i Kraśnika.

D. lm. *sztajfów*; wymowa: *štajfy, šajfy*.

Por. *buty z cholewami, czoboty, oficerki, sztablety, szteple*.

Sztaki ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Sztaki to w wasztacie jakieś takie puprzeczki (Kawęczyn).

Źródła: PM.

Geografia: Kawęczyn, Kawęczynek, Żurawnica, Niemce, Jawidz.

D. lm. *sztaków*; wymowa: *štaki*.

Por. *tapy, nabiłki, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, spony, szajdy, szpagi, zbijacze, zbijaczki*.

Sztany ‘spodnie szerokie od góry, a zwężane od kolan’

Sztany to spodnie szerokie od góry, a zwężane u dołu (Różanka). W sztanach to chłopcy chudzili, ale to te bugatsze (Dołhobrody).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lm. *sztanów*; wymowa: *štany*.

Por. *bryczesy, dygnały, galafe, rajdki, spodnie z bufami*.

Szteple ‘buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami’ (zob. ilustracja 13).

Szteple męskie z cholewami skórzanymi, to było takie alegantkie obucie (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lm. *szteplów*; wymowa: *štemple*.

Por. *buty z cholewami, czoboty, oficerki, sztablety, szajfy*.

Sztruks ‘materiał w drobne prążki’

Ze struksu były spódnice, spodnie (Popkowice). Ja miała struksowo spódnice, ze struksu take sine, to takie prążkowane było tyn materiał (Teresin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *sztruksu*; D. lm. *sztruksów*; wymowa: *štruks, struks*.

Sztruksy ‘spodnie ze sztruksu’

Struksy to portki do alegantkich butów, no i nie były tanie (Wierzbitca pow. Kraśnik). Struksy to byli już świąteczne spodnie (Wywłoczka). W struksach to mało chudzili, bo to byli za drogie portki (Terebela).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *struksów*; wymowa: *struksy, štruksy*.

Sztuczka ‘zwój płótna z całej osnowy’

Płótno to takie sztuczki byli, jak całe z ty usnowy, no to sztuczka nazywali (Wólka Łabuńska).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-wschodnia i południowa.

D. lp. *sztuczki*; D. lm. *sztuczków*; wymowa: *štučka*.

Por. *postaw, półsetek, sztuka, wał, wałek, zwój*.

Sztuka ‘zwój płótna z całej osnowy’

Sztuke płótna zrobiuł i z tego szyli wszystko, bo nie kupowali pu sklepach jak tera (Paszki Małe).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *sztuki*; D. lm. *sztuków*; wymowa: *štuka, štuka*.

Por. *postaw, półsetek, sztuczka, wał, wałek, zwój*.

Sztywniak ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Sztywniak to twarde tył buta (Ruda Solska). *Sztywniaki majo buty skórzane z tyłu* (Wólka Abramowska). *Sztywniak to but ze sztywno tylno części cholewki* (Sitno pow. Zamość).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *sztywniaka*; D. lm. *sztywniaków*; wymowa: *štyvniak*.

Por. *hub, tuba, tubek, tubo, napiętek, piętka, przyszwia, sztywnik, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętek, zapiętka, zatylnik, zatyłek*.

Sztywnik I ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Sztywnik to kawalek twardej skóry usztywniającej cholewe buta (Potok Górny). *Buty mieli z tyłu sztywniki* (Mokrelepie).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *sztywnika*; D. lm. *sztywników*; wymowa: *štyvniik*.

Por. *hub, tuba, tubek, tubo, napiętek, piętka, przyszwia, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętek, zapiętka, zatylnik, zatyłek*.

Sztywnik II ‘poduszczyzna w bluzce podwyższająca ramiona’

Sztywnik to usztywnienie na ramionach w ubraniu (Gorajec). *Sztywnik to w rękawie jest u góry* (Janów pow. Lublin).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *sztywnika*; D. lm. *sztywników*; wymowa: *štyvniik*.

Por. *poduszczyzna, poduszka, ramiączko*.

Szuba ‘długie podwatowane ubranie, coś między paltem a płaszczem’

Szuba to ciepłe ubranie dla dorosłych (Huta). W szubach to i baby, i chłopci chodzili w zimie, w jesieni, to takie nie wiadomo co było, no taka szuba gruba (Żrebce). Szuba szyta była z granatowego materiału, krój miała prosty, kołnierza nie było, tylko gładko była wykończona pod szyję. Z tyłu dołem była szeroka. Zapinana była na guziki albo pętelki i była na wacie (Nowodwór). Szuby czorne na wacie to nosiły kobiety (Baranów). Szuby to były syte z cornego sukna, odcięte w pasie, fałdy miały u dołu, pud spodem na podsewke i wato podszyte (Michałówka). Szuba to tak jak przyjaciółka, ale szuba dłuższa (Kąkolewnica). Szuba była szyta u krawca, była z niebieskiego sukna, z kołnierzem i mankietami obszytymi białym czy czarnym (Stara Huta). Szuba była rozkloszowana i bez fałdów (Ratoszyn). Szuba to na zime jak palto, ni palto, ale grube było, z granatowym kołnierzem, i ciepłe to było (Rozkopaczew). W zimie byli szuby z wetnianego granatowego sukna (Kopina).

Źródła: PM, AME, AMWL, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *szuby*; D. lm. *szubów*; wymowa: *šuba, suba*.

Por. *półszubek, sak, sakpalto, szubka*.

Szubka ‘długie podwatowane ubranie, coś między paltem a płaszczem’

Szubka to ciepłe, na wacie, takie niby palto dla dziwki (Huta). Szubka, czyli przyjaciółka, była noszona w zimie przez kobiety (Wandalin).

Źródła: PM, AME.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *szubki*; D. lm. *szubków*; wymowa: *šupka*.

Por. *półszubek, sak, sakpalto, szuba*.

Szurgot ‘stare, podarte ubranie, skrawki materiału z tego ubrania’

Szurgot taki, no ubranie podarte, gałgany (Wólka Abramowska). Ino szurgot z ty burki został, pudarta sie (Korytków Duży).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *szurgotu*; D. lm. *szurgotów*; wymowa: *šurgot*.

Por. *chałat, gałgany, lamaga, liche ubranie, łachmany, łachy, okryj bida, repcie, szaraputy*.

Szuwiaki ‘buty skórzane do kolan, z miękkiej skóry, wyrabiane w Tyszowcach, pasujące zarówno na prawa, jak i lewą nogę’ (zob. ilustracja 14).

Buty męskie z cholewami to szuwiaki po dawnymu (Czołki). Szuwiaki to ta skóra taka gorsza niby, ale miętka i czasem to wywijali du góry te chulewy (Udrycze).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lm. *szuwiaków*; wymowa: *šúváki*.

Por. *buty tyszowieckie, tyszowiaki, tyszowiane buty, tyszowiany*.

Szwedka ‘lekką kurtka, bluza sportowa, zabezpieczająca przed wiatrem, deszczem’

Szwedka to była tako kurtka tako wiatrowato, letnio, bez podszewki, tako z cinkiego materiału, tako to wiatrowato kurtka była. Szwedka była podobno do ty wiatrówki,

lekko kurтка tako, ale ze szwedka miała takich tam naszyte, kolorowe było takie lam-pasy przszyte na rykowach, takie ściugace miała, w pasie był ściugac i na tym ściugacu były kolorowe paski, na rykowach paski na ściugocach, to była szwedka (Świeciechów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika i tereny nadwiślańskie.

D. lp. szwedki; D. lm. szwedków; wymowa: *šfetka*.

Por. *wiatrówka*.

Szynki I ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Szynki to bloki do zawieszania nicielnic (Skowieszyn). Nicielnice wijsieli na szynkach, takich kółeczkach spycjalnie zrubionych w warsztacie (Zielone).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Osiny, Zarzecze, Wojszyn, Skowieszyn, Stok, Sulów, Polichna, Krzczonów, Piotrków, Gielczew, Zielone (zob. mapa 32).

D. lm. szynków; wymowa: *šynki, synki, syńki*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krążawki, krączeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, trycki, wałki*.

Szynki II ‘boki warsztatu tkackiego’

Te boczne takie belki w warstacie to były synki (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lm. szynków; wymowa: *šynki, synki, syńki*.

Por. *boki, poły, postawa, ramy, staciwa, stalugi, statywki, stojaki, ściany*.

Szynki III ‘dwie listewki powiązane niemi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim’ (zob. ilustracja 29).

Szynki to takie kijki wetknięte w osnowe, żeby nie motała sie (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. szynków; wymowa: *šynki*.

Por. *grzebionka, naczelnice, naczynie, nicianki, nicielnice, niciennice, niczałki, niczanki, szpanty, szpyrki*.

Ściana I – tom I: 310.

Ściana II – tom IV: 441.

Ściana III ‘miara długości osnowy równa obwodowi snowadeł’

Ściana to miara usnowy, kiedyś to licyli, ile ścian (Zdzisławice). I snuło sie, to nazywali sie huby i zaznaczało sie, jak cztery tych tak przeszło, to to ściana, to po polsku ściana, a po mojemu huba to była, i znaczyło sie, i te hube jak ona zacznie z rana te krośna robić i przez cały dzień pochłapie, jeszcze i wieczorem, to czasem i wyrobi, że cało ściane wyrobi, jak nałokoło tej snuwi. No to może mniej więcej jedne bok to gdzie do dwóch metry miała, długość, jako nawija sie podczas snucia przy jednym obrocie snowli (Jablęcna). Na ściany liczo, a ściana to taka miara długości usnowy (Matiaszówka).

Ściana ma [...] cztery metry tak dookoła, no. To znaczy, to zależy co, bo jeżeli się robi dajmy na to białe płócienko, to się robi, to się mota czternaście pasem, piętnaście pasem, to już jest, to już jest długo, dłużej. [...]. Tak, i cieńsze, i grubsze, i znowuż różnica z tym, jak jest pięć ścian, a jest dwanaście ścian (Kożanówka).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i południowo-zachodnia.

D. lp. ściany; D. lm. ścianów; wymowa: ścana.

Por. *huba*.

Ściany ‘boki warsztatu tkackiego’

Jest warsztat du tkania, no to musi mieć ściany, pu bokach so ściany, inaczy by się rozleciol (Żurawnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Wysokie, Ostrzyca, Żurawnica.

D. lm. ścianów; wymowa: ścany.

Por. *boki, poły, postawa, ramy, staciwy, stalugi, statywki, stojaki, szynki*.

Ściągawka ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Buty długie, twarde chulewy, no to trza było se pomóc, i była du tego taka ściągawka i zdymali tym (Uhnin). Du butów długich to była ściągawka z drewna spycjalna (Glinny Stok).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Uhnin, Dębowa Kłoda, Glinny Stok, Jezioro (zob. mapa 15).

D. lp. ściągawki; D. lm. ściągawków; wymowa: ścɔŋgafka, ścuŋgafka.

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, wyzuwacz, żabka*.

Ślarka ‘ażurowa tkanina używana do ozdabiania odzieży i bielizny’

Ślarka jest do obszywania zapasków, spódnic (Bukowa). Ślarko fartuchy kobiety obszywały (Radawiec Duży). Kołmierzyk był ślarko obszyty (Niemce). Paradne koszule szyte były z kupnego płótna białego, cienkiego i miały ślarke (Spiczyn). W spódnicach szytych u krawca były dodawane w dolnej części wstawki zy ślarki (Leszkowice). Starsze kobiety nosiły czepki z tiulu, batystu, obszywane na brzegu ślarko (Puchaczów). Kobiety miały koszule lniane, bez haftów, ale ze ślarko (Bystrzyca). Kiedyś nie mówili kuronka, ale ślarka (Korczówka).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME.

Geografia: powszechna.

D. lp. ślarki; D. lm. ślarków; wymowa: ślarka.

Por. *koronka*.

Ślejka I – tom II: 191.

Ślejka II – tom II: 192.

Ślejka III ‘nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu’

Ślejko tako przypasywali, taki to jakiś sznurek był, ale związać można było (Krasne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krasne, Nadrybie, Załucze Stare, Malinówka, Kołacze (zob. mapa 41).

D. lp. *slejki*; D. lm. *slejków*; wymowa: *ślejka, ślyika*.

Por. *motowąż, motowążek, motwąż, nić, nitka, pasemko, pasemnica, pasemnik, pasmnik, paśmica, paśmianka, paśmierz, poplata, poplet, sznurek, sznureczek*.

Śmiga I – tom IV: 443–444.

Śmiga II ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Śmiga to taka dyseczka między podnóżkiem z kołem w kółku (Żakowola).

Źródła: PM.

Geografia: Żakowola, Polskowola, Kąkolewnica (zob. mapa 23).

D. lp. *śmigi*; D. lm. *śmigów*; wymowa: *śmiga*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmigło, wodzidło*.

Śmigło ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Podnóżkę z kołem łączy się tako dyseczko nazywano u nas śmigłem (Polskowola).

Źródła: PM.

Geografia: Żakowola, Polskowola, Rudno, Abramów, Kamionka (zob. mapa 23).

D. lp. *śmigła*; D. lm. *śmigiel // śmigłów*; wymowa: *śmiguo*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, wodzidło*.

Śnigowce ‘wierzchnie krótkie obuwie gumowe z cholewką, czasem wkładane na inne obuwie dla ochrony przed wilgocią i błotem’

Śnigowce to byli buty gumowe, krótkie tak za kostkę, czasem czymś tam ocieplali jeszcze, wywijane te cholewki byli (Czumów). *Śnigowce to ja miałam takie do pół tygodni i wywijana ta guma na górze* (Batorz). *Śnigowce to na buty zakładali na śnieg, by nie przymokło, bo te śnigowce to była sama guma, nic więcej* (Czarnystok). *W śnigowcach to dzieci i kobiety chodziły* (Końskowola). *Śnigowce to dwa, bo w jednym ni poszeł, musieli być dwa buty, dwa śnigowce* (Lechuty Małe).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *śnigowca*; D. lm. *śnigowców*; wymowa: *śnigofce, śnigofce*.

Śpiochy I – tom V: 452.

Śpiochy II ‘ubiór dla niemowlęcia, rodzaj cienkiego kombinezonu zapinanego na ramionach’

W śpiochy to malutkie dzieci się ubiera (Janowiec). *Śpiochy to ubiór niemowlęcy* (Olchowiec-Kolonia).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *śpiochów*; wymowa: *śpioxy*.

Por. *śpioszki*.

Śpioszki I – tom V: 452.**Śpioszki II** ‘ubiór dla niemowlęcia, rodzaj cienkiego kombinezonu zapinanego na ramionach’

Śpioszki dla niemowląt byli i so, taki bawylniany ubiór (Czumów). *W śpioszki ubrałam i w kaftanik dziecko* (Chmielnik).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *śpioszków*; wymowa: *śpoški, śposki*.

Por. *śpiochy*.

Średniówka ‘chustka noszona przez kobiety na co dzień’

Średniówka to chustka podobna do szalinówki, ale mniejsza (Krasienin). *Średniówka to już chustka z gorszego towaru, tak do roboty* (Puchaczów). *Biedniejsze kupowały sobie chusty średniówki, nieco mniejsze jak szalinówki* (Niemce). *Chustka średniówka to taka do ruboty w pole czy tam dzie do obory* (Chmiel).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *średniówki*; D. lm. *średniówek*; wymowa: *średńufka, srydńufka*.

Por. *chusteczka, chustka, zawijocha*.

Tafta ‘bardzo gęsta, nieco sztywna tkanina jedwabna o delikatnym połysku, szeleszcząca przy dotykaniu, często mieniąca się w dwóch barwach’

Tafta to taki śliski i błyszczący materiał (Bochotnica). *Tafta to takie śliskie i szeleszczące, ja sukienke z tego miałam take zilone na guziczki z tyłu* (Dzielce). *Tafta to ślachezny materiał, na lepsze stroje* (Lechuty Małe).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *tafty*; D. lm. *taftów*; wymowa: *tafta*.

Talka I ‘przyrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Talka to przyrząd do motania przędzy (Niedźwiada). *Talka była do motania nici* (Lepoldów). *A jak sie naprzedzie, to sie zwija na talkie* (Uhnin). *Talka to przyrząd do odmierzania i zwijania przędzy w motki, w takie tyż talki* (Lisikierz). *Potem trzeba było motać na talke, to sie motało na takie talki i z tych talek to sie późni na wijadła* (Wola Osowińska). *Jak sie tuprzedło z tego kołowrotka, to si mutało na talki. Z tej talki dopiero, jak uprało sie te talkie, bo musiała być uprana, nawijało sie na szpule* (Kolechowice). *Nici sie naprzedło na talke, ji późnij braliśmy ji uddawali do tkaca* (Rozkopaczew). *Talka to przyrząd służący do motania nici* (Stanin). *Talka to przyrząd do nawijania nici ze szpul na motki* (Polskowola). *Talka to jest dopiero jak sie uprzedło te szpulki, to dopiero sie ta, te nici przeciez trzeba było zmotać, na te talki, dwie takie było, o tak jakby tu, tylko, i na dole i trzyma kobito rękę na środku i tam macho tak o. To były takie talki. [...]. O, tak jak to, tylko i z drugiej strony tak samo, na dole to samo, o, ji kobito trzymo tu i ona tam juz kazdo wi, na ile rozłożyć na te krosna, po ile pasmów, po ile tego. I później jak osnuły na tem snowadle, dopiero znaczyły sobie, na tyle i na tyle* (Germanicha).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia i okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 27).

D. lp. *talki*; D. lm. *talków*; wymowa: *talka*.

Por. *łokciak*, *łokciówka*, *łokieć*, *motaczka*, *motek*, *motowidło*, *motowiło*, *parka*, *półtorak*, *wiertiołko*.

Talka II ‘powiązana w pasma przedza zdjęta z motowidła’

Talka to zdjęte z motowidła nici i związane razem (Leszczanka). Naprzędłam już siedm talek lnu i tera bede robić płótno (Polskowola). Sie talki motało sie, na garście to si motało (Kolechowice). To już na talkie sie zwinie, w farbie sie farbuje, to już takie spódnicy robili (Uhnin). Talka to kilkanaście pasmów nici zwinionych luźno w poprzeczny pęczek (Glinny Stok). Jile to tych talek na to, ta talka miała cztery łokcie tak zwane (Niedźwiada). Zmota talkie, na talkie, wtedy sie wypierze, wysuszy [...]. Popiołem sie maże talki i w piec (Szóstka). Nazywały sie tolki, motki (Pogonów). Talka to nici zwinione na motowidło (Krasne). Talka to zdjęte z motowidła nici (Ortel Książęcy). Potem te talke, jak sie jo naprzędło, to trza było prac. To najpierw trzeba było te talke omotać, uprać, a potem trzeba było te talki zwić na kłębki. [...]. To sie prało te talki, żeby wybielić (Wola Osowińska). Talki przedzy spycjalnie były farbuwane (Drozdówka).

Źródła: PM, KAGP, CWP, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna północna (zob. mapa 28).

D. lp. *talki*; D. lm. *talków*; wymowa: *talka*.

Por. *łokciówka*, *łokieć*, *motek*, *motowaz*, *parka*, *przedza*, *przedziona*, *przedziwo*.

Targał ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Wsadził stary jakiś targał na jedne na noge, że niby taki bidny, i ten but taki obdarty (Dorohuczca). Targał to but, co już trza wyrzucić (Kasiłan).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Krasnegostawu i Chełma.

D. lp. *targału*; D. lm. *targałów*; wymowa: *targał*.

Por. *chodak*, *kurp*, *kurpiak*, *obiersztynek*, *rapeć*, *skorbon*, *słzapak*, *trep*.

Tarnówka ‘kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta’ (zob. ilustracja 10).

Tarnówka to chustka noszona od święta do kościoła (Mołozów). W tarnówkach baby do kościoła szli, w kwiaty te tarnówki byli (Kryłów).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *tarnówki*; D. lm. *tarnówek*; wymowa: *tarnufka*.

Por. *bajówka*, *chustka*, *kacapka*, *szalanowa chustka*, *szalanówka*, *szalinówka*.

Tasiemka ‘wąska wstążeczka do zawiązania pod szyją lub do obszycia ubrania’

Wstążeczka do zawiązywania koszuli pod szyjo to pu prostu tasimka (Sławęcín). Tasiemke sie wiąże na karku przy koszuli (Abramów). Tasiemke sie zawiązywało kiedyś u zgrzebny koszuli pod brodo, stryki z tego sie robiło w zopaskach (Polichna). Tasimko sie obszycwało spódnice, fartuchy (Stawek). Tasimka to wuziutka stażeczka, więcy taka matowa, nie jest świcaça (Kuzawka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *tasiemki*; D. lm. *tasiemków*; wymowa: *taśemka, taśimka*.

Por. *kuśnik, kutasek, życzka*.

Tenisówki ‘płytkie, sznurowane obuwie płócienne na gumowej podszwie’

Tenisówki to szmaciane buty, ale zy sklepu, kupne (Biszczka). *Tenisówki bielutkie mia-
tam, kredo sie czyścilo jich* (Ługów). *Tenisówki to przyważnie białe so, ale so i kolorowe,
żółte, niebieskie* (Serokomla).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lm. *tenisówek* // *tenisówków*; wymowa: *teńisufki, tyńisufki*.

Terlica ‘przyrząd do pocierania lnu z dwoma rowkami’

Mieđlili, a potem na terlice znów sie brało (Hrebenne). *Tyrlica to ma dwa rowki i taki
miecz do ruszania nim* (Ulhówek).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Hrebenne, Kopyłów, Ulhówek, Żerniki (zob. mapa 16).

D. lp. *terlicy*; D. lm. *terliców*; wymowa: *terlica, terlyca*.

Por. *cierlica, łamaczka, pocieraczka, pocierka, przecieraczka, ternica, trójnia*.

Ternica I – tom II: 370.

Ternica II ‘przyrząd do pocierania lnu z dwoma rowkami’

Tyrnica miała dwa rowków i tym sie tak z góry i na dół, miecz sie ruszał (Żakowola).
Ternica to do obróbki lnu takie proste urządzenie (Gaśiory).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Gaśiory, Żakowola, Załucze Stare, Krasne, Nadrybie, Ochoża, Świerze,
Brzeziny (zob. mapa 16).

D. lp. *ternicy*; D. lm. *terniców*; wymowa: *ternica*.

Por. *cierlica, łamaczka, pocieraczka, pocierka, przecieraczka, terlica, trójnia*.

Ternówka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Ternówka to gruba chustka świąteczna, na inno zakładana (Majdan Nepryski). *Tyr-
nówka to chustka wełniana noszona na ramionach* (Andrzejów pow. Janów Lubelski).
Ternówka to chusta z wełny, z frędzlami, ale bez kwiatów, i w ciemniejszym kolorze
(Ruda Solska). *Na głowę chustka ternówka biała lub czerwona z frędzlami* (Bukowa).
Ternówka to chustka jednokolorowa, czarna, zielona, z frędzlami (Stara Huta). *Ter-
nówka to chustka z frędzlami, noszona na głowie lub na ramionach* (Aleksandrów).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *ternówki*; D. lm. *ternówek*; wymowa: *ternufka, tyrnufka*.

Por. *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, na-
rzutka, opinajka, opyojcha, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, wełnianka, zawiązówka,
zawiejoch, zawijka*.

Tetra ‘biała, luźna tkanina bawełniana używana głównie na pieluszki’
Z tetry to piluchy szyli (Czumów). *Tetre to sie brało na powazke, bo to dobrze przez to lyciało mliko* (Chłopków).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *tetry*; D. lm. *tetrów*; wymowa: *tetra*.

Tiul ‘lekka ażurowa tkanina bawełniana lub jedwabna, używana na firanki, zasłonki’

Tiul to rodzaj cienkiego materiału (Kolechowice). *Tiul to więcy na firanki, ale i ozdobne bluzki szyli, tam doszywali tyn tul, bo to tul mówili* (Zaporze). *Ja tam w tulach nie chodziła, u nas ruzkoszy ni było* (Barbarówka).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *tiulu*; D. lm. *tiulów*; wymowa: *tul, tul*.

Tkacz ‘mężczyzna, który tka płótno’

Dawało sie do tkacza. Ten tkacz już potem wyrabiał płótno (Tereszpol). *Ta przędza szła do tkaczy. No ale co, ja tu pani nie pokaże tego tkacza, bo ni ma. W każdym razie robił to tkacz na wsi. Siadał, miał takich dwa uchwyty pod nogi i tak szpulkami przerzucał. Tak że wychodziło płótno* (Naklik). *Motki takie dawało sie do tkoca* (Tomaszowice). *Uprzedzone konopie i len dawano do tkania tkaczom* (Wandalin). *No to tkace wyrobiali te nici* (Babin). *A znów tkacze tkały, a robiło sie na kołowrotku* (Dzierzkowice Wola). *To trza było znowu zawiść to tkoca, co miał warsztat tkacki* (Świeciechów). *No to tkanie, do tkacza trza zanieść, tam brali od łokcia, bo to nie od metra, tylko od łokcia* (Franciszków). *Dużo sie naprzędło, później sie dawało do tkacza [. . .], to z tych nici robił płótno* (Błonie). *Tkacz robił płótno* (Hosznia Ordynacka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *tkacza*; D. lm. *tkaczów*; wymowa: *tkač, tkoč, tkac, tkoc*.

Tkaczka ‘kobieta, która tka płótno’

Szło sie do rzyki, prało sie, uprało sie, wysuszyło sie, zawiozło sie do tkocki, tkocka zrobiła to płótno, dopiro sie uszyło z tego koszule, kalisuny (Zgoda).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *tkaczki*; D. lm. *tkaczków*; wymowa: *tkačka, tkočka, tkacka, tkocka*.

Por. *krośniarka*.

Tkać ‘tkać płótno’

Wielki Post to już u każdego był warstat, że sie to tkało płótno, to ostro trza było tkać (Kodeniec). *Przed Wielkanoco, po Bożym Narodzeniu to tkano* (Uhrusk). *Jak tkał to późnij wychodziła taka ładna kratka* (Biszczka). *Tkać to inacy robić płótno* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *tkać*.

Por. *robić krosna* // *krosna robić, robić na krosnach, robić płótno, wyrabiać płótno*.

Tkanina ‘materiał na sukienkę, ubranie’

Byli w sklepach różne tkaniny, ale nikogo nie stać było, żeby kupić (Biszczka). A płótna, płótna to też, to płótna to już były już, jak już były poprzedzone, włókno uprzedzone, to z tego robili tkaniny. A tkaniny to były prane i bielone w tym, we własnym zakresie (Tulniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *tkaniny*; D. lm. *tkaninów*; wymowa: *tkanina*.

Por. *materiał, towar*.

Toczak ‘stojak do szpul z osnową’

Toczek taki stał, na szpule taka skrzyneczka (Komarno).

Źródła: PM.

Geografia: Komarno, Wólka Polinowska.

D. lp. *toczaka*; D. lm. *toczaków*; wymowa: *toćak*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawijadło, nawijka, potak, skrzynka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, zwijadła*.

Tołub ‘rodzaj kozucha’

Tołuby zapinane na haftki, sięgały do połowy uda, podbite wato, barankiem. Szyto jich w Zawichoście (Janiszów). Bogatsze to nosili tołuby, to byli jak kozuchy w kolorach jasnych, białym, żółtym, długie do ziemi, a kołnierz wywinieły na wierzch (Nowy Orzechów). Tołub to była taki niewygodny, taki no tołubowaty (Maziarka). Tołub to jak kozuch, ale z lamówko, w Zawichoście szyto tołuby (Lipa).

Źródła: PM, AME, AMWL.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *tołuba*; D. lm. *tołubów*; wymowa: *touub*.

Torebka ‘torebka damska’

Każda baba jak szła do kościoła to miała torebke take na pasku (Topólcza). Torebka skórzana to u mnie była i kiedyś (Barbarówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *torebki*; D. lm. *torebków*; wymowa: *torepka, torypka*.

Por. *kalita, kalitka, sumka*.

Towar ‘materiał na sukienkę, ubranie’

Kupiła jakiegoś towaru i uszyła na niedzielę sukieneczne (Podlesie Małe). Towar to sukienki, na bluzki w mieście kupowały (Wierzbica pow. Kraśnik). Tak samo sie kupowały towary, tylko że nie było tego, co sie chciało, i na co kogo było stać, tylko to, co było. No ji różnie szyły, tak samo jak i teraz (Helenów). Towary w sklepach byli, ale to dla wsi było drogie (Tworyczów). Nie było przody tyle towarów, było drogo, a ten bidny dziad ni miał pieniędzy, ni miał za co kupować (Sułów). Sie towar kupiło, krawcowa potem szyła (Małewszczyzna). Bluzki szli i szyjo z towaru kupionego w sklepie (Krzemień). Drelich to taki towar na robocze spodnie, ubrania (Annopol). Towar brali z beli i na metry, na centymetry sprzydawała ta, co w sklepie była (Klocówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *towaru*; D. lm. *towarów*; wymowa: *tovar*.

Por. *materiał, tkanina*.

Traktory ‘buty na grubej, gumowej podeszwie mającej głębokie wręby’

Traktory to buty z tako grubowo, gumowo pudeszwo, takie karby głębokie w ty pudeszwie były (Żabno). Traktory nazywali, bo mieli take traktorowe powierzchnie te buty, na spodzie tego buta, i taki ślad zostawiało to, jakby traktor przejechał (Derewiczna). Traktory to kiedyś miałam takie buty, ale tera to nie wim, czy so jeszcze (Dorohuczna).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lm. *traktorów*; wymowa: *traktory, traxtory*.

Por. *relaksy*.

Trąbka ‘zwój włókna przygotowany do przedzenia’

Lyn w trąbki takie zwijali (Bortatycze). Lyn wyczesany, w trąbke zwinięty i można prząść (Bończa).

Źródła: PM.

Geografia: Bortatycze, Wysokie, Czołki, Udrycze, Bończa (zob. mapa 39).

D. lp. *trąbki*; D. lm. *trąbków*; wymowa: *trompka, trumpka*.

Por. *kądziel, kądziela, kądziotka, powismo*.

Trep ‘stary but nienadający się do chodzenia’

Trep to już bardzo stary but, który nie nadaje się, żeby w nim chodzić (Karmanowice). Trepy to stare buty, niezdatne do chodzenia (Grądy). Trepy to stare, zniszczone buty (Batorz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *tropa*; D. lm. *trepów*; wymowa: *trep*.

Por. *chodak, kurp, kurpiak, obiersztynek, rapeć, skorbon, szłapak, targał*.

Treпки ‘buty ze skóry, z tyłu wiązane’ (zob. ilustracja 15).

Do kościoła na bosaka się szło, pod kościołem jakieś tam treпки i tak całe lato (Rejowiec Fabryczny).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Chełma.

D. lm. *trepków*; wymowa: *trepki*.

Por. *chodaki, łapcie*.

Treple ‘luźno zwisające nitki lub sznureczki, często łączone po kilka, będące ozdobnym zakończeniem brzegów serwet, firanek, szali, chust’
Treple so przy chuście (Brzeźnica Bychawska). Treple to frędzle przy chustce (Niedźwiada).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lubartowa i Parczewa.

D. lm. *trepli* // *treplów*; wymowa: *treple*.

Por. *frędzle, troczki, troki*.

Trepy I ‘buty całe z drewna lub na drewnianej podeszwie’ (zob. ilustracja 17).

Trepy to pantofle bez pięt z podeszwo drewniano (Potok Górny). Trepy to buty wydłubane z drewna (Abramów). Trepy to buty z drewniano podeszwo (Bukowa Mała). Trepy to chulewki i drzewem podbite (Uhrusk). Noszono chodaki na drewnianych podeszwach, góra ze skóry. To były trepy (Wronów). Trepy drewniane to buty noszone w lecie, takie z drewna (Michów). Trepy drewniane, góra ze skóry (Okszów). Trepy to buty drewniane (Teodorówka). Trepy to buty o drewnianej podeszwie, a wierzch i cholewy ze skóry (Kopina). To chłopaki, jak na zgórek, w trepach, w takich drewnianych, to, to bardzo śliskie. Tylko łomot, jak myśmy na zgórku jeździli. To byli czasy słabe (Tulniki).

Źródła: PM, APAE, AMWL, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *trepów*; wymowa: *trepy*.

Por. *buty drewniane, chodaki, drewniaki, drewniary, klumpy*.

Trepy II ‘obuwie z łyka lipowego’ (zob. ilustracja 16).

Trepy to downe obuwie z łyka lypowego (Skowieszyn). Trepy to obuwie wykonane z łyka lipowego (Chmielek).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lm. *trepów*; wymowa: *trepy*.

Por. *chodaki, greki, kłapcie, kurpie, lyczaki, łapcie, postoly, szłapcie*.

Trepy III ‘letnie buty na paskach’

Trepy jakieś na lato, takie letnie buty z paskami (Wola Uhruska). Trepy to letnie buty na paski, już nowszy wystrój (Tuczepy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *trepów*; wymowa: *trepy*.

Por. *rzymki, sandały, wiatrówki*.

Troczki I ‘wiązanie fartucha lub spódnicy’

Trocek to sznurek u fartucha, spódnicy (Gałęzów). Trocek to snurek, wiazadło z tasiemki w zapasce (Wandalin). Troczki to wiązanie fartucha, takie sznurki (Bokinka Pańska). Troczki to tasiemka do zawiązywania fartucha (Karmanowice). Troczkami się zawiązuje fartuch (Wisiki). Troczki to tasiemki do zawiązywania fartucha (Bończa). Troczkami się z tyłu zawiązuje fartuch (Huszczka). Spódnice wiazało się z przodu na troczki (Leszkowice). Spódnice były uszywane w oszewki i wiazane na troczki (Rudno). Zapaski miały po dwa troczki (Michów). Troczki so do zawiązania fartucha (Górka). Troczka to su sznurki do wiazania fartucha (Kodeniec). Troczki to sznurki u fartucha, spódnicy (Worgule). Trocek to snurek u fartucha, spódnicy (Ratoszyn). Zapaske się wiąże tymi troczkami (Czajki). Kalisuny najpirw szyły z pokrzywki, bo nie było z cego, i szyły na trocki (Świeciechów). Do wiazania w pasie byli troczki, z jedny i drugi strony szło i razem wiazane (Olchowiec). Malowanki byli wiazane na troczki i wykończone szcزتكو (Kumów Majoracki). Zapaski byli zawiązywane na troczki z tego samego matyriatłu uszyte (Dobromyśl). Zapaska była z troczkami do wiazania (Sielec). Troczki to byli do

zawiązania zapaski z lnianego płótna (Staw). *Zapaski wiązane so na troczki* (Dzierążnia). *Pasek taki szerszy i na końcu z troczkami* (Żmudź).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: powszechna (zob. mapa 9).

D. lm. *troczków*; wymowa: *tročki, trocki*.

Por. *balasy, stroczi, stryki, troki*.

Troczi II ‘luźno zwisające nitki lub sznureczki, często łączone po kilka, będące ozdobnym zakończeniem brzegów serwet, firanek, szali, chust’

Troczi wiązane so przy chustkach (Ruda Solska). *Obrus był na końcach zdobiony troczkami* (Rozięcín).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lm. *troczków*; wymowa: *tročki, trocki*.

Por. *frędzle, treple, troki*.

Troki I ‘wiązanie fartucha lub spódnicy’

Trok to tasiemka lub sznurek u fartucha czy zapaski (Wólka Abramowska). *Troki to tasiemki służące do zawiązywania zapaski* (Wola Dereźniańska). *Troki to sznurki do zawiązywania fartucha* (Smólsko Małe). *Na trokach takich, trokami związane* (Stryjno Pierwsze). *Troki so do opasania fartucha* (Otrocz). *Zapaska była na troki wiązana* (Irena).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia (zob. mapa 9).

D. lp. *troka*; D. lm. *troków*; wymowa: *troki*.

Por. *balasy, stroczi, stryki, troczki*.

Troki II ‘luźno zwisające nitki lub sznureczki, często łączone po kilka, będące ozdobnym zakończeniem brzegów serwet, firanek, szali, chust’

Kiedyś rękami sie robiło troki i sie ozdabiało niemi (Ruda Solska). *Byli ubrusy z płótna, tu u dołu takie troki wijsieli* (Maziły). *Obrus był lozdobiony trokami* (Zdzisławice). *Troki so przy chustkach* (Brzeźnica Bychawska).

Źródła: PM, APAE.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa.

D. lm. *troków*; wymowa: *troki*.

Por. *frędzle, treple, troczki*.

Trójnia ‘przeład do pocierania lnu z dwoma rowkami’

Trójnia to prosta maszyna do lnu (Nedeżów). *Trójnia to przeład do pocierania lnu z dwoma rowkami* (Grabowiec). *Trójnia jest to narzędzie do oczyszczenia lnu z paździorów, ma dwa rowki i mieczyk z dwóch desek zrobiony* (Zawada).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia (zob. mapa 16).

D. lp. *trójni*; D. lm. *trójniów*; wymowa: *truińa*.

Por. *cierlica, łamaczka, pocieraczka, pocierka, przecieraczka, terlica, ternica*.

Trójnóg ‘podstawa przyrządu do zwijania przędzy’

W podstawie zwijaka siedzi trójnóg, taki słupek na trzy grube nogi (Łazy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Łazy, Trzebieszów (zob. mapa 29).

D. lp. *trójnoga*; D. lm. *trójnogów*; wymowa: *trujnuk*.

Por. *kołodoczka, kozioł, koziołek, krzyżak, ławka, noga, nóżka, podnózek, skrzydełka, słupek, stojak, stolec, stótek, szłapki*.

Tryc ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Szpula siedzi w takim, to tryc sie nazywa i na nim ta szpula sie ubraca (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: Kodeniec, Wyhalew, Przewłoka (zob. mapa 25).

D. lp. *tryca*; D. lm. *tryców*; wymowa: *tryc*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężołek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Trycka ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Na trycce ubraca sie szpulka w kołowrotku (Wólka Plebańska). *Trycka to kółeczko przy szpuli w kołowrotku* (Hanna).

Źródła: PM.

Geografia: Wólka Plebańska, Czosnówka, Hanna, Dołhobrody (zob. mapa 25).

D. lp. *trycki*; D. lm. *trycków*; wymowa: *trycka*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężołek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Trycki ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnice wisieli na takich tryckach (Brzeźno). *Trycki w warsztacie tkackim byli, takie coś na te nicielnicy, ale ja nie miał warsztatu* (Turka).

Źródła: PM.

Geografia: Brzeźno, Dorohusk, Turka (zob. mapa 32).

D. lm. *trycków*; wymowa: *trycki*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kółeczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, wałki*.

Tryfa ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Miałam spódnice całe w tryfy, bardzo ładne były te tryfy (Skowieszyn). *Baby miały tryfione spódniców, z tymi tryfami* (Bochothnica).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *tryfy*; D. lm. *tryfów*; wymowa: *tryfa*.

Por. *bałda, fałda, folga, skład, składka, zakładanka, zakładka, zbiorek, zmarszczka*.

Tryfienie ‘marszczenie materiału, układanie w fałdy’

Tryfienie to było na bluzkach, koszulach (Wola Gałęzowska). *Tryfinie to w lniany koszuli od pasa było, a potem takie zakładki* (Krzczonów). *Kora to wygląda tyn materiał*

jakby był tryfiony (Olszowiec-Kolonia). *Tryfione spódnice to so marszczone w drobne takie fałdki* (Wólka Orłowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bychawy i Krasnegostawu.

D. lp. *tryfienia*; D. lm. *tryfieniów*; wymowa: *tryfeńe, tryfińe*.

Por. *karbowanie, marszczanka, marszczenie, plisowanie, składanie, szczypanka, zmarszcze*.

Trzciałka ‘rurka do nawijania nici w czółenku w warsztacie tkackim’

Trzciałka to tako cewka w czółenku tkackim (Lisikierz).

Źródła: PM.

Geografia: Lisikierz, Ciechomin.

D. lp. *trzciałki*; D. lm. *trzciałków*; wymowa: *čšcauka, ćcauka*.

Por. *ceweczka, cewka, szpula, szpulka*.

Trzeć I – tom II: 371.

Trzeć II ‘oczyszczać len z paździerza na cierlicy’

Na cirlicy zeby paździorzy wylecieli, to trza było trzyć i trzyć tyn lyn (Brzeziny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

Wymowa: *čšeć, čšyć*.

Por. *ciapać, klepać, łamać, pocierać*.

Trzepaczka I – tom I: 316.

Trzepaczka II ‘przyrząd, którym trzepie się włókno z paździerzy’

Trzypaczka to taki mieczyk drewniany, zwężony po bokach i tym sie trzepie (Wytyczno).

Źródła: PM.

Geografia: Wytyczno, Dorohucz, Trawniki.

D. lp. *trzepaczki*; D. lm. *trzepaczek // trzepaczków*; wymowa: *ťšepačka, čšepačka, čšy-pačka*.

Por. *klepaczka, klepadło, trzepadło*.

Trzepadło ‘przyrząd, którym trzepie się włókno z paździerzy’

Trzepadło było do oddzielania paździerów od włókna (Puchaczów).

Źródła: PM.

Geografia: Puchaczów, Nadrybie.

D. lp. *trzepadła*; D. lm. *trzepadel // trzepadłów*; wymowa: *čšepaduo, čšypaduo*.

Por. *klepaczka, klepadło, trzepaczka*.

Trzepidełka ‘widełkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Cyfka w przadce siedzi w takich trzepidełkach, takie jak widełki pudobne, ciniutki to jest (Łukowa).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Łukowa, Chmielek (zob. mapa 26).

D. lm. *trzepidełków*; wymowa: *čšepideuka*.

Por. barki, gręple, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzpienki, widelce, widełeczki, widełka, widełki, ząbki, zęby.

Trzewiki ‘krótkie buty sznurowane, sięgające do kostki’

Trzewiki to damskie buty sznurowane do kostki (Kałolewnica). Trzewiki to buty sznurowane i krótkie tak do kostki, i one so damskie (Abramów). Trzewiki były z cholewami i z przodu sznurowane, na małym obcasie (Niemce). Trzewiki to buty sznurowane i tak dochodzące tylko do kostki (Karmanowice). Trzewiki to dawne obuwie kobiece wykonane ze skóry, z wyższymi cholewami i na obcasach (Chmiełek). Trzewiki to buty od święta, w lecie boso (Głębokie). Były czarne trzewiki z wyprofilowanymi cholewami (Michów). Trzewiki to letnie buty, na zime sie ni nadajo (Grabowiec). Trzewiki to obuwie sznurowane dla kobiet (Batorz). Trzewiki so na obcasie, śnurowane pod kolano, i to ładniutki so buty (Kleszczówka). Trzewiki to wysokie, wiązane buty kobiece na obcasie (Osmolice). Trzewiki to buty sznurowane (Kolembrody). Trzewiki to buty dla kobit więcy, sznurowane do kostki (Grądy). Buty trzewiki czarne z wysokim obcasem (Nowodwór). Trzewik to but sznurowany, trzewik mówili, daj trzewiki mówili (Bukowa Wielka). Trzewiki były czarne i wiązane z przodu (Leszkowice). Trzewiki to czarne do połowy tydek, no i sznurowane (Górka). Trzewiki byli sznurowane i tak poza kostkę sięgali (Łomazy). Trzewiki to sznurowane, czarne, a z boku jeszcze dla ozdoby były kółeczka mosiężne i czarne guziki, ale to bogatsze panny takie miały (Spiczyn). Trzewiki, po dawnymu czerewyki, to ubuwie z krótkimi cholewami (Nowosiółki). Kawalir jidzie du panny [...] a lun późni jak już jidzi z tym wyselem do ni, to kupuje ji trzywiki i pańczochoy (Świerże). Panienska przystrojona w spódnice, i garsonke, i trzewiki sznurowane, no bo na zabawie idzie (Bytyń). A na zabawie to boso wio. Trzewików nie było (Zakrzew). Na zime byli sznurowane trzewiki, ciplejsze takie (Uhrusk). Trzewiki to dawne obuwie kobiece skórzane z cholewami i obcasami (Polichna). Trzewiki to damskie buty sznurowane do kostki (Wiryki). Bogate kobity miały trzewiki skórzane sznurowane (Białowola). Buty trzewiki sznurowane to były do kuścioła (Drozdówka). Były trzewiki sznurowane takie wyżyj i przyważnie czarne (Franciszków). Do kościoła czy do miasta to szli w skórzanych trzewikach (Skryhiczyn). Byli sznurowane czarne trzewiki (Łańcuchów). Trzewiki sznurowane każdy miał na nogach (Wojciechów). Trzewiki byli, to trzewiki skórzane sznurowane z cholewko do pół tydki (Wola Różaniecka). Trzewiki skórzane z cholewkami, sznurowane, w kolorze czarnym, kupowane były u Żyda w Kazimierzu (Karczmiska). Trzewiki to buty świąteczne (Kuzawka). Trzewiki to ino na niedziele wzuwali (Bidaczów Stary). Trzewiki były wysoko sznurowane i z gruby skóry (Wandalin). To były tyż buty na błoto, to takie trzewiki, chodziły chłopy, z przodu wiązane, były śnurówki i wiązane, i były to chłopskie buty, te trzewiki, bo kobity w tym nie chodziły, w tych trzewikach (Świeciechów). Trzewiki to były tylko sznurowane (Żyrzyn). Takie nachodziły te trzewiki, pierw krótkie, potem troche dłuższe (Germanicha). Trzewiki to buty kupowane na targu (Wola Obszańska).

Źródła: PM, KAGP, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. trzewików; wymowa: *čševíki*, *čšyvíki*.

Por. *ciżemki*, *ciżmy*, *kamasze*.

Trzpień I ‘drucik w cewce czółenka tkackiego’

Trzpiń to taki pręcik w czółenku tkackim (Siedliska pow. Łuków). W czółynku był trzpiń ciniutki (Pogonów).

Źródła: PM.

Geografia: Lisikierz, Siedliska pow. Łuków, Bazanów Stary, Pogonów, Krepa, Gołab, Borowa (zob. mapa 36).

D. lp. *trzpienia*; D. lm. *trzpieniów*; wymowa: *čšpeń, čšpiń*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, drut, patyczek, patyk, prątek, pręcik, swak, swatek, trzpio- nek*.

Trzpień II ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Trzpiń to taki kawołek kołka w koziołku w tych wijachach (Oszczywilk).

Źródła: PM.

Geografia: Puchacze, Oszczywilk, Pogonów, Leopoldów, Borowa, Osiny, Dęba.

D. lp. *trzpienia*; D. lm. *trzpieniów*; wymowa: *čšpeń, čšpiń*.

Por. *kołeczek, kołek, pal, słupek, stepno, sworzniak, szpindelek, trzpion, trzpio- nek, zatyczka*.

Trzpień III ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Łoś na szpulce w kołowrotku to szpiń, taki trzpiń (Bohukały). *Trzpień to jest ta część, na której ubraca si szpulka w kołowrotku* (Jabłeczna).

Źródła: PM.

Geografia: Bohukały, Jabłeczna, Matiaszówka, Kozły, Motwica, Dubica, Ossowa, Glinny Stok, Osiny (zob. mapa 25).

D. lp. *trzpienia*; D. lm. *trzpieniów*; wymowa: *čšpeń, čšpiń, špiń*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężolek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, ucho, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Trzpień IV ‘drucik w sprzączce’

W sprzączce w pasku taki maluśki trzpień jest i to zachodzi na klamre (Godziszów).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *trzpienia*; D. lm. *trzpieniów*; wymowa: *čšpeń, čšpiń*.

Por. *herblik*.

Trzpion ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Trzpion to jest w wijokach dzieś w samym środku (Łazy).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Łukowa.

D. lp. *trzpiona*; D. lm. *trzpionów*; wymowa: *čšpon, čšpun*.

Por. *kołeczek, kołek, pal, słupek, stepno, sworzniak, szpindelek, trzpień, trzpio- nek, zatyczka*.

Trzpiołek I – tom II: 200.

Trzpiołek II ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

W wituchach jest kuziołek, i dupiro w nim siedzi tyn trzpiołek (Puchacze).

Źródła: PM.

Geografia: Puchacze, Ossowa.

D. lp. *trzpionka*; D. lm. *trzpionków*; wymowa: *čšponek, čšpunek*.

Por. *kołeczek, kołek, pal, słupek, stepno, sworzniak, szpindelek, trzpień, trzpion, zatyczka*.

Trzpionek III ‘drucik w cewce czólenka tkackiego’

Trzpionek to jest to patyczek zaostrzony na końcach, dopasowany jak długość jest czólenka i wkłada się na niego cywke z nićmi, którymi się ma tkać. Z jaśminowego lub jałowcowego drzewa so najlepsze, nie so łamliwe (Wola Osowińska). W tym cołnyku te cywke wsadziłam na trzpionek (Zarzecze).

Źródła: PM, SS.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 36).

D. lp. *trzpionka*; D. lm. *trzpionków*; wymowa: *čšponek, čšpunek*.

Por. *chłodnik, cwak, drucik, drut, patyczek, patyk, prątek, pręcik, swak, swatek, trzpień*.

Trzpionki ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Trzpionki takie w kółku i w nich jest umieszczona szpulka (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Sitno pow. Biała Podlaska, Rogoźnica-Kolonia, Rogoźniczka (zob. mapa 26).

D. lm. *trzpionków*; wymowa: *čšponki, čšpunkki*.

Por. *barki, greple, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzpidelka, widelce, widelczki, widetka, widelki, zębki, zęby*.

Tybetówka ‘kolorowa chustka bawełniana, drukowana fabrycznie w motywy kwiatowe’

Tybetówka to cienka wełniana chusta w duże kwiaty i frędzle, troche większa jak szalinówka (Polichna). Tybetówka to na głowe chustka taka (Hucisko). Chusta fabryczna nazywała się tebetówka, była z frędzlami i w drukowane kwiaty, to była chusta na co dzień (Stara Huta). Tybetówka, bo z tybetu, a to były dwa rodzaje tego tybetu, te chustki to z tego cińszego, był z wzorami kwiatowymi, i z tego te chustki nazywają się tybetówki (Stojeszyn).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: Polichna, Michałówka, Stojeszyn, Zdziechowice II, Hucisko, Stara Huta.

D. lp. *tybetówki*; D. lm. *tybetówek // tybetóvków*; wymowa: *tybetufka*.

Por. *chustka tybetowa, pasówka, prochówka*.

Tylnik I – tom II: 202.

Tylnik II – tom II: 202.

Tylnik III – tom IV: 202.

Tylnik IV ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

To, co zachodzi na piętę, to jest w bucie tylnik (Suchawa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *tylnika*; D. lm. *tylników*; wymowa: *tylnik*.

Por. *tub, tuba, tubek, tubo, napiętek, piętka, przyszwa, sztywniak, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętek, zapiętka, zatylnik, zatyłek*.

Tył I – tom II: 203.

Tył II – tom II: 203.

Tył III – tom II: 453.

Tył IV ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Tył buta to takie zawsze sztywniejsze jest, takie grubsze (Trzcianki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *tyłu*; D. lm. *tyłów*; wymowa: *tyu*.

Por. *tub*, *tuba*, *tubek*, *hubo*, *napiętek*, *piętka*, *przyszwa*, *sztywniak*, *tylnik*, *tyłek*, *zabijaniec*, *zapięcie*, *zapiętek*, *zapiętka*, *zatylnik*, *zatyłek*.

Tylek I – tom II: 203.

Tylek II – tom II: 203.

Tylek III – tom II: 203–204.

Tylek IV – tom IV: 453.

Tylek V ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Tylek to jest twardy w bucie, potrafi noge obetrzyć (Nasutów). *Jest obcas u buta i nad nim tyn tylek taki sztywny* (Ignaców).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-zachodnia.

D. lp. *tyłka*; D. lm. *tyłków*; wymowa: *tyuek*.

Por. *tub*, *tuba*, *tubek*, *hubo*, *napiętek*, *piętka*, *przyszwa*, *sztywniak*, *tylnik*, *tył*, *zabijaniec*, *zapięcie*, *zapiętek*, *zapiętka*, *zatylnik*, *zatyłek*.

Tyszowiaki ‘buty skórzane do kolan, z miękkiej skóry, wyrabiane w Tyszowcach, pasujące zarówno na prawą, jak i lewą nogę’ (zob. ilustracja 14).

Tyszowiaki to buty z bardzo miętki skóry, tak miętki, że można je było na wirch wywinąć, na drugo strone. Tyszowiaki sięgali do kolan i byli wyrabiane przez miejscowych szweców. Z tyłu był szew, albo dwa szwy po bokach. To byli mocne buty, bo nie przepuszczali wody. Takie zwykłe buty bez żadnych ozdób (Tyszowce). *Tyszowiaki to skórzane wysokie buty męskie wyrabiane w Tyszowcach. Nogi owijali onucami, w zimie dodatkowo jeszcze słomo i dopiero tak owinięto noge wkładano do tyszowiaka* (Grabowiec). *Tyszowiaki to byli porządne buty, nie przepuszczali wody, miętka skórka i to szyte było* (Kryłów). *Tyszowiaki to buty o wysokich cholewach* (Tarnawatka). *No też pamiętam tyszowiaki, [...] to były wspaniałe buty. To były z miękkiej skóry szyte, tak jakby wrotki dziecięce, a cholewy miały dużo płachte skóry takiej cienkiej z podbrzusza. To cholewa tak miała, sie nie kończyła sie równo, tylko takimi tym. I to mój dziadek mówił, tyszowiaki to takie dobre buty, że w nich to można z pieca kycać* (Wysokie). *Tyszowiaki to letnie i zimowe buty wyrabiane w Tyszowcach* (Tworyczów). *Buty noszono tyszowiaki, tyszowiaki z miękkimi cholewami* (Tuczepy). *Tyszowiaki to buty z długimi cholewami, robione w Tyszowcach, szyte z podszewko i z podkówkami* (Majdan Stary).

Na zime noszono tyszowiaki, buty obszerne, w których noga była okryta słomą (Suchowola). Tyszowiaki to buty z cholewami za kolano, z mięki skórki, która nie przepuszczała wody (Klocówka). Tyszowiaki to buty z szeroko cholewo, dziadek to nogi owijały słomą i w tyszowiaki (Żurawnica). Bogatsze chłopcy nosili tyszowiaki (Dzierażnia). Tyszowiaki to buty męskie ze skóry bydłęcy z wysokimi cholewami (Majdan Gromadzki). Tyszowiaki to buty z długo cholewo, szyte ze sztywnej skóry bydłęcy. Oba buty na obie nogi były takie same i nie odróżniano prawego i lewego (Zaporze). Tyszowiaki to wyrabiano w Tyszowcach i się kupowało na jarmaku. To byli wielgie buty, niedopasowane do nogi i wyszczelano jich jeszcze słomą w środku, może żeby ciepło było (Chłopków). Tyszowiaki to obucie męskie z wysokimi, miętkimi cholewami, bydłęca skóra i wyszczelany środek słomą, to byli tyszowiaki (Krasnobród). Tyszowiaki to buty ze skóry (Czajki). Tyszowiaki to buty bardzo zimowe (Brody Duże).

Źródła: PM, AME, AMWL, PSL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowa.

D. lm. *tyszowiaków*; wymowa: *tyšoŭaki, tyšoŭoki, tyšuŭaki, tyšuŭoki*.

Por. *buty tyszowieckie, szuwiaki, tyszowiane buty, tyszowiany*.

Tyszowiane buty ‘buty skórzane do kolan, z miękkiej skóry, wyrabiane w Tyszowcach, pasujące zarówno na prawą, jak i lewą nogę’ (zob. ilustracja 14).

Tyszowiane buty były wyrabiane w Tyszowcach (Kryłów). Tyszowiane buty to ni každyń miał, bo to ni było takie tanie (Hostynne).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lm. *tyszowianych butów*; wymowa: *tyšoŭane buty, tyšuŭane buty*.

Por. *buty tyszowieckie, szuwiaki, tyszowiaki, tyszowiane buty*.

Tyszowiany ‘buty skórzane do kolan, z miękkiej skóry, wyrabiane w Tyszowcach, pasujące zarówno na prawą, jak i lewą nogę’ (zob. ilustracja 14).

Tyszowiany to buty robione na jednym kopycie, z długimi cholewami [...]. W Tyszowcach taki byli szewce i oni szyli buty tyszuwiany tak zwane. To byli buty duże i rubione na jedno kopyto [...]. Tutaj były tylko te tyszuwiany (Dołhobyczów).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lm. *tyszowianów*; wymowa: *tyšoŭany, tyšuŭany*.

Por. *buty tyszowieckie, szuwiaki, tyszowiaki, tyszowiane buty*.

Ubierać się ‘nakładać ubranie’

Ubierać się to wziąć na siebie ubranie (Polichna). Ubierać się to zakładać ubranie (Łopatki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *ubrać się, ubierać się, uubierać się, uubierać się, ubierać się*.

Por. *oblekać, odziewać, ubierać się, załodziwać*.

Ubranie codzienne ‘ubranie na co dzień’

Ubranie codzienne no to ubranie na co dzień (Kryłów). Ubranie codzienne to ubiór na każdy dzień, ale nie na niedziele (Chmiel). Ubranie codzienne to ubranie, które nosi się na co dzień (Grądy). Łubranie codzienne to ubiór roboczy (Polichna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *ubrania codziennego*; D. lm. *ubrań codziennych*; wymowa: *ubrańe cożenne, ubrańe cożynne, ũubrańe cożenne, ũubrańe cożynne*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie do chodu, ubranie robocze*.

Ubranie do chodu ‘ubranie na co dzień’

Z tego płótna się szyło koszule, spodnie, a zwłaszcza wszystko do chodu to było z tego. Mało kto tam ktoś kiedyś kupił jakieś ubranie, to wyjątkowo na święta (Naklik). Ubranie do chodu to ubranie na co dzień (Kryłów). Ubranie do chodu to takie zwyczajne ubranie, tak do roboty trochę brudne, jak to na wsi (Sielec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *ubrania do chodu*; D. lm. *ubrań do chodu*; wymowa: *ubrańe do xodu, ubrańe do xodu, ũubrańe do xodu, ũubrańe do xodu*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przyodziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie robocze*.

Ubranie kościelne ‘ubranie od święta’

A ubranie, które na niedziele i święta to ubranie kościelne (Borzechów). Ubranie kościelne, bo to do kościoła się w tym idzie (Ruda Solska). Ubranie kościelne to takie na święto, na niedziele (Podborcze). Ubranie kościelne to ładne gałgany (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *ubrania kościelnego*; D. lm. *ubrań kościelnych*; wymowa: *ubrańe kośćelne, ubrańe kuśćelne, ũubrańe kośćelne, ũubrańe kuśćelne*.

Por. *ładne gałgany, ubranie kościelne, ubranie kościółkowe, ubranie niedzielne, ubranie odświętne, ubranie świąteczne*.

Ubranie kościelne ‘ubranie od święta’

Ubranie kościelne to takie zakładane tylko na niedziele do kościoła (Karmanowice). Przyszło się z kościoła, to już to ubranie zdjon i co inszego wsadziūt, a to do kufra, bo to ubranie kościelne, trza szanować (Tworyczów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *ubrania kościelnego*; D. lm. *ubrań kościelnych*; wymowa: *ubrańe kośćouowe, ubrańe kośćuouowe, ũubrańe kośćouowe, ũubrańe kośćuouowe*.

Por. *ładne gałgany, ubranie kościelne, ubranie kościółkowe, ubranie niedzielne, ubranie odświętne, ubranie świąteczne*.

Ubranie kościółkowe ‘ubranie od święta’

Takie ładniejsze te szmaty, to sie mówiło, że to ubranie kościółkowe (Turobin). Było to co na co dzień, i to, co do kościoła, to już było lepsze to ubranie kościółkowe, czyściutkie być musiało (Topólcza).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *ubrania kościółkowego*; D. lm. *ubrań kościółkowych*; wymowa: *ubrańe kościuukove, uubrańe kościuukove, uubrańe kuściuukove*.

Por. *ładne gałgany, ubranie kościelne, ubranie kościołowe, ubranie niedzielne, ubranie odświętne, ubranie świąteczne*.

Ubranie na wylotki

Ubranie na wylotki to takie ubranie wyjściowe, ale nie świąteczne (Siennica Różana). Było jeszcze ubranie na wylotki, to tak dzieś wyjść, bo to co sie w domu było, to było brudne, a to musiało być czyste, takie proste, ale czyste, a do kościoła to już znowu inne było (Żrebce).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *ubrania na wylotki*; D. lm. *ubrań na wylotki*; wymowa: *ubrańe na wylotki, uubrańe na wylotki*.

Ubranie niedzielne ‘ubranie od święta’

Na niedziele do kuścioła no to już ubranie niedzielne pasuje (Malice). Wsadzili ubranie niedzielne i do kuścioła już w tym (Zahajki pow. Włodawa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ubrania niedzielnego*; D. lm. *ubrań niedzielnych*; wymowa: *ubrańe nieżelne, ubrańe niżelne, uubrańe nieżelne, uubrańe niżelne*.

Por. *ładne gałgany, ubranie kościelne, ubranie kościołowe, ubranie kościółkowe, ubranie odświętne, ubranie świąteczne*.

Ubranie odświętne ‘ubranie od święta’

Jak popatrzeć na stare zdjęcia, to kobiety odświętne ubrania mają, odświętne to ładnie ubrane, ładne te ubrania były (Bukowina).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ubrania odświętnego*; D. lm. *ubrań odświętnych*; wymowa: *ubrańe otśfentne, ubrańe oćśfentne, uubrańe ućśfentne, uubrańe oćśfintne*.

Por. *ładne gałgany, ubranie kościelne, ubranie kościołowe, ubranie kościółkowe, ubranie niedzielne, ubranie świąteczne*.

Ubranie robocze ‘ubranie na co dzień’

Ubranie robocze to takie na co dzień (Mołożów). A ubranie takie na co dzień to ubranie robocze (Borzechów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ubrania roboczego*; D. lm. *ubrań roboczych*; wymowa: *ubrańe roboče, ubrańe ruboče, ubrańe roboče, ubrańe ruboče, ubrańe roboče, ubrańe ruboče, ubrańe roboče, ubrańe ruboče*.

Por. *chusty, ciuchy, gałgany, łachy, obleczenie, odzienie, odzienie do chodu, odzienie robocze, przydziewek, robotne gałgany, szmaty, ubranie codzienne, ubranie do chodu*.

Ubranie świąteczne ‘ubranie od święta’

Ubranie świąteczne to ubranie przeznaczone do kościoła (Batorz). Ubranie świąteczne to już takie lepsze, ładniejsze, z lepszego matyrjatu (Łaszczówka). Ubranie świąteczne to ubranie, w którym chodzi się w niedziele i święta (Grądy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ubrania świątecznego*; D. lm. *ubrań świątecznych*; wymowa: *ubrańe śfuntečne, ubrańe sfuntečne, ubrańe sfuntečne, ubrańe sfuntečne, ubrańe sfuntečne, ubrańe sfuntečne, ubrańe sfuntečne*.

Por. *ładne gałgany, ubranie kościelne, ubranie kościelowe, ubranie kościółkowe, ubranie niedzielne, ubranie odświętne*.

Ucho I – tom I: 319.

Ucho II ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Cewka z nićmi w kołowrotku obraco się na uchu, tak mówili jak przedli (Kawęczyn).

Źródła: PM.

Geografia: Potok Górny, Topólcza, Kawęczyn, Brody Małe (zob. mapa 25).

D. lp. *ucha*; D. lm. *uchów*; wymowa: *uxo, uuxo*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężolek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, wrzecionko, wrzeciono, żelazko*.

Uszanka ‘czapka z nausznikami’

Uszanka to czapka futrzana zakrywająca uszy (Jawidz). Uszanka to czapka futrzana z klapami na uszy i na kark (Mołożów). Uszanki byli na zime takie, żeby zakryć uszy, bo zimy byli srogie (Kąty).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *uszanki*; D. lm. *uszanków*; wymowa: *uśanka, uśanka*.

Por. *czapka z nausznikami, kominiarka, uszatka*.

Uszanki ‘nauszniki zakładane na uszy’

Uszanki to się zakłada w zimie na uszy, żeby ich nie odmrozić (Kryłów).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *uszanków*; wymowa: *uśanki, uśanki*.

Por. *nauszniki*.

Uszatka ‘czapka z nausznikami’

Uszatka to czapka zakrywająca uszy (Dołhobyczów). Uszatka to ciepła czapka z nausznikami (Batorz). Uszatka to czapka futrzana z klapami na uszy i na kark (Kryłów). Jesce były copki, sie nazywały luszatki, to była copka tako, ale nie każdego było stać

na taku copke, tako skórzano pod brode, na sprzyckie zapinano, to była copka łuszatka. A robiły tyż takie copki łuszatki na szydełku z tych wyportków (Świeciechów). O tako czopka była, o tu z takim, u tu [...]. Uszatka. [...]. No czapka, uszatka (Stryjno Pierwsze).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *uszatki*; D. lm. *uszatków*; wymowa: *uśatka*, *uśatka*, *usatka*.

Por. *czapka z nausznikami, kominiarka, uszanka*.

Uszko ‘część haftki, na którą nakłada się haczyk’

W haftce to jest takie dwie części, uszko i konik (Nielisz). Na uszko zakłada się w haftce, zakłada się kunika (Zielone).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne (zob. mapa 12).

D. lp. *uszka*; D. lm. *uszków*; wymowa: *uśko*, *uśko*, *usko*, *uśko*.

Por. *hafteczka, haftka, kobyła, kobyłka*.

Uszy I – tom III: 380.

Uszy II ‘pasek skóry przy butach, służący do wkładania i zdejmowania’

A wystające skórki przy butach, przy cholewach do odparcia nogi przy ściąganiu to były takie łuszy, albo był pasek skórzany i za niego się łapało (Borzechów). Łuszy to pasek skórzany przy butach z cholewami i butach sznurowanych, i to służyło do wciągania tego buta (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lm. *uszów*; wymowa: *uśy*, *uśy*.

Waciak ‘damska kurtka robocza na watolinie’

Waciak to ubranie pikowane i ocieplane (Serokomla). Waciak to pikowana i ocieplana kurtka (Batorz). Waciak to ubranie zimowe do kolan podszyte watołino (Ruda Solska). Waciak to jak serdak, ino dłuższy i z rękawem (Siedliszcze gm. Dubienka). I baby, i chłopcy w waciokach chodzili (Bazanów Stary).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *waciaka*; D. lm. *waciaków*; wymowa: *vaćak*, *vaćok*.

Por. *bekiesza, bekieszka, fufajka, kufaja, kufajka, kurtka, watowiec, watówka*.

Waga I – tom IV: 455.

Waga II ‘pedał w kołowrotku’

Na te wagi sie naciskało w kołowrotku i to szło całe to przedzynie (Chmiel).

Źródła: PM.

Geografia: Mętów, Chmiel, Bychawka, Krępiec (zob. mapa 22).

D. lp. *wagi*; D. lm. *wagów*; wymowa: *vaga*.

Por. *desezczka, deska, łapa, łapka, ławeczka, ławka, noga, nóżka, pedał, pedało, podnoże, podnózek, podnóżka, podnóżnik, próg, stopa, stopka, szłapa, szłapacz*.

Walaneek ‘zwałkowana wełna z owcy’

Walaneek to już chyba mjał chtoś dużo owiec, to sobie pozwolił ze swojej wełny zrobić walaneek (Sitno pow. Biała Podlaska). *Walaneek to wełna sfolowana* (Żerocin).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *walanka*; D. lm. *walanków*; wymowa: *valanek*.

Walochoy ‘buty z cholewami uszyte z filcu lub ze zbitej wełny, wypełnione watoliną, wkładane w kalosze’

Walochoy to buty chłopskie z gruby wełny i z kaluszami, w kalosze sie jich wsadzato (Siedliszcze gm. Dubienka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chełma.

D. lm. *walochów*; wymowa: *valoxy*.

Por. *biłgorajce, cieplaki, dziady, kociaki, szłapy, walonki*.

Walonki ‘buty z cholewami uszyte z filcu lub ze zbitej wełny, wypełnione watoliną, wkładane w kalosze’

Walonki to ciepłe buty z długo cholewko, trza było na nich zatożyć krótkie kalosze (Majdan Wielki). *Buty męskie zimowe z długimi filcowymi cholewkami i ze skórzanymi lub gumowymi kaloszami, to byli walonki* (Sitno pow. Biała Podlaska). *Walonki to buty z filcu* (Bukowa Mała). *Walonki to buty szyte z kaloszami* (Sitno pow. Zamość). *Walonki so z filcu, to jakby półbuty gumowe ze skarpeto i cholewo filcowo* (Putnowice Mniejsze). *Walonki to zimowe buty z owczej wełny* (Grabowiec). *Dzies za Włodawo rubili te walanki. Jakoś tam wełne bili i kupyto czy jak tam prawidło jakies. Na wode to ni za bardzo, na mróz to pierszorzedne było* (Uhrusk). *Walonki to zimowe obuwie* (Nowy Orzechów). *Walunki to buty z cholewami z filcu, jich sie wkładato w kalosze* (Dołhobrody). *A walanki no to z wełny robiło sie, tak, byli. No i dawato sie do roboty, wełne sie dało i walanki obszył tem. [...]. No późni to walanki robili. Czasy sie troche mienili, coraz lepi, lepi. Łowce trzymali i z łowców, to jeszcze mój tojciec, może ji... , ja to w walankach nie chodзіłem. [...]. Walanki to z wełny. Z owczy wełny. Wełne też trzeba było zgreplować. Była greplarnia taka specjalna, no i tam te wełne rozczesali ji ona jo prze tego. No ji był taki fachowiec, który robił walanki z wełny* (Tulniki). *Walanki to buty z cholewami z filcu lub wełny, na które wkładato sie kalosze* (Wiryki). *Walanki to buty z wełny* (Opole). *I buty nawet putrafili tu robić, taki bite walanki* (Dołhobyców). *Walanki mówiono tak na buty, które najczęściej były zrobione z koców i na dole gumy, chodziło o to, aby było w nich ciepło i żeby nie przemokły* (Siedliszcze gm. Dubienka). *Walanki to taki prosty rodzaj obuwia* (Bušno). *Walanki na nogi. I do kościoła w walankach szło sie, bo to zimno, tak, z wełny takie robione, takie cholewy z samej wełny, a tam kalosz taki był* (Hołowno). *Walonki to buty wojłkowe, czyli filcowe* (Wólka Abramowska). *Walanki to chłopskie buty* (Białopole). *Walinki to buty filcowe* (Potok Górny). *Walanki to buty babskie szyte z sukna* (Worgule). *Walanki, a to były z sukna takie, jak to Ruskie te kiedyś wozili to do Polski, to tam też takie byli. No ale i tutaj też swoje byli, ale tu już swoje byli szyte z szarych, ciemnych koców, albo z wojskowych koców* (Helenów).

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *walanków*; wymowa: *valonki, valanki, valinki, valunki*.

Por. *biłgorajce, cieplaki, dziady, kociaki, szłapy, walochoy*.

Wał I – tom II: 395.

Wał II – tom IV: 456.

Wał III ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Wał to płótno grube, na worki (Udrylicze). Wał to jest to uprzedzone z lnu grubego czy z kunopi, to inaczej grube i takie ostre płótno to jest wał (Worgule). Z nojgorszych kunopi to woł na worki (Niedzieliska).

Źródła: PM.

Geografia: Niedzieliska, Udrylicze, Czołki, Worgule.

D. lp. *wału*; D. lm. *wałów*; wymowa: *wał*, *vau*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebnica.*

Wał IV ‘wał do osnowy w warsztacie tkackim’

Wał jest w krosnach i na niego sie nawija usnowe (Dobryń). Jak warstat miał taki watek, no ji miał te ściany ubudowane, i z tego warkocza trza było nawinać na ten duży wał to wszystko, trza było bynajmniej troje ludzi, żeby to wszystko dobrze, ciasno, jeden musiał trzymać ten warkocz ju tu, jeden musiał kręcić, żeby to ciasno nawinać na ten duży wał (Kolechowice). Był taki wał na tym warsztacie i trza było to nawinać wszystko. Płótno było szerokie może na metr i nitke koło nitki trza było nawinać. Te motki to trza było poprzecinać, posplatać to wszystko, bo to byli motki może na metr, i późni to trza było na ten warstat nawijać, to trza było trzymać jednemu, a we dwóch trza było znouu, było takie kółko przy tem wałku i trza było kręcić, naciagać (Szczembrzeszyn). Wał to jest w warsztacie, na usnowe przy tkaniu płótna (Orłów Drewniany).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: powszechne (zob. mapa 34).

D. lp. *wału*; D. lm. *wałów*; wymowa: *wał*, *vau*.

Por. *nawój, watek.*

Wał V ‘zwój płótna z całej osnowy’

Cale płótno zdjęte z usnowy to jest wał (Trawniki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Krasnegostawu i Chełma.

D. lp. *wału*; D. lm. *wałów*; wymowa: *vau*.

Por. *postaw, półsetek, sztuczka, sztuka, watek, zwój.*

Wałek I – tom I: 322.

Wałek II – tom II: 208.

Wałek III – tom II: 208.

Wałek IV – tom II: 295.

Wałek V – tom IV: 456.

Wałek VI – tom VI: 574.

Wałek VII – tom VI: 574–575.

Wałek VIII ‘część przęślicy, do której bezpośrednio przymocowany jest len’

Na wałek nawija się w przęślicy włókno (Michalów). Na wałek trzeba nawinąć i można prząć (Zawada).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *wałka*; D. lm. *wałków*; wymowa: *vaɛk*.

Por. *dęczysko, kądziel, kądziotek, kądziotka, kij, krężałka, krężel, krężotek, krężółka, pióro, pocios, pociosek, pociul, poteś, potuś, przedlica, przęślica*.

Wałek IX ‘wał do osnowy w warsztacie tkackim’

Wałek to un jest w krosnach, na niego nawija się płótno (Rozwadówka). Krośna, był ten wałek, tu tak był na dole, dzie się płótno nawija. Tam wałek u góry był, dzie się usnowe nawija. I tupiero jak my byli małe, toż oni to ruzplączo i każo dla dzieci wsiadać, żeby ciałnij nawinąć na ten nawój. Tupiero nawino na ten nawój (Dobryń). Wałek jest do nawijania płótna (Jarczówek). Najpierw się nawłóczyło micielnice, potem w płochę i na taki obrusek się obwiązywało do tego wałka na początek, na taki prątek się nawiązywało, a potem się łapało i tam się na tym obrusku owijało na wałek. Potem jak się już narobiło kawatek płótna, to się ten obrusek wyjmowało się ten wałek, i się płótno owijało [...]. To robiłam takim wątkiem to cieńszym, to grubszym, zależy jak to było robione. Jak ja się to później nawinełam i tak się później z jednego wałka na drugi takim sobie brałam odpuszczalam, tu sobie przykręcałam. I mnie się ten materiał nawijał na wałek (Wola Osowińska).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i zachodnia, rzadziej na południowym wschodzie (zob. mapa 34).

D. lp. *wałka*; D. lm. *wałków*; wymowa: *vaɛk, vatek*.

Por. *nawój, wał*.

Wałek X ‘zwój płótna z całej osnowy’

Przynosiło się wałek do domu i ten wałek muczyło się w takim zulniku (Ochoża).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia, okolice Włodawy i Chełma.

D. lp. *wałka*; D. lm. *wałków*; wymowa: *vaɛk*.

Por. *postaw, półsetek, sztuczka, sztuka, wał, zwój*.

Wałki ‘kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim’

Nicielnice trzymają takie wałki okrągłe (Piotrawin). W takich wałkach w wasztacie są sznurki i te nicielnice się na tym trzymają (Rożki).

Źródła: PM.

Geografia: Sitno pow. Biała Podlaska, Piotrawin, Rudnik, Staw Noakowski, Nielisz, Rożki, Żółkiewka (zob. mapa 32).

D. lm. *wałków*; wymowa: *vaɔki*.

Por. *bloczki, bloki, byczki, drączki, grządka, kobyłki, kóteczka, kółka, krążawki, krążeczki, krążki, kruhalce, łapki, łapy, rączki, rolki, samle, snozy, suka, szynki, trycki*.

Wałowe płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Wałowe płótno to takie zgrzebne to płótno (Wisznice). Wałowe płótno to to samo co płótno zgrzebne (Koszoly). Zgrzebne takie grubsze to nazywają, że to wałowe płótno (Brzeziny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *wałowego płótna*; wymowa: *vaʋove puutno, vaʋove plutno*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Wałowina ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Wałowina to grube płótno zgrzebne (Antoniówka). Wałowina to grube płótno z kunopiów, z gorszego lnu (Zielone). Wsio było z kunopi, z wałowiny, sukmany byli z wałowiny (Lubycza Królewska). Szorc to zgrzebne płótno, taka wałowina (Łuszczacz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Antoniówka, Łuszczacz, Zielone, Susiec, Krasnobród, Tarnawatka, Żerniki, Ułhówek, Lubycza Królewska, Zatyle, Brzeziny.

D. lp. *wałowiny*; D. lm. *wałowinów*; wymowa: *vaʋoʋina, vaʋoʋina*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Warsztat ‘warsztat tkacki’ (zob. ilustracja 25).

Wasztat to krosna tkackie (Nieledeu). A na warsztacie a tutaj już sie robiło te przędze, na kunowrutku sie przedło, a tu sie robiło płótno z tej przędzy (Sulmice). Były warsztaty do robienia płótna (Gołab). Był taki tkacz i on miał warsztat (Sielec). I mój łojciec robił to wszystko, miał taki warsztat i na tem warsztacie robił. Był taki wał na tym warsztacie i trza było to nawinać wszystko. Płótno było szerokie może na metr i nitke koło nitki trza było nawinać. Te motki to trza było poprzecinać, posplatać to wszystko, bo to byli motki może na metr i późni to trza było na ten warsztat nawijać, to trza było trzymać jednemu, a we dwóch trza było znowu, było takie kółko przy tem wałku i trza było kręcić, naciągnać. A późni był znowu przy tem warsztacie taki plac w środku warsztatu i trza było każde przestrzeń to przeplatać. Nici sie mijali i czótenkiem trza było przelatywać. To byli podnóżki, wisieli na takich kóteczkach i byli wiązane do tych podnózek i jedno nogo, a drugo tak przeplet i to trza było cały czas opracować i późni tym blatem każde nitke dobijać. Mój łojciec to robił, ja to widziałem (Błonie). Kiedyś nie było tak jak teraz, tylko każdy miał, to takie miał te warsztaty i zakładali lniane nici. [. . .]. Same kobiety robili sobie takie płótna różne (Wytyczno). To sie robiło później na warsztacie (Lechuty Małe). Warstat, co co sie robiło płótna rozmaite, tak o. Tak sie ze sie te nici osnujo, snuje. A późni już jich nawijamy, takieśmy my mieli takie zrobione rytki, żeby porobione to, rozliczyć trzeba równiutko i trzeba tego trzymać jedne, a tam sie nakręci na te worciło o. I to bardzo było dobrze. To przychodzili do nas, bo myśmy mieli tak zrobili, nam dziadek zrobił takie ta rytki (Radcze). No mieli takie warsztaty, ale tu u nas w Siedliskach

nikt nie robił, gdzieś tam dalej mieli takie warsztaty (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Na tych warsztatach tkackich co było robione płótno (Franciszków). Warsztat był specjalny do tkania płótna (Uhnin). I później dawali te du tkacza, na takich warsztatach, na takich warsztatach to rubili (Dorohusk). Myśmy sie zaopatrywali u takiego, co miał warsztat tkacki w Zaniach (Biszczu). Przędli, a późni te nici na wasztat. Wasztaty byli drewniane (Dzwola). Był taki wasztat wielkości tu łód pieca to zajmował dzies do tego łózka, trzy metry (Branew). Musiał być warsztat, a w tym warsztacie przecież wiadomo i płochą jest, i micielnice (Wola Osowińska). Na warsztacie można wyrobić czy jakie nawet dywany, czy co (Witoroż). Na warsztacie można zrobić i chodnik, i worki, i prześcieradło, [...] to sie robi na cztery micielnice i cztery podnózek jest, bo gdy tylko robio pojedynkę materiału, to robio na dwa podnózek, ale gdy robim jakiś takie coś chciał wyrobić czy jakie nawet dywany chcemy wyrobić w desenie, to musim mieć cztery podnózek. I to musim też dobrze nadeptywać, żebyśmy wiedzieli, na które to podnózek nadeptać (Krasew). A jeszcze moje mama to jeszcze tumieli, warstat mieli w domu, taki warstat co tkali to płótno. Moje rubili na warstacie (Łukowa). Warstat no już był ważny przyrząd du tkania płótna (Rozięcin). Warstat, na tym sie robiło płótno wiejskie (Siedliszcze gm. Dubienka). To płótno dawali do warstatu. A warstaty to były drywniany wszysko. Mjał takie czótenko i rzucał to w lewo, to w prawo, i tarach nogu tam, i w ten sposób powstawały płótna (Kryłów). Wielki Post to już u każdego był warstat, że sie to tkalo płótno (Uhnin). A warstat, to było do robienia płótna (Borowa).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *warsztatu*; D. lm. *warsztatów*; wymowa: *varštat, vaštat, vastat, vaštat, varštat, varstat*.

Por. *krosna, krosno, krośna*.

Watolina ‘gruba, puszysta tkanina wełniana lub bawełniana, drapana z obu stron, wszywana pod podszewkę okryć zimowych i jesiennych’

Watulina to taki podkład w palcie, płaszczu (Lubenka). Watolino to ociplali palta, kurtki, kabaty, to takie jak wata, ale takie zdrydulone więcy (Żrebce). Watoline pod spód podszywali pod okrycia wirzchnie (Ożarów). Watówka była na watulinie, takie ciepłe odzinie du kolan (Mołożów). Na watolinie kurtka damsko (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *watoliny*; D. lm. *watolinów*; wymowa: *vatołina, vatolyna, vatulina, vatulyna*.

Watowiec ‘damska kurtka robocza na watolinie’

Watowiec to ubranie zimowe do kolan podszyte watolino (Kryłów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *watowca*; D. lm. *watowców*; wymowa: *vatoóec*.

Por. *bekiesza, bekieszka, fufajka, kufaja, kufajka, kurtka, waciak, watówka*.

Watówka ‘damska kurtka robocza na watolinie’

Watówka to ubranie zimowe du kolan pudszyte watolino (Oszców). Watówki szyli, to tam już kolorowe takie robiło sie, na na warsztatach te płótno i spodnie szyli, do święta, to było kiedyś do święta takie, teraz kto by nałożył i poszedł na przykład do kościoła

w takim, nikt, a kiedyś chodzili, bo nie stać było na lepsze (Hołowno). Watówka to jest kabat (Józefów). Watówka to kurtka stebnowana na wacie (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *watówki*; D. lm. *watówków*; wymowa: *vatuſka*.

Por. *bekiesza, bekieszka, fufajka, kufajka, kufajka, kurtka, waciak, watowiec*.

Wątek ‘przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim’

Wątek to nitkie takie w poprzyk przy tkaniu (Skowieszyn). Wątek to przędza, jak szła tak w poprzek w warstacie (Bazanów Stary). Grubszy nazywał się wątek, na wątek przedli grubij (Dobryń). Wątek to coś z niemi w warsztacie tkackim (Orłów Drewniany). Wątek szed, któren był na tym warsztacie zrobiony (Kolechowice).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i środkowa, rzadziej w części południowej (zob. mapa 40).

D. lp. *wątka*; D. lm. *wątków*; wymowa: *vontek, vuntek*.

Por. *poroba, porobek, porób, poróbka, przerób, wtok*.

Wełenka ‘cienka, delikatna tkanina wełniana, zwykle sukienkowa’

Wełenke to kupuje się na sukienki i krawcowa szyje z ty wełenki (Latyczyn). Tak zwano wełanka, wełna to już było tako jakby grubso, a ta wełanka to tako, takie były delikatniejsze. Tak przeważnie spodnie, te z wełny, a te z wełanki. Tylko te z wełanki, to chyba coś było tutaj postawu dokupowali i wełna, ja nie wiem, cy cianie przędzono była, cy jak, no ładnie wyglądało. A te z wełny to tak, ale zawse to wełna, zawse milse było (Germanicha).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *wełenki*; D. lm. *wełenków*; wymowa: *veuēnka, vyuēnka, veuānka*.

Wełna I – tom III: 383.

Wełna II ‘tkanina z wełny’

Wełna to materiał troszke grubszy na płaszcze, na jakieś tam grubsze odzienia (Jacnia). Wełna to grubsza i taka bardzi elegancko ta tkanina, na spódnice, na płaszcze, ale to ni każdyn sobie puzwolił na wełne (Kanie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *wełny*; D. lm. *wełnów*; wymowa: *veūna, veūna*.

Wełna III ‘nici z sierści owiec’

Wełny przedli też, bo owce trzymali, to i wełny przedli na swetry (Wytyczno). Te nici to tak samo, wełna, lyn to sie przedło i tyle, a z wełny to chudniki rubiły, gałganiorze takie (Gołab). Wełny to uprzedłam na tym kołowrotku. Nogo sie ruszało, tu było tak, o tak sie uwiło tu wełne i stała na takim tym (Janiszkwice). Była kiedyś bardzo ciężka praca, ale człowiek nie był nigdy zmęczony, bo zawsze z ludźmi, w wieczór jeszcze przychodzili sąsiadki i przedły na takich kółkach wełne czy len, byli takie wspólne wieczory, wszyscy sie zbierali i pracuwali, cieszyli sie, śpiwali (Lechuty Małe).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wełny*; D. lm. *wełnów*; wymowa: *veṽna*, *veṽna*.

Wełniak ‘ciepła spódnica wełniana’ (zob. ilustracja 5).

Kubieity mieli wyłniaki. Spódnice taki grubszy (Łukowa). *Wełniak to spódnica wełniana* (Ruda Solska). *Wełniok nazywały spódnice wełniano* (Łopatki). *Baby w wełniokach chodziły* (Karmanowice). *Wełniok, bo to z wełny była ta spódnica* (Okrzeja).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia, okolice Biłgoraja, Janowa Lubelskiego, Zamościa i Chełma (zob. mapa 4).

D. lp. *wełniaka*; D. lm. *wełniaków*; wymowa: *veṽnak*, *veṽnok*.

Por. *burka*, *burocha*, *spódnica*, *spódnica wełniana*, *wełnianka*.

Wełniaki ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi’

Wełnioki to spodnie z sukna, takie grube na zime i eleganckie (Studzianki). *Chtopy w wełniokach chodziły całe zime* (Wierzchowiska).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: Wierzchowiska, Błazek, Sulów, Studzianki (zob. mapa 6).

D. lm. *wełniaków*; wymowa: *veṽnaki*, *veṽnoki*.

Por. *cholosznie*, *gacie*, *portki*, *spodnie*, *spodnie sukienne*, *sukienniaki*, *sukniaki*, *suknianki*, *wełnianki*.

Wełnianka I – tom V: 479.

Wełnianka II ‘ciepła spódnica wełniana’ (zob. ilustracja 5).

Wełnianka to spódnica z wełny (Hołowno). *Jeszcze te wełnianki, i to wszystko, i ludzie mnieli sie w co ubrać* (Opole).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: okolice Parczewa i Radzyna Podlaskiego (zob. mapa 4).

D. lp. *wełnianki*; D. lm. *wełnianków*; wymowa: *veṽnanka*, *vyṽnanka*.

Por. *burka*, *burocha*, *spódnica*, *spódnica wełniana*, *wełniak*.

Wełnianka III ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Wełnianka to grubo chusta po obu stronach z włosiem ulizanym, jednolity kolor brązowy, czarny, granatowy, z frędzlami. Nosiły jo baby narzucone na ramiona (Polanówka). *Wełnianka to chustka na głowe koloru zielonego, gładka, z frędzlami* (Braciejowice). *Teraz były chustki jeszcze wełnianki, to była tako dużo chustka z frydzlami, tako z wełny* (Świeciechów).

Źródła: PM, KAGP, CWP, AMWL.

Geografia: okolice Kraśnika, Opola Lubelskiego i Puław.

D. lp. *wełnianki*; D. lm. *wełnianków*; wymowa: *veṽnanka*, *vyṽnanka*.

Por. *bajówka*, *chustka bajowa*, *chustka pluszowa*, *dereczka*, *derka*, *nakrywka*, *narzutka*, *opinajka*, *opyjocha*, *plejsiówka*, *pleszówka*, *pluszówka*, *ternówka*, *zawiazówka*, *zawiejocha*, *zawijka*.

Wełnianki ‘spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi’

Wełnianki chłopci miały, takie portki z sukna (Strzeszkowice Duże). Kiedyś to chłop każdy miał wełnianki, takie specjalne spodnie z sukna, wełniane (Poniatowa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Wilków, Polanówka, Słotwiny, Wąwolnica, Kolonia Drzewce, Kozubszczyzna, Konopnica, Poniatowa, Strzeszowice Duże, Borzechów (zob. mapa 6).

D. lm. *wełnianków*; wymowa: *veuńanki*, *veuńonki*, *vyuńanki*.

Por. *chotosznie, gacie, portki, spodnie, spodnie sukienne, sukienniaki, sukniaki, sukniarki, wełniaki*.

Werblik I – tom I: 323.**Werblik II** ‘haczyk w haftce’

Werblik nakłada się na kobyłkę w haftce (Dorohuczca). Taki w haftce nakłada się werblik, drugie konik mówio, ale to jest to samo, tak i tak się mówi (Gardzienice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Gardzienice, Dorohuczca, Trawniki, Zakrzów, Jaszczów (zob. mapa 13).

D. lp. *werblika*; D. lm. *werblików*; wymowa: *verblík*, *vyrbłík*.

Por. *haczyk, konik, koń*.

Węzeł ‘zawiązana pętla, splot kilku sznurków’

Można zawiązać na kukardkę, a można tyż na węzeł (Skokówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *węzła*; D. lm. *węzłów*; wymowa: *wezeu*, *venzeu*, *vynzeł*.

Por. *guz, pętelka, pętlica, supel, supetek, węzełek, zadziereg*.

Węzełek ‘zawiązana pętla, splot kilku sznurków’

Fartuch zawiązało się z tyłu na węzełek, dwa troczki w węzełek (Sławęcín). To było ładnie zawiązane i takie porobiune węzełki (Izbica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *węzełka*; D. lm. *węzełków*; wymowa: *wezeułek*.

Por. *guz, pętelka, pętlica, supel, supetek, węzeł, zadziereg*.

Wiatrak I – tom IV: 462.**Wiatrak II** ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Wiatrak to prosty przyrząd do zwijania przędzy (Zberezé).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zberezé, Mszanna, Macoszyn.

D. lp. *wiatraka*; D. lm. *wiatraków*; wymowa: *úatrak*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Wiatrówka I – tom IV: 462.

Wiatrówka II ‘lekka kurtka, bluza sportowa, zabezpieczająca przed wiatrem, deszczem’

Wiatrówka to kurtka, co chroni od deszczu (Białopole). Wiatrówka to wiosenna kurtka (Potok Górny). Wiatrówka to, to letnia bluza (Józefów). Ło wiatrówce to nie wim bardzo wiele, wiatrówka to tako samo jak ta szwedka (Świeciechów). Wiatrówka to musi z tego to jest, że to od wiatru chroni (Szóstka). Wiatrówka to mi sie wydaje, że to wiatrem pudszyte i stąd ta wiatrówka, to nazwanie, bo to cinkie (Tarnawa Duża).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wiatrówki*; D. lm. *wiatrówek* // *wiatrówków*; wymowa: *úatruřka*.

Por. *szwedka*.

Wiatrówki ‘letnie buty na paskach’

Wiatrówki to buty poniżej kostki na pasek (Abramów). Tata nam kupił wiatrówki. To wtenczas tych wiatrówek nikt nie miał tak (Biszczka). Tu spód był drewniany, dali ze skóry paski, tu z wirzchu paski. Takie byli wiatrówki (Łukowa). Wiatrówki to so sandały (Józefów). Wiatrówki to buty letnie (Lubenka). A no to buty [. . .], sznurowane czy tam te wiatrówki, buty to takie tam (Tulniki). Wiatrówki to były takie sandały, takie buty na lato [. . .], sie nazywały sandały, wiatrówki (Świeciechów). Ale ja pamiętam, i tam stały, wyście były obydwie panny, a tam na, na maszynie stały takie wiśniowe wiatrówki. Jakie śliczne, to ja aby poszłam raz do przymiarki i myślę Boże, żeby oni mnie do ty przymiarki wołali pare razy, bo ja te buty mierzyłam. Jakie one były śliczne te buty, ta ja sie napatrzeć nie mogłam. [. . .]. Takich wiatrówek nikt nie miał, jak nam tata kupił we Wrocławiu, takie fajne (Bukowina). Wiatrówki to buty męskie sznurowane lub zapinane na paski poniżej kostki (Stefankowice). Wiatrówki to buty chłopskie i tak samo babskie (Rogatka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *wiatrówek*; wymowa: *úatruřki*.

Por. *rzymki, sandały, trepy*.

Wiązanie do tyłu ‘sposób wiązania chustki z tyłu głowy’

Wiązanie do tyłu to sie nazywa, jak sie wiąże chustke na głowie tak na wysokości czoła (Mołożów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *úozańe do tyuu, úuzańe do tyuu, úozańe du tyuu, úuzańe du tyuu, úunzańe do tyuu, úunzańe du tyuu*.

Por. *bitał, wiązanie na babkę, wiązanie na chajkę, wiązanie na cyganke, wiązanie na krakowiankę*.

Wiązanie na babkę ‘sposób wiązania chustki z tyłu głowy’

Dawne wiązanie chustki na babkę to na głowie nad czołem (Mołożów). Wiązanie na babkę to dawne wiązanie chustki nad czołem (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

Wymowa: *úozańe na bapke, úuzańe na bapke, úunzańe na bapke*.

Por. *bital*, *wiązanie do tyłu*, *wiązanie na chajkę*, *wiązanie na cyganke*, *wiązanie na krakowiankę*.

Wiązanie na chajkę ‘sposób wiązania chustki z tyłu głowy’

Wiązać chustkę z tyłu głowy to wiązać na chajkę (Sienna Różana).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

Wymowa: *úozańe na xaike*, *úuzańe na xaike*, *úunzańe na xaike*.

Por. *bital*, *wiązanie do tyłu*, *wiązanie na babkę*, *wiązanie na cyganke*, *wiązanie na krakowiankę*.

Wiązanie na cyganke ‘sposób wiązania chustki z tyłu głowy’

Wiązanie na cyganke to dawne wiązanie chustki na głowie z tyłu (Mołożów). *Wiązanie na cyganke to przy chusteczkach, to się brało chusteczke i się je tak z tyłu głowy wiązało, i to było wiązanie na cyganke* (Szperówka). *Na cyganke szalinówkę zawić* (Uhrusk). *Na cyganke to chustka zawiązywana z tyłu* (Skowieszyn). *Zawić na cyganke, to te kuńce do tyłu głowy, i z tyłu zawiązać chusteczke, to jest wiązanie na cyganke* (Żrebce). *Do żniwa to przyważnie zawiżeli się na cyganke, bo było wygodni* (Franciszków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *úozańe na cyganke*, *úuzańe na cyganke*, *úonzańe na cyganke*, *úunzańe na cyganke*.

Por. *bital*, *wiązanie do tyłu*, *wiązanie na babkę*, *wiązanie na chajkę*, *wiązanie na krakowiankę*.

Wiązanie na krakowiankę ‘sposób wiązania chustki z tyłu głowy’

Kubietta zakładała, zawijała chustkę, pud brodo zawiązywała, a jak ni to wiązała sitko na tyle albo zawijała na krakuwiankę, to kuńce jįsli du tyłu (Józefów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego.

Wymowa: *úozańe na krakuwiankę*, *úuzańe na krakuwiankę*, *úunzańe na krakuwiankę*.

Por. *bital*, *wiązanie do tyłu*, *wiązanie na babkę*, *wiązanie na chajkę*, *wiązanie na cyganke*.

Widelce ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Widelce takie z haczykami nawijajo nici na cywke w kołowrotku (Piotrków). *Do nawijania nici na cywke so takie widelce* (Krzczonów).

Źródła: PM, PZ, KAGP.

Geografia: Krzczonów, Gielczew, Piotrków, Bychawka, Macoszyn, Mszanna (zob. mapa 26).

D. lm. *widelców*; wymowa: *úidelce*, *úidelecy*.

Por. *barki*, *gręple*, *rososzki*, *siernik*, *siery*, *skrzydełka*, *skrzydła*, *szczaki*, *trzepidelka*, *trzpionki*, *wideleczyki*, *widełka*, *widelki*, *zębki*, *zęby*.

Wideleczyki I – tom VI: 579.

Widełeczki II ‘widełkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Widełeczki w kołowrotku i na nich nawija się nitkę na szpulke (Braciejowice). Widełeczki to rama szpulki zaopatrzona w ząbki (Abramów). Widełeczki to so na szpulke w kołowrotku (Kluczkowice).

Źródła: PM, PZ, KAGP.

Geografia: Glinny Stok, Dębowa Kłoda, Abramów, Braciejowice, Łaziska, Kluczkowice, Malice (zob. mapa 26).

D. lm. *widełeczków*; wymowa: *úideuečki, úideuečki*.

Por. *barki, greple, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidełka, trzpienki, widelce, widełka, widełki, ząbki, zęby*.

Widełka ‘widełkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Widełka to część kołowrotka, na którą nakłada się szpule (Nadrybie). Jest śpula, a tu je widełka i na to si nakłada te śpule (Bukowa Wielka).

Źródła: PM, PZ, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa, Włodawy, Chełma, Hrubieszowa i Opola Lubelskiego (zob. mapa 26).

D. lm. *widełków*; wymowa: *úideuka, úidełka*.

Por. *barki, greple, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidełka, trzpienki, widelce, widełeczki, widełki, ząbki, zęby*.

Widełki I – tom I: 328.

Widełki II – tom I: 328.

Widełki III – tom I: 328.

Widełki IV ‘widełkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

No a kołowrotek, to [...] takie widełki były zrobione, nabite z tego, z drucików ząbki, żeby zakładać nicie (Radcze). Widełki z haczykami, które nawijają nić na szpulke w kołowrotku (Wysokie). Widełki to takie miejsce, gdzie jest szpulka usadzona (Dubica).

Źródła: PM, PZ, KAGP.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 26).

D. lm. *widełków*; wymowa: *úideuki, úidełki*.

Por. *barki, greple, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidełka, trzpienki, widelce, widełeczki, widełka, ząbki, zęby*.

Wieczórki ‘wspólne przędzenie lnu’

Sobie weźni kądziel z lnu na kunuwrotek, jidu sobie na taki wiczórek, i tam przędo czasami motek, a indzi to dwa tych motki rzuci. Jak weźni tych motków naprzędzi, i potem te motki każdy zadowolniony i do północy siedzo (Rakołupy). Potem zbieramy się na wieczórki, gospodynia, co u niej w domu so wiczórki, nawarzy krupniku z simieniem, omaszczane tym simieniem, pujedli, no i my śpiwamy ile wlizie, potem do dom i znów du drugi tego krupniku pojesć i pośpiwać (Żuków).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wieczórek*; D. lm. *wieczórków*; wymowa: *úečurki, úečurki, úičurki*.

Por. *deńki, doświtki, prządki*.

Wieko I – tom VI: 580.

Wieko II ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

Wieko to jest to z wirzchu cirlicy, ono jest ruchome (Dorohucza). *W cirlicy so rowki i jest wieko, które sie trzymo w recy i tak tłuce tyn lyn z góry na dół* (Toczyska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Toczyska, Lisiekierz, Germanicha, Siedliska pow. Łuków, Leszczanka, Gąsiory, Żakowola, Kozły, Kolembrody, Dorohucza, Trawniki (zob. mapa 17).

D. lp. *wieka*; D. lm. *wieków*; wymowa: *úeko*.

Por. *języczek, język, miecz, mieczyk, pióro, rączka, skrzydło, wierzch, wierzchnik*.

Wiertiołko ‘przrząd do motania przędzy’ (zob. ilustracja 24).

Ich matamy na takie, na wertiołko, to uno tak sie kręci i tak mata te nicie (Kostomłoty).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Dobrynka, Kostomłoty, Błotków Duży (zob. mapa 27).

D. lp. *wiertiołka*; D. lm. *wiertiołków*; wymowa: *úertouko, verfołko*.

Por. *łokciak, łokciówka, łokieć, motaczka, motek, motowidło, motowiło, parka, półtorak, talka*.

Wierzch I – tom I: 332.

Wierzch II – tom IV: 463.

Wierzch III – tom V: 483.

Wierzch IV – tom VI: 582.

Wierzch V ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

Wierzch to jest to u cirlicy, co sie nim tak uderzo z góry, tak sie odbijo (Dęba).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Wola Gułowska, Okrzeja, Krępa, Pogonów, Osiny, Dęba, Janiszkowice, Siennica Nadolna, Siennica Różana, Tuczępy, Rogów, Flisy, Momoty Dolne (zob. mapa 17).

D. lp. *wierzchu*; D. lm. *wierzchów*; wymowa: *úešx, úišx*.

Por. *języczek, język, miecz, mieczyk, pióro, rączka, skrzydło, wieko, wierzchnik*.

Wierzchnik I – tom VI: 583.

Wierzchnik II – tom VI: 583–584.

Wierzchnik III ‘ruchoma część cierlicy lub międlicy’

Wirzchnik to tak część międlicy, która chodzi, tak sie rusza z góry na dół i znów du góry (Osuchy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Osuchy, Łukowa, Zamch, Borowiec (zob. mapa 17).

D. lp. *wierzchnika*; D. lm. *wierzchników*; wymowa: *úěšxník, úišxník, úiškník*.
 Por. *języczek, język, miecz, mieczyk, pióro, rączka, skrzydło, wieko, wierzch*.

Wijachy ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Wijachy so do zwijania przędzy (Kulczyn). *So późni spycjalne wijachy, jizeli sie wybira w motkach, wijaszki, taki wózyk, z korbom, przywija sie to cywki, jezeli to jest z motka, i późni przystępuje sie do snucia* (Łazory).

Źródła: PM, TBM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i sporadycznie w części północnej.

D. lm. *wijachów*; wymowa: *úiiaxy*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Wijadła ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Wijadła były do zwijania przędzy (Germanicha). *Wijadła to so takie dwie listwy, znaczy gładkie deski z dziurkami powywiercanymi na końcu, po pięć dziurek na każdym końcu tego piórka. So one osadzone na żelazku, które jest wbite w kozielek tak, że one te pióra swobodnie i letko sie kręcą. Na tych dziurkach wkładało sie kolecki i zawieszało sie nici, tak zwane talki nici* (Wola Osowińska). *Z tych talek sie to na wijadła* (Borki).

Źródła: PM, SS.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia, sporadycznie w części południowo-zachodniej.

D. lm. *wijadłów*; wymowa: *úiıaduo*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Wijadło ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Przędze zwijali na takim wijadle rosochatym (Trzydnik Duży).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *wijadła*; D. lm. *wijadłów*; wymowa: *úiıaduo*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Wijaki ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Wijoki to take urządzenie dla tkocza, bo tym zwijo sie przędze z kółka (Siedliska pow. Łuków). *Wijoki to przyrząd do zwijania przędzy* (Leopoldów).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lm. *wiaków*; wymowa: *úiiaki, úiioki*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Wijaszk ‘przrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

So późni spycjalne wijaszk (Łazory). *Wijoski były du wicia przędzy* (Kocudza). *Wijaszk to taki bardzo prosty przrząd do zwijania przędzy* (Bończa).

Źródła: PM, TBM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lm. *wijaszków*; wymowa: *úijaški, úiioški, úijaski, úijoski*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszk, zwituchy, zwituszki*.

Wijatka ‘przrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Były takie wijatka sie nazywały, co sie zwijało te nici. To było motowidło i matka tak licząc nitki, takie pasma związywała, liczyła i potem, jak już tam ileś, takie przędzono sie nazywało, to potem na te na te wiotka tak nazywane kładła i zwijało sie. Związało sie. Zdjęło sie z motowidła na te wiotka i sie zwijało takie kłębki, no ji potem matka snuła (Gołab). *Wiotka takie proste urządzenie do zwijania* (Braciejowice).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lm. *wijatków*; wymowa: *úijatka, úiiołka*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszk, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszk, zwituchy, zwituszki*.

Wijatki ‘przrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Wiatki to przrząd do zwijania przędzy (Wierzbica pow. Kraśnik). *Wiotki to były do zwijania przędzy* (Borowa). *Wiatki to takie skrzyżowane listwy i na tym sie zwijało* (Stanin). *Wiotki to przrząd, który służy do nawijania przędzy na szpule* (Pałecznicza).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lm. *wijatków*; wymowa: *úijatki, úiiołki*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszk, wijatka, wiatki, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszk, zwituchy, zwituszki*.

Wijatko ‘przrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Było wiatko i nim si zwijało przędze (Kąty). *Z wiatka szło na krośna* (Kodeń).

Źródła: PM.

Geografia: Kąty, Elźbiecin, Kodeń.

D. lp. *wiatka*; D. lm. *wiatków*; wymowa: *úijatko*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszk, wijatka, wiatki, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszk, zwituchy, zwituszki*.

Wituch ‘przrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Przędze zwijali na takim wituchu, tak doukole zwijali (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *witucha*; D. lm. *wituchów*; wymowa: *úitux*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Wituchy ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Wituchy to przyrząd do zwijania przędzy (Niedźwiada). Wituchy to urządzenie do przewijania przędzy z motków na kłębki tak nazywają (Łukowisko). Wituchy to przyrząd, przy pomocy którego zwija się nici z motka na szpule (Polskowola). Wituchy to przyrząd do zwijania nici (Żakowola). I motamy na takich wituchach (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna środkowa i północno-zachodnia.

D. lm. *wituchów*; wymowa: *úituchy*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Witułki ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Du zwijania to znów byli takie witułki i tak ręcznie zwijali (Wólka Czułczycka).

Źródła: PM.

Geografia: Wólka Czułczycka, Staw.

D. lm. *witułków*; wymowa: *úituułki*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Wituszka ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Wituszka to narzędzie służące do zwijania uprzedzonej kądzieli, poruszające się poziomo (Lipnica). Taka była wituszka, na krzyż byli, prosze ciebie. Taka na krzyż i cztery, a dwa patyki na jednej i na drugiej. I na to zakładali watek czy usnowe i zwijali na kłębki (Dobryń). Wituszka to przyrząd do zwijania nici z motków w kłębki (Lubienka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *wituszki*; D. lm. *wituszków*; wymowa: *úituška*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Wituszki ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Wituszki to służyli do zwijania przędzy (Wólka Plebańska). Wituszki takie rosochate byli do zwijania przędzy (Dubica).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lm. *wituszków*; wymowa: *úituški*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Włosianka ‘sztywna tkanina, najczęściej z bawełniana osnową i wątkiem z końskiego włosia lub żyłki poliamidowej, stosowana w krawiectwie do usztywniania klap marynarek i żakietów, kołnierzy, mankietów’

Włusianke gdy sie zaczyna robić, to sie pobira nici w szpulach, lub w motkach. So późni spycjalne wijachy, jżeli sie wybira w motkach, wijaszki, taki wózyk, z korbom, przywija sie to cywki, jezeli to jest z motka, i późni przystępuje sie do snucia włusianki (Łazory).

Źródła: PM, TBM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *włosianki*; D. lm. *włosianków*; wymowa: *vuośanka, vuuśanka, vuuśonka, vuuśunka, vtuśanka*.

Włóczka ‘słabo skrecona nić bawełniana używana do ręcznego wyrobu dzianin, do wyszywania’

Włóczka to nici do wyszywania, rubienia na drutach, z kłębka sie brało te nici (Józefów). To jest z włóczki na drutach robione (Uhrusk). Kolorowa włóczka jest do wyszywania syrwełek (Piotrawin). Wszystkie puduszki miałam wyszite kolorowo włóczko (Pałecznicza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *włóczki*; wymowa: *vuučka, vuucka, vtučka*.

Włókno I ‘czyste włókno lnu’

Łobleciały te paździerze, łobleciały tak, że zostało to samo włókno, kunopie zostały, samo włókno z tych kunopi (Świeciechów). Jak sie wyczesalo len, to było dwoiste takie to włókno, takie czyste i te pakuły, jak to sie nazywało, no to wie pani sie przedło z tego na tym kołowrotku, to ten len, znaczy sie włókno to. Sie pielilo, to tak jeszcze koszule, pani, jeszcze u nas koszule były, jeszcze wełniane koszule były, to z tego sie szyło koszule, płachty, tam obrus, ręczniki takie cienkie. Na płachty takie grube len i konopie też, tak samo z konopiami sie robiło, tylko z tego włókna to już sie szyło pani worki jii płachty, to już myśmy nie używali tam na co innego (Borzechów). Przedło sie, wrzeczona były i kądziółki takie, włókno ze lnu okręcało sie i przedło sie (Błonie). Były siane konopie, len, bo ludzie konopie uprawiali na płótno, były wyrabiane na wsiach krosna, były do robienia płótna na worki, na prześcieradła, na pościel, to było wszystko robione na wsi. Warsztaty tkackie były, mieli na wsiach i włókno przedli, wyprawiali konopie, konopie trzeba było wymoczyć, na słońcu wysuszyć, później specjalnymi przyrządami takimi wyczesać z tych łuski to włókno, i w kołowrotkach przedli, i z tych nici robili wszystkie koszule, tam wszystko było (Rejowiec Fabryczny). Włókno pozostawało w rękę po wyczesaniu kłaków. Z kunopi rubili włókno, a z lnu też włókno. Z włókna robili płótna (Kryłów). Czyste włókno to było z lnu (Jabłeczna). Włókno to jak już czysto jest, ni ma pakulów w tym (Witulina). Jak sie już wyczesze, to zustaje włókno albo lyn sie mówi (Kozubsczyzna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *włókna*; wymowa: *vuučno, vtukno*.

Por. *konopnica, len, paklepie, przedza, przedzidło, przedzionka, przedziwo*.

Włókno II ‘płótno lniane’

Thac taki na wsi był, robił włókno. Włókno było na koszule sie szyło, gacie chłopum, płachty, to wszystko z tego lnianego było, lniane koszule (Babin). Włókno cienkie, no a z tego włókna to gospodynie umiały to prząść, umiały to robić, wybielać na słońcu, na rosie na łąkach rozkładały te płótna, z tego cienkiego no to szyły koszule, bielizne i sukienki (Rejowiec Fabryczny).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *włókna*; wymowa: *vʋukno, vʋukno*.

Por. *płótno, płótno lniane*.

Wodzidło ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’

Stopkę z kołem to łączą takie wodzidło, taka dyseczka niewielka (Potok Górny).

Źródła: PM.

Geografia: Potok Górny, Bukowina, Naklik (zob. mapa 23).

D. lp. *wodzidła*; D. lm. *wodzidłów*; wymowa: *voʒidʋo, vuʒidʋo*.

Por. *cyganka, deska, deszczułka, kijaneczka, kiwadło, kiwajka, klapka, kolberka, kolbra, korba, korbeczka, łapka, łopateczka, naganiaczka, noga, parobek, pasterka, stopka, suczka, szajbka, szarpaczka, szarpak, śmiga, śmigło*.

Wołoka ‘sznurek w chodakach, którym okręcano nogi do kolan’

Łapcie te związywano wołokami, czyli sznurkami konopnymi (Głębokie). Wołoki to sznurki u postolów (Opole). Nie była zdolna zawiązać tyj wołoki, to sznurok takij cienkij, okrącaju jego, żeb szmaty nie oblycieli (Uhnin). Pletli takie postoty, łucha tutaj i wołoki pletli z kunopel (Zahajki pow. Włodawa).

Źródła: PM, CWP, AMWL.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lp. *wołoki*; D. lm. *wołoków*; wymowa: *voʋoka, vuʋoka*.

Por. *nawłoka*.

Workowe płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Workowe płótno, bo to takie na worki ino si nadaje (Stok). Workowe płótno to płótno zgrzebne (Błotków Duży). Workowe płótno to płótno grube, na worki (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *workowego płótna*; wymowa: *vorkove pʋutno, vurkove pʋutno*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, zdzirczane płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebница*.

Wózek I – tom II: 217.

Wózek II – tom II: 217.

Wózek III ‘narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu’ (zob. ilustracja 22).

Były wózki takie, ja troszke przędłam na tym wózku (Łukowa). Międlili, potem na trójni, no i szczotko wyczesali, i przędli na wózku, wózek taki spycjalny był do przędzienia (Antoniówka). Przędli wózkiem, wózek abo konuwrotek nazywali to urządzenie (Nedeżów).

Źródła: PM, PI.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja (zob. mapa 20).

D. lp. *wózka*; D. lm. *wózków*; wymowa: *vuzek*.

Por. *kolewrotek, kołowrotek, kołowrotko, konik, konowrotek, korowrotek, kowrotek, kółko, prządka*.

Wplotka ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Wplotka no to stażka do zaplatania kozy (Zawada).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *wplotki*; D. lm. *wplotków*; wymowa: *fplotka*.

Por. *kitajka, kokarda, kokardka, krajka, stażeczka, stażka, strojka, wstażka, zaplotka*.

Wrzecionko ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Wrzecionko to oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku (Dawidy). W kółku było takie wrzycionko i na tym obracała się szpulka (Leszczanka).

Źródła: PM.

Geografia: Leszczanka, Dubica, Dawidy, Uhnin, Borowa, Gołąb, Osiny, Krasienin, Kocudza (zob. mapa 25).

D. lp. *wrzecionka*; D. lm. *wrzecionków*; wymowa: *vžecionko, vžycionko, vžycunko*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężolek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzeciono, żelazko*.

Wrzeciono I – tom IV: 470.

Wrzeciono II – tom VI: 588.

Wrzeciono III ‘prosty przyrząd do przędzenia lnu wykonany z kawałka drewna’ (zob. ilustracja 21).

Wrzeciono to narzędzie, którym dawniej przędzono lien (Mołożów). Do przędzenia jak kiedyś to beło takie wrzeciono, i kręcili rękami w palcach (Janówka). Miało się wrzeciono i się smykało, popluwało się w palce, lewo rękę się smykało, a prawo się na wrzycionie kręciło, i ta nitka szła (Kryłów). Na tym kryżelu było to włókno ji wrzyciunem przędli (Podlesie Małe). Wrzeciono to dawny przyrząd do przędzenia (Dobrynka). A starso tako znowu była babcia, to znowu na wrzyciunie, [. . .], taki kótek, co nawinyła i było robiune, ze se tu podłożyła ło tutaj taki trójkut, na tym siedziała i wrzyciunym znowu se w palcach, fyrtało na łokrągło, kręcilo się na łokrągło i robiła się nić. Wzina na palce wrzyciunym tak namotała, namotała te nić, zwinyła na to wrzeciono i dali se przędła (Świeciechów). Słuchajta, o to jest wrzyciuno. To jest wrzyciuno. To jest takie, takie. I to na tem wrzyciunie sie przedło, tak sie fryżyło, sta ta nić całkowicie do metra, no skrucalo, sie skrucalo na tem wrzyciunie te nić, aż tak sie nakrecilo dookoła

dużo, to sie kładło, a potem znów motowidło było (Bukowa). I późni na takim wrzecionie to sie przędło, i zwiijało to sie te nitke. To wrzeciono chodziło tak długo i te nitke tak splatało na długość ręki (Szczepieszyn). Kiedyś była taka moda, na wrzecionie przędli. [...] Jedna baba przędła. Jakieś tam, dzieś tam przyczepione do tego wrzeciona, i tak skubie, i tak ło, i tak ło obkręca, i tak ło obkręca, takie na to, co sie te nici zwiijało. Ta babtistka przędła, i to trudne, dużo czasu trwało. A kółkiem to było lepi, bo sobie kądziel uczepi, pumało nogo kręci, jak tam może udebrać, a na wrzecionie to trza sprawnie (Dobryń). Tak sie przędło to włótkno, na wrzeciona szło (Wola Różaniecka). Wrzecionem sie przędło, nic innego ni było (Branew). Wrzeciono kręciło sie (Krzemień). Przędzie sie len. A tu sie siadało na tym. A to wrzeciono (Dorohusk). Kobity przędli na takich wrzycionach, weretienach po dawnymu (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). Były prządki po wieczorach. To u nas kursowało to wrzeciuo (Samowicze). Tak, wszystko kiedy zimowo poro, nik tam nie miał czasu, tyko każden już miał swoje zajęcie, swoje robote. To tyko z płótnem, z temi, z tym lnem, z temi tego, to przedzenie to, nawet i na takich wrzecionach. Wrzeciona takie były, że nawet te i na tych wrzycionach i to przędli (Wytyczno). Idzie sąsiadka do sąsiadki na cały dzień, wrzeciono wzięta, naprzedła takie wrzeciono, że nie mogła już w ręce ruszyć, a potem to było raz, dwa, trzy, raz, dwa, trzy, i tak motali (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Kiedyś to i całe zime przędli tymi wrzecionami (Zakłodzie). Kryzel i wrzeciono, motali na motowidła i wiązali na pasma, i zdejmowali i to był motek (Susiec). Poteś taka i wrzeciono i tak sie przędło (Bezwola). Przędło sie, wrzeciona były i kądziółki takie, włótkno ze lnu okręcało sie i przędło sie. Cała zima to była tak spędzona, przedzenie tych pakuł na tych kądziółkach, tymi wrzecionami (Błonie). Zimowo poro, to takie te, jak to nazywali, pakułty, czy tam jak, kręciłam, przędłam to na tego. Na wrzecionie. Tak, na wrzecionie, tak, bo jeszcze nie było takich tych kołowrotków (Zakrzew). Bidny to miot jino wrzyciuo i przęślice (Krępiec). Mieli wrzyciuna i mieli kunuwrutki (Skryhiczyn). Przędło sie na wrzyciunach i na prządkach, [...], wrzyciunem to sie ręcznie przędło (Tarnawa Duża). Wrzecionem też kręcili, ale oni mieli wózek [...]. Wrzecionem przędło sie, tak ciągnęło sie [...] na tym krężelu był owinięty cały ten. I sie siedziatło, tyłkiem sie przysiadło (Łukowa). Wrzeciono to część dawnego narzędzia do ręcznego przedzenia lnu. Na to owijało sie nitki (Polichna). Na wrzeciona to kręciły tam palcami, to przędły, tak zwane przedzenie było (Naklik). Wrzeciono było i pyrgało sie na tym wrzecionie. [...]. No i nitka sie ciągnęła. Potem sie naprzedło pełne wrzeciono (Łuszczacz). Najpierw te wrzeciona. Był taki kij, i tu było takie ło, i tu sie uwiazało takie te konopie, wie pani, po wierzchu, i były takie wrzeciona. No i popuszczatła tak te [...]. Tym wrzecionem targała, kręciło sie tak w palcach, pociagała, jak sie już ta nitka uprzedła na przykład to wrzeciono dotąd doszło, to później omotała na to wrzeciono, wie pani, i z powrotem założyła od nowa (Janiszkowice). Ale prządke to nie każdym miał w domu, bo to przęślica przeważnie była, bo do przedzenia służyła, i tu taka kądziel, tu wrzyciono było i tak o tu kręcił i to furgatło tak, i taki krężel był, co jak fryga sie kręcił (Hedwizyn). Wrzeciono to część przęślicy, na które nawijało sie włótkno (Orłów Drewniany). To wrzeciono [...] z takom kulkom, a tu patyczek był, i tu też na te kądziele, a tu to wrzeciono sie kręciło, i to nić nawijała na to wrzyciono. [...]. Wrzeciono i też kądziel, i sie puszczało to wrzyciono, jedno ręką trza było kręcić nitke, a drugo ręką na wrzyciono (Uhrusk).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. wrzeciona; D. lm. wrzecionów; wymowa: vžęcōno, vžęcōno, vžęcūno, vžęcūno.

Wrzeciono IV ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Wrzyciono to jest część kołowrotka (Grabowiec). Wrzeciono to oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku (Wierzbica pow. Kraśnik). To wrzeciono było takie, to się wkładało na to wrzeciono, ruszało takim pedałem i tutaj te nitki snuła (Księżomierz).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne (zob. mapa 25).

D. lp. *wrzeciona*; D. lm. *wrzecionów*; wymowa: *vżecóno, vżycóno, vżecúno, vżycúno*.

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężolek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, żelazko*.

Wsadzać buty ‘nakładać buty na nogi’

Wsadzać buty to trza, jak sie wychodzi na dwór (Skokówka). Wsadziłam buty i poszłam do kuściola, bo przy dumu to boso chudziłam (Zaporze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *fsaʒaʒ buty, fsoʒaʒ buty*.

Por. *obuwać buty, ozuwać buty, wzuwać buty, zakładać buty*.

Wstawka ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’

Wstawki to podłużne lub kwadratowe kawałki materiału wszywane pod pachami koszuli (Gołębie). Wstawka to część koszuli wszywana pod pachę (Wólka Polinowska). Wstawki to pod pachaju (Worgule). Wstawki takie styry kanty, kanciaste takie juz i w lniane kosule to wstawiały (Ługów).

Źródła: PM.

Geografia: Worgule, Terebela, Wólka Polinowska, Lechuty Małe, Ługów, Maszki, Ożarów, Gołębie, Kryłów (zob. mapa 7).

D. lp. *wstawki*; D. lm. *wstawek // wstawków*; wymowa: *fstaʃka, fstofka*.

Por. *ćwikiel, ćwikla, jaskółka, klin, klinek, łastówka, wtoczek, wtok, wtoka*.

Wstążka ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Kolorowe wstążki przy gorsetach panienek byli (Osmolice). Wstążka to do włosów, najwięcy czerwona (Grądy). Te świąteczne kuszule wiązane były pod szyjo czerwono wstążko, a ta codzinna to na sznurek (Rudno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wstążki*; D. lm. *wstążek // wstążków*; wymowa: *fstōʃka, fstōŃska, fstuŃska, fstōska, fstuška*.

Por. *kitajka, kokarda, kokardka, krajka, stażeczka, stażka, strojka, wplotka, zaplotka*.

Wsuwka ‘zapinka do włosów’

Taki do włosów mały, zgięty drucik, to wsuwka jest (Ruda Solska). Wsuwka do włosów z jakiegoś zrubiona sztucznego drutu (Sokolówka). Po mujemu to wsuwka stąd sie mówi, że to sie tak wsuwa wy włosy, i to te włosy trzymajo sie razem (Klocówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wsuwki*; D. lm. *wsuwek // wsuwków*; wymowa: *fsufka*.

Por. *podpinka*.

Wtoczek ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’

Pod poche wsywało się taki wtocek kwadratowy, żeby było mocniejsze to łodzinie (Trzydnik Duży). Wtoczek to trójkątny kawałek materiału wszyty pod rękawem koszuli (Trawniki). Pod pachami koszuli wszywano wtocki (Spiczyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Spiczyn, Zakrzów, Dorohucza, Trawniki, Rożki, Trzydnik Duży (zob. mapa 7).

D. lp. *wtočka*; D. lm. *wtočków*; wymowa: *fłoček, ftoček*.

Por. *ćwikiel, ćwikła, jaskółka, klin, klinek, łastówka, wstawka, wtok, wtoka*.

Wtok I ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’

Wtok to klin szyty pod pachę lnianej koszuli (Stojeszyn). Wtok to klin pod pachę zgrzebny kuszuli (Udrycze). Wtok to trójkątny kawałek materiału wszyty pod rękawem koszuli (Stawce). Wtok to część koszuli doszywana pod pachę (Skowieszyn). Wtoki to dudatkowe części koszuli wszywane pod pachy (Pałecznicza). Wtok to część koszuli wszywana pod pachę (Polichna). To nazywali wtoki, tu pud pachy to tutaj taki to trójkąt, żeby było luźno, żeby rękami władać można było (Skryhiczyn). Wtok taki wszyli pud poche, taki kawałek płótna jak kwadrat, żeby mucniejsze było (Kluczkowice). Wtok to taki kwadratowy klin, wszywało się jego pud pachy (Białowola). Wtoki wszywali pod pachy, takie trójkątne, żeby to łatwiej było ręką ruszać, i żeby tak się nie darło (Udrycze). Wtok to klin wszyty pod pachę zgrzebnyj koszuli (Surhów). Wtok to kwadratowy kawałek materiału wszywany dawniej pod pachami koszuli (Potok Górny). Wtoki wszywało się w koszuli (Okrzeja). Koszule pod pachami z wtokami (Niemce). Koszula męska ma pazuchy i wtoki pod rękawami, to so wszyte takie kwadratowe kawałeczki materiału (Studzianki). Pod pachami koszuli wszywano kwadratowe wtoki (Głębokie). To wtoki były w koszulach, co no na krosnach robione, że lnu cienkie te koszule (Smólsko Małe). Pod pachami rękawów byli wszywane wtoki (Wólka Czułczycka). Wtok to wąski klin pod pachę u kosuli (Pogonów).

Źródła: PM, KAGP, AMWL.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa (zob. mapa 7).

D. lp. *wtoku // wtoka*; D. lm. *wtoków*; wymowa: *ftok*.

Por. *ćwikiel, ćwikła, jaskółka, klin, klinek, łastówka, wstawka, wtocek, wtoka*.

Wtok II ‘przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim’

Wtok to przędza, co leci w poprzek w krosnach, takie tkackie nazwanie (Międzyzleś).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Worgule, Międzyzleś, Matiaszówka, Dańce, Motwica, Kodeniec, Wyhalew (zob. mapa 40).

D. lp. *wtoku // wtoka*; D. lm. *wtoków*; wymowa: *ftok*.

Por. *poroba, porobek, porób, poróbka, przerób, watek*.

Wtoka ‘klin wszyty pod pachę lnianej koszuli’

Wtoki wszywali w zgrzebnyj koszuli, żeby łatwiej było ruszać rękami (Gardzienice). Koszule lniane były twarde więcy, no a te wtoki jak wszyli, to luźni tak było pod pachę i wygodni przy robocie (Fajslawice).

Źródła: PM.

Geografia: Gardzienice, Fajslawice, Olszanka (zob. mapa 7).

D. lp. *wtoki*; D. lm. *wtoków*; wymowa: *ftoka*.

Por. *ćwikiel, ćwikła, jaskółka, klin, klinek, łastówka, wstawka, wtocek, wtok*.

Wybielać płótno ‘wybielać płótno na słońcu’

A później te płótno jak się wyrobi, dopiero wybielać trzeba było, na wiosnę na wodę wznosić i wybielać, i dopiero koszule te szyć (Kobyłany). Tupiero sprzedo, na jakiś tam czas, już żeby lepiej wybielić. Co tam już po swojemu wybielali, przyważnie w popiele z tusiny. Wybielali wszystko (Dobryń).

Źródła: PM, KAGP, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

Wymowa: *vybelać płuotno, vybilać płuotno, vybelać płuotno, vybilać płuotno.*

Por. *bielić płótno, blechować.*

Wykłady ‘część ubrania odgięta przy kołnierzu’

Wykłady to przy płaszczach, tak niby przy kołnierzu się rozchodzi ten płaszcz i so te wykłady na jedne i na druge strone (Świerze). Wykłady u płaszca, marynarki, bluzki (Paszki Małe).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *wykładów*; wymowa: *vykuady, vykłady.*

Por. *klapy, wyłogi.*

Wyłogi ‘część ubrania odgięta przy kołnierzu’

Wyłogi to przy marynarce czy sukmanie (Kryłów). Wyłogi to tak podgięte to ubranie przy kołnierzu, i to wygięte to so te wyłogi (Żerniki). Sukmany były z wykładanym kołnierzem i z wyłogami (Żyrzyn).

Źródła: PM, KAGP, AME.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *wyłogów*; wymowa: *vyuogi, vyłogi.*

Por. *klapy, wykłady.*

Wymyczki ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Na szczotce zostają takie lepsze, takie wymyczki z tego lnu (Żurawnica). Czysali len, to na szczotce te lepsze to byli wymyczki, a gorsze to kłaki (Turzyniec). Wymyczki to lepsze takie odpadki przy czesaniu lnu (Wywłoczka).

Źródła: PM.

Geografia: Żurawnica, Topólcza, Turzyniec, Wywłoczka, Kawęczyn, Hedwizyn, Lipowiec.

D. lm. *wymyczków*; wymowa: *vymyčki.*

Por. *kądziel, kłaki, oczesiny, oczoski, paczesie, pacześne, paczoski, pakuły, zgrzebie, zgrzebica.*

Wyporek ‘nitka z poprutego swetra’

Wyporki były ze sprutego swetra i z tego nici były na co innego zrobić (Grabówka). Sweder spruje i z tych wyporków nowy zrobić (Dzierzkowice). Copki z wyporków były, sie nazywały. Ze swedrów robiły starych, jak już podarty miał rękowy cy co, to popruty i zrobiły copke (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *wyporka*; D. lm. *wyporków*; wymowa: *vyporek.*

Wyrabiać płótno ‘tkać płótno’

A pletło sie, potem parzyło, parzyło sie te motki. Potem sie wyplukiwało i te motki sie wywieszało, wysechli i wy, wy, wałkowało sie jeszcze te nici, żeby zmiekle, no i dawalo sie do tkacza. Ten tkacz już potem wyrabiał płótno. To na worki, to na płachty, na koszule, na kalesony (Tereszpol). Wyrobiało sie płótno i śmy później koszule szyli z tego płótna. To nie tak jak teraz, że ludzie pójdo, kupiu sobie ji maju gotowe. A wpierv to sie pracowało na to, żeby mić (Tomaszowice). Takie były co wyrabiały to płótno [...]. A, no to wziona moja synowo tam na Zakieszki, jak to nazywajo, jesce kiedyś jak sie przędło, bo i una pare metrów uprzedła, i ja, i daliśmy razem do wyrobu płótna (Stok). Wyrobiło sie płótno, później sie z tego syło i worki (Pogonów). Potem płótno wyrabiała z tego. Uprzedła, to sie musiało wyprać, przecież, pamiętam, w wodzie. Mróz taki siarczysty, ale musiała matka tam, ja to już nie wiem, czy prałam, może prałam z raz. Wyprać to, wysuszyć, zwić i dopiero to płótno założyć. Wyrabiała płótno (Gołab). Wyrabiali płótno u tkacza (Kopyłów). Nieśli te motki do tkacza, wyrobił płótno, no bo trza było wyrabiać płótno na kuszule (Susiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa – zasięg rozproszony.

Wymowa: *wyrabiac pŁutno, vyrabiac płótno, vyrobić pŁutno.*

Por. *robić krosna // krosna robić, robić na krosnach, robić płótno, tkać.*

Wyzuć // wyzuwać buty ‘zdejmować buty z nóg’

Wyzuwać buty musowo było, jak sie przyszło z ubory, z tego gnoju (Potok Górny). Wyzuwać buty to inaczy zdymać jich (Żulice). Ja zawsze jak przyszła od ruboty, to wyzuwała buty w domu, a un, tyn mój, to żeby wyzuć buty, to nigdy nie myślał o tym, siedział w butach i tyle, wyzuł dopiero du spania (Teresin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *wyzuć // wyzuwać buty.*

Por. *rozbuć // rozbuwać buty, rozzuć // rozzuwać buty, skidać buty, zdejmować buty, zdjąć // zdejmować buty, zdymać buty, zzuć // zzuwać buty.*

Wyzuwacz ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Oficerków to tak nie zzuł, trza było wziąć wyzuwacz (Zielone). Buty długie, twarda skóra w oficerkach, no to musieli ludzie mić wyzuwacz do butów zzuwać (Tarnawatka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Antoniówka, Zielone, Łuszczacz, Tarnawatka, Dzierążnia (zob. mapa 15).

D. lp. *wyzuwacza*; D. lm. *wyzuwaczów*; wymowa: *wyzuwać.*

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ściagawka, żabka.*

Wzór ‘ozdobny motyw na tkaninie, odbity, wyhaftowany’

Wzór to na jedwabiu był, na krytonie (Brzeście). Dużo było towarów takich wzorzystych, w różne wzory, i ten wzór był taki ładny, nie to, co tera (Brody Małe). Wzory mogo być różny, kwiaty, jakieś krzyżyki, ali i ruśliny, zwierzęta, różne kulory lub jedyn kulor (Świerże). Na lnianym obrusie zawsze był wyszyty jakiś wzór (Drelów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wzoru*; D. lm. *wzorów*; wymowa: *vzur*.

Por. *deseń, filory // fijory*.

Wzuwać buty ‘nakładać buty na nogi’

Wzuwać buty trza, jak sie na dwór wychodzi (Hedwiżyn). *Wzuwać buty to sie mówi, jak sie dzieś wychodzi, no to wtedy trza wzuwać buty* (Żerniki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *vzuważ buty*.

Por. *obuwać buty, ozuwać buty, wsadzać buty, zakładać buty*.

Zababulić się ‘okryć się szczelnie odzieżą’

Zababulić sie to okryć sie tak szmatami, że ino nos widać (Topólcza). *Dziecko zababulone dobrze, żeby ni zmarzło* (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

Wymowa: *zababulić še, zababulyc še*.

Por. *okrećić się, opatulić się, zapatulić się*.

Zabijaniec ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Zabijaniec to to z tyłu twarde na pięcie w bucie (Sitaniec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *zabijańca*; D. lm. *zabijańców*; wymowa: *zabijańec*.

Por. *łub, łuba, łubek, łubo, napiętek, piętka, przyszwa, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zapięcie, zapiętek, zapiętka, zatylnik, zatyłek*.

Zabor ‘wykończenie koszuli lub rękawa u koszuli, bluzki’

Zabor to przy rękawie w koszuli, takie wykończynie (Kodeniec). *Zabor abo mankiet, to jest to samo* (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *zabora*; D. lm. *zaborów*; wymowa: *zabor*.

Por. *majkiet, mankiet, oszeweczka, oszewka*.

Zadzierg ‘zawiązana pętla, splot kilku sznurków’

Zawiązała troczki na zadzierg i co tera zrobić, jak to ruzwiązać (Kolonia Moniatyce).

Zadzierg to inaczy węzeł (Krynica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *zadziergu // zadzierga*; D. lm. *zadziergów*; wymowa: *zażerł, zażirł, zożerł, zożirł*.

Por. *guz, pętelka, pętlica, supel, supetek, węzeł, węzełek*.

Zakładać buty ‘nakładać buty na nogi’

Jak sie dzieś wychodzi, no to trzeba zakładać buty (Pawłów). *Na dwór jak sie idzie, to trza zakładać buty, bo w ciapach nie pódziesz* (Batorz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zakuadaż buty, zokuadaż buty, zakuodaż buty, zokuodaż buty, zakładaż buty.*

Por. *obuwać buty, ozuwać buty, wsadzać buty, wzuwać buty.*

Zakładać chustkę ‘założyć chustkę na głowę’

Kobity kiedyś to musiały zakładać chustkę na głowę, bo inaczy ni można było, z goło głowo niht nie chodził (Ostrówki). Kubieta zakładała chustkę, pud brodo zawiązywała albo na cyganke (Niedziałowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zakuadać xustkę.*

Por. *zawić //zawijać chustkę.*

Zakładanka ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Zakładanek nisko było naszyte i to były fartuchy (Świeciechów). W zakładanki to często karczek był w sukince (Zaklików).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *zakładanki*; D. lm. *zakładanek // zakładanków*; wymowa: *zakuadanka, zakuodanka.*

Por. *bałda, fałda, folga, skład, składka, tryfa, zakładka, zbiorek, zmarszczka.*

Zakładka ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Zakładka to w spódnicy, sukience, bluzce, we wszystkim może być zakładka (Topólcza).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zakładki*; D. lm. *zakładek // zakładków*; wymowa: *zakuatka, zakuotka, zokuatka.*

Por. *bałda, fałda, folga, skład, składka, tryfa, zakładanka, zbiorek, zmarszczka.*

Zakutać ‘ściągnąć sznurówki w butach’

Zakutać musiała te buty, bo tu sznurówki so w nich (Czołki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

Wymowa: *zakutać.*

Por. *sznurować, zasznurować, zaściagać.*

Zamsz ‘rodzaj tkaniny wyrabianej z odpowiednio wyprawionej miękkiej skóry zwierzęcej o włochatej powierzchni’

Zamsz to już lepszy materiał, taki mięciutki i jakby wypolerowany (Wereszczyn). Zamsz to może być na płaszcz i na rękawice, a i spódnice tera majo z zamszu (Urzędów). Dzie tam kiedyś co było zamszowe, to późni nastal tyn zamsz, a kiedyś to lniane wszystko (Turkowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *zamszu*; D. lm. *zamszów*; wymowa: *zamš, zams.*

Zanadrze ‘miejsce pod koszulą przy piersiach’

Zanadrze to miejsce pod koszulą przy piersiach (Polichna). Zanadrze to miejsce pod koszulą, za marynarko (Turzyniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *zanadrza*; wymowa: *zanaǰże, zanaǰże, zonaǰże*.

Por. *pazucha, podpasze, zapazucha*.

Zaodziewać ‘nakładać ubranie’

Zaodziewać trzeba się ciepło, bo mróz na dworze (Olchowiec-Kolonia). Kiedyś to kaźdyn zaodziewał sie w co miał, a tera to różne fanaberie so (Zgoda).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zaoǰevać, zaoǰevać, zaoǰivać, zaoǰivać, zauǰivać*.

Por. *oblekać, odziewać, ubierać się, załodziewać*.

Zaodziewka ‘duża, długa chusta z białego lnianego płótna, zdobiona haftem, noszona przez kobiety na głowie i na ramionach’

Zaodziewka to chusta lniana, z białego płótna, zdobiona i noszona na ramionach i plecach (Rogóźno pow. Tomaszów Lubelski). Zaudziewka to gruba chusta zimowa z grubego płótna (Tarnawatka). Zaodziewka to była to duża chustka na ramiona, wykonana z płótna lnianego czynowatego (Łaszczówka).

Źródła: PM, AMWL.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *zaodziewki*; D. lm. *zaodziewków*; wymowa: *zaoǰefka, zaoǰefka, zauǰifka, zaoǰifka*.

Por. *nadkrywka, obrusek, płachta, rańtuch, ręcznik, zawijka*.

Zapaska I – tom I: 341.**Zapaska II** ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Baby to kiedyś w wyłnianych zapaskach chudzili, na spódnice jeszcze zapaska (Dorohusk). Zapaska to rodzaj fartucha, ale takiego lypszego, z wełny takiego (Ochoża). Zapaska to fartuch do pasa, kolorowy i wyłniany (Mołożów). Na co dzień zopaski z płótna, świąteczne i z lepszych materiałów, wyłniane, to były obszyte były ślarko (Rudno). Zapaska była parciana i wełniana. Szyto jich z jednego albo z dwóch kawałków. Tkane były z kupnych nici w pasy czarne, szare, białe (Górka). Zapaski były robione z lnianej osnowy i wątku bawełnianego, były one w pasy białe i czerwone. Były też białe zapaski wyszywane kolorowym tamborkiem (Leszkowice). Zapaski szyte były z batystu, jedwabiu, przeważnie były białe, z zakładkami i ślarko po brzegach (Spiczyn). Zapaski były tkane w pasy wzdłuż lub w poprzek, a czasem w kratkę. Kolory były różne, czerwony z szarym, czerwony z czarnym, żółty z czerwonym (Krasienin). Zapaski lniane byli wyszywane w pasy czerwonymi nićmi (Potok Górny). Zapaski były w pasy, ale też były i białe (Czemierniki). Zapaski z wełny to takie w jednym kolorze byli (Choroszczyńska). Zapaska to jest w kolorowe pasy tak w poziomie, układana w fałdki, wszyta w pasek (Przewłoka). Zapaska z płótna w paski była obszyta na dole frędzlami, ale i malowana w różne kwiatki (Łukowa). Zapaska to to samo co fartuch, ale kolorowy, z jakiegoś płótna i z frędzlami u dołu (Żurawnica). Noszono zapaski wełniane, zakładano

na spódnice (Bidaczów Stary). Zopaski starsze kobiety nosiły zamiast fartucha, te zopaski z kieszyniami, zakładane nisko było naszyte (Świeciechów). Zapaska była z cienkiej welenki lub batysty w różnych kolorach, zakładana na spódnice (Andrzejów pow. Chełm). Zapaske welniano zakładano na spódnice (Janów pow. Lublin). Zapaska była na spódnice nakładana (Łopiennik Dolny). Zapaski były z płótna lub z welenki, obszywane słarko (Bukowa). Zapaski byli z płótna lnianego, zdobione (Majdan Gromadzki). Zapaski na co dzień to szyto z płótna zgrzebnego, a od święta to z lnianego. Miały fałdki i były na dwie półki (Dąbrowica). Zapaski szyli z płótna lnianego, od góry w fałdki (Stara Huta). Zapaski szyto z płótna lnianego (Łyniew). Zapaska, [...]. Przeważnie w paski te, były, bo tam później to już były różne, i kwiciaste, a pierw to tylko przeważnie było w paski (Stryjno Pierwsze). Zapaski były wielobarwne w poprzeczne pasy (Karczmiska). Mama robiła zapaski, płótno grube, płótno cienkie, i z tego, i zapaski były, i koszule, i chodniki, i jakiś dochód jeszcze był (Brzeźnica Bychawska). Te zopaski wytniane to było z płótna lnianego wszystko (Grabówka). Zapaska to była welniana i wiązana była w pasie na troczki (Siennica Różana).

Źródła: PM, APAE, AMWL, AME, MG.

Geografia: powszechna, bez wąskiego pasa Lubelszczyzny północnej (zob. mapa 8).

D. lp. zapaski; D. lm. zapasków; wymowa: zapaska, zopaska.

Por. burczak, burczanka, burek, burka, fartuch, fartuszek, pasiak, póteczka, półka, zapasnik.

Zapaska III ‘fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie’ (zob. ilustracja 8).

Zapaska to fartuch do pasa (Kryłów). Zapaska to fartuch przywiązywany w pasie (Osmolice). Zapaska to takie okrycie ochronne przy pracy w gospodarstwie (Horyszów Ruski). Zapaska to kawałek materiału wiązany z tyłu na spódnicy, bez szelek (Orłów Murowany). Zapaska to fartuch do pasa zakładany do obrządku (Klementowice). Zapaska to fartuch gospodarski, taki do pasa (Huta). Zapaska to fartuch do obrządku, do pracy w polu (Klementowice). Zapaska to był fartuch do kuchni, a i w pole potrzebna była zapaska du pasa zawiązana na troczki (Susiec). Zapaska to rodzaj fartucha uwiązanego w pasie (Ochoża). Zapaska to fartuszek damski (Grabowiec). Zopaska to fartuch do pasa (Wandalin). Zapaske kobiety zakładają przy pracy, żeby się nie brudziła sukienka (Abramów). Zopaska zakrywała spódnice (Polichna). Zapaska to taki babski fartuszek (Ostrów). Zapaska to fartuszek kuchenny (Majdan Sopocki). Zapaska to krótki fartuszek kobiety (Rachanie). Zapaska jest zawiązywana z tyłu, a jest o długości od pasa do kolan (Majdan Wielki). Na spódnice nakładali zapaske z troczkami do wiązania (Sielec). Zapaska zakrywała spódnice z przodu (Raciborowice-Kolonia). Zapaska to nic innego, jak fartuch do pasa (Radawiec Duży). Zapaski codzienne były lniane z dwóch półek szyte (Leszkowice). Zapaska lniana była swoimi ruboty (Ciosmy). Zapaski, to zapaski zamiast, jak tera fartuch, to zapaska, zapaska. Zapaska się nazywało (Janiszkowice). Zapaska to fartuch naokoło spódnicy (Skowieszyn). To je jesce kawałeczek płótna, to jak zapaske tako to się usyło, to jak się sło w pole plić, to już była ta zapaska (Stok). Każda gosposia miała zapaske, tuski pozbięła i i już na którego to, na Pawła i na Pietra to już baba z żyta chleba upiekła, jak przednówki były (Smółsko Duże). Takie gorse płótno, to i torbe się usyło, zapaske tako, żeby kartofle sadzić (Pogonów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. zapaski; D. lm. zapasków; wymowa: zapaska, zopaska.

Por. burka, fartuch, zapasnik, zgrzebniak.

Zapaska IV ‘fartuch na szelkach’

Zapaskę z szylkami kobiety zakładają przy pracy, żeby się nie brudziła sukienka (Abramów). Fartuch długi, taka zapaska, tu szelki na karku wiązane (Ochoża).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *zapaski*; D. lm. *zapasków*; wymowa: *zapaska, zopaska*.

Por. *fartuch, fartuszek*.

Zapaśnik I – tom I: 341.**Zapaśnik II** ‘wełniany lub lniany fartuch do pasa’ (zob. ilustracja 7).

Zapaśnik był wełniany do pasa (Polskowola). Zapaśnik to taki, jak dziś fartuch, ale wylniany, i to zapaśnik był (Wołyń).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego (zob. mapa 8).

D. lp. *zapaśnika*; D. lm. *zapaśników*; wymowa: *zapaśnik*.

Por. *burczak, burczanka, burek, burka, fartuch, fartuszek, pasiak, półeczka, półka, zapaska*.

Zapaśnik III ‘fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie’ (zob. ilustracja 8).

Zapaśnik to fartuch lniany używany do pracy przy gospodarstwie (Żdźary). Zapaśnik służył kobietom do ochrony spódnicy przy robotach domowych (Przewłoka).

Źródła: PM, KAGP, APAE.

Geografia: okolice Łukowa i Parczewa.

D. lp. *zapaśnika*; D. lm. *zapaśników*; wymowa: *zapaśnik*.

Por. *burka, fartuch, zapaska, zgrzebniak*.

Zapatulić się ‘okryć się szczelnie odzieżą’

Zapatulić się to owinać się szczelnie, dokładnie (Wólka Abramowska). Zapatuliła się kocem, że jo ledwo widać (Gózd).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zapatulić się*.

Por. *okręcić się, opatulić się, zababulić się*.

Zapazucha ‘miejsce pod koszulą przy piersiach’

Zapazucha, to tam wsadzić, tak jakby to wsadzić pod koszulę przy piersiach (Polichna). Zapazucha, to za surowczku do gółego tiela (Worgule). Wsadził ruku zapazuchu, na koszulę przy piersiach (Wyhalew). Zapazucha to pod pachy (Skowieszyn). Włożyć zapazuche, no to pod koszulę na piersiach (Majdan Obleszcze). Wsadzić zapazuchu to za stanik wsadzić (Sławęcín). Zapazucha to pod koszulę (Klementowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zapazuchy*; D. lm. *zapazuchów*; wymowa: *zapazuxa*.

Por. *pazucha, podpasze, zanadrze*.

Zapięcie I ‘zapinanie ubrania na zamek lub na guziki’

Zapięcie to w spódnicy, w portkach jest, w każdym ubraniu (Bliskowice). Zapięcie miała na guziki ozdobne (Klementowice). Zapięciów to jest dużo, na guziki, na zamek, na haftkę, na grafkę, to wsio zapięcie (Czernięcin Główny).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zapięcia*; D. lm. *zapięciów*; wymowa: *zapeńće, zopełńće, zapińće, zoپیńće*.

Zapięcie II ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Za pięto jest zapięcie, takie twarde w bucie (Stanin). Zapięcie bo jest za pięto (Lisikierz). Zapięcie to twarde tył buta (Jarczówek). Zapięcie, bo to pięto idzie, jest na ty pięcie w tym bucie (Bazanów Stary).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *zapięcia*; wymowa: *zapeńće, zopełńće, zapińće, zoپیńće*.

Por. *łub, łuba, łubek, łubo, napiętek, piętka, przyszuwa, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętka, zatylnik, zatyłek*.

Zapiętek ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Zapiętek to sztywna część buta nad obcasem (Karmanowice). Zapiętek jest to z tyłu buta przy pięcie, co jest takie sztywne w bucie (Suchawa). Łobcas i nad nim jest zapiętek (Żakowola). Zapiętek to nad obcasem w bucie (Siennica Różana).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zapiętka*; D. lm. *zapiętków*; wymowa: *zapeńtek, zopełtek, zapintek, zoپیntek*.

Por. *łub, łuba, łubek, łubo, napiętek, piętka, przyszuwa, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętka, zatylnik, zatyłek*.

Zapiętka ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Zapiętka to twarda część buta nad obcasem (Suchawa). Zapiętka to nad ubcasem u buta (Orchówek).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *zapiętki*; D. lm. *zapiętków*; wymowa: *zapeńtka, zopełtka, zapintka, zoپیntka*.

Por. *łub, łuba, łubek, łubo, napiętek, piętka, przyszuwa, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętek, zatylnik, zatyłek*.

Zaplotka ‘wąski kawałek materiału, który wplata się do warkoczy’

Zaplotka, bo jest do zaplatania warkoczy (Ochoża). Zaplotki kolorowe do kozów byli, bo prawie każda dziwczynka kozy miała zaplucione (Zielone).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *zaplotki*; D. lm. *zaplotków*; wymowa: *zaplotka*.

Por. *kitajka, kokarda, kokardka, krajka, stażeczka, stażka, strojka, wplotka, wstażka*.

Zasuwka ‘spinka do włosów’

Zasuwka do włosów jest, we włosy sie wepnie zasuwke (Jarczówek). Zasuwki do włosów to so różne, niektóre to takie zdobione, a inne proste haczyki (Wólka Domaszewska).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodna.

D. lp. *zasuwki*; D. lm. *zasuwków*; wymowa: *zasufka*.

Zasnurować ‘ściągnąć sznurówki w butach’

Buty trza zasnurować na sznurówki (Janów pow. Chełm). *Jak so sznurówki w butach, bo to trza jich zasnurować* (Zaporze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zašnurować, zasnurować*.

Por. *snurować, zakutać, zaściagać*.

Zaściagać ‘ściągnąć sznurówki w butach’

Zaściagać buty trzeba, jak so sznurówki (Godziszów). *Zaściagać to sznurówki w butach, żeby dobrze sie but trzymał, żeby ni latała noga w bucie, to trza dobrze sznurówki zaściagać* (Jeziernia).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zaścōygać, zaścūygać*.

Por. *snurować, zakutać, zasnurować*.

Zatrzaska ‘rodzaj guzika, zwykle metalowego, składającego się z dwóch części, wklęsłej i wypukłej’

Zapina sie bluzke na zatrzaski (Grabówka). *Jedna zatrzaska przy pasku i już wystarczy* (Leszczany). *Kalitke miałam na zatrzaski zapinane* (Obrowiec). *Jak sie butym tak trzaśnie, to tak strzelajo te zatrzaski* (Bukowa Wielka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zatrzaski*; D. lm. *zatrzasków*; wymowa: *zaťšaska, začšaska, zočšaska*.

Zatyczka I – tom II; 224.

Zatyczka II ‘kołeczek w podstawie przyrządu do zwijania przędzy’

Zatyczka w wijokach, bo to tam ud środka jakby zatyko w tym kuziołku (Jedlanka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Łukowa.

D. lp. *zatycki*; D. lm. *zatycków*; wymowa: *zatyčka, zatycka*.

Por. *kołeczek, kołek, pal, słupek, stepno, sworzniak, szpindelek, trzpień, trzpien, trzpienek*.

Zatyczka III ‘urządzenie w kształcie deseczki z dziurkami używane do zatrzymywania nawoju w warsztacie tkackim’

Zatyczka z dziurkami była w tym jeszcze, tam jak sie robiło te krosna, dyseczka taka to była ta zatycka (Puchacze).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *zatycki*; D. lm. *zatycków*; wymowa: *zatyčka*.

Por. *piesek, suka, suczka*.

Zatylnik I – tom II: 224.

Zatylnik II – tom II: 224.

Zatylnik III ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

Z tyłu buta takie sztywne nad ubcasem jest i to zatylnik nazywajo (Suchawa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *zatylnika*; D. lm. *zatylników*; wymowa: *zatylník*.

Por. *tub, tuba, tubek, tubo, napiętek, piętka, przyszwa, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętek, zapiętka, zatyłek*.

Zatyłek I – tom II: 224.

Zatyłek II – tom II: 224–225.

Zatyłek III – tom IV: 485.

Zatyłek IV ‘tylna, usztywniona część buta nad obcasem’

W bucie jest obcas i nad nim zatyłek taki twardy troche, zatyłek taki na pięte, buty bez pięty, to zatyłka ni majo (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Bychawy.

D. lp. *zatyłka*; D. lm. *zatyłków*; wymowa: *zatyłək*.

Por. *tub, tuba, tubek, tubo, napiętek, piętka, przyszwa, sztywniak, tylnik, tył, tyłek, zabijaniec, zapięcie, zapiętek, zapiętka, zatylnik*.

Zawiazówka ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Zawiazówke z wełny baby nosili na ramionach, plecy zakrywali to zawiazówko, bo ona ciepła była (Osuchy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *zawiazówki*; D. lm. *zawiazówek*; wymowa: *zawózufka, zaúuzufka, záuonzufka*.

Por. *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyocho, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiejocha, zawijka*.

Zawiązka ‘cienka, letnia chustka na głowę’

Zawiązka była na lato, bo baby wszystkie w chusteczkach chodzili (Łyniew). *Zawiązki byli z krytonu, z batysty, z płótna też* (Horodyszcze). *Zawiązka to cieniusiętka chustka z takiego leciutkiego materiału, w kwiaty jakieś mogła też być* (Rozwadówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rozwadówka, Dubica, Horodyszcze, Łyniew, Motwica, Rusiły, Polubicze Wiejskie.

D. lp. *zawiązki*; D. lm. *zawiązków*; wymowa: *zawónška, zaúunška*.

Por. *batystka, batystowa chustka, batystówka, bukietówka, chusteczka, chustka, gázówka, kretonówka, letnia chustka, lipska chustka, mantylka, nylonówka*.

Zawić // zawijać chustkę ‘założyć chustkę na głowę’

Zawić chustkę to inaczej wsadzić te chustkę, tak owinać głowę chustko (Potok Górny). Zawić chusteczke trza, bo zimno na dworze (Szperówka). Kubieta zakładała, zawijała chustkę, pud brodo zawiązywała (Józefów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zawić še // zawiijać, zawić še // zowiijać še.*

Por. *zakładać chustkę.*

Zawiejocha ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Zawiejocha to chusta wełniana w jednym kolorze, taka ciemniejsza i noszona na ramionach (Bezwola). Zawiejochę wsadziła na głowę i na ramiuna, i już było ciepło, bo to wytniane było (Radcze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *zawiejochy*; D. lm. *zawiejochów*; wymowa: *zawiejoxa.*

Por. *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawijka.*

Zawijka I ‘duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę’ (zob. ilustracja 12).

Zawijki baby mieli z wełny rubione, tu frędzle, i takie więc burawe te chustki byli (Telatyn). Zawijke rzucili na kark, na plecy i na głowę, bo to wielga była ta zawijka, no i ciepło było (Zerniki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zerniki, Hulcze, Ulhówek, Telatyn, Dutrów.

D. lp. *zawijki*; D. lm. *zawijków*; wymowa: *zawiika.*

Por. *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, ternówka, wełnianka, zawiązówka, zawiejocha.*

Zawijka II ‘duża, długa chusta z białego lnianego płótna, zdobiona haftem, noszona przez kobiety na głowie i na ramionach’

Zawijka to był długi pas lnianego płótna, boki węższe były zdobione haftem (Orchówek).

Źródła: PM, PSL.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *zawijki*; D. lm. *zawijków*; wymowa: *zawiika.*

Por. *nadkrywka, obrusek, płachta, rańtuch, ręcznik, zaodziewka.*

Zawijka III ‘pas tkaniny do owijania stopy’

Owinęła nogę zawijko i w buta, skarpet ni mieli, ino w te zawijke owijali (Świerże).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Świerże (zob. mapa 14).

D. lp. *zawijki*; D. lm. *zawijków*; wymowa: *zawiika.*

Por. *feca, nawłok, odynek, onuca, onucka, owijak, owijka.*

Zawijocha ‘chustka noszona przez kobiety na co dzień’

Zawijocha to była zwyczajna chustka, wiązana z tyłu głowy (Kozły). Wpierw gdzie tam, jakaś zawijocha na głowę i już w pole (Hołowno). Zawijocha, bo do zawicia się była, i pewnie stąd zawijocha (Podedwórze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *zawijochy*; D. lm. *zawijochów*; wymowa: *zawijoxa*.

Por. *chusteczka, chustka, średniówka*.

Ząbek I – tom I: 347.**Ząbek II** ‘kolorowa, świecąca ozdoba przyszywana na gorsecie’

Gorset był zdobiony takimi malutkimi ząbkami (Zubowice). Ząbek był u gursetu, taki mały, kręgły, świecący, kolorowy (Sławęcín). To ząbek na gorsecie był, bo un wyglądał jak ząbek, i błyszczał się, ząbek, cekina mówili (Łopiennik Dolny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *ząbka*; D. lm. *ząbków*; wymowa: *zombek, zumbek*.

Por. *blaszka, cekina, gorzетка, jęzorek, język*.

Ząbki I – tom I: 348.**Ząbki II** – tom I: 348.**Ząbki III** ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Ząbki z drutu byli na szpulke wsadzić (Udrylicze). Ząbki trzymają szpulke (Ługów). Ząbki z drutu i w nich ta szpula wsadzona (Czołki). Ząbki to żylazne, zgięte druciki na widelkach w kołowrotku (Mołożów).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Kąty, Elźbiecin, Ługów, Ożarów, Czołki, Udrylicze, Horyszów Polski, Kryłów, Mołożów, Miętkie, Gołębnie (zob. mapa 26).

D. lm. *ząbków*; wymowa: *zompki, zumpki*.

Por. *barki, greple, rososzki, siernik, siery, skrzydetka, skrzydła, szczaki, trzepidetka, trzpienki, widelce, wideleczyki, widełka, widełki, zęby*.

Zbijacze ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

Pu bokach so zbijacze i one te krośna trzymają (Motwica).

Źródła: PM.

Geografia: Motwica, Łyniew, Wytyczno, Załucze Stare.

D. lm. *zbijaczów*; wymowa: *zbiiače*.

Por. *łapy, nabiłki, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, spony, szajdy, szpagi, sztaki, zbijaczki*.

Zbijaczki ‘belki łączące boki warsztatu tkackiego’

To so zbijaczki. One trzymają te właśnie dwa elementy, żeby te krośna były sztywno, to po to so te zbijaczki (Kozanówka).

Źródła: PM.

Geografia: Kożanówka, Bordziłówka, Dubica.

D. lm. *zbijaczków*; wymowa: *zbi̯jaćki*.

Por. *tapy, nabiłki, poły, poprzeczki, progi, ramiona, rozponki, rozpony, snózki, spony, szajdy, szpagi, sztaki, zbijacze*.

Zbiorek ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Zbiorek taki na spódnicy zrubili tu i tu, i to ładnie wyglądało, a najłepi było pare tych zbiorków zrobić (Sławęcín). *Zbiorek to tak zybriany tyn materiał i tak zmarszczuny jakby, ale tak z głowo, tak żeby urok był ty spódnicy czy sukienki* (Kotlice).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *zbiorka*; D. lm. *zbiorków*; wymowa: *zbiorek*.

Por. *bałda, fałda, folga, skład, składka, tryfa, zakładanka, zakładka, zmarszczka*.

Zdejmać ubranie ‘zdjąć ubranie’

Zdejmać trza ubranie wirzchnie, jak sie wchodzi do chatupy, bo za ciepło by było (Kurów). *Zdejma sie palto czy kurtke* (Kleszczówka). *Zdejmaj palto, bo sie zgrzejesz* (Wąwolnica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zdejmać ubrańe, zdyimać ubrańe, zdejmać uubrańe, zdyimać uubrańe*.

Por. *rozblec się, rozdziewać się, rozbierać się, zdejmować ubranie, zdymać ubranie, zewłóczyć ubranie*.

Zdejmować buty ‘zdejmować buty z nóg’

Buty z nogów to trza zdymować, kiedyś to był spycjalny piesek, a tera to tako łyzka jest (Majdan Obleszcze). *Zdejmować buty należy i wsadzać ciapy w chatupie* (Puchaczów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zdejmoვაz buty, zdyimoვაz buty*.

Por. *rozbuć // rozbuwać buty, rozzuć // rozzuwać buty, skidać buty, wyzuć // wyzuwać buty, zdjąć // zdejmać buty, zdymać buty, zzuć // zzuwać buty*.

Zdejmować ubranie ‘zdjąć ubranie’

Zdejmować ubranie, co sie w nim chodzi cały dzień, to trza na noc, jak sie idzie spać (Mosty). *Zdejmować ubranie no to ruzbierać sie po naszymu* (Nowiny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zdejmoვაć ubrańe, zdyimoვაć ubrańe, zdejmoვაć uubrańe, zdyimoვაć uubrańe*.

Por. *rozblec się, rozdziewać się, rozbierać się, zdejmać ubranie, zdymać ubranie, zewłóczyć ubranie*.

Zdjąć // zdejmać buty ‘zdejmować buty z nóg’

Przynie sie do dum, no to trza przecież zdjąć buty, trza zara zdejmać buty z nóg, bo zara sie pobrudzi tam dywan czy co, a kiedyś to w butach pu domu chodziło sie i nic sie ni stało (Rozłopy). *Zdejmać buty, w zimie przyważnie to trzeba zdejmać w pomiszczeniu* (Łopiennik Górny). *Zdejmać buty trza, jak sie wchodzi na pokoje* (Łukowisko).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zdi̇ońć // zdėi̇maż buty, zdi̇uńć // zdẏi̇maż buty.*

Por. *rozbuć // rozbuwać buty, rozzuć // rozzuwać buty, skidać buty, wyzuć // wyzuwać buty, zdejmować buty, zdymać buty, zzuć // zzuwać buty.*

Zdymać buty ‘zdejmować buty z nóg’

Oficerki zdymało sie przy pomocy psa (Łukowa). Zdymać buty, no bo po co w butach w domu siedzi (Lubenka). Zdyma sie buty i wsadza na nogi ciapy w domu (Posadów). Jak te buty byli takie twarde z cholywami, no to zdymać te buty było trudno (Panaśówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zdẏmaż buty.*

Por. *rozbuć // rozbuwać buty, rozzuć // rozzuwać buty, skidać buty, wyzuć // wyzuwać buty, zdejmować buty, zdjąć // zdejść buty, zzuć // zzuwać buty.*

Zdymać chustkę // chusteczkę ‘zdejmować chustkę z głowy’

W domu to tera trza zdymać chustke z głowy, a kiedyś to baby nie zdymały (Ciechanki). Du spania to kiedyś dupiro baba mówiła, że trza już chusteczke zdymać z głowy, bo ide spać (Luchów Dolny).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zdẏmać xustke // xustečke, zdymać xustke // xustecke.*

Por. *rozwijąć się.*

Zdymać ubranie ‘zdjąć ubranie’

Zdymać ubranie du spania trzeba (Siennica Różana). Jak już brudne, to trza zdymać ubranie i prać (Wólka Plebańska). Zdyma sie czapke przyd krzyżem (Żurawce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zdẏmać ubrańe, zdymać uubrańe.*

Por. *rozbleć się, rozdziewać się, rozbierać się, zdejść ubranie, zdejmować ubranie, zewłóczyć ubranie.*

Zdzirczane płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Zdzirczane płótno to ze zdzirków zy lnu tych gorszych takich (Horyszów Polski).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *zdzirczanego płótna*; wymowa: *żżerčane ṗuotno, żżirčane ṗuotno, żżirčane ṗuotno.*

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zgrzebie, zgrzebne płótno, zgrzebica.*

Zdzierki ‘gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Zdzirki to odpadki przy pierwszym czesaniu lnu (Wandalin). Zdzirki to leco pirsze przy czesaniu (Tarnawka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-zachodnia i okolice Hrubieszowa (zob. mapa 18).

D. lm. *zdzierków*; wymowa: *źźerki, źźirki*.

Por. *klaki, kołtony, lupieży, oczesiny, pakuły, zgrzebie*.

Zelówka ‘to, czym się podbija buty’

Zelówka to jest to, co sie przybija na podeszwe po zdarciu buta (Tuczna). Zylówko sie podbija buty (Tuchanie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zelówki*; D. lm. *zelówek*; wymowa: *zelufka, zylufka*.

Zewłóczyć ubranie ‘zdjąć ubranie’

Na noc no to trza zewłóczyć ubranie, co sie w nim cały dzień było (Oblasz). Zewłócić ubranie no to inacy go zdjąć (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zevuućyc ubrańe, zyvuućyc ubrańe, zevuućyc uuBrańe, zyvuućyc uuBrańe, zevuućyc ubrańe, zyvuućyc uuBrańe*.

Por. *rozblec się, rozdziewać się, rozbierać się, zdejmać ubranie, zdejmować ubranie, zdymać ubranie*.

Zęby I – tom I: 351.

Zęby II – tom I: 351.

Zęby III – tom I: 352.

Zęby IV – tom I: 352–353.

Zęby V – tom III: 407.

Zęby VI – tom IV: 488.

Zęby VII ‘widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka’

Zęby to żylazne zgięte druciki osadzone tak, aby zwiłajały przedze w kołowrotku (Dobryń). Szpulka jest wsadzona w takie zęby w kołowrotku (Piotrawin).

Źródła: PM, ML, PZ.

Geografia: Dobryń, Lipnica, Piotrawin (zob. mapa 26).

D. lm. *zębów*; wymowa: *zemby, zymby*.

Por. *barki, greple, rososzki, siernik, siery, skrzydełka, skrzydła, szczaki, trzepidelka, trzpiionki, widelce, widelczki, widetka, widelki, zębki*.

Zgrzebie I ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Zy lnu, z kunopi, to rubili płótno, nazywało się zgrzebie (Zielone).

Źródła: PM.

Geografia: Zielone, Susiec, Łuszczacz.

D. lp. *zgrzebia*; wymowa: *zgżebe*, *zgżybe*.

Por. *czynowate płótno, czynowatka, drelich, drelichowe płótno, gorsze płótno, grube płótno, grubsze płótno, konopiane płótno, konopne płótno, parciak, parciane płótno, part, partowina, szorc, wał, wałowe płótno, wałowina, workowe płótno, zdzirczane płótno, zgrzebne płótno, zgrzebica.*

Zgrzebie II ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Zgrzebie to so lepsze odpadki, one na szczotce zostają (Wólka Łabuńska).

Źródła: PM.

Geografia: Wólka Łabuńska, Skokówka, Sitaniec, Łukowa.

D. lp. *zgrzebia*; wymowa: *zgżebe*, *zgżybe*.

Por. *kądział, kłaki, oczesiny, oczoski, paczesie, pacześne, paczoski, pakuły, wymyczki, zgrzebica.*

Zgrzebie III ‘gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Zgrzebie to gorsze kłaki lniane (Wola Osowińska). Wyczysało się z tego lnu zgrzebne i to się dupiero przędło na koszule (Stara Wieś). Zgrzebie to potem idzie na worki, na płachty w pole (Szczuczki). Przy czysaniu to licyały zgrzebie z tego lnu (Snopków).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego, Lublina i Bełżyc (zob. mapa 18).

D. lp. *zgrzebia*; wymowa: *zgżebe*, *zgżybe*.

Por. *kłaki, kołtony, tupieży, oczesiny, pakuły, zdzierki.*

Zgrzebie IV ‘zwitek wyczesanego lnu’

Wyczysali takie zgrzebie, take niwielkie i związali to (Zawada).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *zgrzebia*; wymowa: *zgżebe*, *zgżybe*.

Por. *garstka, garść, motek, pasmo, pęk, promień, promyk, przedziwo, zwijka, zwitek, zmijka, żytka.*

Zgrzebne płótno ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Zgrzebne płótno to najgrubszy gatunek płótna, zrobiony z paczesi (Kolechowice). Było tak zwane zgrzebne płótno z konopi, używali to na worki, i czasem na koszule (Franciszków). W zgrzebnych koszulach chodzili, we żniwa na boso. Nogi były pozdzierane ze ściernia, z tego zgrzebnego płótna (Gródki). Zgrzebne płótno to jest to płótno z gorszego lnu (Łopiennik Górny). To się nazywało zgrzebne płótno, surowietne, takie surowe było płótno. Zrobiuł tkoc, jo to pamitum, tu nos to dziadek chodzili w zgrzebnym do kuńca (Świeciechów). Zgrzebne płótno to płótno grube, na worki (Polichna). Zapaski szyto z płótna zgrzebnego, to było zgrzebne płótno (Dąbrowica). Zgrzebne płótno jest to płótno z gorszego lnu, pakułów, z gorszych odpadów, na podkładki dla koni (Wola Osowińska).

Źródła: PM, KAGP, CWP, AMWL, SS, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zgrzebnego płótna*; wymowa: *zgźebne puutno*, *zgźybne puutno*, *zgźebne płutno*, *zgźybne płutno*.

Por. *czynowate płótno*, *czynowatka*, *drelich*, *drelichowe płótno*, *gorsze płótno*, *grube płótno*, *grubsze płótno*, *konopiane płótno*, *konopne płótno*, *paczesiowe płótno*, *pacześne płótno*, *parciak*, *parciane płótno*, *part*, *partowina*, *szorc*, *wał*, *wałowe płótno*, *wałowina*, *workowe płótno*, *zdzirczane płótno*, *zgrzebie*, *zgrzebnica*.

Zgrzebniak ‘fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie’ (zob. ilustracja 8).

Zgrzebniok do fartuch du siana zboża (Skowieszyn). *Zgrzebniok to zgrzebno zopaska, tako na co dziń* (Polichna). *Zgrzebniok to zgrzebny fartuch zakładany do ruboty* (Czołki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *zgrzebniaka*; D. lm. *zgrzebniaków*; wymowa: *zgźebniak*, *zgźebniok*, *zgźybniak*.

Por. *burka*, *fartuch*, *zapaska*, *zapaśnik*.

Zgrzebniaki ‘spodnie zgrzebne lub lniane’

Zgrzebnioki to portki zgrzebne lub lniane na lato, takie ostre to płótno było w tych zgrzebniokach (Skowieszyn). *Zgrybnioki to spodnie zgrzebne lub lniane* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lm. *zgrzebniaków*; wymowa: *zgźebniaki*, *zgźybnioki*, *zgźebnioki*.

Por. *gacie*, *kalesony*, *nogawice*, *parciaki*, *parciane portki*, *płótniaki*, *portki*, *spodnie lniane*, *spodnie parciane*.

Zgrzebnica I ‘lepsze odpadki włókna przy czesaniu lnu’

Zgrybница to odpadki z czesania lnu, takie ślachytniejszy (Oszczów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Hrubieszowa.

D. lp. *zgrzebnicy*; wymowa: *zgźebnica*, *zgźybница*.

Por. *kądziel*, *kłaki*, *oczesiny*, *oczoski*, *paczesie*, *pacześne*, *paczoski*, *pakuły*, *wymyczki*, *zgrzebie*.

Zgrzebnica II ‘płótno utkane z grubej przędzy lnianej lub konopnej’

Zgrzebnica to płótno zgrzebne, grube (Stara Wieś). *Zgrzebnica to płótno grube z lnu albo z kunopi* (Siennica Duża). *Portki szyły ze zgrybownicy* (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *zgrzebnicy*; wymowa: *zgźebnica*, *zgźybница*.

Por. *czynowate płótno*, *czynowatka*, *drelich*, *drelichowe płótno*, *gorsze płótno*, *grube płótno*, *grubsze płótno*, *konopiane płótno*, *konopne płótno*, *parciak*, *parciane płótno*, *part*, *partowina*, *szorc*, *wał*, *wałowe płótno*, *wałowina*, *workowe płótno*, *zdzirczane płótno*, *zgrzebie*, *zgrzebne płótno*.

Ziwy ‘skrzyżowanie nici w osnowie’

To sie robiły takie ziwy z tych nitok. Te ziwy to takie splątane nici, ale to ni splątane nici, to tak pokrzyżowane (Siedliska pow. Łuków). *Ziwy to taki jak gdyby trójkąt, w który wkłada sie czótenko i przewleka sie, przerzuca nitke* (Wola Osowińska). *Ziwy to skrzyżowanie nici w osnowie* (Sitno pow. Biała Podlaska). *Ziwy to rozdarcie takie pomiędzy nitkami w czasie tkania* (Polskowola).

Źródła: PM, SS.

Geografia: okolice Łukowa, Białej Podlaskiej i Radzyna Podlaskiego (zob. mapa 42).

D. lm. *ziwów*; wymowa: *žívy, ževy*.

Por. *czynny, przebierka, przebiór, przebiórka*.

Zmarszcze ‘marszczenie materiału, układanie w fałdy’

Zmarszcze to tak jakby na sobie tyn materiał, tak jeden na drugim, to ni każda krawcowa umiała dobrze zrobić (Czołki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *zmarszcza*; D. lm. *zmarszczów*; wymowa: *zmaršče*.

Por. *karbowanie, marszczanka, marszczenie, plisowanie, składanie, szczypanka, tryfienie*.

Zmarszczka ‘załamek, fałdka, zakładka na tkaninie’

Zmarszczka to była taka drobna i była taka grubsza, większa w spódnicy (Skowieszyn). *Dla kobiet to już było późni, ja już, ja sama miała ze zmarszczkami o tu koszule, to w tamte wojne* (Sulmice). *Zmarszczki to na spódnicy, bluzce* (Korytków Duży).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zmarszczki*; D. lm. *zmarszczków*; wymowa: *zmarščka, zmarscka*.

Por. *bałda, fałda, folga, skład, składka, tryfa, zakładanka, zakładka, zbiorek*.

Zwijachy ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Na zwijachach zwijali przędze, takich prostych zwijachach (Zubowice). *Zwijachy rusuchate byli do zwijania nici* (Zwiartów).

Źródła: PM.

Geografia: Zubowice, Siemierz, Czartowiec, Zwiartów, Miętkie, Gołębie.

D. lm. *zwijachów*; wymowa: *zvíjaxy*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Zwijacz ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Był taki zwijacz nici, przyrząd taki bardzo prosty (Hanna). *Zwijacz był taki prymitywny do zwijania ty przędzy* (Horyszów Polski).

Źródła: PM.

Geografia: Hanna, Janówka, Suszno, Horyszów Polski, Horyszów Ruski.

D. lp. *zwijacza*; D. lm. *zwijaczów*; wymowa: *zvíjač*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Zwijac ‘zwijać nici lniane lub wełnę, nawijać na motowidło’

Zwijac to nici lniane, wełne (Żuków). Zwijać na talke nici (Glinny Stok). Zwijać nitki na kłębek (Branica Radzyńska). Zwija sie nitke skrecono urzeczionem i zwija sie na motuwidło (Suchawa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zvíiać*.

Por. *matać, motać*.

Zwijadła ‘stojak do szpul z osnową’

Byli zwijadła do szpul z osnowo, takie stojące, takie na szpulki (Leszczanka).

Źródła: PM.

Geografia: Leszczanka, Trzebieszów, Brzozowica Duża.

D. lm. *zwijadłów*; wymowa: *zvíjadła*.

Por. *cewnica, cewnik, cywie, drabinka, drabka, krosienka, nawiadło, nawijka, potak, skrzyńka, snowadle, snowadła, snowadło, snowalnia, snowalnica, snownica, szargacz, szargan, szargot, szpulak, szpularz, szpulka, szpulownik, toczak*.

Zwijadło ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Zwijadło nazywali, bo ono do zwijania było, no do zwijania nici takie urządzenie ręczne (Załuże Stare).

Źródła: PM.

Geografia: Załuże Stare, Ujazdów, Staw Noakowski.

D. lp. *zwijadła*; D. lm. *zwijadłów*; wymowa: *zvíjadło*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Zwijak ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Zwijak to przyrząd do zwijania przędzy (Łazy). Zwijali na zwijaku takim stojącym te nicie (Sosnowica).

Źródła: PM.

Geografia: Łazy, Uhnin, Sosnowica, Cichobórz, Czumów.

D. lp. *zwijaka*; D. lm. *zwijaków*; wymowa: *zvíiak*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Zwijaki ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Zwijaki to służyły do zwijania już potem ty przędzy (Łukowa).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowa, Rakówka, Gromada.

D. lm. *zwijaków*; wymowa: *zvíjaki*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaszki, zwituchy, zwituszki*.

Zwijaszki ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Zwijali na zwijaszkach tak nurmalnie ręcami (Ulhówek).

Źródła: PM.

Geografia: Ulhówek, Posadów.

D. lm. *zwijaszków*; wymowa: *zújjaški*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwituchy, zwituszki*.

Zwijka ‘zwitek wyczesanego lnu’

Wiazało sie len w takie, takie garście, zakręcone w takie zwijki (Uhrusk).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

D. lp. *zwijki*; D. lm. *zwijków*; wymowa: *zújka*.

Por. *garstka, garść, motek, pasmo, pęk, promień, promyk, przedziwo, zgrzebie, zwitek, zmijka, żyłka*.

Zwitek ‘zwitek wyczesanego lnu’

Lyn czesali i w taki zwitki wiazali (Żulice). *Naczysała zem ty zwitków musi zy trzydzieści* (Opole).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zwitka*; D. lm. *zwitków*; wymowa: *zúitek*.

Por. *garstka, garść, motek, pasmo, pęk, promień, promyk, przedziwo, zgrzebie, zwijka, zmijka, żyłka*.

Zwituchy ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Przędli na kunowrotku, a zwijali na takich zwituchach (Mszanna).

Źródła: PM.

Geografia: Mszanna, Mszanka, Bytyń.

D. lm. *zwituchów*; wymowa: *zúituxy*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituszki*.

Zwituszki ‘przyrząd do zwijania przędzy’ (zob. ilustracja 23).

Zwituszki to urządzenie służące do przewijania przędzy z motków na kłębki, złożone z wąskich deseczek, mogących sie obracać (Sosnowica). *To sie zwija na takie zwituszki i snujo* (Uhnin).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Uhnin, Sosnowica, Załucze Stare, Wierzbica pow. Chełm, Wólka Tarnowska, Ochoża.

D. lm. *zwituszków*; wymowa: *zúituški*.

Por. *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wijaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy*.

Zwój ‘zwój płótna z całej osnowy’

Zwołowały taki zwoji i wzieni z tych zwojów szyli suroczkie (Lubycza Królewska).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *zwoju*; M. lm. *zwoje* // *zwoji*; D. lm. *zwojów*; wymowa: *zvui*.

Por. *postaw, półsetek, sztuczka, sztuka, wał, wałek*.

Zzuć // **zzuwać buty** ‘zdejmować buty z nóg’

Zzuć, zzuwać buty z nóg to trza, jak sie wchodzi du chatupy (Siennica Duża). *Zzuj tyji czabany* (Nowosiółki). *Po co tam pude jak zaro trza buty zzuwać, bo dywany na podłogach, a du dźwi trza zwonić* (Mołodiatyczne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zzuć* // *zzuwać buty*.

Por. *rozbuć* // *rozbuwać buty*, *rozzuć* // *rozzuwać buty*, *skidać buty*, *wyzuć* // *wyzuwać buty*, *zdejmować buty*, *zdząć* // *zdejmać buty*, *zdymać buty*.

Żabka I – tom I: 359.

Żabka II – tom I: 359.

Żabka III – tom II: 229.

Żabka IV – tom II: 229–230.

Żabka V – tom II: 230.

Żabka VI – tom III: 416.

Żabka VII – tom VI: 637.

Żabka VIII – tom VI: 638.

Żabka IX ‘blaszka podbita przy butach’

Żabka to blaszka ochronna przy butach (Wandalin). *Żeby sie buty mni zdzirały, to żabki były nabijane* (Żrebce).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *żabki*; D. lm. *żabek* // *żabków*; wymowa: *żapka, zapka*.

Por. *blaszka*.

Żabka X ‘przyrząd do zdejmowania butów z cholewami’ (zob. ilustracja 19).

Buty wysokie du kolan, to trza było zdymać na taki żabce specjalny do butów (Wyczółki). *Żabki byli drywniane do zdymania długich butów* (Ortel Książęcy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lipnica, Wyczółki, Zalesie, Wólka Plebańska, Ortel Królewski, Ortel Książęcy (zob. mapa 15).

D. lp. *żabki*; D. lm. *żabek* // *żabków*; wymowa: *żapka*.

Por. *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ściągawka, wyzuwacz.*

Żabka XI ‘zapięcie przy pasie do pończoch’

Sie zakładało taki pas z gumkami, takie ziąbki były tu dołu i te puńcochy się przypinało (Świeciechów). Był stanik z tyłu zapinany, i z gumkami, i się zapinało jego z pończochami na żabki (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *żabki*; D. lm. *żabek* // *żabków*; wymowa: *żapka, żapka, zapka.*

Żakiet ‘górną część ubrania – żakiet damski’

Żakiet to się zakłada do spódnicy, to babskie odzienie (Kołacze). Żakiet to część ubrania kobiecego (Abramów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *żakietu*; D. lm. *żakietów*; wymowa: *żakét.*

Por. *fifrak, saczek*

Żelazka ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Cysało się tako szczotko z zylaznymi nabijanymi takimi kolkami, i to nazywało się żelazka, na zylazkach się cysało (Siedliska pow. Łuków).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Jedlanka, Siedliska pow. Łuków, Krępa, Bazanów Stary (zob. mapa 19).

D. lm. *żałazek* // *żelazków*; wymowa: *żelaska, żelaska, zylaska.*

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazko.*

Żelazko I – tom III: 417.

Żelazko II – tom VI: 642.

Żelazko III ‘oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku’

Żelazko to oś, na której ubraca się szpulka w kółku, i to się przedzie (Komarno). I przez to żelazko jest przewleczona nitka w czasie przedzenia na tym kółku (Jarczówek). Żylazko to w kółku do przedzynie ta część, na której siedzi szpulka (Łukowisko).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia i okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 25).

D. lp. *żelazka*; D. lm. *żelazek* // *żelazków*; wymowa: *żelasko, żylasko, żelasko, zylasko, żelasko.*

Por. *bocian, dziad, dziadek, krężolek, lejka, ośka, stepno, stojak, szpularzyk, tryc, trycka, trzpień, ucho, wrzecionko, wrzeciono.*

Żelazko IV ‘narzędzie służące do czesania lnu’ (zob. ilustracja 20).

Lyn cesało się na takim żelazku ostrym (Wola Burzecka). I potem się lyn cysało na takim zylazku z kolkami (Żdźzary).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ciechomin, Lisikierz, Źdźdźdź, Germanicha, Okrzeja, Wola Burzecka, Żakowola, Sitno pow. Biała Podlaska, Kozły, Pogonów, Gołąb, Osiny, Źerdź, Stok (zob. mapa 19).

D. lp. *żelazka*; D. lm. *żelazek* // *żelazków*; wymowa: *żelasko, zelasko, zylasko*.

Por. *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka*.

Żmijka I – tom I: 361.

Żmijka II – tom I: 361.

Żmijka III ‘zwitek wyczesanego lnu’

Lyn czysali i w takie żmijki wiązali po troszku tego lnu (Macoszyn). *Zy lnu wyczesanego żmijki sie rubiło, takie wiążeczki lnu czyściutkię* (Mszanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Macoszyn, Mszanna, Mszanka.

D. lp. *żmijki*; D. lm. *żmijków*; wymowa: *żmijka*.

Por. *garstka, garść, motek, pasmo, pęk, promień, promyk, przedziwo, zgrzebie, zwijska, zwitek, żyłka*.

Żorzeta ‘cienki, wzorzysty i przezroczystry materiał’

Mieli żorzetowe bluzki dziwki, w takie piękne kwiaty, bo te żorzety to takie te kwiaty miały (Żrebece). *Żurzeta to było takie ciniutkię tyn materiał i to sukienki, bluzki z tego szyli, a i chusteczki na głowę* (Chmiel). *Żorzeta to kolorowe takie wzory, kwiaty przyważnie, sukienki szyli baby z ty żorzety* (Susiec).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *żorzety*; D. lm. *żorzetów*; wymowa: *żorzeta, zorzeta*.

Żupan ‘długi męski płaszcz, zapinany na haftki lub guziki, ze stojącym kołnierzem i wąskimi rękawami’

Żupan to dawny rodzaj płaszcza (Ochoża). *Żupan to ubranie przypominające wyglądem obecny skafander, ale długi jakby był* (Grady). *Żupan to rodzaj płaszcza starodawnego* (Skowieszyn). *Żupan był z cienkiego płótna, sukna niebieskiego* (Lipiny Górne). *Żupan to strój wierzchni z granatowego sukna, z fałdami podobnie jak w sukmanie, o dużym kołnierzu okrągłym, z tyłu opadającym prawie do pasa, a z przodu jak kołnierzyk wykładany* (Żurawnica). *Żupan to był jak płaszcz, ale z ozdobami i paskiem* (Brody Duże). *Żupan to był kiedyś, kiedyś taki jakby kaftan, ni to płaszcz, z sukna granatowego zmarszczonego, z tyłu miał fałdki, miał wielki kołnierzyk z siwego baranka* (Two-ryczów). *Żupan to starodawne odzienie* (Wierzbica pow. Kraśnik). *Żupan to był długi, taki niby płaszcz du samy ziami* (Gołąb). *A takie żupuny to były, to pany kiedyś chodziły w żupunach* (Borzechów). *Żupan był z sukna i podbity futrem, a zapinany na haftki. To u sitarzów były te żupany* (Bukowina).

Źródła: PM, AMWL, AME, SGM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *żupana*; D. lm. *żupanów*; wymowa: *żupan, żupon, zupan, zupon*.

Żurawka ‘część ubrania kobiecego bez rękawów, wyszywana, zakładana na bluzkę’

Aksamitowe żurawki zakładali dziewczynki i białe bluzki, spódniczki kolorowe, ślicznie to wyglądało (Krasne). Żurawka, gorset, to w krakoskim ubraniu, z cekinami i różnymi wzorami z tych cekinów (Załuże Stare).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krasne, Załuże Stare, Nadrybie, Kopina.

D. lp. żurawki; D. lm. żurawków; wymowa: żurafka.

Por. gorset, serdaczek, staniczek, stanik.

Życzka ‘wąska wstążeczka do zawiązania pod szyją lub do obszycia ubrania’

Życzka to taka ciniutka, kolorowa stażeczka (Chmielnik). Życzka to tasiemka czerwona do zawiązywania koszuli pod szyjo, tak dla ozdoby (Tworyczów).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna środkowa.

D. lp. życzki; D. lm. życzków; wymowa: żyčka, zycka.

Por. kuśnik, kutasek, tasiemka.

Żyłka ‘zwitek wyczesanego lnu’

Żyłka to garść włókna lnu zwinięta po czesaniu (Żdzarka). Lyn wyczesali i zwinyli potem w żyłkę (Świerże). Lyn wyczesany zwijali w żyłkę (Kulczyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Międzyzyleś, Matiaszówka, Hanna, Szuminka, Korolówka, Różanka, Żdzarka, Żuków, Kulczyn, Świerże.

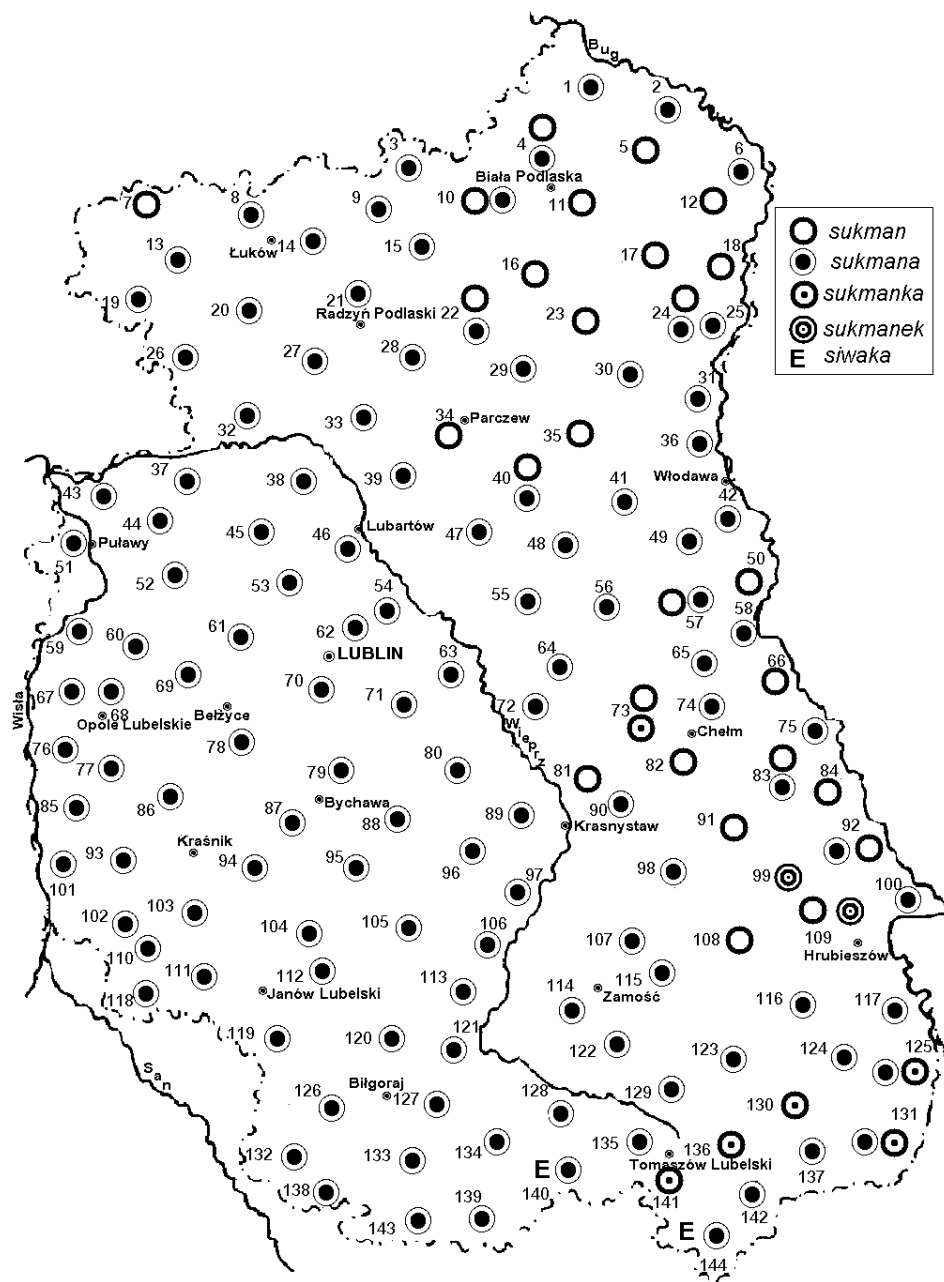
D. lp. żyłki; D. lm. żyłków; wymowa: żyuka, żyłka.

Por. garstka, garść, motek, pasmo, pęk, promień, promyk, przedziwo, zgrzebie, zwijka, zwitek, zmijka.

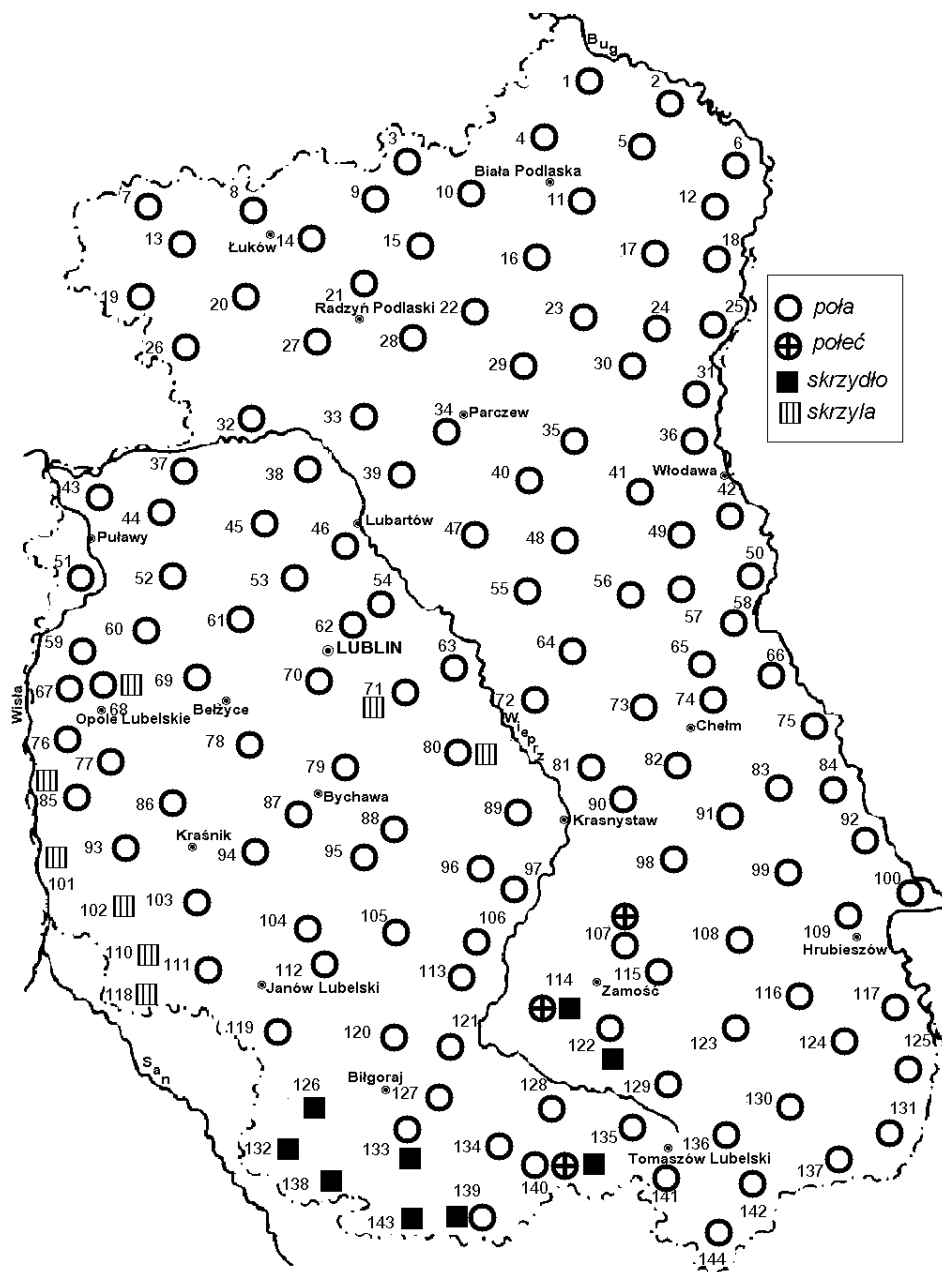

Mapy do haseł słownikowych

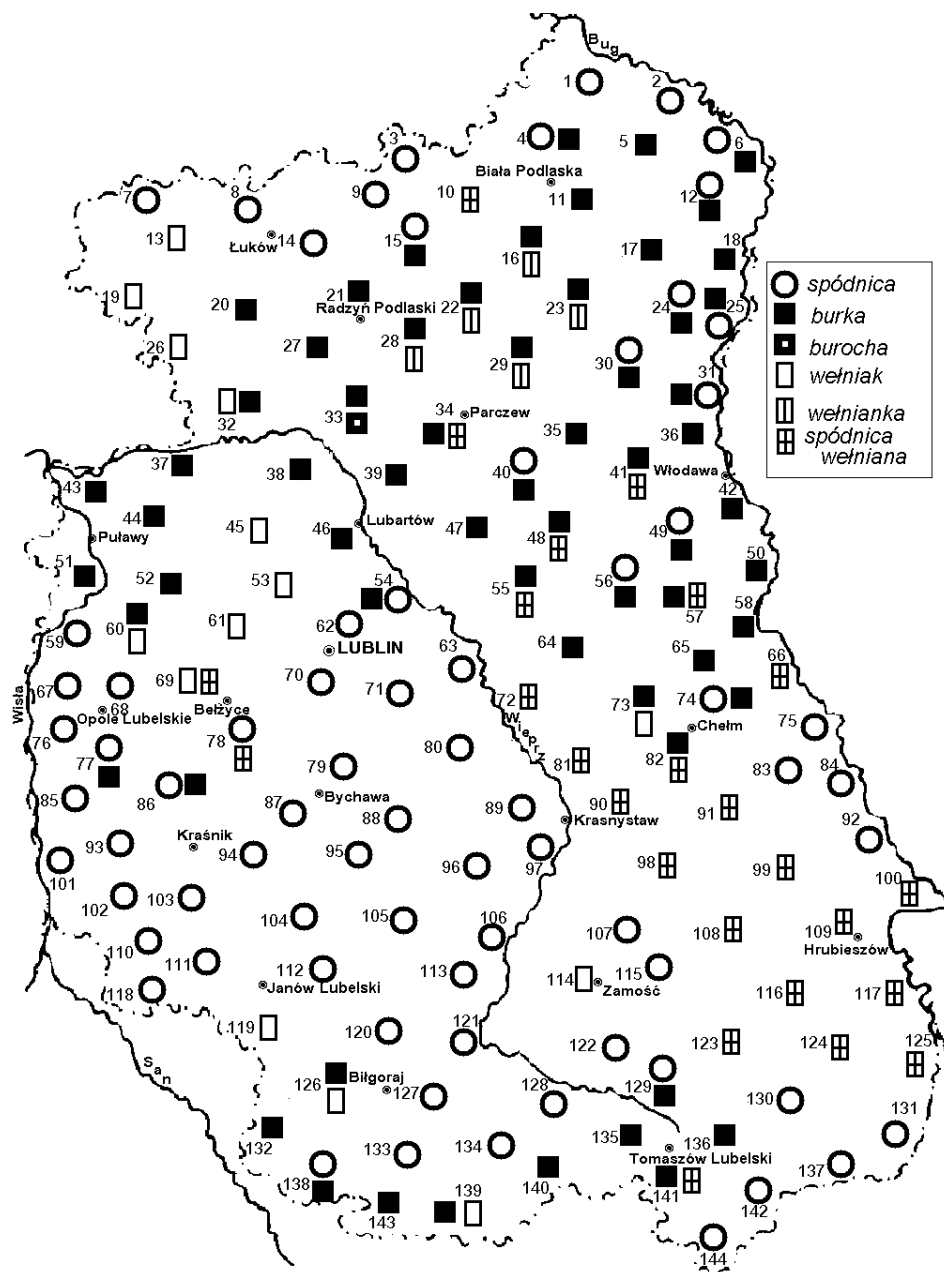

Mapa 2. Dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodziiałowego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawe, bure lub brązowe

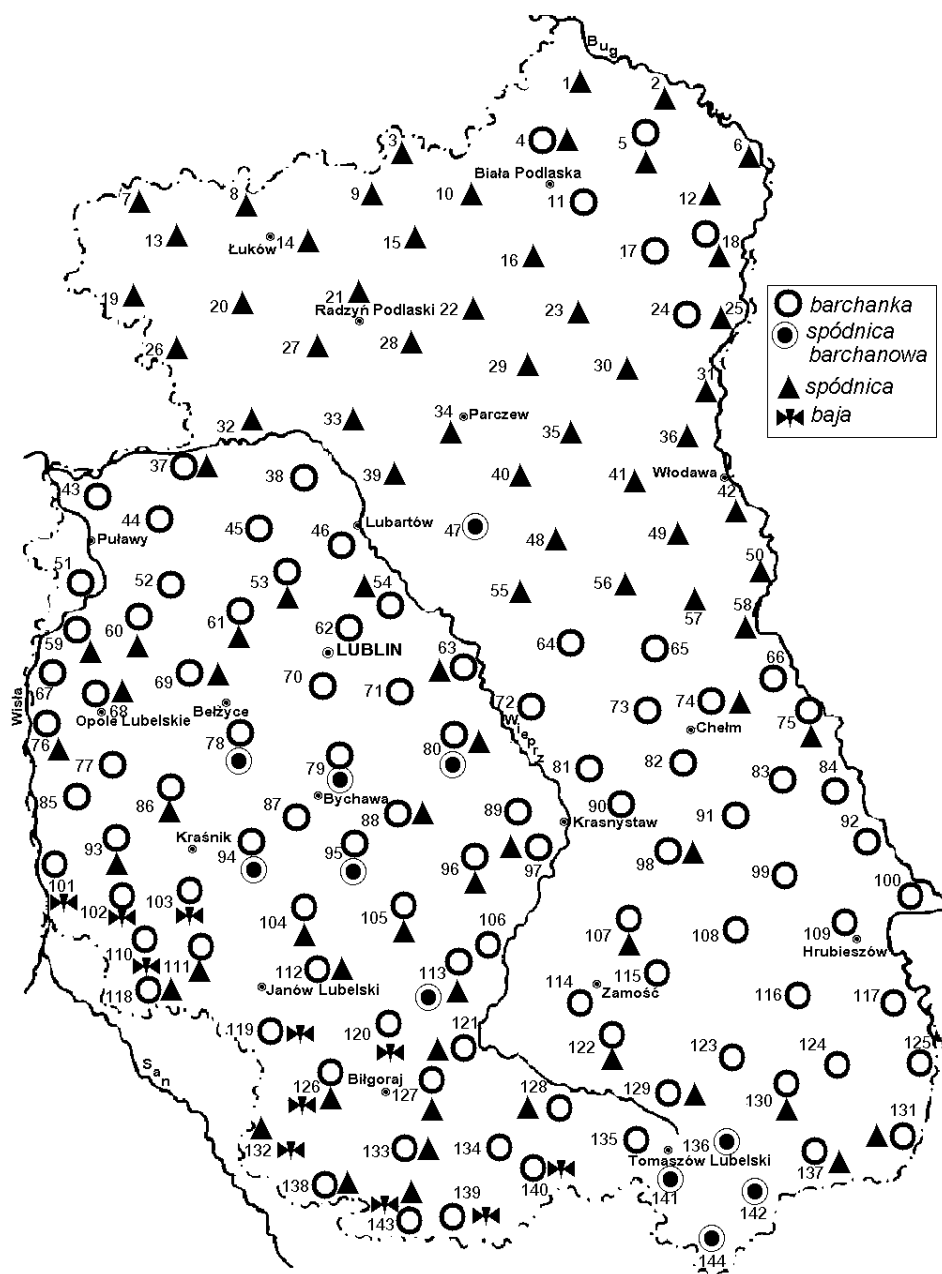

Mapa 3. Połowa dolnej części płaszczu lub sukmany

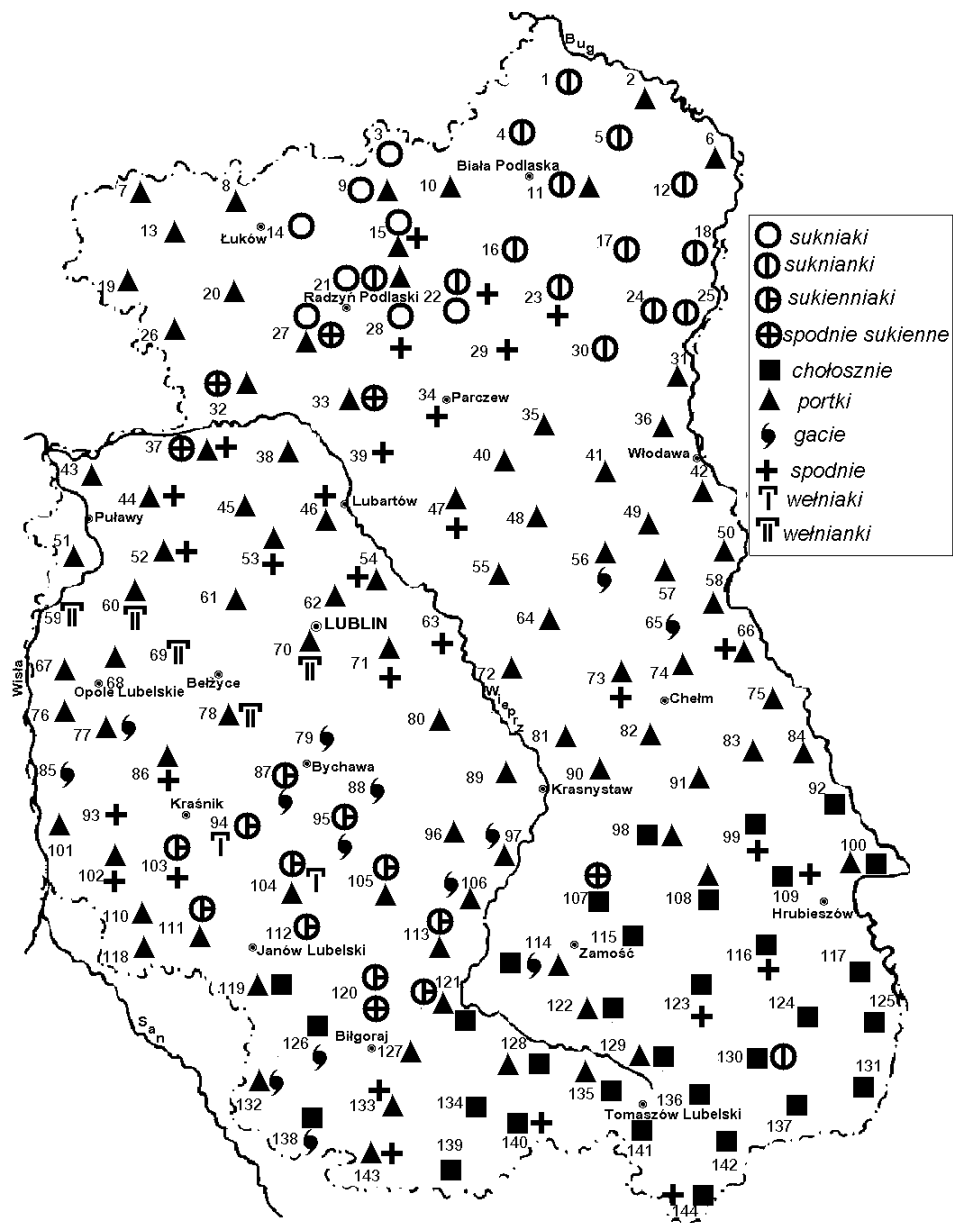

Mapa 4. Ciepła spódnica wełniana

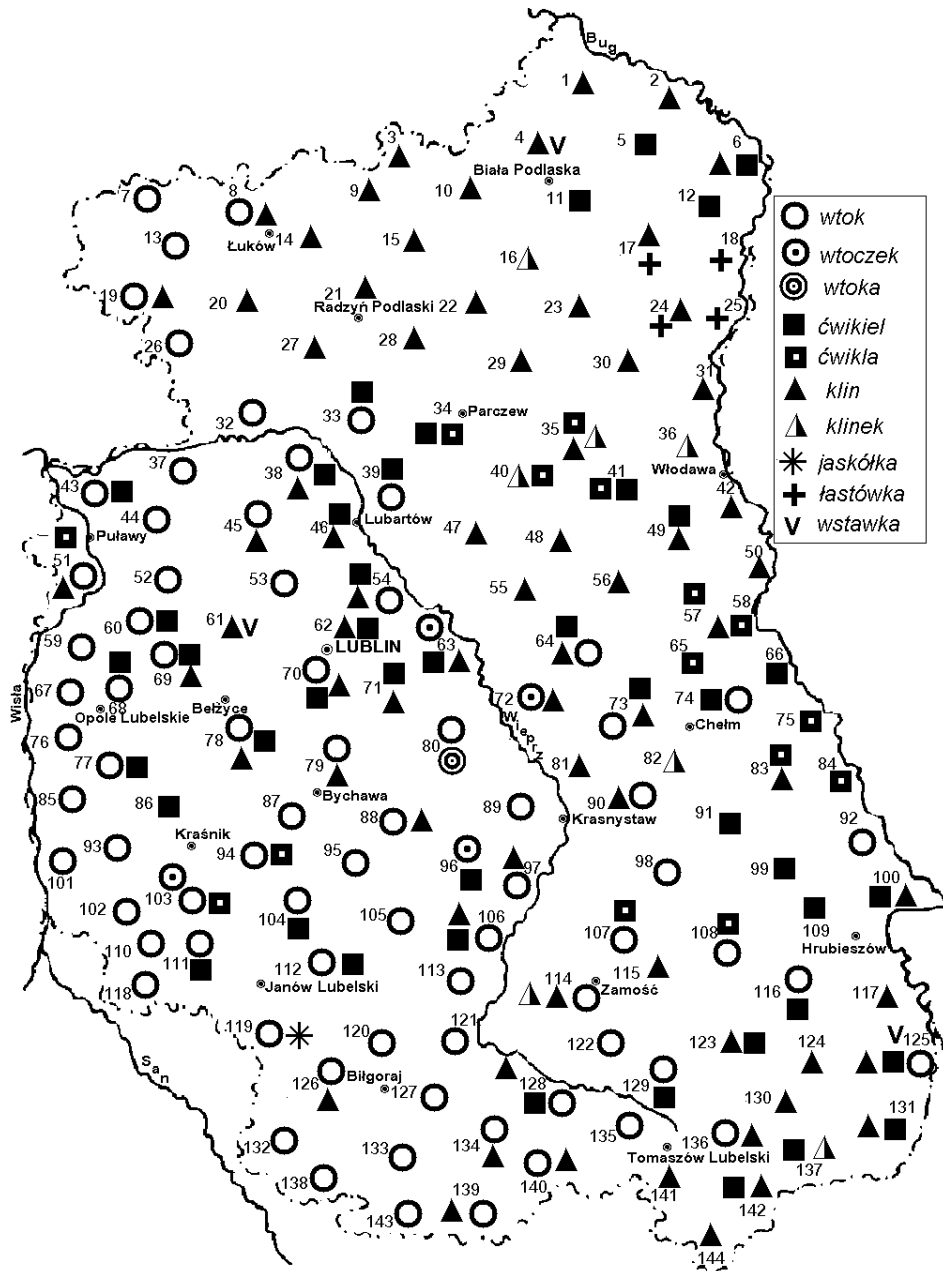

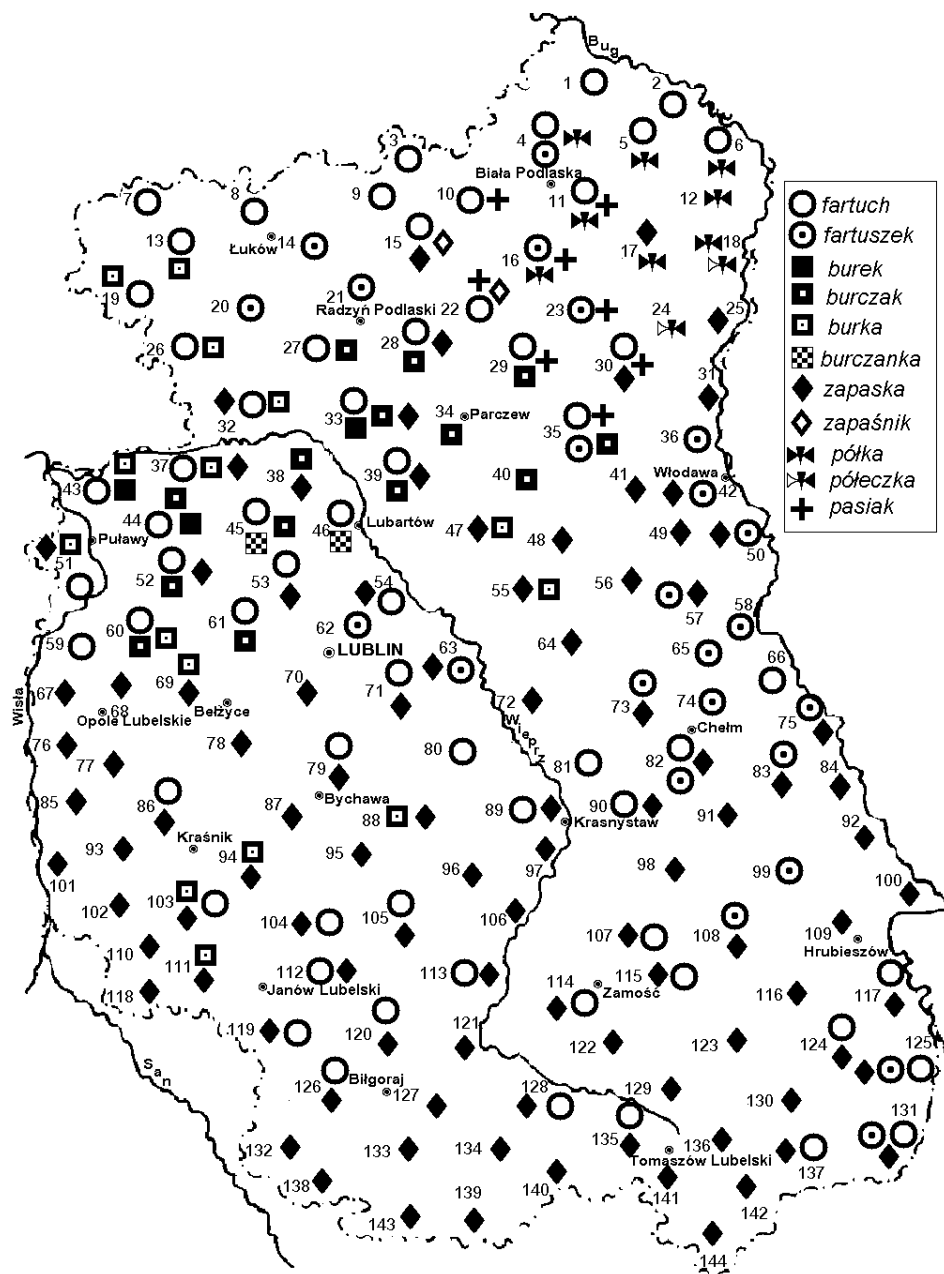
Mapa 5. Ciepła spódnic barchanowa, noszona przez kobiety na co dzień

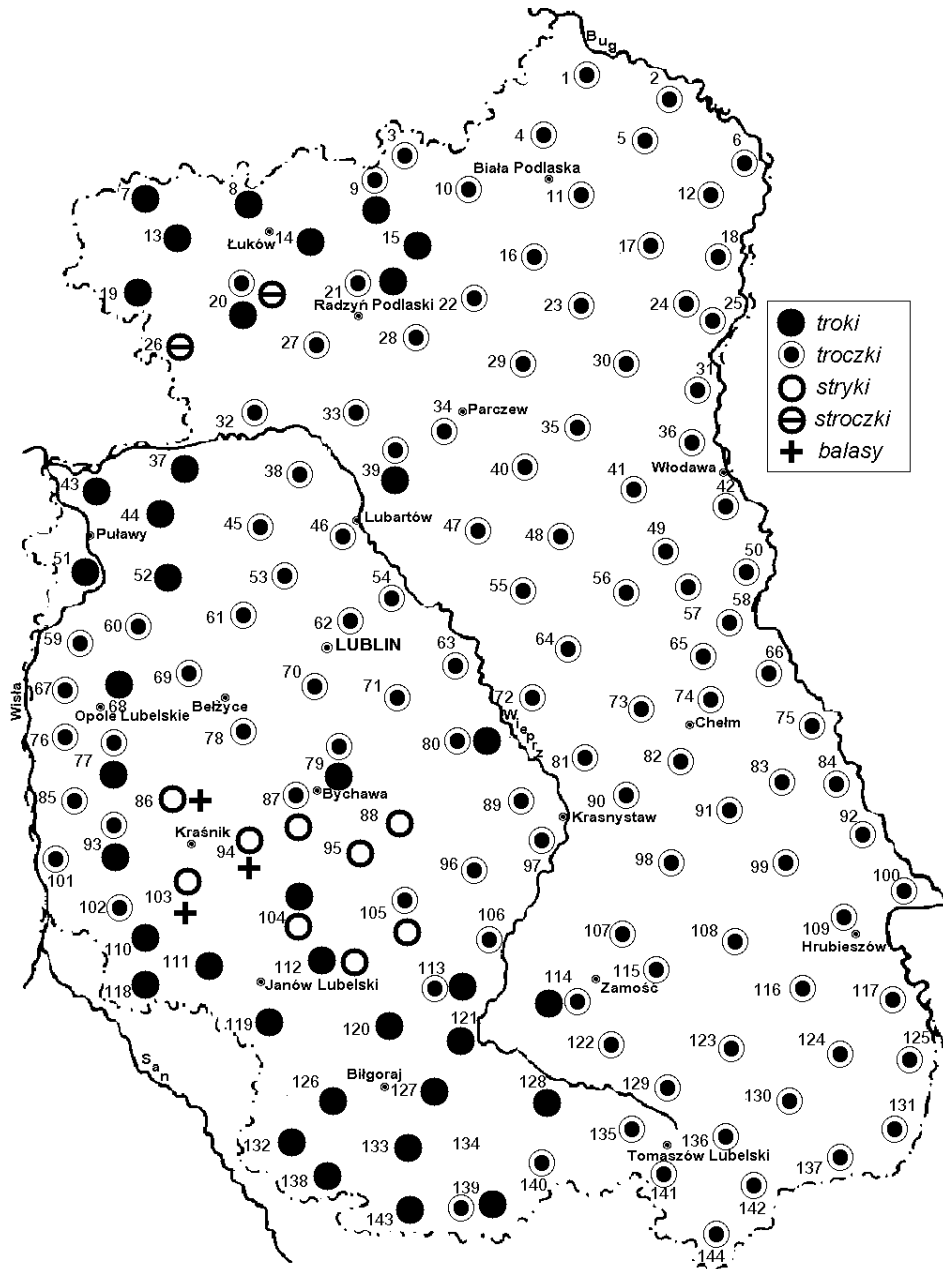
Mapa 6. Spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zweźających się od kolan ku dołowi

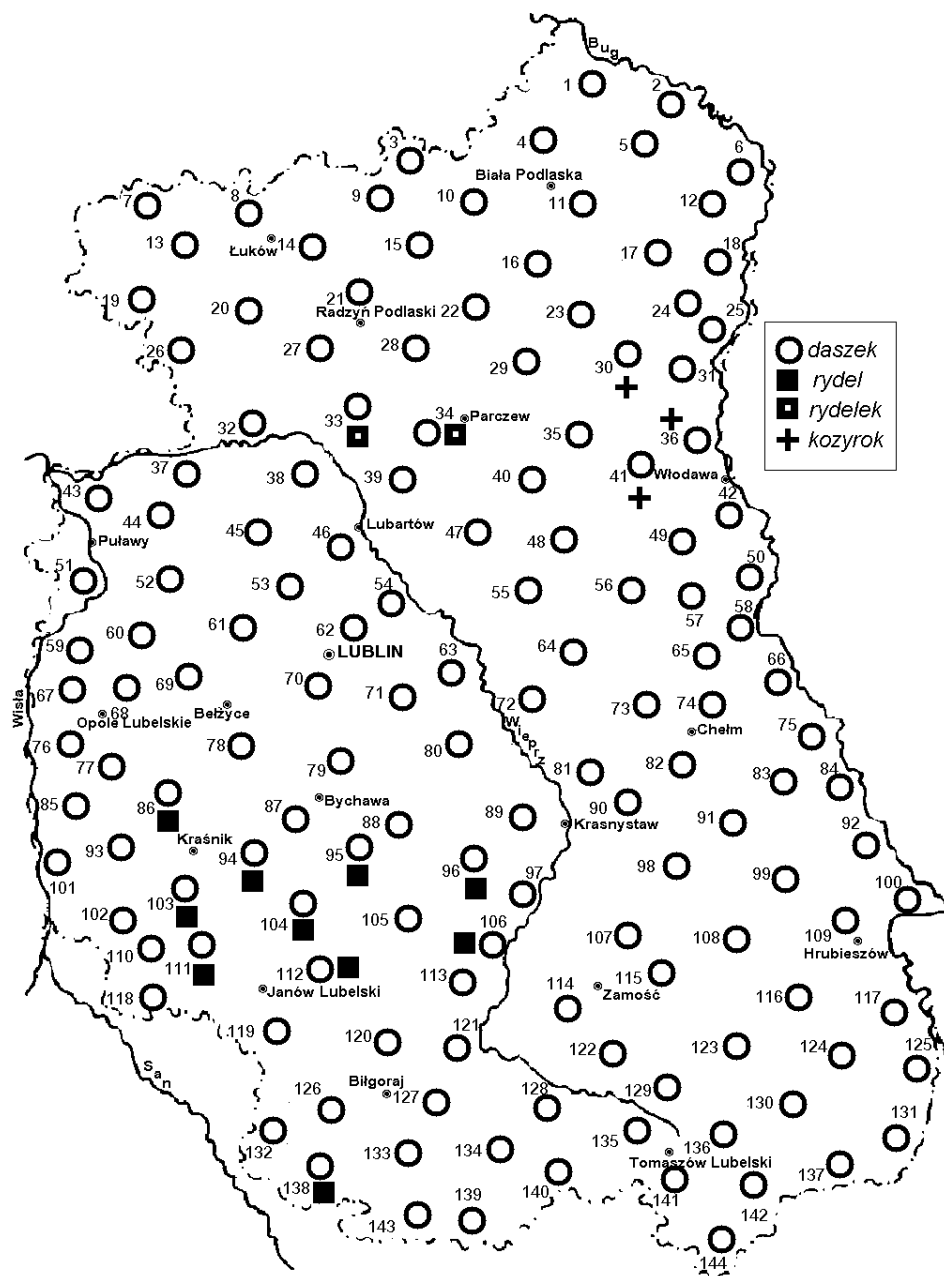
Mapa 7. Klin wszyty pod pachę lnianej koszuli

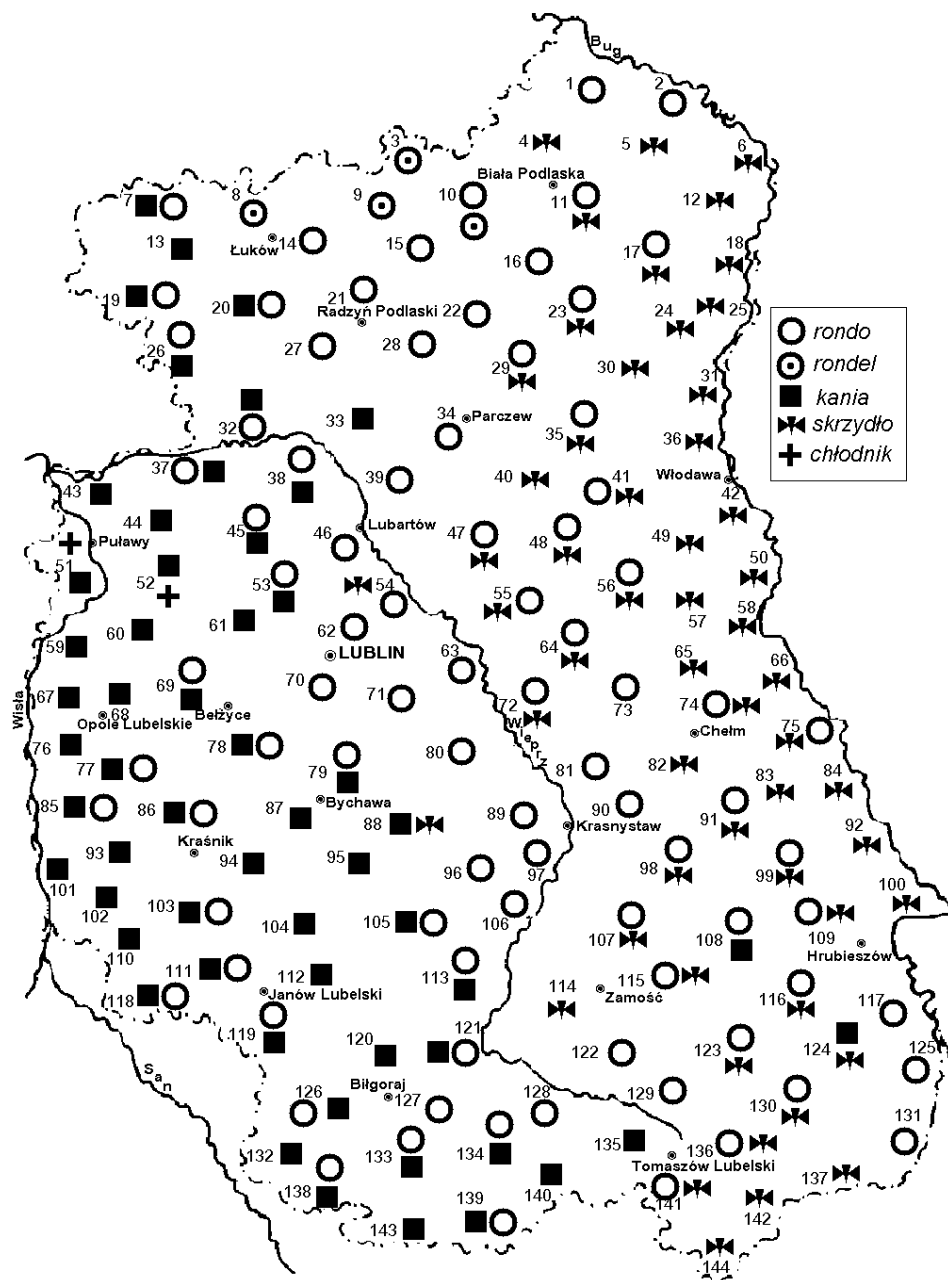
Mapa 8. Wełniany lub lniany fartuch do pasa

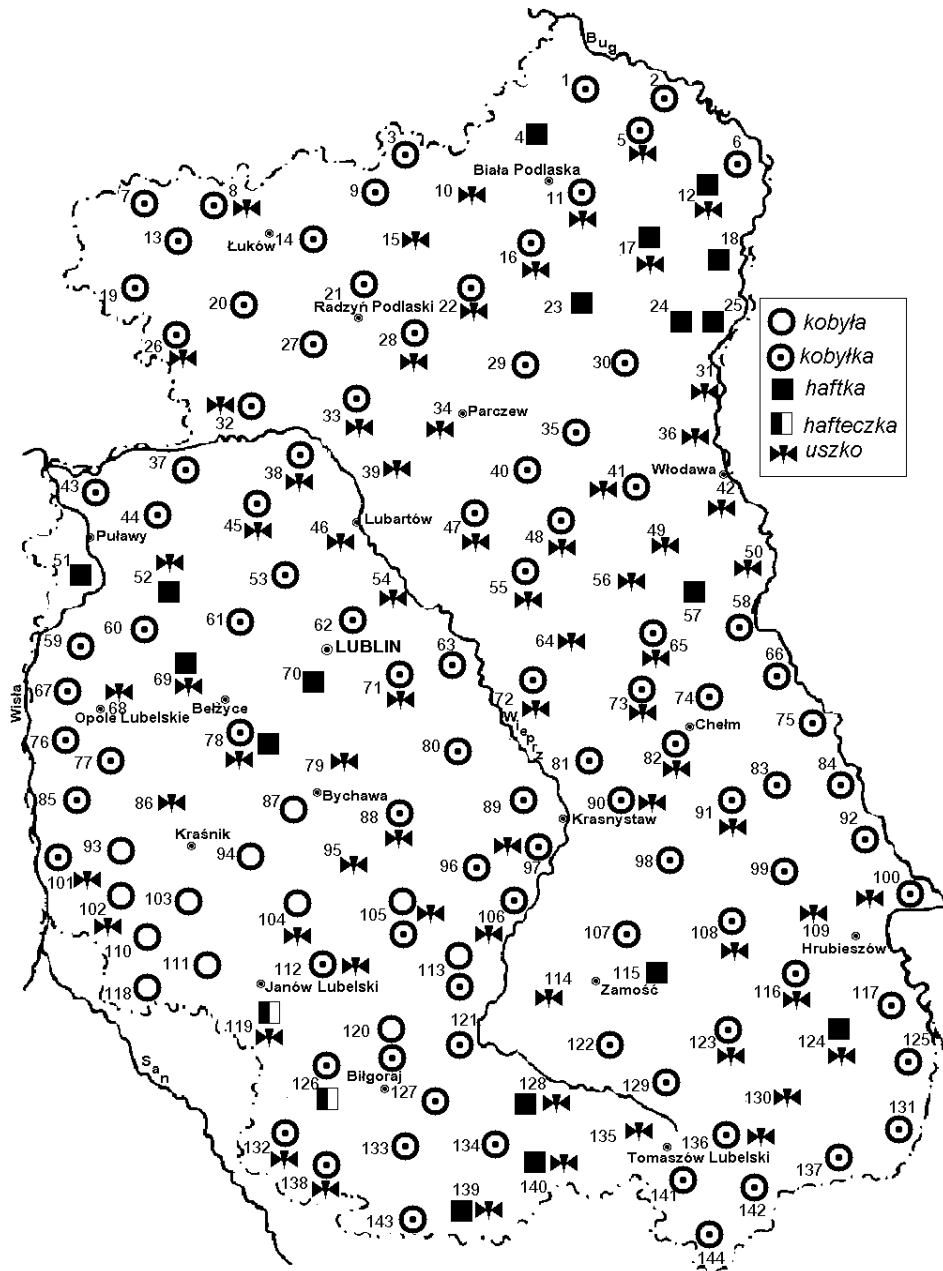
Mapa 9. Wiązanie fartucha lub spodnicy

Mapa 10. Usztywniona, wystająca część czapki osłaniająca czoło

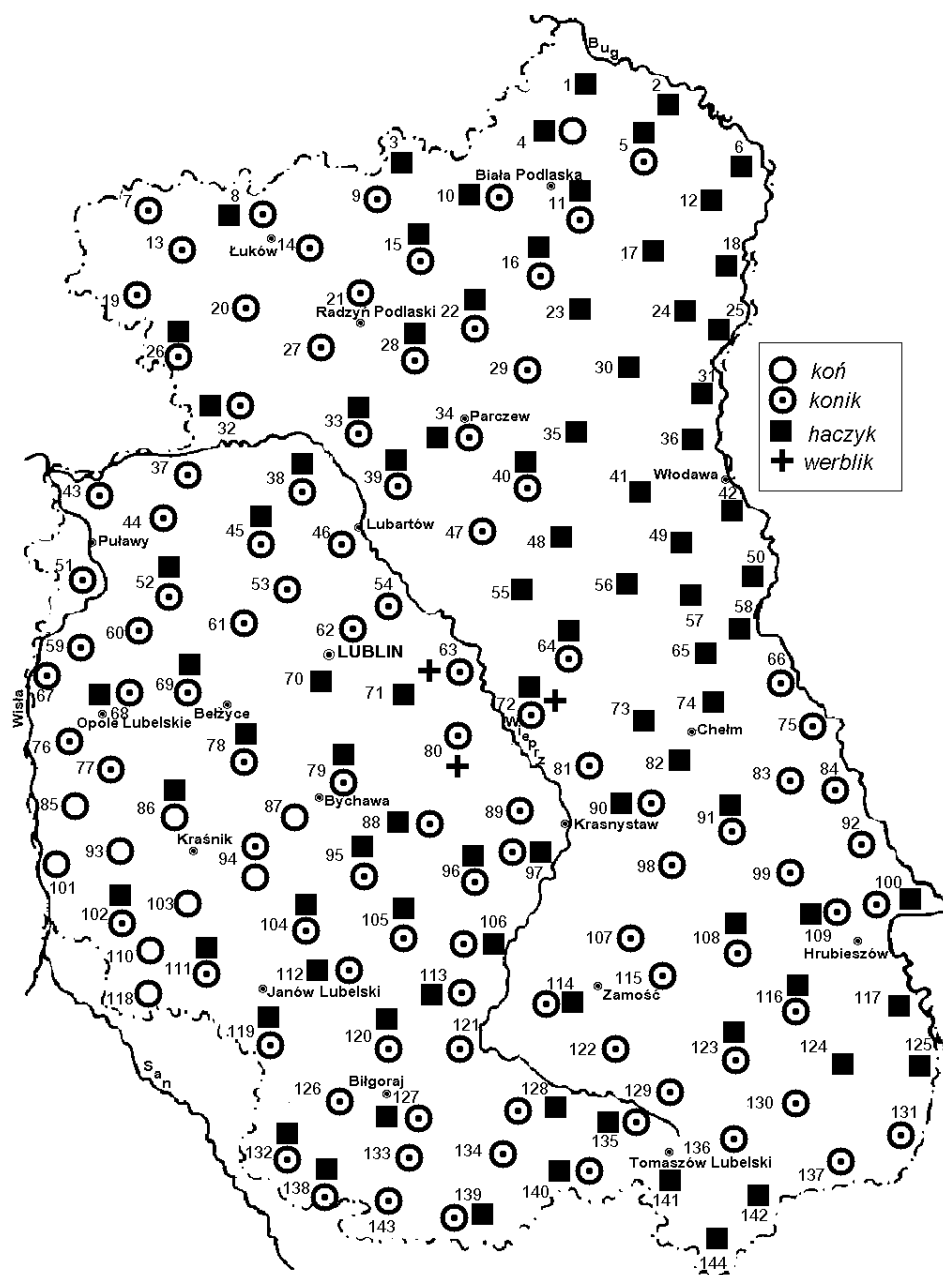

Mapa 11. Rondo kapelusza

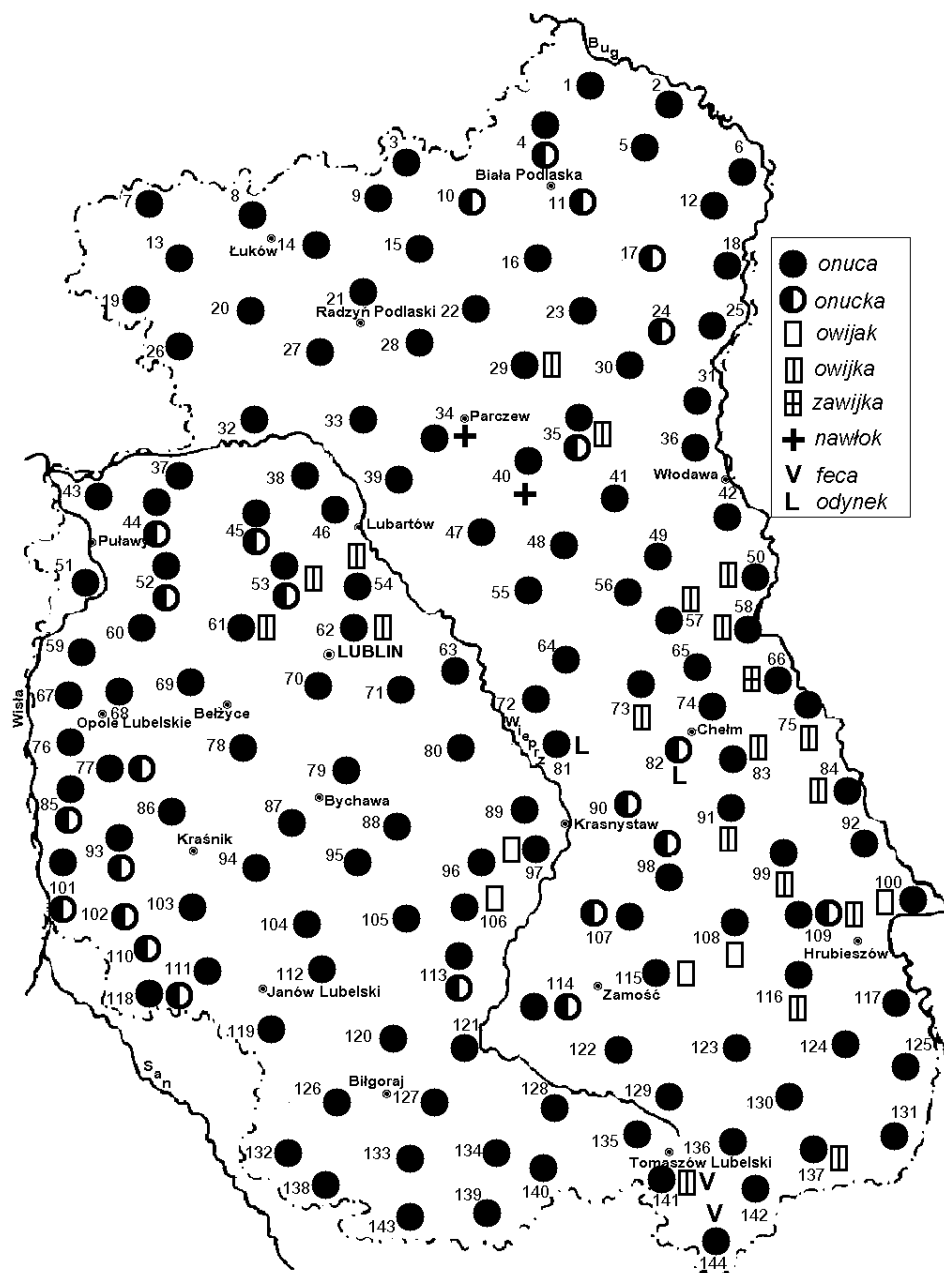

Mapa 12. Część haftki, na którą nakłada się haczyk

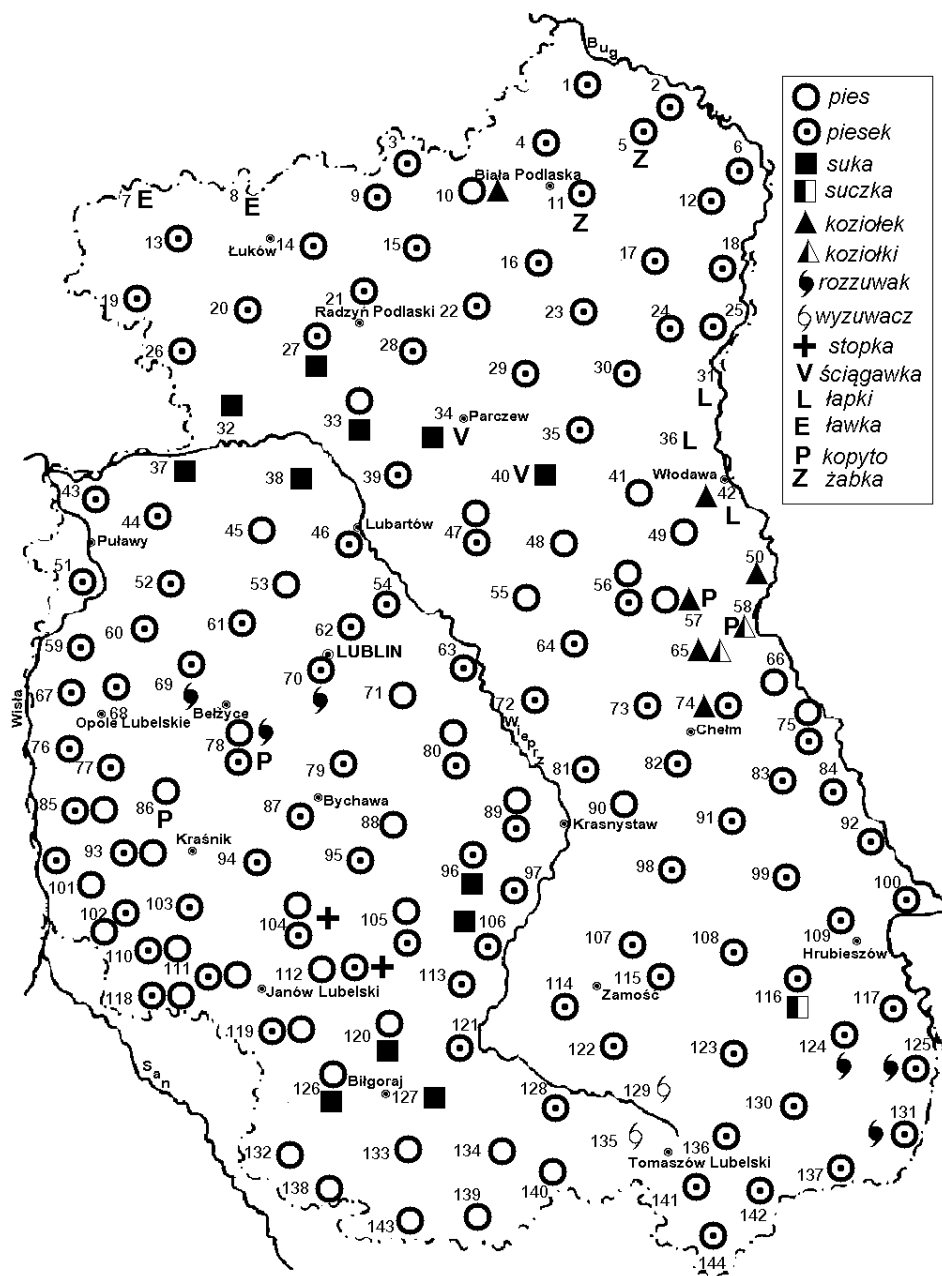

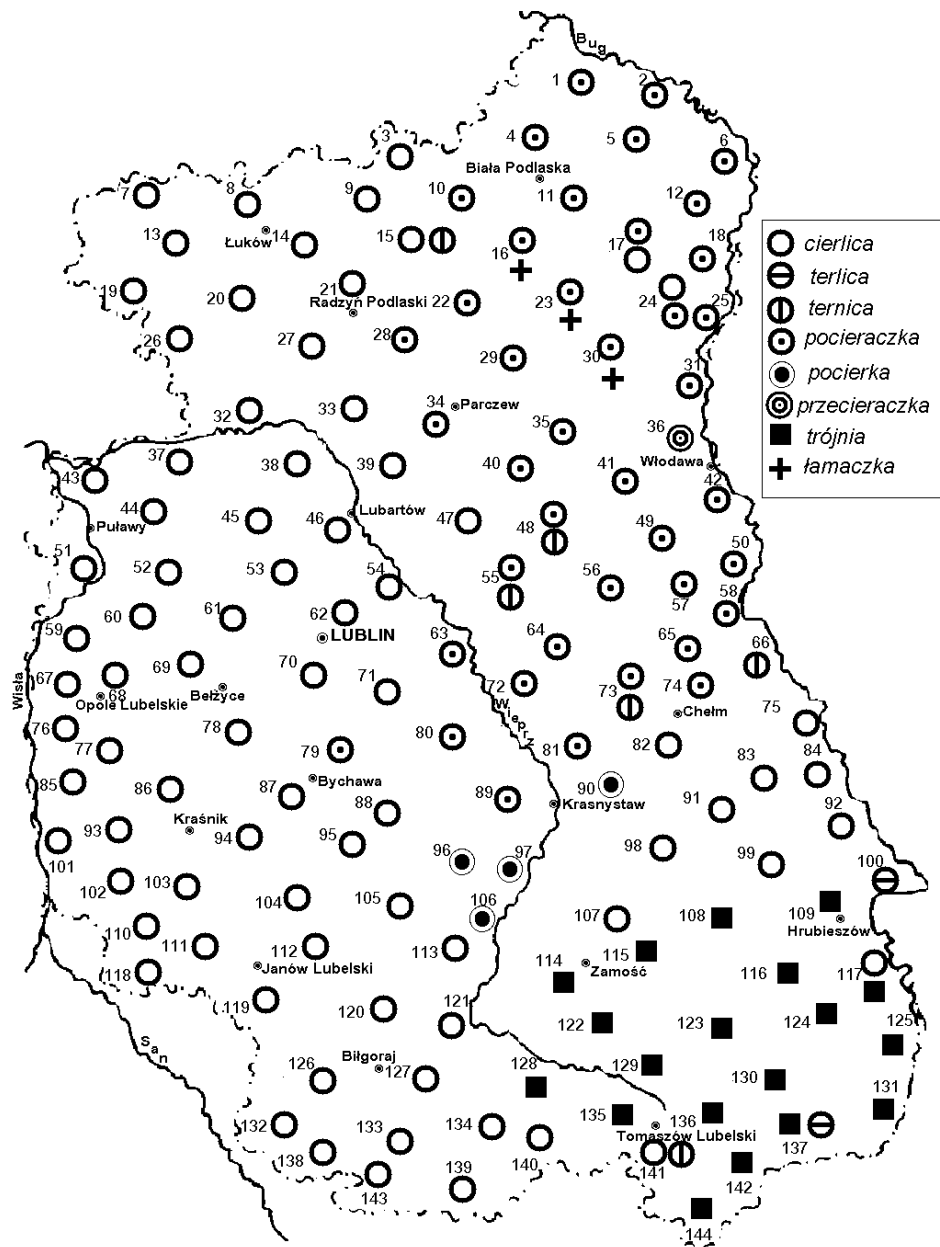
Mapa 13. Haczyk w haftce

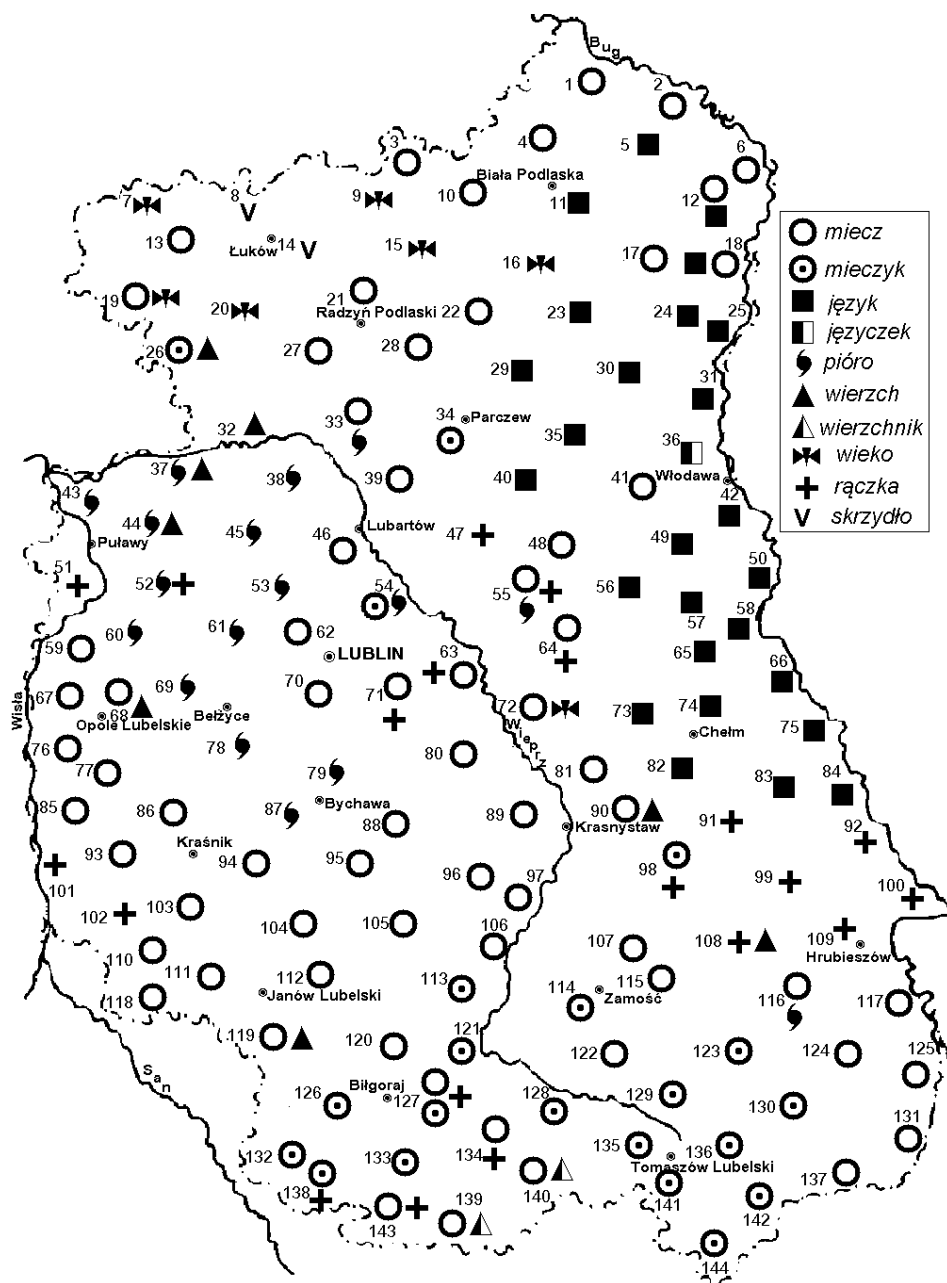
Mapa 14. Pas tkaniny do owijania stopy

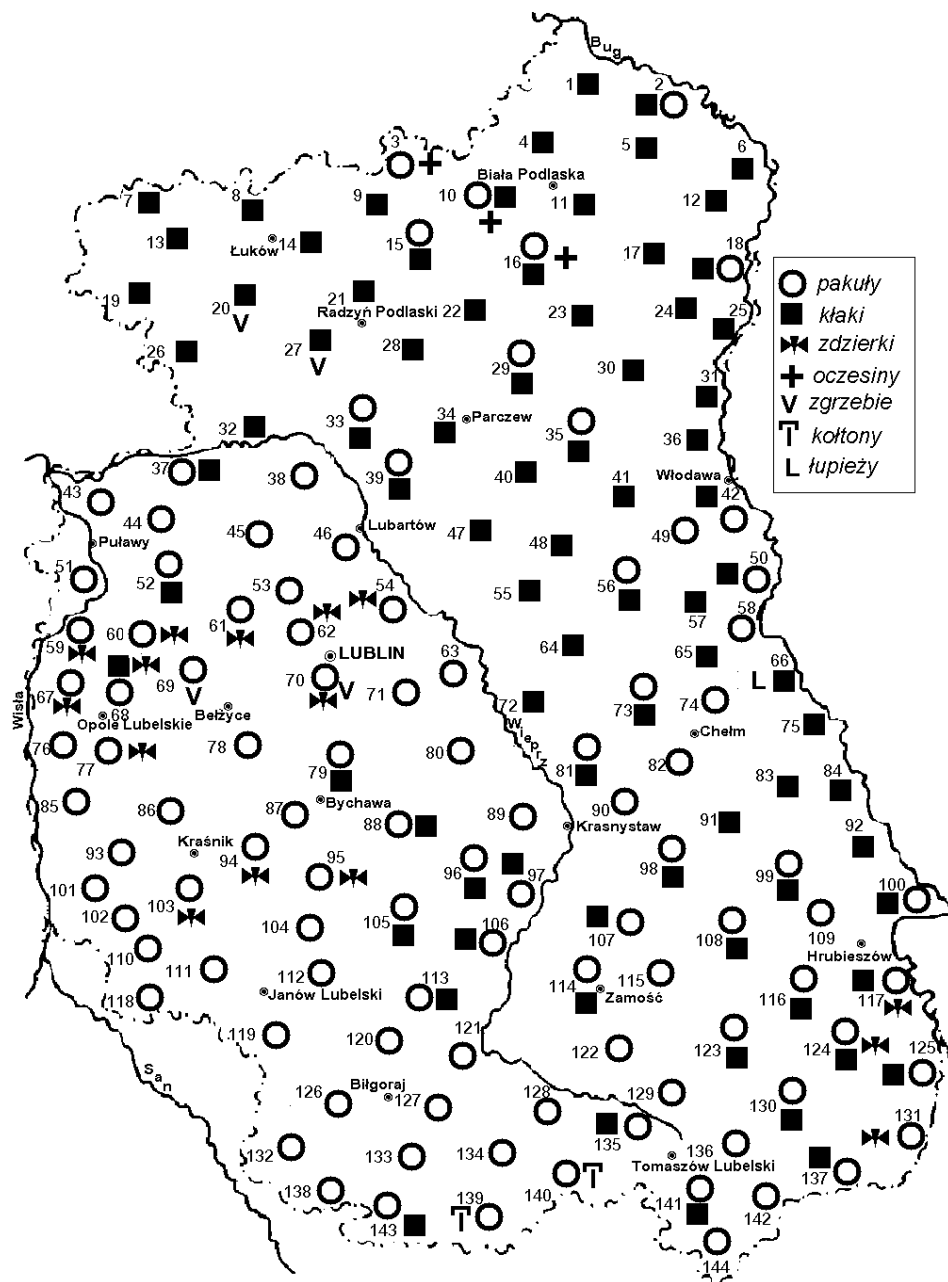
Mapa 15. Przyrząd do zdejmowania butów z cholewami

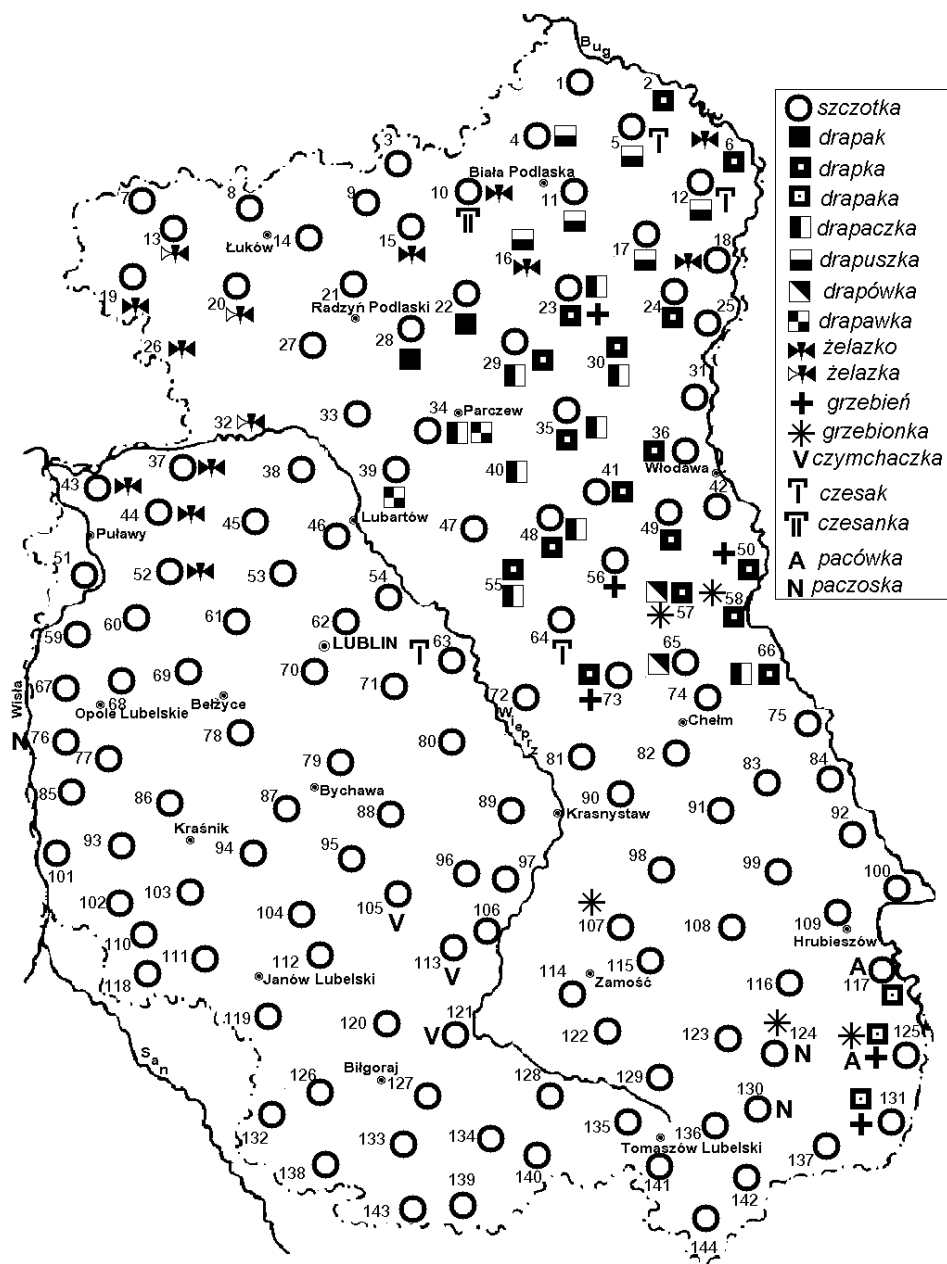
Mapa 16. Przyrząd do pocierania lnu z dwoma rowkami

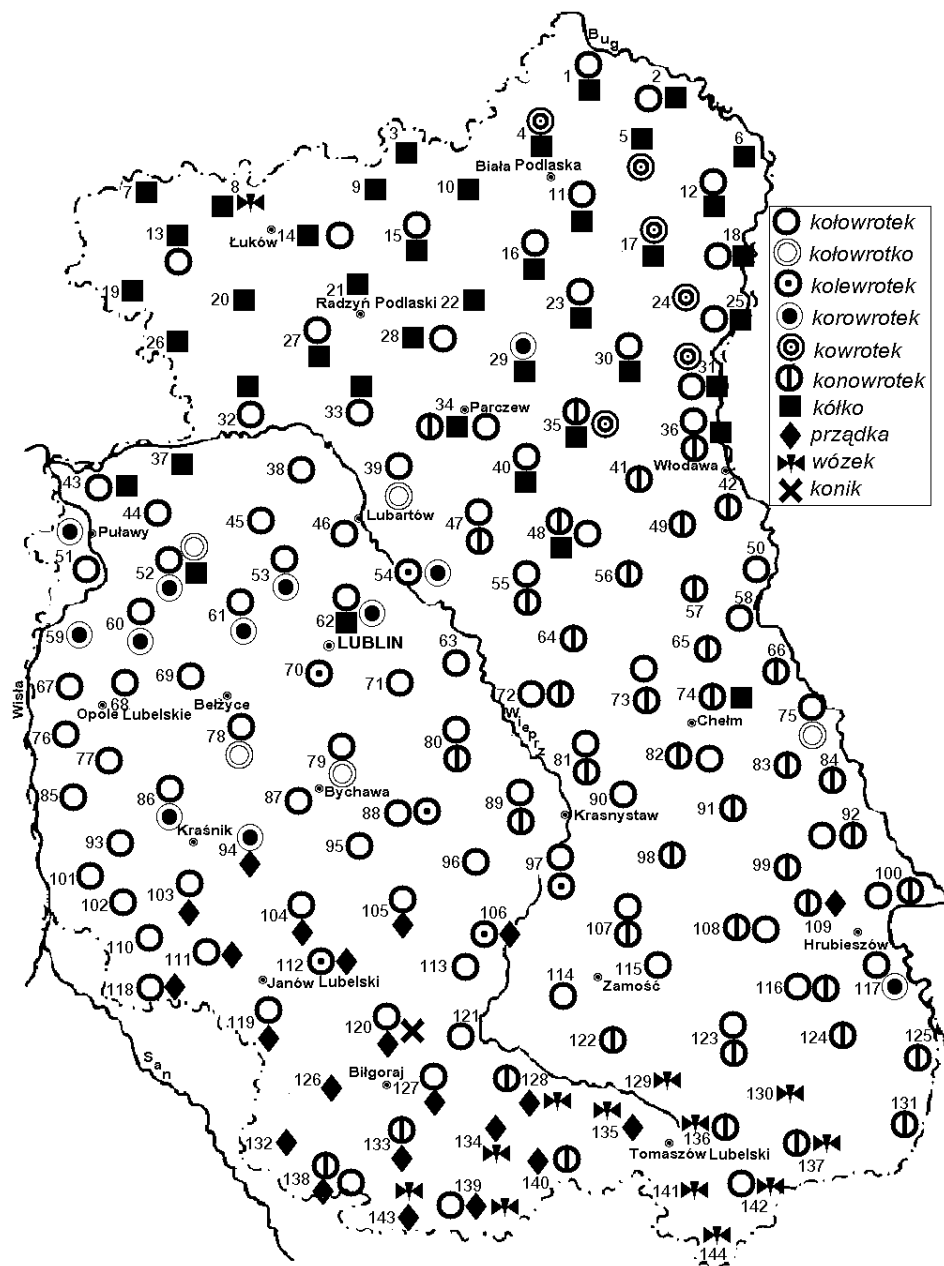
Mapa 17. Ruchoma część cierlicy lub miedlicy

Mapa 18. Gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu

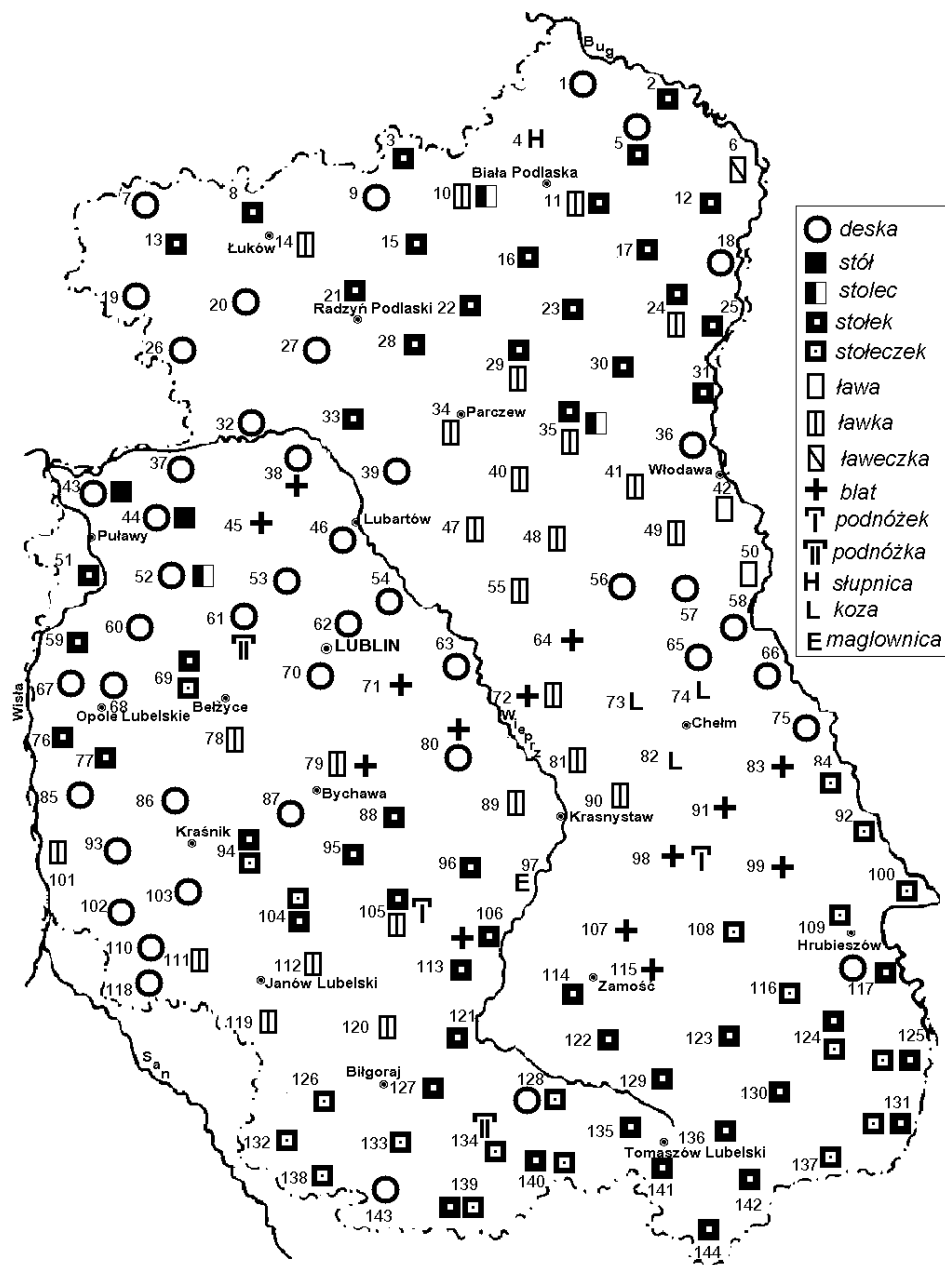

Mapa 19. Narzędzie służące do czesania lnu

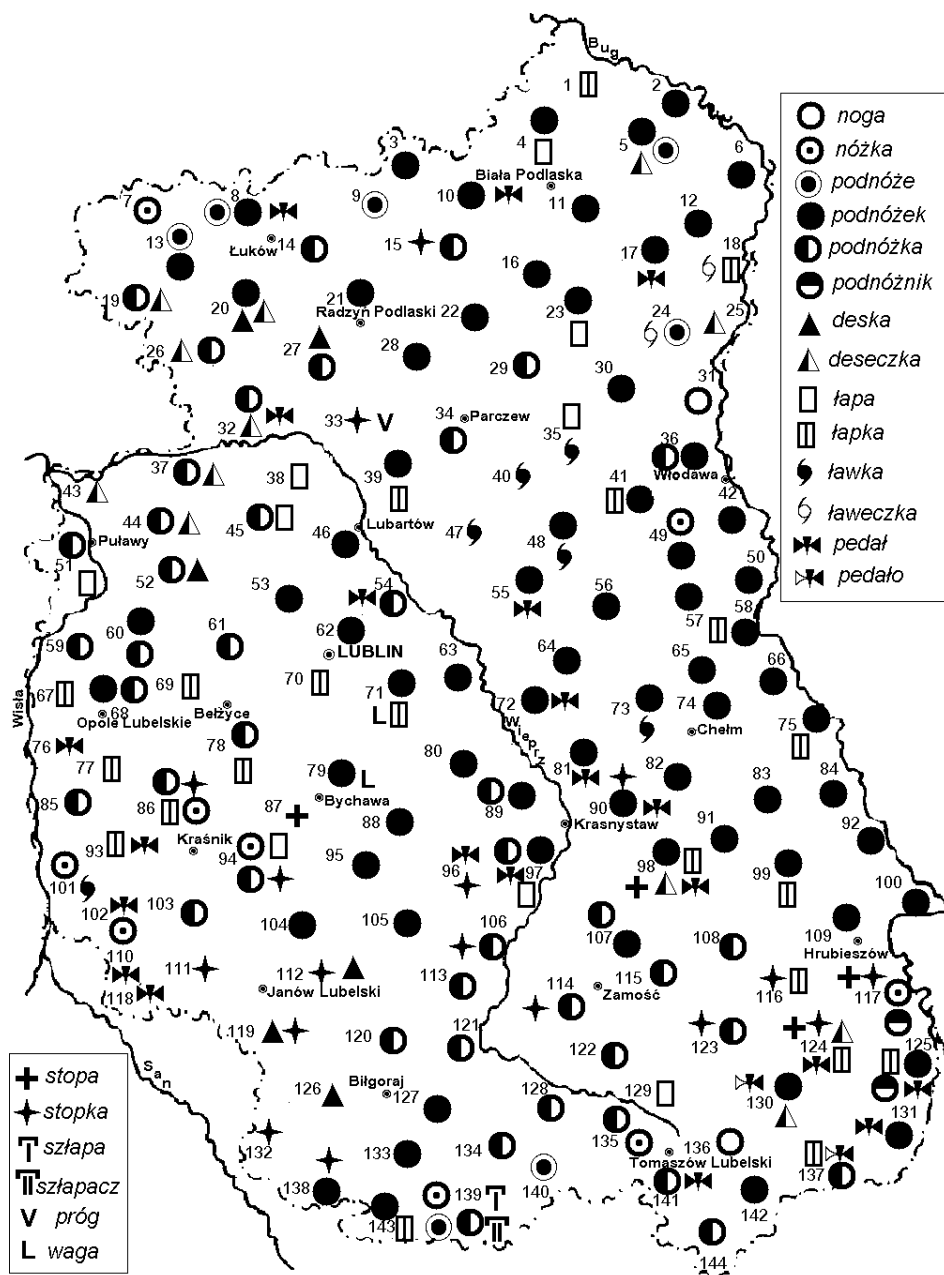

Mapa 20. Narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu

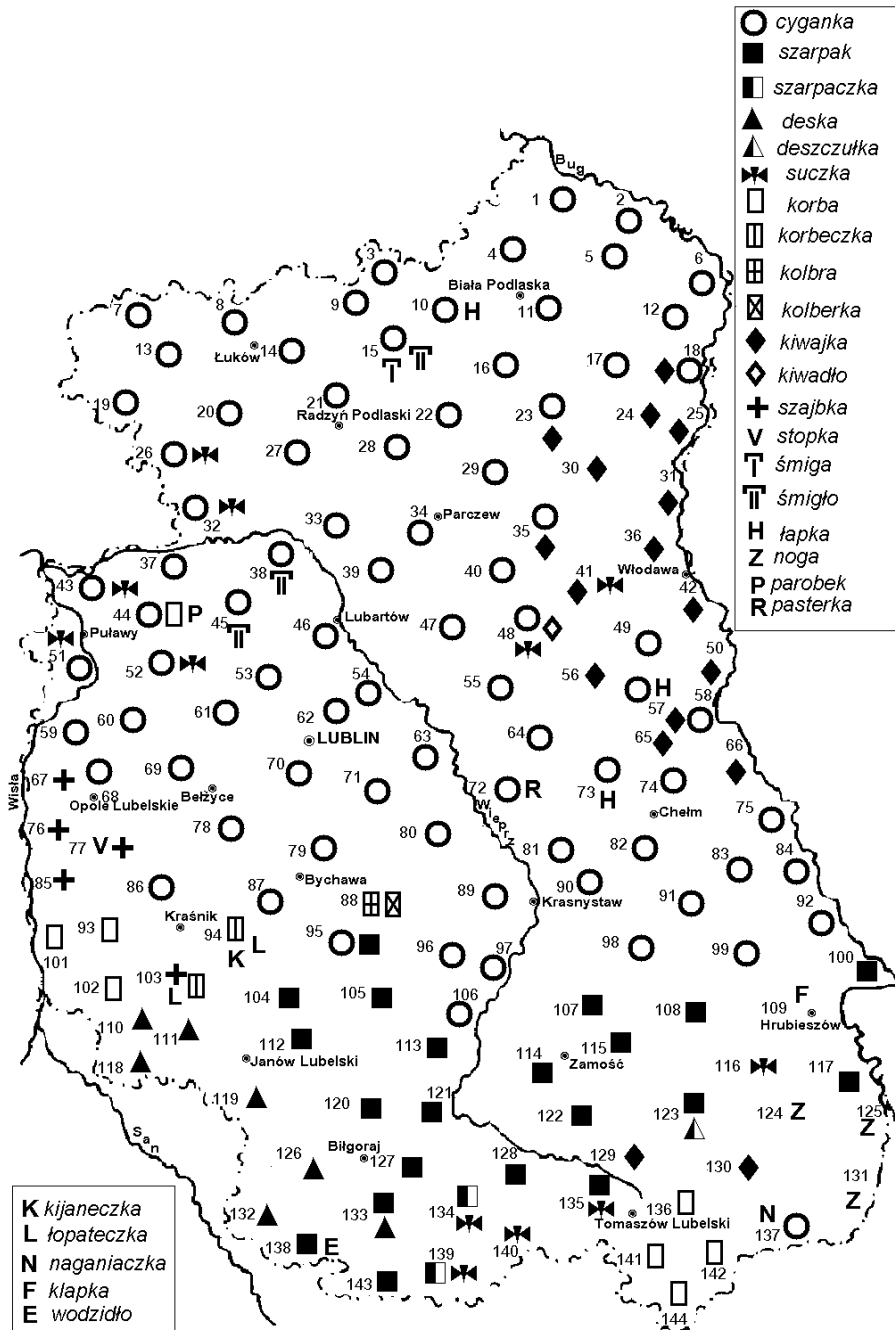

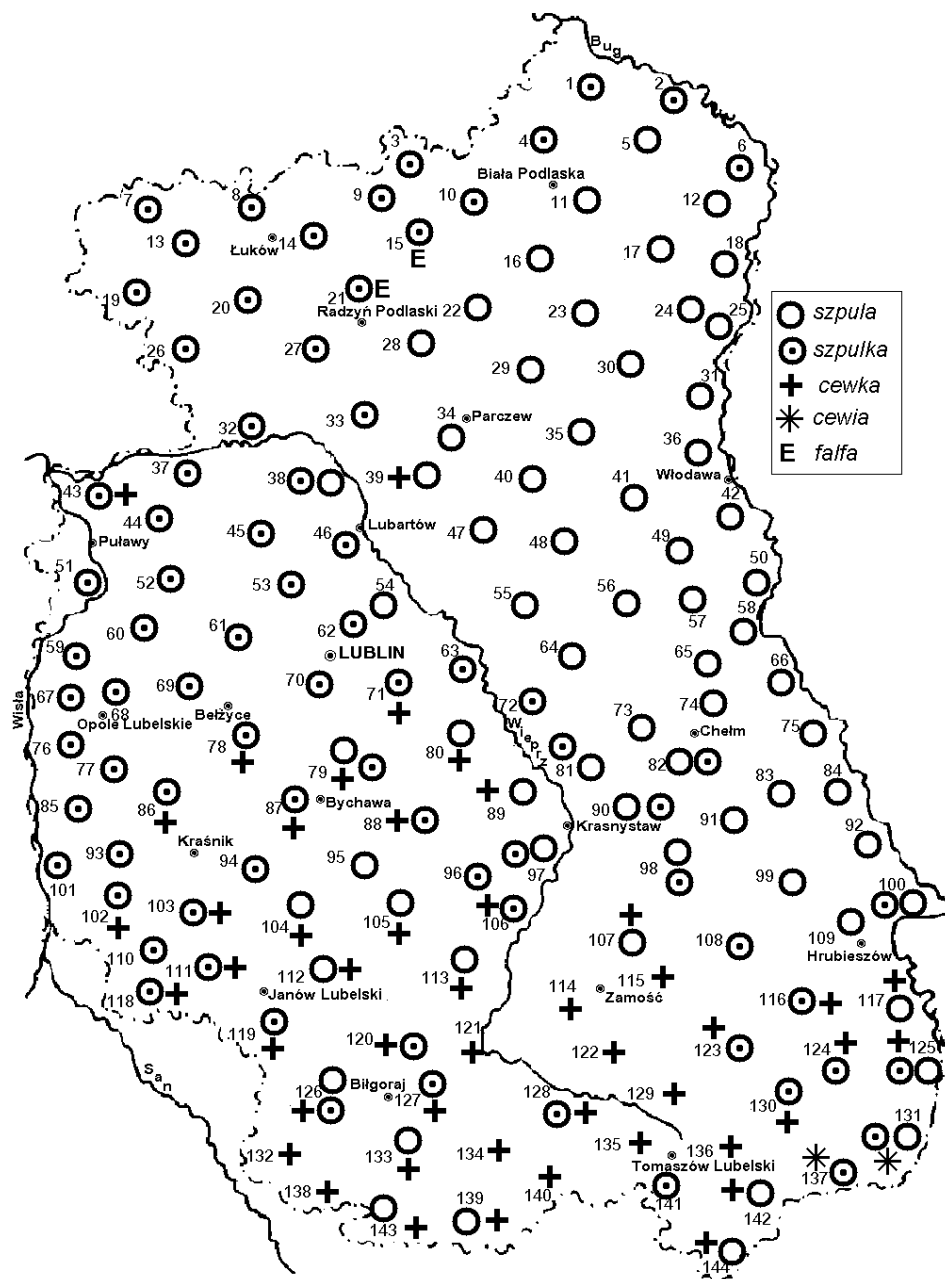
Mapa 21. Deska stanowiąca podstawę kołowrotka

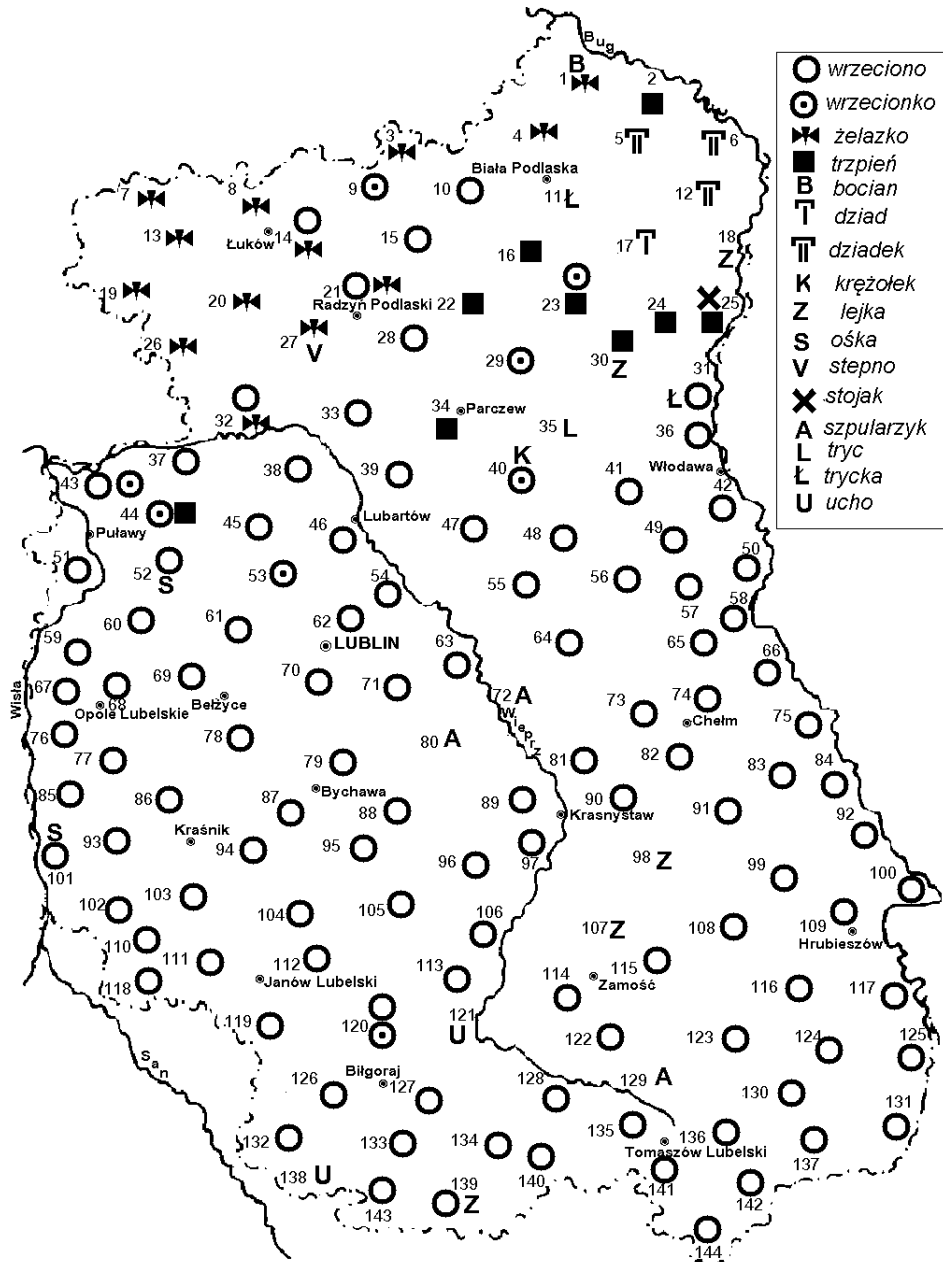
Mapa 22. Pedał w kołowrotku

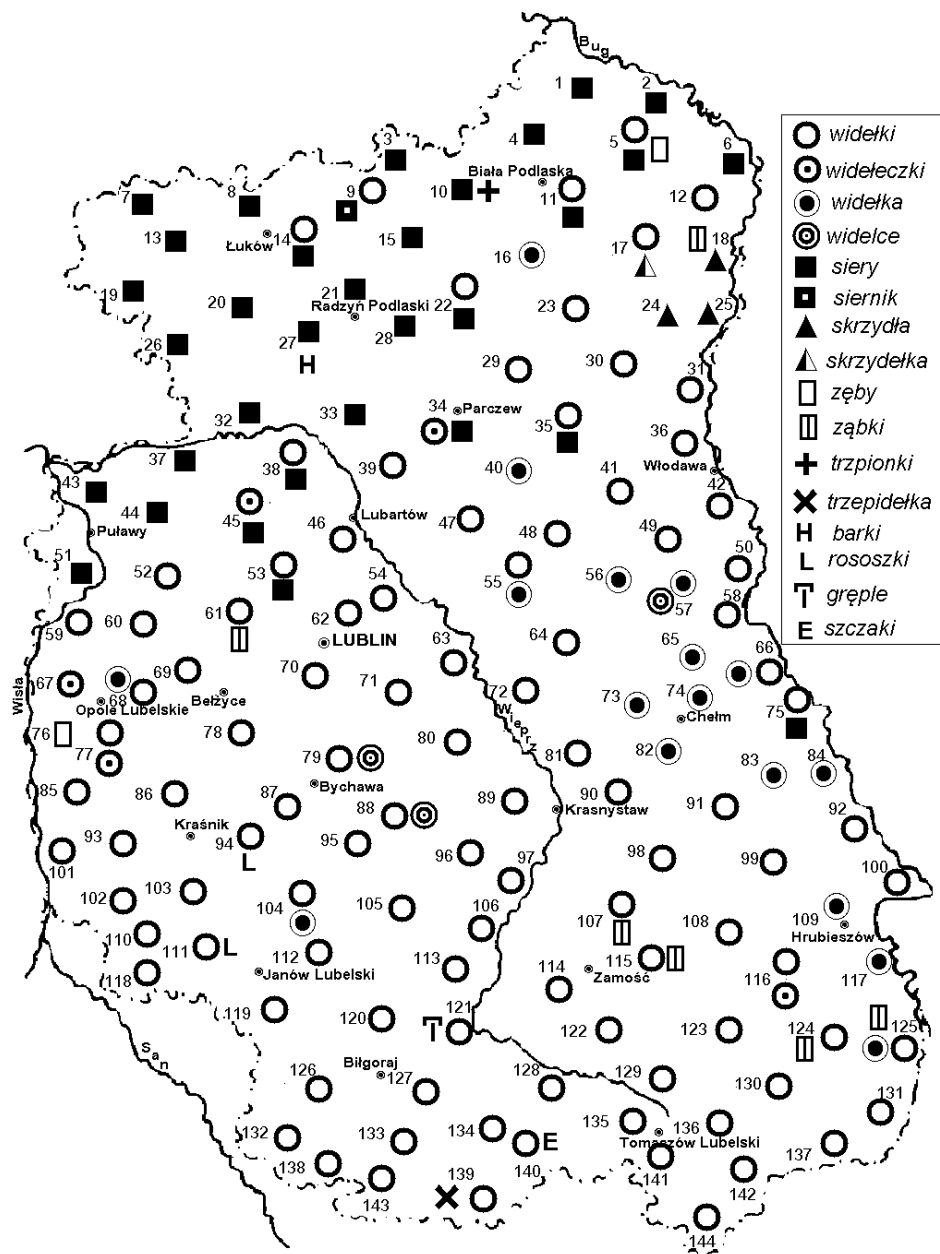
Mapa 23. Deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku

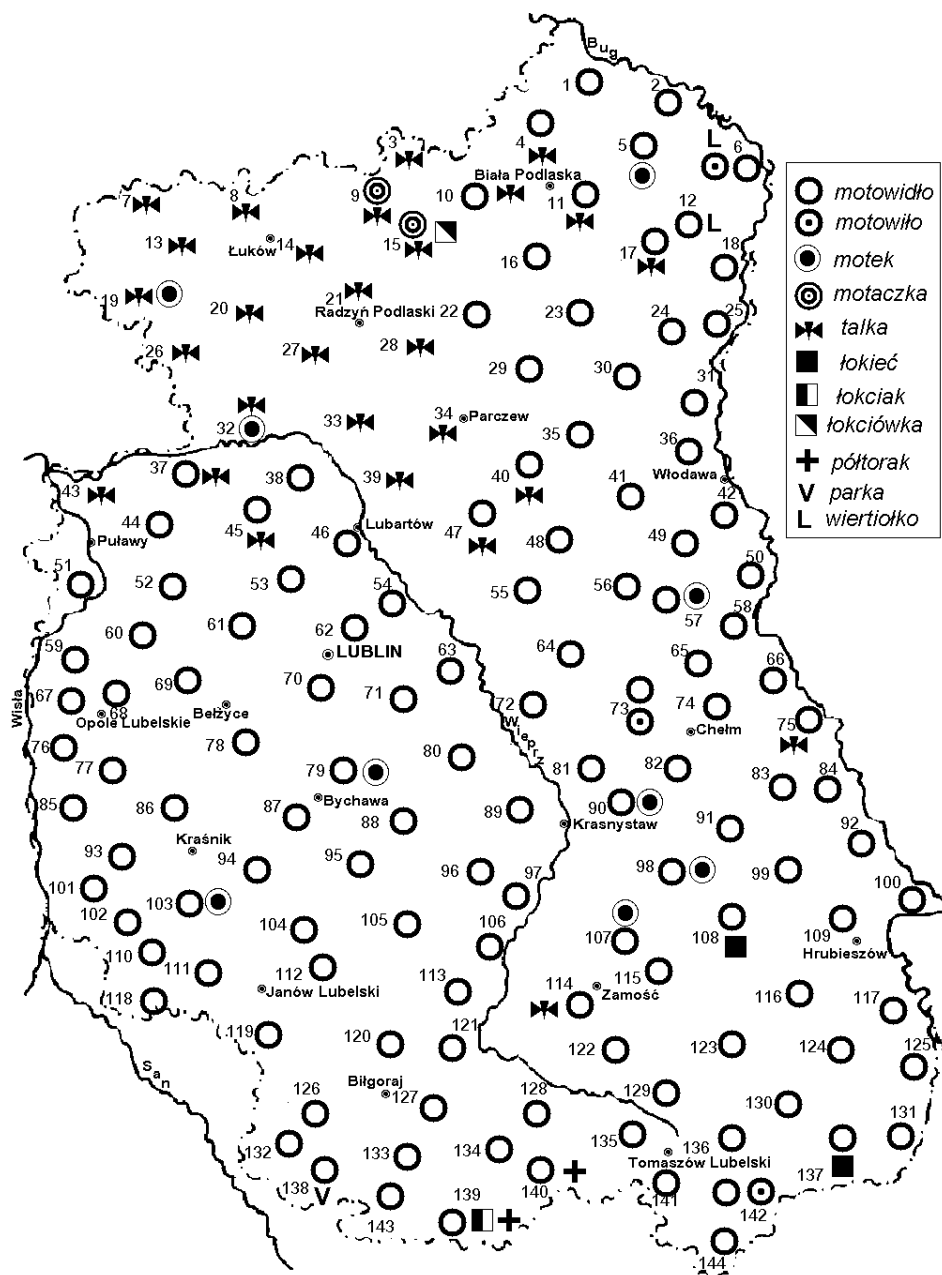
Mapa 24. Część kołowrotka, na którą nawija się nici

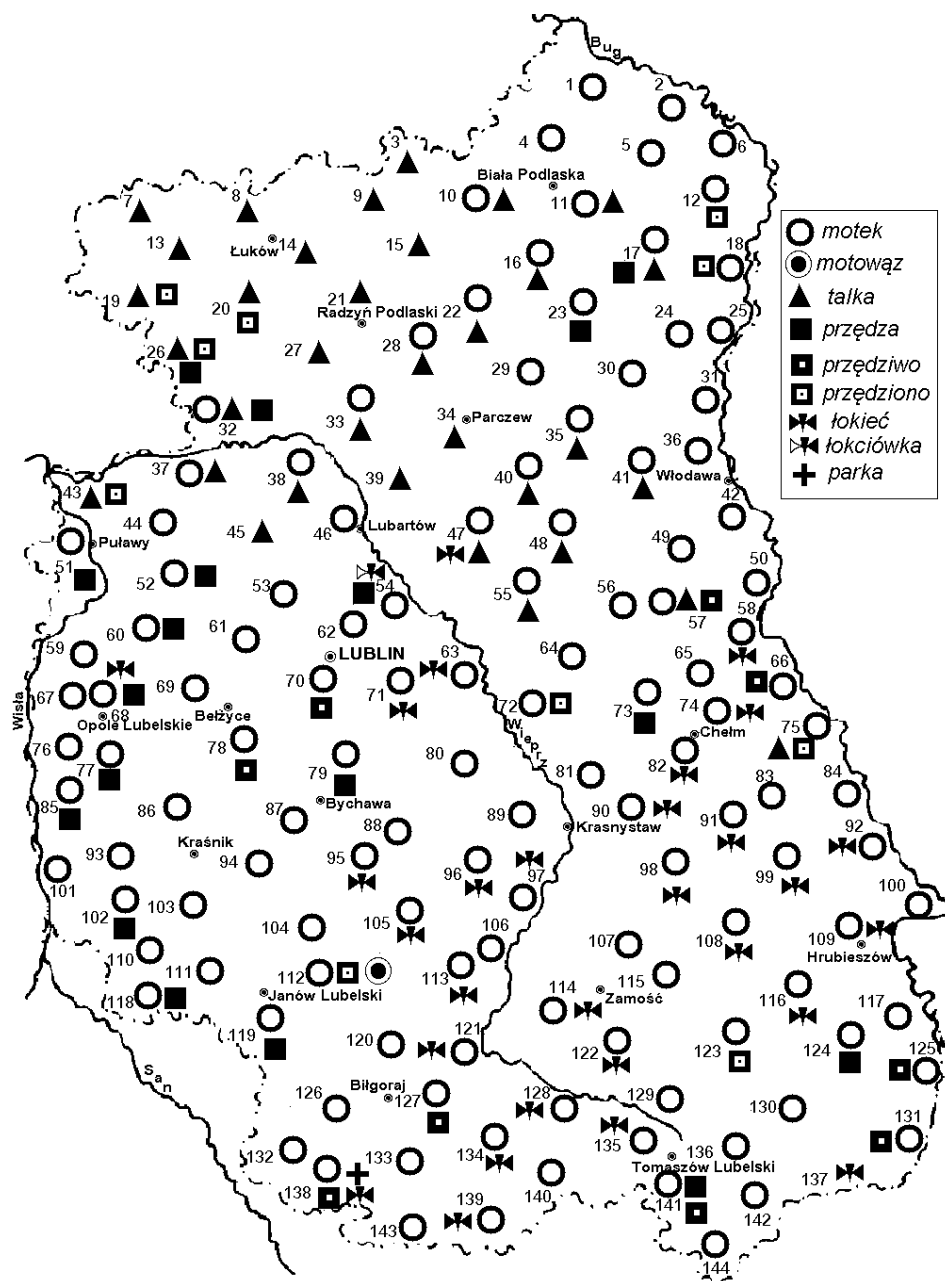
Mapa 25. Oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku

Mapa 26. Widelkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka

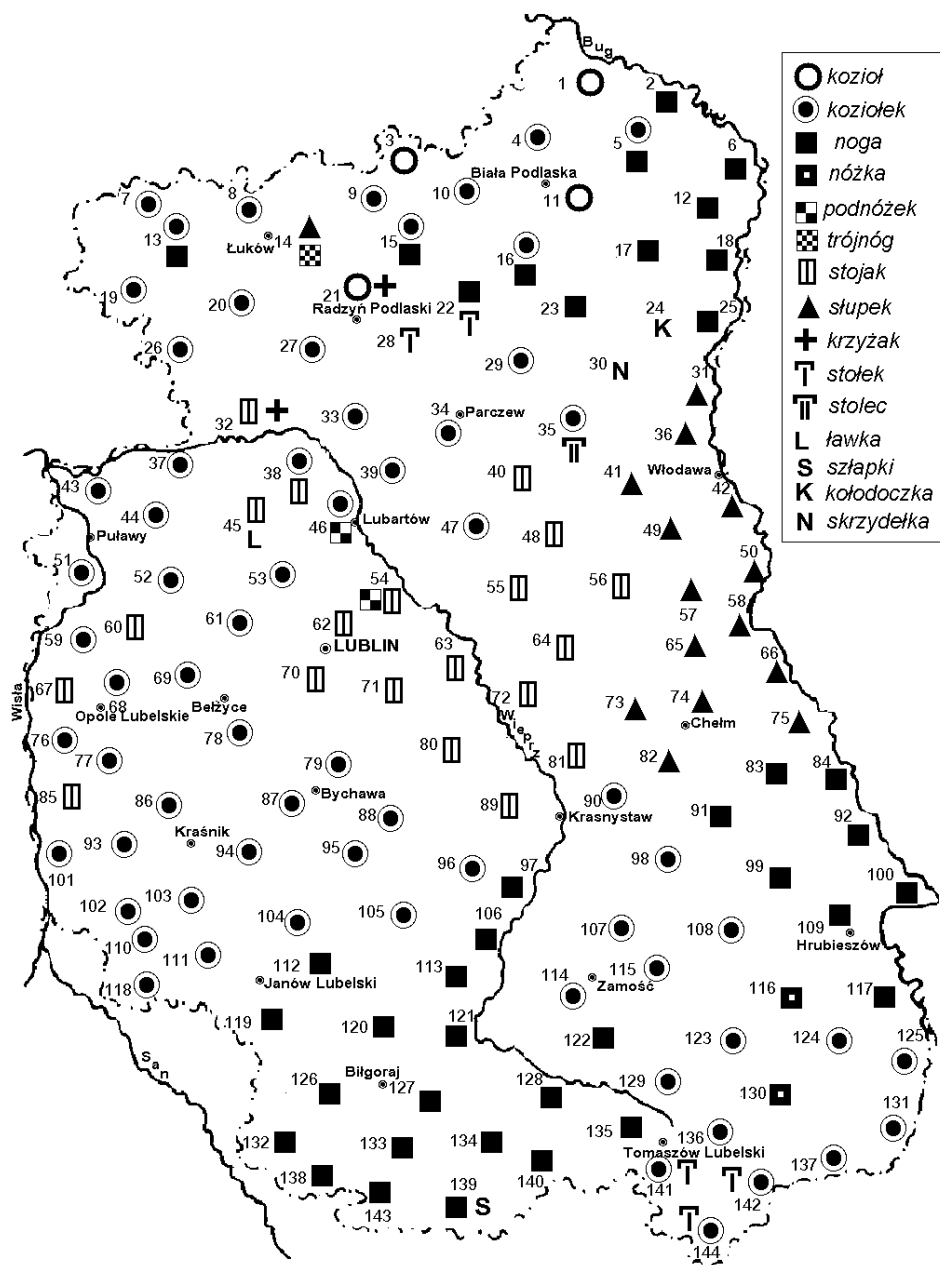

Mapa 27. Przyrząd do motania przędzy

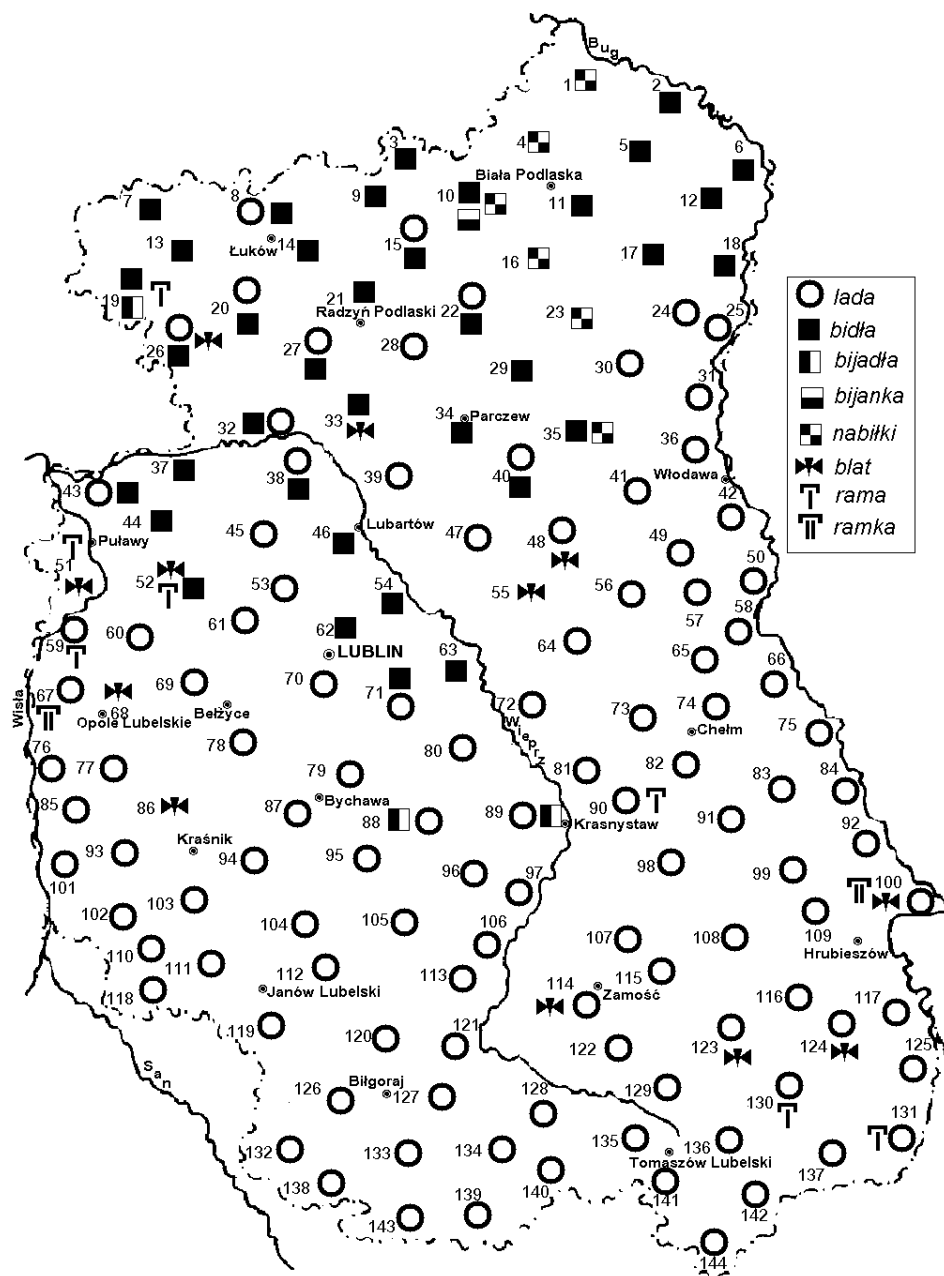

Mapa 28. Powiązana w pasma przędza zdjęta z motowidła

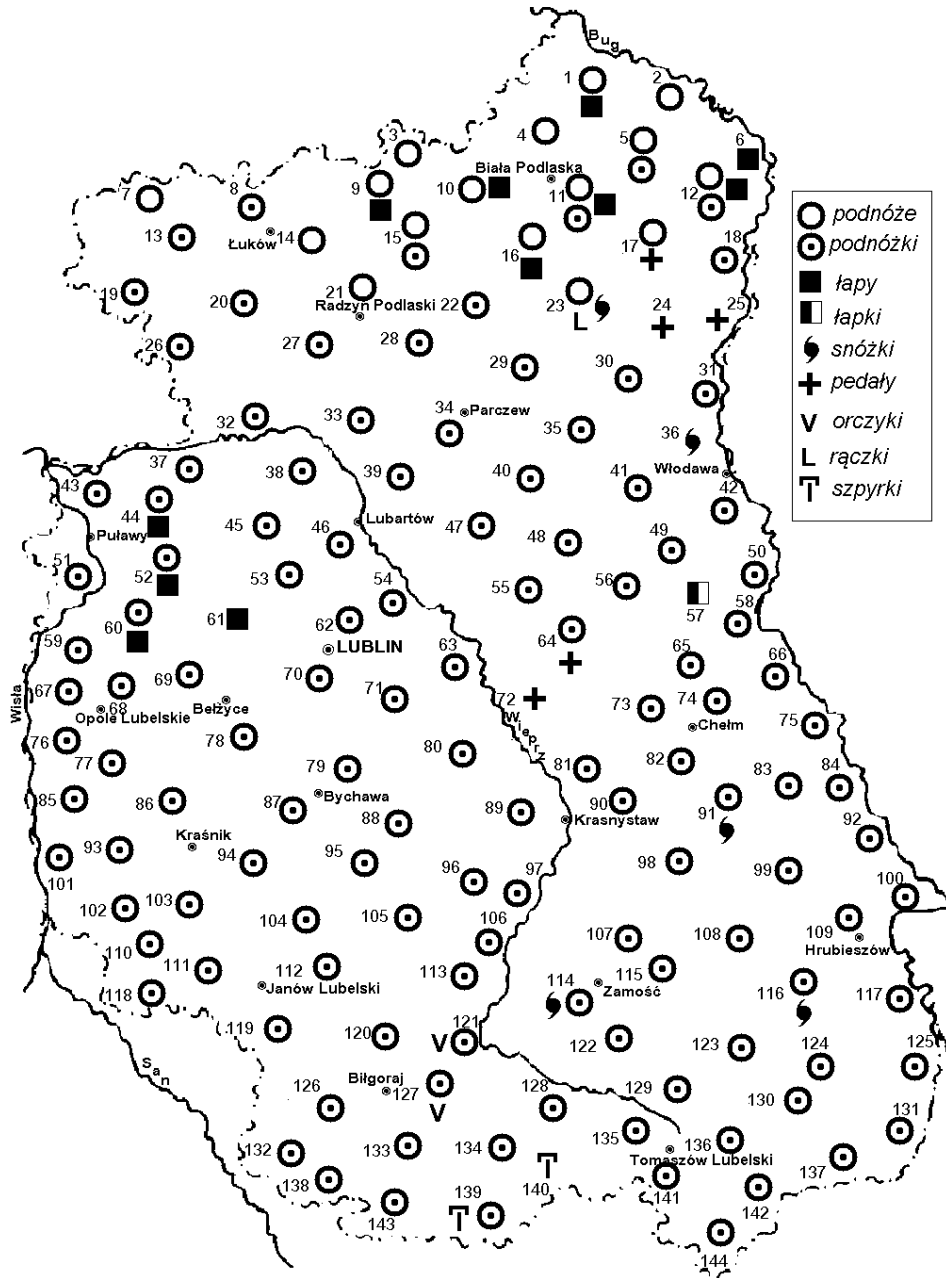

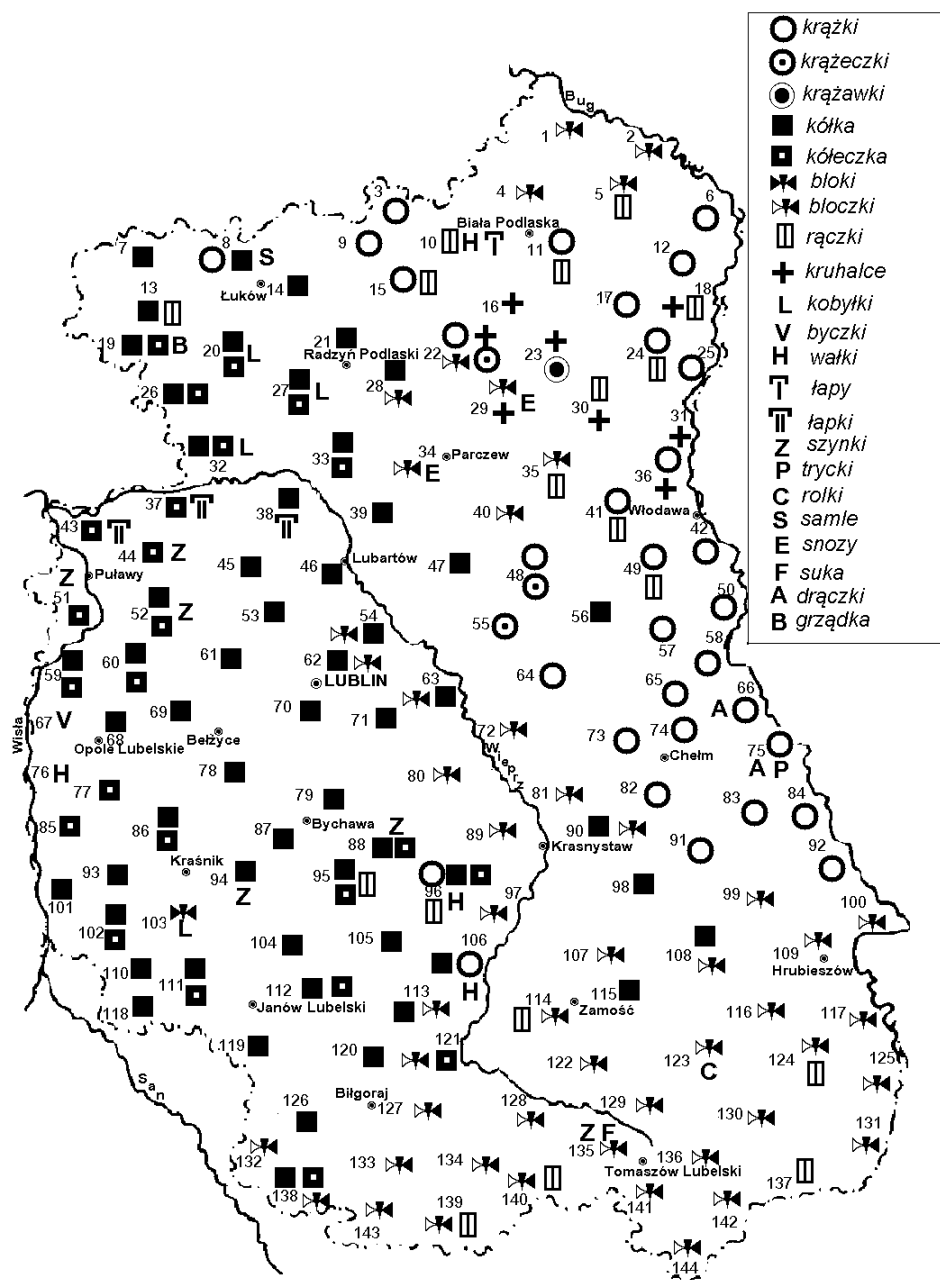
Mapa 29. Podstawa przyrządu do zwijania przędzy

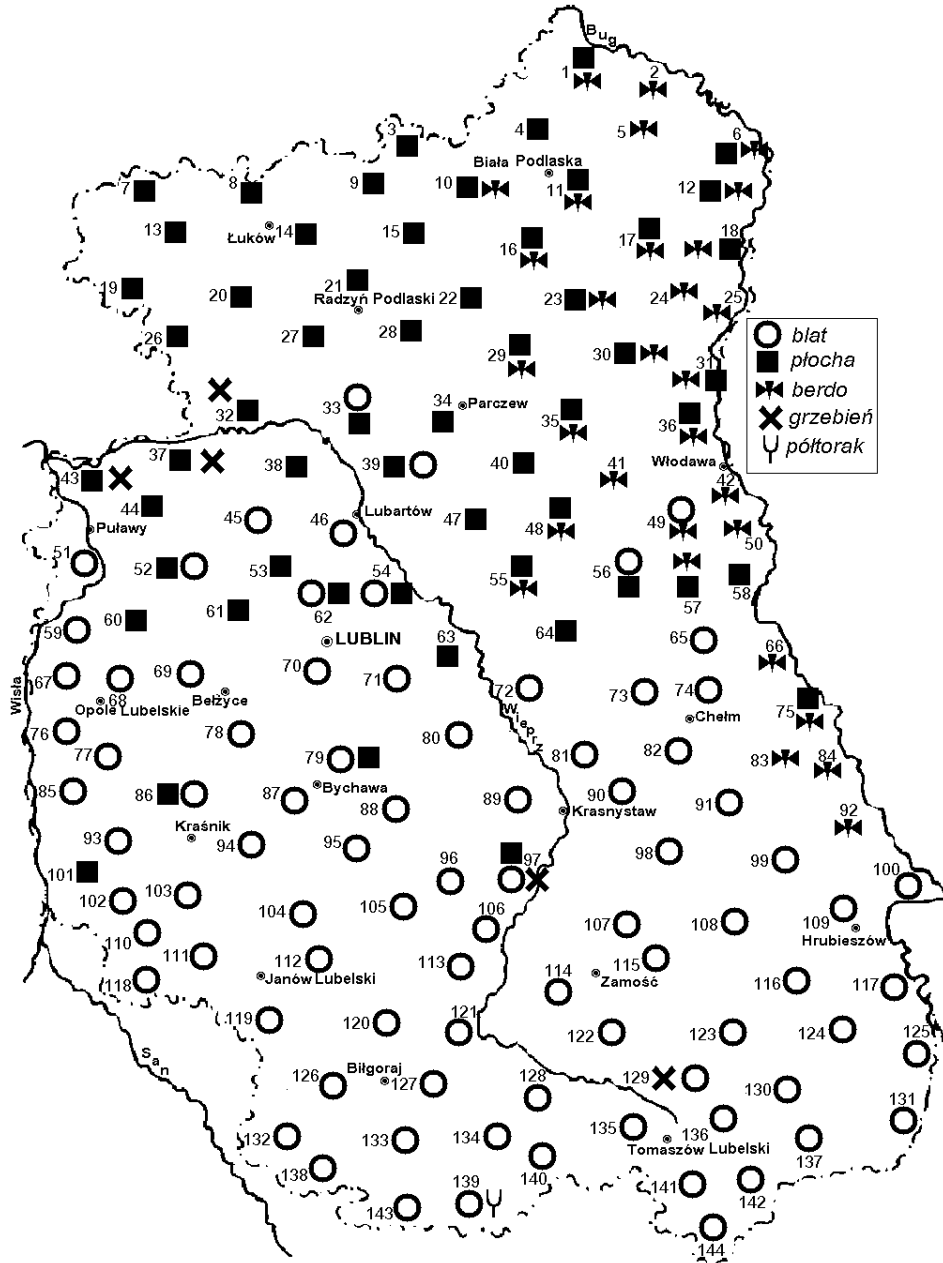
Mapa 30. Rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płócie

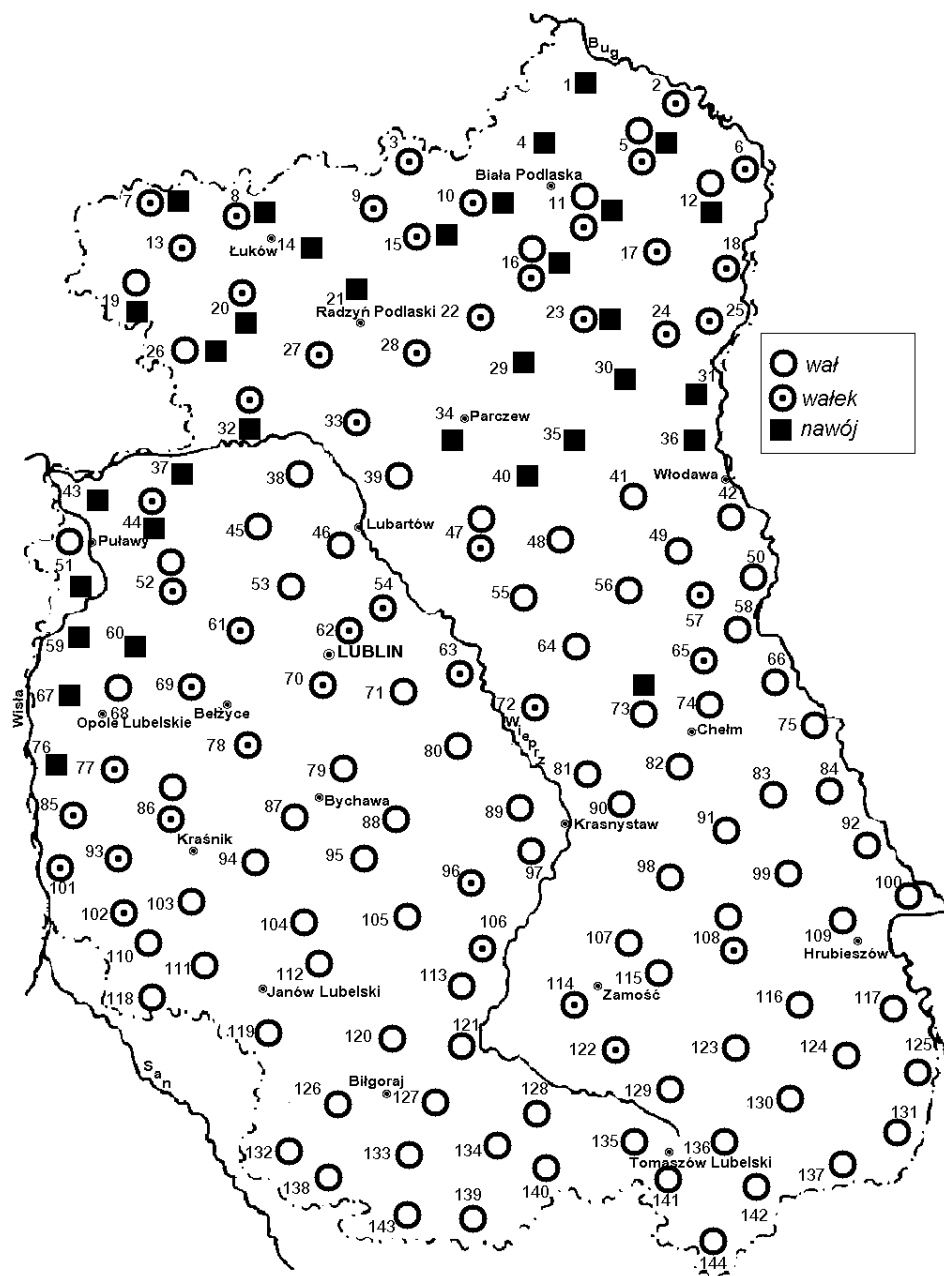
Mapa 31. Pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim

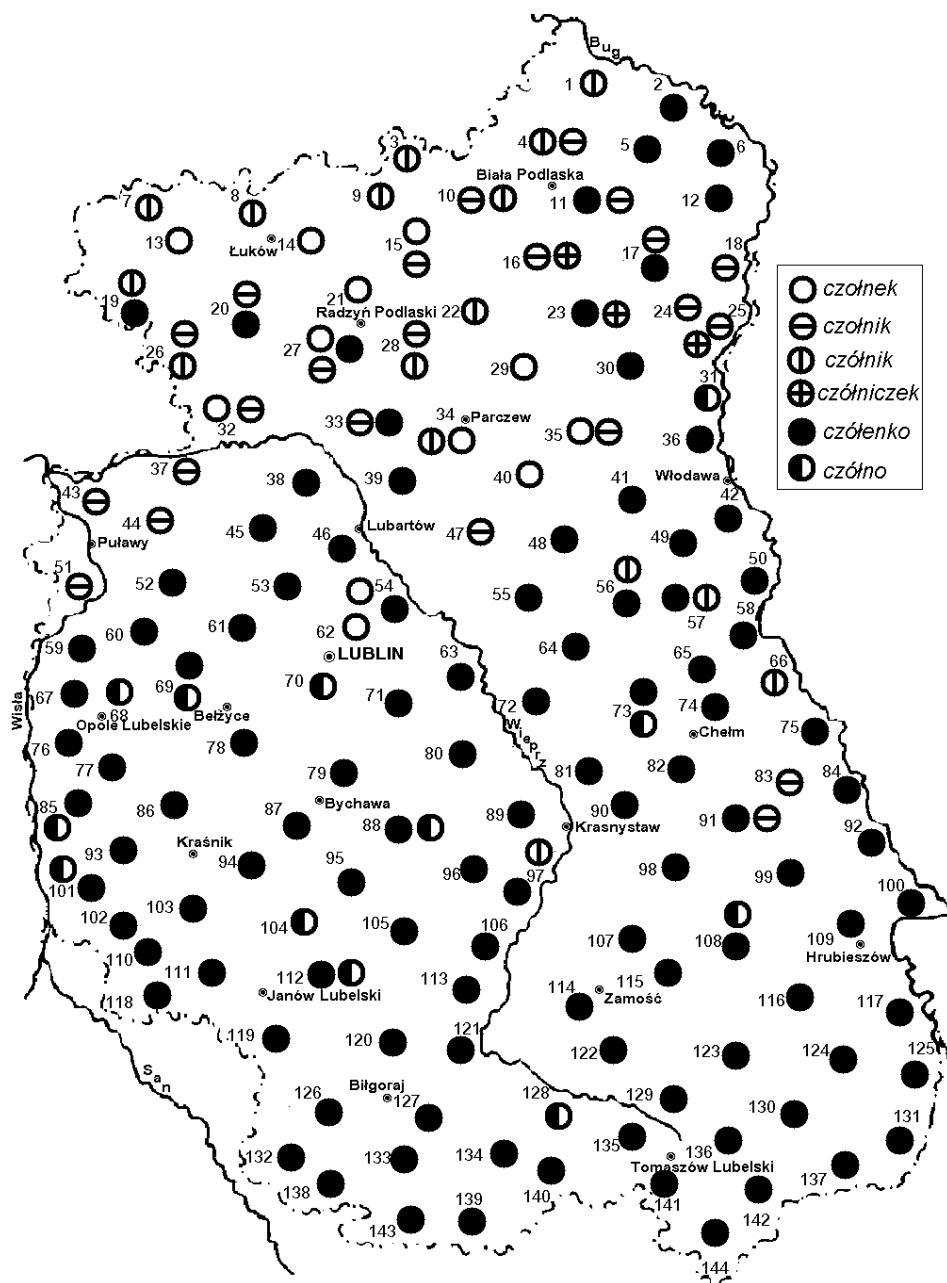
Mapa 32. Kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim

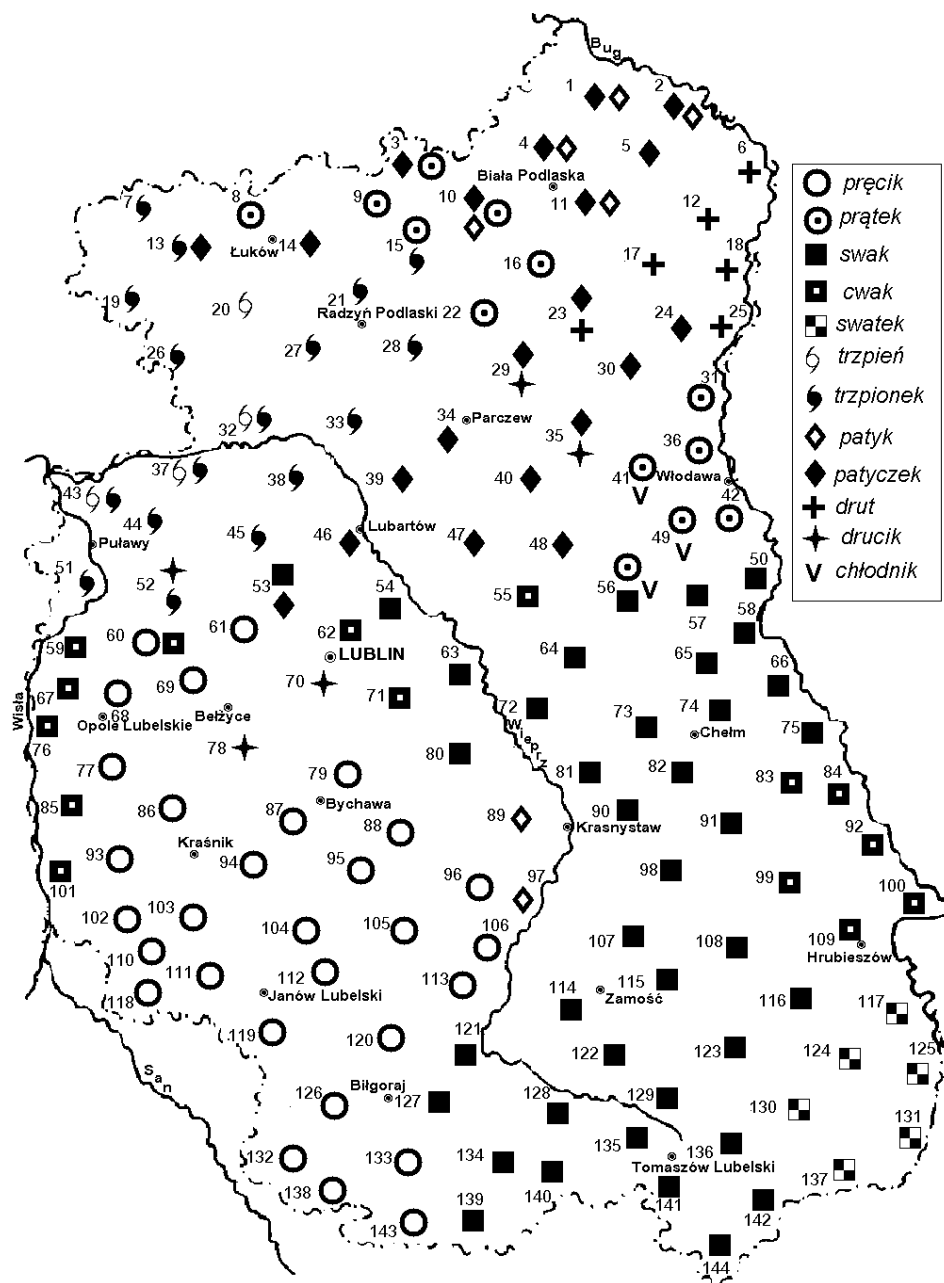
Mapa 33. Grzebienie do przybijania wątku w warsztacie tkackim

Mapa 34. Wał do osnowy w warsztacie tkackim

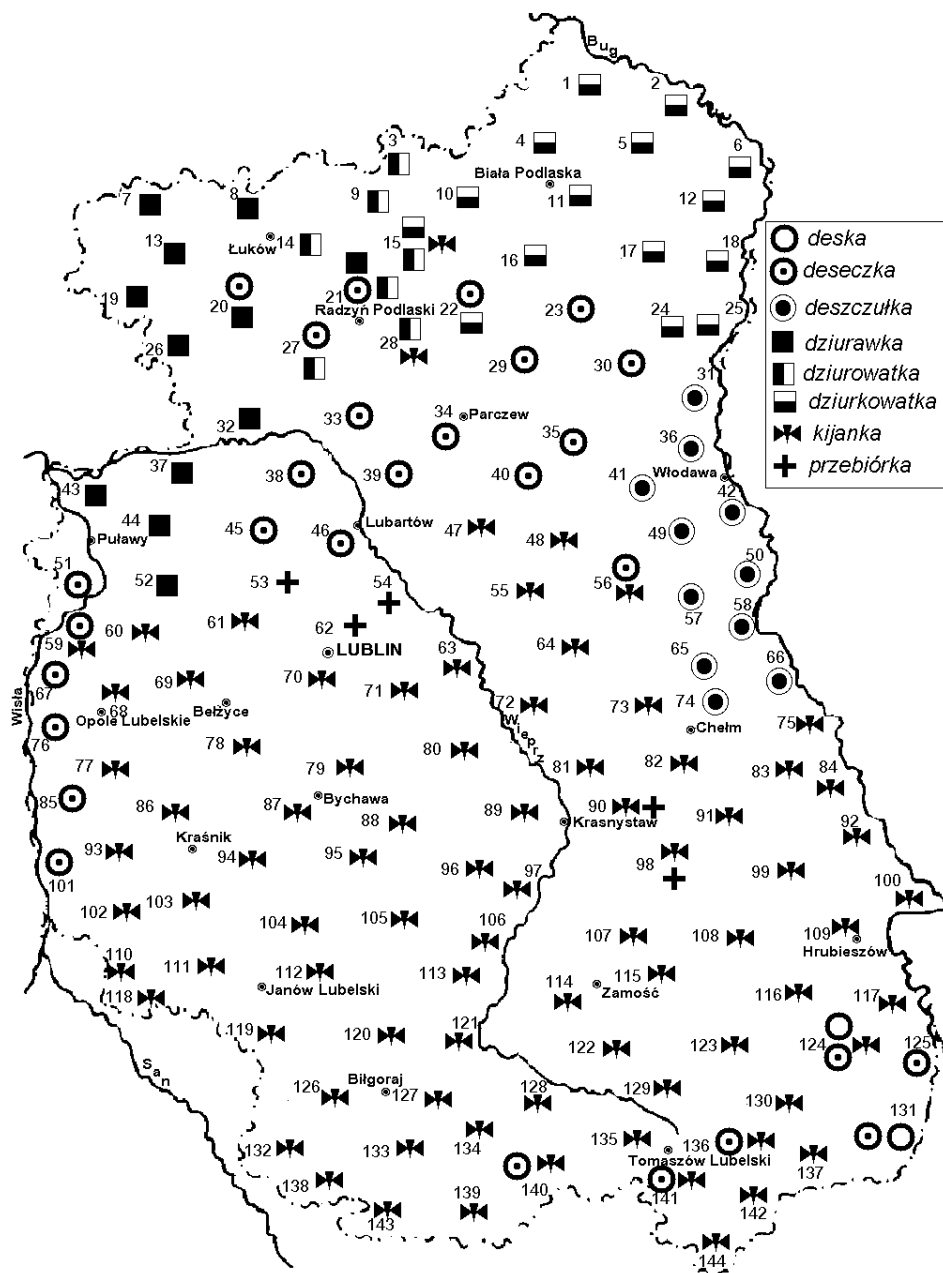

Mapa 35. Czólenko tkackie

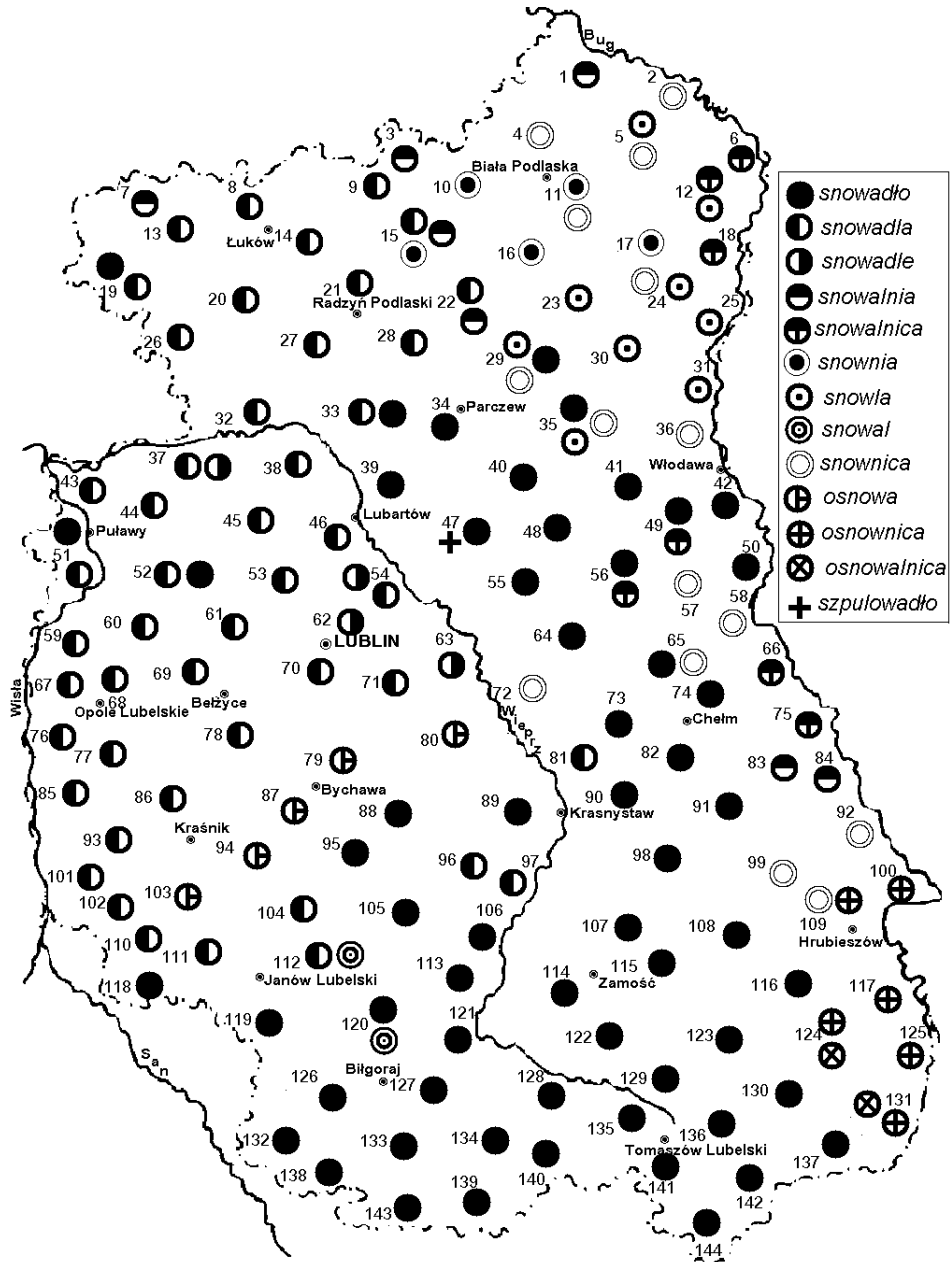

Mapa 36. Drucik w cewce czółenka tkackiego

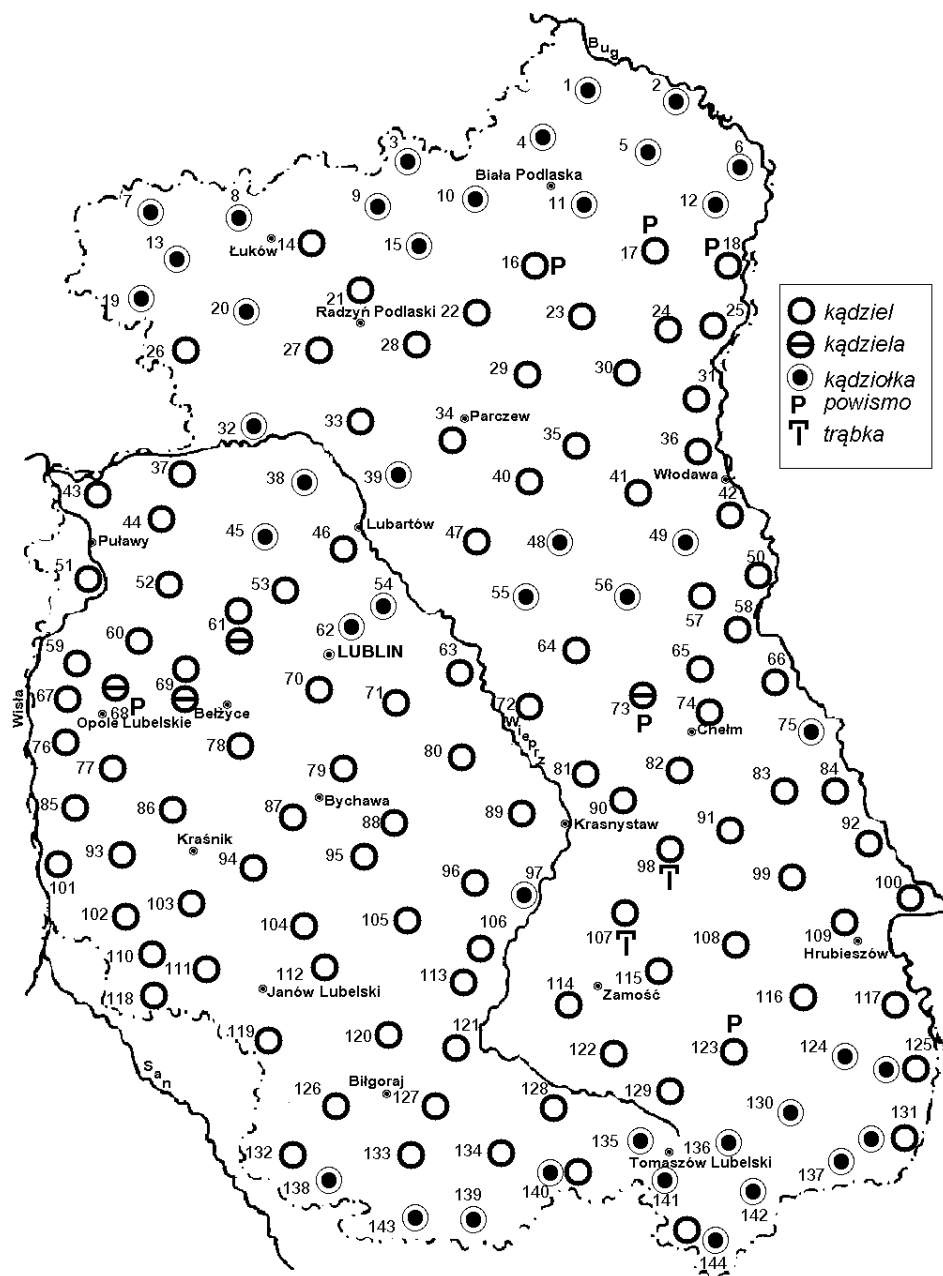

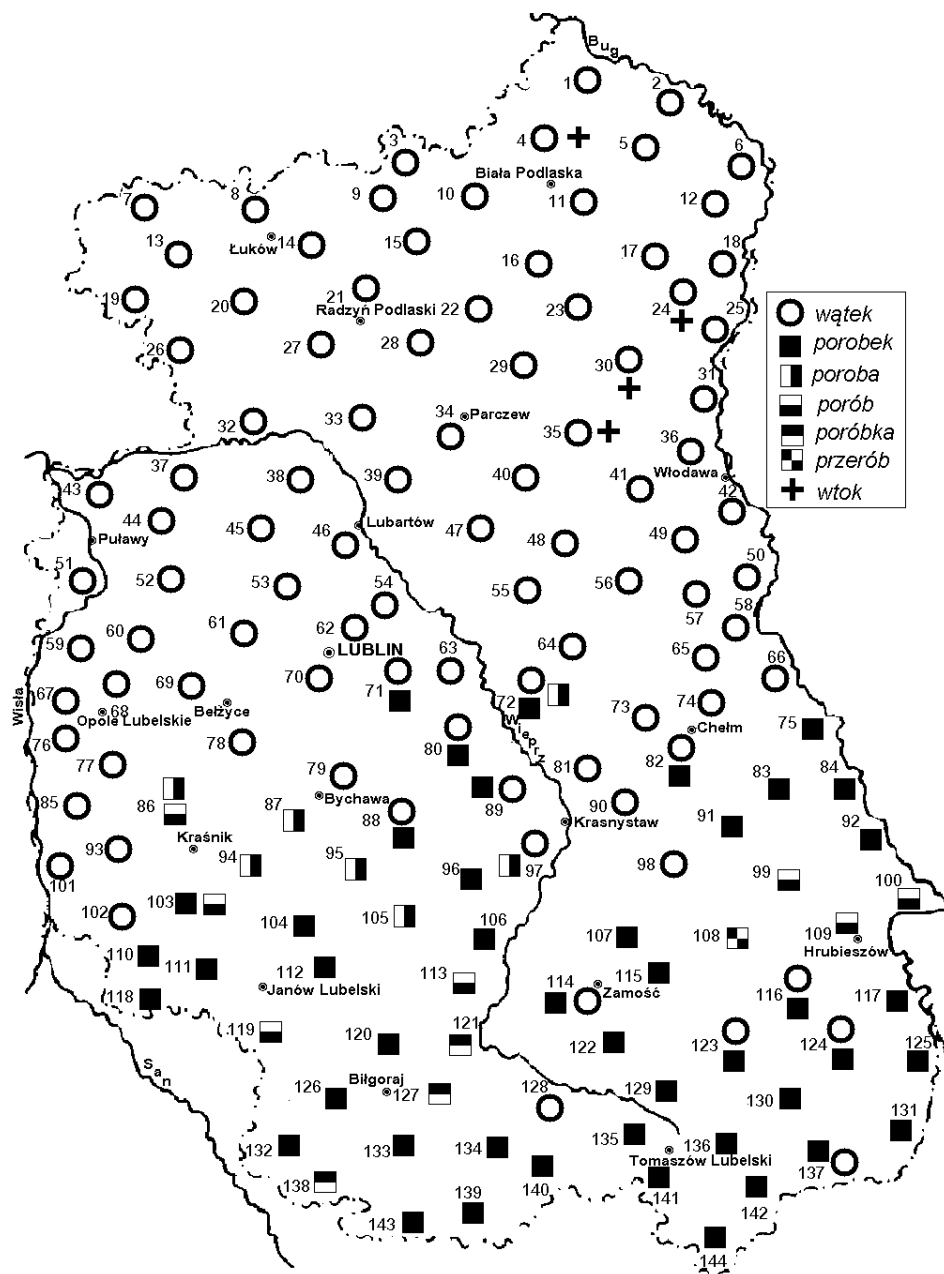
Mapa 37. Deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpuli i z kłębków

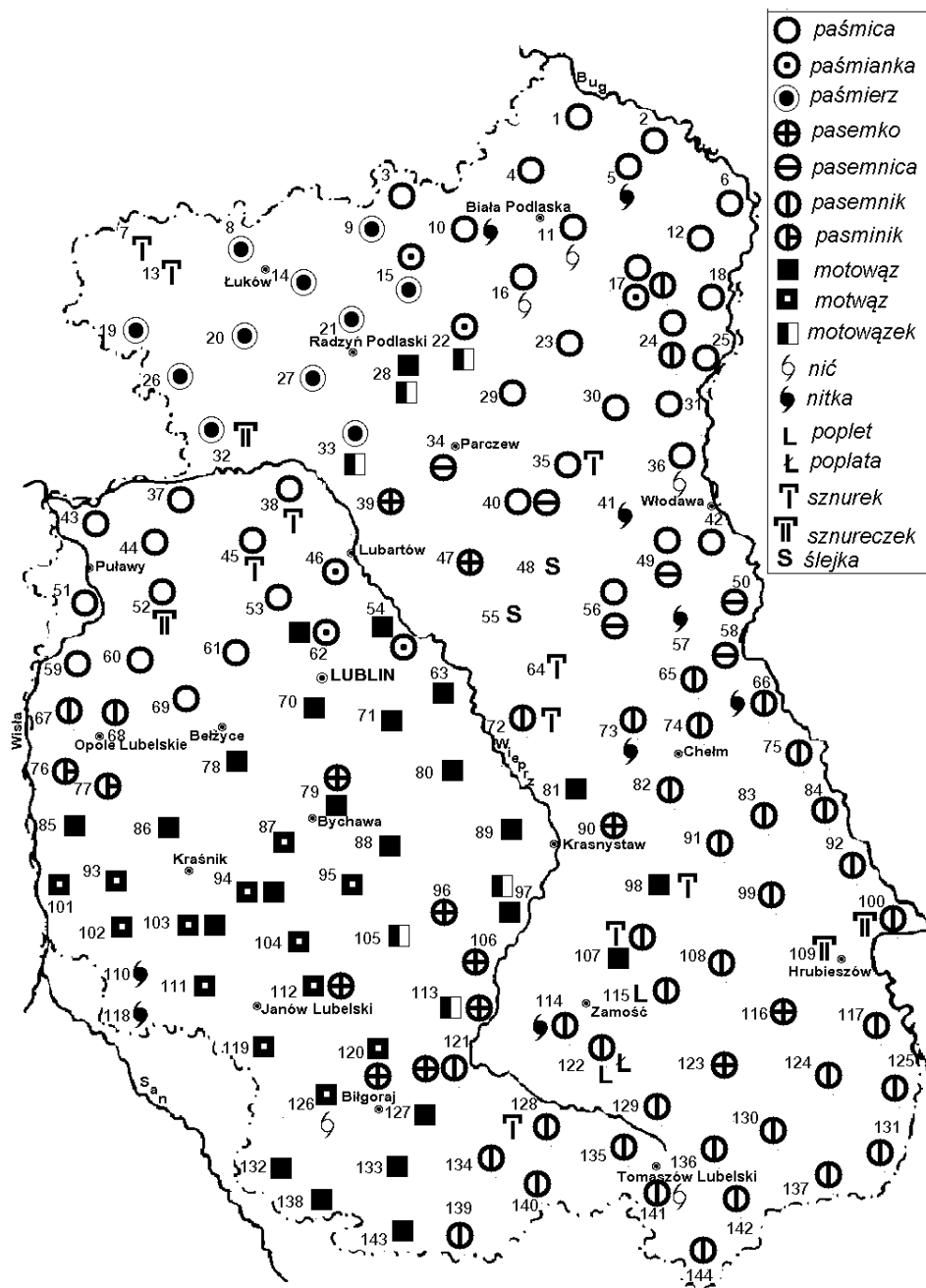
Mapa 38. Przyrząd do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki

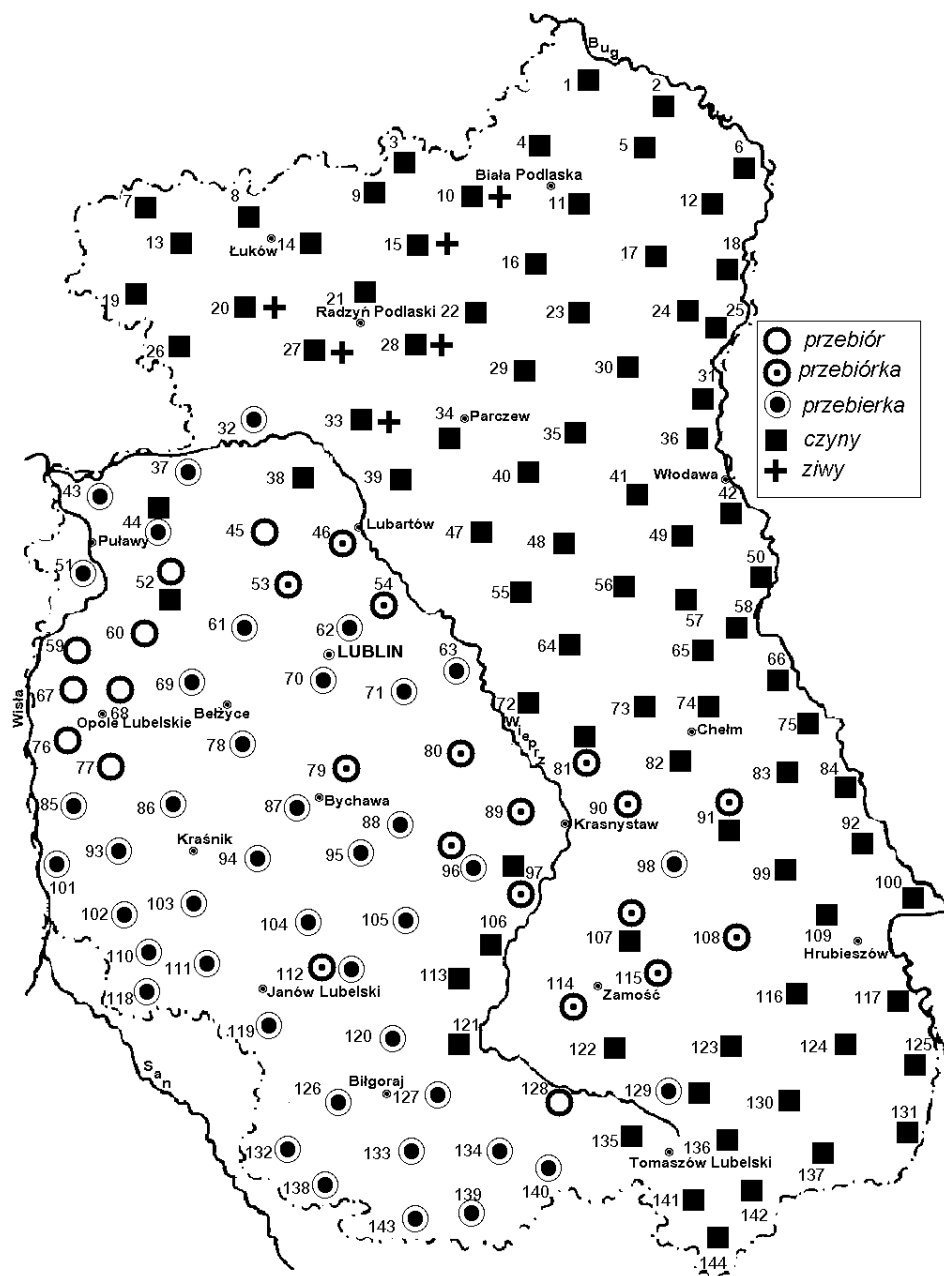
Mapa 39. Zwój włókna przygotowany do przędzenia

Mapa 40. Przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim

Mapa 41. Nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu

Mapa 42. Skrzyżowanie nici w osnowie

Ilustracje do haseł słownikowych

Ilustracja 1. Dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodziałowego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawe, bure lub brązowe (Puszcza Solska, okolice Biłgoraja – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *siwaka, sukman, sukmana, sukmanek, sukmanka.*

Ilustracja 2. *Fijarówka* – odmiana sukmany, rodzaj dawnego męskiego okrycia wierzchniego z sukna samodziałowego, długiego do kostek lub kolan, rozszerzanego poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowanego na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawego, burego lub brązowego, zdobionego kolorowym sznurkiem z tyłu i na przodzie, przy kieszeniach i rękawach (Krzczonów, powiat lubelski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *fijarówka*, *sukmana*.

Ilustracja 3. Płaszcz z płótna z niewielkim kołnierzykiem, stójką i długimi prostymi rękawami (Rogale, powiat biłgorajski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *parciak, parcianek, parcianka, płótnianka.*

Ilustracja 4. Lniana koszula męska lub damska, ozdobiona specjalnym haftem (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *koszula*, *soroczka*.

Ilustracja 5. Ciepła spódnica wełniana (Lubiczyn, powiat parczewski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *burka, burocha, spódnica, spódnica wełniana, wełniak, wełnianka.*

Ilustracja 6. Spódnica wełniana lub lniana w kratkę (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *kraciak*, *kratówka*, *kratunka*.

Ilustracja 7. Wełniany lub lniany fartuch do pasa (Gołęb, powiat puławski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *burczak, burczanka, burek, burka, fartuch, fartuszek, pasiak, półeczka, półka, zapaska, zapaśnik.*

Ilustracja 8. Fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *burka, fartuch, zapaska, zapaśnik, zgrzebniak.*

Ilustracja 9. *Perebora* – tkacki motyw zdobniczy (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hohenlinie)

Nazwy: *perebora*, *peretyk*.

Ilustracja 10. Kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta (Płusy, powiat biłgorajski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *bajówka, chustka, kacapka, szalanowa chustka, szalanówka, szalinówka, tarnówka.*

Ilustracja 11. Duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę (Piotrków, powiat lubelski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *burczak, burka, chusta, chustka, chustka sukienna, chustka szalowa, chustka wełniana, chustka zajączkowa, jesionka, maciek, manaszka, opinocha, ościelówka, płachta.*

Ilustracja 12. Duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę (Kwasówka, powiat bialski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *bajówka, chustka bajowa, chustka pluszowa, dereczka, derka, nakrywka, narzutka, opinajka, opyjocha, plejsiówka, pleszówka, pluszówka, ternówka, wetnianka, zawiązówka, zawiejocha, zawijka.*

Ilustracja 13. Buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami (Okopy, powiat chełmski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *buty z cholewami, czoboty, oficerki, sztablety, sztajfy, szteple.*

Ilustracja 14. Buty skórzane do kolan, z miękkiej skóry, wyrabiane w Tyszowcach, pasujące zarówno na prawą, jak i lewą nogę (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)

Nazwy: *buty tyszowieckie*, *szuwiaki*, *tyszowiaki*, *tyszowiane buty*, *tyszowiany*.

Ilustracja 15. Buty ze skóry, z tyłu wiązane (Bukowa, powiat biłgorajski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *chodaki*, *łapcie*, *trepki*.

Ilustracja 16. Obuwie z łyka lipowego (Opole, powiat włodawski (obecnie parczewski) – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *chodaki*, *greki*, *łłapcie*, *kurpie*, *lyczaki*, *łapcie*, *postoty*, *szałapcie*, *trepki*.

Ilustracja 17. Buty całe z drewna lub na drewnianej podeszwie (Zabłocie, powiat krasnostawski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *buty drewniane, chodaki, drewniaki, drewniary, klumpy, trepy.*

Ilustracja 18. Buty plecione ze słomy (Gęś, powiat parczewski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie)

Nazwy: *skrętle, słomiaki, słmianki, słmieniaki.*

Ilustracja 19. Przrząd do zdejmowania butów z cholewami (ze zbiorów Zagrody Guciów w Gucio-
wie)

Nazwy: *kopyto, koziołek, koziołki, łapki, ławka, pies, piesek, rozzuwak, stopka, suczka, suka, ścią-
gawka, wyzuwacz, żabka.*

Ilustracja 20. Narzędzie służące do czesania lnu (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *czesak, czesanka, czymchaczka, drapaczka, drapak, drapaka, drapawka, drapka, drapówka, drapuszka, grzebień, grzebionka, pacówka, paczoska, szczotka, żelazka, żelazko.*

Ilustracja 21. Wrzeciono – prosty przyrząd do przędzenia lnu wykonany z kawałka drewna (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Ilustracja 22. Narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *kolewrotek, kołowrotek, kołowrotko, konik, konowrotek, korowrotek, kowrotek, kółko, prządka, wózek.*

Ilustracja 23. Przyrząd do zwijania przędzy (ze zbiorów Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie)

Nazwy: *baba, kozioł, krzyżak, krzyżaki, skrzydła, wiatrak, wijachy, wijadła, wijadło, wijaki, wiaszki, wijatka, wijatki, wijatko, wituch, wituchy, witułki, wituszka, wituszki, zwijachy, zwijacz, zwijadło, zwijak, zwijaki, zwijaszki, zwituchy, zwituszki.*

Ilustracja 24. Przrząd do motania przędzy (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *łóciak, łóciówka, łócieć, motaczka, motek, motowidło, motowiło, parka, półtorak, talka, wiertiołko.*

Ilustracja 25. Warsztat tkacki (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *krosna, krosno, krośna, warsztat.*

Ilustracja 26. Grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *berdo*, *blat*, *grzebień*, *płocha*, *póttorak*.

Ilustracja 27. Czółenko tkackie (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *czołnek, czołnik, czółenko, czółniczek, czółnik, czółno.*

Ilustracja 28. Osnowa – przędza idąca od nawoju przedniego do tylnego w warsztacie tkackim (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *nastawa, osnowa, osnownica, postaw, postawa.*

Ilustracja 29. Dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *grzebionka, naczelnice, naczynie, nicianki, nicielnice, niciennice, niczałki, niczanki, szpanty, szpyrki, szynki.*

Ilustracja 30. Przyrząd w kształcie skrzynki do nawijania przędzy na szpule (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *potak, sokal*.

Spis map i ilustracji

Spis map

1. Lubelszczyzna – obszar badań.....	13
2. Dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodziałowego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawe, bure lub brązowe.....	453
3. Połowa dolnej części płaszcza lub sukmany.....	454
4. Ciepła spódnica wełniana.....	455
5. Ciepła spódnica barchanowa, noszona przez kobiety na co dzień.....	456
6. Spodnie z sukna, obszerne, luźne, o nogawkach zwężających się od kolan ku dołowi.....	457
7. Klin wszyty pod pachę lnianej koszuli.....	458
8. Wełniany lub lniany fartuch do pasa.....	459
9. Wiązanie fartucha lub spódnicy.....	460
10. Usztywniona, wystająca część czapki osłaniająca czoło.....	461
11. Rondo kapelusza.....	462
12. Część haftki, na którą nakłada się haczyk.....	463
13. Haczyk w haftce.....	464
14. Pas tkaniny do owijania stopy.....	465
15. Przyrząd do zdejmowania butów z cholewami.....	466
16. Przyrząd do pocierania lnu z dwoma rowkami.....	467
17. Ruchoma część cierlicy lub międlicy.....	468
18. Gorsze odpadki włókna przy czesaniu lnu.....	469
19. Narzędzie służące do czesania lnu.....	470
20. Narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu.....	471
21. Deska stanowiąca podstawę kołowrotka.....	472
22. Pedał w kołowrotku.....	473
23. Deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku.....	474
24. Część kołowrotka, na którą nawija się nici.....	475
25. Oś, na której obraca się szpulka w kołowrotku.....	476
26. Widełkowata część kołowrotka, w której umieszczona jest szpulka.....	477
27. Przyrząd do motania przędzy.....	478
28. Powiązana w pasma przędza zdjęta z motowidła.....	479
29. Podstawa przyrządu do zwijania przędzy.....	480
30. Rama warsztatu tkackiego przytrzymująca płoche.....	481

31. Pedaly do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim.....	482
32. Kółeczka w wieszakach utrzymujących nicielnice w warsztacie tkackim.....	483
33. Grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim.....	484
34. Wał do osnowy w warsztacie tkackim.....	485
35. Czółenko tkackie.....	486
36. Drucik w cewce czółenka tkackiego.....	487
37. Deseczka z dziurkami używana przy snuciu nici ze szpul i z kłębków.....	488
38. Przyrząd do snucia przędzy z kłębków na warsztat tkacki.....	489
39. Zwój włókna przygotowany do przędzenia.....	490
40. Przędza idąca w poprzek w warsztacie tkackim.....	491
41. Nić, którą przewiązuje się pasma przy motaniu.....	492
42. Skrzyżowanie nici w osnowie.....	493

Spis ilustracji

1. Dawne męskie okrycie wierzchnie z sukna samodziałowego, długie do kostek lub kolan, rozszerzane poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowane na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawe, bure lub brązowe (Puszcza Solska, okolice Biłgoraja – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie).....	497
2. <i>Fijarówka</i> – odmiana sukmany, rodzaj dawnego męskiego okrycia wierzchniego z sukna samodziałowego, długiego do kostek lub kolan, rozszerzanego poniżej pasa, z długimi do nadgarstków rękawami, dopasowanego na piersiach, zwykle w kolorze naturalnej, jasnej wełny, szarawego, burego lub brązowego, zdobionego kolorowym sznurkiem z tyłu i na przodzie, przy kieszeniach i rękawach (Krzczonów, powiat lubelski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie).....	498
3. Płaszcz z płótna z niewielkim kołnierzykiem, stójką i długimi prostymi rękawami (Rogale, powiat biłgorajski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie).....	499
4. Lniana koszula męska lub damska, ozdobiona specjalnym haftem (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie).....	500
5. Ciepła spódnica wełniana (Lubiczyn, powiat parczewski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie).....	501
6. Spódnica wełniana lub lniana w kratkę (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie).....	502
7. Wełniany lub lniany fartuch do pasa (Gołab, powiat puławski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie).....	503
8. Fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie).....	504
9. <i>Perebora</i> – tkacki motyw zdobniczy (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie).....	505
10. Kolorowa chusta w kwiaty z cienkiej wełny, z frędzlami lub bez frędzli, noszona od święta (Płusy, powiat biłgorajski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie).....	506

11. Duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę (Piotrków, powiat lubelski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie) 507
12. Duża chusta z wełny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę (Kwasówka, powiat bialski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie) 508
13. Buty skórzane z wysokimi, sztywnymi cholewami (Okopy, powiat chełmski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie) 509
14. Buty skórzane do kolan, z miękkiej skóry, wyrabiane w Tyszowcach, pasujące zarówno na prawą, jak i lewą nogę (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie) 510
15. Buty ze skóry, z tyłu wiązane (Bukowa, powiat biłgorajski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie) 511
16. Obuwie z łyka lipowego (Opole, powiat włodawski (obecnie parczewski) – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie) 511
17. Buty całe z drewna lub na drewnianej podeszwie (Zabłocie, powiat krasnostawski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie) 512
18. Buty plecione ze słomy (Gęś, powiat parczewski – ze zbiorów Muzeum Lubelskiego w Lublinie) 512
19. Przyrząd do zdejmowania butów z cholewami (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie) 513
20. Narzędzie służące do czesania lnu (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 514
21. Wrzeciono – prosty przyrząd do przędzenia lnu wykonany z kawałka drewna (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 515
22. Narzędzie do mechanicznego przędzenia lnu (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 516
23. Przyrząd do zwijania przędzy (ze zbiorów Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie) 517
24. Przyrząd do motania przędzy (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 518
25. Warsztat tkacki (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 519
26. Grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 520
27. Czółenko tkackie (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) ... 521
28. Osnowa – przędza idąca od nawoju przedniego do tylnego w warsztacie tkackim (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 522
29. Dwie listewki powiązane nićmi z oczkami, przez które przechodzą nici osnowy w warsztacie tkackim (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 523
30. Przyrząd w kształcie skrzynki do nawijania przędzy na szpule (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 524

A Dialect Dictionary of the Lublin Region

Volume 7.

Garments and Footwear. Spinning and Weaving

Volume 7 of *A Dialect Dictionary of the Lublin Region*, titled *Garments and Footwear. Spinning and Weaving*, contains 2030 entries with 30 illustrations and 42 linguistic maps. The thematically arranged entries describe country traditions, traditional men's and women's clothes, footwear, linen spinning and weaving and the devices used in the process. Each entry description is a special memory token associated with the regional place and time-bound tradition passed from one generation to the next.

The vocabulary of this volume reveals the specific character of Polish village as reflected in the ways of dressing; it draws the line between what pertains to work and what is connected with holiday celebration and entertainment. On the one hand, the activities accompanying linen spinning and weaving were part of everyday life and a matter of necessity; on the other hand, they were ascribed an aura of holiness. Being part of the rural way of life, a token of self-sufficiency in dressing habits as reflected in the rural rites and customs, these activities, apart from showing the creativity of the village inhabitants, offered a wide range of world interpreting possibilities. This can be seen in the case of both local and regional synonyms used to name a particular designatum, e.g. *bajówka*, *chustka bajowa*, *chustka pluszowa*, *derka*, *dereczka*, *nakrywka*, *narzutka*, *opinajka*, *opyjocha*, *plejsiówka*, *pleszówka*, *pluszówka*, *ternówka*, *wetnianka*, *zawiazówka*, *zawiejocha*, *zawijka* 'duża chusta z welny, przeważnie jednokolorowa, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę' ('a large, often single-colour, woollen scarf, put by women on the arms and head'); *cyganka*, *deska*, *deszczułka*, *kijaneczka*, *kiwadło*, *kiwajka*, *klapka*, *kolberka*, *kolbra*, *korba*, *korbeczka*, *łapka*, *łopateczka*, *naganiaczka*, *noga*, *parobek*, *pasterka*, *stopka*, *suczka*, *szejbka*, *szarpaczka*, *szarpak*, *śmiga*, *śmigło*, *wodzidło* 'deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku' ('a plank connecting the pedal with the wheel in the spinning wheel'); *baranica*, *basztyk*, *czapa*, *czapka*, *czapka barania*, *czapka barankowa*, *czapka karakułowa*, *czapka zimowa*, *czubatocha*, *karakuła*, *kołpak*, *kożuszana czapka*, *małachaj*, *małachajka* 'czapka futrzana na zimę' ('winter fur cap').

The lexical material describing the ways of dressing and the techniques of linen processing comes from spoken texts, structured according to the following culture-determined pattern: all the designata have their name labels; they describe every day as well as holiday-related activities reflected in the skills and the linguistic sensitivities of the villagers. They contain practical knowledge pertaining to agriculture, linen processing, clothing and the shoe making process.

The folk clothing terms are numerous; they are diverse from both a linguistic and a geographic perspective. Generally, the clothing terms referring to the same designatum are associated with a particular semantic field and form, together with their synonyms, an onomasiological network; many names though are seen to belong to different semantic fields; they describe not only the various aspects of a given clothing item but also evoke a particular kind of association. For example, the name for 'a warm

barchan skirt worn by women during the day' is motivated by the covering of the lower part of the body: (*spódnica*) and the material from which it is made (*baja*, *barchanka*, *spódnica barchanowa*); the name for a 'device for taking boots off' is motivated by its function (*rozzuwak*, *wyzuwacz*, *ściągawka*). Names can also be motivated by the shape of a thing, e.g. *stopka*, *ławka*, *łapki*, *kopyto*, or the (perceived) similarity to animals and reptiles, e.g. *pies*, *piesek*, *suka*, *suczka*, *koziółek*, *koziółki*, *żabka*. One can also observe a number of cases whereby one name is used for several designata which look alike or perform the same function, e.g. *burka*: (i) 'okrycie wierzchnie z grubego, ciemnego sukna lub filcu, mające postać peleryny z kapturem, używane podczas podróży' ('an overwear made of thick dark cloth or felt having the form of a cape worn during the travel'); (ii) 'duża chusta wełniana w kratę, z frędzlami, zakładana przez kobiety na ramiona i na głowę' ('a large checked woolen headscarf with fringes put by women over the head and shoulders'); (iii) 'ciepła spódnica wełniana' ('warm woolen skirt'); (iv) 'wełniany lub lniany fartuch do pasa' ('woolen or linen waist apron'); (v) 'fartuch do pasa zakładany do pracy w polu i w gospodarstwie' ('work and farmhouse apron'); *suczka*: (i) 'deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku' ('a plank connecting the pedal with the wheel in the spinning wheel'); (ii) 'urządzenie w kształcie deseczki z dziurkami używane do zatrzymywania nawoju w warsztacie tkackim' ('device in the form of a plank with wholes used to stop the loom'); (iii) 'przyrząd do zdejmowania butów z cholewami' ('device for taking off boots'); *szczotka* to: (i) 'obrębienie u dołu spódnicy, sukienki' ('a bottom hem of a dress or skirt'); (ii) 'narzędzie służące do czesania lnu' ('a tool for combing flax'); (iii) 'narzędzie do czesania wełny' ('a tool for combing wool'); (iv) 'narzędzie służące do czyszczenia butów i ubrania' ('device used for cleaning clothes and shoes').

Volume 7 is a sequel to the six volumes already published; it is based on similar principles and combines the methodological requirements of an intra- and inter-dialectal dictionary. The volume has a non-differential character. The entries have the same structure: the names of designata are alphabetically ordered; the cultural and customs-related contexts are provided by using the atlas-based techniques and iconography. The volume contains a section which restates the methodological assumptions and the editorial lay-out and provides a list of the sources and names of locations from which the material has been gathered.

The research area on which the Project is founded coincides with the administrative division of the Lublin region established before 1975, and re-established in 1999 (see Map 1). The material compiled is based on spoken texts of 633 oldest villagers of the Lublin region (cf. the list of place names) and comes from 2520 informers. Volume 7, just like the preceding volumes, is based primarily on the data collected by the author of the *Dictionary*. The corpus includes (1) tape-recorded fieldwork data; (2) continuous texts in written form (without sound-file documentation); (3) questionnaire-based lexis without contextual exemplification. Additional material comes from the dictionary files of *Atlas gwar polskich (Atlas of Polish Dialects)*; entries without contexts), from *A Dictionary of Polish Dialects* (The Polish Publishing House–PAN), linguistic archives, partly from MA- and BA-papers and from other printed sources.

Each entry consists of the following elements:

1. the entry and its meaning given in the form of definition;
2. an illustration referred to by using references to the designatum, given at the end of the *Dictionary*. The digit which follows the referencing symbol stands for the illustration number;
3. contexts in which the word is used;

4. sources;
5. the geography of the word with a linguistic map, referred to by the referencing symbols given at the end of the *Dictionary*;
6. inflexional processes and the most frequent phonetic variants given in the Pronunciation section;
7. references to the synonyms (variants of names of a particular village) and heteronyms (name variants on a larger territory), using the symbol „por.” (“cf.”).

Some illustrative examples are given below.

Barchanka ‘a warm barchan skirt worn by women during the day’.

Barchanka to spódnica z grubego materiału (Barchanka is a skirt from thick cloth) (Gałęzów). Barchanka to spódnica z barchanu takiego grubego (Barchanka is a skirt from barchan, a thick one) (Maziarka). Barchanka to ciepła spódnica na zime (Barchanka is a warm skirt for winter time) (Kryłów). Barchanka to dawna spódnica zimowa wetniana (Barchanka is an old (name for) winter skirt) (Stanisławów). Barchanka to tako jakby spódnica tylko pod spód spódnicy, tako franelowo albo z barchanu, kiedyś taku grubu franelę to nazywało barchan. To była tako jakby drugo spódnica pod spodym dla ciepła, jak tam kobita jechała na furze, na powietrzu była, zimno było, mróz to taku se zakładała barchanke (Barchanka is just like a skirt, only a lower part (under-part) of a skirt, (made) from flannel or from barchan; in the past such thick flannel was called barchan. It was just like a skirt (put) under (a skirt) to keep warm; when a woman was travelling on a horse-drawn cart, when it was freezing, she put on a barchanka) (Annopol). Barchanka to była spódnica, mocno marszczuno, w pasie zawiązywano na zawiązywanie, dosyć szeroko we trzy półek, który sie wkładało pod spódnice, zeby było ciepło. Bo kiedyś kobity starse chodziły bez majtek, nikt majtek ni miał, tylko były te barchanki i w tych ciepłych barchankach chodziły. To był strój damski ta barchanka. Dej mi tam, jesce se barchanki nie wsadziłam (Barchanka was a heavily pleated skirt, waist-tied wide skirt put under the skirt (for a woman) to keep warm. In the past old women walked around without underpants because they did not have any. This was a woman’s dress, this barchanka. I have not put on a barchanka yet) (Świeciechów). Barchanka to spódnica, szeroka z fałdami. Nie mówili, że spódnica tylko barchanka, marszczona w pasie. Taka nazwa, bo dzie tam kiedyś mówili o spódnicach (Barchanka is a wide folded skirt. They didn’t call it spódnica, they called it barchanka, folded at waist. That’s what they called it; they never said spódnica) (Łuków). Powim jak to baby chudzili. Du codnia w zime to byli spódnice, barchanki nazywali sie (I tell you how the women walked around. During the day, in winter time, there were skirts; they called them barchanki) (Żrebce). Barchanka to gruba spódnica, która kobiety zakładały czasem jedne na druge, pod wierchnio barchanke szła jeszcze barchanka (Barchanka is a thick fabric skirt worn by women, put on another skirt. They put a barchanka under another barchanka) (Abramów). Barchanka to była ciepła na zime (Barchanka was a warm (thing) for winter time) (Grabowiec). Barchanka na zime z grubego towaru (Barchanka (was made) from a thick cloth for winter time) (Janiszów). Barchanka to więcy gruba spódnica (Barchanka is more like a thick fabric skirt) (Hosznia Ordynacka). Barchanka to spódnica na zime, grubszo tako (Barchanka is a skirt for winter time, [made of] thicker [fabric]) (Osmolice). Barchanka to ciepła spódnica na zime, z grubszego matyriału (Barchanka is a warm skirt for winter time [made of] thick fabric) (Siedliszcze gm. Dubienka). Barchanka to babska spódnica (Barchanka is a woman’s dress) (Ostrów).

Barchanka to spódnica wykonana z wełny, noszona zwykle w zimie (Barchanka is a woollen skirt, normally worn during winter time) (Chmiełek). *Barchanka to spódnica z barchanu, bo byli jeszcze z płótna lnianego* (Barchanka is a barchan skirt; there were [also] linen ones) (Orłów Murowany). *Barchanka to spódnica z bawełny* (Barchanka is a cotton skirt) (Ratoszyn). *Barchanka to dawna spódnica lniana czy wełniana zimowa* (Barchanka was an old linen or woollen winter skirt) (Studzianki). *Barchanka to spódnica codzienna z grubego lnianego płótna* (Barchanka is a daily skirt [made of] thick linen fabric) (Liszno). *Kup mi tuwaru na barchanke, bo tyn barchan to był miastowy, swojego ni robili* (Please, buy me some cloth [to make] a barchanka, because barchan [was made] in town; they did not make it themselves) (Siennica Różana). *Barchanki szyły i baby w barchankach chodziły tak normalnie przy domu, bo innych spódnic musi nie było* (They sewed barchanki and women wore barchanki at home, because there were no skirts [around]) (Strzeszkowice Duże). *Baby w barchankach chodziły całe zime, a czasem i w lato* (Women wore barchanki during winter time and sometimes in summer time) (Wierzbica, district of Kraśnik). *Barchanki. Kobity to mówiły barchanki, takie starsze, za mego to już nie, mówie spódnica, ale jeszcze te przede mno, to mówiły barchanki* (Barchanki. Women called [them] barchanki, older women, not me; I call it spódnica, but those who were before me called [them] barchanki (Janiszkwowice). *Barchanki, jak to stare baby to mówiły, że barchanki [...]*. *No spódnica, barchanka [...]*. *Na pasku takim i trokami związane* (Barchanki, old women called [them]. Well, skirt, barchanka on a strap and tied with straps) (Stryjno Pierwsze). *Baby barchanki mieli takie długie prawie do zimi* (Women had long barchanki, [which reached] almost to the ground) (Worgule). *Barchanka to spódnica zwyczajna, nie jest z wełny, ale taka na co dzień do chodzenia* (Barchanka is a usual skirt; not made of wool, but is just worn daily) (Niezdów). *Barchanka to prosto spódnica* (Barchanka is just a skirt) (Czernięcin Główny). *Barchanka to inaczy spódnica* (Another name for barchanka is spódnica) (Krepiec). *Barchanka to spódnica, co baby na wsi mieli* (Barchanka is a skirt which women in the village had (Wólka Kańska). *Barchanka to dawna spódnica* (Barchanka is just [an old name for] spódnica) (Krzczonów).

Sources: PM, AMWL, KAGP, SGM, MG.

Geography: the southern-, mid- and the north-eastern part of the Lublin region (see Map 5).

Gen. sg. *barchanki*; Gen. pl. *barchanków*; pronunciation: *barxanka*.

Cf. *baja*, *spódnica*, *spódnica barchanowa*.

Berdo ‘a comb on a loom by which weft is beaten up’ (see Illustration 26).

Berdo to grzebieniowata drabina o drobnych szczeblach, służąca do przybijania wątku (Berdo is a comb-like ladder with small steps, used to beat up the weft) (Lipnica). *Grzebień w warsztacie tkackim, podobny do drabki, służący do przybijania wątku to berdo* (The comb in a loom looking like a small ladder serving to beat up the weft; this is berdo (Jabłoń). *Przez te naczelnice, jak tu nastąpiło sie na te podnóżki, to czółtenkiem tym sie to tak sie otworzyło, tym czółtenkiem sie przerzucało z jednej strony na drugo. I tu trach, było berdo tako, no to berdo tak nazywali, to była taka deska z takimi [...], tak jak w grzebieniu. I to właśnie tym berdem sie dobijało* (And when you stepped on these pedals, the shuttle went from one side to the other. And then wham! This was berdo, that was a plank with [...], just like a comb. And with this berdo they beat [it] up). (Uhrusk). *Berdo do służyło do przybijania wątku* (Berdo was used to beat up the weft) (Jabłeczna). *Berdo to taki grzebień w krośnach* (Berdo is like a comb in a loom) (Koszoły). *W tych nabiłkach jest berdo, o prosze bardzo, zakłada sie to, i to służy do*

*tego, że jeżeli przeciągamy dajmy na to jakiś tam czy, czy materiał, czy co, żebyśmy mogli tym mocno przy... , przybić, przystuknąć, żeby ta materia była dość gęsta i zbita. [...] To jest, to sie wszystko robi tak samo, tylko że później to trzeba te niteczki liczyć ile sie nasnuło, bo te nitki pójdą w berdo. [...] te berdo, gdzie tego, gdzie sie przybija te, gdzie sie przybija to tkanine. I te niteczki później idą w te berdo. I trzeba tych niteczek tyle nasnuć, naliczyć, ile jest trostek w tym berdzie, ile jest w tym berdzie tych oczek, one muszo sie pokrywać. O. To znaczy to tak, to tak wygląda ta robota (Kożanówka). I płocha, o berdo po naszymu sie nazywało (In this warping frame, is a reed. Just look! You mount it. And it is used when you spread a cloth in order to beat it hard so that the cloth is dense [...]) You do this in exactly the same way, but you have to count the number of threads you have spun, because these threads will go into the *berdo*, the *berdo* where you beat up the cloth. And you have to spin as many threads as there are slits, as there are meshes; they have to coincide. This is what it all looks like) (Rusiły). *Na te warszaty nawijają berda i tupiero już naczynają robić* (They put *berda* on these looms and they started to work) (Matiaszówka). *Żeby do tkania, to musi być przy tym trzy kobiety, jedna trzyma za te nici, bo to długi kawałek jest, jak to kiedyś mówili, trzy, cztery huby. Druga trzyma już narzucone te berdo, a jedna kręci* (In order to weave, there have to be three women: one holds the threads, because they are long (as they once used to say: three, four *huby*-long), another woman keeps the *berdo* [with the threads], and the third one, is spinning) (Janówka). *Krośna, był ten wałek, tu tak był na dole, dzie sie płótno nawija. Tam wałek u góry był, dzie sie usnowe nawija. I tupiero jak my byli małe, toż oni to ruzplączo i każo dla dzieci wsiadać, żeby ciałnij nawinać na ten nawój. Tupiero nawino na ten nawój. To tam co na płótno to jeszcze jest taki kotek wstawiony. Przez to przechodzi płótno aż do tego wałka pod spodem. I sie już tupiero tam sobie dupasuje stótek, czy co, i siedzi. I tupiero już, jak już oni usnują, to berdo nazywali. Stalowe było i jakiś inne, i niczanki. Teraz nawlika sie przez te niczanki, i jedna nawleka w niczanki, a druga w berdo. Nawleka i tupiero jak skończy, to i taki zakładają prątek i purubione sznurki. To takie sznurki nazywają zatykacze. To je na początek i na koniec, jak już trza durabiać. Nazywali zatykacze. I tupiero te sznurki, już jak oni pasują, i tupiero już, jak już te berdo wstawio takie te. I w środek sie wstawialo, jedna na dole, i druga. I tupiero te berdo wciskają, w to żeb pasowało i tupiero zarzuca nić* (In the loom, there was a roller on which they wound the linen. There was a roller on top where the warp and weft were wound. When we were young, they untangled it and asked the kids to sit on it to wind it tight. There is also a dowel through which the linen passed until it reached the roller down below. And when the dowel was placed, it was sitting well. And when the warp and weft were made, they called it a *berdo*. It was made of steel or something. And then you have heddles. One thread passes through the heddle and another through the reed. It is spun and only afterwards threads were spun. Those threads were called fillers. And when the threads were well placed, then the reed was mounted. And when they squeeze-pushed the *berdo* so that it was well-fitted, then the thread was spun) (Dobryń).*

Sources: PM, KAGP, PI, CWP, MG.

Geography: north eastern and mid-east part of the Lublin region (see Map 33).

Gen. sg. *berda*; Gen. pl. *berdów*; pronunciation: *berdo*.

Cf. *blat, grzebień, płocha, półtorak*.

Kacapka I 'winter cap with chin strap'

Kiedyś jeszcze kacapki byli, takie czapki grube i zapinane pod brode (Some time ago one wore *kacapki*, heavy caps with chin straps) (Wólka Abramowska). *W zimie w ka-*

capkach zapiętych pod brode chodziły dzieci (During winter time you could see kids in *kacapki* with chin straps) (Korytków Duży).

Sources: PM.

Geography: the Biłgoraj area.

Gen. sg. *kacapki*; Gen. pl. *kacapków*; pronunciation: *kacapka*.

Kacapka II ‘head scarf in the form of cap’

Kacapka to jak chustka wiązana z przodu na czole głowy (*Kacapka* is just like a tied head scarf) (Skowieszyn). *Kacapka to chustka wiązana na głowie tak na czapkę* (*Kacapka* is a head scarf tied to look like a cap) (Polichna). *Kacapka to zawiązana na głowie tak jak czapka* (*Kacapka* is tied [on one’s head] just like a cap) (Wierzbica, district of Kraśnik).

Sources: PM.

Geography: the western part of the Lublin region.

Gen. sg. *kacapki*; Gen. pl. *kacapków*; pronunciation: *kacapka*.

Cf. *chusta wiązana*, *chustka z dupką*, *czepek*, *czepiec*, *dupka*, *prypyczek*, *siatka*, *sitko*.

Kacapka III ‘colorful headscarf made from thin wool with or without fringes’ (see Illustration 10).

Kacapka to mała wełniana chustka na głowę, w kwiaty (*Kacapka* is a woolen flower head scarf) (Siennica Różana). *Kacapka to duża chustka w kwiaty, wiązana w tyle* (*Kacapka* is a large flower head scarf tied at the back) (Czołki). *To są już nowsze kacapki, bo to kacapy przywozili. Takie prążkowane byli, to takie starsze* (These are new *kacapki*, because *kacapy* [Russians-derog.] used to bring them here. Those old ones were in stripes) (Uhrusk). *Kacapka to chustka na głowę w kwiaty* (*Kacapka* is a flower head scarf) (Ochoza). *Kacapka to czerwona chustka wełniana w kwiaty. Tako kacapka kiedyś to dużo kosztowała, bo tona była wyłniana* (*Kacapka* is a read head scarf with flowers. Such a *kacapka* cost a lot those days because it was made of wool) (Sól).

Sources: PM, KAGP, MG.

Geography: south-east and mid-east part of the Lublin region.

Gen. sg. *kacapki*; Gen. pl. *kacapków*; pronunciation: *kacapka*.

Cf. *bajówka*, *chustka*, *szalanowa chustka*, *szalanówka*, *szalinówka*, *tarnówka*.

The entries in Volume 7 of *A Dialect Dictionary of the Lublin Region*, just as those in volumes 1–6, have orthographic representations, conforming to Poland-wide standardized forms. Also the contexts provided have standardized, uniform half-phonetic representations, exhibiting phonetic, morphological and syntactic properties of the dialects of the Lublin region.

Illustrations, maps and various labels are an important part of the Dictionary. The map plays a key role in the visual geographic specification. It allows to make a fuller use of the geographic information, but also helps establish the localization of a particular word embedded in the dialectal specificity of the region. It enables the reader to better understand the spatial localization of the name and the scope of its occurrence involving different types of bundling (compact, insular, scattered, sporadic, uneven, central, and peripheral bundling); it also sheds light on the lexical relationships between neighbouring areas. Each information reflects the content associated with the nature of the designatum and its name; it informs the reader about the place of the name among the synonyms and heteronyms of the designatum and its either expan-

sive or recessive character. The illustration helps to identify the designatum for the reader to fully appreciate the latter's visual characteristic.

The dictionary labels do not constitute a separate part of the entry; they evoke dialect-associated contexts and are used in accordance with the lexicographic methodology applied. This idea of a label – to identify the context in which a particular expression is used – is meant to document the linguistic awareness of contemporary villagers, who, by associating the name with its designatum, bring forth the images of the past.

The Volume *Garments and Footwear. Spinning and Weaving* offers a type of documentation, which, in the spirit of the 2003 UNESCO Convention and owing to the Project Leader's long-term study of the national culture heritage, is meant to protect the non-material cultural legacy of the region. In the face of the changes the Polish dialects are currently undergoing, this form of documentation is becoming a cultural necessity; it is a challenge for the present as well as for future generations. The documentation reflects the complexity and cultural diversity of the dialects spoken in the Lublin region which reside in the lexis and in the cross-dialectal phenomena of the Mazovian, Little Poland, Poland-wide and borderlands areas. The interpretation of the dialectal-ethnolinguistic material allows not only for a multifaceted characterization of the designatum's to be made, but also makes it possible to establish the designatum's place in the village cultural, beliefs- and customs-related structure of the Lublin region, with the latter bridging not only East and West, but also the European Union and Eastern Europe.

Although Volume 7 of *A Dialect Dictionary of the Lublin Region* is a scholarly work, it is also expected to serve practical purposes. It is not only a form of preserving and strengthening the cultural and linguistic heritage of the Lublin region which resides in dialectal forms, but, first and foremost, an important instrument in creating a „regional brand”, in promoting the Lublin region. Underlying this endeavour is the assumption that the *Dictionary* should be accessible to a wide readership: it is aimed at linguists and non-linguists alike, at regional artists, propagators and educators of regional culture who foster the idea of “little motherlands.” Finally, the *Dictionary* is intended for secondary school students who wish to acquaint themselves with the cultural and linguistic heritage of their own region.

Translated by Henryk Kardela

